
UNIVERSITY OF TORONTO
VELUT ARBOR ÆVO

M. ANTONII MURETI

VARIARUM LECTIONUM

LIBRI XIX

ET

OBSERVATIONUM IURIS

LIBER SINGULARIS

RECOGNOVIT ATQUE INTEGRIS D. RUHNKENII PLERISQUE F. A. WOLFII I. H. FAESII ET SUIS ADNOTATIONIBUS

INSTRUXIT

GEORG AENOTHEUS KOCH

PHIL. DR. SCHOLAE THOMANAE COLLEGA

ACCEDIT INDEX SCRIPTORUM

LIPSIAE

SUMPTUS FECIT ET VENUMDAT SERIGIANA LIBRARIA

1841.

M. ANTONII MURETI
OPERA OMNIA

EX MSS. AUCTA ET EMENDATA

CUM

BREVI ADNOTATIONE DAVIDIS RUHNKENII

STUDIOSE AB SE RECOGNITA EMENDATA AUCTA SELECTISQUE ALIORUM ET SUIS ADNOTATIONIBUS INSTRUCTA ACCURATE EDIDIT

CAROLUS HENRICUS FROTSCHER

PHIL. DR. ET PROFESSOR GYMNASII ANNABERGENSIS RECTOR

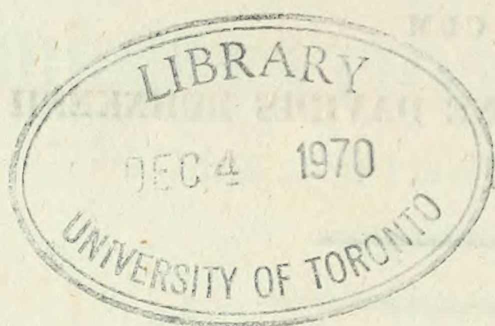
ACCEDUNT INDICES COPIOSISSIMI

Vol. III.

LIPSIAE

SUMPTUS FECIT ET VENUMDAT SERIGIANA LIBRARIA

1841.

LIBRARY
DEC 4 1970
UNIVERSITY OF TORONTO

VIRIS MAGNIFICIS

NON MAGIS IURIS QUAM IUSTITIAE CONSULTIS
MUNERUM GRAVITATE MERITORUM SPLENDORE
ILLUSTRISSIMIS

IOANNI CAROLO GROSS

IUR. UTR. DOCT. REGI SAX. A SECRETIS IUSTIT. CONSIL. ORDINUM EQUESTR.
SAX. A VIRT. CIV. VIMAR. A FALC. ALBO NUNCUP. DECORATO INSIGNIBUS

AUGUSTO OTTO

CURATORI SCHOLAE THOMANAE MERITISSIMO

CIVITATI LIPSIENSI REGENDAE DUUMVIRIS
CONSULIBUS AMPLISSIMIS

FAUTORIBUS ATQUE PATRONIS SUIS SUMMA
PIETATE CULTIS

NOVAM HUIUS LIBRI EDITIONEM

GRATISSIMI ANIMI PIGNUS

OFFICIO SUO SATISFACIENS

OBSERVANTISSIME

DEDICAT

GEORG AENOTHEUS KOCH

GEORG AENOTHEUS KOCH

L. S.

Quae post Ruhnkenium a Carolo Henrico Frotschero, viro praestantissimo, ante hos sex annos edi coepta sunt Mureti opera, insigni hominum eruditorum plausu ubique tum accepta, ea nunc alio edente continuari ne quis forte demiretur, sciat, eundem Frotscherum multiplici muneris gravissimi et laboriosissimi officio aliisque rebus, quo minus opus summo fervore inchoatum solus ad finem perduceret, praepeditum laboris peragendi ita me sibi socium adiungere voluisse, ut Varias Lectiones, quae tertium efficerent volumen, in me susciperem absolvendas. Hanc tam honorificam conditionem eo lubentius amplexus sum, quo ea exoptatiorem mihi oblatam esse vidi opportunitatem, viro illi candidissimo, qui studiis rebusque meis, quum in hac academia bonis literis operam darem, usque prospexit, gratissimos testificandi animi sensus.

Iam vero quamquam eandem viam ac rationem, quam in prooemio ad primum volumen accuratius descripsit Frotscherus, me quoque secutum esse vel ex primis plagulis apparet nec quemquam improbaturum esse confido: paucissima tamen, quo melius de hoc iudicari possit consortio, praemittere meum esse duxi. Habet hoc Variarum Lectionum opusculum praeter singularia quaedam, quae infra in uno conspectu collocare haud ineptum fuerit, hoc cum ceteris Muretinis commune, quod foedissimi in varias eiusdem editiones subinde irrepserunt errores. Quae autem impedimenta spinae viatori in itinere, eadem lectori obiicere solent in oratione errores. Maximo igitur opere in eo elaboran-

dum mihi esse videbatur, ut vitia illa quasi per manus tradita, quantum fieri posset, tollerentur, et vero etiam, ubi vitium in aperto non esset, discrepantes lectiones enotarentur. Nimirum Mureto ipsi tantum octo priores libros Venetiis a MDLIX. in lucem emittere contigit, libros septem, qui deinceps leguntur, Christophoro Plantino curante octo istis prioribus Antverpiae a. MDLXXX. adiectos, reliquos quatuor quindecim annis post Mureti obitum una cum Observationum Iuris libello per M. Velserum Augustae Vindelicorum a. MDC. publici iuris factos esse constat. In his editionibus aliisque quicquid operarum socordia peccatum est, neque Ruhnkenius ex omni parte removit, neque Wolfius, qui novae editionis superioribus accuratioris et auctioris volumen prius, quod ad duodecimum procurrit librum, prodire iussit Halis Saxonum a. MDCCLXXXXI. Quid quod uterque non solum singulas voces, sed integros versus semel atque iterum praetermitti passus est. Sarsit hoc incommodum, qui triginta plus annis intermissae Wolfii editioni finem imposuit Halis MDCCCXXVIII. atque Mureti verba ad optima emendavit exemplaria, Ioannes Huldricus Faesius, Helvetus. Sed redeo, unde digressus sum. Correxi equidem praeeunte Faesio manifestos errores, intacta reliqui, quae ex inconstanti nominum quorundam scriptura, ut Ulysses et Ulixes, fluxerunt, aut quae currenti auctoris calamo excidisse credibile est, velut lib. XIII. cap. 20 init. pag. 302. ubi Nilus in maximis Europae fluminibus numeratur, et lib. XIV. cap. 4. pag. 308. ubi vir optimus se risisse dicit, quae Plinius maior de bonaso Poloniae (nempe volebat Paeoniae) tradiderit. Haec et alia id genus breviter perstringere quam tacite mutare satius habui, quoniam me non latet, multos hodieque inveniri, qui quum vera cupiant, tamen ridiculis quibusdam erroribus quasi vetustate sancitis carere nolint.

In ipsa adnotatione legentium commoditati consulturo mihi duo potissimum erant curanda. Ac primum quidem investigare et accuratissime indicare studui locorum sedes, quos ut emendaret vel explicaret vel ad

suam ipsius orationem aliquopiam modo exornandam adhiberet, ex veteribus scriptoribus paene innumeros attulit Muretus; deinde probatissimas, quae nunc habentur, illorum scriptorum editiones respiciens, quae nunc sit singulorum locorum natura et ratio, quam potui brevissime adieci. Hoc negotium sane quam molestum fuit taediique plenum. Etenim Muretus, praeterquam quod non modo interdum nomina scriptorum, sed etiam scripta, fabulam cum fabula, dialogum cum dialogo inter se permutavit, temporum suorum morem servans saepenumero Platonis, Aristotelis, aliorum nomina nude ponit, sine ullo libri indicio, aliquando in universum haec et illa apud scriptorem aliquem vel poetam legi memorat. Est etiam, ubi virum optimum memoria, quam habebat tenacissimam, miro modo lapsum arbitrere. Quod ego ut exemplo tibi comprobem, afferam libri I. caput 9. extr. ubi Menandri comici mentione facta haec sequuntur: Sed me hunc versum alicubi legere memini: *Ὑγιὴς νοσοῦντα ῥᾷστα πᾶς τις νουθετεῖ.* Hoc versiculo male perspectis iis, quae praecedunt, complures, in quibus Blomfieldius ad Aeschyli Pers. v. 263. usi sunt tamquam Menandreo. Atqui recte vidit Aug. Meinekius ad Menandri et Philemonis Reliqq. pag. 22. ipsum Muretum istum trimetrum lusisse. Atque omnino nobis, qua nunc sumus Graecarum literarum peritia, paullo negligentior in Graecis videtur fuisse Muretus. Scilicet incidimus passim in verba composita Graecis incognita, item in formas re vera inauditas, quo referendum est *συγχορτάζεσθαι* lib. XIV. cap. 4. *εὐδίερος* cum *εὔδιος* confusum lib. XIV. cap. 19. denique *ταραβέα* lib. I. cap. 16. quod sive Mureti sive typothetae est, monstrum profecto est. Plurima significaverat Faesius, cuius eximia diligentia dici vix potest quantum mihi profuerit.

Aliud adnotationis genus est, quod ex omni operis instituto versatur in castiganda dictione Latina. Quae licet ab omnibus merito praedicetur propter exquisitam elegantiam, eximiam venustatem, miram ubertatem aliasque virtutes, quas enumerare longum est, tamen non

omni caret macula. Quod ne vel callidius vel arrogantius dixisse videar, singula quaedam commemorabo. Hic et illic Muretus rariora, obsoletiora et poetica sectatur vocabula, ex Varrone, Lucretio, aliis petita, quorum magnam partem sine nota transmittens harum deliciarum cupidis indagandam reliqui. Si cui lubet, evolvat exempli gratia lib. III. cap. 14. Et quod in Graecis Muretum fecisse paullo ante monui, novavit adiectiva quaedam, ut gibberus, et composita, cuiusmodi sunt subabsurdus, subiniquus, quae apud bonos latinitatis auctores non magis invenias, quam delphinum in silvis. Denique in verbis conformandis et recte inter se iungendis nonnunquam recessit a communi loquendi consuetudine. Animadversa haec a me reperient, qui legent. Unum, quem nollem praetermissum, locum hic adiiciam, ex libri XIII. cap. 2. pag. 287. ubi, cum dicit Muretus apud quos qui iuvenes immaturam, ut videbatur, mortem obierunt, praestat, nisi fallor, ut videbantur. Nonnulla huc pertinentia occupaverunt Ruhnkenius, Wolfius atque Kraftius, qui Variarum Lectionum Delectum Lipsiae a. huius saeculi tricesimo vulgavit: plura eademque scite et prudenter in hanc rem disputata debemus Faesio, cuius animadversiones huc recepi tantum non omnes, quas non recepisse piaculum fuisset. Neque vero eo usque sedulitatis progressus sum, ut vocabula argenteae, quae dicitur, aetatis rimari placuerit, ne qui adnotationes meas legerit, ei meo me gladio iugulasse videar. Scribebam Lipsiae primo die incipientis anni MDCCCXLI.

PRAEFATIO
FRIDERICI AUGUSTI WOLFII.

Quamvis haec tempora nostra parum favere videantur libris, qui toti sunt de critico genere et in corrigendis veterum scriptorum locis versantur: exstitit tamen nonnunquam librarius unus et alter, qui chartae in tot frivolis hodie nimis cito pereuntis fortuna motus ad istiusmodi scripta animum appelleret, vel ut in tabernas redirent dudum distracta, vel nova ut prostarent. Id consilium iam pluribus abhinc annis reddidit studiosis Vinc. Contareni, B. Martini Varias Lectiones, G. Cuperi Observationes aliosque libros aliquot eiusdem classis repetita editione parabiliores factos.

Ac nobis quidem saepe optabile visum est, ut libri critici tales, qui in aliquo numero atque honore essent, in unum corpus iungerentur, non integris verbis auctorum (nimia quippe moles esset), sed ita ut excerptae darentur coniecturae et emendationes, emendandi caussis, quam fieri posset brevissime, subiectis. Eget, si qua alia ars aut disciplina, talibus instrumentis profecto haec tam operosa et multiplex antiquarum doctrina literarum. Nunc, quidquid istorum praesidiorum exstat, quum tot voluminibus, partim etiam raris, dispersum sit: tam maiori parti doctorum, quae bibliothecis caret, quam ceteris, qui libris magis abundant quam otio, gratus videbatur eiusmodi labor futurus esse. Quamobrem miror, quod, quum tam multi ex litteratis hodie opus quaerant, ut sint etiam, qui in libellorum periodicorum indicibus faciendis laborent, nemini adhuc tam fructuosa tamque pauxilli ingenii occupatio in mentem venit.

Iam vero ut librario talem librum reparare volenti Muretum potissimum traderem, plures caussae fuerunt, sed eaedem fere,

quas postea comperi etiam Ruhnkenium V. C. de universis operibus Muretinis nuper meritissimum, amplioris instituti et operis sui habuisse. Nam quum haec mihi conditio offerretur, illius editio nondum prelo exierat. Alioqui quidquid huius consilii erat, aut plane non foret susceptum, aut certe ut alio traduceretur, curassem. Non poenitet tamen me operae insumptae. Quoniam enim quatuor ista Ruhnkeniana volumina pretio, quo veneunt, maiori minus invitant emtores, eosque minime, quorum id maxime intererat: plerisque iuvenum, critica studia aemulantium, hac demum editione nostra opus praestantissimum in manus venturum sperare licet. Quae antea factae erant editiones, et paucae erant et rarae. A Grutero autem in Lampade critica liber editus est adeo immunde et sordide, qua chartam, qua literarum formas et atramentum, ut quantum allicit ipsius scriptoris nitor, tantum istarum rerum foeditas absterreat. Hoc ne quis amplius queri possit, librarius prospexit.

Mihi vero et ipsi aliquid agendum videbatur, quo nova repetitio aptior ad usum fieret. Itaque locorum omnium, quorum a Mureto aut correctio fit aut qualiscumque mentio, diligenter indicium feci. Egit hoc Gruterus quoque, sed non constanter, et in iis duntaxat libris, qui vulgo feruntur vel ei forte sub manu essent. In aliis multis opera eius deficit. Scilicet est ubi res negotium faciat, praesertim ubi ne liber quidam seu libri auctor nominatur, sed modo universe Grammaticus aliquis vel Poeta quippiam narratur dixisse; veterum id quidem more, at nobis illo, tot librorum lectione districtis, saepe molesto. Fieri non potest, etsi quis omnes antiquitatis latebras perreptavit, ut ei ubique memoria in tempora prompta suggerat quod postulatur: ut non male de nobis meruisse videatur, qui nos vel unius semihorae dispendio liberet. Quam igitur rem et iis, qui hospites essent in libris veterum, necessariam, et eruditis commodam fore videbam, eam feci accuratius, praeterquam paucis in locis, ubi de rebus agitur, quae quum Mureti aetate controversae, rationum et argumentorum luce egerent, nunc exploratae sunt et iuxta doctis indoctisque cognitae. Putida ibi diligentia ista fuisset.

Alterum, quod addam auctarii loco, ex parte iam factum est a Ruhnkenio. Nam sunt quaedam apud Muretum, etsi cum iure nostrorum temporum Ciceronem appellaris, quae La-

tini s[illegible]onis diligentiorem offendere possint, partim in verbis singulis, partim in verborum constructione. Talia videre potest et corrigere, qui nihil ipse, quod antiquum colorem habeat, scribere didicit; sicut Ciceronem Scioppius in nonnullis reprehendere potuit, virtutes eius et eloquentiam assequi scribendo non potuit. Ita aberit, spero, a me crimen superbiae, si quod Ruhnkenius instituit, fecero paullo liberius, ne tanti scriptoris auctoritate tirones fallantur.

Etenim est in hoc opere praestantiae rerum par Latinae orationis suavitas et elegantia: cuius duplicis dotis caussa illud inprimis dignum habetur cognitione. De rebus quidem putares nihil magnopere hic esse, quod non iam pridem ab illorum scriptorum, ad quos eae pertinent, editoribus adhibitum esset. Factum id sane est in plerisque, non ita tamen constanter ac perpetuo, nihil ut aliis, quod agant, relictum esse videatur. At quid? si omnia iam exhausta essent ad locosque suos relata? si ne adolescens quidem quidquam, quod non alibi compendiario legatur, invenerit? Nimirum hic illud prope locum habet, quod in veterum Graecorum et Latinorum libris plerisque. Esto, in breve coactos esse omnes philosophos, oratores, historicos, rebus, quas illi habent, excerptis plenissime: num contractus iste thesaurus ingenio formando eundem usum praestabit, quem praestabat integer? Adeo iis, quibus studium est acumen iudicii ad subtilitatem criticam fingere, haud satis est scire, qüid quoque loco a correctore tentatum aut repositum sit; verum correctionum rationes ac momenta cognoscere opus est. Qui ergo critici, exemplo Mureti, coniecturas et emendationes suas explicatius perscripserunt, ii fere tum quoque, quum errant, melius erudiunt, quam quorum nuda edicta sunt hoc genus, S i c s c r i b e, s i c l e g e, aut, quod ne Latinum quidem est, f o r t e l e g e n d u m. Illa ratio Notas Bentleii in Horatium et paucas aliorum ita commendat, ut earum utilitati vel absolutissima praeceptio artis criticae cedere videatur. Qui summus vir si eodem consilio uti voluisset in recensendo Terentio, multo minores tumultus hodieque de illius poetae lectione essent.

At hoc video quaeri posse, num hodie de talibus rebus scribenti veterumve scripta illustranti imitandum per omnia proponi debeat Mureti exemplar. Nam, ut alia omittam, ipsum hoc flumen eloquentiae, haec in docendo copia, in reprehen-

dendo urbanitas, in narrando venustas, denique in rebus eiusdem formae repetendis varietas, haec et alia etsi apud illum nos tam mirifice tenent, videri tamen possint perpetuae scriptioni quam commentationi notarum aptiora. Nempe sic putet forsan nimium assuetus novorum quorundam interpretum ieiunitati. Quamquam in eo iudicio non omnia improbarim. Inprimis ubertas illa dicendi, in qua oratorem agnoscas, ineptius translata videatur pusillis quaestiunculis tractandis, quales crebro interveniunt commentanti in critico genere. In his, ut ille ait, brevitate est opus, ut currat sententia, videndumque, ne magna et tenuia eodem stilo persequamur. Sed imitetur sumatque ex Mureto, quod quisque velit aut possit: una certe lex est et simplex, et communis omnibus, ne quis de veterum scriptorum veneribus agens ipse invenuste balbeque scribat; quod qui facit, nae is ingenue prodit, ex libris, quos ceterorum studiis commendat, nihil se, quod studio dignum sit, traxisse. Ne haec latius serpat barbaries, huius libri assidua lectio cavere potest. Quorum enim auris nondum plane occaluit alio sono Latinitatis audiendo, eos, mirum sit, ni blanda exempli vis ad rectum deduxerit.

Ceterum typothetae sequendas commisi editiones operis principes, quae singulari fortuna in manus meas venerant. Horum prima est librorum VIII priorum, ab ipso curata auctore Venetiis 1559. 4. Quibus Antverpiae 1580. 8. repetitis Mureti permissu Chr. Plantinus addidit septem novos. Mox eadem officina hos XV libros sub prela revocavit 1586. 8. Reliqui quatuor post Mureti mortem (obiit ille 1585.) ab Andr. Schotto, qui Muretina nondum edita Roma revertens in patriam asportaverat, cesserunt ad M. Velserum, qui eos una cum Observationum Iuris libro singulari Augustae Vindelic. 1600. 8. divulgavit. Iam omnia haec coniuncta Ianus Gruterus recepit in Lampadis Artium liberalium s. Thesauri critici Volumen secundum a. 1604. Ex illo tempore, quantum equidem reperi, nulla Variarum Lectionum editio seorsum facta est.

Quare nos non dubitamus, quin apud multos renovata haec editio aliquam novitatis gratiam habitura sit. Pars reliqua cum auctario animadversionum proximis nundinis subsequetur. Scrib. Halis m. Febr. CIϽIϽCCLXXXXI.

M. ANTONII MURETI

Tom. II.
pag. 1.
Ed. Ruhnk.

VARIARUM LECTIONUM

LIBRI XV

AD

HIPPOLYTUM ESTENSEM

CARDINALEM AC PRINCIPEM ILLUSTRISSIMUM

M. ANTONII MURETI 3

IN LIBROS

VARIARUM LECTIONUM

PRAEFATIO *)

AD

HIPPOLYTUM ESTENSEM

CARDINALEM AC PRINCIPEM ILLUSTRISSIMUM

SINGULAREM OMNIUM HONESTARUM ARTIUM PATRONUM

---

*Magnopere peccare mihi viderer, Hippolyte, Cardinalis Illustrissime, si otium illud, quod et plurimum et honestissimum tua mihi benignitate conceditur, alia ulla re quam litterarum et earum artium, quibus te insigniter oblectari video, assidua tractatione consumerem. Nam cum ea te praecipue caussa com-
moverit, ut aditum mihi ad familiaritatem tuam ultro patefacien-* 4
dum putaris, quod ad te de mea erga illas incredibili voluntate, meis fortasse scriptis, et amicis de me summorum hominum concitata sermonibus fama pervenerat: quis me ferendum putet, nisi quam de me opinionem incognito adhuc et absente conceperas, eam praesens ipse omni studio omnique corporis et animi contentione confirmem? Ita igitur facio. Quarum artium singularis pulchritudo mentem meam, usque a puero, admirabili quodam sui desiderio incenderat, eas nunc demum beneficio tuo aliis omnibus curis solutus magno et alacri animo persequor: neque

---

*) Quae legitur etiam in libro Vol. II. pag. 1. memorato: *Trium disertissimorum* etc. pag. 58—64. Fr.

sane committo, ut qui me tibi tanquam hominem et non ineruditum,
et eruditionis ac doctrinae sitientissimum commendarunt, cum in
illo priore indulserint amori erga me suo, in hoc etiam altero
eidem obsecuti, ac non potius id quod exploratum haberent, vere
apud te testati esse videantur. Quod cum facio, primum, quo
nihil dulcius est, nihil optabilius, naturae meae propensionem
sequor. Vere enim hoc tibi affirmare possum, si quis mihi deus
omnes opes, omnia commoda, omnem potentiam proponat, ea
lege ac conditione, ut semel deponam haec studia, et has qua-
lescunque litterulas, altrices adolescentiae meae, fidissimas meorum
omnium temporum comites deseram: nunquam id faciam, neque
quicquam tanti esse ducam, quod mereri velim, ut a suavissimo
earum amplexu et contubernio abducar. Quare, ut dixi, cum
in eas toto pectore incumbo, naturae meae pareo: idque facio,
quod si facere vetarer, vitalem mihi esse vitam non putarem.
Deinde, quo mihi nihil prius ac potius neque est neque esse debet,
5 voluntati tuae morem gero. Saepe enim mihi, quae tua est hu-
manitas, affirmasti, nullum tibi a me genus obsequii praestari
posse iucundius, quam si omne tempus arbitratu meo ponerem
in litteris, et aliquid assidue, quantum in me esset, excuderem,
quod et mihi ornamento et aliis usui et tibi oblectationi esse
posset. Neque vero me, ut id faciam, oratione tantum cohor-
taris, verum etiam exemplo. Quid enim facere nos oportet,
quicunque tuis opibus non aliam ob caussam fovemur, sustentamur,
ornamur, quam ut in his studiis omni cogitatione defixa dies
noctesque exerceamur: cum te, te, inquam, ipsum, quem mo-
deratrix humanarum rerum providentia in altissimo dignitatis
gradu collocatum, perpetua gravissimorum munerum procuratione
districtum teneri voluit, inter tot, tam graves, tam multiplices
curas, tantopere ad tranquillitatem et salutem publicam perti-
nentes, quotidie tamen aliquid temporis harum artium tractationi
tribuere videamus? Nimirum et unusquisque nostrum naturae
suae, ut ait poeta quidam, semina sequitur: et quibuscum diu
ac familiariter vixit, eorum mores et instituta vivendi facile ac
libenter imitatur. Te vero cum omnis honestatis ac dignitatis
amantissimum, omnium, quae ad comparandam veram ac solidam
gloriam pertinent, appetentissimum natura genuisset: consecuta
deinde Francisci Valesii, Galliarum Regis optimi ac maximi,
intima illa, qua tot annos usus es, consuetudo magis etiam in-
citavit ad easdem illas vias, in quas ipsa te natura deduxerat,
animosius et constantius persequendas. Ille homines eruditos ad
se ex omnibus orbis terrarum partibus, amplissima eorum in-
6 dustriae praemia statuens, convocabat. Idem illud exemplum
iam dudum Italia te, maxima cum tua laude, renovantem intuetur.
Ad regalem illius mensam non ullum acroama aut libentius aut
saepius, quam vox alicuius eruditi hominis, audiebatur. Epulae
quoque tuae quotidie nulla re magis quam gravissimis et honestis-
simis virorum doctrina praestantium sermonibus condiuntur. Ille

*igitur ad ceteras suas laudes eam addidit, qua nulla, meo
quidem indicio, maior est, nulla praeclarior, ut communi omnium
populorum consensu Litterarum Pater nominaretur. Idem
illud cognomen tibi apud posteros tributum iri, cuivis perfacile
est, qui tuam erga homines liberalium artium scientia excultos
munificam planeque regiam voluntatem cognoverit, augurari.
Nos interea, qui per te hoc otio fruimur, omnem industriam eo
conferre oportet, ut quacunque ratione possumus, heroicas ac
prope divinas virtutes tuas omni genere monimentorum ad im-
mortalem posteritatis memoriam consecremus: non quod rerum a
te gestarum gloria nostro testimonio indigeat; sed quod alia
nobis via nulla relinquitur, quo ingrati animi notam effugere
valeamus. Igitur alii quidem, quibus maior doctrinae copia est,
alia tibi graviora et maioris operae inscribent; ego autem, qui
nondum eam facultatem consecutus sum, ut a me quicquam
egregium exspectari debeat, scribam tamen, qualiacunque potero,
et hisce parvis ac tenuibus munusculis testabor hominibus magni-
tudinem observantiae erga te meae. Illud quidem certe omni
ope conabor efficere, ut scripta mea, si nullam aliam ob caussam
in pretio sint, utilitate tamen tueantur ipsa se, et hoc saltem* 7
*nomine a studiosis hominibus non negligantur. Quod et alias
feci, et in iis maxime, quos nuper apud te scripsi, Variarum
Lectionum libris. Primum enim cum in praestantissimis utrius-
que linguae scriptoribus multa, vel temporum vel hominum culpa,
corrupte et depravate legantur; eaque res vel non animadversa
errorem, vel animadversa molestiam et difficultatem legentibus
obiicere soleat: eius incommodi ut pars aliqua per me tolleretur,
operam dedi. Deinde, cum et illud constet, veteres Latinos
summo studio esse in Graecorum imitatione versatos, et eorum
locorum, quos illi ab his acceptos in usum suum transtulerunt,
diligens et accurata notatio magnam his temporibus utilitatem
habere credatur: huius quoque generis inspergenda nonnulla esse
duxi. Narratiunculas etiam aliquot admiscui quarundam histo-
riarum, quae neque contritae ac communes essent, neque fore
iniucundae cognitu viderentur. Ubi autem ita res tulit, ut ab
iis, qui vel aetate nostra vel etiam superioribus temporibus in
hoc ipso curriculo industriam suam exercuerant, dissentirem:
feci id, ut et natura et consuetudo mea fert, libere; sed ea
tamen moderatione servata, ut imminutam esse a me dignitatem
suam, nemo conqueri posset, nisi qui tantum sibi tribuat, ut
errare se posse non putet: quod neque cuiquam unquam contigit,
et maius est, quam ut convenire in humanam fragilitatem queat.
Sed nos quid fecerimus, ipsa res indicabit: testatum quidem
omnibus esse volumus, nihil aliud nobis propositum fuisse, quam
ut sine cuiusquam offensione, auxilii aliquid attulisse huic stu-
diorum generi diceremur. A te autem, HIPPOLYTE, Principum* 8
*decus, etiam atque etiam petimus, ut qua nos humanitate in
familiarium tuorum numerum recipere dignatus es, eadem hos*

labores nostros, qui nulla re magis, quam tui nominis auctoritate, nixi, in publicum prodeunt, tibi accipiendos putes: neque tam, quid amplitudini tuae conveniat, quam, quid praestari a nobis possit, expendas. Nam et haec ipsa novis in dies accessionibus crescent, et alia suo tempore, quae tibi gratiora fore confidimus, proferentur *).

---

*) Cf. Lazeri Diatr. de Vit. et Scr. Muret. pag. R. 510. Fr.

M. ANTONII MURETI 9

AD

HIPPOLYTUM ESTENSEM

S. R. E. CARDINALEM

AMPLISSIMUM ET ILLUSTRISS.

VARIARUM LECTIONUM

LIBER PRIMUS

CATUT I.

Tres Isocrates. Cuius sit Παραίνεσις ad Demonicum, indicatum.

Elegans in primis, et cum saluberrimis referta praeceptis, tum omnibus condita dicendi festivitatibus oratio, quae Paraenesis ad Demonicum inscribitur, non eius scriptoris est, cuius vulgo putatur. Nam cum ab Isocrate illo, qui Sacratis et Platonis aequalis fuit, cuiusque domus officina eloquentiae habita est *), fluxisse eiusque ingenio elaborata esse credatur, id secus est: quodque etiam in aliis contigisse scimus, errorem hic obiecit hominibus nominum similitudo. Tres enim facundi ac diserti **) fuere homines, quibus omnibus idem Isocratis nomen fuit. Unus is, quem modo diximus: qui a Socrate commendatur in Phaedro ***), quemque Cicero, dissentiente Bruto, tantopere laudabat †): alter, huius discipulus, cuius apud Suidam ††) mentio est. Neutrius autem horum est ea, de qua loquimur, oratio; sed tertii †††) 10

---

*) Sunt Ciceronis verba Orat. cap. 13. §. 40. Similiter Brut. cap. 8. §. 32. *officina dicendi.*

**) Differunt haec adiectiva: *facundi* sumus natura, nulla ratione et arte dicendi instructi et adiuti, si volubiliter et satis copiose loqui possumus; *diserti* dicuntur, qui de re qualicunque satis copiose, acute ac dilucide disserere possunt, qui cum delectu quodam verborum dicunt. Vid. Bremi ad Nep. Epam. cap. 5. Herzog ad Sall. Cat. cap. 53, 3. ad Quintil. libr. X. 1. pag. 89 sq. Kraft.

***) pag. 279. B. St.

†) Orat. cap. 13. §. 40.

††) in v. Ἰσοκράτης.

†††) Errat. Vide Fabricium Bibl. Gr. Vol. I. pag. 848. [pag. 902. ed.

cuiusdam Isocratis, qui Ciceronis temporibus floruit. Id ita esse, didici ex Dionysio Halicarnasseo, qui in aureolo libello de Arte rhetorica, quendam ex ea citans locum, Isocratem ipsius auctorem, suum et Echecratis, ad quem scribit, sodalem vocat. Eius verba sunt *): *Ἰσοκράτης μὲν ὁ σὸς ἑταῖρος καὶ ἐμὸς, ὦ Ἐχέκρατες, εἴπερ ἄλλο τι, φησὶ χρῆναι προςεῖναι τοῖς σπουδαίοις ἀνθρώποις, ἐν τῇ παραινέσει τῇ πρὸς τὸν Ἱππονίκου,* (ita enim legendum est, non, ut in vulgatis libris, *πρὸς τὸν Ἱππόνικον*) *καὶ τὴν φιλοπροςηγορίαν, ὅπερ ἐστὶ τὸ προςφωνεῖν τοὺς ἀπαντῶντας, ὥς αὐτός φησι.* Locus autem, quem indicavit Dionysius, ita apud Isocratem **) legitur: *Τῷ μὲν τρόπῳ γίγνου φιλοπροςήγορος, τῷ δὲ λόγῳ εὐπροςήγορος. ἔστι δὲ φιλοπροςηγορίας μὲν τὸ προςφωνεῖν τοὺς ἀπαντῶντας, εὐπροςηγορίας δὲ τὸ τοῖς λόγοις αὐτοῖς οἰκείως ἐντυγχάνειν.* Harpocration tamen, qui sit *ἐπακτὸς ὅρκος*, exponens, Isocratem Apolloniaten eius, de quo agimus, libelli auctorem facit: at is veteris illius Isocratis auditor fuit, ut apud Suidam est: Hermogenes ***) autem aperte eundem Isocratem huius Paraeneseos et ceterarum orationum, de quibus nulla dubitatio est, quin sint eius qui cum Socrate et Platone vixit. Sed magis me ea, quae supra recitavi, verba Dionysii movent.

CAPUT II.

Mithridatem cur Dionysum Tralliani honoris caussa vocarent. Illustratus locus ex oratione pro Flacco. Eius, qui Plutarchi Συμποσιακὰ interpretatus est, notatus error.

M. Tullius in oratione pro L. Flacco cum percenseret eas laudes, quas Tralliani in Mithridatem, regem populo R. infestissimum, congesserant, ita scribit †): *Mithridatem deum, illum patrem, illum conservatorem Asiae, illum Dionysum, Bacchum, Liberum nominabant.* Atque hoc Petrus Victorius ††) admonuit dictum esse ad Demosthenis imitationem, cuius illa sunt ex oratione de Corona †††): *Οἱ μὲν κατάπτυστοι Θετταλοὶ καὶ ἀναίσθητοι Θηβαῖοι φίλον, εὐεργέτην, σωτῆρα τὸν Φίλιππον*
11 *ἡγοῦντο. πάντ' ἐκεῖνος ἦν αὐτοῖς.* Protulit etiam locum ex Athenaeo *), quo confirmatur, Mithridatem vivum ac videntem divinis affectum honoribus. Sed cur Liberi patris potius quam

---

Harl.] De Apolloniate Isocrate diximus in Hist. Crit. Orat. Gr. pag. 84. D.R. — Cf. Mur. Epist. ad Alex. Riparium Opp. Tom. IV. pag. 583.

*) pag. 250. Tom. V. ed. Reisk.

**) §. 20. pag. 7. Bekk.

***) *περὶ μεθ. δειν.* cap. 31.

†) cap. 25. §. 60.

††) Varr. Lectt. VII. 4.

†††) pag. 240, 10. Reisk.

*) lib. V. pag. 213. ed. Lugd.

cuiusquam alii dei nomine honestaretur ille rex, quando de eo sibi non liquere subobscure indicavit Victorius, ego aperire constitui. Duae autem eius appellationis caussae a Plutarcho libro primo *Συμποσιακῶν* afferuntur *). Una, quod Mithridates praemium proposuerit, qui plurimum edisset, quique plurimum bibisset; ipseque in utroque certamine palmam tulerit, utpote qui omnes aetatis suae homines bibendo superaret: ob id igitur Dionysum vocatum. Sed eam caussam Plutarchus ipse, ut inanem commenticiamque et minus idoneam reprobat. Ac plane, si haec vera esset, videri poterant Tralliani, cum Mithridatem Dionysum salutarent, non tam ei honorem tribuere, quam contumeliam facere: quasi ebriosum eum et helluonem ac gurgitem vocarent. Quare haec altera caussa putanda est verior **): his cum fulmine appetitum fuisse, ita ut innocuus incolumisque remanserit. Nam cum adhuc infantulus in cunis vagiret, collapsum fulmen fascias, quibus involutus erat, exussit, neque tamen ipsum laesit: vestigium modo quoddam ignis in fronte relictum est, quod facile occultaret coma. Rursus cum iam vir esset, ita propinquum ei dormienti cecidit, ut tela in pharetram, quae haud procul a lecto pendebat, condita conflagraverint: ipse tum quoque intactus. Iis expositis addit Plutarchus: *Οἱ μὲν οὖν μάντεις ἀπεφήναντο, πλεῖστον αὐτὸν ἰσχύσειν ἀπὸ τῆς τοξικῆς καὶ κούφης στρατιᾶς. οἱ δὲ πολλοὶ Διόνυσον αὐτὸν ἀπὸ τῶν κεραυνοβολιῶν ὁμοιότητι τοῦ πάθους προσηγόρευσαν.* Id est, *Igitur vates quidem pronuntiarunt, plurimum ipsum sagittariis et levi armatura esse valiturum. Vulgus autem ei Dionyso nomen fecit ab illis fulminum iactibus, quod ei simile quiddam, atque Dionyso, contigisset.* Hanc postremam partem quidam, qui librum illum Plutarchi Latinum facere studuit ***), ita reddidit: *Quam ab caussam vates plurimum sagittariorum manu levisque armaturae copiis praestiturum praedixerant. Quanquam non desunt, qui Bacchi nomen a morbo sideratis ac de caelo tactis familiare datum illi existiment.* Quae interpretatio ita est absurda et aliena, ut valde 12
mirer, quid tum illi homini in mentem venerit.

CAPUT III.

Locus quidam Ciceronis in Verrem vindicatus a prava aliorum correctione; Plinii alter declaratus.

Utuntur interdum Latini scriptores Graecis quibusdam vocibus, easque Latinis tamen litteris notant: quod qui non animadvertunt, facile in errorem incidunt: praecipue cum eae voces eiusmodi sunt, ut etiam Romanae videri queant. Id quod accidit

---

*) pag. 624. A. ed. Francof.

**) Ne haec quidem ratio probanda est. Veriorem attulimus ad Vellei. Pat. II. 82. pag. 345. D. R.

***) Adrianus Iunius. Faesi.

homini in primis erudito *) explicanti orationes Ciceronis in Verrem. Nam cum Cicero impurum illum hominem aestate summa, quo tempore ceteri praetores obire provinciam et concursare consueverant, totum se ad nequitiam et ad libidinem contulisse diceret, et tabernacula carbaseis intenta velis in littore collocari iussisse, ubi totos dies cum impudicis mulieribus perpotaret: haud ita multis interiectis verbis, ita postea locutus est **): *Illo autem tempore iste, tametsi ea est hominis impudentia, quam nostis, ipse tamen, cum vir esset Syracusis, uxorem eius parum poterat animo soluto ac libero tot in acta dies secum habere.* Quorum verborum ille, quisquis est, sensum non videre se dixit, nisi pro *in acta* legatur *in lecto*: neque intellexit, Ciceronem, quod antea Romano more *littus* dixerat, id postea *actam* voce Graeca, ut videlicet in Sicilia loquerentur, nominasse. Notum est autem, Siculos eo quondam sermone usos, qui e Graecis Latinisque vocibus permistus esset. *Actam* vero solitos eos dicere pro littore, etiam Virgilius indicio est, qui illud ipsum littus eo nomine vocavit ***):

At procul in sola secretae Troades acta
Amissum Anchisen flebant.

Ita igitur *actam* uterque, ut Terentius †), et Cicero ipse ††) urbem Atheniensium *astu*. Sed et S. Ambrosius eadem voce usus est libro quinto Hexamerôn †††): *Quae, inquit, non in acta, nec in littoribus, sed in Atlantici maris profundo feruntur vi-*
13 *deri.* Neque dissimili modo C. Plinius libro VII. Naturalis historiae *) *probata* pro pecudibus dixit. Eius verba sunt: *In eadem Africa familias quasdam effascinantium Isigonus et Nymphodorus tradunt: quarum laudatione intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes.* Non enim quae familiae illae probassent, ea interire affirmavit, sed, ut dixi, *τὰ πρόβατα.*

CAPUT IV.

Horatii locus ex Euripide expressus.

Quod Horatius libro primo Epistolarum **) pereleganter scripsit, esse verba et voces quasdam, quibus animi morbos lenire ac mitigare fas esset, respexisse ipsum arbitror ad locum quendam

---

*) Franc. Hottomano, qui tamen postea sententiam suam retractavit et Mureti interpretationem probavit. FAESI.

**) lib. V. cap. 31. §. 82.

***) Aen. V. 613.

†) Eunuch. V. 6, 17.

††) De Legg. lib. II. cap. 2. §. 5. Sed addit *quod appellatur.*

†††) cap. 11. Wolfius scripsit *Hexaëmerôn.*

*) cap. 2. §. 16.

**) Epist. 1. v. 34 sqq.

Euripidis ex Hippolyto coronato*), ubi nutrix Phaedram insano privigni amore incensam alloquens admonet eam, ut morbum illum suum fortiter ferat: esse enim cantus et sermones quosdam, in quibus insit vis ad eum mulcendum ac molliendum. Versus Euripidis hi sunt:

Νοσοῦσα δ' εὖ πως τὴν νόσον καταστρέφου.
Εἰσὶν δ' ἐπῳδαὶ καὶ λόγοι θελκτήριοι.
Φανήσεταί τι τῆσδε φάρμακον νόσου.

Horatii autem hi:

Fervet avaritia miseroque cupidine pectus?
Sunt verba et voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis et magnam morbi deponere partem.

Non tamen uterque idem intellexit. Nam illa de magicis carmi-
nibus: hic de sermonibus philosophicis loquitur, a quibus vera
omnium morborum animi petenda medicina est. Quanquam si
quis Euripidem quoque idem *κατ' ἀλληγορίαν τινὰ* significare vo-
luisse censeat, libenter me socium ipsius sententiae ascripserim.
Gaudet enim poëta ille eiusmodi sententiis, quae neque a popu-
lari consuetudine discedant, et philosophicum tamen intra se
aliquid occultent. Nam quod in versibus Horatii lego, *misero-* 14
que cupidine, non, ut in plerisque libris legitur, *miseraque cu-*
pidine, in eo veteres libros auctores habeo; ac praeterea, esse
id ex Horatii consuetudine, nullo negotio probare possum. Ita
enim alibi**).

At bona pars hominum decepta cupidine falso,
Nil satis est, inquit.

Et in Odis***):

Nec leves somnos timor, aut cupido
Sordidus aufert.

Ut dubitari plane non possit, quin ea vera scriptura sit.

CAPUT V.

Eiusdem Horatii locus ex Isocrate prope conversus.

Venit mihi in mentem quorundam eiusdem poëtae versuum e Sermonibus†), quibus exponit, quae primis temporibus vita hominum fuerit, agrestis videlicet et ferina: utque post, rationis et orationis beneficio, ad civiliorem vivendi modum et humanae naturae magis consentaneum venerint: qui quidem ver-

*) v. 477 sqq. v. 460. Musgr. v. 479. Monk.
**) Serm. I. 1, 61.
***) lib. II. 16, 15. coll. II. 8, 14. III. 16, 39. 24, 51.
†) I. 3, 99 sqq.

sus tantam habent cum Isocrate a quadam eiusdem rei narratione similitudinem et convenientiam, ut eam poëta non modo imitatus, sed prope interpretatus esse videatur. Qua de re ut cuivis utriusque linguae intelligenti existimare liceat, utriusque verba subiiciam. His igitur versibus eam Latinus vates sententiam est executus:

Cum prorepserunt primis animalia terris,
Mutum et turpe pecus, glandem atque cubilia propter,
Unguibus et pugnis, dein fustibus, atque ita porro
Pugnabant armis, quae post fabricaverat usus:
Donec verba, quibus voces sensusque notarent,
Nominaque invenere. Dehinc absistere bello,
Oppida coeperunt munire et ponere leges.

Isocrates autem ita Nicoclem loquentem facit*): *Ἐγγενομένου δὲ ἡμῖν τοῦ πείθειν ἀλλήλους, καὶ δηλοῦν πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς περὶ ὧν ἂν βουληθῶμεν, οὐ μόνον τοῦ θηριωδῶς ζῆν ἀπηλλάγημεν, ἀλλὰ καὶ συνελθόντες πόλεις ᾠκίσαμεν, καὶ νόμους ἐθέμεθα*, et quae sequuntur.

CAPUT VI.

Ciceronis locus ex oratione pro P. Quinctio pulchre a Paulo Manutio correctus.

Quod *si facere nolit, atque inhibuerit eiusmodi rationibus illum ad suas conditiones perducere: sese nihil precari, et, si quid agere velit, iudicio defendere.* Ita leguntur Ciceronis verba haec ex oratione pro P. Quinctio**) in omnibus impressis libris, praeterquam in Manutianis. Quae cum corrupta esse constaret, fuerunt, qui pro *inhibuerit* reponerent *instituerit.* At praeclare, ut solet, Manutius: de quo viro merito dubitari potest, plusne ipse Ciceroni, an ipsi Cicero debeat. Nam et ipse tractandis assidue Ciceronis scriptis eam assecutus est eloquentiae laudem, qua vincit omnes: et cum ad ingenium, quo excellit, addidisset eam diligentiam, eamque laborum perpessionem ac tolerantiam, qua vires, ipsamque adeo valetudinem suam, magno nostro omnium, quotquot eum, quia plane novimus, plurimi etiam facimus, dolore prostravit; incredibile est, quot ab errorum millibus eos libros felicissime vindicarit. At aetas nostra mirificam quandam extulit vim hominum improborum, qui magnam laudem in obtrectatione positam putant, neque quicquam cupidius faciunt, quam ut, quicquid possunt, quacunque ratione possunt, ex aliena gloria deterant***), creduntque ita se demum

---

*) §. 6. pag. 30. Bekk.

**) cap. 6. §. 27.

***) Poetas secutus est Muretus; scilicet *deterere laudes alicuius* Horatii est, *deterere famam* Silii. Solutae orationis scriptoribus usitatum fuisse *detrahere de laude aliorum* vel pueris notum est.

emersuros, si eos, qui extant, depresserint. Quam rationem grassandi ad famam *) nemo unquam sapiens approbavit. Sed me amoris quidam aestus ab eo, de quo dicere coeperam, abduxit. Omnino autem, cum de Paulo Manutio loquendum est, moderari orationi meae neque volo, neque possum, neque debeo. Alii complures rationem inire poterunt, quot ipsi locos in Cicerone correxerint: illi aut uni, aut cum paucissimis, licet dicere,

Pauperis est numerare pecus **).

In illius igitur libris (tandem enim ad propositum me referam
tamen) is, de quo agebam, locus ita legitur: *Quod si facere* 16
nolit, atque imbiberit eiusmodi rationibus illum ad suas conditiones perducere etc. Praeclare, ut dixi. *Imbiberit* enim est, hoc sibi plane proposuerit, hoc ita in mente ac cogitatione sua defixerit, ut evelli non queat. Est autem ita scriptum omnibus litteris, in longe plurimis vetustis codicibus. Sed insolentia locutionis fefellerat alios, quae Manutium non fugit. Meminerat enim ita locutum Lucretium lib. III ***).

Qui petere a populo fasces saevasque secures
Imbibit.

Et libro sexto †):

— — *non quod violari summa deum vis*
Possit, ut ex ira poenas petere imbibat acres.

Ut ergo a Lucretio dictum est, *imbibat petere*, sic a M. Tullio, qui eum poëtam studiosissime legerat, *imbiberit perducere.* Usus eodem modo et Livius libro secundo Annalium ††): *Neque memor eius, quod initio consulatus imbiberat, reconciliandi animos plebis.*

CAPUT VII.

Epitheton, quo Corinthum ornavit Horatius, e Graeca voce expressum videri.

Bimarem †††) Corinthum cum diceret Horatius, non dubito, quin exprimere voluerit Graecam vocem ἀμφιθάλασσος. Est autem ea vox non admodum frequens, proba tamen et antiqua: ususque ea est Xenophon, cum urbis Atheniensis commoditates

---

*) Exquisite improbi isti ad famam *grassari* dicuntur. Similiter Sallustius Iug. cap. 1. §. 3. Sil. Ital. I. 570.

**) Ovidii sunt verba Metam. XIII. 824.

***) v. 1009.

†) v. 71 sq. ubi Lambin. Wakefield. Forbiger *non quo.*

††) cap. 47.

†††) Vide Lambini epistolam ad Muretum, quam dedimus T. I. p. 397. D. R. — In postrema tamen Horatii editione Lambinus Mureti interpretationem non improbat. Faesi. Locus est Od. I. 7, 2.

celebraret, doceretque, eam opportuno admodum loco sitam ad importanda et exportanda quae opus foret. Ita enim loquitur*): *Καὶ μὴν οὐ περίῤῥυτός γε οὖσα, ὅμως ὥςπερ νῆσος πᾶσιν ἀνέμοις προςάγεταί τε ὧν δεῖται, καὶ ἀποπέμπεται ἃ βούλεται· ἀμφιθάλασσος γάρ ἐστι.* Hoc eo annotare visum est, quoniam in scholiis Horatianis**), quae abhinc annos quatuor ad Io. Avansonium V. C. qui tum Romae Gallorum regis legatus erat, mi-
17 seram, cum ceterarum urbium epitheta unde sumpta essent, indicassem: nescio quo modo contigit, ut hoc, quod minime decuerat, praetermitteretur.

CAPUT VIII.

Horatii locus, qui multis in libris corrupte legitur, explicatus.

Versus hi***) sunt e secundo Odarum Horatii:

Vivet extento Proculeius aevo,
Notus in fratres animi paterni.
Illum aget penna metuente solvi
Fama superstes.

Quorum qui proxime ultimum antecedit, ita in multis libris legitur:

Illum aget penna haud metuente solvi.

Constat autem ita correctum esse ab aliquo, qui sententiam quidem videret, sed vim verborum non satis perspiceret putaretque, ita melius aeternitatem famae significatum iri, si particula illa negandi vim habens adderetur: alioqui fore, ut parum firmitatis inesset ea in fama, cuius pennae solutionem metuere dicerentur. Firmitas enim fiduciam, infirmitas metum parit. At ille, quisquis fuit, inani et frivolo argumento delusus est. Nam quia, quae metuimus, refugimus longissimeque nos ab iis abducimus, factum, ut Horatius *pennam metuentem solvi* dixerit eam, quae semper longissime ab omni solutione abfutura esset. Est autem simile illud Virgilii†),

Arctos Oceani metuentes aequore tingi.

Nam ut *metuentes tingi* dixit is, quae nunquam tingerentur: ita hic *pennam metuentem solvi,* quae nunquam solveretur. Hoc eo libentius annotavi, quod ut alia multa, ita hoc quoque mendum in eos libros, quibus addita sunt mea scholia, operarum negligentia, me absente atque inscio, irrepserat.

---

*) De Vectig. Att. cap. 1. §. 7.

**) Opp. Tom. II. pag. 933—974.

***) Vide Lambini epistolam l. c. pag. 397. D. R. — Horatii verba leguntur Od. 2. v. 5 sqq.

†) Georg. I. 246.

CAPUT IX. 18

Sententia quaedam Terentiana ab Aeschylo etiam prolata ostenditur: et, qui eandem continet, Graecus incerti scriptoris versiculus indicatur.

Quod apud Terentium*) adolescens amore saucius**) dixit,

Facile omnes cum valemus, recta consilia aegrotis damus:

eius non dissimile quiddam Prometheum dicentem fecerat Aeschylus. Cum enim miserum illum et aerumnosum deum nymphae Oceanitides reprehenderent, quod peccasset: ita eum respondentem induxit: facile esse iis, qui malis soluti sunt, admonere ac corripere eos, qui adversis rebus premuntur. Versus Aeschyli, si quis eos requirit, hi sunt***):

Ἐλαφρὸν, ὅστις πημάτων ἔξω πόδα
Ἔχει, παραινεῖν νουθετεῖν τε τοὺς κακῶς
Πράσσοντας.

Id est:

Haud difficile est, pars nulla quem attingit mali,
Monere eos, ac corripere, qui miseriis
Urgentur.

Tale igitur aliquid eo loco dixerat et Menander. Sed et hunc versum alicubi legere memini:

Ὑγιὴς νοσοῦντα ῥᾷστα πᾶς τις νουθετεῖ.

CAPUT X.

Equitandi verbum quod Euro tribuit Horatius, Euripidem quoque eodem modo locutum esse.

Audaci sane metaphora usus videtur Horatius, cum Euro vento equitandi verbum tribuit. Notus est enim ille versiculus †),

Per Siculas equitavit undas.

Neque unquam id, ut opinor, sine veterum exemplo ausus esset.
Sed meminerat, Euripidem quoque eodem modo locutum esse de
Zephyro. Itaque fecit more suo, ut, persequendis Graecorum 19
vestigiis, τὸ τῆς λέξεως καινόν τε καὶ ξενικὸν quaereret, seque
quam longissime a trita et plebeia loquendi consuetudine abduceret. Quo in genere plane singularis fuit: neque, meo quidem iudicio, Graecas loquendi formas Latinorum poëtarum quisquam

---

*) Andr. II. 1, 11. Cf. P. Victor. Varr. Lectt. XXXVI. 23. qui ad h. l. respicere videtur, Philemon. ap. Stob. Serm. CI. (Gnom. poet. Gr. ed. Schaef. pag. 270 sq.) Philippum ap. Stob. Serm. CXII extr. (Gnom. poet. Gr. pag. 275.) et Stob. Serm. CXIII. sq. Faesi.

**) Enniana haec sunt, vid. Cic. pro Cael. cap. 8. §. 18. *Medea animo aegra, amore saevo saucia.*

***) Prometh. v. 263 sqq.

†) Od. IV. 4, 44.

vel frequentius, vel fidentius, vel felicius imitatus est. Locus autem ille Euripidis, quem dico, ita scriptus est in Phoenissis*):

Ζεφύρου πνοαῖς ἱππεύσαντος ἐν οὐρανῷ.

CAPUT XI.

Currum pro navi, ut a Catullo, sic et a Graecis poëtis dictum esse.

Etiam illud Gracorum exemplo fecit Catullus, ut navim *currum* vocaret, in libello de nuptiis Pelei et Thetidos**):

Diva quibus retinens in summis urbibus arces,
Ipsa levi fecit volitantem flamine currum.

Siquidem apud Aeschylum Prometheus in illa longa enumeratione artium, quas a se in usum mortalium excogitatas et inventas gloriatur, ait repertum***) suum esse currus illos nautarum, qui lineis alis vagentur per mare†):

Θαλασσόπλαγκτα δ' οὔτις ἄλλος ἀντ' ἐμοῦ
Λινόπτερ' εὗρε ναυτίλων ὀχήματα.

Sed et Euripidem eadem figura usum memini, apud quem nuntius, qui Medeam admonet, ut se mandet fugae, praecipit ei, ut neque id vehiculum spernat, quod navigandi, neque id, quod terrestris itineris conficiendi causa comparatum est††):

Ὦ δεινὸν ἔργον παρανόμως εἰργασμένη
Μήδεια, φεῦγε, φεῦγε, μήτε ναΐαν
Λιποῦσ' ἀπήνην, μήτ' ὄχον πεδοστιβῆ.

Sed hoc quoque, ut totum prope veteris eloquentiae choragium, ab Homero est: qui primus aurigam navis pro gubernatore dixerat†††): *Φθέγξατο δ' ἡνίοχος νῆος κυανοπρώροιο.* Et naves equos maris*) vocaverat**):

Νηῶν ὠκυπόρων ἐπιβαινέμεν, αἵθ' ἁλὸς ἵπποι
Ἀνδράσι γίγνονται.

---

*) v. 219 (al. 220). coll. Eurip. Suppl. v. 993. *ἵν' ὠκυθόαι Νύμφαι ἱππεύουσι δι' ὄρφνας.*

**) v. 9 sq.

***) *Repertum*, pro *inventum*, Lucretii [I. 733.] est, non Ciceronis. D. R.

†) v. 467 sq.

††) v. 1123 sqq.

†††) Muretum fefellit memoria. Non est talis versus apud Homerum. At bene dici *ἡνίοχον τῆς νεώς*, non dubium, notante etiam Polluce I. 98. Wolf. Laudat hunc versum tanquam Homericum etiam auctor libri de vita et poes. Hom. B. cap. 20 (qui Plutarcho vulgo tribuitur). Faesi.

*) Cf. Plaut. Rud. I. 5, 10. *Nempe equo ligneo per vias caeruleas Estis vectae*, cum annot. Taubm. Faesi.

**) Odyss. lib. IV. v. 708 sq.

CAPUT XII.

Libidinosarum mulierum, quae caluminatae sunt eos, a quibus spretae ac repudiatae erant, exempla octo.

Exempla octo memini legere earum mulierum, quae viros a se impudice appetitos, cum eos ad restinguendum libidinis suae ardorem flectere nequivissent, calumniatae sunt postea, tanquam ab ipsis tentatae forent: eisque partim crearunt ingens periculum, partim etiam exitium attulerunt. Eorum unum est in sacra historia*), de Iosippo, Iacobi filio, qui, cum obtemperare herae suae, Putipharis**) uxori, noluisset, structis ab ea calumniis in vitae discrimen adductus est. Atque hoc, ut quod omnibus notum sit, nihil est necesse pluribus verbis exponere. Hippolytum quoque Thesei filium ut Phaedra noverca tentarit, seque ab eo spretam videns, reverso ab inferis marito persuaserit, eum sibi vim afferre voluisse (quanquam paulo aliter est apud Euripidem), utque castissimus adolescens crudelissime ob eam rem discerptus dilaniatusque sit, et lippis, ut ait Horatius, et tonsoribus notum est. Sed et Tenni, Cycni filio, Neptuni nepoti, idem contigisse memoratur***). Eius enim ephebi iam, et, ut Graeci dicunt, ἀνδρόπαιδος desiderio tacta noverca Phylonome †), seu, ut alii vocant, Periboea, sermonem cum eo de stupro contulit. Reiecta et repudiata insimulavit eum apud patrem, eodem plane modo quo Hippolytum Phaedra. Credulus parens inclusum in capsam quandam filium proiecit in mare. Tulit opem Neptunus innocenti nepoti, delataque est capsa ad insulam Leucophryn: quam cum incolae aperuissent remque cognossent, non tantum Tenni regnum detulerunt, sed etiam de nomine ipsius insulam Tenedon nominarunt: quin et mortuum coluerunt pro deo. Eodem modo prope perditus est Bellerophon ab Antaea††), Proeti uxore: et Peleus ab Hippolyte, uxore 21
Acasti. De quibus apud Horatium sunt illa†††):

Ut Proetum mulier perfida credulum
Falsis impulerit criminibus, nimis
Casto Bellerophonti
Maturare necem, refert.
Narrat paene datum Pelea tartaro,
Magnessam Hippolyten dum fugit abstinens.

---

*) Genes. cap. 39. v. 7 sqq.

**) Wolfius cum ed. Lugd. *Phutipharis*, quae forma non minus fuit in usu. Graeci in huiusmodi nominibus signorum atque vocalium Hebraicae linguae parum curiosi inde finxerunt *Πετεφρῆς* primae declinationis.

***) Vid. Pausan. lib. X. cap. 14. §. 1 sq. et alios, qui laudantur in Hemmeri Republ. Tenedior. pag. 7 et 26 sqq. Wolf.

†) Wolfius *Philonome*, sed *Φυλονόμη* scribitur in optimis Codd. Pausaniae Tom. III. pag. 534. ed. Walz. et Schubart.

††) Scrib. *Antea*, Gr. *Ἄντεια*, Homer. Iliad. VI. 160. Alibi appellatur *Stheneboea*. Faesi.

†††) Od. III. 7, 13.

Nos autem utramque sive historiam sive fabulam alibi copiosissime exposuimus*). Hippodamia quoque, cum eam veheret Pelops, siti aliquando correpta esse dicitur. Cumque Pelops quaerendae aquae caussa descendisset e curru, iamque longius abiisset (magnae enim circum solitudines erant), illa Myrtilum aurigam, cum quo sola remanserat, solicitare coepit, ut secum rem haberet. Volebat videlicet, interea dum reverteretur Pelops, aliam quandam sitim restinguere. Sed cum Myrtilus morem gerere noluisset: accusatus est apud reversum Pelopem, quod ipsam violare conatus esset: ob idque proiectus in vicinum mare: quod ex eo Myrtoum usurpari coepit**). Philostratus libro sexto de Vita Apollonii***) Timasionem quendam Aegyptium a noverca frustra adamatum, deinde illius calumniis solum vertere coactum esse narrat. Etsi illa quidem alio quodam modo, quam ceterae, privignum calumniata est. Denique Fausta, Maximiani filia, Constantini Magni uxor, eodem modo ut Phaedra, Crispum privignum suum accusavit. Itaque imperator optimus, sed hac quidem in re non satis consideratus, immerentem filium morte multavit. Idemque postea, re cognita, etiam de uxore supplicium sumpsit†). Sunt et alia duo exempla non dissimilia in libro de Fluminibus, qui Plutarcho tribuitur; in Hebro, et in Lycorma††).

CAPUT XIII.

Falsam quandam historiam a Petro Victorio pro vera traditam esse.

Falsum est, quod Victorius tradidit libro duodecimo Variarum
22 lectionum†††), extitisse quendam capitalem importunumque hominem Athenis, qui dixerit, se, dum regno Athenarum uno die potiri posset, nullum supplicii genus recusaturum; passurumque aequo animo, ut acerbissimis cruciatibus postea afficeretur omnisque ipsius familia funditus periret. Nam quod putavit id Plutarchum in Solone dicere: declaravit exemplo suo, quamvis eruditos homines caecutire et παρορᾶν, ubi aliquid conniventes legunt. Nihil enim tale Plutarchus, quale Victorius credidit, nar-

---

*) De Peleo quidem in Schol. in Arat. poet. v. 96. Opp. Tom. II. pag. 968. de Bellerophonte nescio ubi. Ad totum hoc caput cf. etiam Taciti Annal. VI. 49. et Gul. Canteri Nov. Lect. VI. 2. Faesi.

**) Vid. Tzetz. ad Lycophr. v. 156. Meliorem auctorem adhuc quaerebam. Wolf. — A Tzetza quidem Myrtilus Hippodamiam tentasse narratur; Muretus autem alium auctorem secutus est, Didymum Schol. min. in Iliad. B. 104. Faesi.

***) cap. 3. pag. 230. ed. Olear.

†) Vid. Zonar. Annal. XIII. pag. 4. E. ed. Venet.

††) Verba *Sunt et alia duo exempla* usque ad finem huius capitis in ed. prima Var. Lect. nondum legi testatur Faesius.

†††) cap. 10.

rat; tantum, Solonem, cum delatam sibi a civibus suis tyrannidem maximo animo reiiceret et aspernaretur, a multis reprehensum esse et parum sanae mentis habitum. Aiebant enim, eum, si saperet, accepturum fuisse tyrannida, vel propositis iis conditionibus, quas supra exposuimus. Ergo eos reprehensorum suorum sermones his versibus trochaïcis inclusit Solo *):

Οὐκ ἔφυ Σόλων βαθύφρων, οὐδὲ βουλευτὴς ἀνήρ.
Ἐσθλὰ γὰρ θεοῦ διδόντος, αὐτὸς οὐκ ἐδέξατο.
Περιβαλὼν δ' ἄγραν, ἀγρευτὴς οὐκ ἀνέσπασε μέγα
Δίκτυον, θυμοῦ θ' ἁμαρτὼν, καὶ φρενῶν ἀποσφαλείς.
Ἤθελε γάρ κεν κρατήσας, πλοῦτον ἄφθονον λαβεῖν,
Καὶ τυραννεύσας Ἀθηνῶν μοῦνον ἡμέραν μίαν,
Ἀσκὸν ὕστερον δεδάρθαι, κ' ἀποτετρίφθαι γένος.

Neque ego haec indicarem, nisi viderem, periculum esse, ne quis, Victorii testimonio fretus, ne quaerendum quidem amplius putaret, vera essent, an minus.

CAPUT XIV.

Aristotelem in Hippodamo reprehendendo parum bona fide versatum esse.

VIDETUR Aristoteles **) interdum non satis bona fide retulisse
eorum sententias, quos redarguere ac reprehendere statuisset.
Cuius rei libet nunc exemplum proferre unum, ex quo de mul-
tis similibus coniectura fieri possit. Etenim lib. II. *Πολιτι-* 23
κῶν ***), ubi exagitat eam reipublicae formam, quae ab Hippodamo
Milesio descripta erat, ait civitatem ab eo distributam esse in
tres partes: nempe in artifices, in agricolas et in milites. *Κατεσκεύαζε δέ*, inquit, *τὴν πόλιν τῷ πλήθει μὲν μυρίανδρον, εἰς τρία δὲ μέρη διῃρημένην· ἐποίει γὰρ ἓν μὲν μέρος τεχνίτας, ἓν δὲ γεωργοὺς, τρίτον δὲ τὸ προπολεμοῦν, καὶ τὸ ὅπλα ἔχον* †). Quod si verum esset, inscienter sane et imperite se gessisset Hippodamus, qui civitatem sine consilio, tanquam corpus sine animo, esse voluisset. At vero non ita inconsultus fuerat. Ex-

---

*) Vit. Sol. cap. 14. Sed immutatos invenies hos versus in praeclara Vitarum recensione Sintenisii Vol. I. pag. 176. ex qua discrepantes lectiones notare placet: v. 1. *βουλήεις* pro *βουλευτής* libri omnes. v. 3. *ἀγρευτής* libri omnes, *ἀγασθείς* Mureti atque Huetii coniectura; paullo post *ἀνέσπασεν* Xylander. v. 4. *θυμοῦ θ' ἁμαρτῇ* libri plurimi. v. 5. *ἤθελον* corr. Xylander (Muretus scribere certe debebat *ἤθελεν*), deinde *λαβών* libri. v. 7. *ἀσκός*, in fine *κἀπιτετρῖφθαι* libri plurimi. Cf. Solonis quae supersunt. Ed. Nic. Bachius. pag. 102 sq.

**) Hanc disputationem reprehendit P. Victorius Var. Lect. XXXVIII. 2. Muretus, ut potuit, respondit Var. Lect. XV. 18. Sed Mureti sententiam melius, quam ipse fecerat, defendit H. Valesius Emendat. IV. 10. D. R.

***) cap. 6 (8). Vol. II. pag. 1267, 30. Bekk.

†) Sic Victor. Sed quod in aliis editionibus Aristot. invenitur *καὶ τὰ ὅπλα ἔχον*, recepit nuper Bekkerus.

tant enim magna ex parte leges ipsius, quae Aristotelis, hac quidem in re, singularem quandam improbitatem manifesto patefaciant. Descripserat autem ille civitatem tres in partes, quarum primam fecerat eorum, qui consilio rempublicam gubernarent: alteram eorum, qui eandem armis defenderent: tertiam ex iis constituerat, qui artes necessarias exercerent. Atque in hanc postremam et opifices, et agricolas, et mercatores incluserat. Id adeo prolatis ipsius verbis intelligetur. *Φαμὶ δ' ἐγὼ εἰς μοίρας τρεῖς διεστᾶσθαι τὰν σύμπασαν πολιτείαν, καὶ μίαν μὲν εἶναι μοῖραν τῶν ἀγαθῶν, κυβερνώντων τὰ κοινά· δευτέραν δὲ τῶν δυνάμει, τρίταν δὲ, τῶν ἐκπλαρώσει καὶ χορηγίᾳ τῶν ἀναγκαίων. ὀνομάνω δὲ τὸ μὲν πρῶτον πλᾶθος βουλευτικὸν, τὸ δὲ δεύτερον ἐπίκουρον, τὸ δὲ τρίτον βάναυσον.* Et aliquanto post: *Τῷ δὲ βαναύσῳ καὶ βιοπονατικῷ**), *τὸ μέν ἐστι γεώπονον, καὶ περὶ τὰν κατεργασίαν τᾶς χώρας κατασχολούμενον· τὸ δὲ τεχναστικὸν, ὄργανα καὶ ἐπιμαχανήματα τοῖς τῷ βίῳ πράγμασιν ἐκποριζόμενον· τὸ δὲ μεταβατικὸν καὶ ἐμπορικὸν, ὃ τὰ μὲν ἐν τῇ πόλει περιουσιάζοντα ἐπὶ τὰν ξέναν διάγεται· τὰ δὲ, ἀπὸ τᾶς ξένας ἐς τὰν πόλιν.* Sed et cetera si quis attente consideret, videbit, non tam multa in iis reprehendenda esse, quam videtur eis, qui audita tantum altera parte pronunciant. Sunt autem apud Stobaeum *ἐν τῷ περὶ πολιτείας***).

CAPUT XV.

Durae compositionis duo insignia exempla: ex Euripide unum, alterum e Sophocle.

INTER ea, quae duram atque insuavem orationis compositionem efficiunt, vix quicquam est, quod magis reprehendatur a dicendi magistris, quam crebra et continuata eiusdem litterae repetitio.
24 Itaque in Virgilio***), *casus Cassandra canebat:* in Terentio †), *tantam, tam improvisam*, et, *consilia consequi consimilia:* in Cicerone ††), *statua tua stabat:* et, *invisae visae* †††), et in Coeliana*), *unquam quanquam*, eiusdemque modi alia in aliis primae classis auctoribus notantur. Sed enim quae duo eius rei

---

*) Cum ed. princ. et Stob. restituas *τῷ δὲ βαναύσῳ καὶ βιοπονατικῷ*. In seqq. leg. *τεχνατικόν* et *ἐν τᾷ πόλει*.

**) Serm. XLIII. 92. 95 sq. pag. 248 sq.

***) Aen. III. 183.

†) Prius exemplum, verbis ita iunctis, *tantam tam improvisam*, nusquam, puto, exstat apud Terentium. Sunt autem simillima apud alios passim. Posterius est ex Heautont. I. 2, 35. WOLF. — Cf. Andr. I. 5, 18. *Tantamne rem tam negligenter agere?* Eunuch. III. 5, 57. *ostentatam, tantam, tam brevem, tam optatam, tam insperatam*; et P. Victor. V. L. XXXVI. 20. Vid. etiam Iuvenal. Sat. X. v. 122 sq. et intpp. Ochsner ad Cic. Eclog. pag. 179. ed. tert. FAESI.

††) Verrin. lib. IV. cap. 64. §. 143.

†††) In fragm. apud Quinctilian. Inst. Or. lib. IX. cap. 4. §. 41.

*) cap. 4. §. 10. Praeterea paucis interiectis ibi sequitur *nequam*.

exempla in duobus optimis ac praestantissimis poëtis reperi, ea (ita insignia visa sunt) hoc loco proponenda esse duxi. Eorum unum Euripidis est: apud quem Medea cum Iasoni exprobraret, illum sua opera servatum esse, ita loquitur*):

Ἔσωσά σ' ὡς ἴσασιν Ἑλλήνων ὅσοι
Ταυτὸν συνειςέβησαν Ἀργῷον σκάφος.

Quorum versuum in priore crebra illa repetitio litterae σ locum etiam comicis iocis ac salibus dedit. Si quidem Plato comicus et Eubulus, eiusdem homo artificii, Euripidem ea de caussa urbanissime tetigisse traduntur. Alterum Sophoclis, et quidem ea in fabula, quae quasi regnum possidere inter tragoedias dicitur. Ibi enim Oedipus cum Tiresia iurgans, eique et aurium, et mentis, et oculorum caecitatem obiiciens, hoc eum versu indignabundus incessit**):

Τυφλὸς τά τ' ὦτα, τόν τε νοῦν, τά τ' ὄμματ' εἶ.

Ubi cum saepius etiam inculcaverit litteram τ, quam ille alter litteram σ, tamen Euripides dicacium aculeos expertus est: Sophocles a nemine, quod sciam, notatus. Sophoclei non dissimilis est Ennianus ille***), me puero, decantatus in scholis,

O Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti.

Neque valde ab eo abludit †) Homericum illud,

Μηδὲ γέροντα κάκον κεκακωμένον ††).

CAPUT XVI. 25

Coniecturae de aliquot locis e libello Demetrii περὶ ἑρμηνείας.

Quicunque ille Demetrius fuit †††), cuius est libellus, qui nunc omnium manibus teritur, *περὶ ἑρμηνείας* (non enim mihi facile quisquam persuaserit, Phalereum esse), utile profecto no-

---

*) Med. v. 476. ed. Pors. 461. Musgr.

**) Oed. Tyr. v. 371. Herm.

***) Apud scriptor. ad Herenn. lib. IV. cap. 12. §. 18. Vid. Ennii Annal. Fragm. ed. E. S(pangenberg). pag. 32.

†) Imitatur Horatium, qui Satyr. lib. II. 3, 320. scripsit: *Haec a te non multum abludit imago. Abludere* idem est quod discrepare, Gr. *ἀπᾴδειν.* In soluta oratione vocabula poetica, praesertim si semel leguntur, non sunt consectanda. Kraft.

††) Verba *Neque valde — κεκακώμενον* absunt ab edit. prima. Faesi. — Homeri verba leguntur Odyss. lib. IV. v. 754.

†††) Cf. Mur. Oratt. Opp. Tom. I. pag. 260. Eiusd. Not. in Xenoph. Anab. IV. Tom. III. pag. 610. *Demetrius ὁ Ἀλεξανδρεύς, qui vulgo putatur ὁ Φαληρεύς.* Comment. in Aristot. Rhetor. II. 21. Opp. Tom. III. pag. 771. Faesi. — Eorum, qui auctorem huius libelli Demetrium fuisse Alexandrinum, sub M. Aurelii principatu sophistam, probare studerent, primus fuit Io. Ger. Vossius Instit. Orat. VI. 2. Vid. Chr. Walzii Praef. ad Rhetor. Graec. Vol. IX. pag. III—IX. Ant. Westermann: Gesch. der griech. Beredsamk. pag. 160. 218 sq.

bis et minime trivialis doctrinae plenum ingenii sui monumentum reliquit. Neque vero parvum emolumentum Petrus Victorius studiosis attulisse censendus est, cum olim ad eum librum purgandum incubuit: laborque ipsius, ut semper alias, ita hic quoque admodum utilis et fructuosus fuit. Cuius summi viri exemplo nos etiam incitati, longe quidem ac multum impari facultate, sed non dispari voluntate, eandem viam sequimur, et veterum scripta, quantum in nobis est, obscura illustrare, depravata emendare conamur. Igitur quae, cum eum librum attente diligenterque legeremus, nobis et correctione aliqua indigere, et non ita difficile corrigi posse visa sunt, eorum hic partem aliquam cum studiosis communicabimus: si forte nostra quoque industria tam polito scriptori opis aliquid afferri queat. Ipsum autem libri principium scio negotium exhibuisse multis. Ita enim legitur: *Ὥςπερ ἡ ποίησις διαιρεῖται τοῖς μέτροις, οἷον ἡμιμέτροις, ἢ ἑξαμέτροις, ἢ τοῖς ἄλλοις· οὕτω καὶ τὴν ἑρμηνείαν τὴν λογικὴν διαιρεῖ καὶ διακρίνει τὰ καλούμενα κῶλα.* Sed cum absurdum sit, pro metrorum exemplo *ἡμίμετρα* ponere, pro *οἷον ἡμιμέτροις* legendum censeo *οἷον ἢ διμέτροις* *).

Item, ubi loquitur de iis periodis, quae habent speciem aliquam *ἀντιθέσεως*, cum tamen *ἀντίθεσις* in eis nulla sit, exemplo quidem hoc Epicharmi utitur,

Τόκα μὲν ἐν τήνοις ἐγὼν ἦν, τόκα δὲ παρὰ τήνοις ἐγών **).

Deinde addit: *Τὸ αὐτὸ μὲν γὰρ εἴρηται, καὶ οὐδὲν ἐναντίον. ο δὲ τρόπος τῆς ἑρμηνείας μεμιγμένος, ἀντίθεσίν τινα πλανῶντι ἔοικεν.* Quam ultimam partem ita lego: *Ὁ δὲ τρόπος τῆς ἑρμηνείας μιμούμενος* ***) *ἀντίθεσίν τινα, πλανῶντι ἔοικεν.* Haud ita multo post †), ubi de similiter desinentibus verbis disputatur
26 ostenditurque, id ornamentum ad affectus exprimendos inutile esse; ubi legitur: *ποίαν γὰρ πόλιν τῶν ἐχθρῶν τοιαύτην ἔλαβον, ὁποίαν τὴν ἰδίαν ἀπέβαλον*, pro *ἔλαβον* libentius legerim *ἀπέλαβον*. Ubi de magnifica oratione disseritur ††), cum dixisset scriptor ille de Aristotelis sententia, paeonicam orationem magnificam esse: paeona etiam duplicem esse docuit, unum *προκαταρκτικὸν*, qui quatuor syllabis constet, longa prima, ceteris brevibus: eiusque exemplum ponit, *ἤρξατο δέ:* alterum, qui superiori illi ex altera parte respondeat, et a tribus exorsus bre-

---

*) Vulgatam tuentur Walzius et Franc. Goellerus, nuperrimus libelli explicator (Lips. 1837).

**) §. 24. Hic versus eodem fere modo legitur apud Aristotel. Rhetor. lib. III. cap. 9. extr. nisi quod Bekkerus edidit *Τόκα μὲν ἐν τήνων* etc. Deinde Faesio videtur scribendum esse *τόκα δὲ πὰρ τήνοις ἐγών.* Sed mutatis nonnullis ab ipso Mureto profertur infra lib. XIV. cap. 5. Ceterum Epicharmi fragmenta collegit P. Kruseman. Harlemi 1834.

***) Ex emendatione Victorii Walzius et Goellerus habent *μεμιμημένος*, quod et ipsum Mureto tribuens fallitur Schneiderus.

†) §. 28.

††) §. 38.

vibus, in longam desinat. Huius autem exemplum esse vult *τὰ ἀράβεια.* Quod quin corruptum sit, dubitari non potest. Legi autem debere arbitror *ταραβέα* *). Exemplum Antiphontis, quo docet, negligentia quadam interdum orationi dignitatem ac granditatem comparari, ita legendum videtur: *Ἡ γὰρ νῆσος ἦν ἐρχομένοις δήλη μὲν, καὶ πόῤῥωθεν μέν ἐστιν ὑψηλὴ, καὶ τραχεῖα, καὶ τὰ μὲν χρήσιμα καὶ ἐργάσιμα μικρὰ αὐτῆς ἐστι, τὰ δὲ ἀργὰ πολλὰ, σμικρᾶς αὐτῆς οὔσης* **). Paulo post autem, ubi agit *περὶ παραπληρωματικῶν,* notatque nonnullos, qui eis intempestive utebantur: ubi est, *καὶ τῷ νυ, καὶ τῷ πότερον:* lego, *καὶ τῷ νυ, καὶ τῷ ποτέ* ***). Unum si addidero, cetera in aliud tempus reiiciam. Ubi enim eos ipsos, quos modo dixi, comparat cum ineptis fabularum actoribus, verba, quibus ea comparatio exponitur, ita in omnibus libris leguntur †): *Οἱ δὲ πρὸς οὐδὲν ἀναπληροῦντες, φησὶ, τὸν σύνδεσμον ἐοίκασι τοῖς ὑποκριταῖς τοῖς τὸ καὶ τὸ πρὸς οὐδὲν ἔπος λέγουσι.* Quibus in verbis insit fortassis etiam aliquid aliud vitii: illud quidem certe vix dubium est, quin postrema pars ita legenda sit: *ἐοίκασι τοῖς ὑποκριταῖς, τοῖς τὸ αἶ, καὶ τὸ φεῦ πρὸς οὐδὲν ἔπος λέγουσι* ††). Non quin sciam, *τὸ καὶ τὸ* Graecis valere *hoc et illud:* sed exempla ipsa, quae ponuntur a Demetrio, faciunt, ut ad eum, quem dixi, modum legi debere suspicer.

CAPUT XVII.

De forium aperiendarum ratione apud veteres Graecos †††).
Multis Plauti ac Terentii locis allata lux.

Quaesitum est ex me, cur in Plauti ac Terentii fabulis nunquam fere quisquam egrederetur domo, ut non antea crepuisse 27
fores dicerentur. Respondi, eas fabulas e Graeco conversas esse, iccircoque quarundam consuetudinum, quibus olim Graeci usi essent, impressa in eis extare vestigia. Quod autem Romae

---

*) Mureti *ταραβέα* nihili est, quare Frotscherus eum scripsisse suspicatur *ἀραβέει*, quod verbum melius videtur congruere priori exemplo *ἤρξατο δέ.* Goellerus pag. 102. ed. suae „*Ἀραβία*, inquit, Muretum voluisse colligo ex iis, quae huic emendationi explicandae praemisit.“ Walzius dedit *τὸ* „*Ἀραβία.*“

**) §. 53. Schneiderus edidit: *ἡ γὰρ νῆσος ἣν ἐχομένη, δήλη μὲν καὶ πόρρωθέν ἐστιν* etc. Goellerus atque Walzius: *ἡ γὰρ νῆσος, ἣν ἀνέχομεν, δήλη μὲν καὶ πόρρ. ἐστιν.* Quibus Walzius haec subiunxit: „Cum libri m. b. habeant *ἣν ἔχομεν*, fortasse corrigi posset *ἣν ἔχω μέν*, atque ita verum esset, quod adiungit, tribus coniunctionibus *μέν* unam *δέ* inlatam esse.“

***) §. 55. Sic editores post Muretum omnes.

†) §. 58.

††) Sic editores novissimi; nam levius est, quod Goellerus posuit *τὸ αἲ αἶ*, ad constantem tragicorum usum respiciens.

†††) Cf. Hadr. Turnebi Adverss. IV. 19. med. Faesi.

antiquis temporibus M. Valerius *) Poplicolae frater honoris insigne habuisse dicitur, ut fores aedium ipsius non introrsum trahendo, sed in viam publicam pellendo aperirentur, id quondam in Graecia vulgatum fuit **): omnesque omnium aedium fores eo modo pandebantur. Quoniam igitur periculum erat, ne quispiam, qui aut praeteriret, aut pro foribus staret, ab impulsa ianua pelleretur: ideo qui exituri erant domo, solebant priusi ipsimet ***) intrinsecus fores aedium suarum percutere: ut illo strepitu admonerentur, qui foris erant, cavere sibi, atque eatenus absistere, ut ne laederentur. Hoc a Plutarcho memoriae proditum est: cuius haec sunt in Poplicola †): *Τὰς δὲ Ἑλληνικὰς*, de ianuis loquitur, *πρότερον οὕτως ἔχειν ἁπάσας λέγουσιν, ἀπὸ τῶν κωμῳδιῶν λαμβάνοντες, ὅτι κόπτουσι καὶ ψοφοῦσι τὰς ἑαυτῶν θύρας ἔσωθεν οἱ προϊέναι μέλλοντες, ὅπως αἴσθησις ἔξω γένοιτο τοῖς παρερχομένοις, ἢ προεστῶσι, καὶ μὴ καταλαμβάνοιντο προϊούσαις ταῖς κλεισιάσιν εἰς τὸν στενωπόν.*

CAPUT XVIII.

Quod de Fama Virgilius dixit, idem Callimachum de Cerere, Homerum de Contentione dixisse.

Suspicari fortasse possit quispiam, versum illum, qui de Fama apud Virgilium lib. IV. Aeneidos ††) legitur,

Ingrediturque solo et caput inter sidera condit,

e Callimacho versum esse. Quamvis Callimachus non de fama id, sed de Cerere dixerat: sed potuit Latinus poëta, quod de una dea Graecus dixisset, ad aliam accommodare. Versus quidem certe tantum non ad verbum expressus est †††):

Ἴθματα μὲν χέρσῳ, κεφαλὰ δέ οἱ ἅψατ᾽ Ὀλύμπῳ.

Sed tamen verisimilius est, totum illum Latini poëtae locum expressum esse ex iis, quae apud Homerum de Contentione dicuntur *):

Ἥτ᾽ ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει.

---

*) Vid. Plinium H. N. lib. XXXVI. cap. 15. sect. 24. §. 112. et Plut. loco infra notato.

**) Apud Graecos *κρούειν* et *κόπτειν τὴν θύραν* plerumque dicuntur, qui fores pulsant, ut intromittantur, contra *ψοφεῖν* verbum proprium est exeuntis per ianuam, vid. Pierson. ad Moer. Attic. pag. 194. ed. meae. Stallbaum ad Plat. Sympos. pag. 212. ed. alt. Idem fere discrimen cernitur in Latinis *pellere*, *pultare fores* et *crepare*, *concrepare*, vid. Ruhnken. Dict. in Ter. Andr. IV. 1, 58. pag. 69. in Adelph. V. 3, 2. pag. 203. ed. Schopen.

***) Vid. ad lib. II. cap. 1. not. ***).

†) cap. 20.

††) v. 177.

†††) Hymn. in Cerer. v. 59.

*) Iliad. lib. IV. v. 442 sq.

CAPUT XIX. 28

Quid sibi velit apud Ciceronem in Epistolis ad Atticum pastoricia fistula, explicatum.

Ciceronis e libro primo Epistolarum ad Atticum *) verba sunt haec: *Itaque et ludis, et gladiatoribus mirandas ἐπισημασίας sine ulla pastoricia fistula auferebamus.* Quo loco ἐπισημασίας vocat plausus, acclamationes, et similia, quibus populus bonum suum animum erga quempiam significare solitus erat, et laetitiam, quam ex illius aspectu caperet, ostendere. Hoc enim Graeci vocant ἐπισημαίνεσθαι. Ut apud Isocratem in Panathenaïco **): *Καὶ τῶν ἄλλων ἰδεῶν τῶν ἐν ταῖς ῥητορείαις διαλαμπουσῶν, καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐπισημαίνεσθαι καὶ θορυβεῖν ἀναγκαζουσῶν.* Sed quod addit, *sine ulla pastoricia fistula*, id ita declarat Paulus Manutius: Pastores qui fistula scienter utuntur, ita interdum delectant, ut qui audiunt, influentem sensibus voluptatem gestu significent. At nos, inquit, populo ita cari sumus, ut ludorum gladiatorumque consessu mirandas ἐπισημασίας, id est, significationes daret, non ulla pastoricia fistula permotus, sed amore studioque impulsus. Quae declaratio cur mihi nullo modo placeat, non dicam: quod mihi verum videtur, id proponere satis habebo. Veritatis enim prolata lux omnes facile tenebras dissipabit. Intelligendum igitur est, non nunquam contigisse, ut cum quispiam alicui parti multitudinis carus et acceptus erat, ceteris autem odiosus et invisus, partim plausu exciperetur, partim sibilo. Plaudentibus enim iis, quos aspectus ipsius hilarabat, ceteri sibilabant. Ergo Cicero ut ostendat, ἐπισημασίας illas suas eiusmodi non fuisse, sed puras omnino et εἰλικρινεῖς, ait eas fuisse sine ulla pastoricia fistula: id est, sine sibilo, cuius similem sonum notum est e pastoriciis fistulis reddi. Itaque Graeci in utroque dicunt συρίζειν: iidemque interdum σύριγγα, id est, *pastoriciam fistulam*, pro sibilo dicunt. Haec cum iam scripsissem: venit ad me Petrus Morinus ***), Parisiensis, adolescens utriusque linguae peritissimus, idemque omnium artium, quae quidem ingenuum hominem decent, scientia mirifice instructus, quicum ego, quam diu hic fuit, mea omnia ioca seria, ut dicitur †), 29
libentissime communicabam: cum prope assidua quadriennii consuetudine raram quandam in eo et exquisitam eruditionem pari coniunctam bonitate cognossem. Is igitur non modo declarationi meae calculum suum adiecit, verum etiam, quod tum in legendis Platonis libris de Legibus studiosissime versabatur, locum mihi indicavit, qui eam summopere confirmaret. Quem appingere libuit: ut et sententiam stabilirem meam, et iucundissimam magni amici memoriam grata recordatione renovarem. Ergo ita scriptum

---

*) Epist. 16. §. 11.

**) §. 2. pag. 259. Bekk.

***) Eius ad Muretum exstant epistolae tres Opp. Tom. I. pag. 496 sqq.

†) Cic. de Fin. lib. II. cap. 26. §. 85.

est in extremo tertio de Legibus *): *Τὸ δὲ κῦρος τούτων, γνῶναί τι, καὶ ἅμα γνόντα δικάσαι, ζημιοῦν τε αὖ τὸν μὴ πειθόμενον, οὐ σύριγξ ἦν, οὐδέ τινες ἄμουσοι βοαὶ πλήθους, καθάπερ τανῦν, οὐδ' αὖ κρότοι ἐπαίνους ἀποδιδόντες· ἀλλὰ τοῖς μὲν γεγονόσι περὶ παίδευσιν, δεδομένον ἀκούειν ἦν αὐτοῖς μετὰ σιγῆς διὰ τέλους, παισὶ δὲ καὶ παιδαγωγοῖς, καὶ τῷ πλείστῳ ὄχλῳ ῥάβδου κοσμούσης ἡ νουθέτησις ἐγίγνετο.* Ubi Plato idem plane *σύριγγα* dixit, quod Cicero *pastoriciam fistulam*. Sed quam supra ad verbum e Pauli Manutii commentariis declarationem descripsi, eam admoneo in iis tantum exemplaribus legi, quae edita sunt antequam hi libri a me in publicum emitterentur. Nam ab iis, quae biennio post edidit, deleta sunt ea omnia: et in eorum locum substituta quaedam, quae cum hac mea interpretatione consentiunt. Cuius rei eo admonere lectores volui, ne quis forte, quae a me, ut suo iure potest, accepit Manutius, ea me ipsi surripuisse suspicaretur. Profiteor enim, me, non more multorum, quicquid ab aliis accepi, id semper ad auctores ipsos referre: cum contra quidam **), qui mea impudenter compilavit, compilatum se a me impudentius conqueratur.

CAPUT XX.

Alius locus ex iisdem Epistolis declaratus.

Ne haec quidem satis intelliguntur, quae posita sunt in Epist. prima lib. secundi ***): *Prognostica mea cum oratiunculis propediem exspecta.* Ait enim Manutius, putare se, libellum significari, qui prognostica Ciceronis de republica complecteretur. Sed ego malo tenere quod scio, quam putare quod nescio. Scio autem Ciceronem interpretatum versibus Arati Prognostica: ut
30 constat e libris de Divinatione †). Quare non habeo dubium, quin ea intelligat. Meminit horum etiam libro earundem Epistolarum XV. his verbis ††): *Equidem etiam pluvias metuo, si prognostica nostra vera sunt. Ranae enim ῥητορεύουσι.* Respicit autem ad illos versus:

---

*) lib. IV. pag. 700. C. St. Primum *δικάσαι* mutandum in *δικᾶσαι*. Deinde Bekkerus pro *δεδομένον* ex Codd. dedit *δεδογμένον ἀκούειν ἦν*.

**) Lambinus. D. R. — Cum quo consentit etiam Wolfius. Et recte; vid. Mur. Epist. ad Giphan. Tom. I. pag. 508. et pag. 516. Sed sciendum, omnia, quae in extrema huius capitis parte inde a verbis *Sed quam supra ad verbum* cet. usque ad finem leguntur, ab editione prima abfuisse. Neque sane postrema verba Lambinum tangentia in ea scribi poterant, quum Muretus ipse Lambino exemplar illius editionis dono miserit. Cf. utriusque epistolas Tom. I. pag. 394—402. et pag. 407. infra II. 17. Mureti in Lambinum iniquitatem merito reprehendit Ruhnk. Tom III. pag. 43. Mitius et honestius Muretus de Lambino loquitur VI. 8. extr. qui locus legitur etiam in ed. pr. XI. 14. Faesi. Cf. VII. 13. VIII. 13.

***) §. 11.

†) Vid. lib. I. cap. 8. §. 13 sq. Ciceronem autem Arati *Διοσημεῖα* admodum adolescentulum interpretatum esse, ex aliis locis facile colligas; cf. de N. D. lib. II. cap. 41. §. 140.

††) Epist. 16. B.

Vos quoque signa videtis aquai dulcis alumnae,
Cum clamore paratis inanes fundere voces,
Absurdoque sono fontes et stagna cietis.

Qui conversi sunt ex illis Arateis*), sed liberius, id est, Ciceronis more,

Ἢ μᾶλλον δειλαὶ γενεαὶ ὕδροισιν ὄνειαρ,
Αὐτόθεν ἐξ ὕδατος πατέρες βοόωσι γυρίνων.

Hic quoque meam sententiam secutus est Manutius in libris, quos biennio post horum editionem divulgavit.

*) Diosem. v. 214. Recte ibi legitur Ἢ μᾶλλον. Ceterum verba sequentia *Hic quoque — divulgavit* ab edit. prima absunt.

31 # M. ANTONII MURETI

AD

HIPPOLYTUM ESTENSEM

S. R. E. CARDINALEM ILLUSTRISSIMUM

VARIARUM LECTIONUM

LIBER SECUNDUS

CAPUT I.

Correctus et explicatus locus e primo libro Aristotelis de Arte dicendi.

Mores dicentis plurimum valere ad persuadendum, et a magnis ac sapientibus viris traditum est, et res ipsa loquitur. Omnes enim facile adducimur, ut assentiamur iis, quos bonis moribus praeditos esse opinamur. Sed opinio et fama probitatis duobus modis comparari potest. Primum ipso genere ac ratione vivendi; quae certissima et honestissima est via: deinde etiam spargenda eiusmodi sententiis oratione, quae significationem habeant animi ingenui ac liberalis, et honestatem omnibus aliis rebus anteponentis. Prior ille modus ad rhetoricum artificium non pertinet: posterioris cum ab aliis dicendi magistris, tum in primis ab Aristotele multa praecepta traduntur, qui etiam negat, se eorum sententiae accedere, qui iis in libris, quos de Arte ediderant, posuerant, probitatem dicentis nihil habere momenti ad faciendam fidem. A quibus ipse ita dissentit, ut fere plurimum in ea positum esse dicat. Sed cum verba, quibus hoc exprimitur, corrupta sint in eis codicibus, qui non immerito ceteris emendatiores putantur; homoque doctissimus, qui primus vero ac serio praetulit facem omnibus Aristotelicam in eo genere doctri-
32 nam intelligere cupientibus, in eorum explicatione sui dissimilis fuisse videatur: constitui primum ipsa philosophi verba proponere, ut leguntur; deinde quid in eis mutandum putem, et cur putem, indicare: quo praestito simul etiam sententia, quae illum, quem dico, summum virum latuit, facile intelligetur. Ergo ita Aristo-

teles *): *Οὐ γάρ, ὥςπερ ἔνιοι τῶν τεχνολογούντων τιθέασιν ἐν τῇ τέχνῃ καὶ τὴν ἐπιείκειαν τοῦ λέγοντος.* Quibus verbis optimus interpres **) accusari putat eos, qui, cum artem exponerent, in arte dicentis integritatem collocabant. Deinde, *ὡς οὐδὲν συμβαλλομένου πρὸς τὸ πιθανόν.* Hoc idem interpres putat cum stomacho et contemptu illorum magistrorum pronunciatum esse. Sed profecto et valde coacta videtur haec declaratio: et ipsemet ***), quasi hoc sentiens, titubanter loqui videtur. Sequitur, *ἀλλὰ σχεδὸν, ὡς εἰπεῖν, κυριωτάτην ἔχει πίστιν τὸ ἦθος.* Ubi ille, Hinc, inquit, inscitia horum doctorum intelligi potest: qui nihil momenti ad fidem faciendam habere crediderint, quod maximam omnium ferme vim habet. Haec ille. Quae quam cohaereant, quamque inter se apta sint, omnibus perspicuum esse arbitror. Ego, quae ille divulsit, coniungenda duco: et quam scripturam ipse, cum reperisset in illo suo optimo et antiquissimo libro, rationem eius se non dispicere fassus est, verissimam esse statuo †): *συμβαλλομένην* videlicet, non *συμβαλλομένου.* Etiam voculam *καὶ* deleo multis impressis libris auctoribus: atque ita lego denique: *Οὐ γὰρ, ὥςπερ ἔνιοι τῶν τεχνολογούντων τιθέασιν ἐν τῇ τέχνῃ τὴν ἐπιείκειαν τοῦ λέγοντος, ὡς οὐδὲν συμβαλλομένην πρὸς τὸ πιθανόν· ἀλλὰ σχεδὸν, ὡς εἰπεῖν, κυριωτάτην ἔχει πίστιν τὸ ἦθος.* Quid autem tam manifestum, quam illud, *συμβαλλομένην* ad seq. *τὴν ἐπιείκειαν* referri? *ἐν τέχνῃ* autem est, in libris de Arte scriptis. Particulam *σχεδόν* eo addidit, quia sine dubio plurimum ad fidem valent *αἱ ἀποδείξεις.* In eodem etiam libro, ubi ostendit rhetoricen aequalem esse dialecticae, atque inter cetera argumenta eius rei ponit id quoque, ut dialecticus adhibeat ad probandum duo instrumenta, syllogismum et inductionem, sic ac rhetore adhiberi alia duo, quae illis respondeant, enthymema et exemplum, non dubito quin ita legendum sit: *Τῶν δὲ διὰ τοῦ δεικνύναι, ἢ φαίνεσθαι δεικνύναι, καθάπερ ἐν τοῖς διαλεκτικοῖς τὸ μὲν ἐπαγωγή ἐστι, τὸ δὲ συλλογισμός· καλῶ δὲ ἐνθύμημα μὲν ῥητορικὸν συλλογισμόν, παράδειγμα δὲ ἐπα-* 33
γωγὴν ῥητορικήν. Quaecunque autem inculcata sunt ††), recte

---

*) lib. 1. cap. 2. pag. 1356, 10. Bekk.

**) Vid. infr. lib. VII. cap. 8.

***) Pronomine composito *ipsemet* saepissime usus est Muretus (vid. infr. IV. 2. 7. VI. 5. VII. 21. VIII. 4. IX. 2. X. 15. XII. 17. XIII. 17. XV. 14. 18. XIX. 10.), quamquam bis tantum apud veteres scriptores legitur. Plaut. Amphitr. Prol. v. 102. *ipsemet abiit*, et Cicero plurali numero in Verr. lib. III. cap. 1. §. 3. *nunquam ipsimet nobis praeciderem us istam licentiam.* Vid. Ruhnk. ad Tom. I. pag. 221. et qui haud contemnenda attulit, Krebsius Antibarb. pag. 279. ed. sec.

†) Vide Lambini epistolam l. c. pag. 398. D. R. — Cum Lambino facit Fr. A. Wolfius in Auctar. Animadvv. Vateri ad Aristot. Rhetor. pag. 202. Bekkerus ex Codd. *συμβαλλομένην* edidit omissa particula *καί*, quam tres Codd. addunt.

††) Vid. tamen Sever. Vater. Animadverss. pag. 24. FAESI. — Verba, quae tamquam spuria eiecit Muretus, unico excepto in omnibus Bekkeri libris leguntur, quare locum addamus integrum, qualem ipse exhibuit Bekkerus: *τῶν δὲ διὰ τοῦ δεικνύναι, καθάπερ καὶ ἐν τοῖς διαλεκτικοῖς τὸ μὲν ἐπαγωγή ἐστι τὸ δὲ συλλογισμὸς τὸ δὲ φαινόμενος συλλογισμός, καὶ ἐν-*

aberant ab aliis libris: et addita sunt ab iis, qui errore ducti deesse aliquid existimarent: cum tamen nihil desit. Hoc enim dicit Aristoteles: Eorum quae faciunt fidem, quod aut demonstrent, aut demonstrare videantur, aliud syllogismum esse, aliud inductionem: quemadmodum et in dialecticis. Se enim vocare enthymema syllogismum oratorium; exemplum vero, oratoriam inductionem. Verbum *φαίνεσθαι* et vox *καθάπερ* obiecisse errorem videntur iis, qui aliquid praeterea addendum censuerunt.

CAPUT II.

De Psyllis) et Ophiogenesin. Allatus locus Varronis, cuius testimonio usus erat Plinius.*

Plinii verba sunt haec e capite secundo libri VII. **): *Crates Pergamenus in Hellesponto, circa Parium, genus hominum fuisse tradit, quos Ophiogenes vocat, serpentum ictus contactu levare solitos et manu imposita venena extrahere corpori; Varro, etiam nunc esse paucos ibi, quorum salivae contra ictus serpentum medeantur. Similis et in Africa gens Psyllorum fuit, ut Agatharchides scribit, a Psyllo rege dicta, cuius sepulcrum in parte Syrtium maiorum est. Horum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus, ut cuius odore sopirent eas. Mos vero, liberos genitos protinus obiiciendi saevissimis earum, eoque genere pudicitiam coniugum experiendi, non profugientibus adulterino sanguine natos serpentibus.* Haec Plinius. Qui cum Varronis testimonio utatur, cuius scripta, maximo studiorum incommodo, desiderantur; ego autem ea, quibus hoc ipsum doctissimus ille scriptor exposuerat, verba repererim, operae pretium facturum esse me duxi, si ea hic apponerem ac cum Plinianis contenderem. Citat igitur haec Priscianus***) e Varronis libro primo Rerum humanarum: *Ut habent Parii, qui vocantur 'Οφιογενεῖς, et in Africa Psyllos. Quorum 'Οφιογενεῖς cum arbitrantur, suppositum esse aliquem in stirpe, ei admovent, ut pungat, colubram. Cum pupugerit, si de genere sit, vivere; si non sit, mori. In*
34 *eodem: Admota aspis cum pupugerit, si non occidat, sciat, ex Psyllorum stirpe esse.*

ταῦθα ὁμοίως ἔχει· ἔστι γὰρ τὸ μὲν παράδειγμα ἐπαγωγή, τὸ δ' ἐνθύμημα συλλογισμός. Καλῶ δ' ἐνθύμημα etc.

*) Cf. Mur. Comment. in Plat. Remp. Tom. III. pag. 556. ubi plures auctores excitantur. Faesi. Add. Baehr. ad Herodot. lib. IV. cap. 173. Vol. II. pag. 582 sq.

**) sect. 2. §. 13 sq.

***) Hic locus apud Putschium (lib. X. pag. 894.) corruptus etiam nunc legitur: *Ut habent Pharii, qui vocantur ὀφιογενεῖς, et in Africa Psylli, quorum ophiogenitum arbitrantur suppositum esse in stirpe aliquem, si admoveant ut pungat colubra, cum pupugerit* etc. Sic etiam ed. Krehl. Vol. I. pag. 496. nisi quod *ophiogenistum.* Faesi.

CAPUT III.

Sententiam illam, Patria est, ubicunque bene est, acute a Lysia reprehensam.

Quod in vetere tragoedia *) Telamonis filius Teucer dixisse traditur, *Patriam esse cuique, ubicunque cuique esset bene*; id etsi pulchre ac sapienter dictum videtur, profectumque ab animo excelso et despiciente omnes acerbitates, quas homini obiicere fortuna posset: graviter tamen et vere reprehensum est ab oratore prudentissimo et acutissimo, Lysia: demonstratumque, eam sententiam hominis esse de suis tantum commodis solliciti, neque ad civilem communionem apti. Non enim valde laborabit, quid patria sua fiat, quicunque eo erit animo, ut illius caritatem opportunitatibus suis metiatur. Solum ipsum, cui primum institit, et caelum ipsum, unde primum spiritum duxit, diligat oportet, qui se bonum civem perhiberi vult: aut, si forte, cum alibi natus esset, civitate donatus est, eam imbibat opinionem, ut, nisi civitati bene sit, ne sibi quidem putet bene esse posse. Itaque Ulyxes, ut est in fabulis, cum apud Calypsonem **) posset in omnibus deliciis vivere, tamen illam asperam et lapidosam patriam suam ***) anteposuit etiam immortalitati: non ita facturus, si illam, quam diximus, Teucri sententiam approbasset. Verum ipsa verba, quibus eam exagitat Lysias, praestat, ut opinor, ascribere. Sunt autem in oratione adversus Philonem †) hoc modo: *Καὶ γὰρ οἳ φύσει μὲν πολῖταί εἰσι, γνώμῃ δὲ χρῶνται, ὡς πᾶσα γῆ πατρὶς αὐτοῖς ἐστιν, ἐν ᾗ ἂν τὰ ἐπιτήδεια ἔχωσιν, οὗτοι δῆλοί εἰσιν, ὅτι ἂν, παρέντες τὸ τῆς πόλεως κοινὸν ἀγαθόν, ἐπὶ τὸ ἑαυτῶν ἴδιον κέρδος ἔλθοιεν, διὰ τὸ μὴ τὴν πόλιν, ἀλλὰ τὴν οὐσίαν πατρίδα αὐτοῖς ἡγεῖσθαι.* Igitur dictum illud Teucri, bonum quidem virum aliquando fortasse non dedeceat: bonum certe civem non decet. Est apud Ovidium ††) sententia quaedam non valde dissimilis, nisi quod latius patet. Ita enim apud eum Carmenta:

Omne solum forti patria est, ut piscibus aequor,
Ut volucri vacuo quicquid in orbe patet.

---

*) Cf. Cic. Tusc. lib. V. cap. 37. §. 108. *Itaque ad omnem rationem Teucri vox accommodari potest: — — Patria est, ubicunque bene est.* Aristoph. Plut. v. 1151. *πατρὶς γάρ ἐστι πᾶσ' ἵν' ἂν πράττῃ τις εὖ.* Euripides: *ὡς πανταχοῦ γε πατρίς, ἡ βόσκουσα γῆ.*

**) Improbat hanc accusativi formam Quinctilianus Inst. Or. lib. I. cap. 5. §. 63. *Neque enim iam Calypsonem dixerim, ut Iunonem, quamquam secutus antiquos C. Caesar utitur hac ratione declinandi.* Legitur tamen apud Livium Andronicum et Pacuvium, ut testantur veteres Grammatici, Priscianus Vol. I. pag. 230. Krehl. alii. Altera eademque usitatior terminatio fuit *Calypso*, vid. Schneideri Gr. Lat. P. II. pag. 146. 287 sqq.

***) Expressit Muretus Homerica illa epitheta *Ἰθάκην τρηχεῖαν, στεῖραν, κραναήν.* Kraft.

†) §. 6. pag. 872. Reisk. Bekkerus: *ὅσοι δὲ φύσει* etc.

††) Fast. lib. I. v. 493 sq. Ceterum verba illa *Est apud Ovidium* usque ad finem capitis teste Faesio in edit. prima non leguntur.

35 Sunt autem ii versus expressi ex illis Euripideis *):

Ἅπας μὲν ἀὴρ ἀετῷ περάσιμος·
Ἅπασα δὲ χθὼν ἀνδρὶ γενναίῳ πατρίς.

CAPUT IV.

De vi verbi Alloquor. *Horatii in Odis explicatus locus.*

Alloquendi verbum **) proprie admodum et venuste usurpatum esse a veteribus in eo sermone, qui levandi ac minuendi alieni doloris caussa haberetur, e Varronis libris iam pridem Petrus Victorius ***) annotavit. Acceptum autem id a Graecis videtur: παραμυθεῖσθαι enim, aut παρηγορεῖν, verbum e verbo, est *alloqui*. Praeclare igitur Seneca, apud quem ita in Troade Ulysses †):

Alios parentes alloqui in luctu decet:
Tibi gratulandum est.

Quo exemplo haud scio an nullum in scriptoribus antiquis extet insignius et illustrius. Et est profecto poëta ille praeclarior et vetusti sermonis diligentior, quam quidam inepte fastidiosi suspicantur. *Allocutionem* etiam dixerunt παρηγορίαν ἢ παραμυθίαν: ut Catullus ††),

Quem tu, quod minimum facillimumque est,
Qua solatus es allocutione?

et *alloquium*, παραμύθιον. Quod cum esset ignotius, data est occasio imperitis corrumpendi carminis cuiusdam Horatiani †††). Quod cum in veteribus libris ita legeretur,

Illic omne malum vino cantuque levato,
Deformis aegrimoniae dulcibus alloquiis,

36 isti fecerunt, *Deformis aegrimoniae et dulcibus alloquiis.* Atque ita interpretati sunt, moneri Achillem a Chirone, ut ad Troiam levaret omne malum deformis aegrimoniae tribus rebus; vino, cantu, et iucundis sermonibus. Non autem id dixit Horatius: sed vinum et cantum vocavit dulcia deformis aegrimoniae alloquia, id est, γλυκέα παραμύθια.

---

*) Apud Stobaeum Serm. XXXVIII. pag. 234. D. R. — Eurip. Fragm. Incert. XIX. Matth.

**) Vid. Mur. Comm. in Catull. Tom. II. pag. 773. et in Tac. Annal. Tom. IV. pag. 129.

***) Var. Lect. lib. VIII. cap. 23.

†) Troad. v. 622.

††) Carm. XXXIX. v. 5 sq.

†††) Epod. XIII. v. 17 sq. Imperitis istis accesserunt Bentleius atque Wakefieldius.

CAPUT V.

De Callisthene et Philisto. Locus Ciceronis emendatus et declaratus. Capitales interdum a veteribus ingeniosos dictos esse.

M. Tullii verba haec sunt in Epistola quadam ad Q. Fratrem *): *Itaque ad Callisthenem et Philistum redeo: in quibus te video volutatum. Callisthenis quidem vulgare et notum negotium: quemadmodum Graeci aliquot locuti sunt: Siculus ille capitalis, creber, acutus, brevis, paene pusillus Thucydides.* Sed est apud me liber vetus, in quo haec ita scripta animadverti: *Itaque ad Callisthenem et Philistum video: in quibus te video volutatum.* Unde suspicor, primum quidem errore librarii bis positum esse verbum *video*, quod semel tantum poni oporteret: deinde aliquem, qui corrigere vellet, ex *video* illo priori fecisse *redeo.* Satis autem erat delere. Videtur enim Cicero ἐλλειπτικῶς, ut saepe alias, locutus, hoc modo: *Itaque ad Callisthenem et Philistum; in quibus te video volutatum*, eo magis, quod in iis, quae antecesserunt, de duobus illis historicis nulla mentio est: ut ad eos redire dicatur. Sequitur in eodem illo libro: *Callisthenes quidem vulgare et notum negotium: quemadmodum Graeci aliquot: Siculus ille capitalis, creber, acutus, brevis, paene pusillus Thucydides.* Quam scripturam veram et emendatam esse iudico. Ipsum enim Callisthenem dicit esse *vulgare et notum negotium*, id est, εὐκαταφρόνητον πρᾶγμα, καὶ οὐ πολλοῦ ἄξιον **). *Negotium*que ita dixit, ut Graeci interdum πρᾶγμα. Lucianus in Asino ***): ξένος, εὐκαταφρόνητον πρᾶγμα. Aut χρῆμα. Theocritus †): σοφόν τι χρῆμ' ὤνθρωπος. et Cicero ipse alibi ††): *Teucris illa, lentum sane negotium. Vulgare* autem *et notum*, triviale, et in quo nihil admodum excellat. Horatius †††),

Ieiunus stomachus raro vulgaria temnit.

Idem *): 37

Ex noto fictum carmen sequar.

Quod enim ibi *notum* dicit, paulo post vocat *de medio sumptum.* Iam illa verba, *locuti sunt*, quin melius absint, non dubito.

---

*) lib. II. ep. 13. §. 4.

**) Callisthenes a Cicerone quomodo ita sit dictus contra Muretum optime demonstrat Westermannus in Comment. I. de Callisthene, Olympio et Pseudo-Callisth. qui dicitur pag. 25 sq. Lipsiae 1838.

***) Tom. II. pag. 572. Reitz. Cf. infra lib. XVII. cap. 8.

†) Idyll. XV. v. 83. Leg. ὤνθρωπος. Exempla satis multa congesserunt Valckenar. ad h. l. Tom. II. pag. 219. ed. Heindorf. Intpp. ad Viger. pag. 157. Schaefer. ad Greg. Corinth. pag. 325 sq. Stallbaum. ad Plat. Ion. pag. 307. Similiter Latinorum *res* de hominibus: Seneca Epist. 95. *homo, sacra res.* Ovid. Epp. de Pont. lib. II. v. 37. *res timida est omnis miser.*

††) Epist. ad Att. lib. I. ep. 12. init. Cf. infra lib. III. cap. 18.

†††) Satir. II. 2, 38.

*) de Art. P. v. 240.

Hoc enim dicit, aliquot alios Graecos similes esse Callisthenis, id est, non magni ipsos quoque pretii. Nam quod a Manutio dictum scio, Callisthenem locutum in historia non exquisite, sed quomodo vulgo loquerentur; miror unde id sumpserit; cum ipsius scripta non extent: Cicero autem ipse alibi *) aiat, eum paene rhetorico more historiam scripsisse. Dissentio etiam ab eodem in eo, quod *capitalem*, gravem, et capita rerum attingentem, exponit. Primum, quoniam si Philistus capita modo rerum attigit, plane Thucydidi similis non fuit. Fuisse autem, et Cicero hic, et libro secundo de Oratore **), et Marcus Fabius libro decimo ***) docet. Omnium autem optime ac luculentissime Dionysius Halicarnasseus †), cuius verba melius erit ascribere: cum et admodum pervulgata non sint, et illud ostendant, Philistum neque gravem fuisse, sed humilem et abiectum: neque capita modo rerum attigisse, sed potius eo nomine reprehensum, quod in descriptionibus quibusdam prope otiosis nimis immoraretur. *Φίλιστος δὲ μιμητής ἐστι Θουκυδίδου, ἔξω τοῦ ἤθους· τὸ μὲν γὰρ ἐλεύθερον καὶ φρονήματος μεστόν· τοῦτο δὲ θεραπευτικὸν τῆς τυράννων καὶ ἄλλων πλεονεξίας. ἐζήλωκε δὲ πρῶτον μὲν τὸ τὴν ὑπόθεσιν ἀτελῆ καταλιπεῖν, τὸν αὐτὸν ἐκείνῳ τρόπον, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ἀταξίαν αὐτοῦ τῆς οἰκονομίας καὶ δυςπαρακολούθητον τὴν πραγματείαν τῇ συγχύσει τῶν εἰρημένων πεποίηκε. τῆς δὲ λέξεως το μὲν γλωσσηματικὸν καὶ περίεργον οὐκ ἐζήλωκε Θουκυδίδου, τὸ δὲ στρογγύλον καὶ πυκνὸν καὶ εὔτονον καὶ ἐναγώνιον πάνυ ἀκριβῶς ἀπεμάξατο· οὐ μὴν ὁμοίως τὴν καλλιλογίαν καὶ τὴν σεμνότητα καὶ τὴν ἀφθονίαν τῶν ἐνθυμημάτων καὶ τὰ βάρη καὶ τὰ πάθη* ††) *καὶ τοὺς σχηματισμούς. μικρὸς δέ ἐστι καὶ ταπεινὸς κομιδῇ ταῖς ἐκφράσεσιν ἤτοι τόπων, ἢ ναυμαχιῶν, ἢ πεζῶν παρατάξεων, ἢ οἰκισμοῦ πόλεων. οὐδὲ ὁ λόγος τῷ μεγέθει τοῦ πράγματος ἐξισοῦται. συνετὸς μέντοι, καὶ κατὰ τὴν ἑρμηνείαν Θουκυδίδου πρὸς τοὺς ἀληθεῖς ἀγῶνας ὠφελιμώτερος.* Haec igitur, cur ei declarationi non assentiar, una caussa est: altera, quod nomen *capitalis* eam vim habere apud Latinos non puto. Quo fit, ut hoc loco *capitalem* accipiam ingeniosum, et, ut paulo post dicitur, *acutum*. Id autem valuisse vocabulum illud apud
38 veteres, docet Ovidius libro tertio Fastorum †††), qui de Minerva capta disserens multasque eius appellationis caussas proferens hanc primam ponit, dictam videri posse captam quasi *capitalem*, quod ingeniosa sit. Versus, quibus ea sententia continetur, hi sunt:

---

*) de Orat. lib. II. cap. 14. §. 58.

**) cap. 13. §. 57.

***) Inst. Orat. cap. 1. §. 74.

†) De vett. scriptt. iudic. Tom. V. pag. 426. Reisk.

††) In Ruhnk. edit. verba *καὶ τὰ πάθη* exciderunt.

†††) v. 837 sqq.

Parva licet videas captae delubra Minervae,
Quae dea natali coepit habere suo.
Nominis in dubio caussa est. Capitale vocamus
Ingenium sollers: ingeniosa dea est.

Neque me latet, alibi *) Philisti brevitatem a Cicerone laudari. Sed aliud est brevem esse, aliud capita rerum attingere. Brevitas quidem etiam in Thucydide Sallustioque laudatur. Fieri tamen potest, ut ille aliud quippiam secutus sit, quod me fugiat. Neque ego ipsius iudicio meum anteponi postulo. Tantum, quid mihi videatur, aperte ac libere dico: iudicium aliorum facio.

CAPUT VI.

Pauperum cognationem a nemine libenter agnosci. Terentii loco allatus non dissimilis Menandri.

Quod homo impurus apud Terentium subdole et malitiose Phormio dicit, iccirco nolle Demiphonem agnoscere eam puellam, cuius ipse se defensorem esse simulabat, tanquam cognatam sibi, quod illa egens relicta esset: id olim Menander generatim atque universe, summa cum elegantia, dixerat: pronunciaratque, difficile et operosum esse, reperire cognatum pauperis. Neminem enim fateri, sibi quicquam esse eum, qui auxilii alicuius indigeret: propterea quod statim putaret a se aliquid petitum iri. Terentii versus sunt **):

Quia egens relicta est misera, ignoratur parens,
Negligitur ipsa. Vide, avaritia quid facit.

Menandri autem ***):

— — — Ἔργον εὑρεῖν συγγενῆ
Πένητός ἐστιν. Οὐδεὶς γὰρ ὁμολογεῖ,
Αὑτῷ προσήκειν τὸν βοηθείας τινὸς
Δεόμενον· αἰτεῖσθαι γὰρ ἅμα τι προσδοκᾷ. 39

Menandrea vero haec ita in Latinum sermonem converterit quispiam:

— — — *aegre inveneris*
Cognatum egentis. Nemo enim agnoscit libens,
Ad se attinere eum, opis alicuius qui indiget,
Nam mox petitum quippiam a se iri putat.

---

*) in Brut. cap. 17. §. 66. et Fragm. ex Hortensio Vol. IV. P. II. pag. 479. ed. Orell. Cf. P. Vict. Var. Lect. lib. X. cap. 10. Goeller de situ et origine Syracus. pag. 132 sqq.

**) Phorm. II. 3, 10.

***) Ap. Stob. Serm. X. pag. 127. Vid. Men. et Philem. Reliqq. ed. Meineke. pag. 4. ubi οὐδὲ εἷς.

CAPUT VII.

Ciceronis locus e Dinarcho expressus ostenditur.

M. Tullium in Orationibus suis multa e Graecis oratoribus mutuatum esse constat: neque tantum artificii, quo illos in versandis ac regendis auditorum animis usos esse perspiceret, acrem ac diligentem imitatorem fuisse, verum etiam integra non parum saepe enthymemata illorum in orationes suas transtulisse. Iuvat autem me, quatenus licet, id observare: profiteorque, me ex eiusmodi locorum contentione singularem quandam eamque, ut opinor, neque illiberalem, neque frugis expertem capere animo voluptatem. Et quia ex meo sensu de aliis iudico *), puto ceteris quoque idem usu venire **): nemo ut sit paulo humanior, cui non gratum ac iucundum sit cognoscere, quid a quoque Cicero sumpserit, quoque modo, quae illorum erant, imitando fecerit sua. Quocirca talia quaedam his libris inspergere est animus: non ullo quidem certo ordine, neque enim genus hoc scriptionis ordinem postulat; sed ut quicque in mentem venerit. Nunc autem occurrit illud, quod scriptum est in priore actione in Verrem ***). Nam cum iudicum fidem non nihil suspectam haberet orator, acute vidit, quomodo eos excitare ac perterrefacere, ne se corrumpi sinerent, oporteret. Affirmavit enim, totam civitatem esse in speculis, observantem, quam quisque reipublicae praestaret fidem: et, ut ipsi de Verre iudicassent, ita de ipsis populum R. iudicaturum. Idem autem et iisdem prope verbis dixerat antiquis temporibus Dinarchus in acerbissima oratione, qua insectatus est Demosthenem: ut non sine caussa videri possit, Ciceronem, cum illa scriberet, Dinarchi locum sibi propositum, quem imitaretur, habuisse. Quod ut magis intelligatur, Ciceronis primum, deinde Dinarchi verba subiiciam. Cicero: *Nunc autem homines in speculis sunt: observant, quemadmodum se unusquisque vestrum gerat in retinenda religione conservandisque legibus.* Et paulo post: *Hoc est iudicium, in quo vos de reo, populus R. de vobis iudicabit.* Dinarchus †): Ὁρᾶτε γάρ, ὦ Ἀθηναῖοι, ὅτι παρὰ μὲν ὑμῖν Δημοσθένης οὑτοσὶ κρίνεται, παρὰ δὲ τοῖς ἄλλοις ὑμεῖς, οἳ σκοποῦσι,

---

*) Cic. Verr. II. 74, 183. habet: *de ceteris ex aliquo facere coniecturam,* et de Orat. II. 74, 299. *facit enim de se coniecturam.* Kraft.

**) Hoc loquendi genus unice verum esse contendunt Bremius ad Nepot. Hannib. cap. 12. §. 3. Gernhardus ad Cic. Cat. Mai. cap. 3. §. 7. pag. 17. Goerenzius in Jahnii Annal. liter. Vol. I. Fasc. 2. pag. 316. (ubi retractantur, quae ante ab eodem observata erant ad Cic. de Fin. lib. V. cap. 2. §. 4. pag. 534). Orellius ad Cic. Tuscul. pag. 354. ed. mai. Klotzius ad Sintenisii Exercitatt. pag. 160. alterum *usu evenire* soli librariorum negligentiae tribuentes. Contrarium probare studet Lindemannus in Seebodii Act. nov. anni primi fascic. 5 et 6. pag. 135—140. item ad Cic. Rhetorr. pag. 699. Denique utriusque formulae discrimen aliquod statuunt Daehnius ad Nepot. Alcib. cap. 4. §. 5. pag. 114. ed. Helmstad. Herzogius ad Caes. B. G. lib. VII. cap. 9. pag. 412. ed. alt. Unde vides, unica literula quantas concitare possit turbas.

***) cap. 16. init.

†) Or. adv. Dem. §. 3. pag. 4. Reisk.

τινά ποτε γνώμην ἕξετε περὶ τῶν τῇ πατρίδι συμφερόντων, καὶ πότερον τὰς ἰδίας τούτων δωροδοκίας καὶ πονηρίας ἀναδέχεσθε εἰς ὑμᾶς αὐτοὺς, ἢ φανερὸν πᾶσιν ἀνθρώποις ποιήσετε, ὅτι μισεῖτε τοὺς κατὰ τῆς πολιτείας δῶρα λαμβάνοντας.

CAPUT VIII.

Quod Victorius de auctore libri de Mundo ad Alexandrum credidit, verum non videri.

Liber, qui vulgo Aristoteli tribuitur, de Mundo ad Alexandrum, quin Aristotelis non sit, nemini dubium esse arbitror. Nam, si nihil aliud, ipsum certe dictionis genus ita ab Aristoteleo dissidet, ut eam discrepantiam qui non videat, nihil omnino videat; etsi Iustinus Martyr ἐν τῷ πρὸς Ἕλληνας παραινετικῷ λόγῳ *) eum Aristoteli tribuere videtur. Sed quod Petrus Victorius **) putavit se verum illius auctorem reperisse, in eo falsus opinione sua videtur. Neque sane satis mirari possum, quid hominem et magna doctrina, et acri iudicio praeditum moverit, ut nullo alio argumento, nisi quod Nicolaus Damascenus aliquid iisdem de rebus scripserit, librum eum illius esse affirmarit. Nicolaus enim, ut notum est, Augusti temporibus vixit. At liber ille ad Alexandrum Philippi filium scriptus est. Quomodo igitur haec quadrare possunt? non enim minus rediculus fuisset hac ratione Nicolaus, quam si quis hodie ad Priamum, aut ad Hectorem scriberet. Itaque etiam si antea creditum esset, librum illum a Nicolao scriptum, tamen id falsum esse aperte eo, quod dixi, argumento convinceretur. Nedum, in tanta temporum repugnantia, sine ulla firma ratione ei tribui debeat.

CAPUT IX. 41

Pisces parvulos a maioribus devorari, multorum scriptorum testimoniis confirmatum. Emendatus Varronis locus.

Petrus Victorius libro sexto Variarum lectionum ***), cum doceret, id quod hodieque proverbii loco dicitur, minutos pisces maioribus pro cibo esse, etiam antiquis temporibus dici solitum: confirmavit id duobus locis prolatis, uno Polybii, altero Varronis. Sed Varronis versus, nisi me fallit opinio, non satis emendate scriptos protulit. Visum est igitur ita eos proponere, ut distinguendos emendandosque arbitrarer. Varro Margopoli περὶ ἀρχῶν †)·

---

*) pag. 6. B. ed. Colon.

**) Var. Lect. lib. XXV. cap. 13.

***) cap. 8.

†) Ap. Nonium II. 98. Apud Mercer. pag. 81. ed. Lips. scribitur *Marcopoli* περὶ ἀρχῆς. Cf. inf. lib. IV. cap. 5.

Natura humanis omnia sunt paria.
Qui pote plus, urget: pisces ut saepe minutos
Magnu' comest: ut aves enecat accipiter.

Eam autem esse in piscibus feritatem, ut in genus suum saeviant, multi optimae notae auctores prodiderunt: ut Oppianus libro secundo Ἁλιευτικῶν *), his versibus:

Ἰχθύσι δ' οὔτε δίκη μεταρίθμιος, οὔτε τις αἰδὼς,
Οὐ φιλότης. Πάντες γὰρ ἀνάρσιοι ἀλλήλοισιν
Δυςμενέες πλώουσιν. Ὁ δὲ κρατερώτερος αἰεὶ
Δαίνυτ' ἀμαυροτέρους **). Ἄλλῳ δ' ἐπινήχεται ἄλλος
Πότμον ἄγων· ἕτερος δ' ἑτέρῳ πόρσυνεν ἐδωδήν.

Neque tantum a maioribus minores, sed interdum quoque maiores a minoribus arte superari ac vorari docet. Homerus quoque Troianos Achillem fugientes comparat piscibus delphina fugientibus, ne ab ipso vorentur. Versus ipsius sunt Iliados Φ ***):

Ὡς δ' ὑπὸ δελφῖνος μεγακήτεος ἰχθύες ἄλλοι
Φεύγοντες πιμπλᾶσι μυχοὺς λιμένος εὐόρμου,
Δειδιότες· μάλα γάρ τε κατεσθίει ὅν κε λάβησεν·
Ὣς Τρῶες ποταμοῖο κατὰ δεινοῖο ῥέεθρα
Πτῶσσον ὑπὸ κρημνούς.

Sed et apud Aelianum principio librorum de Varia historia, et apud Aristotelem libro VIII. de Natura animalium †), quaedam idem confirmantia leguntur.

42 ## CAPUT X.

Iugurtham, cum in triumpho ductus esset, desipere ac delirare coepisse. Plutarchi in Mario locus.

De vi doloris Venetiis, magna stipatus studiosorum hominum corona, aliquando disputabam: cumque mihi occurrisset, ut dicerem, eo dolore, quem e magnis infortuniis et calamitatibus homines caperent, mentem quoque ipsam saepe turbari; adigique ad insaniam eos, qui antea cati in primis et sollertes fuissent: cum alios complures nominavi, quibus id contigisset, tum Numidarum regem Iugurtham. Eius autem rei testem atque auctorem laudavi Plutarchum in Mario. Postridie eius diei venit ad me unus eorum, qui sermoni illi interfuerant, homo et probus, et ceteroqui non ineruditus, sed Graecarum inscius litterarum. Is cum mihi prius, sive officii caussa, sive quod ipse errore

*) v. 43 sqq.
**) Ed. Schneideri ἀφαυροτέρους.
***) v. 22 sqq. ubi scrib. cum editt. ὅν κε λάβῃσιν·
†) pag. 900 C.

ductus ita sentiret, magnopere gratulatus esset dixissetque, me et sibi et aliis valde in eo sermone placuisse, Unum, inquit, est, quod magnam hercule mihi molestiam exhibuit. Nam cum domum reversus in bibliothecam me abdidissem, coepi ea, quae tu dixeras, mecum in animo recolere. Ac cetera quidem, nihil abfuit, non sane multum, quin ita, uti tu dixeras, in iis, quos dixeras, libris scripta repererim. Unum de Iugurtha reperiendi nulla potestas fuit. Et quidem ea caussa totam Marii vitam ita diligenter perlegi, ut ne littera quidem una me fugerit. Velim igitur, si commodum est, quem mihi iniecisti scrupulum, tute eximas; recogitesque tecum, unde id sumpseris. Nam de Plutarcho quidem fugit te ratio. Tum ego: Facile istuc quidem, inquam, fuerit. Nam et memoria nemo est hominum, qui valeat minus: et here ad dicendum non sane valde meditatus accesseram. Sed tamen quid vetat Plutarchum a me quoque inspici? Ut tibi quidem, inquit, plane satisfacias animumque expleas. Nam quod reperire te id posse censeas, nihil est. Haec eo dicente ego iam puerum codicem poposceram: in quem ut primum conieci oculos, obtulit se mihi id quod quaerebam, his verbis explicatum *): *Καὶ Μάριος ἐκ Λιβύης μετὰ τοῦ στρατεύματος διακομισθεὶς, αὐταῖς καλάνδαις Ἰανουαρίαις, ἣν ἔτους ἀρχὴν ἄγουσι Ῥωμαῖοι, τήν τε ὑπατείαν ἀνέλαβε, καὶ τὸν θρίαμβον*
εἰςήλασεν, ἄπιστον ἐπιδειξάμενος θέαμα Ῥωμαίοις, Ἰουγούρθαν 43
αἰχμάλωτον, οὗ ζῶντος οὐδ' ἂν εἷς ἤλπισε πολεμίων κρατήσειν. οὕτω τὶς ἦν ποικίλος ἀνὴρ τύχαις ὁμιλῆσαι, καὶ πανουργίᾳ πολλῇ μεμιγμένον ἔχων τὸ θυμοειδές. ἀλλ' ἐξέστη γε πομπευθεὶς, ὥς λέγουσι, τότε τοῦ φρονεῖν· καὶ μετὰ τὸν θρίαμβον εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐμπεσὼν, ὡς οἱ μὴν αὐτοῦ βίᾳ περιέῤῥηξαν τὸν χιτωνίσκον, οἱ δὲ σπεύδοντες ἀφελέσθαι βίᾳ τὸ χρυσοῦν ἐλλόβιον, ἅμα τὸν λοβὸν συναπέῤῥηξαν· ὠσθεὶς δὲ γυμνὸς εἰς τὸ βάραθρον κατεβλήθη, μεστὸς ὢν ταραχῆς, καὶ διασεσηρὼς, Ἡράκλεις, εἶπεν, ὡς ψυχρὸν ὑμῶν τὸ βαλανεῖον! Quae pro tempore ipsius caussa ita tum a me in Latinum sermonem conversa sunt: *At Marius, ex Africa cum exercitu advectus, Kal. Ian. ipsis, quod anni principium Romanis est, tum consulatum denuo iniit, tum triumphum egit, in quo incredibile Romanis spectaculum exhibuit, captivum Iugurtham; quo vivo se potiturum nemo hostium ipsius sperasset. Ita vario erat vir ille et multiplici ingenio et ad fortunae vicissitudines versatili, et ea praeditus audacia, cui multa calliditas esset admista. Sed in triumpho ductus desipere, ut fertur, ac delirare coepit. Itaque post triumphum, in carcerem compactus, ut ei alii quidem violenter abrupere tuniculam, alii autem auream inaurem per vim eripere properantes, infimam una quoque auriculam disciderunt: ipse autem nudus in barathrum pulsus ac deiectus est, stuporis plenus, retectis, ridentis in morem, dentibus, Iupiter, inquit, ut frigidum vestrum bal-*

---

*) cap. 12.

neum est! His lectis et interpretatis *) miratus ille suum quoque librum offerri voluit. Sed in eo ita erant omnia haec non illepide modo et inconditc, verum etiam absurde, et procul a vero posita, ut meminisse pigeat. Indignatus igitur, et multa mala precatus istis librorum contortoribus, ita tum discessit a me, ut qui se, etsi natu iam grandior, primo quoque tempore alicui Graecae linguae magistro operam daturum esse iuraret. Non est autem praetereundum silentio, suspicari me, quod apud Plutarchum legitur, *τύχαις ὁμιλῆσαι*, legi debere *ὁμειλῆσαι* **). Puto enim *τύχαις ὁμειλῆσαι* esse, naturam suam versare et ad fortunae mutationes inflectere. Sed de hoc alii iudicabunt.

44

CAPUT XI.

Aristotelis locus allatis Theognidis versibus, qui eandem sententiam continent, illustratus.

Aristoteles primo Rhetoricorum, cum enumeraret ea, quae animum facere alicui possent ad iniuriam alteri inferendam, id quoque posuit ***), quod quotidie experimur: amicitiam, non illam quidem veram et perfectam, sed ut vulgo amicitiae nomine utimur, cum quamlibet familiaritatem ac consuetudinem vitae amicitiam vocamus: eam igitur efficere, ut homines improbi ad imponendam iniuriam sint audentiores. Facilius enim se id, quod volunt, effecturos esse credunt, cum ab inimicis omnes sibi caveant, ab amicis nemo sibi cavendum putet. Id autem ante Aristotelem sapientissimus poëta dixerat Theognis, cuius hi versus sunt †):

Ἐχθρὸν μὲν χαλεπὸν καὶ δυςμενῆ ἐξαπατῆσαι,
Κύρνε· φίλον δὲ φίλῳ ῥάδιον ἐξαπατᾶν.

Quos versus ita ludibundi convertimus:

Fallere difficile est inimicum. At amicus amicum
Fallere non magno, Cyrne, labore potest.

Sed et Cicero libro primo accusationis ait ††), *nullas esse occultiores insidias, quam eas, quae latent in simulatione officii, aut in aliquo necessitudinis nomine.*

---

*) Muretus saepe talibus participiis vi passiva utitur, ut lib. IV. cap. 18. in inscript. lib. V. cap. 3. 12. VII. 19. 24. VIII. 5. 10. 11. IX. 20. XVII. 2. Faesi.

**) Infelix coniectura. Vide Is. Casaubonum ad Theophrast. Char. 2. pag. 112. [pag. 27. ed. Fisch.]. D. R. — Quum *ὁμειλῆσαι* ne verbum quidem sit, Muretum in mente habuisse arbitror compositum aliquod verbi *εἰλῆσαι*.

***) cap. 12.

†) v. 1171 sq.

††) in Verr. Act. II. lib. I. cap. 15. §. 39.

CAPUT XII.

Genus quoddam loquendi Horatianum indicatur e Graeco fonte manasse.

Cur me querelis exanimas tuis?
Nec diis amicum est, nec mihi, te prius
Obire, Maecenas, mearum
Grande decus columenque rerum.

Versus hi sunt, ut notum est, e secundo lib. Odarum Horatii *): in quibus genere loquendi usus est apto illo quidem et 45
eleganti, sed apud Latinos non valde, nisi me fallit animus, usitato. Nam *amicum esse* **) *aliquid diis*, pro eo quod est, diis ita videri, ac placere, ubi praeterea legatur, equidem haud facile dixerim. Neque sane ea dicendi ratio Romanis domestica ac vernacula est, sed trans mare petita ob idque non obesae naris ***) hominibus ἡδίστης τινὸς ὄζουσα ξενίας. Id ut magis perspiciatur, aliquot illius exempla e duorum post homines natos eloquentissimorum hominum sumpta libris proferam; Homeri, et eius, quem Panaetius Homerum philosophorum †) vocabat. Apud Homerum igitur Pallas ad Iovem pro Ulysse verba faciens orat eum, ut, si quidem diis amicum est ††) eum domum redire, Mercurium mittat, qui id Calypsoni nuntiet. Eius verba sunt †††):

Ὦ πάτερ ἡμέτερε, Κρονίδη, ὕπατε κρειόντων,
Εἰ μὲν δὴ νῦν τοῦτο φίλον μακάρεσσι θεοῖσι,
Νοστῆσαι Ὀδυσῆα δαΐφρονα ὅνδε δόμονδε etc.

Apud Platonem autem Socrates in Apologia *), cum dixisset, se tentaturum, si posset e iudicum animis evellere pravam illam opinionem, quam adducti calumniatorum sermonibus de ipso conceperant: sed putare, id difficile factu fore: Verum tamen, inquit, hac quidem de re ita sit, ut deo amicum est. Ὅμως δὲ τοῦτο μὲν ἴτω, ὅπῃ τῷ θεῷ φίλον. Et in dialogo περὶ πρακτοῦ **), cum ei dixisset Crito, navem eo die e Delo appulsuram ***); ideoque ipsi postridie e vita migrandum fore: *Atqui,*

---

*) Od. 17. init. Leg. *dis* pro *diis*.

**) Vide Lambini epistolam l. c. pag. 397. D. R.

***) Horatianum est, vid. Epod. XII. v. 3.

†) Platonem eo nomine significari quis nescit? Vid. Cic. Tusc. lib. I. cap. 32. §. 79.

††) Nonne legendum *sit?* Sed cf. lib. IV. cap. 7. *addit errare eos, qui putant.* lib. VI. cap. 15. *qui cum eam vim non habeant . . . petunt.* lib. VII. cap. 9. *quae argumenta afferri solent ... eadem valere.* Faesi.

†††) Odyss. I. v. 81 sqq.

*) pag. 19. A. St.

**) Criton. pag. 43. D. St.

***) Improbat hunc usum verbi *appellere* Handius Lehrb. des lat. Stils pag. 154. quoniam ab optimis scriptoribus rectius scribatur *navis appellitur* (scil. remis ad litus), contra homines *appellere navem* ad locum aliquem dicantur. Cf. Krebsii Antibarb. pag. 111 sq. Defendant igitur Muretum Taci-

inquit, *o Crito, bene eveniat: si ita diis amicum est, ita esto. Ego tamen eam hodie venturam non puto.* Ἀλλ᾽, ὦ Κρίτων, τύχῃ ἀγαθῇ. εἰ ταύτῃ τοῖς θεοῖς φίλον, ταύτῃ ἔστω. οὐ μέντοι οἶμαι ἥξειν αὐτὸ τήμερον. Et in Theage *): Ἐὰν μὲν τῷ θεῷ φίλον ᾖ, πάνυ πολὺ ἐπιδώσεις, καὶ ταχύ. Et libro X. Legum **): Τὰ μὲν οὖν δὲ τῶν ἀρχαίων πέρι, μεθείσθω, καὶ χαιρέτω, καὶ ὅπῃ θεοῖσι φίλον, λεγέσθω ταύτῃ. Tale quoque est illud Aeschyli ***):

— — — ὡς μάθῃ τί χρὴ
Δρῶντ᾽ ἢ λέγοντα δαίμοσι πράττειν φίλα.

Sed et illa non dissimilia sunt †): Πουλυδάμα, σὺ μὲν οὐκ ἔτ᾽ ἐμοὶ φίλα ταῦτ᾽ ἀγορεύεις: et in Protagora ††): εἴ σοι φίλον:
46 et apud Euripidem in Ione †††), τῷ θεῷ γὰρ ἦν φίλον. Eiusdemque generis alia. Saepe autem monui, solitum Horatium inspergenda scriptis suis Graecitate salem eis ac Venerem quaerere.

CAPUT XIII.

Platonis locus conversus a Cicerone in Hortensio, in quo Marsilius leviter lapsus est.

Qui aut aucupandae inanis gloriolae studio, aut convincendi magis quam docendi adversarii gratia disputant, ii acriter urgere ac premere eum solent: neque fere, si quid ipse inconsideratius aut fassus, aut infitiatus est, mutandae postea sententiae potestatem facere. At qui veritatem modo in disputando spectant, et docere eos, cum quibus agunt, volunt, aequiores liberalioresque sunt; neque ad vivum omnia resecant *): sed si quid is, quicum sermo est, dederit, cuius postea dati poeniteat; in eo non pertendunt pervicacesve sunt: lubentibusque ipsis, corrigere se, qui sibi lapsus videtur, potest. Id se facere, cum significare vellet Socrates in Hipparcho, eleganti admodum similitudine usus est, sumpta a ludo XII scriptorum **), his verbis ***): Ἀλλὰ μὴν καί, ὥςπερ πεττεύων, ἐθέλω σοι ἐν τοῖς λό-

---

tus atque Suetonius, ille Annal. lib. II. cap. 24. lib. IV. cap. 27. hic Aug. cap. 98. Galb. cap. 10.

*) pag. 130. E. St.

**) pag. 886. D. St. Reponendum ex edit. pr. τὰ μὲν οὖν δή.

***) Prometh. v. 600 sq. Nunc editur ὡς μάθοι et δαίμοσιν.

†) Iliad. lib. XII. v. 231.

††) pag. 353. B. St.

†††) v. 14.

*) Proverbiale loquendi genus, vid. Cic. Amic. cap. 5. §. 18.

**) Vide Lambini epistolam l. c. pag. 398. D. R — Lambinus enim *scribtum* scribi vult. Faesi.

***) pag. 229. E. St. Quem locum Marsilius Ficinus, a Mureto leniter castigatus, interpretatus est hoc modo: *Atqui volo tibi, perinde ac si talis luderem, retractare quidquid ex superioribus libet, ne te deceptum existimes.*

γοις ἀναθέσθαι ὅ τι βούλει τῶν εἰρημένων, ἵνα μὴ οἴῃ ἐξαπατᾶσθαι. Quae summi philosophi verba cum a summo oratore Romano in Latinum sermonem elegantissime conversa reperissem, non indignum id putavi, quod annotarem. Citat igitur haec Nonius Marcellus e Ciceronis Hortensio*): *Itaque tibi concedo, quod in* XII *scriptis solemus, ut calculum reducas, si te alicuius dati poenitet.* Marsilius autem, qui locum illum Platonis ad ludum talorum retulit, falsus videtur. Sed et in illo e Protagora**): ἀλλ' ἔτι καὶ νῦν ἀναθέσθαι ἔξεστιν, et in primo *Πολιτειῶν*, ubi Polemarchus, aliter amicum et inimicum definire volens, quam prius fecerat, ita loquitur***): *ἀλλὰ μεταθώμεθα· κινδυνεύομεν γὰρ οὐκ ὀρθῶς τὸν φίλον καὶ ἐχθρὸν θέσθαι:* et aliis similibus locis, facile crediderim, metaphoram ex eodem illo XII scriptorum ludo desumptam subesse.

CAPUT XIV. 47

Ciceronis locus, quem Silius eleganter imitatus est.

SILIUM Italicum poëtam, meo quidem iudicio, praestantem, Ciceronis apprime studiosum fuisse eiusque libros diligentissime atque assiduissime †) lectitasse, non modo Martialis ††), qui eius coaevus †††) fuit, testimonio cognoscimus, sed multo magis ex eo intelligimus, quod cum multa Ciceronis in poëma suum transtulisse eaque scienter admodum accommodasse ad illa, quae tum tractabat, videmus. Cuius rei exemplum hic unum proponere libitum est. Libro igitur septimo, cum Q. Fabius Annibalem ludificando et cunctando et bellum trahendo frangeret, Romanique milites pugnae avidi et conserendarum cum hostibus manuum ingenti desiderio incensi, quidque mora proficeretur, nescientes, imperatorem suum, tanquam ignavum, et, ut Horatius loquitur *), inaudacem, summa verborum immoderatione increparent: iamque sublato clamore, iniussu ipsius rem gerendam esse vociferarentur: gravi oratione furentem illorum impetum repressurus Fabius ita exorditur, ut dicat, nunquam sibi Romanos in tanto discrimine summam rerum tradituros fuisse, si se talibus clamoribus turbatum iri credidissent**):

---

*) lib. II. num. 781. Cic. Fragm. Vol. IV. P. II. pag. 483, 48 Orell. Apud Non. corrupte *quod in duodecim scriptis olim*, vid. Mercer. ibid. pag. 695.

**) pag. 354. E. St. In Wolfii edit. ἀλλ' omissum.

***) pag. 334. E. St.

†) Semel legitur ap. Cic. Brut. cap. 91. §. 316.

††) Epigr. VII. 62. XI. 49 et 51.

†††) *Coaevus* vox minus Latina, iudice Lambino in epistola l. c. pag. 398. D. R. — Add. Wolf. Anal. I. pag. 490. Krebsii Antibarb. pag. 143.

*) Od. III. 20, 3.

**) Punic. VII. 219.

Fervida si nobis corda, abruptumque putassent
Ingenium patres, et si clamoribus, inquit,
Turbari facilem mentem: non ultima rerum,
Et deplorati mandassent Martis habenas.

Cicero quoque in ea oratione, qua C. Rabirium perduellionis reum protexit et eripuit, cum quiddam paulo confidentius dixisset clamorque concionalis secutus esset: *Nihil me*, inquit *), *clamor iste commovet; sed consolatur, cum indicat, esse quosdam cives imperitos, sed non multos. Nunquam, mihi credite, populus R. hic, hic qui silet, consulem me fecisset, si vestro clamore perturbatum iri arbitraretur.*

48 ## CAPUT XV.

Quodnam sit verbum illud Graecum, quo usos esse Athenienses in discordiis sedandis ait Cicero in Philippicis.

Verbum Graecum, quo in sedandis discordiis ait Cicero **) usam esse Atheniensium civitatem, non est, ut opinor, *ἀμνηστία* ***): quanquam ab omnibus, qui eum locum attigerunt, ita esse traditum scio. Neque me movet, quod Plutarchus *ἐν τοῖς πολιτικοῖς παραγγέλμασι* †) scitum illud vocat *τὸ τῆς ἀμνηστίας ψήφισμα*, quodque alii scriptores Latini idem confirmant ††). Neque enim nego ita eam legem postea vocatam esse. At verbum ipsum, quod in lege positum est, aio fuisse, *μὴ μνησικακεῖν*. Cuius rei multos locupletes et idoneos auctores habeo, ut Xenophontem, cuius haec sunt e secundo *Ἑλληνικῶν* †††): *Καὶ ὀμόσαντες ὅρκοις, ἦ μὴν μὴ μνησικακήσειν, ἔτι καὶ νῦν ὁμοῦ τε πολιτεύονται καὶ τοῖς ὅρκοις ἐμμένει ὁ δῆμος.* Ut Aeschinem, qui in oratione de Corona [i. e. adv. Ctesiph.] ita loquitur *): *Νῦν δὲ ἐκεῖνοι μὲν, μεγάλων κακῶν συμβάντων, ἔσωσαν τὴν πόλιν, τὸ κάλλιστον ἐκ παιδείας ῥῆμα φθεγξάμενοι, μὴ μνησικακεῖν.* Quin et Aristophanes eodem respexit hoc versu **):

Μὴ μνησικακήσῃς εἰ σὺ Φυλὴν κατέλαβες.

Sed quid coniecturis, ut in re dubia, utimur? Triplex iusiurandum fuit, quo se compositis rebus obstrinxerunt Athenienses: unum commune totius civitatis, quod in haec verba conceptum est: *Οὐ μνησικακήσω τῶν πολιτῶν οὐδενὶ, πλὴν τῶν τριάκοντα,*

---

*) cap. 6. §. 18. ubi paullo simplicius nunc legitur: *populus R. hic qui silet* cet.

**) Orat. Philipp. I. cap. 1. §. 1.

***) Vide Franc. Fabricium ad Oros. II. 17. D. R.

†) pag. 814. B.

††) Valer. Max. lib. IV. cap. 1. 4.

†††) extremo. Wolfius *ὁμοῦ γε*.

*) §. 208. pag. 599. Reisk.

**) Plut. v. 1146.

καὶ τῶν ἕνδεκα, οὐδὲ τούτων ὃς ἂν ἐθέλοι *) *εὐθύνας διδόναι τῆς ἀρχῆς ἧς ἦρξεν.* Alterum senatus: *Οὐ δέξομαι ἔνδειξιν, οὐδὲ ἀπαγωγὴν ἕνεκα τῶν πρότερον γεγενημένων, πλὴν τῶν φευγόντων.* Tertium eorum, qui res iudicabant: *Οὐ μνησικακήσω, οὐδὲ ἄλλο πείσομαι. Ψηφιοῦμαι δὲ κατὰ τοὺς κειμένους νόμους.* Haec ita scripta sunt apud Andocidem in oratione de Mysteriis **).

CAPUT XVI.

Ciceronis ex oratione pro Dejotaro loci duo emendati.

Soleo libenter veteres libros, quicumque in manus meas inci-
dunt, evolvere: cuicuimodi tandem illi sint et quocunque litte- 49
rarum charactere exarati. Quod enim Plinius ***) de toto librorum genere dicere solebat, nullum esse tam malum, ex quo non caperetur aliquid fructus: id ego in his maxime verum esse comperio. Multos enim nanciscor mutilos, laceros, corruptos, evanescentibus litteris: tum, quod molestius est, descriptos ab hominibus imperitissimis, ideoque *ἕλκεσι βρύοντας*, ut in eis legendis incredibilis quaedam molestia exhaurienda sit. Sed non in multos incido, qui omni ex parte frustrentur opinionem meam. Fere enim semper aliquid tamen lucelli facio. Sive autem haec constantia vocanda est, sive etiam quidam mentis error (non enim, quominus quisque quo volet nomine appellet, impedio), ita obstinato animo sum, nulla ut sit tanta erratorum multitudo, quae me a legendo absterreat. Neque mihi male operam collocasse videor, cum ex illis difficultatibus, tanquam e salebris quibusdam, emersus, in recensione reperio, unum aut alterum boni alicuius scriptoris locum bidui triduive labore purgatum esse. Multi autem amici, qui me hoc morbo teneri sciunt, multas ad me schidas undecunque collectas mittunt. Neque ego illa mihi *ἀποβλητέα δῶρα* esse duco; quin avide arripio quicquid offertur; et in hac inopia, ubi siligineus panis deest, cibario me, ut possum, tueor: beatos illos esse ducens, quibus amplae illae ac nobiles bibliothecae patent, ubi tam laute, tam copiose, tam splendide pascere animos suos hoc genere epularum queunt. Nos tenuiores victitamus ut possumus, neque invidemus aliis fortunam suam: sed, ut eadem nobis quoque aliquando contingat, optamus. Nunc cuius rei causa susceptus hic a me sermo, et unde ortus sit, exequar. Habeo librum quendam, aut potius discerpti et dilacerati libri aliquot paginas, ipsas quoque ita male acceptas, ut alicubi canum ludibrium fuisse videantur: in quibus haec scripta sunt: pars orationis pro Marcello: tota fere pro

---

*) *ἐθέλῃ* recte Bekkerus, in postremis verbis idem *οὐδὲ ἄλλῳ πείσομαι*, quod praestat.

**) §. 90 sqq. pag. 43 sqq. Reisk.

***) Plin. min. Epist. lib. III. ep. 5. §. 10.

Ligario: et pro Deiotaro fere dimidiata. Nuper igitur placuit ea omnia cum vulgatis libris conferre: itaque feci. In duabus autem prioribus nihil admodum repperi, quod alicuius momenti videretur. In ea, quae pro Deiotaro est, haec, quae subiiciam, non indigna, quae notarentur, censui. Primum ergo ubi vulgo legitur *): *Cui tamen ipsi regi veniam te daturum fuisse dicebas, si tum auxilia Pompeio, vel si etiam filium misisset, ipse tamen excusatione aetatis usus esset:* in illis fragmentis elegantius, ni fallor, et verius ita scriptum est: *Cui tamen ipsi regi veniam te daturum fuisse dicebas, si, cum auxilia Pompeio, vel etiam filium misisset, ipse tamen excusatione aetatis usus esset.* Item hoc, quod non ad nitorem et elegantiam orationis, sed ad sententiam ipsam non mediocriter pertinet. In iis enim libris, quibus vulgo utimur, ita legimus **): *Ego mehercule C. Caesar initio, cum est ad me ista caussa delata, Phidippum medicum, servum regium, qui cum legatis missus esset, ab isto ipso adolescente existimavi esse corruptum: hac suspicione sum perculsus. Medicum indicem subornabit, finget videlicet aliquod crimen veneni.* At in illis ἐλωρίοις (ita enim plane vocari possunt), multo sincerius multoque emendatius, meo quidem iudicio, scriptum est: *Ego mehercule C. Caesar initio, cum est ad me ista caussa delata, Phidippum medicum, servum regium, qui cum legatis missus esset, ab isto adolescente esse corruptum: hac suspicione sum percussus. Medicum indicem subornavit? finget videlicet aliquod crimen veneni.* Quae scriptura quin plane integra et incorrupta sit, nemo dubitabit, qui locum illum paulo attentius consideraverit.

CAPUT XVII.

Illustratus locus ex oratione pro Coelio.

In oratione pro Coelio cum conatus esset M. Tullius impuram mulierem Clodiam in eam suspicionem adducere, ut, qui aderant, veneno ab ea sublatum Q. Metellum existimarent; hac postea amplificatione usus est***): *Ex hac igitur domo progressa ista mulier de veneni celeritate dicere audebit? nonne ipsam domum metuet, ne quam vocem eliciat? non parietes conscios, non noctem illam funestam ac luctuosam perhorrescet?* Suspicor autem, ubi *eliciat* legitur, *eiiciat* legi debere. Significat enim, hoc ipsum metuere debere Clodiam, ne vocem ipsa domus tam im-

*) cap. 3. §. 9. Orellius edidit: *Cui tamen ipsi rei veniam te daturum fuisse dicebas, si, quum auxilia Pompeio, vel etiam filium misisset, ipse excusatione aetatis usus esset.*

**) cap. 6. §. 17. Orellius in ceteris cum Mureto consentit, in fine sic legit et distinguit: *corruptum, suspicione sum percussus: medicum indicem subornavit: finget videlicit aliquod crimen veneni.* Faesi. — Ruhnkenius hic et infra ex Phidippo fecit *Philippum.*

***) cap. 24. §. 60. In seqq. Orellius post Garaton. *non ipsam* edidit, *eliciat* cum Ernesto retinuit.

pii facinoris conscia emittat. Eliciendi autem verbum, ad hoc indicandum, non nimis aptum videtur. Euripidis etiam versibus quibusdam ex Hippolyto coronato hanc coniecturam non nihil adiuvari puto: e quibus totus ille locus manifesto expressus est. Sunt autem hi *):

Οὐδὲ σκότον φρίσσουσι τὸν ξυνεργάτην, 51
Τέρεμνά τ᾽ οἴκων, μή ποτε φθογγὴν ἀφῇ;

Id est:

Neque tenebras noctis perhorrent consciae,
Neque, ipsa ne quando eiiciat vocem domus?

Loquitur autem ibi Phaedra de mulieribus, quae se pudicas esse simulant, cum tamen clanculum libidini serviant: quas miratur prodire audere in conspectum virorum: neque timere, ne a nocte ipsa, et a domo conscia indicentur. Hanc meam coniecturam Lambinus **), homo omnium — sed nolo in mortuum, quoquo modo de me meritum, gravius dicere — principio quidem ita exagitavit, ut illa sollemnia effunderet, Barbaros esse et omnium bonarum rerum imperitos, et quaecumque praeterea solebat, quoties ab aliquo dissentiebat, si qui putarent, *eiicere vocem* Latine dici: deinde, mutata sententia, in Notis ad Ciceronem ipse se ad illum imperitorum numerum aggregavit: neque tamen mihi prorsus assensus est, sed nutavit, ut plerumque in gravioribus rebus solebat: fassus, coniecturam meam duorum veterum librorum testimonio comprobari. Extitit deinde ***), qui, gratiam, credo, Lambini aucupari volens, quam tamen, cuiusmodi esset, ipse postea expertus est, cum emendationem meam aliquot Lucretii locis confirmari videret, secutus quidem eam est: sed eius Lambinum fecit auctorem, a quo illa diu oppugnata, non me, a quo primum prolata erat. Sed haec et levia sunt, et a me ipso mirabiliter negliguntur. Aut non curanda gloria, aut ex gravioribus rebus petenda est.

CAPUT XVIII.

Cicero in oratione pro Sylla locum quendam Demosthenis imitatus ostenditur.

VIDETUR Cicero duobus ex Oratione pro Sylla locis Demosthe-
nicum quendam adumbrasse: qua in parte excusat se, quod in 52

---

*) v. 417 sq. (al. 419) ubi vid. Monk.

**) Vide Lambini epistolam l. c. pag. 398. D. R. — Sed cf. etiam Lamb. ad Lucret. III. 58. pag. 213. ed. tert. Lutet. 1570. Quae dehinc (a verbis *Hanc meam coniecturam*) usque ad finem cap. sequuntur, ea omnia in ed. pr. non leguntur. Cf. Victor. Addend. ad Var. Lectt. XXVII. 6. pag. 249 seq. qui hanc coniecturam iam ante Mur. a Fulv. Ursino factam esse significat. FAESI.

***) Obert. Giphanius in edit. Lucretii, Antverp. 1565. pag. 330 s. v. *Eicere*. Cf. Epist. Giph. ad Mur. in huius Opp. Tom. I. pag. 501. 507. 509. et Lamb. Praefat. ad Lucret. ed. tert. FAESI.

reo defendendo multa de se ipso dicere cogatur: cuius sermònis impositam sibi esse dicit ab accusatore necessitatem. Nam et Demosthenes idem in defendendo Ctesiphonte dixerat: quem quomodo Latinus orator sit imitatus, ut appareat, utriusque verba describam. Ita igitur Demosthenes *): *Εἰ μὲν οὖν περὶ ὧν ἐδίωκε μόνον κατηγόρησεν Αἰσχίνης, κἀγὼ περὶ αὐτοῦ τοῦ προβουλεύματος εὐθὺς ἂν ἀπολογούμην· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐλάττω λόγον τἄλλα διεξιὼν ἀνάλωκε καὶ τὰ πλεῖστα κατεψεύσατό μου, ἀναγκαῖον εἶναι νομίζω καὶ δίκαιον ἅμα, βραχέα, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, περὶ τούτων πρῶτον εἰπεῖν.* Cicero autem **): *Et quoniam L. Torquatus, meus familiaris ac necessarius, iudices, existimavit, si nostram in accusatione sua necessitudinem familiaritatemque violasset, aliquid se de auctoritate meae defensionis posse detrahere, cum huius periculi propulsatione coniungam defensionem officii mei.* Post autem etiam apertius ***): *Nam si Torquatus Syllam solum accusasset, ego quoque hoc tempore nihil aliud agerem, nisi eum, qui accusatus esset, defenderem. Sed cum ille tota oratione in me esset invectus, et cum, ut initio dixi, defensionem meam auctoritate spoliare voluisset, etiam si dolor meus respondere non cogeret, tamen ipsa caussa hanc a me orationem flagitasset.*

CAPUT XIX.

Alius Ciceronis locus e Demosthene expressus.

Sumptum ex eadem illa Demosthenis oratione videtur et id, quod in secunda Philippica scriptum est †): *Ut igitur in seminibus est caussa arborum et stirpium: sic huius luctuosissimi belli semen tu fuisti.* Nam et ille cum Aeschinem omnibus calamitatibus, quibus Athenienses conflictati erant, caussam praebuisse dixisset, ita id confirmavit ††): *Ὁ γὰρ τὸ σπέρμα παρασχὼν, οὗτος τῶν φύντων κακῶν αἴτιος.*

CAPUT XX.

Theocriti Ἀδωνιαζούσαις correctus et explicatus locus.

Non puto me rem studiosis ingratam facturum fore, quanquam hic Latinorum praecipue scriptorum caussa susceptus a me labor
53 est, si non numquam etiam Graecis opis aliquid afferre coner.

---

*) Or. pro Cor. pag. 228, 5. Reisk. Corr. *ἀπελογούμην.* Pro *ἀνάλωκε* Bekkerus *ἀνήλωκε.*

**) cap. 1. §. 2. Orellius: *necessitatem familiaritatemque.*

***) cap. 12. §. 35. Orellius: *Sed quum ille tota illa oratione in me esset invectus, et quum initio, ut dixi* cet.

†) cap. 22. §. 55.

††) Or. pro Cor. pag. 280, 25. Reisk.

Iam pridem enim persuasum esse existimo omnibus, qui versantur in litteris, sine Graeci sermonis cognitione *) mancam omnem ac mutilam esse doctrinam, et qui eius expertes sint, ab eis ne Latine quidem scripta penitus percipi. Nunc igitur Theocriti versus quosdam, quos neque satis emendate scriptos circumferri, neque satis intelligi arbitror, quomodo scribendi quoque modo accipiendi videantur, aperiam. Sed primum eos describam ita, ut leguntur **):

Γ. *Μᾶ πόθεν ὤνθρωπος; τίδε τὶν εἰ κωτίλαι εἰμές;*
Πασσάμενος ἐπίτασσε. Συρακοσίαις ἐπιτάσσεις,
Ὡς εἰδῇς καὶ τοῦτο. Κορίνθιαι εἰμὲς ἄνωθεν,
Ὡς καὶ ὁ Βελλεροφῶν, Πελοποννασιστὶ λαλεῦμες.
Δωρίσδεν δ' ἔξεστι, δοκῶ, τοῖς Δωριέεσσι.
Π. *Μὴ φυῇ μελιτῶδες, ὃς ἁμῶν καρτερὸς εἴη,*
Πλὰν ἑνός. οὐκ ἀλέγω μή μοι κενεὰν ἀπομάξῃς.

Inducuntur autem ibi duae mulieres Syracusanae, Gorgo et Praxinoa, quae profectae ad spectandam pompam sacrorum Adonidis, cum, qui mos mulierum est, assidue garrientes implerent omnia strepitu et aures eorum, qui prope erant, obtunderent; offensus tanta earum garrulitate hospes quidam, illamque ferre amplius non valens, subcontumeliose imperavit eis, ut tacerent. Tum indignata Gorgo, Quaeso, inquit, quid hoc tandem hominis est? quid vero tua refert, si garrulis esse nobis libet? Addit deinde: *πασσάμενος ἐπίτασσε*, ubi legendum censeo *πασάμενος*, non *πασσάμενος*. Neque vero parum interest. Nam *πάσασθαι* prima syllaba brevi est *γεύσασθαι*. Ex quo poëtae, cum eam syllabam producere volunt, faciunt *πάσσασθαι*. At *πάσασθαι* prima longa est *κτήσασθαι*. Unde est *πολυπάμμων* ***): estque ea vox Dorum propria. Erit igitur *πασάμενος*, *κτησάμενος*. Atque hoc dicet Gorgo hospiti: Impera ancillis tuis, *ἐπίτασσε αἷς κέκτησαι*. Nobis enim cum imperas, scito te Syracusanis imperare: ne forte nos viles aliquas et abiectas esse feminas putes. Corinthiae sumus a prima origine, non minus quam Bellerophon. Postremo, quoniam hospes reprehenderat eas, tanquam *πλατειασδοίσας*, id est, lato et diducto ore pronuntiantes (erat enim Dorum in Graecia eadem fere pronuntiatio, quae in Italia Bergomatium): iccirco addit, se ita loqui, ut in Pelopon- 54
neso loquerentur: ceterum non putare, caussam esse ullam, cur non Doribus Dorice pronuntiare fas esset. In iis autem duobus versibus, qui postea dicuntur a Praxinoa, mihi quidem tenebrae

---

*) Cf. Mur. epist. ad Iul. Roscium Opp. Tom. I. pag. 529. Voc. *sermo* saepe hac vi utitur Muretus, ut lib. VI. cap. 1. VII. 17. VIII. 3. 15. al.; raro Cicero, ut de Orat. lib. II. cap. 7. §. 28. saepissime Quinctilianus. FAESI.

**) Idyll. XV. v. 89 sqq. V. 1. scrib. *ὤνθρωπος; τί δέ.* v. 2. *πασάμενος* Mureti nunc receptum. v. 4. corr. *Βελλεροφῶν.* v. 6. interpungas *Μὴ φυῇ, Μελιτῶδες.*

***) Immo *πολυπάμων.* FAESI.

sunt. Nam quod Scholiastes ait *), *μελιτώδη* vocari Persephonem, vix credibile mihi videbatur, ante quam legerem Porphyrii Commentariolum *περὶ τοῦ ἐν Ὀδυσσείᾳ τῶν νυμφῶν ἄντρου*, qui mihi omnem hac de re scrupulum exemit. Ita enim ibi scriptum est **): *Πηγαὶ δὲ καὶ νάματα οἰκεῖα ταῖς ὑδριάσι Νύμφαις, καὶ ἔτι γε μᾶλλον Νύμφαις ταῖς ψυχαῖς, ἃς ἰδίως μελίσσας οἱ παλαιοὶ ἐκάλουν, ἡδονῆς οὔσας ἐργαστικάς· ὅθεν καὶ ὁ Σοφοκλῆς οὐκ ἀνοικείως τῶν ψυχῶν ἔφη· Βομβεῖ δὲ νεκρῶν σμῆνος, ἔρχεται δ' ἄλη. Καὶ τὰς Δήμητρος ἱερείας, ὡς τῆς χθονίας θεᾶς μύστιδας, μελίσσας οἱ παλαιοὶ ἐκάλουν, αὐτήν τε τὴν Κόρην, μελιτώδη.* Optat igitur mulier a Persephone, quae partubus praeest, ne quis unquam nascatur, qui in ipsas imperium exerceat. Addit autem, praeter unum: quoniam alioqui male precari videretur reginae, et optare, ne quis unquam ex ipsa filius nasceretur. Iam quod sequitur, *οὐκ ἀλέγω, μή μοι κενεὰν ἀπομάξῃς*, quam sententiam habere voluerit Scholiastes, ipse viderit, cum illa sua praeclara expositione: *μή μοι κενεὰν ἀπομάξῃς, μή μοι κενὸν τὸ μέτρον ἀποψήσῃς.* Et ille alter ***), qui ita reddidit:

Non metuo, ne mensura tibi ludar inani.

Ego non dubito, quin pro *κενεάν* legendum sit *κονίαν*, ut hoc mulier dicat: Non vereor, ne in me pulverem abstergeas: id est, ne me impune contemptam ac despicatam habeas. Esset enim extremi contemptus signum, si quis pulverem e calceis, aut e veste sua, ludibrii caussa, abstergere in alios vellet. Sed et in illo versu, qui paulo infra est †):

Ἄτις καὶ Σπέρχιν τὸν Ἰάλεμον ἠρίστευσε,

pro *Ἰάλεμον* legendum crediderim *Ἰαλέμου*. Sed et illud *κενεὰν* defendit et explicat in Novis lectionibus Canterus ††): idque ex Aurati sententia. Cedamus igitur non inviti. Aurato enim in litteris adversari, *οὐ θέμις* †††).

---

*) Pro his, quae usque ad imam hanc paginam sequuntur, ed. prima haec exhibet: *Nam quod scholiastes ait, μελιτᾶδες vocari Persephonen, vix credibile videtur. Quando tamen nihil melius occurrit, dicemus eam optare a Persephone, quae partubus praeest, ne quis unquam nascatur* cet. Faesi.

**) cap. 18. et ap. Barnes. in edit. Homeri pag. CXIX. Leg. *οὐκ ἀνοικείως ἐπὶ τῶν ψυχῶν ἔφη.* Fragmenti Sophoclei verba extrema vulgo leguntur *ἄλλη δ' ἔρχεται.* G. Dindorfius Poët. scen. Gr. Fragm. pag. 63. num. 693. *ἔρχεταί τ' ἄλλη.* Muretum sequitur Menagius ad Diog. Laërt. I. 94.

***) Helius Eobanus Hessus, cuius versio metrica edita Basil. 1531. Faesi.

†) v. 98. ubi vid. Valcken. Verba *Sed et illud* usque ad fin. capitis abesse ab edit. pr. testatur Faesius.

††) Haud dubie in prima Novarum Lectionum editione, in secunda enim de hoc Theocriteo loco altum silentium.

†††) Io. Auratum eximie laudat Muretus etiam in Schol. in Cic. Phil. Tom. II. pag. 994. Faesi.

M. ANTONII MURETI
AD
HIPPOLYTUM ESTENSEM
S. R. E. CARDINALEM ILLUSTRISSIMUM

VARIARUM LECTIONUM
LIBER TERTIUS.

CAPUT I.
De quorundam admirabili memoria.

Hippias apud Platonem*) tanquam de magno quodam et praestanti bono gloriatur, posse se quinquaginta nomina semel tantum audita recitare. At hoc nihil est, praeut quae de se Seneca scribit, cuius haec sunt e libro primo Declamationum**): *Sed cum multa iam mihi ex me desideranda senectus fecerit, oculorum aciem retuderit, aurium sensum hebetaverit, nervorum firmitatem fatigaverit: inter ea, quae retuli, memoria est, res ex omnibus partibus animi maxime delicata et fragilis, in quam primum****) senectus incurrit. Hanc aliquando in me floruisse, ut non tantum ad usum sufficeret, sed in miraculum usque procederet, non nego. Nam duo millia nominum recitata, quo ordine erant dicta, referebam: et ab iis, qui ad audiendum praeceptorem nostrum convenerant, singulos versus a singulis datos, cum plures quam ducenti efficerentur, ab ultimo incipiens usque ad primum recitabam. Nec ad complectenda tantum, quae vellem, velox erat mihi memoria, sed etiam ad continenda, quae acceperat.* Haec Seneca: quae semper mihi mirabilia ac prope dixerim incredibilia visa erant, donec vidi ipse, quod nunquam credidissem. Habitabat Patavii in vicinia mea homo adolescens,

---

*) Hipp. mai. pag. 285. E.St.

**) Imo Marci Sen. rhetoris Controvers. lib. I. Prooem. non longe ab init. pag. 59 sq. ed. Bip. Cf. inf. lib. XII. cap. 3. ibique Ruhnk.

***) Ed. Bip. *primam*, mox *quo ordine erant dicta, reddebam: et ab his* cet.

56 genere Corsicus *), honesto, ut ferebatur et credibile erat, apud suos loco natus, qui eo venerat ad ius civile discendum: quo in studio ita diligenter et attente annos aliquot consumpserat, ut magna iam esset de doctrina illius hominum opinio. Ventitabat autem fere quotidie in aedes meas, devexo iam et inclinato sole **), aestas enim erat: ibique, quod aedes satis amplae erant satisque apricae, aut sub dio ambulans et cum aequalibus suis iucundissime colloquens, aut saltu, aut lucta, aut trigonali pila corpus exercens, fessas studiorum laboribus vires honestissime reficiebat. Rumor erat, tenere eum artem quandam memoriae ***), cuius auxilio multa efficeret, quae credi, nisi spectata, non possent. Is cum ad aures meas perlatus esset, cupido me incessit mirabilia illa et inaudita spectandi. Eiusmodi enim in rebus minime omnium auditis credulus esse soleo. Visum est igitur, quando ipse domo mea arbitratu suo uteretur, hoc ab eo quasi *ἐνοίκιον* exigere, ut, quod sibi commodum foret, praesente me artis suae specimen aliquod daret. Ille nihil gravatus lubentissimo animo se, cum vellem, facturum esse respondit. Placuit. Statim, cum per ipsum mora non esset, una omnes, qui aderamus, in proximum cubiculum ingressi consedimus. Coepi ego dictare nomina Latina, Graeca, Barbara, significantia, nihil significantia, tam varia, tam nihil inter se cohaerentia, tam multa, ut et ego dictando, et puer, cui mandatum erat, ut ea exciperet, scribendo, et ceteri, qui aderant, audiendo atque exspectando fessi jam miris modis essemus omnes. Ipse unus ex omni numero alacer ac recens assidue plura poscebat. Sed cum ego ipse modum aliquem fieri oportere dixissem, abunde mihi satisfactum iri, si vel dimidiam partem eorum, quae dicta erant, recitare potuisset: tum ille, fixo ad terram obtutu, magna nostra omnium exspectatione, tacitus aliquamdiu stetit. Quid verbis opus est? Vidi facinus, ut ille †) ait, mirificissimum. *Ὁ δαιμόνιος ἐκεῖνος* exorsus loqui plane omnia, eodem ordine, nusquam prope insistens, nusquam haesitans, nobis stupentibus, reddidit. Deinde ab ultimo incipiens sursum versus pervenit ad primum. Rursus ita, ut primum,
57 tertium, quintum, ac sic deinceps omnia diceret. Quo denique quisque voluerat ordine, sine ullo errore omnia referebat. Idem postea, cum ei iam familiarior factus essem, saepe expertus, usquequaque verum deprehendi. Ipse mihi aliquando affirmavit, et erat ab omni iactantia alienissimus, se triginta sex millia nomi-

---

*) Ego nomen hominis tam mirabilis citius, quam patriam, requisiissem. Idque pertinebat ad fidem narrationi faciendam. D. R.

**) Cicero quoque habet *sol devexus* et *inclinata in tempus pomeridianum die* Tusc. lib. III. cap. 3. §. 5. et *sol se inclinavit* Liv. lib. IX. cap. 32.

***) Cic. de Or. lib. II. cap. 86. §. 351. *gratiamque habeo Simonidi illi Ceo, quem primum ferunt artem memoriae protulisse.* Ab eodem dicitur *disciplina, artificium memoriae* de Fin. lib. V. cap. 2. Auct. ad Her. lib. IV. cap. 16.

†) Terentius Phorm. V. 6, 31.

num eo modo recitare posse. Quodque admirabilius est, ita haerebant omnia in animo, ut vel post annum diceret, se, quaecumque memoriae commendasset, minimo negotio repetiturum. Ego certe post multos dies facto periculo verum comperi. Neque hoc satis. Diversabatur*) apud me Franciscus Molinus, patricius Venetus, adolescens optimarum artium studiis mirifice deditus, qui, cum se memoria parum firma esse sentiret, oravit hominem, uti se artem illam doceret. Vix ostenderat se id velle, cum Corsicus operam ei suam prolixissime detulit. Dictus est locus, dicta hora, ad quam cotidie convenirent. Nondum sex aut septem dies abierant, cum ille quoque alter nomina amplius quingenta sine ulla difficultate, aut eodem, aut quocunque alio libuisset ordine repetebat. Haec ego vix auderem litteris prodere, mendacii suspicionem reverens, nisi et res adhuc recens esset (nondum enim annus est), et Nicolaum Lippomanum, Petri Alexandri filium, Lazarum Mocenicum **), Francisci filium, Ioannem Malipetrum, Nicolai filium, Georgium Contarenum, Laurentii filium, patricios Venetos, optimos et nobilissimos adolescentes, aliosque praeterea innumerabiles eius rei testes haberem. A quibus, si mentirer, vanitatem meam coargui nollem. Artem vero illam Corsicus accepisse se dicebat ab homine Gallo, quo puer domestico praeceptore usus esset. Huic ego ne ex antiquitate quidem, quem opponam, habeo: nisi forte Cyrum, quem Plinius, Quinctilianus ***) et alii Latini scriptores tràdiderunt, tenuisse omnium militum nomina. Sed hoc, ut verum fatear, semper veritus sum, quam considerate atque explorate tradidissent. Xenophon enim, a quo illi vel uno, vel praecipue, quae de Cyro dicebant, accipere potuerunt, istud tam incredibile non dicit, sed tantum eum tenuisse nomina *τῶν ὑφ' αὐτὸν ἡγεμόνων*. Quod ut in imperatore laudabile est, ita non excedit fidem. Locus, si quis requirit, est libro quinto *Παιδείας* †). Fieri autem potest, ut Latinorum aliquis, qui locum illum Xenophontis male accepisset, alios postea auctoritate sua in errorem induxerit. Hoc enim 58
non semel novimus contigisse. Sed tamen hac de re nihil affirmo. Non erit alienum, ut puto, ascribere hoc loco distichon, quo Simonides, qui eius, de qua locuti sumus, artis pater fuisse traditur, iam octogenarius gloriatus est, neminem sibi memoria parem esse ††).

---

*) Rectius, opinor, scribitur *deversabatur*, nec *diversorium* scribendum est, sed *deversorium*; neque idem est *devertere* et *divertere*, vid. Bremi ad Nep. Lys. cap. 2, 2. Herzog ad Caes. B. G. I. 25. KRAFT.

**) De hoc vide Mureti epist. ad Manut. Opp. Tom. I. pag. 417. FAESI.

***) Ille Hist. Nat. lib. VII. cap. 24. §. 88. hic Inst. Or. lib. XI. cap. 2. §. 50. Adde Valer. Max. lib. VIII. cap. 7. ext. 16. FAESI.

†) cap. 3. §. 47.

††) Vid. Brunck. Anal. Tom. I. pag. 137. ap. Iacobs. Anthol. Gr. Tom. I. pag. 69. crib. *ὀγδωκονταετεῖ*. Iacobsius *ὀγδωκονταέτει*.

Μνήμην δ' οὔτινά φημι Σιμωνίδῃ ἰσοφαρίζειν
'Ογδοηκονταετεῖ παιδὶ Λεωπρεπέος.

At Apollonius Tyaneus *), cum centum haberet annos, tum quoque memoria excelluisse fertur.

CAPUT II.

Sublata menda, quae inhaeserat in Euripideo versu apud Porphyrium. Item de formae dignitate quaedam non indigna cognitu.

Cum Porphyrii libellus de quinque vocibus, quo via muniri putatur ad totum illud corpus librorum Aristotelis, quod *ὄργανον* vocant, teratur quotidie omnium manibus, mirum est, tam diu in eo insedisse mendum quoddam, quod nunc indicabo. Etsi enim non est eiusmodi, ut cuiquam errorem possit obiicere; tamen in bonis libris, ut ne qua vel minima macula insit, opera danda est. Porphyrius, ut probet, *εἶδος* usitate dici de forma corporis ea, quae sub aspectum cadit, ex qua formosi aut deformes nominantur, citat hunc Euripidis versum **):

Πρῶτον μὲν εἶδος ἄξιον τυραννίδος.

Ita enim vulgo legitur: cum tamen non *ἄξιον*, sed *ἀξίους* legi debeat. Si quidem erant haec verba apud Euripidem cuiuspiam optantis videre e filiis, ut opinor, suis maribus procreatos mares, qui primum quidem ea forma essent, in qua inesset regalis quaedam dignitas, deinde aliis etiam bonis excellerent. Hoc cognoscere est ***) de Stobaeo, apud quem *ἐν τῷ ὑπὲρ κάλλους λόγῳ* haec scripta sunt †):

59 *Ἴδοιμι δ' αὐτῶν ἔκγον' ἄῤῥεν' ἀῤῥένων,*
Πρῶτον μὲν εἶδος ἀξίους τυραννίδος.
Πλείστη γὰρ ἀρετὴ τοῦθ' ὑπάρχον ἐν βίῳ,
Τὴν ἀξίωσιν τῶν καλῶν τὸ σῶμ' ἔχειν.

Ut autem Euripides quandam formam esse voluit, quae regium quiddam haberet: ita Plautus, qui eam etiam formam regiam dixit ††):

Sed ubi Artotrogust? Hic est. Stat propter virum
Fortem atque fortunatum, et forma regia.

---

*) Verba *At Apollonius — fertur* absunt ab ed. prima. De re vide Philostratum vit. Apollonii lib. I. cap. 14. pag. 16. ed. Olearii, et huius annotationem. Faesi.

**) cap. 2. init. Sic exhibetur hic versus etiam ap. Athenaeum lib. XIII. pag. 566. B. Cf. Mur. Comment. in Tac. Annal. Opp. Tom. IV. pag. 130. ad verba: *forma principe viro digna.* Faesi.

***) Infra VII. 10. *videre est.* Sed vid. Ruhnk. ad Tom. I. pag. 62.

†) Serm. LXIII. pag. 406. Ad Euripidis fabulam *Αἴολος* inscriptam hoc fragmentum post Grotium retulit Matthias n. III.

††) Mil. glor. I. 9.

Xenophon quoque in convivio ait *), *φύσει βασιλικόν τι τὸ κάλλος εἶναι.* Aristoteles primo Politicon **) affirmat, si qui reperirentur ea corporis pulchritudine, quam in deorum statuis cernimus, neminem dubitaturum, quin eos aliis omnibus imperare oporteret. Idemque libro quarto et libro septimo ***) ait, Aethiopas et Indos in mandandis imperiis proceritatis ac pulchritudinis habere rationem. Et notum est, multatum a Lacedaemoniis Archidamum regem, quod exiguam duxisset uxorem: querebantur enim, non reges, sed regulos sibi procreatum iri. Ita enim hoc dictum commemorat Athenaeus libro XIII. †) *βασιλίσκους ἀντὶ βασιλέων.* At Plutarchus *ἐν τῷ περὶ παίδων ἀγωγῆς* ††) paulo aliter: *οὐ βασιλέας, ἀλλὰ βασιλίδας.*

CAPUT III.

Locus Terentii e Phormione illustratus.

Ita scripti leguntur in omnibus libris hi versus e Terentii Phormione †††):

Ph. *Imo vero tu uxorem cedo.* De. *In ius ambula.*
Ph. *In ius? enimvero si porro esse odiosi pergitis.*

Ego autem in scholiis *), quibus nonnullos eius poëtae locos illustravi, fassus sum, mihi non satis constare, quid de illo *in ius* facerem. Nam et non invenustam esse illam repetitionem, et confirmari auctoritate librorum veterum, et tamen versum ea recepta uno pede, quam deceret, fieri longiorem. Postea autem mihi venit in mentem, solitos esse olim histriones **) 60
talia quaedam de suo in recitandis fabulis addere, ut oratio quotidianae similior videretur: id quod et Demetrius in libello *περὶ*

*) cap. 1. §. 8.

**) lib. I. cap. 5. extr. *ἐπεὶ τοῦτό γε φανερόν, ὡς, εἰ τοσοῦτον γένοιντο διάφοροι τὸ σῶμα μόνον ὅσον αἱ τῶν θεῶν εἰκόνες, τοὺς ὑπολειπομένους πάντες φαῖεν ἂν ἀξίους εἶναι τούτοις δουλεύειν.* Cf. ibid. lib. VII. cap. 14. Praeterea Faesius conferri iubet Mur. Comment. in Tac. Ann. Opp. Tom. IV. pag. 76 sq. de Aethiopibus Herod. lib. III. cap. 20. et ad totum hoc caput Bernardi Realini Carpensis in varia scriptorum loca Annot. XIV. in Grut. Lamp. Crit. II. pag. 367.

***) lib. IV. cap. 4. lib. VII. cap. 14.

†) pag. 566. A.

††) cap. 2. extr. ubi nunc *οὐ βασιλέας, ἀλλὰ βασιλίσκους* legitur, ut Plutarchus dictum illud eodem modo, quo Athenaeus, protulerit. Vid. Heusinger ad h. l. pag. 10 sq. et in Ind. in v. *βασιλίσκος.*

†††) V. 7, 43.

*) Vid. Opp. Tom. II. pag. 701 med.

**) Sed multum interest inter tales particulas et interiectiones, ut *φεῦ, ἔα* cet., quae facile extra versum poni possunt, et eius generis verba, quae eodem cum reliquis tenore procedere debent. Melius igitur Bentleius verba *in ius* induxit. Quam autem Muretus causam affert, cur histriones talia quaedam de suo addiderint, ut oratio quotidianae similior videretur, ea vera vix est; immo hac re orationem magis *παθητικήν* efficere studuisse videntur. Neque tamen, ubicunque illae particulae leguntur, ab histrionibus additae esse censendae sunt. Faesi.

ἑρμηνείας *) prodidit: et multa eius rei vestigia in Euripidis fabulis reperiuntur. Quorum aliquot hoc loco proponam: ut, quod dico, clarius ab omnibus perspici queat. Ita ergo loquiquitur Polydorus in Hecuba **):

Φεῦ. ὦ μῆτερ ἥτις ἐκ τυραννικῶν δόμων,

ubi illud φεῦ, extra versum est, ab histrione additum. Et in eadem Agamemnon ***):

Ἔα. Πολυμῆστορ ὦ δύστανε, τίς σ' ἀπώλεσεν;

Et Clytaemnestra in Iphigenia in Aulide †):

Φεῦ. Πῶς ἄν σ' ἐπαινέσαιμι μὴ λίαν λόγοις;

Et Medea ††):

Εἶεν. καὶ δὴ τεθνᾶσι· τίς με δέξεται πόλις;

Sed talia multa colligere, nihil negotii fuerit. Ut ergo illa φεῦ, ἔα, εἶεν sunt extra versum, sic et illud *in ius?* eiusdem generis esse apud Terentium puto.

CAPUT IV.

Duo genera loquendi, quibus Latini poëtae utuntur, a Graecis accepta esse.

Virtutem †††) *Catonis* pro Catone ipso dixit Horatius in hoc versu *),

Narratur et magni Catonis
Saepe mero caluisse virtus.

Et alibi quoque eodem genere loquendi usus est **):

Virtus Scipiadae et mitis sapientia Laeli.

61 Dictum autem id est ad Graecorum poëtarum consuetudinem, qui *βίην Ἡρακληείην*, et *βίην Ἰφικληείην* ***) pro Hercule et Iphiclo dicunt, ad eundemque modum alia multa: quod et alii notarunt, et Plutarchus in libro adversus Coloten †). Sed et eiusdem generis est, quod *Turni corpus* pro ipso Turno Virgilius dixit ††),

---

*) §. 58.
**) v. 55.
***) v. 1116.
†) v. 977.
††) v. 386.
†††) Vide Lambini epistolam l. c. pag. 397. D. R.
*) Od. III. 21, 11. ubi nunc editur *prisci Catonis.*
**) Satir. II. 1, 72. Vid. Lambin. ad Od. lib. III. 5, 13. Heindorf. ad Satir. I. 2, 32. pag. 36.
***) Hom. Iliad. lib. II. v. 658. Odyss. lib. XI. v. 290.
†) pag. 1112. E.
††) Aen. VII. 649.

— — — quo pulchrior alter
Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.

Ita enim et Euripides*):

Ἐγὼ τὸ μὲν σὸν σῶμ' ὑφ' οὗπερ ηὐτύχουν,
Σώζειν ἕτοιμός εἰμι.

Et alibi **):

Ἀλλ' εἰςορῶ γὰρ τοῦδε δεσπότου δέμας
Ἀγαμέμνονος.

Et in Phoenissis ***), *σὸν δέμας θηρώμενος.* Ut ergo illi Graeca dicendi genera exprimebant, ita facere oporteret eos, qui se nostris temporibus poëtas perhiberi volunt.

CAPUT V.

Aeris Corinthii temperatura quomodo inventa.

Super aere Corinthio, quaenam illius origo fuerit, varia tradita sunt ab antiquis. Plinius †) casu mistum esse ait, Corintho, cum caperetur, incensa. L. quoque Florus eandem sententiam sequitur, a quo ita hac de re scriptum est ††): *Aeris notam pretiosiorem ipsa opulentissimae urbis fecit iniuria: quia incendio perustis plurimis statuis atque simulacris, aeris, auri argentique venae in commune fluxere.* At alii unam modo antiquis temporibus domum Corinthi arsisse dicunt, in qua cum auri argentique nonnihil inesset, aeris autem magna vis; commista illa et in eandem confusa massam ex eo metallo, cuius maior inerat pars, Corinthii aeris nomen acceperint. Alii etiam, quod propius ad veri similitudinem accedere videtur, narrant, aerarium quendam fabrum Corinthi fuisse, qui, cum incidisset in thecam auri plenam 62
eamque sibi abstulisset, ne id resciretur, metuens, dissectum in minutas particulas aurum paulatim aeri admiscuerit admirabilemque illam temperaturam effecerit, qua magnas sibi opes postea comparavit.

CAPUT VI.

Indicata vetus scriptura duum locorum e libro secundo de Divinatione.

Bene et emendate scriptus erat in veteribus libris locus hic e secundo de Divinatione †††): *Ad nostri augurii consuetudinem dixit Ennius:*

*) Hecub. v. 301 sq. Ibi *ὑφ'* a Ruhnkenii operis omissum adiecimus. Mox in editt. nunc vulgatur *εὐτύχουν*.

**) Hecub. v. 724 sq.

***) v. 706.

†) H. N. lib. XXXIV. cap. 2. sect. 3. §. 6. Cf. Boettiger in Andeutung. zu Vortr. üb. die Archaeol. P. I. pag. 130.

††) lib. II. cap. 16. §. 6.

†††) cap. 39. §. 82. Contra Hottingerus, Orellius aliique Marsum atque Muretum audaciae insimulant Aiacem Ciceronis tuentes.

Quom tonuit laevum bene tempestate serena.
At Homericus Ulysses apud Achillem querens de ferocitate Troianorum nescio quid hoc modo nuntiat:
Prospera Iupiter his dextris fulgoribus edit.

Atque ita eum legit Petrus Marsus: indicatque, versum esse sumptum ex Iliados nono *). Ut valde mirer, quae fuerit eorum audacia, qui *Aiacem* postea pro *Ulysse* scripserunt. Nam quod Victorius **) credidit esse μνημονικὸν Ciceronis ἁμάρτημα, non viderat videlicet veteres libros, neque commentarium Marsi. Quem si legisset, cognovisset etiam, se non valde necessariam operam sumere ***) in emendando quodam loco e primo eorundem librorum †), ubi de Iamidarum familia mentio est. Eum enim Marsus et probe ac ††) incorrupte scriptum repererat, et erudite interpretatus erat, adducto †††) eo ipso Pindari loco *), quem adduxit postea Victorius. Iniquum autem puto, quenquam sua laude fraudari: ideoque verum harum emendationum auctorem indicavi. Neque dubito, quin Victorius ipse, quem ut insigniter eruditum esse video, ita insigniter probum et plane ingenuum esse audio, si et haec, et alia quaedam, quae ut nova profert, ab aliis notata scivisset, aut non attigisset, aut suis
63 auctoribus accepta retulisset. Quod idem mihi etiam de aliis quibusdam eruditissimis hominibus facile persuadeo. Elegantem enim et liberalem doctrinam liberalis etiam natura plerumque comitatur.

CAPUT VII.

Cur Tibullus porcum hostiam mysticam dixerit.

Non satis, quod sciam, a quoquam explicatum est, cur Tibullus porcum hostiam mysticam vocaverit, eo versu **),

Hostiaque e plena mystica porcus hara.

Quin etiam eius rei ignoratione in quibusdam libris e *mystica* factum est *rustica*. Sciendum autem est, in iis Cereris sacris, quae mysteria dicebantur, eam consuetudinem fuisse, ut quisque pro se Cereri porco faceret: seu quod animal illud infestum Cereri crederent: quia semina pando, ut ait Ovi-

*) v. 236.

**) Var. Lectt. lib. III. cap. 3.

***) Var. Lectt. lib. XIII. cap. 5. Faehsio ad hunc locum respicere videtur Victor. in Addend. ad Var. Lectt. XXVII. 6. pag. 249.

†) cap. 41. §. 92.

††) Corr. *atque*. Vid. Ruhnk. et Frotsch. ad Tom. I. pag. 9. Add. Jahnii Annal. liter. a. 1830. Tom. II. Fasc. I. pag. 76.

†††) *Adducere* et *producere locum*, pro *afferre*, non reperitur apud antiquos. Recentiorum consuetudo, sic verbum usurpans, nobis quoque aliquando fraudi fuit. Vide quae ad Tom. I. pag. 133. notavimus. D. R. — Defenditur quidem a Matthia Exempl. eloq. Lat. pag. 57. sed vid. Frotsch. ad Quinctil. lib. X. cap. 1. §. 70. pag. 63.

*) Olymp. VI. 121.

**) Elegg. I. 10, 26.

dius*), eruisset rostro, annique spem intercepisset; ob idque deam eius caede gaudere crederent: seu quod e suillo rostro arandae et invertendae terrae ratio primum accepta esset**): nam id quoque multi prodiderunt. Neque sane satis convenit inter antiquos scriptores de caussis, ob quas hoc aut illud animal huic aut illi deo immolaretur. Alii enim, quod cuique deo gratissimum esset, id ad illius aras mactari solitum aiunt. Itaque equus Martis erat hostia. Et quod aper Adonin interfecisset ***), apro Veneri rem divinam fieri nefas erat. Alii, quod quisque deus odisset, eius potissime †) illum caede oblectari putabant. Itaque Nocti sacrificabatur gallus gallinaceus, quod cantu suo diem provocare, noctem fugare videretur ††): capra Palladi, quod oleam insigniter laederet. Sed utra de caussa porcus Cereri caderet: illud certe observabatur, ut et praepinguis esset, et nulla sui parte mancus ac mutilus: quod etiam universe in toto victimarum genere servabant. Ergo *porcos mysticos* aut *mystericos* vocabant, qui pinguissimi et integerrimi essent. Plautus *sinceros sacres* vocat †††). Quare Megarensis ille Aristophaneus *), qui filias suas pro porcis vendere cuperet, iubet eis, ut saccum ingressae ita grunniant **), ut porci mysterici esse videantur:

Κἤπειτεν ἐς τὸν σάκκον ὧδ' ἐςβαίνετε· 64
Ὅπως δὲ γρυλλιξεῖτε καὶ κοΐξετε,
Χῆσεῖτε φωνὰν χοιρίων μυστηρικῶν.

Et paulo post interrogatus a Dicaeopoli, quid ferret, porcas se mysticas ferre respondet ***):

Δι. τί δαὶ φέρεις;
Με. χοίρους ἐγώνγα μυστικάς.

CAPUT VIII.

C. Verres qua ex gente fuerit. Emendatus locus e libro quarto accusationis.

Oriundum e gente Cornelia fuisse C. Verrem, a quibusdam Romanarum antiquitatum peritissimis hominibus traditum est:

---

*) Metam. lib. XV. v. 112 sqq. Nam locus a Wolfio allatus lib. XIV. v. 282. huc non pertinet. Cf. Fast. lib. I. v. 349. Varro de R. R. lib. II. cap. 4. §. 9.

**) Spectat hoc ad Aegyptios, vid. Plutarch. Quaest. Sympos. lib. IV. cap. 5. Kraft.

***) Cf. Ovid. Metam. lib. X. v. 708. sqq.

†) Dubitari potest de hac forma, quamquam ap. Cic. pro Mur. cap. 2. §. 4. et Cels. lib. III. cap. 6 med. codicibus tantum non omnibus eam defendi scio.

††) Ovid. Fast. I. 455 sq.

†††) Menaechm. II. 2, 15.

*) Acharn. v. 745 sqq. ubi nunc scribitur *γρυλιξεῖτε*.

**) Rarior constructio, vid. Ruhnk. et Frotsch. ad Opp. Tom. I. pag. 85. „Cf. Drakenb. ad Liv. lib. XXXII. cap. 16. Wolf. ad Orat. pro Domo cap. 17. pag. 184. Hoc loco etiam illud notandum, quod pro accusativo dativus positus est: ut infra lib. VI. cap. 17. *iubet satellitibus ... ut regem ipsum comprehendant* cet. Vid. Sciopp. de stil. histor. pag. 98. ed. Fabri.“ Faesi.

***) Acharn. v. 764.

quod tamen mihi persuaderi non potest. Vix enim verisimile videtur, e tam illustri gente ortum eum, cuius pater fur ac divisor*) fuisse dicatur. Sed et illud non immerito miretur aliquis: hoc, quod isti volunt, posito, cur nusquam eum Cicero gentis nomine appellaverit: praesertim cum illud ipsum iudicium lege Cornelia exerceretur. Non enim obscurum est, ex eo sententiam quampiam aptam et accommodatam ad exasperandos iudicum animos facile potuisse duci. Sunt et alia non pauca, quae mihi quidem videntur aliquid iustae admirationis habitura, si Cornelium eum fuisse fateamur. Nituntur autem, qui hoc dicunt, argumento, quod sciam, unico. Aiunt enim, libertum quendam Verris a Cicerone Cornelium haruspicem vocari. Sed ego, cum omnes accusationis libros et saepe et diligenter evolverim, videor affirmare posse, nullam in eis esse istius Cornelii mentionem. Ipsi igitur viderint. Cornelius quidem Verris lictor libro primo accusationis**) nominatur. Sed quid ad Verris gentem ea res pertinet? Fieri ergo potest, ut fallar: nunquam enim harum rerum valde diligens indagator fui: non equidem quo eas contemnam ac despiciam, sed quod diffidam, parem esse me posse perferendo labori, quem video capiendum esse iis, qui subtiliter talia perscrutari volunt: et alioqui suo quisque studio ducitur. Quare, ut ande dixi, fieri potest, ut fallar: sed tamen existimo ipsum Verris nomen gentilicium esse. Hoc arbitror colligi posse e fine libri secundi***), ubi de illa tabularum corruptione sermo est, in quibus Verres se pro Verre Verrutium fecerat. Nam si in illis ita scriptum fuisset, C. Cornelius Verres, non sane oportuerat ex Verre fecisse Verrutium. Neque procederent illa, quae a Cicerone urbanissime dicta sunt†): *Responde mihi nunc tu, Verres, quem esse hunc tuum paene gentilem Verrutium putes.* Nam nominis cum cognomine similitudo nihil ad gentilitatem pertinet. Alium locum proferam, qui hoc, quod dico, ita manifesto confirmet, ut vix ullum dubitationi locum relictum iri putem. Atque hunc eo recitabo libentius, quod et in vulgatis libris corrupte legitur, et quidam emendare conati magis etiam corruperunt. Ita igitur Cicero libro quarto accusationis††): *Ridiculum est, nunc de Verre me dicere, cum de Pisone Frugi dixerim. Veruntamen, quantum intersit, videte. Iste, cum aliquot abacorum faceret vasa aurea, non laboravit, quid non modo in Sicilia, verum etiam Romae in iudicio audiret. Ille in auri semuncia totam Hispaniam scire voluit, unde praetori annulus fieret. Nimirum ut hic nomen suum com-*

---

*) Verba sunt Cic. in Verr. lib. III. cap. 69. §. 161 extr.

**) cap. 26. §. 67.

***) cap. 76 sq.

†) Ibid. cap. 77. §. 190. Perperam Wolfius distinxit: *Responde mihi nunc, tu Verres, quem* cet.

††) cap. 25 extr. §. 57.

probavit, sic ille cognomen. Nunquam, ut opinor, ita locutus esset Cicero, si et Verres, et Frugi cognomina fuissent.

CAPUT IX.

Correctus Plauti locus e Milite glorioso.

Apud Plautum in Milite glorioso *) ita vulgo leguntur hi versus:

Nam ego hanc machaeram mihi consolari volo,
Ne lamentetur, neve animum despondeat,
Quia se iampridem feriatam gestitem,
Quae misera gestit fractum facere ex hostibus.

Cum autem illud *fractum facere* depravatum esse liquido constaret, homo eruditissimus **), cuius labore et industria Plautinae fabulae plurimis sane locis emendatiores leguntur, scribendum eo loco censuit, *fratrem facere*. Et, quoniam fratres interdum a Graecis ὅμαιμοι dicuntur, qua in voce eiusdem sanguinis significatio est, iccirco hoc militem dicere credidit, cupere machaeram, 66
tingi hostium sanguine. Quod si reciperem, *fratres* tamen potius legerem, quam *fratrem*: ne perturbata numeris esset oratio. Sed suum cuique, ut dicitur. Mihi displicere nondum potest ea coniectura, quam, cum adolescentulus in Gallia ***) Plautinas fabulas explicarem, iam dudum de hoc loco feceram. *Farctum* enim legendum admonueram, ubi vulgo legitur *fractum*. Atque ea voce farcimen, ut isitium, aut eius generis aliquid, credideram indicari. Ut, quoniam tales cibi e carnibus minutissime dissectis confici solent, diceretur machaera gestire hostes ita minutatim concidere, ut ex eis farcimen fieri posset.

CATUT X.

Quae se facturos iuraverint Graeci cum Xerxis copiis congressuri.

Praeclarum sane et magni animi plenum est iusiurandum illud, quo se obstrinxerunt Graeci omnes, cum adversus copias Xerxis dimicaturi essent. Id autem in haec verba conceptum est: *Vitam libertate pluris non faciam. Neque deseram imperatores, neque vivos, neque mortuos, sed eos e sociis, qui in proelio occubuerint, omnes sepeliam: et ubi barbaros devicero, ex iis quidem civitatibus, quae pro Graecia pugnaverint, nullam devastabo: quae autem barbari partes sequi maluerunt, omnes decimabo. Fanorum, quae a barbaris incensa et diruta sunt, nullum omnino excitabo, sed sinam, impietatis barbaricae extet in omni posteri-*

*) I. 8.

**) I. Camerarius. Wolf.

***) Cf. Petri Lazeri diatriba de vita et scriptis Mureti Opp. Tom. I. pag. 5. huius edit. *fartum* Bothius recepit.

tate monumentum. Adscribam et Graeca, si quis ea forte *) cognoscere cupiat **): Οὐ ποιήσομαι περὶ πλείονος τὸ ζῆν τῆς ἐλευθερίας· οὐδὲ καταλείψω τοὺς ἡγεμόνας, οὔτε ζῶντας, οὔτε ἀποθανόντας· ἀλλὰ τοὺς ἐν τῇ μάχῃ τελευτήσαντας τῶν συμμάχων ἅπαντας θάψω· καὶ κρατήσας τῷ πολέμῳ τοὺς βαρβάρους, τῶν μὲν μαχεσαμένων ὑπὲρ τῆς ***) Ἑλλάδος πόλεων οὐδεμίαν ἀνάστατον ποιήσω· τὰς δὲ τὰ τοῦ βαρβάρου προελομένας ἁπάσας δεκατεύσω· καὶ τῶν ἱερῶν τῶν ἐμπρησθέντων καὶ καταβληθέντων ὑπὸ τῶν βαρβάρων οὐδὲν ἀνοικοδομήσω παντάπασιν, ἀλλ' ὑπόμνημα τοῖς ἐπιγινομένοις ἐάσω καταλείπεσθαι τῆς τῶν βαρβάρων ἀσεβείας.

67

CAPUT XI.

Locutio quaedam, quae Euripidis esse credebatur, reiecta: et ipsius poëtae emendatus locus.

Traditum est a quibusdam, et quidem iis in libris, qui clarissimi et utriusque linguae intelligentia praecellentissimi viri Gulielmi Budaei nomen prae se ferunt †), καλλίνικον φέρεσθαι apud Euripidem legi pro eo, quod est *victoriam reportare.* Ego autem, qui poëta illo singulariter oblectatus sum plurimumque studii in eius fabulis posui, praestare ausim, nusquam id loquendi genus apud ipsum reperiri; sed eos ita putasse, inductos in errorem his e Medea versibus ††):

Δεινὴ γάρ. οὔτοι ῥᾳδίως γε συμβαλὼν
Ἔχθραν τις αὐτῇ καλλίνικον οἴσεται.

cum tamen ibi legendum sit ᾄσεται, non οἴσεται. Est enim καλλίνικος genus cantilenae, quod canebatur victoribus, quos etiam honoris caussa καλλινίκους appellabant: ut, *Io paean*, aut, *Io triumphe.* Idque diserte tradidit Athenaeus libro XIV. †††). Tripudiantes autem eam cantilenam canebant. Unde apud eundem poëtam in Hercule furente *),

Τὸν καλλίνικον μετὰ θεῶν ἐκώμασεν.

---

*) Muretum iure mireris a Kraftio vituperari, quod scripserit *forte* pro *fortasse.* Cic. Divin. in Caecil. cap. 1. init. *Si quis vestrum, iudices, aut eorum qui adsunt, forte miratur me.* de Orat. lib. III. cap. 12. §. 47 extr. *de iis te, si qui me forte locus admonuerit, commonebo.* Epp. ad Famil. lib. XII. ep. 10. §. 2. *sin quid forte.*

**) Ex Lycurg. Or. in Leocr. pag. 193. Reisk.

***) Apud Wolfium vitiose ὑπὲρ τῶν Ἑλλάδος πόλεων.

†) Respicit Muretus ad Lexicon, quod dicitur, Septemvirale (Basil. 1565), cuius in fronte praeter alios viros doctos Guilelmus quoque Budaeus nominatur auctor, in v. καλλίνικος extr.

††) v. 44 sq. ubi ᾄσεται nunc receptum, v. Porson.

†††) pag. 618. C.

*) v. 180. (v. 179. Herm.) Ed. Lugd. a. 1536 vitiose exhibet τὸν καλλίν. μὲν θεῶν, quam scripturam ex male intellecta sigla ed. princ. aperte ortam Ruhnkenius atque Wolfius bona fide postmodo expresserunt.

Ait igitur nutrix, non facile fore, ut paeana canat, qui cum Medea inimicitias susceperit. Ne quis autem dubitet, quin ita, ut dixi, legendum sit, proferam alium locum similem ex eodem poëta eaque, quam proxime nominavi, fabula, ubi senum chorus se ait Herculi reduci *καλλίνικον* canere velle. Versus hi sunt*):

Ἔτι τὰν Ἡρακλέους
Καλλίνικον ἀείσω.

Et in Electra**):

Ἀλλ' ἐπάειδε καλλίνικον ᾠδὰν ἐμῷ χορῷ.

CAPUT XII. 68

Atticum loquendi genus, quod imperiti ex Euripidis Hecuba sustulerant, restitutum.

Apud Euripidem Hecuba versus hi sunt Ulyssis Hecubam alloquentis***):

Οἶσθ' οὖν ὃ δράσεις; μήτ' ἀποσπασθῇς βίᾳ,
Μήτ' εἰς χερῶν ἅμιλλαν ἐξέλθῃς ἐμοί.

In quorum priore erratum est ab iis, qui Atticae linguae imperiti essent. Non enim scribendum erat, *Οἶσθ' οὖν ὃ δράσεις*, sed *Οἶσθ' οὖν ὃ δρᾶσον*, quod valet quidem plane idem cum illo superiori: sed venustius et *Ἀττικώτερον* dicitur †). Itaque scholiastes quoque ita legit: et simile exemplum e Menandro citat ††):

Οἶσθ' ὅ τι ποίησον;

Ego autem saepe admodum Euripidem ita locutum annotavi. Ut Iphigenia in Aulide †††):

Οἶσθ' οὖν ὃ δρᾶσον, ὦ γύναι; πιθοῦ δέ μοι.

Et in Helena*):

Οἶσθ' οὖν ὃ δρᾶσον; τῶν πάρος λαθοίμεθα.

---

*) v. 681 sq. 680 sq. Herm.

**) v. 865. Distingue: — — — *ἀλλ' ἐπάειδε καλλίνικον ᾠδὰν ἐμῷ χορῷ.*

***) v. 225 sq.

†) *δρᾶσον* etiam a Matth. receptum, quem cf. Gr. Gr. §. 511, 4. et Herm. ad Vig. pag. 740. (739 ed. 4.). Neque tamen altera formula omnino reiicienda. Defenditur enim similitudine illius *ἀλλ' οἶσθ' ὃ δράσω* Eur. Iph. in Taur. v. 759. de quo vid. Koen. ad Greg. Corinth. pag. 18. ed. Schaef. Itaque etiam Matth. Cycl. v. 131. retinuit Codd. scripturam *οἶσθ' οὖν ὃ δράσεις;* Cf. eundem ad Eur. Med. v. 597 (600). *οἶσθ' ὡς μετεύξει.* Faesi. Dilucide utriusque formulae vim explicuit Bernhardy Synt. d. Gr. Spr. pag. 392 sq. Aliam rationem secutus est Kuehnerus Gr. Gr. ampl. §. 470, 1. Tom. II. pag. 113.

††) pag. 107. ed. Meinek.

†††) v. 725 (732. Herm.).

*) v. 1233. ubi scrib. *λαθώμεθα.* Cf. ibid. v. 315 (al. 322.). *οἶσθ' οὖν ὃ δρᾶσον; μνήματος λιποῦσ' ἕδραν.*

Et in Ione *):

Οἶσθ' οὖν ὃ δρᾶσον; χειρὸς ἐξ ἐμῆς λαβὼν
Χρύσωμ' Ἀθάνας etc.

Sed et alii Attici eodem modo locuti reperiuntur. Ut Aristophanes in Avibus **),

Οἶσθ' οὖν ὃ δρᾶσον, ὦ τρόχιλε; τὸν δεσπότην
Ἡμῖν κάλεσσον.

Quare sine controversia ita etiam in illo ex Hecuba versu legendum est. Etiamque illud, quod in Cyclope ita legitur ***),

Οἶσθ' οὖν ὃ δράσεις, ὡς ἀπαίρωμεν χθονός;

eodem modo emendandum facile crediderim.

69

CAPUT XIII.

Antelogium quid. Plauti e Menaechmis correctus locus.

Quod dixi supra †), cum, quid valeret apud Ciceronem *in acta*, explicarem, Siciliam eo olim sermone usam, qui neque plane Graecus, neque plane Latinus, sed quasi cinnus quidam ex utroque mistus esset: id et e Cicerone et e Q. Asconio intelligi potest. Plautus autem, qui iocandi occasionem undique quaereret, in Menaechmis, quod ea fabula, ut ipse ait, Sicilissitabat, nomen quoddam finxit e duabus vocibus, altera Latina, et Graeca altera iunctum. *Antelogium* enim dixit pro eo, quod olim Pacuvius dixerat *prologium*. Quod qui non intelligebant, ex *Antelogium* fecerunt *ante elogium* ††): cum tamen *elogium* nihil neque Graecis, neque Latinis significet: ut alibi docebimus †††). Sed praestat Plauti versus *) subiicere, simul enim alia corrigentur:

Atque adeo hoc argumentum Graecissat tamen:
Verum non Atticissat, at Sicilissitat.

Pabergensis Plauti corrector **) praeter cetera peccata e secundo horum versuum detraxerat particulam *at:* deinde cum

---

*) v. 1029 sq.

**) v. 80 sq. Corr. *τροχίλε* et *κάλεσον*. Cf. ibid. v. 54. *ἀλλ' οἶσθ' ὃ δρᾶσον; τῷ σκέλει θένε τὴν πέτραν.*

***) v. 131.

†) lib. I. cap. 3.

††) Vid. Fred. Guil. Ehrenf. Rostii, cuius sempiternam summa pietate servabo memoriam, Commentatt. Plautin., quas denuo edidit praestantissimus defuncti gener, C. H. A. Lipsius, pag. 93 sqq.

†††) Vid. infra lib. XI. cap. 13. De voc. *prologium* cf. Comment. in Catull. Tom. II. pag. 841. Faesi.

*) Prologi pr. In his versibus Mur. plura de suo audacius mutavit eumque secutus est Lambinus, nisi quod *Sicelissitat* dedit. Faesi.

**) Est Ioachimus Camerarius, qui interdum etiam *Pabepergensem* vel *Pabebergensem* se appellat. Faesi.

animadverteret, una syllaba minus esse, quam requireret lex carminis, pro *Sicilissitat* scripsit *Sicilicissitat.* Acute. Siciliciam pro Sicilia hac ratione diceremus. Sequitur:

Huic argumento antelogium quoddam hoc fuit.

Idem, una lepidissima voce lacerata, nullo sensu scripsit *ante elogium:* et pro *quoddam*, *quidem.* Sequitur:

Nunc argumentum vobis demensum dabo,
Non modio, neque trimodio, verum ipso horreo.
Tanta ad narrandum argumentum est benignitas.

Tanta enim legi debet: non, ut in illius libris, *tantum:* quippe cum hoc dicat, tantam esse sibi benignitatem ac largitatem ad narrandum argumentum, seque ita illius esse προετικόν, ut da- 70
turus sit illud demensum, non modio, neque trimodio, verum ipso horreo. Sed et ex eadem illa, de qua dixi, Siculorum consuetudine ioco dictum est in eadem fabula *), *Epidamni* nomen iunctum esse ex ἐπί et *damnum:* qua illuc nemo fere, nisi damno suo, divertere soleret. Quod omen fugiens populus R. antiquum oppido restituit Dyrrachii nomen. Haec a me ante hos quindecim annos edita nuper Coelius quidam pro novis ac suis venditavit **).

CAPUT XIV.

*Historia de oraculo, quod Peleo ***) redditum est. Xenophontis locus correctus.*

Qui crebro Veneri operantur, eorum genitalem humorem liquidiorem, iccircoque minus aptum ad generandum effici constat. Quare inter ea, quae praecipi solent iis, qui liberos procreare cupiunt, id quoque est, ut congressu Venereo non ita frequenter utantur. Atque is erat sensus oraculi, quod Aegeo quondam redditum traditur. Qui cum petiisset a deo indicari sibi rationem aliquam, qua pater fieri posset: multos enim iam annos frustra uxoris hortum consevérat: responsum hoc tulit:

Ne solvas ex utre pedem qui prominet, ante
Cecropiae pingues quam sis delatus in agros.

Ita enim putavi hos versus †) reddi utcunque posse:

---

*) II. 1, 42.

**) Verba *Haec a me — venditavit* non leguntur in ed. pr. De Coelio Secundo Curione cf. etiam infra cap. 17 extr. lib. V. cap. 6 extr. Eius opera Plautus prodiit Basil. 1568.

***) Imo *Aegeo*, quem memoriae lapsum correxit Paulus Leopardus Emendat. VII. 13. D. R.

†) Vid. Apollod. lib. III. cap. 15. §. 6. et ibi Heyn. Wolf. — Apud Apollodorum l. c. hoc oraculum sic editur:

Ἀσκοῦ τὸν προὔχοντα ποδάονα, φέρτατε λαῶν,
Μὴ λύσῃς πρὶν ἐς ἄκρον Ἀθηναίων ἀφίκηαι.

Τὸν προὔχοντ' ἀσκοῦ ποδεῶν', ὦ φίλτατε λαῶν,
Μὴ λύσαι, πρὶν γουνὸν 'Αθηναίων ἀφικέσθαι.

Utrem vocabat deus ventrem ipsius Aegei: ex quo qui promineret *ποδεών*, nihil ullo opus est Oedipo ad intelligendum. Illo igitur verborum circuitu praecipiebat, ut se uxori castum et integellum servaret afferretque ad eam graves et plenos probatae pecuniae loculos. Illud quoque cognitum est et ratione et experientia, si
71 quid gignatur ab iis, qui se nimis saepe in illa palaestra exercent, infirmum id atque imbecillum esse: cum contra qui parce ac bono modo id faciunt, robustiores plerumque ac solidiores filios edolent. Quam ob caussam Lycurgus instituerat, ut novi mariti et raro et furtim congrederentur cum uxoribus: hac ratione iudicans fore, ut et ardentius se mutuo desiderarent, et vegetiores liberos producerent. Xenophontis verba, quibus hoc de Lycurgo exponit, haec sunt *): *ἔθηκε γὰρ αἰδεῖσθαι μὲν εἰςιόντα, αἰδεῖσθαι δὲ ἐξιόντα. οὕτω δὲ συνόντων, ποθεινοτέρως μὲν ἀνάγκη σφῶν αὐτῶν ἔχειν, ἐῤῥωμενέστερα δὲ γίγνεσθαι, εἴτι βλάστοιεν, οὕτω μᾶλλον, ἢ εἰ διάκοροι ἀλλήλων εἶεν.* Recitavi autem illa, ut legi debere censeo, non ut vulgo leguntur. In omnibus enim, quos ego quidem viderim, libris pro *βλάστοιεν* legitur *βλάπτοιεν*. Qui primo aspectu pusillus error quas Francisco Philelpho **) tenebras offuderit, scient, qui interpretationem illius inspexerint. Quin autem verbum *βλαστάνειν* ab iis, quae oriuntur e terra, elegantissime ad homines transferri potuerit, dubitaturum existimo neminem.

CAPUT XV.

Xenophontis alius locus correctus.

Multa depravata sunt in Xenophontis libris: plura male intellecta ab iis, qui eos in Latinum sermonem convertere studuerunt: quale est, quod modo protulimus: itidemque, quod nunc prolaturi sumus. Sed hoc Xenophontis proprium non est. Optimi quique scriptores et Graeci, et Latini, quamquam Graeci magis, sed tamen et Graeci et Latini ita multis ulceribus scatent, ut vix eorum *πολλοστημόριον* quoddam sanum integrumque perman-

---

Apud Plutarchum vero vit. Thesei cap. 3.
'Ασκοῦ τὸν προὔχοντα πόδ', ὦ μέγα ψέρτατε λααν,
Μὴ λύσῃς πρὶν δῆμον 'Αθηνῶν εἰςαφικέσθαι.
Veram scripturam versus prioris servasse videntur libri MSS. Apollodori *'Α. τ. π. πόδα, μέγα φέρτατε λαῶν*, et Tzetz. ad Lycophr. v. 494. ed. Muell. Nostro *λύσαι* praefero *λῦσαι. λύσῃς* glossam sapit. Cf. Schol. ad Eur. Med. v. 674. Matth. cum huius annotatione. Faesi.

*) de Rep. Lacedaem. cap. 1. §. 5. ubi in editt. post *εἰςιόντα* recte additur *ὀφθῆναι.* Illud *βλάστοιεν* autem ab omnibus nunc receptum. Praeterea Faesio scribendum videtur *ἀνάγκῃ*.

**) Cuius interpretatio prodiit in hoc opere: Xenophontis philos. et histor. clariss. opera ... latinitate donata cet. Basil. ap. Andr. Cratandr. 1534. fol. ubi vid. pag. 133. l. 28 sq. Faesi.

serit. Indoctorum autem audacia nunquam solutior, nunquam
proiectior, quam nostris temporibus, fuit. Convertunt, aut in-
vertunt potius, et pervertunt omnia, philosophos, poëtas, ora-
tores, historicos, rhetores, grammaticos, etiam ea, quae natu-
ram, ut verti possint, non habent: suntque ita impudentes, ut
quae se intelligere profiteri non audent, audeant interpretari.
Quo magis laudanda est Petri Victorii, Pauli Manutii, Adriani
Turnebi, praeclarorum hominum ac primorum signiferumque *),
et aliorum similium industria: qui omne studium suum eo con-
ferunt, ut omnes, *καθ᾽ ὅσον οἷόντε*, maculas ex antiquorum mo- 72
numentis eluant; et labore suo laborem minuunt iis, qui ex
animo aspirant ad veteres illos vero ac serio intelligendos.
Equidem neque horum institutum satis laudare, neque illorum
impudentiam satis mirari queo: neque satis miserari eorum
vicem, quibus, quod aditum sibi ad fontes patefacere neglexerint,
ex impuris illis ac turbulentis talium interpretum lacunis **)
hauriendum est. Sed omittamus haec, et, quod instituimus, unum
etiam mendum e Xenophonte tollamus. Etsi enim parum videri
potest, cum tam multa sint, unum aut alterum tollere: tamen
nihil est tam pusillum, quod non avide accipi debeat, quod qui-
dem ad tam politum tamque utilem scriptorem pertineat. Parvum
est, quod afferimus; sed magnus is, quem adiuvamus. Ergo in
libello de rep. Lacedaemoniorum, cum dixisset ita instituisse
Lycurgum publica illa civium suorum convivia, ut neque deessent
epulae, neque superessent, addit ***): *Πολλὰ δὲ καὶ παράλογα
γίγνεται ἀπὸ τῶν ἀργευομένων. οἱ δὲ πλούσιοί εἰσιν ὅτε καὶ ἀργὸν
ἀντιπαραβάλλουσιν. ὥςτε οὔτε ἔρημός ποτε ἡ τράπεζα βρωτῶν
γίγνεται, ἔςτ᾽ ἂν διασκηνοῦσιν, οὔτε πολυδάπανος.* Quae verba
ita interpretatus est Philelphus: *Permulta quoque ab otiosis et
absurda patrari solent, ac locupletes interdum otiosi similitudi-
nem reddunt. Proinde neque vacua cibis mensa unquam sit,
quoad discubuerint; neque item sumptuosa.* In quo illud primum
est, quod admirer: credideritne re vera, id quod ipse diceret,
e Xenophontis verbis colligi posse. Si enim ita credidit, valde
stupidus valdeque imperitus fuit: sin, cum sibi conscius esset,
Xenophontem nullo modo hoc dicere: quidvis tamen maluit,
quam institutum omittere, et abiicere illas paucas paginas, quas
iam convertisset, et convertere se ad aliquid aliud, quod prae-
stare posset: hoc, inquam, si fecit, nolo quicquam asperius
dicere. Malo in aliorum cogitationibus relinquere, quo illum
nomine fuisse dignum putem. Deinde illud libenter ex eo, si

---

*) Ex Lucilio ap. Cic. de Fin. lib. I. cap. 3. §. 9. Faesi.

**) Contemptius dictum pro *rivulis*. Kraft.

***) cap. 5. §. 3. Nunc recte editur *ἀπὸ τῶν ἀγρευομένων*, sed deinde: *οἱ δὲ πλούσιοι ἔστιν ὅτε* (cum ed. pr. Mur.) *καὶ ἄρτον ἀντιπαραβάλλουσιν*, ut etiam G. Canterus Nov. Lectt. III. 7. coniecerat; denique: *ἔστ᾽ ἂν διασκηνῶσιν*. Illam scripturam iam Camerarius expressit in sua vers. Lips. 1556. 8. pag. 182. Faesi.

viveret, quaererem: illa absurda, quae patrari ab otiosis diceret, quid tandem ad convivia attinerent: aut qua ratione fieret, ut, quia multa absurda patrarentur ab otiosis, iccirco mensa neque sumptuosa esset. Sed ego fortasse culpandus, qui tam apertam stultitiam tam multis verbis insecter. Locus Xenophon-
73 tis corruptus est. Hoc primum. Ita autem corrigendus videtur, ut pro *ἀργευομένων*, quod verbum nihili est, legamus *ἀγρευομένων*, et pro *ἀργὸν*, *ἄγραν*. Ita hoc dicet Xenophon: praeter quotidianum illum et legitimum apparatum multa inexspectata afferri solita ab iis, qui venati essent. Illi enim libenter ea, quae ceperant, ad publicas illas mensas afferebant. Interdum etiam divites afferre solitos aliquid, quo quasi compensarent aliorum capturam: ne viderentur asymboli *) venire ad ea fruenda, quae alieno labore parta essent. Hac ratione mensa sine magno sumptu commode instruebatur.

CAPUT XVI.

Particulam οὐ e quodam loco ex Apologia Socratis apud Platonem delendam videri.

Accusatores Socratis, ut eius orationi fidem detraherent **) eamque suspectam iudicibus efficerent, praemonuerant eos, ut caverent sibi: multum enim eum posse dicendo, et habere eam vim eamque calliditatem, ut inferiorem caussam dicendo efficeret superiorem ***). Quare Plato in defensione, quam homini sanctissimo scripsit, ita eum, cupientem amoliri a se illam opinionem, loquentem facit: ut dicat, se mirari quid ipsis venerit in mentem id dicere, quod ipse statim re ipsa refutaturus esset: locuturum enim non ornate et exquisite, sed simpliciter ac populariter, ut soleret. Itaque sperare, omnes facile iudicaturos, se minime esse, quod illi dixerant, *δεινὸν λέγειν*. Addit deinde †): *εἰ μὴ ἄρα δεινὸν καλοῦσιν αὐτοὶ λέγειν, τὸν τ' ἀληθῆ λέγοντα. εἰ γὰρ τοῦτο λέγουσιν, ὁμολογοίην ἂν ἔγωγε οὐ κατὰ τούτους εἶναι ῥήτωρ*. Sed ego ex illo *οὐ κατὰ τούτους* particulam *οὐ* delendam putarem ††), ut hoc diceret Socrates: si illi forte aliter acciperent nomen eloquentis, quam vulgus soleret, et eloquentem vocarent non eum, qui ornate diceret, sed eum, qui vera loqueretur: se tunc fassurm, se non illo usitato ac populari modo, sed ex ipsorum sententia rhetorem esse. Marsilius tamen

---

*) Terentianum voc. est; cf. Phorm. II. 2, 25. *Ten' asymbolum venire, unctum atque lautum e balneis.* Kraft. Illud Graecum, Latini dixerunt *immunis*, ut Horatius Od. IV. 12, 23.

**) Usitatius scripsisset Muretus *abrogarent* vel *derogarent*. Cicero constanter habet *detrahere de aliqua re*.

***) pag. 18. B. St. Socrates dicitur *τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιῶν*.

†) pag. 17. B. St.

††) Male. *οὐ κατὰ τούτους* est: non ad horum similitudinem; ipsi enim mentiuntur. Faesi.

illud οὐ agnoscit et alio quodam modo exponit: cui non assentior *).

CAPUT XVII. 71

Emendatus Plauti locus e Milite glorioso.

PLAUTINI versus sunt e Milite glorioso **):

Quid istuc quaeso? quid oculo factum est tuo?
PL. *Habeo quidem hercle oculum.* PYR. *At laevum dico.*
PL. *eloquar.*
Maris caussa hercle ego hoc utor oculo minus.
Nam si abstinuissem a mari, tanquam hoc uterer.

In quibus cum iocus elegantissimus et Plautino dignissimus ingenio subsit, una litterula depravata ita eum corrumpit, vix ut a quoquam sentiri queat. Nam cum Atheniensis ille adolescens, qui ornatu nauclerio amicam a milite per fallaciam abducturus venerat, oculum sibi laevum, ne agnosceretur, obligasset: interrogatus a milite, cur id faceret, urbanissime respondet, se id maris caussa facere. Nam, inquit, si *amare* abstinuissem, eo aeque atque altero uterer. Ludit autem militem ambiguitate vocabuli. Cum enim dicere videatur duabus vocibus, si *a mare* abstinuissem; non id dicit: sed, si *amare* abstinuissem. Revera enim amor ipsi in caussa fuerat, ut eo oculo minus uteretur: aut saltem ita fingeret. *Mare* autem ***) sexto casu dixisse veteres constat. Sic Varro †):

Clauditur Oceano, Libyco mare, flumine Nilo.

Sed et Ovidius ††):

— *et Libyco,* inquit, *de mare carpat aquam.*

Ita igitur Plautinus ille versus legendus est:

Nam si abstinuissem amare, tanquam hoc uterer.

Hoc quoque pro suo nuper edidit Coelius †††): sed Secundus. Ego enim abhinc quindecim annos primus edideram.

---

*) Atqui rectissime Ficinus interpretatus est haec verba: *Si enim ita dicant, profiterer equidem me, quamvis non eorum more, rhetorem esse.* Eodemque fere modo F. A. Wolfius: *Si enim hoc volunt, fatebor equidem me, non ipsorum exemplo, esse oratorem.*

**) IV. 7, 23.

***) Cf. infra lib. XIV. cap. 17. in versibus Plaut. FAESI.

†) Atacinus, ap. Charis. I. pag. 45. Putsch. WOLF. — Apud Charisium legitur *Cingitur Oceano* cet. FAESI.

††) Ibide, v. 200.

†††) Coelius Secundus Curio. WOLF. — Cf. supra cap. 13. extr. Etiam haec verba [*Hoc quoque pro suo — edideram*] ab ed. pr. absunt. Coelius autem edidit: *Nam si amare abstinuissem.* Bothius v. 1298. *a mare.* FAESI.

CAPUT XVIII.

Lentos debitores aliter a Cicerone, aliter a Lucilio dictos. Lucilii versus apud Nonium emendati.

Lentos usitate vocamus tardos et segnes: opponique tum id nomen prompto ac celeri videtur. Interdum autem *lentum* aliter accipimus: ut cum *lentum vimen* dicimus: et cum Virgilius *lentam salicem* *): et — *lento ducunt argento* **). *Lentum* enim tum idem valet quod molle, cedens, quodque, quocumque velis, facile trahi ducive possit: id denique, quod χαῦνον Graeci vocant, Latini nonnunquam *facile*: ut Tibullus ***):

Fictilia antiquus primum sibi fecit agrestis
Pocula, de facili composuitque luto.

Eandem enim qualitatem significavit in luto, quam in cera Plinius his versibus †):

Ut laus est cerae, mollis cedensque sequatur
Si doctos digitos, iussaque fiat opus:

flexibilem videlicet naturam quandam et minime contumacem. Ad priorem illam huius vocabuli vim respexit M. Tullius, cum C. Antonium *lentum* vocavit ††): *Teucris*, inquit, *illa, lentum sane negotium.* Hoc enim significavit, cum libenter subterfugere et tergiversari, et diem ex die ducere, neque promptum esse ad dissolvendum, quod deberet. At contra olim Lucilius *lentum solvere* acceperat pro eo, qui facile solveret bonumque nomen esset. Credo, quod, lenta quae sunt, facile sequuntur quo velis: *lentum* quoque vocavit eum, qui facile ad solvendum adduceretur. Versus eius, in quibus hoc vocabulum ita ponitur, extant apud Nonium Marcellum †††): sed misere depravati. Sic enim ibi legitur: *Tricones, morosi et ad reddendum duri. Lucilius Satyrarum lib. IX. Lucil. Cotta senex Crassi pater huius pacem magnus fuit triconum, Marius solvere nulli lentus, id est, fa-*

---

*) Ecl. III. 83. *lentum vimen* idem habet Georg. IV. 34.

**) Aeneid. VII. 634.

***) Elegg. I. 1, 39.

†) Epist. VII. 9. §. 11.

††) Epist. ad Att. I. 12 init. Vid. supra ad lib. II. cap. 5.

†††) Et quidem non tantum IV, 281. pag. 338. l. 10. sed etiam I, 85. pag. 22. l. 29. edit. Merc. et inde Muretus eos desumpsit. Apud illum autem legitur: *Lucilius Satyrarum lib.* XI. *Cotta senex Crassi pater huius paneci Magnus fuit trico nummarius, solvere nulli Lentulus. — id est, facilis.* Similiter in Lucilii Sat. rell. ed. Dousae lib. XI. 3. pag. 338. l. 10. haec leguntur: „*Lentum, facile Lucilius Sat. lib.* XI. *Cotta senex Crassi pater huius pacem Magnus trico fuit nummarius, solvere nulli Lentus.*" Cf. Hadr. Turnebi Adversar. XVII. 24. qui habet: *Lucius Cotta senex ... Paceni* cet. Fortasse tamen etiam h. l. *lentus*, contra quam Nonius statuit, solitam vim habere potest, si verba *solvere nulli* per se accipias et post ea verba virgula distinguas, ita ut etiam *lentus* i. e. *tenax* absolute accipiatur. Vid. Yv. Villiomarum i. e. Iac. Scaligerum ap. Dousam, qui Muretum cum Nonio errasse acute intellexit. Illud certum est, verba *id est facilis* non poetae, sed grammatico tribuenda esse. Faesi.

cilis. Mihi ita legendum videtur: *Tricones, morosi et ad reddendum duri. Lucilius Satyr. lib.* IX.

> *Luciu' Cotta senex Crassi pater huius peracer,*
> *Magnu' fuit trico nummariu', solvere nulli*
> *Lentus, id est, facilis.*

Iam qui fuerit ille Cotta, et qui potuerit, nisi forte per adoptionem, Crassi cuiusquam pater esse; cum alterum Aurelium, alterum Licinium fuisse verisimile sit: quanquam fieri etiam 76
potest, ut Crassi nomen hoc loco proprium non sit: sed hoc, utut est[*]), quaerant, quibus ista curae sunt. Ego quod potui, praestiti.

CAPUT XIX.

Horatii versus e quinto Odarum illustrati.

Horatiani[**]) versus sunt ex Ode, qua εἰρωνευόμενος veniam a Canidia venefica petit[***]):

> *Unxere matres Iliae addictum feris*
> *Alitibus atque canibus homicidam Hectorem:*
> *Postquam relictis moenibus rex procidit*
> *Heu pervicacis ad pedes Achillei.*

Variant autem libri veteres: quod in aliis *Unxere* legitur, in aliis *Luxere.* Quam posteriorem scripturam mirifice Homerus confirmat: apud quem Iliados Ω[†]) Hectorem relatum ad suos Andromacha, et Hecuba, et Helena θρηνοῦσι, ceterae autem mulieres ἐπαιάζουσι καὶ στεναχίζουσι. Neque tamen illa prior repudianda est: cum constet, ungi solita apud antiquos cadavera, ut diutius integra conservarentur: eiusque muneris muliebrem curationem fuisse, vel ex illo Ennii[††]),

> *Tarquinii corpus bona femina lavit et unxit.*

Itaque et urbanus scurra Martialis non illepidum dictum ex eo duxit[†††]):

> *Qui non coenat et ungitur, Fabulle,*
> *Is vero mihi mortuus videtur.*

---

*) II. l. recte *utut* cum indicativo coniunctum est; alibi tamen Muretus ei etiam coniunctivum subiungit, ut lib. XI. cap. 1 extr. *Sed utut sit, quoniam de eo Taciti loco multa dicenda sunt, ea proximo capite exequemur.* lib. IV. cap. 13. *Utcunque autem sit.* lib. XIV. cap. 14. *quotuscunque tandem ille sit.* Obs. iur. cap. 14. *sive iure sive iniuria nunciatum sit.* Vid. Heindorf. ad Horat. Sat. I. 10, 88. pag. 225. Faesi. Add. Vavassor. Antib. pag. 613.

**) Vide Lambini epistolam l. c. pag. 397. D. R.

***) Epod. XVII. 11.

†) v. 722—776.

††) Apud Serv. ad Virg. Aen. VI. 219. Vid. Ennii Annal. Fragm. ed. E. S(pangenberg). pag. 57.

†††) Epigr. lib. III. 12 extr.

Et quidam Graecus Epigrammatum scriptor *) ait, malle se vivum madere unguentis et vino, quam utrumque servare ad exequias suas. Sed ea quidem res dubitationem non habet. Quare utro quis modo legerit, peccaturum non crediderim. Id quod sequitur, *addictum feris alitibus atque canibus*, Homericum est: nota enim sunt illa **),

77 *— — αὐτοὺς δ' ἑλώρια τεῦχε κύνεσσιν*
Οἰωνοῖσί τε πᾶσι.

Et ***)

Ὃν δέ κ' ἐγὼν ἀπάνευθε μάχης πτώσσοντα νοήσω,
Μιμνάζειν παρὰ νηυσὶ κορωνίσιν, οὔ οἱ ἔπειτα
Ἄρκιον ἐσσεῖται φυγέειν κύνας, ἠδ' οἰωνούς.

Epitheton quoque, quo Hector ornatur, ex eodem poëta sumptum est †):

— — Εὖτ' ἂν πολλοὶ ὑφ' Ἕκτορος ἀνδροφόνοιο
Θνήσκοντες πίπτωσι.

Et ††)

Θεσπεσίῳ ἀλαλήτῳ ὑφ' Ἕκτορος ἀνδροφόνοιο
Φεύγοντες.

Itemque †††):

Ἕκτορος ἀνδροφόνοιο κάρη μετὰ χερσὶν ἔχουσα.

Languidius tamen, et, ut ita dixerim, enervatius est Latinum, quam id Graecum unde expressum est: ἀνδροφόνος enim significari videtur is, qui viris fortibus in acie animam eripiat: at homicida magis est ἀνθρωποκτόνος. Ut quantum inter hominem et virum interest, tantum inter haec duo epitheta interesse videatur.

CAPUT XX.

Declaratus locus quidam e Ciceronis Hortensio.

Ciceronis ex Hortensio apud Nonium *) haec verba referuntur: *An cum videat me, et meas comites, fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam, constantiam, gravitatem, fidem, ipsa se subducat?* Quamvis autem liber ipse non extat, tamen non est

---

*) Anal. Brunck. Tom. III. pag. 165. LXXVIII. Anthol. gr. Tom. IV. pag. 133. Palat. Tom. II. pag. 321. XI. 8. et Jacobsii Animadvv. ad Anthol. gr. Tom. XI. pag. 330. Intpp. ad Anacr. Od. IV. v. 10.

**) Ili. I. 4.

***) Ili. II. 391. ubi pro *πτώσσοντα* nunc receptum *ἐθέλοντα.*

†) Ili. I. 242.

††) Ili. XVIII. 149. Scrib. *ἀλαλητῷ.*

†††) Ili. XXIV. 724.

*) IV. 436. Minus bene Nonius ed. Merc. pag. 399, 25. *et meos comites.* Faesi. — Retinuit *meos* etiam Orellius Cic. Opp. Vol. IV. P. II. pag. 483, 52.

difficile homini in Ciceronis scriptis exercitato videre, quorsus illa dicta essent. Erat enim magnis inter philosophos agitata contentionibus quaestio: possetne quis in tormentis beatus esse. Theophrastus dixisse putabatur, vitam beatam in rotam non ascendere *). Stoici contra pugnabant: et, qui beatitudinem in sola virtute ponerent, acerrime defendebant, etiam in saevissimis asperrimisque cruciatibus, hominem virtute praeditum beatum 78
fore. Utebantur autem ad eam sententiam illustrandam et subiiciendam ante oculos quadam imagine: ut dicerent, cum chorus ipse virtutum raperetur ad tortorem, beatam vitam non subducere se, neque manere extra ostium, sed illas usque comitari. Cicero igitur aut iustitiam, aut quam aliam virtutem, sed iustitiam, ut puto, ea de quibus agitur verba dicentem fecerat. Id ita esse cognoscitur e V. Tusculanarum **), ubi Cicero ipse ita loquitur: *Quid igitur? solane beata vita quaeso relinquitur extra ostium limenque carceris, cum constantia, gravitas, fortitudo, sapientia reliquaeque virtutes rapiantur ad tortorem, nullumque recusent nec supplicium, nec dolorem?* Et in eodem libro ***): *Dabit, dabit, inquam, se in tormenta vita beata, nec iustitiam, temperantiam, in primisque fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam prosecuta, cum tortoris os viderit, consistet, virtutibusque omnibus sine ullo animi terrore ad cruciatum profectis, resistet extra fores, ut ante dixi, limenque carceris.* Possem multo plura colligere, quae hoc verum esse ostenderent: sed haec satis esse duco.

---

*) Ap. Cic. Tuscul. lib. V. cap. 9. §. 24. *In eo* (libro) *etiam putatur dicere, in rotam beatam vitam non escendere*, ubi al. *ascendere.*

**) cap. 5. §. 13.

***) cap. 28. §. 80.

79 # M. ANTONII MURETI

AD

HIPPOLYTUM ESTENSEM

S. R. E. CARDINALEM ILLUSTRISSIMUM

VARIARUM LECTIONUM

LIBER QUARTUS.

CAPUT I.

Historia de Pindaro poëta, multato a suis, ornato ab Atheniensibus.

Pausanias in Atticis *) narrat, Athenienses, quod a Pindaro in quodam asmate **) laudati essent, tanti fecisse ampli illius ac grandiloqui ***) poëtae testimonium, ut et dona ei plurima ob id miserint, et statuam in civitate sua statuerint. Non igitur mirum est, si illis temporibus multi ac praestantes poëtae fuerunt; cum, qui ea facultate excellebant, et maximis muneribus honestarentur et honoribus amplissimis mactarentur. Aetate nostra vocalis ille olim Musarum chorus conticuit; quaeque avaritia marsupia potentium clusit †), eadem venas Heliconii liquoris obstruxit. Sed quod de Pindaro perstringit Pausanias, id fusius edisserit in quadam epistola Aeschines ††). Ait enim illum, cum Atheniensium urbem commendasset his verbis, αἵτε λιπαραὶ καὶ ἀοίδιμοι Ἑλλάδος ἔρεισμ᾽ Ἀθᾶναι, multatum esse a civibus suis, aegre ferentibus, alienis eum potius, quam suis, illam tantam laudem dedisse. Quod ubi rescivere Athenienses, confestim miserunt ei duplum eius pecuniae, quam multae nomine erat exactus: ipsumque aenea statua ornarunt. Ea statua

---

*) lib. I. cap. 8.

**) Non est Latinum, sed Graecum vocabulum. Kraft.

***) Aeschylus hoc nomine notatur a Quinctiliano Inst. Or. lib. X. cap. 1. §. 66.

†) Similis locus est ap. Cic. de Off. lib. II. cap. 15. extr. Kraft.

††) Epist. 4.

visebatur Aeschinis aetate ante regiam porticum: sedens Pindarus cum pallio et diademate, lyram tenens et supra genua apertum librum. 80

CAPUT II.

Quod Aristoteles sensit de iis, qui se ipsos interficerent, Euripidis testimonio confirmatum.

Cum vulgo crederetur, viri fortis esse, mortem sibi consciscere potius, quam grave aliquod et acerbum malum perpeti *): sapienter animadvertit Aristoteles **), falsam esse illam hominum opinionem: eosque qui ita facerent, non modo fortes, sed ***) ignavos parvique et abiecti animi habendos pronuntiavit. Docent enim, se id, quod fugiunt, ferre non posse, neque pares esse ei casui sustinendo, propter quem vitam relinquunt. Id autem effeminatam potius animi mollitiem, quam magnitudinem arguit. Disputavit eadem de re doctissime ac sapientissime divus Aurelius Augustinus lib. I. †) de Civitate Dei, multisque rationibus ostendit, Lucretiam, Catonem ceterosque eiusmodi frustra in historiis a fortitudine laudari. Longius etiam progressus demonstravit, nullam esse posse bono ac sapienti viro ἐξαγωγήν, ut Stoici loquebantur, εὔλογον. Sed et Euripides id ante docuerat: qui Herculem primo facit succumbentem magnitudini eius doloris, quem hauriebat e caede uxoris et liberum, quam ipsemet, furore divinitus immisso correptus, perpetraverat: et ob id e vita discedere meditantem: deinde redeuntem ad se, et mutantem consilium, verentem, ne id sibi ignaviae adscriberetur, si lucem relinqueret, tanquam aegritudini impar ferendae. Aristoteles ita hac de re scribit lib. III. *Νικομαχείων* ††)· *Τὸ δ' ἀποθνήσκειν φεύγοντα πενίαν ἢ ἔρωτα ἤ τι λυπηρὸν οὐκ ἀνδρείου, ἀλλὰ μᾶλλον δειλοῦ· μαλακία γὰρ τὸ φεύγειν τὰ ἐπίπονα· καὶ οὐχ ὅτι καλὸν ὑπομένει, ἀλλὰ φεύγων κακόν.* Euripidis autem versus hi sunt †††):

---

*) Veterum scriptorum locos huc pertinentes diligenter collegit Robeckius Exercitatt. philos. de morte voluntaria. Rintel. 1736. Exercit. secunda. Marburg. 1752. Cf. Ammonius *Lehrbuch der christl. Sittenlehre* §. 117 sq. Tom. II. pag. 266 sqq. 273. ed. alt.

**) Ethic. Nicom. lib. III. cap. 11. init.

***) Vid. annot. ad lib. X. cap. 7.

†) cap. 20 sqq.

††) cap. 11 init.

†††) Hercul. fur. v. 1347 sqq. 1338. ex edit. Hermanni, qui ex Stob. et MSS. sic constituit versus postremos:

τὲς ξυμφορὰς γὰρ ὅστις οὐκ ἐπίσταται,
θνητὸς πεφυκώς, ὃν τρόπον χρεών, φέρειν,
οὐδ' ἀνδρὸς ἂν δύναιθ' ὑποστῆναι βέλος.

Ἐσκεψάμην δὲ, καίπερ ἐν κακοῖσιν ὢν,
Μὴ δειλίαν ὄφλω τιν', ἐκλιπὼν φάος·
Ταῖς συμφοραῖς γὰρ ὅστις οὐχ ὑφίσταται,
Οὐδ' ἀνδρὸς ἂν δύναιθ' ὑποστῆναι βέλος.

81 Sed et apud Martialem memini esse Epigramma quoddam in hanc sententiam, cuius haec clausula est *):

Rebus in adversis facile est contemnere vitam.
Fortiter ille facit, qui miser esse potest.

CAPUT III.

Correctus Ciceronis locus e libro tertio de Legibus.

De tribunicia potestate longa et copiosa est disputatio apud Ciceronem lib. III. de Legibus **). Nam cum illam Q. Cicero pestiferam et exitiosam esse dixisset; respondens Marcus multa ei vitia inesse non negat, sed quae tamen facile compensentur pluribus et maioribus bonis: eo maxime, quod nihil ea utilius cogitari potuerit ad plebem cum patribus in concordia continendam. Tum dissolvens ea, quae Quinctus adversus eam dixerat, ita loquitur: *At duo Gracchi fuerunt. Et praeter eos, quamvis enumeres multos licet, cum deni crearentur: nullos in omni memoria reperies perniciosos tribunos: leves, etiam non bonos fortasse plures. Invidia quidem summus ordo caret.* Sed habet dubitationem, quid sit quod Cicero ait, *cum deni crearentur.* Ita enim loqui, quasi deni creari desierint, videtur. Neque melius, aliquanto etiam deterius, videtur, quod Adrianus Turnebus scripsit ***), qui locum hunc ita edidit: *At duo Gracchi fuerunt? et praeter eos, quamvis enumeres multos, licet. Cum deni creantur, nullos in omni memoria* etc. Quasi aliquando deni creentur, aliquando aliquo alio numero: et, cum deni creantur, tum nulli perniciosi reperiantur. Quod si esset, nae mirificam ille vim numerus habuisset. Ego addendam particulam *non* †) et totum locum ita legendum puto: *At duo Gracchi fuerunt. Et praeter eos quamvis enumeres multos licet, cum deni creentur. Non nullos in omni memoria* etc. Illud enim, *At duo Gracchi fuerunt,* quasi ex Quincti persona Cicero dicit. Deinde respondens ait non eos tantum proferri posse, verum etiam eorum similes quamvis multos. Neque id mirum esse, cum deni creentur. Etenim in tanto numero non est

---

*) lib. XI. epigr. 56. Editt. Martialis: *Rebus in angustis.*

**) cap. 10. §. 24.

***) Vid. eius Opp. ed. Argent. Tom. I. pag. 178. l. 18. Faesi.

†) Perperam. Vide Goerenz. ad h. l. qui sic legit: *At duo Gracchi fuerunt. — Et praeter eos quamvis enumeres multos licet, quum deni creantur, nullos in omni memoria reperies perniciosos tribunos: leves, etiam non bonos fortasse, plures. Invidia quidem* cet. Ego tamen *creentur* praefero. Faesi. — Orellius: *cum deni creentur, nonnullos in omni memoria* etc.

mirabile, plures improbos extitisse, quam in iis magistratibus, qui bini creabantur. Tum subiungit: si evolvantur annales, et antiquitatis memoria replicetur; nonnullos repertum iri pernicio- 82
sos tribunos: leves aut etiam non bonos fortasse plures. Hoc tamen magnum bonum in tribunatu inesse: quod efficit, ut ordo senatorius invidia careat. Nullos autem in omni memoria perniciosos tribunos fuisse, nemo, opinor, nisi plane *ἀνιστόρητος*, dixerit.

CAPUT IV.

De veteri proverbio, quo dicebatur, quod pulchrum est placere.

Quae pulchra sunt, habere eam vim, ut statim conspecta omnium sibi voluntatem concilient amoremque adiungant, nemini ignotum esse, nisi communis sensus experti, potest. Itaque scitum est illud Aristotelis, qui interrogatus ab aliquo, qui fieret, ut pulchri tam facile ab omnibus amarentur: caeci eam interrogationem esse respondit*). Et Graeci sapienter sua lingua pulchro ex eo indidere nomen, quod omnes ad se alliciat: dixerunt enim *καλὸν, παρὰ τὸ καλεῖν, ὅτι πάντας ἐφ' ἑαυτὸ καλεῖ***). Testati sunt idem vulgato olim proverbio, quo dicebant, quod pulchrum esset, id demum amicum esse. Eo usus est Euripides in Bacchis, ubi hic versiculus legitur***):

Ὅ τι καλὸν φίλον ἀεί.

Et Plato in Lyside †): *Ἀλλὰ τῷ ὄντι αὐτὸς ἰλιγγιῶ ὑπὸ τῆς τοῦ λόγου ἀπορίας, καὶ κινδυνεύει, κατὰ τὴν ἀρχαίαν παροιμίαν, τὸ καλὸν φίλον εἶναι.* Eius autem originem ad Musas et Gratias referunt: quae cum convenissent ad nuptias Cadmi et Harmoniae, pulchrum carmen, quo ea sententia contineretur, immortali ore cecinerint: novae nuptae pulchritudinem, ut verisimile est, commendantes. Hoc de sapientissimo poëta Theognide cognovimus, cuius haec sunt ††):

Μοῦσαι καὶ Χάριτες, κοῦραι Διὸς, αἵ ποτε Κάδμου
Ἐς γάμον ἐλθοῦσαι καλὸν ἀείσατ' ἔπος.
Ὅττι καλὸν φίλον ἐστὶ, τὸ δ' οὐ καλὸν οὐ φίλον ἐστί.
Τοῦτ' ἔπος ἀθανάτων ἦλθε διὰ στομάτων.

Nam ad illas nuptias venisse divos, testatur etiam Euripides in Phoenissis †††):

---

*) Diog. Laert. lib. V. cap. 20. et Stob. Serm. LXIII. pag. 408.

**) Vid. Etymol. M. pag. 485. Sylb. col. 440, 50. ed. Sturz. Cf. Plato Cratyl. pag. 416. B—E. St. ibique Stallbaum.

***) v. 879.

†) pag. 216. C. St.

††) v. 15 sqq. In editt. Theogn. post *ἀείσατ' ἔπος* recte distinguitur virgula vel colo.

†††) v. 828 sq. (v. 822. Dind. 836. Pors.). Sed *ἦλθον*, quod Mur. ex ed. Aldina sumsit, nunc recte mutatum in *ἤλυθον*.

83 *Ἁρμονίας δέ ποτ' εἰς ὑμεναίους*
Ἦλθον οὐρανίδαι.

Sed et Hellanicus et Apollodorus *) Musas cecinisse in nuptiis Cadmi, ad easque convenisse divos et novae nuptae munera obtulisse scripserant.

CAPUT V.

De loco quodam Varronis adversus Petri Victorii sententiam disputatum.

Posui iam pridem magnum studium in iis fragmentis M. Varronis, quae dispersa passim apud veteres Grammaticos, ac praecipue apud Nonium leguntur. Magis autem mihi placere meum illud studium coepit, posteaquam Petri Victorii **) (quem ego hominem, etsi saepe ab eo dissentio, longe tamen facio plurimi) Variarum lectionum libri praeclari sane et utiles in lucem prodierunt. Laudat enim ille pluribus locis eos, qui id faciunt: datque plurimas luculentas significationes diligentiae, quam ipse in iisdem illis fragmentis reconcinnandis adhibuerit. Sed ita contigit, ut multos locos, quos ego coniectura tantum usus emendare conatus eram, ipse postea longe aliter a se emendatos ediderit. Quare etsi non sum tam stultus, ut me cogitem tanto viro *ἀντιπαραβαλεῖν*, proferam tamen veteres quasdam opiniones meas, ut de iis cum ab aliis, tum ab ipso in primis Victorio iudicetur. Citantur igitur illa e Varrone Margopoli, *περὶ ἀρχῆς* ***): *Cui celer die nos lemmatos logos Antipatri Stoici filius rutro caput displanat.* Quae cum corrupta esse appareat, putat Victorius †), legendum esse *dilemmatos logos.* Sed ea coniectura mihi quidem parum digna auctore suo videtur. Primum, quod nimium recedit a vetere scriptura. Deinde quod Antipater logis utebatur non dilemmatis, sed monolemmatis, ut testatur Alexander his verbis ††): *οὓς γὰρ οἱ περὶ Ἀντίπατρον μονολημμάτους συλλογισμοὺς λέγουσιν, οὐκ εἰσὶ συλλογισμοὶ, ἀλλ' ἐνδεῶς ἐρωτῶνται.* Quae verba ille cum ad stabiliendam coniecturam suam attulit, videtur suo se gladio, quod aiunt †††). Nam dilemmati quidem syllogismi sunt ex Aristotelis sententia. Quis est enim ita hospes in analyticis, ut nesciat, duo lemmata prae-

---

*) Hellan. in Scholl. min. ad Iliad. B. v. 494. Vid. eiusdem Fragm. pag. 69 sq. ed. Sturz. alt. Apollodor. Bibl. lib. III. cap. 4. s. 2. Ceterum verba *Sed et Hellanicus — scripserant* ab edit. pr. absunt.

**) Cf. supr. lib. III. cap. 6.

***) Non. I. 66.

†) Var. Lectt. XXIII. 5.

††) Cf. infr. lib. VI. cap. 8. *Alexander, aut quisquis est Graecus ille, qui commentarios scripsit.* VII. 10. XI. 16. Vide de eo Buhlium in edit. Aristot. Tom. I. pag. 287 sq. Faesi.

†††) Scil. iugulare, proverbium notissimum, vid. Cic. pro Caecin. cap. 29. §. 82. Ruhnk. ad Terent. Adelph. V. 8, 35. pag. 209. ed. Schop.

cedere ad efficiendam conclusionem? Sed quid in hac re pluribus moror? Ego, nihil addens, nihil detrahens, locum ita legendum semper credideram: neque sane me sententiae poenitet *): *Cui celer* δι' ἑνὸς *lemmatos logos* **). Idem enim puto esse λόγους μονολημμάτους et λόγους δι' ἑνὸς λήμματος. Cuius rei volo Victorium ipsum iudicem esse. 84

CAPUT VI.

Fragmentum Varronis e Marcipore, quo tempestas eleganter describitur.

Attexam etiam huic loco elegantem quandam descriptionem tempestatis, quae versibus iambicis inclusa apud eundem Grammaticum e Varronis Marcipore legitur ***); sed divulsa. Neque tamen quenquam puto infitiaturum, eam a me recte et vere coniunctam esse. Est autem haec:

Nubes aequali frigido velo leves
Caeli cavernas aureas subduxerant,
Aquam vomentes inferam mortalibus.
Ventique frigido se ab axe eruperant
Phrenetici, septem trionum filii,
Secum ferentes tegulas, ramos, syrus.

Mutavi pauca quaedam: tuto, ni fallor: sed tamen indicabuntur. *Aurea* in vulgatis libris legitur, non *aureas:* et *frigidos*, ubi scripsi *frigido se:* et, *erumpebant*, non *eruperant.* Sed hoc posterius verum esse demonstrat carminis lex, et praeterea orationis ipsius ἀκολουθία propter illud *subduxerant.*

CAPUT VII.

Enniani versus ex Euripide expressi. Notata Nonii inconstantia.

Cernere, ait Nonius †), *amittere. Varro* γέροντος διδασκάλου ††). *Non vides, apud Ennium esse scriptum, ter sub armis malim vitam cernere, quam semel modo parere?* Sed falsam

---

*) Verba *neque sane — poenitet* omissa sunt in Wolfii edit.

**) Haec emendatio recepta est ab I. Mercero Non. pag. 18, 24. Ille tamen scribit *Marcopoli.* Cf. etiam Aus. Popmae annot. ad h. l. ed. Bipont. Tom. II. pag. 362. Faesi.

***) Non. I. 222. Wolf. — Loco a Wolfio indicato ed. Merc. pag. 46, 1. tantum tres priores versus leguntur; postremi tres afferuntur ap. Nonium s. v. *Syrus* ead. pag. Pro *aequali* autem v. 1. cum Non. et ed. princ. scrib. *aquali.* Varro ed. Bip. pag. 287. *aquales* et v. 6. *siros.* Scripturam *phreneticus* (cf. XII. 17.) contra imperitum quendam defendit Muretus Schol. in Senec. Opp. Tom. III. pag. 98. Faesi.

†) IV. 69.

††) Apud Non. ed. Merc. pag. 261. l. 7. scribitur: *Varro Geronto didasculo.* Vid. Ennii Med. ed. Planck. pag. 86. Hessel. pag. 204. Faesi. — Ennii versus eodem modo leguntur ap. Varr. de L. L. lib. VI. pag. 258. ed. Speng.

esse et ineptam illam eius verbi declarationem, ipsomet, qui
85 eam attulit, teste pervincam. Cum enim paulo post docuisset, *cernere* nonnunquam esse idem, quod dimicare aut contendere: ei rei probandae hoc exemplum subiicit. *Ennius Medea exule*)*:

Nam ter sub armis malim vitam cernere.

Hoc autem Euripides, ex quo illam fabulam verterat Ennius, dixerat *παρ' ἀσπίδα στῆναι.* Cum enim Medea multa questa esset de infelicitate mulierum: addit, errare eos, qui putant, melius agi cum mulieribus, quam cum viris; propterea quod illae domi vitam sine periculo exigant: cum viris saepe sit de vita in bello dimicandum: se enim, si optio detur, malle ter vitam sub armis, ut locutus est Latinus poëta, cernere, quam semel parere. Euripidi versus subiiciam **):

Λέγουσι δ' ἡμᾶς, ὡς ἀκίνδυνον βίον
Ζῶμεν κατ' οἴκους, οἱ δὲ μάρνανται δορὶ,
Κακῶς φρονοῦντες· ὡς τρὶς ἂν παρ' ἀσπίδα
Στῆναι θέλοιμ' ἂν μᾶλλον, ἢ τεκεῖν ἅπαξ.

CAPUT VIII.

Emendati Varronis loci duo.

Aristoteles libro tertio ad Nicomachum ***), homines intemperantes et asotos, cum in iis voluptatibus versari dixisset, quae communes sunt nobis cum mutis animantibus, iis nempe, quae gustatu percipiuntur, quaeque tactu; addit postea, eos gustatu aut nihil omnino, aut perparum uti. Cum enim gurgites illi ita vinum in guttur suum quasi in utrem aliquem invergant, nihil curantes, nisi ut quam plurimum exhauriant, prope ut percolando vino nati esse videantur, non admodum possunt eius suavitatem gustando percipere: cum contra delicati et elegantes homines, qui grato illo liquore linguam sibi ac palatum probe titillari volunt, paulatim eum in gurgulionem instillent verius, quam infundant, guttatim prope ducentes: etiam antequam bibant, oculis poculum saepe ac naribus admoventes, nulla ut sit in eo particula suavitatis, quam non ipsi accurate exprimant exquisiteque persentiant. Quod in Euripidi Sileno †) optime cerni
86 potest. Id non faciunt, qui gutture tantum pro infundibulo utuntur. Hoc autem auguror dixisse etiam Varronem in ea Satyra, quae inscribebatur, *Est modus. Matula. Περὶ μέθης* ††). Inde

---

*) Apud Non. l. c. *Ennius in M. e.*

**) v. 248 sq. ed. Pors. v. 250 sqq. Pro *ἡμᾶς* Ruhnkenii operae vitiose dederunt *ὑμᾶς*.

***) cap. 13. Cf. Mur. Comm. in Arist. Eth. Opp. Tom. III. pag. 296 sq.

†) Vid. Eurip. Cycl. v. 152 sqq.

††) Ap. Non. I. 14. Edit. Merc. pag. 5, l. 16. sic habet: *Varro, est mo-*

enim citantur*) haec: *Quis in omni vita helio πιοπο olfacit temetum?* quae ego ita quodammodo legenda censuerim: *Quis in omni vita heluo probe olfacit temetum?* Potest autem aut proprie usus esse *olfaciendi* verbo, aut etiam illud ad gustatum transtulisse. Sed haud alienum fore puto, si ex eadem Satyra versus aliquot attulerim, quibus vinum elegantissime celebratur**):

Vino nihil iucundius quidquam cluit.
Hoc aegritudinem ad medendam invenerunt.
Hoc hilaritatis dulce seminarium.
Hoc continet coagulum convivia.

CAPUT IX.

Duo versus Horatii conversi e Simonide.

Dudum admonui***), versum illum Horatianum †),

Mors et fugacem persequitur virum,

ad verbum expressum esse e Simonide; illum enim ita cecinisse ††):

Ὁ δ' αὖ θάνατος ἐφῆκε καὶ τὸν φυγόμαχον.

Nunc cum in alium inciderim, qui itidem ex eodem poëta conversus est, annotandum duxi. Est igitur Horatii quidem hic †††):

Quicunque terrae munere vescimur:

Simonidis vero,

Εὐρυέδους ὅσοι καρπὸν αἰνύμεθα χθονός.

Qui ex Homero, ut videtur, sumpserat*):

---

dus matulae, περὶ μέθης. *Quis in omni vita belio* (helio?) πιόδεπες *olfacit temetum?* Cf. Aus. Popma ad Varr. ed. Bip. Tom. II. pag. 335. Faesi.

*) Hoc verbo *citare* pro *excitare*, *afferre* saepissime utitur Muretus, ut IV. 13. V. 8. 15. VII. 5. IX. 3. alibi. Faesi. — Tu vid. Krebsii Antibarb. pag. 141.

**) Ap. Non. I. 115. His verbis in ed. princ. adduntur haec: *Quamvis primum quidem eorum corruptum est, neque a me emendari potuit. Cetera mendo carere confido.*

** Cui nihil iucundius quisquam vivit.*
Hoc aegritudinem ad medendam cet.

Sed in indice erratorum fol. 99, B. ad haec verba annotatur: „*Versus ille, quem negavi a me emendari posse, qui quidem ita legitur,*

** Cui nihil iucundius quisquam vivit,*

vide, num ita corrigi possit:

Vino nihil iucundius quicquam cluet.“

Sed melius nunc ap. Non. ed. Merc. pag. 28, 20:

Vino nihil iucundius quisquam bibit.

De voc. *coagulum* cf. XIX. 4. sub fin. Faesi.

***) Vid. Schol. in Hor. Opp. Tom. II. pag. 956.

†) Od. III. 2, 14. Bentleius *consequitur*.

††) Stob. Serm. CXVIII. 6. Vid. Schneidewin. ad Simon. Cei Reliqq. pag. 112. ubi sic exhibetur versus: Ὁ δαὖτε θάνατος ἔκιχε καὶ τ. φ.

†††) Od. II. 14, 10.

*) Iliad. V. 142.

Εἰ δέ τις ἐστὶ βροτῶν, οἳ ἀρούρης καρπὸν ἔδουσι.

Reperitur autem Simonideus apud Platonem in Protagora *), et apud Plutarchum in Commentario de Communibus notionibus adversus Stoicos **): sed lacer et mutilus. Utinam exstarent veterum illorum lyricorum poëmata. Non dubito, quin propemodum omnia ornamenta, quibus Horatius splendet, ab eis corrogata esse constaret.

87 CAPUT X.

Sententiae cuidam Ovidianae allata similis ex Euripide.

Ovidius in epistola quadam earum, quas scripsit exul ***), cum multa incommoda collegisset, quae in tali fortuna obstarent sibi carmen pangere cupienti, illud etiam ponit, quod tristitia et moerore confectus esset, cum carmina sint opus hilarae mentis, *serenoque*, ut ipse loquitur, *animo deducta proveniant*. Idem autem multis ante saeculis dixerat et Euripides: addideratque hanc caussam: quod, qui domesticis ac propriis doloribus angitur, alios delectare non possit. Sed praestat †), ut versus, quibus ea sententia continetur, ascribam. Sunt autem Ἱκετίσι ††)·

Τόν θ' ὑμνοποιὸν, αὐτὸς ἂν τίκτῃ μέλη,
Χαίροντα τίκτειν. ἣν δὲ μὴ πάσχῃ τόδε,
Οὔτοι δύναιτ' ἂν οἴκοθέν γ' ἀτώμενος,
Τέρπειν ἂν ἄλλους· οὐδὲ γὰρ δίκην ἔχει.

Utrum igitur Ovidius ad illa Euripidea respexerit, an idem ipsi, quod illi, in mentem venerit, incertum est. Idem certe uterque dixit.

CAPUT XI.

Quod Aristoteles in antiquis dicendi magistris reprehendit, idem Isocrates antea reprehendisse ostenditur.

Non primus Aristoteles accusavit eos, qui ante ipsum de arte rhetorica scripserant, quod, cum una eademque sit methodus deliberativi generis et iudicialis, illi relicto eo, in quo multo plus inerat dignitatis, tractandarum modo caussarum forensium se rationem tradere professi essent omnesque praeceptiones suas ad id unum genus contulissent. Sed et Isocrates antea idem reprehenderat insignemque eorum fuisse stultitiam ostenderat, qui

---

*) pag. 345. C. St. Leg. εὐρυεδοῦς cum Bekkero atque Schneidewino.

**) pag. 1061. B. Ibi pro αἰνύμεθα male legi ἐδόμεθα monet Faesius.

***) Trist. I. 1, 39.

†) Rectius, certe usitatius est *praestat* cum infinitivo. D. R. — Imo vitiosum est, quod posuit Muretus.

††) v. 180 sqq. Nunc scribitur *αὐτὸς ἂν τίκτῃ μέλη.*

arti suae nomen ab ea parte, quae odiosissima erat, indidis-
sent: cum tamen artis rhetoricae praecepta nihilo magis ad lites
iudiciarias, quam ad quodlibet aliud orationis genus pertineant. 88
Fecerant igitur, quod illos potius facere decuerat, qui ei facultati odium conciliare vellent. Qui enim infensi sunt alicui disciplinae eamque in odium adducere cupiunt, si quid in ea est odiosum ac molestum, ab eo potissimum eam appellare consueverunt: contraque qui eam se aut tenere, aut docere profitentur, solent, quod ipsa in se pulcherrimum ac speciosissimum habet, ex eo ipsi nomen imponere. Utriusque verba, si quis requirit, apponam. Aristoteles igitur ita scribit libro primo τῆς ῥητορικῆς τέχνης*). *Διὰ γὰρ τοῦτο, τῆς αὐτῆς οὔσης μεθόδου περὶ τὰ δημηγορικὰ, καὶ καλλίονος καὶ πολιτικωτέρας τῆς δημηγορικῆς πραγματείας οὔσης, ἢ τῆς περὶ τὰ συναλλάγματα, περὶ μὲν ἐκείνης οὐδὲν λέγουσι· περὶ δὲ τοῦ δικάζεσθαι πάντες πειρῶνται τεχνολογεῖν.* Isocrates autem in Oratione adversus Sophistas**): *λοιποὶ δέ εἰσιν ἡμῖν οἱ πρὸ ἡμῶν γενόμενοι, καὶ τὰς καλουμένας τέχνας γράψαι τολμήσαντες, οὓς οὐκ ἀφετέον ἀνεπιτιμήτους, οἵ τινες ὑπέσχοντο δικάζεσθαι διδάξειν, ἐκλεξάμενοι τὸ δυςχερέστατον τῶν ὀνομάτων. ὃ τῶν φθονούντων ἔργον ἦν λέγειν, ἀλλ' οὐ τῶν προεστώτων τῆς τοιαύτης παιδεύσεως. καὶ ταῦτα, τοῦ πράγματος, καθ' ὅσον ἐστὶ διδακτὸν, οὐδὲν μᾶλλον πρὸς τοὺς δικανικοὺς λόγους, ἢ πρὸς τοὺς ἄλλους ἅπαντας, ὠφελεῖν δυναμένου.*

CAPUT XII.

Antiqui quoties die cibum sumpserint.

Falsa multorum animos occupavit opinio, veteres semel tantum die cibum sumpsisse. Quam, ut puto, conceperunt e verbis Platonis, qui in illa nobili epistola ait***), displicuisse sibi, quod in Sicilia bis die saturi fierent. Sed aliud est, capere cibum, aliud *ἐμπιπλᾶσθαι* †). Ego in Graecorum Commentariis reperio, quater die ipsos cibo ac potu corpus reficere solitos: quod etiam hodie multis locis fit apud quasdam transalpinas nationes. Primum quidem diluculo. Id vocabant *ἀκρατισμὸν* aut *ἀκράτισμα:* quod non dilutum, sed merum, ut ait Ausonius ††), merum biberent: aut etiam *διανηστισμόν*, quam vocem una cum re ipsa nostrates retinuerunt. Sequebatur *ἄριστον:* ita dictum, quod postea oporteret *ἀριστεύειν*. Inde *ἑσπέρισμα:* cuius hora

---

*) cap. 1. pag. 1354 *b*. Bekk. Post verba *περὶ τὰ δημηγορικὰ* adde *καὶ δικανικά*.

**) §. 19. pag. 433. Reisk. pag. 331 sq. Bekk. *Λοιποὶ δ' ἡμῖν εἰσιν* cet.

***) Epist. VII. pag. 326. B. St.

†) Scrib. *ἐμπίπλασθαι*, vid. Lobeck. ad Phryn. pag. 95 sq.

††) Epigr. XX. v. 12.

erat, cum iam noctesceret*), antequam tamen contenebrasset. Postremo δεῖπνον, aut δόρπον, aut ἐπιδορπίς. Aliter tamen haec ab aliis traduntur. Sunt enim, qui tantum tria agnoscant, ἄριστον, δεῖπνον, δόρπον. Et de ipso τοῦ δείπνου tempore ac
69 nomine non omnes idem sentiunt: omninoque confunduntur haec apud veteres. In Romanis scriptoribus reperio *silatum* sive *ientaculum*, *prandium*, *coenam*, *vespernam*. Miror autem, quid sibi voluerint, cum sili vinum condirent: iucunditatemne aliquam in eo an salubritatem spectaverint**).

CAPUT XIII.

Terentianus versus imitatus e Caecilio. Loci cuiusdam e quarta Tusculana vulgata scriptura adversus Nonium defensa. Item eiusdem Grammatici alia quaedam improbata. Correctus locus e libro quarto de Finibus.

VERSUS est Terentii in fabula, quae inscribitur Adelphoe, in extremo***):

Quod proluvium, quae istaec subita est largitas?

Cum autem constet, multa sumpsisse eum e veteribus poëtis Latinis: non iniuria credi potest in hoc versu Caecilium imitatus esse. Eius enim est illud ex Hypobolimaeo †):

— — mea rastraria,
Quod proluvium, quae voluptas, quae te lactat largitas?

Hunc versum citat Nonius exponens, quae sit vis verbi *lactare*: apud quem tamen vitio librariorum *Coelius*, non *Caecilius* ††) legitur. Sed enim quem ibidem Ciceronis e quarta

---

*) Semel legitur ap. Gell. XVIII. 11. qui repetiit ex vetere quodam poeta Furio. Melius est *nox appetit*, *tenebrae ingruunt*, *nox ingruit*; cf. Nolten. Lex. Antib. pag. 1060. Iani Lex. pag. 1160. Quod paullo post sequitur *contenebrasset*, non commendabile est vocabulum. Semel legitur apud unum Varr. R. R. II. 2, 11. tertia pers. praeteriti *contenebravit*. KRAFT.

**) Post haec verba in ed. pr. adduntur: *Illud quoque non alienum videtur ab hoc sermone: cum apud Ciceronem in illius Platonicae epistolae interpretatione* [Tuscul. lib. V. cap. 35. §. 100.] *vulgo ita legatur*, *Nullo modo mihi placuit*, *bis in die saturum fieri*: *quod cum latinius mihi videretur*, *ita etiam ipse locutus sum. Nam et ei scripturae firmat fidem Virgilianus versiculus* [Eclog. III. 34. cf. II. 42. Aen. XI. 397.]. *Bisque die numerant ambo pecus*, *alter et haedos. De illo autem*, *in die*, *donec certum et indubitatum aliquod testimonium reppererim*, *dubitare me non negabo.* In quibus verbis apertum est post illa *bis in die saturum fieri* excidisse quaedam, indicium alterius scripturae *bis die saturum fieri* cóntinentia. Sed de latinitate formulae *bis in die* postea sententiam suam mutasse videtur. FAESI.

***) V. 9, 28. De scriptura *Adelphoe* vid. infra lib. VI. cap. 4.

†) Ap. Nonium I. 54. „Ed. Basil. pag. 1234, 43. *Coelius Hipobolimaeo.* Sed ed. Merc. pag. 96, 19. *Caecilius Hypobolimaea [o] rastraria: Quod prolubium*, *quae voluptas*, *quae te laetat largitas?* Vid. Meinek. ad Menandr. et Philem. pag. 172 ima.“ FAESI.

††) Eandem confusionem observavit Ruhnk. ad Rutil. Lup. pag. 211. cf. infra XIX. 2. FAESI.

Tusculana *) adducit locum, melius in vulgatis libris legi, quam quomodo ipse vult, arbitror; ostendit enim se ita legere: *Voluptati malevolentia lactans malo alieno, delectatio, iactatio, et similia.* Melius autem vulgo legitur: *malevolentia laetans malo alieno.* Non enim dubium est, quin Cicero expresserit Graecum vocabulum ἐπιχαιρεκακία. Sed multa eo modo et apud Nonium, et apud eiusdem classis alios parum emendate leguntur; quale est illud ex Academicis **): *Qui enim serius honores adhamaverunt;* in quo quis est, qui aliquem sermonis Romani sensum habeat, quin multo malit *adamaverunt?* Eius generis est et illud, quod apud eundem Nonium legitur: *Coniectarium, efficax, perfectum. M. Tullius de Finibus bonorum* 90
et malorum libro quarto ***), *Illud vero minime coniectarium, sed in primis hebes illorum.* Haec ille. Sed profecto aut locum ipsum non legerat, aut quid eum hominis fuisse dicam, nescio, si, cum legisset, non animadvertit, *consectarium*, non *coniectarium*, legendum esse: eamque vocem neque efficacis, neque perfecti significationem ullam habere. Utcunque autem sit, praeclare agitur cum quibusdam Grammaticis, quod tam multa eorum, qui ab ipsis citantur, auctorum monumenta perierint. Perierant ipsi, nisi illa periissent. Emolumento mihi tamen alicui hoc quoque loco Nonius fuit; lumen enim praetulit ad locum illum e libro quarto de Finibus corrigendum. Neque pigebit, hoc quicquid est lucelli ac quaesticuli communicare cum ceteris †). Ciceronis igitur verba ita in vulgatis libris leguntur: *Illud vero minime consectarium, sed in primis hebes, illorum scilicet nominum gloriatione dignam esse beatam vitam, quae non possit sine honestate contingere, ut iure quisquam glorietur.* Quare primum miratus sum, quid ita venisset in mentem Nonio, ut in voce *illorum* sisteret: curque non aut eam omisisset potius, aut aliquanto longius progressus esset. Deinde attentius cogitanti illud quoque loquendi genus insolens visum, *illorum scilicet nominum gloriatione dignam.* Etenim *gloriatione dignum* apud Ciceronem reperias: *dignum gloriatione alicuius nominis* non videor legisse. Quid plura? coepi suspicari, voces illas duas, *scilicet nominum*, supposititias esse et delapsas ex aliquo glossemate locum occupasse non suum. Post autem idem illud non iam suspicatus sum, sed ita visus videre, ut ea, quae cernuntur oculis, inspecto vetere libro, in quo erat: *Illorum scilicet nominum aut Stoicorum gloriatione* etc. Quis est enim, qui dubitet, quin totum illud, *scilicet nominum aut Stoi-*

---

*) cap. 7. §. 16. Orellius recepit *laetans*, quamquam haec verba *laetans alieno malo* suspecta fuerunt Bentleio, Davisio, Ernestio, aliis.

**) Fragm. e lib. II. ad Varron. ap. Non. II. 5. ap. Orell. Vol. IV. P. II. pag. 469, 3. Mercer. pag. 69, 7. et Orell. receperunt *adamaverunt*.

***) cap. 18. §. 50.

†) Sola proba structura. Alibi (Tom. I. pag. 661. [Vol. II. pag. 262. Fr.]) *communicare* cum simplici dativo coniungit, ubi vid. Ruhnk. Faesi.

corum, magistri fuerit ἀμηχανοῦντος καὶ ἀποροῦντος, et illud *illorum*, quo referri diceret, ambigentis? Comprobavit autem ille, quicunque fuit, exemplo suo Euripidis dictum: posteriorem enim cogitationem habuit sapientiorem *). Sed et in eodem libro scriptum erat paulo post, *quod non possit*, non, ut in aliis, *quae non possit*. Quare ἀναμφισβητήτως ita legendum est **): *Illud vero minime consectarium, sed in primis hebes illorum: gloriatione dignam esse beatam vitam: quod non possit sine ho-*
91 *nestate contingere, ut iure quisquam glorietur.* Atque hoc ita esse, magis, qui magis consideraverit, iudicabit.

CAPUT XIV.

Theriacam olim bibi solitam, verum non videri. Emendatus Varronis locus.

PROFECTO quo quisque ***) plus auctoritatis habet in litteris, eo solicitius ac circumspectius cavere debet, ne quid sibi, quod parum exploratum habeat, excidere patiatur. Nam leves ac contempti homines cum tale aliquid designant, facilis iactura est. Non est verendum, ne quis eos sequatur duces. Horum ut maximo quisque in pretio est, ita maximo periculo peccat. Sed humanus animus novitatis studio ducitur. Eius interdum specie illectus, neque satis id quod obiectum est attendens, vana pro veris, pro solidis inania amplexatur. Equidem de Petro Victorio nihil a me, nisi ut de viro summa doctrina praedito, dictum velim. Neque aliter decet: qui non fateri tantum, sed prae me ferre etiam ac praedicare soleam, tantum me ex illius vigiliis cepisse fructus, quantum ex alii †), qui hoc tempore vixerit, neminis. Sed cogor interdum, quod bona ipsius pace ac venia dictum sit, plusculum in eo diligentiae et accurationis ††) desiderare. Nam quale tandem est, quod de Leda matre Helenes prodidit †††)? eam, Euripidem facere, in leaenam esse conversam: cum in eadem illa tragoedia, unde ipse se mirificam illam metamorphosin eruere putavit, tam saepe lega-

---

*) Eurip. Hippol. v. 436. *αἱ δεύτεραί πως φροντίδες σοφώτεραι.* Cic. Philipp. XII. cap. 2. §. 5. *Posteriores enim cogitationes, ut aiunt, sapientiores solent esse.*

**) Haec scriptura nunc recepta est, nisi quod Goerenzius post *hebes* distinguit et *illorum* cum seqq. coniungit. FAESI.

***) Cf. infra lib. XVI. cap. 12.

†) Infra lib. VIII. cap. 4. *nulli pretii cum sint.* Insolentiorem genitivi formam *alii* pro *alius* ex M. Catonis libris attulit Priscianus pag. 243. ed. Krehl. coll. pag. 275. Varro R. R. lib. 1. cap. 2. §. 19. *ut .... ad alii dei aram hostia adduceretur.* Add. Ramshorn. Gr. Lat. ampl. §. 38. Tom. I. pag. 71. ed. alt.

††) Schol. in Horat. Opp. Tom. II. pag. 967. *tanta diligentia atque accuratione.* Vid. Ruhnk. ad. Tom. I. pag. 320. Vol. I. pag. 401. Fr.

†††) Var. Lectt. XIII. 18.

tur, Ledam laqueo sibi elisisse fauces prae dolore, quem e filiae dedecore perceperat. Sunt enim hi versus in ipsa embasi*).

Ἑλέ. Ἀπωλόμεσθα. Θεστίας δ' ἐστὶ κόρη;
Τεῦ. Λήδαν ἔλεξας; οἴχεται θανοῦσα δή.
Ἑλέ. Οὔπω νιν Ἑλένης αἰσχρὸν ὤλεσε κλέος;
Τεῦ. Φασὶ, βρόχῳ γ' ἅψασαν εὐγενῆ δέρην.

Itaque Helena ipsa paulo post mala sua percensens ita de matris morte loquitur**):

Λήδα δ' ἐν ἀγχόναις
Θάνατον ἔλαβεν αἰσχύ-
νας ἐμᾶς ὑπ' ἀλγέων.

Sic enim legendum puto. Et chorus ἐπαιάζων***).

Μάτηρ μὲν οἴχεται.

Locum autem illum, quem ipse de Leda accepit, de Callistone 92
accipiendum esse, vel caeco appareat. Quid, quod in primo de Oratore †) *actionibus* sine ullo certo argumento legi voluit? ubi noster postea Duarenus *cretionibus* ††) legendum esse demonstravit. Ac sunt sane in illis Variarum lectionum libris eiusmodi plura, quam vellem. Valde enim eius viri gloriae faveo. Sed quod libro primo †††) de theriaca prodidit, id, quia errorem obiicere alicui potest, dissimulandum non videtur. Ait enim theriacam videri olim bibi solitam: quare necesse esse, ut tum liquidior fuerit: hoc enim tempore crassiorem ac duriorem conformari. Hoc elici ex verbis M. Varronis, quae leguntur apud Nonium*), e libro de Liberis educandis. Sunt autem haec: *Vel maxime illic didici, et sitienti theriacam, mulsum***), *esurienti panem cibarium, siligineum, et exercitato somnum suavem.* Non, ita vivam, possum satis mirari, hoc Victorium, talem ac tantum virum, dixisse. Primum enim ubi tandem verbum unum de ista liquida theriaca legerat? Nam nostram quidem, quae, ut opinor, et veterum fuit, cuiusmodi sit, omnes agyrtae***) ac pharmacopolae sciunt. Deinde cum constet, ibi Varronem vulgares et plebeios cibos lautis et opiparis oppo-

---

*) Helen. v. 133 sqq. Versus Euripidei emendatius nunc sic leguntur: v. 1. Θεστιὰς δ' ἔστιν κόρη; v. 3. Ἡ πού νιν Ἑλ. αἰσχρὸν ὤλεσεν κλέος; v. 4. Φασὶν κ. τ. λ. Sed vid. etiam infra VI. 8. FAESI.

**) v. 200 sqq. Verba αἰσχ. ἐμ. ὑπ' ἀλγ. in editt. nunc unum efficiunt versum.

***) v. 219. Cf. cap. 19.

†) cap. 22. §. 101.

††) Hoc nunc receptum. Francisci Duareni exstat epistola ad Muretum Opp. Tom. I. pag. 430. Eiusdem mentio fit in Orat. Tom. I. pag. 142.

†††) cap. 22.

*) II. 149.

**) Ad h. l. et Mureti emendationem respicit Lucas Fruterius in Epist. ad Muret., quae legitur Opp. Tom. I. pag. 433. Emendatio Muretina recepta a Merc. pag. 88, 11. nisi quod habet *aquam mulsam*, et ab edit. Varr. Bipont. pag. 320. FAESI.

***) Cf. Heindorf. ad Hor. Satir. I. 1, 2. pag. 29. Ignorant hanc vocem Latini scriptores.

nere: quaero, cui se hoc probare posse speraverit, tenues olim et egenos homines, ut panem cibarium esse, ita theriacam, amaram videlicet quandam et tristem potionem, bibere solitos. Quam quidem cuicuimodi fingas, oportebit, ut reor, pluris venire, quam mulsum, quasi vero aquam gratis sumere non praestiterit, quam emere quod torqueret. Nam si amarum aliquid e medicinis quaerebat, quod mulso opponeret; debuit sane eadem ratione siligineo pani opponere non panem cibarium, sed agaricum aut colocynthidas. Ego quod senseram de illo Varronis loco, antequam Victorius Variarum lectionum libros ederet, idem nunc quoque sentio: idque nunc aperiam, ut ex contentione, utra verior sententia sit, existimetur. Puto igitur ita legendum esse: *Vel maxime illic didici, sitienti videri acam mulsum, esurienti panem cibarium siligineum, et exercitato somnum suavem.* Nam e duabus vocibus, *sitienti videri*, suspicor factum ab imperitis librariis *sitienti teri. Acam* *) autem pro *aquam* antiqua scriptura est, ut *loci* pro *loqui*, *coad* pro *quoad*, *cotidie* pro *quotidie*. Hoc igitur dicet Varro, se
93 illic didicisse, sitienti videri aquam mulsum. Quae coniectura si cui displicet, ipse meliorem afferat. Quidvis certe potius, quam ut illam liquidam theriacam sorbeamus. Crediderim autem, Varronem, cum illa scriberet, respexisse ad hunc locum Xenophontis e primo *Παιδείας* **). *εἰ δέ τις αὐτοὺς οἴεται ἢ ἐσθίειν ἀηδῶς, ὅταν κάρδαμιν μόνον ἔχωσιν ἐπὶ τῷ σίτῳ, ἢ πίνειν ἀηδῶς, ὅταν ὕδωρ πίνωσιν, ἀναμνησθήτω, πῶς ἡδὺ μὲν μάζα καὶ ἄρτος πεινῶντι φαγεῖν, πῶς δὲ ἡδὺ ὕδωρ διψῶντι πιεῖν.* Eo magis, quod alium locum reperio ex eodem Varronis libro, qui ex eodem Xenophontis conversus est. Xenophon ***): *αἰσχρὸν μὲν γὰρ ἔτι καὶ νῦν ἐστι Πέρσαις, καὶ τὸ ἀποπτύειν, καὶ τὸ ἀπομύττεσθαι, καὶ τὸ φύσης μεστοὺς φαίνεσθαι.* Varro †): *Persae propter exercitationes pueriles modicas eam sunt consecuti corpore siccitatem, ut neque spuerent, neque emungerentur, sufflatoque corpore essent.*

CAPUT XV.

Sententia quaedam Horatii ab Arato prius prolata ostenditur.

Quod Horatius in Odis elegantissime cecinit, cum ostenderet, quanta facta esset ad hominum nequitiam accessio, quasique va-

*) Cf. XVIII. 20. extr. *aecum* pro *aequum*. Mur. Schol. in Cic. Philipp. pag. 980 (= 977.).

**) cap. 2. §. 12.

***) Cyrop. lib. I. cap. 2. §. 16.

†) Ap. Non. VII. 109. Wolf. — Hic locus non desumptus est ex Non. VII. 109 (al. 111.). ed. Merc. pag. 481. nam ibi post *emungerentur* nihil additur; sed ex IV. 426. pag. 395. ed. Merc. ubi ita exhibetur: *Varro Cato vel de liberis educandis: Persae propter exercitationes puerilis modicas e. s. c. corporis siccitatem u. n. s. n. e. sufflatove corpore essent.* Illud *que*, omnino vitiosum, fluxit ex edit. Bas. pag. 1375. Faesi.

ticinaretur, eam maiorem assidue factum iri, videndum est, num ex Arato*) sumpserit. Certe ut hic noster dixit, ab avis deteriores esse proseminatos patres**); se deinde editos nequiores patribus; ac liberos etiam corruptiores a se procreatum iri: ita Graecus ille Iustitiam fecerat, cum argenteae aetatis mortales alloqueretur, exprobrantem iis, quod tantopere degenerassent a patribus, simulque praedicentem, fore, ut tamen perditiores etiam liberos gignerent***):

Οἵην, inquit, *χρύσειοι πατέρες γενεὴν ἐλίποντο*
Χειροτέρην· ὑμεῖς δὲ κακώτερα τεξείεσθε.

A quibus non ita multum abludunt Horatiana illa †):

Aetas parentum peior avis tulit
Nos nequiores: mox daturos
Progeniem vitiosiorem.

Princeps autem Homerus, tot ante saeculis, materiam hisce sen- 91
tentiis dederat; cum sapientissimam deam introduxisset dicentem, paucos filios patrum similes evadere, deteriores plerosque, paucos praestantiores ††).

Παῦροι γάρ τοι παῖδες ὁμοῖοι πατρὶ πέλονται,
Οἱ πλέονες κακίους, παῦροι δέ τε πατρὸς ἀρείους.

CAPUT XVI.

De loco quodam e quarto Aeneidos adversus Servium.

NAM *quia nec fato, merita nec morte peribat,*
Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem
Abstulerat Stygioque caput damnaverat Orco.

Hos e quarto Aeneidos versus †††) Servius Grammaticus oscitanter interpretatus est; ita enim scribit: *Trahit hoc de Alcesti**) *Euripidis, qui inducit Mercurium ei comam secantem, quia fato peribat mariti.* Sed apud Euripidem nulla prorsus hac quidem in re Mercurii mentio est. Introducitur quidem Mors, quae se venisse ait, ut illi optimae mulieri crinem secet: neque tamen id fieri ait, quod illa mariti fato peritura es-

*) Vide Lambini epistolam l. c. pag. 397. D. R. — Plura ex hoc genere vid. ap. Mur. ad Arist. Rhetor. II. Opp. Tom. III. pag. 767. FAESI.

**) Cic. de Orat. lib. III. cap. 16. §. 61. *Proseminatae sunt quasi familiae ... dispares.*

***) Phaenom. v. 132 sq. Ad extrema verba Buttmannus „Offendit, inquit, et neutrum adiectivi et verbi forma. Fort. κακίονα τῆς τέξεσθε.“

†) Od. III. 6. extr. Usum verbi *abludere* tetigimus supra lib. I. cap. 15. extr.

††) Odyss. II. 276.

†††) v. 696 sqq.

*) Mur. infra lib. VIII. cap. 17. 23. rectius scripsit *Alcestide*, illud est Servii ad v. 694. non Mureti, quod fugit Kraftium.

set. Quin ostendit, eum secari solitum eis omnibus, quibus fatalis advenisset dies. Universe enim pronunciat, eum sacrum esse diis manibus, cuius ipsa crinem hasta libaverit. Ita enim loquitur*):

Στείχω δ' ἐπ' αὐτὴν, ὡς κατάρξωμαι ξίφει.
Ἱερὸς γὰρ οὗτος τῶν κατὰ χθονὸς θεῶν,
Ὅτου τόδ' ἔγχος κρατὸς ἁγνίσῃ τρίχα.

Haec igitur apud Euripidem ὁ *Θάνατος* loquitur: qui tamen illic quoque, librariorum vitio, falso esse putatur Charon.

CAPUT XVII.

Proverbium quoddam ab illo scriptore, qui tam multa alia collegit, praetermissum.

Multae ac variae lectionis hominem, qui memoria nostra ex utriusque linguae scriptoribus tantam vim collegit proverbiorum**),
95 fugere quaedam, et quidem illustri in primis loco sita: quod quidem mihi nonnunquam per videri mirum***) solet. Nam, si omissa essent, quae vel e raris inventu, vel obscuris et ignobilibus libris petenda erant, minus mirum foret: at vero praeterita esse, quae et in promptu posita sunt, et apud praestantissimos auctores †) leguntur, id vero iustam, ut opinor, admirationem habet. Ex hoc numero est, quod apud Ciceronem legitur, *familiam ducere*. Eo enim proverbio homo eloquentissimus utitur, cum praecipuum aliquid significat, quodque principem in re quapiam obtineat locum. Ter autem id me legere memini. Primum in epistola, qua C. Trebatium Testam commendat Caesari ††). Nam cum eum multis laudibus affecisset, ad postremum addit: *Accedit etiam, quod familiam ducit, in iure civili singularis memoria, summa scientia.* Quibus verbis significavit, hanc primam et praecipuam Trebatii esse laudem: ceteras ei cum multis fortasse communes: hoc esse ipsius paene proprium bonum. Deinde libro quarto de Finibus †††), ubi Catonem alloquens, *Sed primum illud*, inquit, *vide: gravissimam illam vestram sententiam, quae familiam ducit, honestum quod sit, id esse solum bonum, honesteque vivere bonorum finem: communem fore vobis cum omnibus, qui in una virtute consti-*

---

*) Alcest. v. 75 sqq. Ap. Ruhnk. corrupte *αὐτὸν* pro *αὐτήν*.

**) Desiderium dicit Erasmum, Roterodamum, cuius opera primum edidit Rhenanus Basil. 1540. deinde I. Clericus Lugd. Bat. 1703.

***) Non raro *per* seiungitur a simplici adiectivo; cf. Cic. de Orat. lib. I. cap. 49. §. 214. *In quo per mihi mirum visum est* cet. Kraft.

†) Muretum scribere debuisse *scriptores*, facile discas a bonis latinitatis auctoribus, quorum innumerabilem paene numerum enumeravit Kraftius ad h. l. pag. 261. Vid. Krebsius Antibarb. pag. 119 sq.

††) Epp. ad Famil. lib. VII. ep. 5. §. 3.

†††) cap. 16. §. 45.

tuunt finem bonorum. Et quinta oratione in Antonium *): *Lucius quidem frater eius, utpote qui peregre depugnavit, familiam ducit.*

CAPUT XVIII.

In bonorum comparatione dissensio inter Platonem et Aristotelem indicata.

Inter multas ac varias bonorum divisiones, quas ab antiquis
sapientibus accepimus, haec quoque tradita est. *Bonorum partim* **) *suapte tantum vi expeti, neque usquam alio referri:
alia et per se, et aliorum caussa, quae ex ipsis efficiantur:
nonnulla etiam, cum in se nihil expetendum habeant, aliorum
modo gratia amari.* Primi generis est voluptas. Neque enim
eam propter aliud expetimus, ipsa per se ***), a quocumque sentiri
potest, ei desiderium incutit sui. In secundo ordine sensus
collocari licet, quos et per se, et propter vitae commoditates
diligimus. Sed et valetudinis ac virium firmitas eundem in numerum
coniici potest. Tertiae, ut ita dixerim, classis sunt labo- 96
riosae exercitationes corporum, sectiones venarum, adustiones
quarundam partium, amarorum medicamentorum sumptiones. Quae
omnia, et eodem de genere alia, eo tantum expetuntur, quod
ad aliud quippiam conducere putentur. Hac igitur tripertita †)
distributione proposita, utri superiorum generum debeatur principatus
(nam tertium quidem in hoc se certamen non offert),
non convenit inter principes philosophorum. Plato enim principio
secundi πολιτειῶν ††) Socratem ei generi, quod secundo
loco posuimus, τὰ πρωτεῖα adiudicantem facit. Quod enim duobus
nominibus expetitur, melius esse, quam quod uno tantum. At
Aristoteles †††) a magistro dissentiens id summe bonum esse
definit, quod tantum propter se, nullo autem modo propter aliud
expetatur. Finem enim omnium optimum esse. Itaque ut in
quodque ὁ τοῦ τέλους λόγος maxime conveniat, ita id optimum
ac praestantissimum esse. Finis autem proprium est, cum ad
eum pertineant cetera, ipsum nusquam alio dirigi. Hunc nodum
dissolvent ii, qui Platonem et Aristotelem ubique συμφωνεῖν
volunt. Ego quidem, quid mihi tenendum sit, non valde dubium
habeo *).

---

*) cap. 11. §. 30. ubi nunc editum *dequgnarit.*

**) Haec divisio iisdem fere verbis traditur a Platone de Republ. II. princ. pag. 357. St. Cf. Mur. Comment. in Opp. Tom. III. pag. 554 sq. Faesi.

***) Aristot. lib. X. ad Nicom. cap. 2. §. 2. Zell.

†) Melius sine dubio foret *tripartita.* Sed cf. infra lib. VII. cap. 12. Faesi.

††) pag. 358. A. St.

†††) Ethic. ad Nicom. lib. I. cap. 7. §. 4. ed. Zell. Cf. Mur. Opp. Tom. III. pag. 196. Faesi.

*) Vide Muretum accurate sententiam suam explicantem Comment. in Arist. Ethic. Nicom. Opp. Tom. III. pag. 186—190. Faesi.

CAPUT XIX.

De loco quodam ex Oratione in Pisonem adversus Petrum Victorium.

Recte emendatus est locus Ciceronis ex Oratione in Pisonem*), ubi de rationibus a Pisone ipso ad aerarium relatis agitur, et Plautinus hic e Trinummo versus adducitur**),

Ratio quidem hercle apparet: argentum οἴχεται.

Nam quod Budaeus***), deceptus corruptis antiquae scripturae vestigiis, putavit, legendum esse, *Ratio quidem hercle apparet: argentum decoctum οἴχεται:* id ipsa carminis ratio manifesto repudiat. Tota enim illa pars apud Plautum trimetris iambicis constat, qualis hic quoque est: qui plane corrumpetur, si vocem illam inferseris. Quare non illi peccarunt, qui eam sustulerunt: sed ii peccant, qui peccasse illos putant. Nam quod Petrus Victorius †) (is enim se corruptae illius scripturae defensorem 97 professus est) pro firmo ac solido argumento attulit, Graecos veteres semper adiungere eo modo participium aliquod ad verbum οἴχεται: miror equidem, homini accurate et diligenter versato in Graecis litteris earumque, ut res ipsa loquitur, in primis intelligenti quicquam ita perspicue falsum excidisse. Neque vero nego, id eos interdum ac saepe facere: sed interdum etiam, ac non minus saepe aliter eo verbo uti, sexcentis exemplis, si opus sit, me docere paratum esse profiteor. Aliquot proferam: ne Victorii auctoritas quempiam inducat.

Homerus ††):

Ὡς μὲν Τηλεμάχῳ ὁ μὲν οἴχεται· οὐδέ οἱ ἄλλοι
Εἴσ', οἵ κεν κατα δῆμον ἀλάλκοιεν κακότητα.

Aeschylus †††):

Τοίονδ' ἄνθος Περσίδος αἴας
Οἴχεται ἀνδρῶν.

Sophocles *):

Ἰοὺ, ἰοὺ! δύστηνος οἴχομαι τάλας.

Theognis **):

Ὤιχετο μὲν πίστις, μεγάλη θεός.

---

*) cap. 25. §. 61.

**) II. 4, 17. De verbo *adducere* supra dictum ad lib. III. cap. 6.

***) in Annot. in Pandectas ed. 1521. fol. LXIX. a. et CXIX. b.

†) Var. Lectt. XXIV. 5.

††) Odyss. IV. 166. ubi nunc scriptum legimus:
Ὡς νῦν Τηλεμάχῳ· ὁ μὲν οἴχεται, οὐδέ οἱ ἄλλοι
Εἴσ', οἵ κεν cet.

†††) Pers. v. 59 sq.

*) Trachin. v. 1143.

**) v. 1137. = 37. Welck. v. 1093. Brunck.

Euripides *):

Μάτηρ μὲν οἴχεται,
Δίδυμοί τε Διὸς οὐκ εὐ-
δαιμονεῖ τέκεα φίλα.

Idem **):

Νεφέλης λέγεις ἄγαλμα; ἐς αἰθέρ' οἴχεται.

Idem ***):

'Αλλ' ἐξέδραμον, καὶ πόλις μὲν οἴχεται,
Ψυχὴ δ' ἐσώθη.

Idem †):

Βέβακα δύςποτμος· οἴχομαι
'Ατάλαιν', ἃ δυςτυχεστάτῳ προςέπεσα κλήρῳ.

Plato Parmenide ††): *ἄρτι γὰρ ἐνθένδε οἴκαδε οἴχεται.* Idem 98
Hippia maiore †††): *ἐκεῖνο μὲν τοίνυν οἴχεται, τὸ δυνατόν τε καὶ χρήσιμον ἁπλῶς εἶναι καλόν.* Aristophanes *): *Αὕτη μὲν ἡμῖν ἡ 'πίτριπτος οἴχεται.* Aristoteles **): *'Αλλ' οἴχεται τὸ ἓν καὶ τὸ ὅλον ἐκ τῆς θεωρίας.* Lucianus *Δὶς κατηγορουμένῳ* ***)· *"Αοκνον χρὴ αὐτίκα μάλα παρεστάναι συνείροντα τοὺς χρησμοὺς ἢ οἴχεσθαί οἱ τὴν δόξαν τῆς τέχνης.* Plutarchus *περὶ Στωϊκῶν ἐναντιωμάτων* †). *Οἴχεται γὰρ ἡ τάξις, εἰ πάντων ἐν πᾶσι μεταλαμβάνειν δεήσει.* Sed mihi facile fuerit vel iustae magnitudinis librum ex eiusmodi exemplis conficere: nisi sic quoque verear, ne qui haec legent, in re satis aperta plus satis immoratum esse me iudicent. Cuius tamen rei in me culpa non haeret: non enim qui diligenter falsa convincit, sed qui indiligenter ea pro veris prodit, culpandus est.

---

*) Helen. v. 819 sqq. Sed monendum, *δίδυμά τε Διὸς* nunc scribi et novum incipere versum a verbis *οὐκ εὐδαιμονεῖ.*

**) Helen. v. 1219. Leg. *ἄγαλμ'; ἐς* cet.

***) Heracl. v. 14 sq. *ἐξέδραμον* corruptum esse recte Reiskius intellexit, et nunc ex ipsius coniectura editur *ἐξέδραμεν*, plur. ab *ἐξέδραν, ἐκδιδράσκω.* Faesi.

†) Troad. v. 290 sq. Scribendum et distinguendum:
ἃ τάλαιν', ἃ δυστυχεστάτῳ
προςέπεσον κλήρῳ.

††) pag. 126. C. St.

†††) pag. 296. D. St.

*) Plut. v. 619.

**) Poetic. cap. 7.

***) cap. 1.

†) cap. 9. pag. 1035. F.

CAPUT XX *).

Horatiana quaedam ex Graeco ducta.

Legeramus Tibure **), aestivis mensibus, a prandio, dum se calor frangeret, vitandi somni caussa et *διαγωγῆς χάριν* Odas Horatii, easque libentissime, quae de vetere illius loci salubritate atque amoenitate loquebantur: ac, si quid veniebat in mentem, quod aut e Graecis effictum, aut exquisitius dictum, aut denique ab eius poëtae interpretibus praetermissum, neque tamen cognitu indignum videretur, id, pro suo quisque captu, quasi symbolas quasdam amice et simpliciter in medium conferebamus. Atque ex illis collocutionibus excerpta pleraque in his libris legentur. Quale est hoc, quod cum recitata essent illa ***),

Quem tu Melpomene semel
Nascentem placido lumine videris:

et quae sequuntur: dixi, ea mihi videri expressa de sententia quadam Callimachi †), qui in epitaphio patris sui posuit, quos Musae pueros aspexerunt, eos per totam vitam Musis amicos manere:

99 — *Μοῦσαι γὰρ ὅσους ἴδον ὄμματι παῖδας,*
Ἄχρι βίου, πολιοὺς οὐκ ἀπέθεντο φίλους.

---

*) Pro hoc capite aliud est in prima Editione, pravam habens interpretationem Euripidis Electr. 1216. quod Muretus, a Lambino in epistola saepius laudata p. 400. admonitus, abiecit, hoc in eius locum substituto. D. R. — Apponam tamen etiam abiectum illud caput: „*Genus loquendi, quo telum manu fugisse dicitur, quomodo Graece exprimatur.* Cap. XX. *Si telum manu fugit. His verbis in lege XII. emissi teli significata erat imprudentia: ut in tertio de oratore* [cap. 39 extr.] *scriptum est. Quae tralatio cum a Crasso tantopere commendetur, egoque ei geminam in Graeco sermone repererim: facturus operae pretium videor, si eam indicarim. Apud Euripidem igitur Orestes, cum exponeret, quemadmodum a se interfecta mater esset: multisque verbis exprimeret, quam doleret, tam saevum et immane facinus suis esse manibus perpetratum: Illa, inquit, clamabat genae meae manus admovens: Filium obtestor meum; pendebatque e maxillis meis: cum interea telum manus meas reliquit. Versus hi sunt:* [Electr. v. 1214.]

Βοὰν δ' ἔλασκε τάνδε, πρὸς γένυν ἐμὰν
Τιθεῖσα χέρας. [nunc *χεῖρας* s. *χεῖρα*]
Τέκος ἐμὸν λιταίνω.
Παρηΐδων τ' ἐξ ἐμᾶν
Ἐκριμνᾶθ' [nunc *ἐκρήμναθ'*]. *ὥςτε χέρας ἐμὰς λιπεῖν βέλος.*

Non dissimili autem modo effugere dicunt ea verba, quae parum considerate proferuntur. Homerus [Odyss. I. 64.]:

Τέκνον ἐμὸν, ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων;

pro quo Latini dicunt, excidere aut etiam profluere: itaque. ut alibi [Comment. in Catull. Opp. Tom. II. pag. 747.] *retulimus, Homericum illum versum ita vetus poeta interpretatus est Livius:* [ap. Priscian. lib. VI. pag. 697. Putsch.]

Mea puera, quid verbi ex tuo ore profluit?"

Ex hoc autem capite Muretus postea concinnavit lib. XVIII. cap. 19. partem priorem. Faesi.

**) Cf. infra lib. XI. cap. 15. lib. XVI. cap. 4.

***) Od. IV. 3 init.

†) Epigr. XXII. 4. Ibi Ruhnkenius Epist. crit. II. pag. 146. = 196. ed. Lips. praefert *ὄμματι παῖδας Μὴ λοξῷ πολιοὺς κ. τ. λ.*

Venit et ex eo in mentem, quod ex vetere quodam refert Eustathius *), quos non aspiciunt Musae, eis Circes pocula exitio esse: οὓς οὐ προςορῶσιν αἱ Μοῦσαι, τούτους ποτῷ δηλήσατο Κίρκη. Sed et illud quasi praetereuntes notavimus, quod in eodem illo Epigrammate est,

ὁ δ' ἥεισεν κρείσσονα βασκανίης,

consimiliter **) locutum videri Horatium quodam alio loco ***), ubi se *invidia maiorem* vaticinatur fore.

---

*) Ad Odyss. *K.* pag. 1656. extr. ed. Rom. Verba Eustathii haec sunt: ὅτι εἰς ἀλογίαν τινὰ ἡ Κίρκη ἀλληγορεῖται, δηλοῖ φανερῶς καὶ ὁ γράψας, ὅτι οὓς οὐ προςορ. κ. τ. λ. Theocritus Idyll. IX. v. 35. de Musis: οὓς γὰρ ὁρεῦντι Γαθεῦσαι, τώςδ' οὔτι ποτῷ δαλήσατο Κίρκα. Unde, nisi omnia me fallunt, episcopum Thessalonicensem suavissimi poetae verba atque sententiam misere depravasse probabile fit.

**) Adverbio hoc composito unicus usus est Gellius N. A. lib. VI. cap. 16. §. 12. *Consimiliter Cicero verbo isto utitur.* Vid. id. lib. XI. cap. 5 extr. Quare praeferendum est simplex *similiter.*

***) Od. II. 20, 4.

M. ANTONII MURETI
AD
HIPPOLYTUM ESTENSEM
S. R. E. CARDINALEM ILLUSTRISSIMUM

VARIARUM LECTIONUM
LIBER QUINTUS.

CAPUT I.
Insularum fortunatarum descriptio et situs.

Proditum est a veteribus poëtis, esse quasdam in Oceano insulas, ad quas post mortem deferantur eorum animi, qui sancte religioseque vixerint. Ibi eos inter se iucundissime ac suavissime vivere, in amoenissimo quodam prato, quod gemmea florum oculis naribusque gratissimorum varietate *) perpetuo distinctum picturatumque **) sit. Nunquam non illic nitere caelum, frondere arbores, pubescere herbas, ridere omnia, spirare assidue mollissimos Favonios, quorum flabellis arborum comae leniter ventilatae ***) placidissimo murmure auribus blandiantur. Eo accedere innumerabilem vim ac copiam immortalium avicularum, quae, usque et usque †) liquidissimos cantus tenui gutture funditantes, intimos audientium sensus incredibili voluptate permulceant. Pratum ipsum perennibus rivulis varie intersecari, quorum aquula nitidissima ad versicolores lapillos molliter fracta et allisa susurrum efficiat dulcissimum. Ita, qua flosculorum ambrosios odores exhalantium suavitate, qua Zephyrorum viridantibus arbo-

---

*) Tota haec descriptio poëticum prae se fert colorem atque spiritum; insunt tamen nonnulla, in quibus audaciam quandam deprehendere possis, quemadmodum h. l. *gemmea florum varietas.* Plinius Epist. V. 6. §. 11. *prata* quidem habet *florida et gemmea;* illud vero vereor, ut recte dicatur.

**) *Picturatus*, poëticum verbum. D. R. — Stat. Theb. VI. 58. *Et picturatus morituris floribus agger.*

***) Ovid. Amor. I. 7, 54. *ut cum populeas ventilat aura comas.* Et arborum *comae* apud Plinium Epist. V. 6. §. 19.

†) Unus Martialis copulavit *usque et usque* Epigr. lib. V. 60 init. *Allatres licet usque nos et usque.*

rum ramis illudentium sibilo, qua volucrum concentibus, qua
blando murmurantium rivulorum strepitu beatas illas mentes con- 101
tinenter hilarari. Ergo alios ad Orphei Amphionisve lyram
choreas agere, alios psallere, alios corollas texere, alios in
herba fusos, qua tellus tremulis laurorum ac myrtorum opacatur
umbraculis, iucundissimos sermones conserere: humum ipsam
opum suarum prodigam, sine ullo cultu, ter quotquot annis, uber-
tate summa, alimentorum copiam eis suggerere ac subministrare.
Haec aliaque similia de insulis illis poëtae, ut dixi, fabulantur.
Sed de earum situ non idem ab omnibus traditur. Nam cum
plerique omnes, Homerum secuti *), eas in Hispaniae finibus
collocent: non desunt tamen, qui Indiae vicinas esse dicant; in
primis autem mihi visum est admirabile et absurdum, quod apud
Graecum quendam Grammaticum **) reperi, eas in Britannia
esse. Talem enim quandam fabulam narrat: esse in littore eius
maris, quod insulam Britanniam alluat, homines quosdam pisci-
bus capiendis victitantes: qui Francis quidem pareant, neque
tamen sint vectigales. Ii nonnunquam in aedibus suis dormientes
audiunt vocem, qua inclamantur; sentiuntque, pro foribus adesse
multitudinem quandam hominum summa cum hilaritate plauden-
tium; expergefacti autem, et domo exeuntes, neminem quidem
conspicantur; naves tantum quasdam reperiunt, non suas, quas
ex ipso strepitu vectorum plenas esse intelligunt; subeunt igitur
illas et ex consuetudine remigant Britanniam versus; et quo
alioqui ne velis quidem passis, secundo vento, suis navibus per-
venire breviore quam quatuor et viginti horarum spatio solent:
eo tum unica eaque non longa remigatione deferuntur; ibi
incognitos illos vectores exponunt; cumque neminem omnino vi-
deant, sentiunt tamen ingentem concursum fieri ad littus homi-
num congratulantium iis, qui recentes venerunt, eosque maxima
cum laetitia excipientium. Audiunt etiam eos inter se humanis-
sime consalutantes: cum alius alium proprio nomine, alius a
tribu, alius ab artificio, alius etiam gentis ac cognationis nomine
appellet; tum iisdem illis navibus conscensis, qua celeritate ve-
nerant, eadem revehuntur domum. Quin etiam a quodam histo-
riae scriptore ***) proditum est, C. Iulium Caesarem eo ali-
quando una triremi cum centum hominibus delatum: cumque in-
credibili loci amoenitate captus sedes ibi capere vellet, ab illis 102
ἀειδέσιν incolis invitum et reluctantem eiectum esse.

---

*) Odyss. IV. 563. ubi cf. Eustath. pag. 1509, 23. et Strabon. III. pag. 223. ed. Almel. Faesi.

**) Significat Tzetzen ad Lycophr. Cass. v. 1204. qui videtur hausisse e Procopii loco, generis sui unico, de Bell. Goth. IV. 20. ubi mira narrantur de Brittia insula, animarum sede; sub cuius insulae nomine an Hibernia lateat, an quid aliud, Geographi viderint. Adhuc neminem scio recentiorum, qui commenta ista ad examen devocaverit. Wolf. — Vid. Creuzeri Commentatt. Herodot. pag. 88 sqq. Baehr. ad Herod. lib. III. cap. 26. Tom. II. pag. 52 sq.

***) Vid. Io. Tzetz. Schol. in Hesiod. Opp. et Dies v. 173. Cf. I. M. Gesneri praelectt. de navigat. extra columm. Herc. post Orphic. ed. Herm. pag. 642—646. Faesi.

CAPUT II.

Tibulli versus illustratus.

Superiore anno *) edidi Scholia quaedam in Tibullum; et, quantum licuit per angustias temporis perque occupationes, quibus distinebar, operam dedi, ut mea industria poëta ille et emendatius legi, et minore negotio intelligi posset. Multos enim locos depravatos restitui, obscuros declaravi, nonnullos etiam, qui integri putabantur, mancos ac mutilos esse indicavi: ne quem obducta forte cicatrix falleret. Sed inter cetera cum versus illi e libro secundo **) ita legerentur,

Ludite; iam Nox iungit equos: currumque sequuntur
Martis lascivo sidera fulva choro:

admonui, non *Martis*, sed *Matris*, legendum esse; ipsam enim Noctem matrem siderum dici. Hoc nullo tum testimonio confirmandum ratus sum: quod neminem putabam ita stolidum fore, qui non statim illius emendationis bonitatem ac veritatem perspiceret. Nunc, cum videam, reperiri quosdam usque eo ἀμούσους ***), ut negent, satis lepide dici posse Noctem siderum matrem: ideoque ad illam vulgatam scripturam defendendam inepta quaedam de Martis sidere comminiscantur: visum est testari, primum in libro vetere, qui penes me est, *Matris*, non *Martis*, legi: deinde ita etiam locutum Euripidem ac Noctem *siderum nutricem* †) vocasse. Ita enim apud eum Electra loquitur ††):

Ὦ νὺξ μέλαινα, χρυσέων ἄστρων τροφέ.

Id est:

Nox aureorum furva nutrix siderum.

103 Sed et alia, quae idem confirmarent, afferre quamlibet multa possem: nisi hoc satis superque fore arbitrarer.

CAPUT III.

Virgilii versus, in quo Ciceronem imitatus videri potest.

Multa sumpsisse Virgilium non a poëtis modo, qui ante ipsum fuerant, verum etiam ab iis, qui soluta oratione scripserant,

---

*) I. e. 1558. Ea scholia leguntur in Opp. Tom. II. pag. 873—90. Locus, ad quem hic respicit, est pag. 892. Faesi.

**) Eleg. I. v. 87 sq.

***) Tangit Achillem Statium Lusitanum, quem vid. ad h. l. Faesi.

†) In Editione prima Muretus scripserat *siderum alumnam* [et sic infra *furva alumna siderum*]; quod mutavit de admonitione Lambini in epistola laudata pag. 399. D. R.

††) v. 54.

notum est. Quare facile crediderim, versum illum e secundo Aeneidos *),

Quanquam animus meminisse horret luctuque refugit,

e Cicerone imitatum esse. Ita enim ille Oratione XIV. in Antonium **) scripserat: *Refugit animus, P. C. eaque formidat dicere, quae L. Antonius in Parmensium liberis et coniugibus effecerit.*

CAPUT IV.

Platonis in Hippia maiore emendatus locus.

Apud Platonem in Hippia maiore, cum sophistes ille, de cuius nomine dialogo impositum nomen est, ter iam τὸ καλὸν definire conatus esset; neque tamen attulisset quicquam, quod non Socrates falsum et absurdum esse docuisset: ita denique loquens inducitur; ponam autem verba Platonis, ita ut vulgo leguntur: deinde Marsilii interpretationem subtexam: tum demum, quia ea depravata esse existimo, ostendam, quomodo corrigenda, quoque modo interpretanda videantur. Platonis igitur haec sunt ***): Ἱπ. Ἐγώ σοι ἐρῶ. ζητεῖν γάρ μοι δοκεῖς τοιοῦτόν τι τὸ καλὸν ἀποκρίνασθαι, ὃ μηδέποτε αἰσχρὸν μηδαμοῦ μηδενὶ φανεῖται. Σω. Πάνυ μὲν οὖν, ὦ Ἱππία, καὶ καλῶς γε νῦν ὑπολαμβάνεις. ἄκουε δή. πρὸς γὰρ τοῦτο ἴσθι ἐάν τις ἔχῃ ὅ τι ἀντείπῃ, φάναι ἐμὲ μηδ᾽ ὁτιοῦν ἐπαινεῖν. λέγε δὴ ὡς τάχιστα πρὸς θεῶν. Quae Marsilius ita interpretatur: *Hip. Dicam equidem; requirere namque mihi videris tale quiddam pulchrum respondere, quod nunquam alicui turpe videri queat. Soc. Omnino, o Hippia, recte nunc accipis. audi modo, et vide, si quis contra hoc obiicere possit dicereque, nihil me laudare posse; dic per deos cito.* Ego vero primum male distinctam esse personis orationem existimo: 104
deinde non ἐπαινεῖν, sed ἐπαΐειν lego. Describam autem eam tantum partem, in qua vitium inesse arbitror. *Σω. Πάνυ μὲν οὖν, ὦ Ἱππία, καὶ καλῶς γε νῦν ὑπολαμβάνεις. Ἱπ. Ἄκουε δή. πρὸς γὰρ τοῦτο, ἴσθι, ἐάν τις ἔχῃ ὅ τι ἀντείπῃ, φάναι ἐμὲ μηδ᾽ ὁτιοῦν ἐπαΐειν. Σω. λέγε δὴ ὡς τάχιστα πρὸς θεῶν.* Iam totum locum hoc modo interpretor: *Hip. Ego dicam tibi; videris enim mihi quaerere, quomodo tale aliquid pulchrum esse respondeas, quod nullo unquam modo cuiquam turpe esse videatur. So. Plane, o Hippia; recte tu quidem nunc putas. Hip. Ausculta igitur; adversus id enim, quod nunc afferam, si quis quod dicere possit habeat, scito me fassurum, nullius me omnino rei narum atque intelligentem esse.* Hanc ego interpretationem veriorem puto.

---

*) v. 12.

**) cap. 3. §. 9. Ernestius et Orellius: *eaque dicere reformidat.*

***) pag. 291. D. St. Distinctionem atque emendationem Mureti laudat Stallbaumius ad h. l. pag. 195.

Cum autem et Platonis auctoritas tanta sit, et Marsilii conversio *) merito ab omnibus magni fiat: non male mihi operam navare videor, cum, quae minus bene ab eo reddita putem, indico. Neque vero id facio, quod de ipso parum magnifice sentiam; potius ex eo intelligi volo, eum a me in bonorum et eruditorum interpretum numero haberi. Nam ni ita esset, nunquam sane ipsum tanti facerem, quid bene aut male vertisset.

CAPUT V.

Emendatus locus e Ciceronis Agrariis.

Ciceronis in Rullum **) haec verba sunt, ubi eum cum Cn. Domitio comparat: *Ille, quod dari populo nullo modo poterat, tamen quodammodo dedit; hic, quod adimi nullo pacto poterat potestate, quadam ratione eripere conatur.* Quae si emendate leguntur, necesse est, ibi Cicero dixerit *potestate*, id quod alibi *pro potestate* aut *per potestatem* dicere consuevit. Sed ego quidem eam scripturam vitium in se continere arbitror: neque admodum dubito, quin ita legendum sit: *Hic, quod adimi nullo pacto poterat potestve* ***), *quadam ratione eripere conatur.* Nondum tamen mihi contigit, quemquam veterem librum videre, qui coniecturam meam confirmaret; sed facile in eo labi potuisse librarios, nemo, ut opinor, non videt.

105
CAPUT VI.

Plautinae Stichi principium emendatum et distinctum.

Cum multa mihi impedimento sint, ne possim Plautum a me emendatum tam cito, quam speraveram, edere †); constitui interea inspergere libris meis nonnullos eius poëtae locos eosque, quomodo legendos arbitrer, exponere: ut et aliquem gustum dem conatus mei, et iuxta ††) praeceptum Hesiodi σμικρὸν ἐπὶ σμικρὸν καταθέμενος †††) paulatim totum opus absolvam. Neque vero me pigebit, Apellis exemplo, si quis quid monuerit, in quo peccasse videar, errorem corrigere, et, quod rationi magis

---

*) Semel legitur ap. Quinctilian. lib. X. cap. 5. §. 4. *Sed et illa ex Latinis conversio multum et ipsa contulerit,* ubi commendatur convertendi studium atque labor. Praeterea recte iudicat Krebsius Antib. pag. 160. 274. addenda esse quaedam, velut *ex Graecis in Latina.*

**) Orat. II. cap. 7. extr. §. 19.

***) Nemo praeter Lambinum Muretum secutus est. Orellius coniicit: *quod adimi nullo pacto potest, quadam ratione* cet. Faesi.

†) Cf. annotata ad IX. 13.

††) Imo *secundum.* Alterum est cadentis Latinitatis. Idem notavit Scioppius Rhetor. Exerc. pag. 17. D. R. — Vid. eund. de stilo hist. pag. 134. ed. Fabri. Cellar. Cur. poster. pag. 182. Faesi.

†††) Ἔργ. καὶ Ἡμ. v. 361. ed. Goettling. (v. 331. Brunck. 363. Spohn.). Nunc legitur: εἰ γάρ κεν καὶ σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ καταθεῖο.

consentaneum videbitur, id amplecti; quin id ab eruditis et harum rerum intelligentibus hominibus in magni beneficii loco etiam atque etiam peto, ut qua tum libertate, tum moderatione alienos a me errores detegi vident, eadem ipsi meos detegant: ut sine ulla maledicentia studia harum vere ingenuarum artium adiuventur. Nunc igitur principium Stichi, quod in omnibus libris corruptissime legitur, describam ita, uti legendum censeo *); in quo optima fide affirmare possum, voculas aliquot, quas sustuli, auctoribus antiquis libris esse sublatas; in ordine ipso verborum, et in versibus distinguendis, fateor, me coniectura tantummodo esse usum. Cum enim quidam homo eruditus tradidisset **), versus illos esse numeris permistis, τριμέτρους, et διμέτρους, ἀκαταλήκτους, καταληκτικοὺς, et βραχυκαταλήκτους, putavi hanc confessionem potius quandam esse ἀμηχανίας, quam certi atque explorati iudicii professionem. Itaque qui omnes senarios esse crederem, ita distinxi:

Panegy. *Credo ego miseram fuisse Penelopam, soror,*
Ex animo, quae tam diu suo caruit viro.
Nam nos eius animum de nostris noscimus,
Quarum viri nunc hinc absunt: quorumce nos
Negotiis, ut aequom est, absentium
Solicitae noctes et dies, soror, sumus.
Pin. *Semper nostrum officium nos facere aequomst: neque*
Id faciemus magis, quam nos pietas monet.
Sed hic mea soror assis: multa dum volo 106
Tecum loqui de re viri. Pa. *Salvaene* ***), *amabo?*
Pi. *Spero quidem, et volo: sed hoc crucior soror:*
Patrem tuum, meumque adeo qui unus unice
Ex omnibus perhibetur civibus probus,
Eum nunc improbi officio fungi viri,
Tantas viris qui absentibus nostris facit
Iniurias immerito: nosque abducere
Ab iis volt. Hae res vitae me saturant, soror:
Hae mihi dividiae et senio sunt. Pa. *ne lacruma,*
Soror: neve tuo id animo fac, tibi quod tuus
Minatur facturum pater. Spes est, eum
Melius facturum. Novi ego illum; istaec ioco
Dicit; neque ille mereat Persarum sibi
Montes, qui esse perhibentur aurei, istud ut
Faciat, quod tu metuis. Et, si faciat, tamen
Minime irasci decet: neque id immerito eveniet.
Nam tertius hic est annus, ut nostri domo

---

*) Sed haec violenta dispositio et emendatio ab editoribus recepta non est, nisi a Coelio Secundo Curione et Lambino. Cf. infr. XIV. 17. Faesi. Vid. Hermanni Elem. Doctr. metr. pag. 457 sq.

**) Sine dubio Ioa. Camerarius. Faesi.

***) *Salvene* Wolfius.

Viri abierunt. Pi. *ita ut memoras.* Pa. *cum ipsi interea,*
Vivant, valeant, ubi sint, quid agant, ecquidne agant,
Neque participant nos, neque redeunt. Pi. *an id doles,*
Soror, quia illi officium non colunt suum,
Cum tuum facis? Pa. *ita pol.* Pi. *tacesis. Cave audiam*
Ego istuc posthac ex te. Pa. *nam quid iam?* Pi. *quia*
Pol meo animo sapientis officium suum
Aequomst colere, et facere; quamobrem ego te hoc, soror,
Tametsi es maior, moneo, ut memineris tuum.
Et si improbi sint illi, atque aliter nos faciant,
Quam aequomst, tamen, ne quid malis obnoxiae
Simus, opibus omnibu' nostrum officium nos decet
Meminisse. Pa. *placet: taceo.* Pi. *at, ut memineri', facito.*
Pa. *Nolo ego, soror, me credi esse immemorem viri.*
Neque ille honores mihi quos habuit, perdidit.
Nam pol mihi grata acceptaque huiust benignitas.
Et me quidem haec conditio nunc non poenitet.
Neque est, cur studeam has nuptias mutarier.
Verum postremo in patri' potestate est situm:
Faciendum id nobis, quod parentes imperant.
Pi. *Scio, atque cogitando, moerore augeor,*
Nam propemodum iam ostendit suam sententiam.
Pa. *Igitur quaeramus, nobis quid facto usu' sit.*

107 Quaeso autem, si qui reprehendere haec volent, ut prius diligenter et accurate considerent. Nolim enim me ita reprehendi, ut in refutandis temerariis reprehensionibus novus mihi capiendus sit labor. Hoc quoque Coelius, os hominis *), non veritus est pro suo venditare **).

CAPUT VII.

Adonin Dianae ira interfectum.

Diana ***) apud Euripidem in Hippolyto coronato, indigne ferens honestissimi adolescentis mortem, cuius culpa omnis in Venere haerebat, minatur, eam non impune laturam. Nam se quoque interfecturam aliquem, qui Veneri eximie carus sit, ut ipsam pari dolore afficiat.

Ἐγὼ γὰρ, inquit †), αὐτῆς ἄλλον ἐξ ἐμῆς χερὸς,
Ὃς ἂν μάλιστα φίλτατος κυροῖ βροτῶν,
Τόξοις ἀφύκτοις τοῖςδε τιμωρήσομαι.

---

*) Formula exclamantis est, qua notatur stolida alicuius audacia, vid. Martial. Epigr. lib. IX. ep. 95. v. 2.

**) Verba *Hoc quoque Coelius — venditare* absunt ab ed. pr.

***) Hoc capite respicit ea, quae scripsit P. Victorius Var. Lect. IV. 17. D. R.

†) v. 1420 sq. ubi nunc scribitur: ὃς ἂν ... κυρῇ.

Quem locum declarans Scholiastes, Sunt, inquit, qui putent, obscure significari Adonin, sed nugari hoc quidem est. Neque enim Dianae sagittis, sed a Marte, interfectus est Adonis. Quem igitur dicat, obscurum est. Haec ille. Apollodorus tamen, non malus harum quidem rerum auctor, libro tertio Bibliothecae *), *Ἄδωνις*, inquit, *ἔτι παῖς ὢν Ἀρτέμιδος χόλῳ πληγεὶς ἐν θήραις ὑπὸ συὸς ἀπέθανε.*

CAPUT VIII.

Confirmatae duorum locorum Ciceronis emendationes a P. Victorio factae.

Recte iudicavit Victorius **), locum illum e secunda Ciceronis Philippica ***) ita legi debere, ut in multis antiquis libris et in Manutianis legitur: *Illam suas res* †) *sibi habere iussit, ex XII. tabulis claves ademit, exegit*, non, ut in aliis, *Caussam addidit, exegit*. Nam et Nonius Marcellus ††) aperte id confirmat, qui in libro de varia significatione sermonum, cum 108
dixisset, *exigere* idem esse quod *excludere; M. Tullius*, inquit, *Philippicis lib. II. Claves ademit, forasque exegit.* Illud autem *forasque* an recipiendum sit, alii viderint; mihi quidem non displicet; quamvis non legitur in veteribus libris, quos ego quidem viderim. Sed et aliam coniecturam eiusdem Victorii de loco quodam e primo libro accusationis, sive ex actione secunda in Verrem †††) (ita enim liber ille citandus est *); non ut a Victorio, qui accommodans, credo, se ad consuetudinem vulgi septem facit actiones in Verrem, cum sint tantum duae) — eam igitur coniecturam non inanem fuisse, idem Grammaticus ostendit. Cum enim vulgo ita legatur, *Quod ubi est Philodamo nuntiatum, tametsi non erat ignarus* etc. Victorius admonet legendum, *tametsi erat ignarus* **). Apud Nonium autem ***) paulo aliter legitur, sed eadem plane sententia; nempe hoc modo: *Tametsi erat ignarus.* Has igitur doctissimi hominis coniecturas veteris Grammatici auctoritate confirmare operae pretium duxi.

---

*) cap. 14. §. 4.

**) Var. Lect. lib. II. cap. 2.

***) cap. 28. §. 69.

†) Orellius cum Ern.: *illam suam suas res sibi habere iussit, ex duodecim tabulis: claves ademit, exegit.* Infra XV. 15. sic affert haec verba Mur.: *Claves ademit. Foras exegit.* Faesi.

††) IV. 160. pag. 291, 6. ed. Merc.

†††) Orat. I. cap. 25. §. 65.

*) Cf. infra XIX. 12 a princ. Aliter quidem iudicat H. Meyer ad Cic. Orator. cap. 29. §. 103. pag. 58. Faesi.

**) Minime, sed: *tametsi non erat gnarus.* Vid. eius Var. Lect. V. 10. Et sic etiam in ed pr. Muret. et ap. Gruter. scriptum est. Faesi. — In edit. Var. Lect. Mur. Lugdun. 1586. vitiose expressum: *Tametsi non erat ignarus.*

***) IV. 112. pag. 173, 14. in v. *constituere.*

CAPUT IX.

Emendati loci aliquot e Mostellaria Plauti.

Apud Plautum in prima Mostellaria *) lepidissimum colloquium est duorum servorum, Grumionis rustici, qui absente sene herilem filium corrumpi remque familiarem dissipari doleret: et Tranionis, nequam hominis, qui hero adolescentiori esset voluptatum ac libidinum administer. Sed ea tota pars et in omnibus libris corrupte legitur, et in iis, quos Ioachimus emendavit, corruptissime. Nunc igitur libet locos aliquot emendare: cetera alias, cum videbitur. Ubi ergo Grumio ita minitans dicit:

Augebis ruri numerum, genus ferratile:

legendum est:

Augebis ruri numero **) *genus ferratile.*

Genus enim *ferratile* vocat servos, qui ruri in compedibus
109 agerent: atque id genus *numero*, id est, brevi, nempe cum redierit senex, a Tranione auctum iri ait. Aliquot versibus post, ubi ita loquitur Tranio:

Quid tibi, malum, mea, ut quid ego agam, curatio est?

legi debet:

Quid tibi, malum, me, aut quid ***) *ego agam, curatio est?*

Ita enim dictum est, ut illud, *quid tibi hanc tactio est* †)? Ille autem versus,

Meum bonum me, te tuum maneat malum,

a Grumione dicitur, hoc sensu: Non recuso, quo minus ego nunc duriter vivam, tu laute et opipare: dum me quidem maneat bonum meum, te vero maneat malum tuum, cum venerit senex. Unum etiam mendum tollam: cetera in aliud tempus reiiciam. In libris Ioachimi ita leguntur hi versus ††):

Quid est? quid tu me nunc obtuere furcifer?
Gr. *Pol tibi istuc credo nomen actutum fore.*
Tr. *Dum intereas, sic sit istud actutum sino.*

Postremus autem eorum ita legendus est:

Dum interea sic, sit istud actutum: sino.

---

*) I. 1, 18.

**) Hoc receptum a Lambino, non nominato Mureto; ceteri editores *numerum*. Faesi. — De significatione v. *numero* exquisita, ut solebat, attulit Rostius Commentatt. Plaut. pag. 187—199. ed. Lips. Cf. Jahnii Annal. nov. Lips. Vol. I. Fasc. 3. pag. 308 sq.

***) Receptum a Lamb. Taubm. al. Etiam in seqq. editores Muretum secuti sunt, nisi quod Lamb. v. 68. melius distinxit: *Dum interea sic sit, istuc actutum sino.* Faesi.

†) Plaut. Poenul. V. 5, 29. et alibi passim. Vid. Ruhnken. dictata in Terent. pag. 10. ed. Schop. Faesi. — Add. Ruddimann. Inst. Gr. pag. 240. ed. Stallb. Similia e Graecis attulit Bernhardy Synt. pag. 114.

††) Ibid. v. 66 sqq.

Est enim haec oratio hominis praesentia tantum spectantis, futura negligentis. Dum, inquit, interea sic sit, ut nunc est, quid actutum futurum sit, non laboro.

CATUT X.

Ciceronis locus conversus e Chrysippo.

Quod apud Ciceronem libro secundo de Natura deorum *) de societate, quam parandi cibi gratia ineat pinna cum parva squilla, e Chrysippo sumptum esse arbitror: eo magis, quod ibi Balbum de Stoicorum sententia disputantem facit; ut credibile sit, magnam partem illius disputationis non aliunde potius, quam e Stoicorum 110
libris esse haustam. Sunt autem Ciceronis verba haec **): *Pinna vero (sic enim Graece dicitur) duabus grandibus patula conchis cum parva squilla quasi societatem contrahit comparandi cibi. Itaque cum pisciculi parvi in concham hiantem innataverint, tum admonita a squilla pinna morsu comprimit conchas; sic dissimilibus bestiolis communiter cibus quaeritur. In quo admirandum est, congressune aliquo inter se an iam inde ab ortu natura congregatae sint.* Neque non eam coniecturam adiuvat, quod hanc ipsam societatem exponi facit a Catone, libro tertio de Finibus ***): ubi etiam Stoicorum placita defendebat: ut plane videatur hoc Stoicum quiddam esse. Chrysippus autem libro quinto *περὶ καλοῦ καὶ ἡδονῆς* †) ita scripserat: *Ἡ πίννη, καὶ ὁ πιννοτήρης συνεργὰ ἀλλήλοις, κατ' ἰδίαν οὐ δυνάμενα συμμένειν· ἡ μὲν οὖν πίννη ὄστεόν ἐστιν, ὁ δὲ πιννοτήρης καρκῖνος μικρός. καὶ ἡ πίννη διαστήσασα τὸ ὄστρακον ἡσυχάζει, τηροῦσα τὰ ἐπεισιόντα ἰχθύδια. ὁ δὲ πιννοτήρης παρεστώς, ὅταν εἰσέλθῃ τι, δάκνει αὐτὴν, ὥσπερ σημαίνων· ἡ δὲ δηχθεῖσα συμμύει. καὶ οὕτως τὸ ἀποληφθὲν ἔνδον κατεσθίουσι κοινῇ. Φασὶ δέ τινες, καὶ συγγεννᾶσθαι αὐτὰ αὐτοῖς, καὶ ὡς ἂν ἐξ ἑνὸς σπέρματος γίνεσθαι.* Neque tantum eo in loco, sed et multis aliis eandem historiam repetierat: ut ostendit Plutarchus in Commentario, quo quaerit, Terrestriane an in aquis degentia animalia prudentiora sint, his verbis ††): *ὧν ἐστὶ καὶ ὁ τὸ πλεῖστον ἐξαναλώσας Χρυσίππου μέλαν πιννοτήρης, παντὶ καὶ φυσικῷ βιβλίῳ καὶ ἠθικῷ προεδρίαν ἔχων.* Plinius quoque †††) postea et Oppianus libro secundo *) idem prodiderunt.

---

*) cap. 48. §. 123 sq.

**) Ex edit. Ern. et Creuz. hae diversitates scripturae notandae: *Pina vero ... quasi societatem* c o i t *... tum admonita* s q u i l l a e *pina morsu ... conchas. Sic* d i s s i m i l l i m i s *bestiolis ... inde ab ortu* n a t u r a e i p s a e *congregatae sint;* sed merito Moserus praefert coniecturam *natura ipsa.* Faesi.

***) cap. 19. §. 63.

†) Apud Athen. lib. III. pag. 69. D. Casaub. Cf. Mur. Schol. in Cic. de Fin. Opp. Tom. III. pag. 848.

††) pag. 980. A. ed. Francof. *πινοθήρας.* Wyttenb. *πινοτήρας.*

†††) H. N. lib. IX. cap. 42. §. 142.

*) Halieut. v. 187 sqq.

CAPUT XI.

Explicatus et emendatus locus e secundo Epistolarum ad Atticum.

Cicero in quadam Epistola libri secundi ad Atticum *), cum scripsisset, se cupere Alexandriam et reliquam Aegyptum visere, rogat eum postea, ut ad se scribat, quoniam Nepos proficiscitur, cuinam auguratus deferatur: *Quo quidem*, inquit, *uno ego ab istis capi possum.* Addit deinde: *Videte civitatem meam* **). *Sed quid ego haec, quae cupio deponere, et toto animo atque omni cura φιλοσοφεῖν? Sic, inquam, in animo, sic vellem ab initio.* Haec igitur verba, *Videte civitatem meam*, quem sensum
111 habeant, alius viderit. Manutius ait, esse hemistichium ex veteri poëta in miserabilem civitatis aspectum. Ego locum corruptum esse opinor, et ita legendum, *Vide levitatem meam.* Plane enim levitatem quandam et inconstantiam consiliorum suorum tota illa Epistola indicat Cicero. Fieri autem potest, ut ex *vide le* factum sit *videte*; deinde illud *vitatem*, quod nihil significaret, transierit in *civitatem.*

CAPUT XII.

Virgilii versus ex Aeschylo imitati.

Praecipere ac praesumere oportere sapientem omnia, quae homini acerba et gravia accidere possunt: talique praemeditatione leviora illa et perpessu faciliora effici, disputatum est copiose a Cicerone libro quarto ***) Tusculanarum, allatique versus Euripidis e Theseo et Terentii e Phormione, quibus id confirmaretur. Virgilius autem Aeneae suo, quem omnis virtutis exemplar esse voluit, ut ceteras laudes, ita hanc quoque tribuit; cum eum his verbis de se utentem fecit †):

— non ulla laborum,
O virgo, nova mi facies inopinave surgit.
Omnia praecepi atque animo mecum ante peregi.

Qui quidem videri non immerito possit hoc ex Aeschylo sumpsisse, apud quem Prometheus ita loquitur ††):

Καίτοι τί φημι; πάντα προὐξεπίσταμαι
Σκεθρῶς τὰ μέλλοντ᾽· οὐδέ μοι ποταίνιον
Πῆμ᾽ οὐδὲν ἥξει.

Id est:

---

*) Epist. 5. §. 2.

**) Orellius: *Vide securitatem meam.* Deinde cum Ern. *Sic, inquam, in animo est. Vellem ab initio.*

***) *Libro tertio* scribere volebat cap. 13 sqq. Wolf.

†) VI. 103 sqq.

††) v. 101 sqq.

Quanquam quid aio? cuncta praenovi optime
Futura. Nec ventura calamitas mihi
Inopina quisquam est.

CAPUT XIII. 112

Ennii hemistichium ex Euripide.

Cicero libro secundo de Finibus *) adversus Epicureos disputans, qui summam voluptatem detractione omnis doloris terminabant, *Hoc*, inquit, *dixerit potius Ennius:*

— — *nimium boni est, cui nil mali est.*

Nos beatam vitam non depulsione mali, sed adeptione boni iudicemus. Quanquam autem non exprimit, ubi id Ennius dixerit: facile tamen crediderim, esse hoc hemistichium ex Hecuba; idque Hecubam ipsam pronunciasse. Apud Euripidem certe infelix anus exemplo suo docet, inania esse bona illa, quae plerumque in animis hominum superbiam pariant, eum itaque felicissimum habendum, cui nihil eo die obtingat mali. Versus hi sunt **):

— — *κεῖνος ὀλβιώτατος,*
Ὅτῳ κατ' ἦμαρ τυγχάνει μηδὲν κακόν.

CAPUT XIV.

Falsum argumentum allatum esse ab A. Gellio ad ostendendum, inter Platonem et Xenophontem aliquid simultatis intercessisse.

A. Gellius lib. XIV. Noctium Atticarum ***) aliquot argumenta collegit, quibus doceret, inter Platonem et Xenophontem nescio quid occultae simultatis intercessisse †). Multo plura autem, et multo accuratius exposita apud Athenaeum lib. undecimo ††) leguntur: sed eorum, quae posuit Gellius, primum falsum esse comperi. Ait enim, *neque a Platone Xenophontis, neque contra a Xenophonte Platonis ullam unquam factam esse mentionem: cum tamen uterque complurium Socratis sectatorum meminerit.* Ego autem, ecquid Plato Xenophontem usquam nominaverit, non sane pronunciare ausim. Apud Xenophontem quidem libro tertio *ἀπομνημονευμάτων* †††) Platonem

---

*) cap. 13. §. 41.

**) v. 627 sq. 625. Pors.

***) cap. 3.

†) Cf. Mur. Annot. ad Xenoph. Anab. II. Opp. Tom. III. pag. 607. Vid. Aug. Boeckhii Commentat. acad. de simultate, quae Platoni cum Xenophonte intercessisse fertur. Berol. 1811.

††) pag. 504. E. sqq.

†††) cap. 6. init.

nominari video. Narrat enim Xenophon, Glauconem, Aristonis filium, qui ad populum verba facere et remp. gerere cuperet,
113 cum annos viginti nondum haberet, saepe ob id delusum, et detractum e suggesto: neque tamen amicorum ac domesticorum precibus a tam temerario incepto eum revocare cupientium obtemperantem, destitisse tandem Socratis auctoritate adductum. Socratem autem ei amicum fuisse ait propter Charmidem Glauconis filium, et propter Platonem. *Γλαύκωνα δὲ*, inquit, *τὸν Ἀρίστωνος, ὅτ' ἐπεχείρει δημηγορεῖν ἐπιθυμῶν προστατεύειν τῆς πόλεως, οὐδέπω εἴκοσι ἔτη γεγονὼς, ὄντων ἄλλων οἰκείων καὶ φίλων, οὐδεὶς ἐδύνατο παῦσαι, ἑλκόμενόν τε ἀπὸ τοῦ βήματος, καὶ καταγέλαστον ὄντα. Σωκράτης δὲ εὔνους ὢν αὐτῷ διά τε Χαρμίδην, τὸν Γλαύκωνος, καὶ διὰ Πλάτωνα, μόνος ἔπαυσεν.* Hoc cum primum scripsi, non memineram, idem a Laërtio in Platonis vita *) notatum esse.

CAPUT XV.

Secundam fortunam difficile ferri, multorum gravium scriptorum testimoniis confirmatum.

Gravem admodum sententiam Gobryae **) Xenophon dedit, quamque quotidiana experientia veram esse declarat: Difficilius videlicet reperiri, qui secundam, quam qui adversam fortunam bene ferant. Secundis enim rebus insolescunt ***) plerique homines et efferuntur: adversis omnes ad temperantiam moderationemque revocantur. Id quod ille expressit his verbis †): *δοκεῖ δέ μοι, ὦ Κῦρε, χαλεπώτερον εἶναι εὑρεῖν ἄνδρα τἀγαθὰ καλῶς φέροντα, ἢ τὰ κακά· τὰ μὲν γὰρ ὕβριν τοῖς πολλοῖς, τὰ δὲ σωφροσύνην τοῖς πᾶσιν ἐμποιεῖ.* M. autem Cato ille censorius, etsi a Xenophonte, ut opinor, non hauserat, ut qui a Graecis litteris abhorreret: prope tamen idem dixerat in Oratione pro Rhodiensibus. Ex ea enim citantur haec ††): *Adversae res se domant, et docent, quid opus fit facto* †††): *secundae res laetitia transvorsum trudere solent a recte consulendo atque intelligendo.* Itaque non sine caussa dictum est ab Horatio *):

---

*) lib. III. §. 34. Ceterum verba *Hoc cum primum scripsi — notatum esse* ab ed. pr. abesse ipse Muretus indicat.

**) Male ap. Wolf. *Gobriae*, nam Graecis audit *Γωβρύας*. Cf. Schol. in Cic. Off. Opp. Tom. III. pag. 818.

***) Vide Lambini epistolam l. c. pag. 399. D. R. — Adde Sciopp. de stil. histor. pag. 129. ed. Fabri. Faesi. — Iustin. lib. XXXI. cap. 8. §. 8. habet *secundis rebus insolescere*.

†) Cyrop. lib. VIII. cap. 4. §. 14.

††) Vid. Gell. N. A. lib. VII. cap. 3. et Orator. Romanor. Fragment. ed. H. Meyer. pag. 49 sqq.

†††) Wolfius arbitratu suo dedit *factu*.

*) Od. III. 27, 74.

— — *bene ferre magnam*
Disce fortunam.

Et *) 114

Aequam memento rebus in arduis
Servare mentem: non secus in bonis
Ab insolenti temperatam
Laetitia.

Et **)

Rebus angustis animosus atque
Fortis appare. Sapienter idem
Contrahes vento nimium secundo
Turgida vela.

Aliaque multa eodem pertinentia. Non paucos enim fortuna, quos adversa non moverat, propitia perculit: multisque contingere videmus id, quod Tantalo contigisse ait Pindarus: quem ait ***) nequisse concoquere felicitatem suam †): *εἰ δὲ δή τιν' ἄνδρα θνατὸν 'Ολύμπου σκοποὶ ἐτίμασαν, ἦν Τάνταλος οὗτος, ἀλλὰ γὰρ καταπέψαι μέγαν ὄλβον οὐκ ἐδυνάσθη.*

CAPUT XVI.

Ebrii nomen ad alia quaedam a vino eleganter tralatum.

Infatuatum prosperis rerum successibus Cleopatrae animum eleganter admodum ac significanter expressit Horatius, cum eam *dulci fortuna ebriam* ††) fuisse dixit. Pari autem elegantia olim Euripides, cum induceret Electram conquerentem de contumeliis, quas patri suo mortuo imponeret Aegisthus, fecit ipsam dicentem, ea omnia illum Clytaemnestra ebrium †††) facere. Ita enim loquitur *):

---

*) Od. II. 3, 1 sqq.

**) Od. II. 10, 21 sqq. H. l. *contrahens* primus invexit Ruhnkenius, quem deinceps secutus est Wolfius. In editt. Mur. reliquis cum Hor. recte scriptum *contrahes*.

***) Olymp. I. 85. Boeckhius verba sic disposuit:
εἰ δὲ δή τιν' ἄνδρα θνατὸν ὀλύμπου σκοποὶ
ἐτίμασαν, ἦν Τάνταλος οὗτος, ἀλλὰ γὰρ καταπέψαι
μέγαν ὄλβον οὐκ ἐδυνάσθη.

†) Optime Muretus reddidit Pindaricum illud *καταπέψαι ὄλβον*. Ciceroni placuit scribere *concoquere odia*, aliis similia; quidni alteri Ciceroni licuit *concoquere felicitatem suam?*

††) Od. I. 37, 11.

†††) Muretus in verbis Euripidis, quae statim sequuntur, male coniunxisse videtur *μέθη τῆς ἐμῆς μητρός*. Nam qui locum accuratius consideraverit, facile intelliget, *μητρός* pendere a *πόσις*, et *μέθη* absolute positum esse. Faesi.

*) Electr. v. 326 sqq.

Μέθῃ δὲ βρεχθεὶς τῆς ἐμῆς μητρὸς πόσις
Ὁ κλεινὸς, ὥς λέγουσιν, ἐνθρώσκει τάφῳ,
Πέτροις τε λεύει μνῆμα λάϊνον πατρός.

Sed et Flavius Philostratus in Herodis vita*) simili modo dixit homines divitiis ebrios. Ita enim scribit: *οἱ γὰρ πλούτῳ μεθύοντες ὕβριν τοῖς ἀνθρώποις ἐπαντλοῦσιν.* Et alicubi Lucretius**) homines *ebrios curis*. Quam ad formam nos quoque haud ita pridem in Ode quadam ad Anastasium Iusbertum Melchioris F. adolescentem eleganti ingenio, moribusque optimis praeditum, ita cecinimus:

115 *— — non didicit modum*
Servare, nec se legibus alligat,
Sed semper impermissa quaerit
Immodico ebria mens amore.

CAPUT XVII.

Horatiana quaedam genera loquendi e Graeco expressa.

Cum multa et in his libris et in aliis loquendi genera notaverim, quae Horatius a Graecis poëtis mutuatus est, videor mihi convenienter instituto meo consuetudinique facturus, si plura etiam notare perrexero. Nam et de me ipso coniecturam faciens hanc curiositatem meam iis, qui colunt haec studia, non iniucundam fore duco: et utile puto esse iis, qui pangendis versibus laudem aliquam sibi parare in animo habent, pernoscere, quomodo veteres Latini poëtae Graecos loquendi modos in Latium invexerint: ut ipsi quoque, illorum exemplo, in eodem illo peregrinitatis aucupio elaborent. Ergo quod Nereus Paridi praedicens ea mala, quae ob raptam Helenam consecutura erant, quasi iam in re praesenti versaretur, ita loquitur***):

— — ecce furit te reperire atrox
Tydides melior patre:

id quisquis legit, sentit, opinor, quiddam transmarinum, neque in Romanorum consuetudine positum. Nam *furit reperire* vehemens quidem et illustre et evidentiae plenum loquendi genus est, sed Latinis non usitatum. Est autem Euripidis, apud quem in Phoenissis is, qui enarrat, quemadmodum mutuis se ictibus Eteocles et Polynices interfecerint, ita eos mox pugnaturos describit†):

---

*) Vit. Sophist. II. init. Verba *Sed et Flavius Philostr. — ebrios curis* in ed. pr. non leguntur.

**) III. 1064.

***) Od. I. 15, 27.

†) v. 1252 sq. 1261 sq. Pors. 1246 sq. Dind.

Ἔσταν δὲ λαμπρὼ, χρῶμά τ' οὐκ ἠλλαξάτην,
Μαργῶντ' ἐπ' ἀλλήλοισιν ἱέναι δόρυ.

Id est:

Steterunt corusci, vultu eodem quo prius,
Hastam furentes mittere alter in alterum.

Neque non illud Ἑλληνίζει, quod *meliorem patre* dixit, cum 116
significet fortiorem. Ita enim Graeci κρείττονα aut ἀμείνονα, ut*), *Μηδ' ἔθελ' ἐξ ἔριδος σεῦ ἀμείνονι φωτὶ μάχεσθαι.* Et ipse alibi**), *Cervus equum pugna melior.* Ubi etiam *minorem* dixit, qui vinceretur: id est, τὸν ἥττονα.

CAPUT XVIII.

Brevitatem et obscuritatem aptam esse ad terrorem inferendum, aliquot exemplis confirmatum.

Brevitas loquendi et sermonis obscuritas imperiosum quiddam habet: ideoque aptissima est minantibus utraque mirificeque prodest ad animos eorum, quibuscum agimus, perterrefaciendos. Nam ut in tenebris magis timentur omnia, quam in luce: sic illae orationis quasi tenebrae terribiliora reddunt ea, quae proponuntur. Idque, ut opinor, secuti sunt Lacedaemonii, cum ad Philippum ita scripserunt: *Lacedaemonii Philippo. Dionysius Corinthi****).* Multo enim fortior, et, ut Lucretii verbo utar†), penetralior illa brevitas fuit, quam si ita dixissent: Dionysius cum aliquando praepotens tyrannus fuerit, uti tu es, nunc tamen regno exutus privatam Corinthi vitam agit. Vide, ne, dum aliorum libertatem studes opprimere, idem tibi quoque contingat. Quae iam non deterrere, sed admonere cupientium fuisset oratio. Neque dissimile illud Demetrii ad Locrenses††):

---

*) Homer. Iliad. VII. 111.

**) Epist. I. 10, 34. *Cervus equum pugna melior communibus herbis pellebat* cet. Cf. Mur. Schol. in Cic. Philipp. Opp. Tom. II. pag. 1002. In ed. Mur. Lugdun. a. 1586. male expressum *equûm*, ap. Wolfium *Cervus equa* cet. quod unde ortum sit, non liquet.

***) Vid. Plutarch. de Garrul. pag. 511. A. *Λακεδαιμόνιοι Φιλίππῳ· Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ.* Faesi.

†) II. 382.

††) Stesichoro hoc dictum tribuit Aristoteles Rhetor. II. 21. III. 11. *Στησίχορος ἐν Λοκροῖς εἶπεν, ὅτι οὐ δεῖ ὑβριστὰς εἶναι, ὅπως μὴ οἱ τέττιγες χαμόθεν ᾄδωσιν.* Dionysio, Siciliae tyranno, Demetrius περὶ Ἑρμην. §. 99. Ac nescio, an Muretus *Dionysii* pro *Demetrii* scribere voluerit. D. R. — Haec Ruhnkenii coniectura admodum probabilis fit comparanti Mureti annotationem ad locum illum Aristotelicum Opp. Tom. III. pag. 771. ubi ad verba *Ut ne cicadae humi canant*, „*Demetrius*, *inquit*, *Alexandrinus, qui vulgo Phalereus, tribuit Dionysio.*" Faesi. — Altero Aristotelis loco (III. 11.) Stesichori dictum hoc modo legitur: *οἷον τὸ τοῦ Στησιχόρου, ὅτι οἱ τέττιγες ἑαυτοῖς χαμόθεν ᾄσονται.* Quocum consentit Demetrius, nisi quod αὑτοῖς pro ἑαυτοῖς vulgo ibi scriptum. Vid. Stesichori fragm. coll. O. F. Kleine (Berol. 1828.) pag. 112 sq.

Faxo, cicadae apud vos humi canant: cum significaret, totam a se illorum regionem devastatum iri. Atoeas*) quoque, Scytharum rex, hanc olim epistolam ad Byzantinos misisse fertur: *Nolite vectigalibus meis detrimento esse, ne equae meae ad vos aquatum eant.* Idanthuras**) autem, qui et ipse Scythis regio imperio praefuit, multo etiam obscurius. Nam ad Darium, qui Istrum traiecerat, litteras quidem, quibus ei minaretur, misit nullas, sed pro litteris symbolum hoc: *murem, ranam, avem, sagittam, aratrum.* Cumque haec in Darii castris alius aliter
117 interpretaretur: Orontopagas, tribunus militum, censuit significari, eos omnium rerum deditionem esse facturos. Domorum: hoc murem innuere***). Aquarum, aëris, armorum, regionis: harum rerum symbola esse ranam, avem, sagittam, aratrum. At Xiphodres longe alio modo interpretatus, Nos vero, inquit, quantum haec symbola ostendunt, nisi aut terram subeamus, ut mures: aut aquam, ut ranae: aut evolemus, ut aves: non effugiemus ipsorum tela. Neque enim terrae, quam ipsi arant, domini sumus. Hoc Pherecydem Syrium narrare, ait Clemens Alexandrinus †). Herodotus autem in Melpomene ††) hanc ipsam historiam aliquanto aliter narrat.

CAPUT XIX.

Locus Virgilii aliter, quam a Servio et Macrobio, expositus.

EXCESSERE *omnes, adytis arisque relictis,*
Di, quibus imperium hoc steterat.

Hos versus, qui ab Aenea in secundo Aeneidos †††) proferuntur, Servius, et post eum Macrobius*) referendos censuerunt ad veterem quandam Romanorum consuetudinem, qui cum obsiderent urbem hostium eamque iam capi posse confiderent, certo carmine evocarent tutelares illius deos: quod aut aliter urbem capi posse non crederent: aut, etiam si posset, nefas existimarent, deos habere captivos. Ego autem cum iis, qui hanc opinionem sequuntur, non sane contenderim. Nam et ratione satis probabili nixa est, et a bonis auctoribus profecta. Neque

*) Scrib. *Ateas*, nam Graece dicitur *Ἀτέας* et *Ἀνιέας*.

**) Varie hoc nomen scriptum invenitur, Herodoto et Straboni *Ἰδάνθυρσος*, Iustino *Iancyrus*, vid. Baehr. ad Ctesiae Fragm. pag. 143.

***) *Innuo*, pro significo, barbarum est. D. R.

†) Strom. lib. V. cap. 8. pag. 242. ed. Sylb. pag. 664. Potter. Vid. Pherecydis Fragm. ed. Sturz. pag. 57.

††) lib. IV. cap. 127. 131 sq.

†††) v. 351 sq.

*) Saturn. V. 22. WOLF. — Perperam Wolfius haec refert ad Saturn. V. 22. ubi Macrobius magis cum Mureto facere videtur afferens versus Euripidis ex Troad. v. 23—27.; est autem Saturn. III. 9. cuius loci ipsa verba a Mureto huc tralata sunt. Eum autem iam Gruterus in Lamp. Crit. indicaverat. Cf. Mur. Comment. in Cic. Catil. IV. Opp. Tom. II. pag. 639. FAESI.

non tamen hanc veriorem et simpliciorem puto: ea nocte, qua capta est Troia, visos esse deos Aeneae, exeuntes e templis et simulacra sua asportantes. Solitas certe a diis suis deseri eas civitates, quae mox in hostium potestatem venturae essent, aut saltem eam fuisse veterum opinionem, ostendit Aeschylus, apud quem Eteocles offensus superstitione mulierum, quae vagantes per templa, in tanto civitatis periculo, implebant omnia clamoribus, iubet eas id modo optare ac precari, ut turris cives ab armis hostium protegat. Quem cum illae interrogassent, 118
undenam id, nisi a diis, futurum putaret: respondens ille quasique illudens ait vulgo dici solitum, excedere deos, cum urbs aliqua capitur. Versus hi sunt e fabula, quae inscribitur *ἑπτὰ ἐπὶ Θήβαις* *).

Ἐτ. Πύργον στέγειν εὔχεσθε πολεμίων δόρυ·
Χο. Οὐκοῦν τάδ' ἔσται πρὸς θεῶν; Ἐτ. ἀλλ' οὐ θεοὺς
Τοὺς τῆς ἁλούσης πόλεως ἐκλείπειν λόγος;

quem in locum Scholiastes ait, id contigisse Troianis. *Λέγεται γὰρ*, inquit, *ὅτι ὅταν ἔμελλε πορθηθῆναι ἡ Τροία, ἐφάνησαν οἱ θεοὶ τοῖς Τρωσὶν ἀνελόμενοι ἐκ τῶν ναῶν τὰ ἀγάλματα αὑτῶν* **). Aeneae autem ***), propter singularem ipsius pietatem, eos potius, quam cuiquam alii, apparuisse credibile est. Sic et Tyriorum multis †), cum Tyrum Alexander Philippi filius obsideret, visus est in somnis Apollo dicere, se ad Alexandrum abire: non enim sibi placere, quae in civitate fierent. Neque ita multo post capta est Tyrus.

CAPUT XX.

Illustratus Platonis locus ex Alcibiade primo.

Urbano et eleganti artificio usus est Socrates ad reprimendum Alcibiadis fastum in eo dialogo, qui inscribitur Alcibiades primus. Nam cum sibi persuaderet adolescens ille (quod eius aetatis esse ingenium solet), abunde iam instructum esse se iis omnibus rebus, quae ad administrandam remp. pertinerent, blande aggressus hominem Socrates paulatim interrogando eo perduxit, ut ex ipsius responsionibus aperte efficeretur, eum nullam esse adhuc iusti et iniusti scientiam consecutum. Cumque aegre ferret quodammodo Alcibiades et indignaretur, quod

---

*) v. 216 sq. Nunc legitur *πολέμιον δόρυ* ... *οὔκουν* ... *ἀλλ' οὖν θεοὺς* ... *πόλεος ἐκλείπειν λόγος*.

**) Ruhnkenius atque Wolfius *αὐτῶν*.

***) Huius loci constructionem reprehendit Lambinus epistola laudata pag. 399. D. R. — De ipso verbo *apparere* vid. Sciopp. de stilo hist. pag. 135. ed. Fabr. Krebsii Antibarb. pag. 111.

†) Gruterus hoc desumtum putat ex Curtio IV. 3, 21. Sed est ex Plutarch. Vit. Alex. M. cap. 24. pag. 678. C. Faesi.

inscientiam sibi exprobrari putaret: purgat se Socrates affirmatque, se nihil prorsus tale in eum dicere: ipsum esse Alcibiadem, qui de se fateretur. Ita autem loquitur *): *Τὸ τοῦ Εὐριπίδου ἄρα συμβαίνει, ὦ Ἀλκιβιάδη· σοῦ τάδε κινδυνεύεις, ἀλλ' οὐκ ἐμοῦ ἀκηκοέναι· οὐδ' ἐγώ εἰμι ὁ ταῦτα λέγων, ἀλλὰ*
119 *σύ· ἐμὲ δὲ αἰτιᾷ μάτην.* Usu venit, inquit, nobis, o Alcibiade, id quod ait Euripides. Periculum est, ne tu ex te ipso haec, non ex me, audias: neque ego sum huius sermonis auctor, sed tu. Me autem frustra incusas. Quae verba, si quis forte avet scire, quem ad locum Euripidis referantur: legat Hippolytum coronatum. Ibi enim hos versus reperiet **):

Τρ. Τί φής; ἐρᾷς, ὦ τέκνον, ἀνθρώπων τινός;
Φαι. Ὅστις ποθ' οὗτος ἔσθ' ὁ τῆς Ἀμαζόνος.
Τρ. Ἱππόλυτον αὐδᾷς; Φαι. σοῦ τάδ', οὐκ ἐμοῦ κλύεις.

---

*) pag. 113. C. St.

**) v. 350 sqq. Post *Ἀμαζόνος* distinctio tollenda, quoniam Phaedrae sermonem interrumpit nutrix.

M. ANTONII MURETI 120

AD

HIPPOLYTUM ESTENSEM

S. R. E. CARDINALEM ILLUSTRISSIMUM

VARIARUM LECTIONUM

LIBER SEXTUS.

CAPUT I.

De praenotionibus, quibus scientiarum omnium principia debentur. Explicatum et correctum principium posteriorum Analyticorum Aristotelis.

Eorum, quae ab hominibus aut discuntur, aut docentur, nonnulla eiusmodi sunt, ut plane nullam mentis agitationem requirentia sensu prope nitantur uno: alia, in quibus motus quasi quidam mentis necessarius est, progredientis ex uno in aliud viamque sibi paulatim ex aliis ad alia munientis. Etenim ubi quis exempli caussa saltare discit, nullo ad eam rem mentis motu indiget: tantum opus est, ut, quod magistrum facientem viderit, id ipse quoque imitari studeat, et ea, quae videt, in memoria infigere: ut, cum volet postea, etiam sine doctoris opera, eodem modo atque ordine corpus movere possit. Iis autem in rebus nullum omnino mentis esse munus, vel ex eo intelligi potest, quod talia etiam bestiae discunt: quodque in hominum genere non minus saepe tardo et hebeti quam celeri et acuto praeditis ingenio talium artium praestantiam contingere videmus. Ac cum illa philosophiae, ut ita dixerim, progymnasmata discimus, quae propter perfectionem commune disciplinarum nomen effecerunt suum: multoque magis, cum ad illam 121
ipsam bonorum omnium parentem philosophiam accedimus: ibi vero cernitur et exercetur illa vis, quam Graeci, quorum fuit et doctrina maior, et verborum copia uberior, *διάνοιαν*, vulgares sapientiae magistri non usitato veteribus magis quam ad rem exprimendam non apto vocabulo *discursum* nominarunt.

Quod utinam venisset in mentem priscis illis Latini sermonis auctoribus, aut hoc ipso uti, aut aliud nobis quo uteremur tradere: simulque alia quam plurima procudere, quorum ope philosophia Latinis litteris explicari commode posset. Praestiterat aliquid diligentiae sine fuco et sine pompa conferre ad eam rem, quam stultos illos non modo ante victoriam, sed prope ante pugnam paeanas canere: et tam saepe gloriari ac clamare, victam a se etiam verborum copia Graeciam: cuius ipsi lautam illam ac copiosam supellectilem non modo adaequare, sed ne contemplari quidem satis atque inspicere potuissent. Sed profecto ita est, ut dicam; nulli unquam, qui res ignorarent, nomina, quibus eas exprimerent, quaesierunt, beati autem illi, et opulenti, et omnium gentium victores Romani in petendis honoribus, et in prensandis civibus, et in exteris*) nationibus verbo componendis, re compilandis occupati, philosophandi curam servis aut libertis suis et Graeculis esurientibus relinquebant; ipsi, quod ab avaritia, quod ab ambitione, quod a voluptatibus reliquum erat temporis, eius si partem aliquam aut ad audiendum Graecum quempiam philosophum, aut ad aliquem de philosophia libellum vel legendum, vel scribendum contulissent, iam se ad eruditionis culmen pervenisse, iam victam a se et profligatam iacere Graeciam somniabant. Sed nos eis omissis pergamus id exequi, de quo dicere institueramus. Est igitur quaedam *διδασκαλία τε καὶ μάθησις διανοητική*: quaedam, in qua *τῆς διανοίας* nullum munus, nullum officium est. Ad hanc nullius rei necessaria est praenotio. Illa perfici nisi antecepta aliqua et antegressa notione non potest. E perceptis enim quibusdam et cognitis rebus moveatur *ἡ διάνοια*, necesse est: et ex iis ad alia, quae nondum etiam cognita sunt, feratur. Atque id caussae est, cur summus magister, Aristoteles, principio libri tertii Analyticorum**) scripserit, omnem *διδασκαλίαν*, et omnem *μάθησιν*, quae quidem sit *διανοητική*, effici et existere ex antici-
122 pata notione. Atque id in Geometria ceterisque mathematicis facillime perspici potest. Etenim quem, quaeso, ordinem tenent, qui eas docent? num acceptum auditorem confestim deducunt ad ea, in quibus vi et facultate *τῆς διανοίας* opus est? Minime vero: sed primum tradunt finitiones, postulata, communes sententias: quae omnia sine ullo, ut ita dicam, discursu mens apprehendit. Tum demum veniunt ad theoremata et ad problemata, in quibus iam *ἡ διάνοια ἐνεργεῖ*: quod facere nunquam posset, nisi eae, quas diximus, notiones antecessissent. Semper enim (dicam Graece, quo dicam melius) *τῇ τῆς διανοίας ἐνεργείᾳ ἢ νοῦς, ἢ αἴσθησις προηγεῖται.* Neque non idem in ceteris artibus fieri videmus. Etiamque tum qui syllogismo, tum qui inductione ad aliquid probandum utuntur, eandem viam

---

*) Wolfius *externis*, vid. Doederlinus Lat. Synon. Tom. IV. pag. 385.

**) Analyt. posterior. lib. I. cap. 1. init.

tenent. Illi enim sumunt *τὸ καθόλου*, tanquam notum et exploratum iis, quibuscum verba faciunt: hi e singulis rebus, quae notae sint ei, quocum disputant, probant *τὸ καθόλου*. Eademque apud rhetoras exemplorum et enthymematum ratio est. Duo sunt autem genera praenotionum. Nam et quae sit cuiusque vocabuli vis, praecognitum esse oportet, antequam accedas ad ullam *διδασκαλίαν διανοητικήν*, et quae ponuntur in disputando, ut ea esse praecognoscatur, necesse est. Duae igitur praenotiones: *τί ἐστι τὸ λεγόμενον, καὶ ὅτι ἐστί:* quarum aliis in rebus altera tantum necessaria est, in aliis utraque. Iam poterat ex iis, quae dicta sunt, dubitatio quaedam exoriri. Si enim discere est cognitionem alicuius rei assequi, quomodo fieri potest, ut e praecedenti cognitione fiat *μάθησις?* quid autem opus est doceri id, quod iam antea praenoveris? Ad hanc dubitationem eximendam ait Aristoteles*): *Ἐστὶ δὲ γνωρίζειν, τὰ μὲν πρότερον γνωρίζοντα, τὰ δὲ καὶ ἅμα λαμβάνοντα τὴν γνῶσιν.* Id est: Fieri autem potest, ut aliquis *γνωρίζοι* id, quod partim prius *ἐγνώρισε*, partim eius eo ipso tempore *λαμβάνει τὴν γνῶσιν.* Scio autem, haec verba longe aliter ab omnibus interpretibus accipi. Quorum si sententiam probarem, caussa non erat, cur his de rebus verbum facerem. Nunc, recte an minus, alii viderint: certe quidem ab eis toto, ut dicitur**), caelo dissentio. *Τὰ μὲν* et *τὰ δὲ****) accipio, ut in illo e libro primo de Arte dicendi†): *Τὰ μὲν δι' ἀπαιδευσίαν, τὰ δὲ δι' ἀλαζονείαν, τὰ δὲ καὶ δι' ἄλλας αἰτίας ἀνθρωπικάς.* Ac quamvis po- 123
steriore loco vulgo legitur *τῶν δὲ*, tamen in quibusdam vetustis libris eam, quam ipsi afferimus, scripturam fuisse, vel de Philopono cognosci potest. Neque non libentius pro *γνωρίζοντα* legerem *γνωρίσαντα.* Sed tamen nihil refert. Non est igitur absurdum, etiam si quis dicatur discere id, quod antea quodammodo sciebat. Sed si diceretur eodem modo discere, quo antea sciverat: id demum absurdum esset. Quod Aristoteles ipse his verbis exprimit: *Ἄτοπον γὰρ, οὐκ εἰ ὃ οἶδέ πως μανθάνει, ἀλλ' εἰ ᾧδί· οἷον ᾗ μανθάνει, καὶ ὥς.* Ita enim legenda illa sunt, non, ut vulgo leguntur††). Idque etiam de illa rudi et inculta, sed fideli vetere tralatione†††) cognoscitur. Etenim fieri potest, ut quis universe sciat, omnia frigida habere vim ad inducendum somnum, qui tamen papaver aut lactucam eius generis esse nesciat. Is cum de eorum alterutro idem *γνωρίσει*, discet

*) Bekkerus scripsit: *ἔστι δὲ γνωρίζειν τὰ μὲν πρότερον γνωρίζοντα, τῶν δὲ καὶ ἅμα λαμβάνοντα τὴν γνῶσιν.*

**) Macrob. Saturn. lib. III. cap. 12. *toto, ut aiunt, coelo errasse.*

***) Vide Lambini epistolam l. c. pag. 399. D. R.

†) cap. 2. non longe a princ.

††) Al. *οὐκ ἄτοπον γὰρ, εἰ οἶδέ πως ὃ μανθάνει, ἀλλ' εἰ* cet. Sed cum Mureto facit Bekkerus.

†††) Cf. infra cap. 9. *vetus Latinus interpres.* XIV. 4. XVIII. 5. Vid. Schneider. Praefat. ad Arist. Hist. Anim. Epimetr. IV. pag. CXXVI sq. Zell. notit. codd. cet. ad Arist. Ethic. Tom. I. pag. 15. FAESI.

id, quod quodammodo antea sciverat: quod enim de toto genere scitur, etiam de qualibet parte scitur: sed tamen ita distincte ac definite nesciverat. Ergo *τὰ μὲν πρότερον ἐγνώρισε, τὰ δὲ καὶ ἅμα λαμβάνει τὴν γνῶσιν.* Sic quoque qui didicit finitiones, postulata, communes sententias, a quibus exorditur Euclides: is cum postea discit, Super proposita linea recta triangulum aequilaterum constitui posse; discit id, quod quodammodo praesciverat. Nam ex illis hoc efficitur. Et qui novit principia, novit quodammodo conclusionem. Non tamen discit, *ᾗ καὶ ὡς ἐγνώρισε*, sed distinctius et enucleatius. Non autem in omnibus, quae discuntur, *διὰ τοῦ μέσου τὸ ἔσχατον γνωρίζεται:* imo vero sunt quaedam, quae *ἀμέσως* cognoscuntur: ut principia et ea, quae sub sensum cadunt. Mentis enim et sensus *ἄμεσος* cognitio est. Aristoteles eo loco ponit tantum exemplum *ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα:* sed de principiis idem alibi docet*). Cum autem vulgo legatur, *ὅσα εἴδη τῶν καθ' ἕκαστα τυγχάνει ὄντα,* non *εἴδη* legendum est, sed *ἤδη*, ut et vetus interpres legit**). In quo falsi sunt ii, qui se disertos quam intelligentes haberi maluerunt. His autem de rebus disputaverat etiam Aristoteles eo libro, qui proxime antecesserat***), *ἐν τῷ περὶ τῆς καθ' ὑπόληψιν ἀπάτης.* Haec iudicari cupio ab hominibus et Graecae linguae intelligentibus, et re, non verbo philosophis. *Ἄγροικοι καὶ ἄμουσοι* quomodo accepturi sint, *οὐ φροντὶς Ἱπποκλείδῃ* †).

124 ## CAPUT II.

Axiomata quomodo Latine vocanda sint.

Inepte faciunt, qui *ἀξιώματα dignitates* vocant: cuius pravae consuetudinis Hermolaus Barbarus auctor fuit. Neque nego *ἀξίωμα* interdum idem valere, quod *dignitatem;* sed nihil hoc ad ea, de quibus agimus, axiomata. Neque minus ineptiunt, qui *proloquia* vocant††), aut *pronuntiata:* in quorum tamen posteriore Ciceronem se habere auctorem putant. Sed falluntur. Nam Cicero†††) hanc vocem ita, ut a Stoicis accipiebatur, interpretatus est: qui axioma vocabant quamlibet enuntiationem, id est *ἀπόφανσιν.* Id quod Laërtius*) docet. Ac si quis eo modo *ἀξίωμα* accipiat, tum sane vel pronunciatum, vel, si volet, proloquium dicat. Apud Aristotelem quidem et

---

*) Metaphys. lib. IV. cap. 3.

**) Recepit *ἤδη* Bekkerus.

***) Analyt. prior. cap. 21.

†) Ex Herodot. lib. VI. cap. 129. extr. Proverbii loco haec postmodo dicta sunt, vid. Schultz. Appar. crit. ad Herod. lib. VI. pag. 13. annot. 31.

††) Secundum Varr. ap. Gell. N. A. lib. XVI. cap. 8. init.

†††) Tuscul. lib. I. cap. 7. §. 14.

*) lib. VII. §. 65. ubi vid. Menag.

mathematicos alia huius vocabuli vis est: qui, ut notum est, axiomata vocant communes quasdam sententias, quae non tantum verae sunt, sed etiam verae omnibus videntur. Verbum autem *ἀξιοῦν* saepe apud Graecos, sine ulla dignitatis aut indignitatis significatione, idem valet, quod *existimare* ac *sentire*. Inde igitur *ἀξιώματα, ὅτι πάντες οὕτως ἀξιοῦσιν.* Unde et *κοιναὶ ἔννοιαι* vocantur. Aut igitur vocem Graecam retinuerim, aut *sententias* potius, quam vel *pronuntiata*, vel *proloquia*, vel *dignitates* dixerim.

CAPUT III.

Comparatione quadam Lucretiana usus etiam Themistius ostenditur.

Nota est comparatio, qua usus est Lucretius *), cum se idem facere dixit, quod medicos: qui amaram aliquam potionem pueris dare cupientes

— — prius oras pocula circum
Contingunt dulci mellis flavoque liquore.

Videtur autem ea fuisse etiam apud Graecos celebris. Themistius quidem certe ea utitur: quem verisimile est eam ex aliquo vetustiore sumpsisse. Nam in oratione, qua Nicomedenses ad philosophiam exhoratus est **), Imitandi sunt, inquit, nobis 125
sapientiores medici: qui pharmaca***) ea, quae amariora sunt, circumlito prius melle poculo bibenda praebent: *Μιμητέον ἡμῖν τοὺς σοφωτέρους τῶν ἰατρῶν, οἳ τὰ πικρότερα τῶν φαρμάκων, μέλιτι τὴν κύλικα περιχρίσαντες, πίνειν διδόασι.*

CAPUT IV.

Ut multas alias diphthongos, quae nunc usurpari desierunt, ita oi pro oe apud veteres fuisse. Emendatus Plauti locus.

Multis usos diphthongis veteres praeter eas, quibus hodie utimur, constat. Nam et *Fourios* dicebant pro *Furiis*, et *Paitos* ac †) *Aimilios* pro *Paetis* et *Aemiliis*, et de *Sabineis* triumphasse Tarquinium, de *Etrusceis* Ser. Tullium, in veteribus monumentis legimus. Quin etiam ut *ai* pro *ae*, sic *oi* pro *oe* interdum scribere, ut opinor, solebant. Itaque apud Plautum in Menaechmis *proilium* ††) et *proilio* in veteribus libris scriptum animadverti pro eo, quod nunc *proelium* et *proelio*

---

*) lib. I. v. 936 sq. et lib. IV. v. 12 sq. Utroque loco editt. inverso ordine habent *mellis dulci*. Cf. supra lib. XVIII. cap. 4.

**) Orat. XXIV. pag. 302. B. Hard.

***) Hoc vocabulum a Latinis receptum non est.

†) Scr. *atque*.

††) Cf. Hub. Giphanii epist. ad Muret. in huius Opp. Tom. I. pag. 519. Faesi.

scriberemus. Versus hi sunt, quibus Erotii meretricis cum parasito Peniculo et cum Menaecbmorum fratrum altero colloquium quoddam continetur *).

Er. *Anime mi, Menaechme, salve.* Pe. *Quid ego?* Er. *Extra numerum es mihi.*
Pe. *Istud idem aliis ascriptivis fieri ad legionem solet.*
Me. *Ego istic mihi hodie apparari iussi apud te proilium,*
Hodie ut fieret. In eo uterque proilio potabimus.

Hoc qui non intellexerant, priore loco discesserunt a vetere scriptura et fecerunt *proelium*, posteriore autem unam vocem discerpserunt in duas et scripserunt *pro Ilio.* Quod qui ad Troianas pugnas retulerunt **), etsi eis plurimum tribuo, adduci tamen, ut ipsis assentiar, hac quidem in parte non possum.

126 ## CAPUT V.

Dominos, nisi cupiditatibus suis imperent, ne servis quidem suis imperare posse.

Quibus in domibus aut paterfamilias aut materfamilias nequiter libidinoseque vivat, in eis servos non esse servos, neque communi conditione servitutis uti, sed liberius, licentius, dissolutius vivere, et quotidiana docet experientia ***), et M. Tullius in Coeliana defensione †) gravissime ac sapientissime dixit. Servi enim, ut alicubi salsissimus urbanissimusque scriptor posuit Lucianus ††), omnium conscii sunt, quae a dominis aut pulchre aut turpiter fiunt. Quocirca qui ea designant flagitia, quae latere atque occultari expediat, ii, tantum abest ut metuantur a servis, ipsimet metuunt servos: utpote quos necessario habeant assiduos suorum facinorum †††) testes. Hoc igitur argumento usus est Cicero, ut doceret, verisimile non esse, M. Coelium cum Clodiae servis consilium de veneno ei praebendo communicasse. Lysias *) quoque in Oratione, quam scripsit ei, qui sacram oleam incidisse arguebatur **), hoc ipso

---

*) Menaechm. I. 3. init.

**) Ioa. Camerarium significat. Faesi.

***) Voce *experientia* similiter utitur Mur. infra lib. XIII. cap. 12. Vide Sciopp. de stil. histor. pag. 130. ed. Fabri, qui Mur. defendit. Faesi. — Cf. Krebsii Antibarb. pag. 212. Apud Cic. legas de Div. lib. II. cap. 12. §. 28. *ea cognita esse haruspicibus observatione diuturna.*

†) cap. 23. §. 57.

††) Asin. Tom. II. pag. 579. ed. Reitz.

†††) Latina consuetudo postulat *flagitiorum*, ut recte animadvertit Lambinus in epistola laudata pag. 399. D. R. — Add. Doederlin. Lat. Synon. Tom. II. pag. 141 sqq. Ochsner ad Cic. Eclog. pag. 268 et 378. ed. 3.

*) Vide Lambinum l. c. D. R. — Lambinus ibi ostendit, Lysiam et Ciceronem non eodem usos esse argumento.

**) Orat. VII. pag. 274. Reisk.

eum argumento utentem fecit: nunquam ausurum fuisse se id facinus committere, cum et conscios eius servos adhibere oporteret, et ipse eo perpetrato non servos eos postea, sed dominos habiturus esset: neque ullo modo ausurus in eos animadvertere, quicquid illi tandem fecissent. *Πῶς οὖν*, inquit, *οὐκ ἂν ἦν ἀθλιώτατος ἀνθρώπων ἁπάντων, εἰ τοὺς ἐμαυτοῦ θεράποντας μηκέτι δούλους ἔμελλον ἕξειν, ἀλλὰ δεσπότας τὸν λοιπὸν βίον, τοιοῦτον ἔργον συνειδότας; ὥςτε εἰ καὶ τὰ μέγιστα εἰς ἐμὲ ἐξημάρτανον, οὐκ ἂν οἷόν τε ἦν, δίκην με παρ᾽ αὐτῶν λαμβάνειν. εὖ γὰρ ἂν εἰδείην, ὅτι ἐπ᾽ ἐκείνοις ἦν καὶ ἐμὲ τιμωρήσασθαι, καὶ αὐτοῖς μηνύσασιν ἐλευθέροις γενέσθαι.* Miserrima igitur est impure ac turpiter viventium conditio, quibus ad cetera damna illud etiam accedit, ut in quos imperium exercere debuerant, eos revereri ac metuere adigantur.

CAPUT VI. 127

Homerum et Aeschylum Athenienses, Tyrtaeum Lacedaemonii quo honore affecerint.

Homeri poëmata quanti fecerint Athenienses, quamque utilia esse ad inflammandos honestatis ac dignitatis amore animos iudicarint, hinc existimari licet, quod legem tulerunt, ut quinto quoque anno in Panathenaeis eius unius ex omni poëtarum numero carmina publice canerentur. Ita enim cogitabant, leges praecipere quidem, quid faciendum fugiendumque sit, sed propter brevitatem non docere: at poëtas, qui, vitam hominum imitantes, res praeclare ac fortiter gestas copiose exponerent easque propemodum ante oculos constituerent, aptiores esse ad persuadendum. Similem autem honorem habuerunt Lacedaemonii Tyrtaeo *). Cum **) enim ceteroqui a poëticis studiis alieni essent, neque poëtarum cantus libenter audirent, lege tamen constituerant, ut, quoties cum hostibus dimicaturus in procinctu constitisset exercitus, convocarentur milites in tabernaculum regium ibique audiendis Tyrtaei carminibus ad spernendam***) pro patria vitam incitarentur. Aeschylo quoque idem prope honos a populo Atheniensi tributus est. Unius enim ex omnibus tragicis fabulae ipso etiam mortuo ut docerentur, decreto publico statutum erat.

---

*) Vid. Athen. lib. XIV. pag. 630. F.

**) Haec verba usque ad *incitarentur* hinc repetiit Muretus Comment. in Aristot. Ethic. Opp. Tom. III. pag. 276 sq.

***) Lambinus in epistola laudata pag. 399. docte disputans de discrimine inter *spernere* et *contemnere* malit *contemnendam*. D. R. — Discrimen a Lambino factum probat Doederlinus Lat. Synon. Tom. II. pag. 181 sq. Cf. Lindemann. ad Vit. duumvv. pag. 135. Ochsner. ad Cic. Eclog. pag. 45. et 238. ed. 3.

CAPUT VII.

Illustratus locus ex Aristotelis Categoriis.

Aristoteles in extremo libro Categoriarum cum docuisset, multis modis *habendi* verbum accipi, addit: *λέγεται δὲ καὶ ὁ ἀνὴρ γυναῖκα ἔχειν, καὶ ἡ γυνὴ ἄνδρα.* Quid autem illud sit, cum vir mulierem, aut mulier virum habere dicitur: id quia vulgo non satis intelligi video, explicabo. Is ergo mulierem quampiam habere dicebatur, aut qui eam uxorem duxerat, aut etiam cui illa dicto audiens erat, qui ad eam, pro suo iure,
128 cum volebat, ventitabat eaque ad arbitrium suum fruebatur. Atque ita dictum est olim ab Aristippo *): *ἔχω Λαΐδα, ἀλλ' οὐκ ἔχομαι*, et apud Lucianum **): *Τὸν στρατιώτην, Θαΐ, τὸν Ἀχαρνᾶνα, ὃς πάλαι μὲν Ἀβρότονον εἶχε, μετὰ ταῦτα δὲ ἠράσθη ἐμοῦ, οἶσθα;* Neque non Latini idem eodem verbo indicabant. Ut Cicero, qui illud voluptarii philosophi dictum, quod modo memoravimus, ita extulit ***): *Sed tamen ne Aristippus quidem ille Socraticus erubuit, cum esset obiectum, habere eum Laida. Habeo, inquit, non habeor. Graece hoc melius. tu, si voles, interpretabere.* Nam illum Ciceronis locum, ut hoc ὁδοῦ πάρεργον admoneam, ita legendum indico: et quas omisi voces, glossas esse. Neque alio sensu dictum est a Terentio †):

— — heus puer,
Dic sodes, quis heri Chrysidem habuit?

Ad eandem etiam rem exprimendam *ductandi* verbo utebantur. Ut enim ductat exercitum is, cui paret exercitus: ita *ductare mulierem* dicitur is, cui illa obtemperat morigeraque est in rebus omnibus. Plautus ††):

Arg. *Solus solitudine ego ted atque ab egestate abstuli.*
Solus si ductim, referre gratiam nunquam potes.
Cleaer. *Solus ductato, si semper solus quae poscam dabis.*

Et eodem modo Terentius †††),

Ut phaleratis dictis ducas me, et meam ductis gratiis?

---

*) Vid. Diog. Laert. II. 75. Cf. Muret. Epist. Opp. Tom. I. pag. 644. Schol. in Terent. Andr. I. 1, 58. Opp. Tom. II. pag. 664. et Comm. in Tac. Ann. Tom. IV. pag. 7. Faesi.

**) Dial. Meretr. 1 init. Wolfius scripsit *Ἀκαρνᾶνα.*

***) Epist. ad Famil. lib. IX. ep. 26. §. 2. Orellius: *sed tamen [ne] Aristippus quidem ille Socraticus erubuit, quum esset obiectum, habere eum Laida. „Habeo, inquit, non habeor a Laide." Graece hoc melius: tu, si voles, interpretabere.* Ernestius: *Sed tamen Aristippus quidem ille Socraticus non erubuit* cet.

†) Andr. I. 1, 58.

††) Asin. I. 3, 11. Pro *ductim* Taubm. *ductem.*

†††) Phorm. III. 2, 15.

Atque ita intelligendum est illud Fabii libro octavo *): *Ductare exercitus, et patrare bellum, apud Sallustium dicta sancte et antique, ridentur a nobis, si diis placet.* Nam de illo altero verbo **) in Catullum diximus. Sed et idem significantes mulierem *cum aliquo esse* dicebant. Plautus ***):

Mane, mane, audi. Dic quid me aequom censes pro illa tibi dare,
Annum hunc ne cum quiquam alio sit?

Idem †):

Diabolus filius Nicocli Cleretae
Lenae dedit dono argenti viginti minas,
Philaenium ut secum esset noctes et dies,
Hunc annum totum.

Graeci autem *συνεῖναι* saepius, ut videtur, *περὶ τῆς ἐνεργείας* 129
αὐτῆς, hoc est, de ipsa corporum commistione accipiebant. Nonnunquam tamen aliter, ut ††), *ὁ μὲν ἡλικιώτης σου Χαρμίδης, ὁ τοῦ γείτονος Ἀρισταινέτου υἱὸς, γαμεῖ ἤδη καὶ σωφρονεῖ. σὺ δὲ μέχρι τίνος ἑταίρᾳ σύνει;* Neque non Aristoteles ipse significavit, se hoc, quod dico, intelligere: sed tecto verbo et pudoris ac verecundiae pleno. Subiunxit enim: *οὐδὲν γὰρ ἄλλο τῷ ἔχειν γυναῖκα σημαίνομεν, ἢ ὅτι συνοικεῖ.* Nam *συνοικεῖν* si quis hoc loco idem valere putat, quod in iisdem aedibus degere, ac non illud potius ipsum, quod supra dixi *περὶ τοῦ ἔχειν*, fallitur. Ita enim eos hoc quoque usos esse constat. Hippocrates *περὶ παρθενίων* †††)· *Κελεύω δὲ ἔγωγε τὰς παρθένους, ὁκόταν τὸ τοιοῦτον πάσχωσιν, ὡς τάχιστα ξυνοικῆσαι ἀνδράσιν.* Andocides *): *καὶ συνῴκει ὁ πάντων σχετλιώτατος ἀνθρώπων τῇ μητρὶ καὶ τῇ θυγατρί.* Lucianus *Θεῶν κρίσει* **)· *Δοκεῖ τις αὐτῷ συνοικεῖν Ἰδαία γυνή.* Et Laërtius in Aristippo ***): *Πρὸς τὸν αἰτιώμενον ὅτι ἑταίρᾳ συνοικεῖ, ἆρά γε, εἰπεῖν, μή τι διενέγκαι οἰκίαν λαβεῖν, ἐν ᾗ πολλοί ποτε ᾤκησαν, ἢ μηδείς;* Id autem, quod vocaverat *συνοικεῖν*, paulo infra vocat *συνεῖναι*.

---

*) Inst. Or. cap. 3. §. 44. Spaldingius et Gernhardus codd. auctoritate pro *ridentur a nobis* exhibent *ridentibus*. Ceterum Muretus in pr. ed. constanter scripsit *Salustius*.

**) *patrare* scil. Vid. Opp. Mur. Tom. II. pag. 762. Cf. Comment. in Tac. Annal. Opp. Tom. IV. pag. 78. Faesi.

***) Asin. I. 3, 76.

†) Ibid. IV. 1, 6. Ed. Taubm. *Diabolus Glauci filius Cleaeretae* cet.; deinde *Philenium*. Mur. *Philoenium*, quod recte mutavit Ruhnk. in *Philaenium*.

††) Lucian. Diall. Meretr. 2 extr. Wolfius ὁ *μὲν ἡλικ. σοῦ*, editt. Luciani *σοι*.

†††) Tom. I. pag. 563. Foës. Wolfius *ὁκόταν* mutavit in *ὁπόταν*.

*) Or. de Myster. pag. 62. Reisk.

**) Tom. I. pag. 255. ed. Reitz.

***) lib. II. §. 74. In Diogenis editt. *ἆρά γε, εἶπεν* cet.

CAPUT VIII.

Correcti loci duo e primo libro Topicorum. Item alius e quinto Ethicorum.

Libro primo de Arte dialectica, quae Topica vocantur *), ita scriptum est: *Ἕξομεν δὲ τελέως τὴν μέθοδον, ὅταν ὁμοίως ἔχωμεν, ὥςπερ ἐπὶ ῥητορικῆς καὶ ἰατρικῆς καὶ τῶν τοιούτων δυνάμεων. τοῦτο δέ ἐστι τὸ ἐκ τῶν ἐνδεχομένων ποιεῖν ἃ προαιρούμεθα.* Semper autem mihi suspectus fuit is locus: neque unquam aliter mihi persuadere potui, quam totum illud, *τοῦτο δέ ἐστι τὸ ἐκ τῶν ἐνδεχομένων ποιεῖν ἃ προαιρούμεθα*, inducendum esse: neque scriptum ab Aristotele, sed temere inculcatum ab aliquo imperito. Nullus enim iis verbis videtur subesse sensus: etsi non sum nescius, quomodo ea vulgo accipi soleant. Sed qui purgatas aures habent, facile mihi hoc, ut sperare videor, assentientur. Neque leve argumentum ad hanc coniecturam firmandam putari debet; quod vetus Latinus interpres facit a me; illaque verba omnino non agnoscit. Nam constat eum et expressisse, si non eleganter, fideliter quidem certe, omnia quae
130 repererat, et usum libro, *ἀμήχανον ὅσον*, meliore et emendatiore iis omnibus, qui nunc circumferuntur. Alexander quoque **), aut quisquis est Graecus ille, qui Commentarios scripsit, nullo modo ea videtur agnoscere. Quod me magis, ut in sententia permaneam, facit. Sed et paulo infra ***) eodem modo peccatum est. Ubi enim vulgo legitur: *ἔστι δὲ ἀριθμῷ ἴσα καὶ τὰ αὐτὰ, ἐξ ὧν τε οἱ λόγοι καὶ περὶ ὧν οἱ συλλογισμοί. γίνονται μὲν γὰρ οἱ λόγοι ἐκ τῶν προτάσεων, περὶ ὧν δὲ οἱ συλλογισμοὶ, τὰ προβλήματά ἐστι:* ibi ergo †) neminem, qui Aristotelicam dicendi rationem calleat, dubitaturum puto, quin praestet ita legi: *ἔστι δὲ ἀριθμῷ ἴσα, καὶ τὰ αὐτὰ, ἐξ ὧν τε οἱ λόγοι, καὶ περὶ ὧν. γίνονται μὲν γὰρ ἐκ τῶν προτάσεων, περὶ ὧν δὲ, τὰ προβλήματά ἐστι. λόγων* autem nomine et syllogismos intelligit, et inductiones. Eodem prope modo memini correctum esse a me iam pridem locum quendam e quinto *Νικομαχείων* ††), qui vulgo ita legitur: *ὁ δ' ἄδικος οὐκ ἀεὶ τὸ πλέον αἱρεῖται, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔλαττον ἐπὶ τῶν ἁπλῶς κακῶν. ἀλλ' ὅτι δοκεῖ καὶ τὸ μεῖον κακὸν ἀγαθόν πως εἶναι, τοῦ δ' ἀγαθοῦ ἐστιν ἡ πλεονεξία, διὰ τοῦτο δοκεῖ πλεονέκτης εἶναι. ἔστι δ' ἄνισος· τοῦτο γὰρ περιέχει, καὶ κοινὸν, καὶ παράνομος. τοῦτο γὰρ, ἡ παρανομία, ἤτοι ἡ ἀνισότης, περιέχει πᾶσαν ἀδικίαν, καὶ κοινόν ἐστι πάσης ἀδικίας.* Ego autem legendum censeo: *ἔστι δ' ἄνισος, καὶ παράνομος.*

---

*) cap. 3. Bekkerus *τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ* cet.

**) Cf. supra lib. IV. cap. 5.

***) cap. 4. non longe ab init. Scrib. *ἴσα καὶ ταὐτὰ* cum Bekk.

†) Ruhnkenius, quem secutus est Wolfius, correxit *ego*, immemor, Muretum saepe sic usum esse particula illa, ut lib. XIV. cap. 3 extr. lib. XVI. cap. 10.

††) cap. 2 extr.

τοῦτο γὰρ περιέχει καὶ κοινόν ἐστι· cetera verba, iis admista, delenda esse*). In quo quid librarios deceperit, non est difficile coniicere hominibus in hoc genere exercitatis. Hanc correctionem a me acceptam Dionysius Lambinus, vir acutissimo ingenio acerrimoque iudicio praeditus, retulit in Scholia in eos libros sua: nisi quod, cum meam sententiam exponeret, verba illa, πᾶσαν ἀδικίαν et πάσης ἀδικίας, reliquit. Quae mihi vel maxima caussa fuit hoc quoque loco testificandi, quid sentirem. Non tantum enim existimo, e glossematis illa fluxisse, verum etiam e falsis et ineptis glossematis. Nam verba illa, περιέχει καὶ κοινόν ἐστι, si quis attente consideret, non πρὸς πᾶσαν ἀδικίαν, sed πρὸς τὸ πλέον καὶ πρὸς τὸ ἔλαττον referenda sunt.

CAPUT IX.

Videri Plautum dixisse rem voluptatum *eodem plane modo, quo Graeci dicerent* τὸ χρῆμα τῶν ἡδονῶν.

Rem *voluptatum* pro ipsis voluptatibus dixisse videtur Plautus in Amphitruone, ubi Alcumenam ita loquentem facit**):

Satin' parva est res voluptatum in vita atque aetate agunda 131
Prae quod molestum est? Cuique hominum in aetate ita comparatumst.
*Ita dis est placitum, voluptati ut moeror comes consequatur****).*

Quod si est, haud facile dixerim, ubi praeterea in tota lingua Latina hoc loquendi genus reperiatur. Sed videri potest sumptum a Graecis. Illi enim plane ita dicerent, τὸ χρῆμα τῶν ἡδονῶν. Ita locutus est Euripides in Phoenissis †):

Φιλόψογον γὰρ χρῆμα θηλειῶν ἔφυ.

Qui tamen versus ab imperitis depravatus ita vulgo legitur,

Φιλόψογον γὰρ χρῆμα θηλειῶν γένος ἔφυ.

Sed vocem γένος delendam esse, et lex carminis indicio est, et e scholiaste facile colligitur. Ita etiam Xenophon libro secundo Παιδείας ††)· Τὸν Ἀράβιον δὲ Μάραγδον, ἱππέας τε εἰς μυρίους,

*) Delevit etiam Bekkerus et insuper ἐστι post κοινόν. Cf. Mur. Comment. in Aristot. Ethic. Opp. Tom. III. pag. 364. ubi aliter leguntur haec verba.

**) II. 2 init.

***) Taubm. sic habet:
Satin' parva res est *voluptatum in vita*
Atque in aetate agunda
Prae quam quod molestum est: ita cuique comparatum
Est in aetate hominum cet.
Taubmannus laudat ex Phaedro (IV. 7, 4.) *res si qua esset cibi,* sed ibi Bentleius reposuit *res si qua esset cibo.* Faesi.

†) v. 198 = 205. Pors. ubi nunc editur ex Stobaeo φιλόψογον δὲ χρ. In sqq. θηλειῶν γένος ἔφυ Aldus habet.

††) cap. 1. §. 5.

καὶ ἅρματα εἰς ἑκατὸν, καὶ σφενδονητῶν πάμπολύ τι χρῆμα. Et Herodotus libro tertio *): πολλόν τι χρῆμα τῶν ὀφίων ἐκλέπουσι. Et Aristophanes Pluto **):

Πολὺ χρῆμα τεμαχῶν καὶ κρεῶν ὠπτημένων.

Et principio Νεφελῶν:

Ὦ Ζεῦ βασιλεῦ, τὸ χρῆμα τῶν νυκτῶν ὅσον
Ἀπέρατον. οὔποθ' ἡμήρα γενήσεται ***);

Quos versus ita olim pueri interpretati sumus, cum eam fabulam exercitationis caussa in Latinum sermonem converteremus:

Rex Iupiter, quam immensa res est noctium.
Nunquamne pulsa nocte nascetur dies?

132

CAPUT X.

De quodam Plautino ioco, itemque de loco quodam e Catone maiore Ciceronis disputatum.

Iocatus est, ut solet, Plautus, cum in Pseudolo †) ita cum lenone loquentem induxit coquum:

Quia sorbitione faciam ego te hodie mea,
Item ut Medea Peliam concoxit senem:
Quem medicamento et suis venenis dicitur
Fecisse rursus ex sene adolescentulum,
Item te ego faciam.

Neque enim Peliam Medea, sed Aesonem e sene iuvenem reddidit ††): cum autem recepisset, idem se facturam Peliae; effecit, ut infelix senex natarum suarum manibus concideretur †††). Quod si coquus ille item fecisset iuvenem Ballionem, ut Medea Peliam fecerat; non sane bonam neque expetendam operam ei dedisset. Fieri etiam potest, ut personae servierit: et cum loquentem induxisset hominem sordidum et abiectum, de industria perperam ab eo narrari veterem illam fabulam fecerit. Quodsi Ciceronis etiam illud e Catone maiore ita *) legendum est, ut sane legendum puto: *Quo quidem me proficiscentem haud sane quis facile retraxerit: neve tanquam Peliam recoxerit*: nimirum

*) cap. 109. Qui locus sic se habet: οἱ δὲ ἄλλοι ὄφιες ... τίκτουσί τε ᾠὰ καὶ ἐκλέπουσι πολλόν τι χρῆμα τῶν τέκνων.

**) v. 895. al. 894.

***) Nunc scribitur: Ἀπέραντον. οὐδέποθ' ἡμέρα γενήσεται; Infra lib. XII. cap. 17. recte ἀπέραντον legitur.

†) III. 2, 79.

††) Cf. Ovid. Metam. VII. 238 sqq.

†††) Rem narrant Ovid. Metam. VII. 299 sqq. Diodorus Sic. lib. IV. cap. 50 sqq. Hyginus cap. 23. Apollodorus Bibl. lib. I. cap. 9. §. 27. Pausanias lib. VIII. cap. 11.

*) cap. 23. §. 83. Ernestius, Gernhardus et Orellius *neque* pro *neve*.

tale aliquid hic quoque comminiscendum est. Nam aut decorum id et consentaneum Catoni credidit: quod et memoria vacillare γεροντικόν ἐστιν: et interdum habet aliquid gravitatis in magnis viris minus accurata fabularum et talium rerum cognitio: aut hoc quoque inter μνημονικὰ Ciceronis ἁμαρτήματα numerandum est.

CAPUT XI.

Euripidem aliter, quam ceteros omnes, de Helenae sidere locutum.

De sidere Helenae non idem ab omnibus traditum est. Plinius quidem libro secundo Naturalis historiae*) de eo ut navigantibus exitioso locutus est. Nam cum geminas illas flammas, quae Castoris ac Pollucis esse putabantur, salutares ac prosperi 133
cursus praenuncias esse dixisset: *Harum*, inquit, *adventu fugari diram illam ac minacem appellatam Helenam ferunt.* Solinus**) quoque cum exposuisset multa mala, quae menstruus mulierum efficeret cruor: *Habet*, inquit, *plane id solum salutare, quod avertit sidus Helenae perniciosissimum navigantibus.* Papinius quoque***) idem de illis fulgoribus sentire se ostendit hoc versu:

— — cum iam damnata sororis
Igne Therapnaei fugerunt carbasa fratres.

Quin etiam Franciscus Vicomercatus †) Aristotelis Meteorologica exponens, et cur Castor ac Pollux salutares essent, et cur diri ominis Helena, caussas, ut in eiusmodi re, satis probabiles reddidit. At Euripides tamen in Oreste salutarem eam nautis esse pronunciat. Ita enim de ea Apollinem loquentem facit ††):

Ζηνὸς γὰρ οὖσαν, ζῆν νιν ἄφθιτον χρεών.
Κάστορί τε, Πολυδεύκει τ' ἐν αἰθέρος πτυχαῖς
Σύνθακος ἔσται, ναυτίλοις σωτήριος.

CAPUT XII.

Emendatus Plinii locus.

Redundare videtur vox *voluptatibus* apud Plinium libro XIV. †††) ubi de natura vini agitur. Cum enim vulgo ita legatur, *Prorsus ut iure dici possit, neque viribus corporis utilius aliud,*

*) cap. 37. §. 101.
**) Polyhist. cap. 4.
***) Thebaid. VII. 792.
†) Vid. eius Commentarios in quatuor libr. Aristot. Meteorolog. Venet. 1565. pag. 37. Faesi.
††) v. 1635.
†††) cap. 5. sect. 7. §. 58. Silligius vulgatam tuetur.

neque aliud voluptatibus perniciosius, si modus absit: melior videtur fore sententia, si ea, quam dixi, vox deleatur. Hoc enim dicet: immodico vino maxime debilitari corporis vires. Quod et Lucilius dixerat his versibus *)：

Scito etenim bene longinquum mortalibu' morbum
In vino esse, ubi qui invitavit dapsilius se.

Et Theognis **):

Οἶνος πινόμενος πουλὺς κακός. ἢν δέ τις αὐτὸν
Πίνῃ ἐπισταμένως, οὐ κακὸς, ἀλλ' ἀγαθός.

134 Et Panyasis ***):

Ὡς οἶνος θνητοῖσι θεῶν πάρα δῶρον ἄριστον,
Πινόμενος κατὰ μέτρον, ὑπέρμετρος δὲ χερείων.

Sed et libri testimoniorum pleni sunt, et exemplorum plena vita. Illud tamen *voluptatibus*, quod nos expungendum esse credimus, et Hermolaus et Politianus †) agnoscunt.

CAPUT XIII.

Emendatus versus quidam Horatianus.

Horatii versus hi sunt e libro Odarum tertio ††):

Testis mearum centimanus gigas
Sententiarum notus, et integrae
Tentator Orion Dianae
Virginea domitus sagitta.

Eamque scripturam veteres Grammatici comprobant: qui etiam centimanum gigantem Briareum accipiunt. Ego autem in quibusdam non contemnendae auctoritatis libris scriptum reperio non *gigas*, sed *Gyges*. Et sane de Gyge illud etiam apud Ovidium legere memini †††):

Sphingaque et Harpyias serpentipedesque gigantes,
Centimanumque Gygen, semibovemque virum.

---

*) Satir. lib. XXX. 5. ap. Non. IV. 232.

**) v. 501. Brunck. In optimis editt. nunc scribitur *οἶνος πιν. πουλὺς, κακόν*, et in fine *οὐ κακὸν, ἀλλ' ἀγαθόν*. Sed ap. eundem v. 211. Brunck. 293. Welck. haec leguntur: *οἶνόν τοι πίνειν πουλὺν κακὸν ... οὐ κακὸς ἀλλ' ἀγαθός*.

***) Cf. Brunck. Gnom. poet. Gr. ed. Schaefer. pag. 187. fragm. II. (pag. 103. ed. Tauchn.) *οἶνος δὲ θνητοῖσι ... ὑπὲρ μέτρον δὲ χερείων.* Sed inter primum et postremum horum versuum intersunt tres alii. Faesi.

†) Hermol. Barb. Castig. in Plin. XIV. 5. Politian. Miscell. cap. 71. Faesi.

††) Od. 4. v. 69 sqq. In aliis editt. legitur *Gyges*, in aliis *Gyas*; deinde *sententiarum notus* iunxit Muretus cum Lambino, Cruquio et Torrentio, Bentleius post *sententiarum* distinxit: *sententiarum, notus et integrae* cet. Totam autem hanc stropham, utpote insititiam, eiiciendam esse censet Buttmannus Mythol. Vol. II. pag. 364 sqq. quem nuper secutus est Weberus Corp. Poet. Latin. pag. 206.

†††) Trist. IV. 7, 17. In ed. pr. dedit Muretus *Centimanum Gygen* omissa particula *que*.

Hesiodus*) quoque Caeli et Terrae filios facit Cottum, Briareum et Gygen, centenis singulos manibus, quinquagenis capitibus metuendos:

Ἄλλοι δ' αὖ γαίης τε καὶ οὐρανοῦ ἐξεγένοντο
Τρεῖς παῖδες μεγάλοι καὶ ὄμβριμοι, οὐκ ὀνομαστοὶ,
Κόττος τε Βριάρεώς τε Γύγης θ' ὑπερήφανα τέκνα.
Τῶν ἑκατὸν μὲν χεῖρες ἀπ' ὤμων ἀΐσσοντο
Ἄπλαστοι, κεφαλαὶ δὲ ἑκάστῳ πεντήκοντα
Ἐξ ὤμων ἐπέφυκον.

Sed et iam pridem admonui**), scriptum esse in quibusdam veteribus libris *Gyas:* meque de eo amplius quaerendum putare. 135
Quanquam enim mihi novum erat illud nomen; tamen ne eam quidem varietatem aut dissimulandam, aut contemnendam esse ducebam. Nuper ergo cum Apollodori Bibliothecam, quae tunc primum in meas manus venerat, percurrerem, in ipso statim principio haec reperi: *Οὐρανὸς πρῶτος τοῦ παντὸς ἐδυνάστευσε κόσμον. γήμας δὲ γῆν ἐτέκνωσε πρώτους τοὺς ἑκατόγχειρας προςαγορευθέντας, Βριάρεων, Γύην, Κοῖον****). Quae verba ita reddidit Benedictus Aegius Spoletinus †): *Caelus primus orbis universi imperio praefuit. Qui ducta uxore Tellure priores ex ea filios sustulit, quos Centimanos appellarunt, Briareum, Gyan ac Coeum.* Quin et apud Hesiodum in iis, quos citavi, versibus quaedam optimae notae exemplaria non *Γύγης* habent, sed *Γύης*.

CAPUT XIV.

Correcti apud Ciceronem Ennii versus.

Ennii versus de Q. Fabio Maximo ita vulgo apud Ciceronem leguntur ††):

Unus homo nobis cunctando restituit rem.
Non ponebat enim rumores ante salutem.
Ergo postque magisque viri nunc gloria claret.

Sed in multis veteribus libris eorum postremus ita scriptus est,

Ergo magisque viri nunc gloria claret.

---

*) Theog. v. 147 sqq. Goettlingius dedit *Γύης*, quem vide ad v. 149. pag. 19.

**) In scholiis in Horat. (Opp. Tom. II. pag. 957.) quae primum prodierunt a. 1555. Faesi.

***) Nunc legitur *Κόττον*.

†) qui edidit Apollodori Bibliothec. cum lat. interpretat. Romae 1555. Ibi tamen legitur: *praefuit, quique ducta* cet. Faesi.

††) Cat. mai. cap. 4. §. 10. de Off. lib. I. cap. 24. §. 84. Utroque loco Gernhardus, Beierus atque Orellius scripturam *postque magisque* retinuerunt. V. 2. Orellius habet *Non enim rumores ponebat a. s.* Vid. E. S(pangenberg) ad Ennii Annal. Fragm. lib. VIII. v. 27 sqq. pag. 117 sq. De formulis *magis magis* etc. cf. Sillig. ad Catull. pag. 62.

Ut valde verear, ne quis, ut versum, ad cuius mensuram aliquid deesse videbat, expleret, de suo addiderit illud *postque*. Ego autem potius crediderim, illud *magisque* geminandum esse. Non raro enim contigit, ut eae voces, quae geminandae erant, semel tantum ab imperitis librariis ponerentur. Notum est autem, *magis magis* et *magis magisque* saepe ab antiquis scriptoribus dici, pro quo Ennius fortasse dixerit *magisque magisque*; ut sit simile illi Catulliano *)：

Omnibus inque locis celebretur fama sepulti:
Clarescatque magis mortuus atque magis.

136
CAPUT XV.

Ecquid adhibenda sint in conviviis acroamata, an minus.

Rectene faciant an secus, qui tibicines, aut citharoedos, aut alia id genus acroamata in conviviis adhibent, merito ut dubitari posse videatur, duorum in philosophia summorum hominum hac de re, ut videtur, dissentientium facit auctoritas. Nam apud Platonem in Protagora **) Socrates abiectos modo et imperitos et circumforaneos homines id facere solitos dicit: qui cum eam vim non habeant, ut urbana aliqua et eleganti collocutione tempus illud epularis accubationis ***) traducere et mutuis sermonibus animos suos hilarare possint, eius rei remedium a mimis et ab histrionibus et a vocum fidiumve cantibus petunt. At quas ad epulas boni et eruditi convivae convenerint, in eis neque tibicinam, neque psaltriam audiri, neque saltatricem spectari ullam: ablegatis eos eiusmodi nugis atque ineptiis modeste inter se et hilare colloqui: neque unquam deesse ipsis, de quo sermones iucundissimos conferant, etiam si multam in noctem convivium producatur. Itaque ex illo nobili apud Agathonem convivio †) eiicitur tibicina et aut sibi, aut mulieribus canere iubetur. At hercule alumnus eiusdem disciplinae, Xenophon, in id convivium ††), in quo et Socrates esset, et Antisthenes, et alii sapientia praestantes viri, non modo Philippum excitandi risus artificem induxit, verum etiam sublatis epulis Syracusanum illum comessatorem cum tibicina et saltatrice et formoso puero, qui et ipse tum saltando, tum fidibus canendo summa eos, qui aderant, voluptate perfunderet. In Homericis etiam epulis et Phemius canit et Demodocus †††), et in Vir-

*) Carm. LXVI (al. LXVIII). v. 47. Quamquam prior versus a plerisque MSS. recte abest. Wolf. — Pro *clarescatque* editur *notescatque*.

**) pag. 347. C. St.

***) Vox corrupta, cuius in locum substituas *accubitionis*, vid. Beier. ad Cic. Off. lib. I. cap. 35. § 128.

†) Plat. Sympos. pag. 176. E. St.

††) Xenoph. Conviv. cap. 1. §. 11. cap. 2. §. 1.

†††) Vid. Hom. Odyss. I. 154. 325. VIII. 62 sqq.

giliano Iopas *). Sed haec fortasse aliquis intemperantium procorum, et luxuriosi regis, et reginae iam tum amoris telo percussae dixerit esse convivia. Quid, quod epulantibus diis canere Apollinem et Musas ferunt? Nam Euripidi quidem sententiam **) mirari saepe soleo: qui non in conviviis, sed in luctu potius Musicam adhibendam esse censet: quod convivia satis ipsa per se laeta sint: in luctu autem quaerendum sit aliquid, quo minuatur dolor. Ego vero si usquam, inter pocula maxime, talibus blandimentis et relaxationibus animi locum esse duco: neque, 137
dum ea moderatio retineatur, ut turpitudo omnis et obscoenitas absit, caussam video ullam, cur in mensa ***) aut comoedum aversari, aut auloedum fidicinemve refugere sapiens debeat. Nam si semper tam facundi ac diserti convivae contingerent, quam illi sunt Platonici: tum fortasse non immerito talia omnia excluderentur. Quod enim esse potest tam mirabile acroama, quod non collatum cum illorum sermonibus sordeat? Quos equidem arbitror, si Apollinem vidissent ipsum cum lyra et plectro ingredientem, uno ore omnes oraturos fuisse, ut aut abscederet, aut ne cantu suo sermones abrumperet institutos. Et tamen, ni valde fallor, non multo turpius fuisset, tibicinae alicuius cantum audire, quam vel orationem Aristophanis, vel ea, quae de Socratis temperantia ebrius Alcibiades intemperantissime narrat.

CAPUT XVI.

Correctus locus e secundo de Divinatione.

Totas noctes somniamus: neque ulla fere est, qua non dormiamus: et miramur, aliquando id, quod somniavimus, evadere? Ciceronis haec verba sunt e secundo libro de Divinatione †), exagitantis vanitatem somniorum, et negantis, si quaedam somnia eventus comprobet, ex eo effici, ut ne somnia pro somniis habenda sint. Nam in tanta copia et varietate magis mirum foret, si nihil unquam eorum, quae per quietem videntur, eveniret. Quanquam autem, ut ego Ciceronis verba recitavi, ita in omnibus, quos vidi, libris leguntur: tamen excuti hoc mihi non potest, quin depravata illa et ad hunc modum corrigenda sint: *Totas noctes dormimus: neque ulla fere est, qua non somniemus: et miramur, aliquando id, quod somniavimus, evadere?* Quod quidem ita mihi perspicuum videtur, ut ne confirmatione quidem egeat. Aliorum tamen iudicium facio ††).

---

*) Virg. Aen. I. 740 sqq.

**) Med. v. 190 sqq.

***) Usitatius fuit *apud, super mensam.*

†) cap. 59. §. 121. Vulgatam tuentur Hottingerus atque Orellius, nisi quod uterque *neque ulla est fere*, deinde *somniarimus.*

††) Cf. Muret. Epist. II. 8. Opp. Tom. I. pag. 548. Fr.

138 ## CAPUT XVII.

Semiramis quo astu ad regnum pervenerit.

Vafra in primis et astuta ratione ad regnum ex humili et abiecta conditione pervenisse Semiramis dicitur. Quae historia cum haud ita multis nota sit, neque Latinis, quod sciam, litteris prodita, referetur a me ita, ut scriptam in Graecorum Commentariis *) reperi. Aiunt igitur eam initio vernae cuiusdam regii ancillam ac concubinam fuisse. In quam cum aliquando incidisset rex Ninus, forma ipsius et lepore captus amare coepit. Obsecuta regi mulier ita eum sibi paulatim stupri consuetudine astrinxit, ut nihil esset tantum, quod aut a rege petere non auderet Semiramis, aut petenti rex auderet negare. Ergo cum aliquando iniecisset in sermone, quiddam se valde cupere, rexque eam, quicquid tandem illud esset, aperte ac libere proferre iussisset: Cuperem, inquit, hoc mihi a te tribui, ut unum modo diem sedere mihi liceret in solio tuo et ius dicere: utque omnes toto illo die, quemadmodum tibi faciunt, ita mihi obtemperarent. Risit rex: et quod petebatur, concessit. Nec mora. Edicitur, ut certo quodam die omnes Semiramidi dicto audientes sint. Ita regi placere: eam illo die regio imperio ac potestate praeesse omnibus. Ubi ille advenit dies: mulier regio cultu in solio assedit. Fit concursus maximus. Illa de principio, experiendi caussa, quaedam haud magni momenti imperat. Ubi serio omnes sibi omnibus in rebus parere vidit, iubet satellitibus ac stipatoribus **) corporis regii, ut regem ipsum comprehendant. Comprehenditur. Ut vinciant: vincitur. Ut interficiant: interficitur. Ita imperium ex diurno diuturnum efficitur. Haec est, quae Babylonem muris latericiis cinxit: cuius horti illi pensiles tantam admirationem habuerunt ***): quae cum equo concubuisse dicitur: quae postremo, cum filii quoque sui concubitum petiisset, ab eo trucidata memoratur †).

139 ## CAPUT XVIII.

Ut honorem *Latinis, ita Graecis ὄνειδος et κλέος ambigua vocabula esse.*

Significationis ambiguae verbum esse *honorem*, tradidit Gellius ††): idque probavit his verbis ex Oratione Q. Metelli Nu-

*) Vid. Aelian. Var. Hist. lib. VII. cap. 1. et scriptores laudatos ibi a Scheffero. Wolf. — Muretus in referenda hac historia non Aelianum sequitur, ut putasse videtur Wolfius, sed Plutarchum 'Ερωτικῷ cap. 9. pag. 753. D. Faesi.

**) Insolentior constructio verbi *iubere*, de qua supra dictum lib. III. cap. 4.

***) Curtius lib. V. cap. 1 §. 35. narrat veterem quendam Babyloniae regem amore coniugis suae mirabile hoc opus exstruxisse.

†) Vid. Iustin. lib. I. cap. 2.

††) Noct. Att. lib. XII. cap. 9. Cf. Meyeri Orat. Roman. Fragm. pag. 137.

midici de triumpho suo: *Qua in re quanto universi me unum antestatis, tanto vobis, quam mihi, maiorem iniuriam atque contumeliam facit, Quirites. Et quanto probi iniuriam facilius accipiunt, quam alteri tradunt: tanto ille vobis, quam mihi, peiorem honorem habuit. Nam me iniuriam ferre, vos facere vult, Quirites: ut hic conquestio, istic vituperatio relinquatur.* Eodem autem modo Graeci quoque ὄνειδος *), cum fere in infamiae ac turpitudinis significatione ponatur, nonnunquam tamen pro gloria accipiunt. Ut **),

Καλόν γέ μοι τοὔνειδος ἐξωνείδισας.

Et ***)

Θήβαις κάλλιστον ὄνειδος.

Et †)

Καλόν γ' ὄνειδος τῷ νεωστὶ νυμφίῳ.

Sed et κλέος nonnunquam in malam partem accipitur. Idque non ex eo tantum intelligi potest, quod apud Homerum saepe legitur καλὸν κλέος ††): ut ex eo coniiciamus, esse etiam aliquod κλέος οὐ καλόν: sed multo magis ex hoc Euripidi versu, quem apud ipsum dicit Helena †††):

Οὔπω νιν Ἑλένης αἰσχρὸν ὤλεσε κλέος;

In illis autem Metelli verbis nescio, an illud annotare debeam: 140
facere contumeliam, quod loquendi genus Cicero in Antonio reprehenderat *), legi. Sed et apud Plautum, et apud Terentium crebra illius exempla sunt. Neque tamen iniuria notaverat Antonium Cicero: quod vulgo creditur. Nam Antonius ita dixerat *facere contumeliam*, ut *facere damnum* aut *facere iacturam* dicimus. Quo modo nunquam quisquam, opinor, praeter eum locutus reperietur.

CAPUT XIX.

Correctus locus ex Oratione Ciceronis pro Domo sua.

Vocabulum *actus* pro eo, quod Graeci dicunt ἐνέργειαν, plane barbarum est et priscis illis temporibus, quibus Romani sermonis

---

*) Aliter ὄνειδος accipit Lambinus in epistola laudata pag. 400. At cum Mureto sentit Valckenarius ad Euripidis Phoeniss. v. 828. D. R. — Vid. Creuzer ad Plotin. de Pulchrit. pag. 521. Reisig. ad Sophocl. Oed. Col. v. 744. Enarr. pag. CIX. Elmslei. ad Eurip. Bacch. v. 651.

**) Eurip. Iphig. Aul. v. 305.

***) Phoeniss. v. 828.

†) Med. v. 514.

††) Hoc argumento nihil efficitur. Vid. ipsum Muretum infra lib. XV. cap. 5. sub fin. Faesi.

†††) v. 134. Sed vid. supra ad lib. IV. cap. 14.

*) Philipp. III. 9. §. 22. Vid. amicissimus Freundius Lex. Ling. Lat. Tom. I. pag. 1025.

integritas viguit, inauditum. Eo tamen nonnullos uti video, et quidem eorum, qui se non Latine modo, sed etiam, si diis placet, Ciceronis more loqui putant. Decipiuntur autem praecipue corrupto quodam loco ex Oratione pro domo sua*) ad pontifices: quem emendare institui: ut isti, qui se e Nizolii libro germanos Cicerones esse credunt, errore hoc suo liberentur. Non enim ita locus ille legendus est: *Omnem diu collectam vim improborum, quae inveterata compresso odio atque tacito iam erumpebat in actum, tam audaces duces excepi meo corpore.* Sed hoc modo, ut in antiquis libris esse homines certi et fide digni affirmant: *Omnem diu collectam vim improborum, quae inveterata compresso odio atque tacito iam erumpebat, nacta tam audaces duces, excepi meo corpore.*

CAPUT XX.

Correctus locus e secundo de Finibus.

Eiusdem generis est *odrilicium:* quae inepta vox et nihil plane significans ita insedit in loco quodam e secundo de Finibus **), ut omnes prope iam libros occuparit. Ita enim ibi
141 legitur: *Assint etiam formosi pueri, qui ministrent. Resplendeat his vestis, argentum, odrilicium, locus ipse.* At in libris veteribus hoc modo: *Assint etiam formosi pueri, qui ministrent. Respondeat his vestis, argentum, Corinthium aes, aut Deliacum, aedificium, locus ipse****). Quae quin vera scriptura sit, non est cur quisquam dubitandum putet†). Itaque ipsum quoque *resplendendi* verbum mihi quidem valde suspectum est††). Nam hoc uno loco nitebantur, qui illud, ut Latinum, recipiebant. Nunc autem, nisi aliquod aliud testimonium reperiatur, videtur sane ei quoque lege Papia periculi aliquid imminere. Hoc igitur alii cogitabunt.

---

*) cap. 24. §. 63. Quod e Codd. Muretus profert *nacta* pro *in actum*, in editt. nunc legitur, vid. Wolf. ad h. l. pag. 209.

**) cap. 8. §. 23.

***) Ernestius, Bremius, Orellius ediderunt: *respondeat his vestis, argentum, Corinthium, locus ipse, aedificium.* Goerenzius *aedificium* tanquam glossam uncis inclusit.

†) Cf. Muret. Schol. in Cicer. Opp. Tom. III. pag. 847. et contra eum disputantem Hub. Giphanium Epist. II. 8. Opp. Tom. I. pag. 549.

††) Immerito, quamquam poetarum proprium est.

M. ANTONII MURETI 142

AD

HIPPOLYTUM ESTENSEM

S. R. E. CARDINALEM ILLUSTRISSIMUM

VARIARUM LECTIONUM

LIBER SEPTIMUS.

CAPUT I.

Sorores uxores ducere *), *num apud Athenienses licuerit.*

Perelegans extat Aemilii Probi ad T. Pomponium Atticum libellus **), quo Graecorum imperatorum vitae mundissimo ac castissimo orationis genere explicantur. Eum nuper cum animi caussa evolveremus, in ipsa statim praefatione quiddam deprehendimus ***), quod sane mirati sumus. Negat enim, Cimoni, summo Atheniensium viro, turpe fuisse, sororem germanam habere in matrimonio: quippe cum cives eius eodem uterentur instituto. Ego vero de Persis et aliis quibusdam barbaris nationibus saepe id legeram: de Atheniensibus nihil tale, nisi ab eo, memineram proditum esse. Itaque cum attentius de eo cogitare coepissem quasique excutere memoriam meam, recordatus sum loci cuiusdam ex oratione, quam antiquissimus et nobilissimus orator Andocides adversus Alcibiadem habuit: qui ex diametro †), ut aiunt, cum eo, quod ab Aemilio dicitur, pugnat. Ostendit enim, eam ipsam fuisse caussam, cur Cimon in exilium missus sit, tanquam legum contemptor. Neque quicquam ei profuisse, quod et ipse Olympia vicisset, et pater. Veteres enim illos non certaminum aut victoriarum, sed legum et institutorum in iudicando habuisse rationem. Andocidis verba si quis requirit, 143

---

*) Vid. infra lib. XV. cap. 5.

**) Cf. Hub. Giphanii epist. ad Mur. Opp. Tom. I. pag. 505. 507.

***) Rectius erat *invenimus, legimus*. Kraft.

†) Apud veterem scriptorem Romanum hoc proverbiale loquendi genus, quod nos quidem sciamus, non legitur. Kraft.

haec sunt *): *Ἀναμνήσθητε δὲ καὶ τοὺς προγόνους, ὡς ἀγαθοὶ καὶ σώφρονες ἦσαν, οἵτινες ἐξωστράκισαν Κίμωνα διὰ παρανομίαν, ὅτι τῇ ἀδελφῇ τῇ ἑαυτοῦ συνῴκισε. καίτοι οὐ μόνον αὐτὸς Ὀλυμπιονίκης ἦν, ἀλλὰ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Μιλτιάδης. ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ὑπελογίζοντο τὰς νίκας. οὐ γὰρ ἐκ τῶν ἀγώνων, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἔκρινον αὐτόν.* In vulgatis tamen libris *Κόνωνα*, non *Κίμωνα* legimus: quod mendum esse librariorum puto. Ab aliis enim omnibus Cimonem vocari video. Neque pigebit emendare locum quendam e libro sexto Valerii Maximi **), ubi de hoc ipso Cimone ita scriptum est: *Cimonis vero incunabula opinione stultitiae fuerunt referta. Eiusdem stultitiae imperia salutaria Athenienses senserunt.* Ego autem non dubito, quin vox *stultitiae* e posteriori loco delenda sit. Cimonis enim, non stultitiae, dicit imperia Atheniensibus salutaria fuisse.

CAPUT II.

De consuetudine Graecorum non adhibendi honestas mulieres ad convivia virorum. Illustratus locus ex Eunucho Terentii: itemque locus Ciceronis e libro primo in Verrem.

In conviviis liberius et hilarius fere loqui homines solent: neque quisquam ita severus est, qui non inter vinum et epulas tum iocetur interdum ipse, tum libenter iocantes alios audiat. Fieri autem vix potest, quin vacuo et soluto animo iocantibus nonnunquam parum verecundum aliquid excidat: quodque si alibi diceretur, reprehensione merita non careret. Quocirca prudenter olim Graecorum consuetudo muliebrem sexum a conviviis amoverat: neque ulla in virorum symposiis accumbebat mulier, nisi quae quidvis non audire modo, verum etiam perpeti posset. Videbant enim alioqui fore, ut aut matronalem virginalemve pudorem libertas iocantium offenderet, aut iocandi libertatem illius habita ratio retardaret. Inde igitur est, quod, cum apud Terentium ***) Thraso introduci iussisset in convivium Pamphilam, indignata Thais, *minime*, inquit, *gentium. In convivium tu illam?* Quod enim suis integram eam ac pudicam reddere ac restituere cupiebat, vix id consequi posse videbatur, si hoc,
144 quod postulabat miles, passa esset. Ex eadem etiam consuetudine intelligendum est id, quod apud Ciceronem libro primo accusationis †) legitur. *Posteaquam satis calere res Rubrio visa est: Quaeso, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intro vocari iubes? Homo, qui et summa gravitate, et iam id aetatis, et parens esset, obstupuit hominis improbi dicto. Instare*

---

*) Tom. IV. pag. 129. Reisk. Scrib. *συνῴκησε*.
**) cap. 11. ext. 3.
***) Eunuch. IV. 1, 10 sq. ubi *tu* vulgo abest.
†) cap. 26. §. 66 sq.

Rubrius. Tum ille, ut aliquid responderet, negavit, moris esse Graecorum, ut in convivio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius ex alia parte: Enimvero ferendum hoc non est: vocetur mulier! Et simul servis suis Rubrius, ut ianuam clauderent, et ipsi ad fores assisterent, imperat. Quod ubi ille intellexit, id agi, atque id parari, ut filiae suae vis afferretur, servos suos ad se vocat: his imperat, ut seipsum negligant, filiam defendant. Nam quod nonnullos ceteroqui non ineruditos homines opinari video, id tum a Philodamo pro tempore confictum esse: quantopere in eo fallantur, vel de his, quae subiiciam, nobilissimi oratoris Isaei, quem veteres Demosthenicae in dicendo facultatis fontem vocarunt, verbis cognosci potest. Ita enim loquitur in oratione, qua de Pyrrhi cuiusdam hereditate contenditur*): *Καίτοι οὐδήπουγε ἐπὶ γαμετὰς γυναῖκας οὐδεὶς ἂν κωμάζειν τολμήσειεν, οὐδὲ αἱ γαμεταὶ γυναῖκες ἔρχονται μετὰ τῶν ἀνδρῶν ἐπὶ τὰ δεῖπνα, οὐδὲ συνδειπνεῖν ἀξιοῦσι μετὰ τῶν ἀλλοτρίων, καὶ ταῦτα μετὰ τῶν ἐπιτυχόντων.* Romani autem innuptas modo virgines, quod quidem sciam, a conviviis amovebant: quod haec Varronis verba ostendunt**): *Virgo de convivio abdicatur ideo, quod maiores nostri virginis acerbae aures Veneris vocabulis imbui noluerunt.*

CAPUT III.

Euripidis locus in Medea correctus et declaratus.

Interposita iurisiurandi religio in observandis conventionibus homines plerunque diligentiores facit. Quanquam enim boni viri est fidem servare etiam nullo eiusmodi vinculo alligatam; contingere tamen videmus, ut saepe caussam aliquam reperiant, qui ea, quae receperunt, praestare nolunt: cum in iis, quae affirmato quasi deo teste promissa sunt, nemo id facere, nisi plane impius, soleat. Itaque prudenter et callide apud Euripidem Medea, cum Aegeus tutum ei apud se hospitium fore pro- 145
misisset; non temere tamen ei statim fidem habere vult: sed illud ipsum iureiurando sibi confirmari petit. Quod cum ille miraretur quaereretque ex ea, an non sibi fideret: ita vafra et astuta mulier respondens inducitur***):

---

*) §. 14. pag. 30. Bekk.

**) Ap. Nonium IV. 41.

***) v. 734 sqq. Nunc receptum est v. 3. *οἵ μεθεῖτ᾽ ἂν ἐκ γαίας.* Addit Faesius: „Ceterum falsam esse hanc Mureti crisin et interpretationem, a multis demonstratum est; falsissima autem explicatio voc. *ἐπικηρυκεύματα.* Mihi optime sic legi videtur:

— — — Τούτοις δ᾽ ὁρκίοισι μὴ ζυγεὶς,
Ἄγουσιν αὖ μεθεῖτ᾽ ἂν ἐκ γαίας ἐμέ·
Λόγοις δὲ συμβὰς καὶ θεῶν ἐνώμοτος,
Φίλος γένοι᾽ ἂν κἀπικηρυκεύμασιν
Οὐκ ἂν πίθοιο. Τἀμὰ μὲν γὰρ ἀσθενῆ κ. τ. λ."

Πέποιθα. Πελίου δ' ἐχθρός ἐστί μοι δόμος,
Κρέων τε. Τούτοις δ' ὁρκίοισι μὲν ζυγεὶς,
Ἄγουσιν οὐ μεθῇς ἂν ἐκ γαίης ἐμέ.
Λόγοις δὲ συμβὰς, καὶ θεῶν ἀνώμοτος,
Φίλος γένοι' ἂν κἀπικηρυκεύμασιν
Οὐκ ἂν πίθοιο. Τἀμὰ μὲν γὰρ ἀσθενῆ,
Τοῖς δ' ὄλβος ἐστὶ καὶ δόμος τυραννικός.

Qui quidem versus et aliquot locis depravati vulgo leguntur, et a Scholiaste, mea quidem sententia, non intelliguntur. Ego igitur ita eos interpretor. Fido equidem tibi. Ceterum inimica mihi est Peliae domus: itemque Creon. *Τούτοις δὲ*, nempe Peliae et Creonti: *ἄγουσιν ἐμὲ ἐκ γαίης*, si venerint, cupientes me a finibus tuis abducere: *οὐ μεθῇς ἂν*, tu id non permittes, neque me eis trades: si quidem iureiurando fidem mihi tuam obligaveris. At si nudis tantum sermonibus mecum conveneris (hoc enim est *λόγοις δὲ συμβὰς*): neque deos testes adhibueris: tum te fortassis amice cum illis geres, neque stabis iis, quae inter nos conventa erunt. Ea enim vocat *ἐπικηρυκεύματα*. Addit deinde caussam probabilem, cur vereatur, ne ita eveniat. Cum autem vulgo legatur *μεθεῖσαν*, aut *μεθεὶς ἂν*, ubi ego legendum censeo *μεθῇς ἂν*, et *ἐνώμοτος*, ubi ego *ἀνώμοτος*: quantam ea res *ἀμηχανίαν* Scholiastae obiecerit, quamque longe eum a poëtae sententia abduxerit: dicerem, si liberet ostentare me in exagitandis aliorum erroribus. Nunc eo ingenio sum, ut id, quod mihi verum videtur, nude ac simpliciter proponere satius ducam.

CAPUT IV.

Quid intersit inter imperium patris et domini. Emendati Afranii versus apud Gellium.

Multum interesse inter imperium patris et domini, longeque
146 alia ratione regendos esse liberos, alia servos, multi et philosophi et poëtae veteres tradiderunt. Nam servilis quidem animus, naturali quodam dominorum odio imbutus, coërceri fere, nisi malo, non potest. Liberi, quos cum parentibus arctissimo *) caritatis vinculo natura copulavit, officiis sunt et obsequio et benevolentia devinciendi. Sed habendus diligenter est modus. Neque enim laudandi sunt, qui ita indulgenter filios habent, ut ad omnia eorum peccata conniveant: qualis a Terentio inducitur Mitio **): multoque minus si qui se eis praebent inhonestarum libidinum administros, et, quod ait apud Eu-

*) Quamquam a *coërceo* dicitur *coërcitus*, tamen simplex *artus* paene omnes hodie praeferunt. Vid. Ochsner ad Cic. Eclog. pag. 297. ed. tert. Schmid. ad Horat. Epist. I. 5, 29. Tom. I. pag. 129 sq.

**) In Adelphis.

ripidem Medeae nutrix*), *ἡμαρτηκόσι κύπριν συνεγκομίζουσι.* Ut fugiamus enim, proponuntur illa in theatris, non ut imitemur**):

Omnes parentes, Libane, liberis suis
Obsequelam facient, qui auscultabunt mihi:
Quippe qui mage amico utantur gnato et benevolo.
Atque ego me id facere studeo: volo amari a meis.
Volo mei patris me similem, qui, caussa mea,
Nauclerio ipse ornatu per fallaciam,
Quam amabam abduxit a lenone mulierem.
Neque puduit eum id aetatis sycophantias
Struere, et beneficiis me emere gnatum suum sibi.
Eos me decretumst persequi mores patris.
Nam me hodie oravit Argyrippus filius,
Amanti ut facerem argenti copiam sibi.
Et id ego percupio obsequi gnato meo.
Volo amori obsecutum illius. Volo amet me patrem.

Flagitiosa quidem illa sunt et a paterna lenitate nimium quantum abhorrentia. An vero si quis pater filium aut brachio, aut crure, aut aliqua corporis parte debilitet inutilemque reddat, teter et immanis habeatur: qui animum, quo nihil est divinius, detorquebit, depravabit, corrumpet, hunc lenem atque indulgentem putemus? Ego vero immitem potius et crudelem nominaverim. Non hercle minus, quam si desipienti ac deliranti, et mentis vitio mortiferum venenum petenti pro cibo praebeat eique se nihil negare posse dicat. Satis sit errantes admonere, et admista blanditiis severitate in viam reducere, lapsos erigere, ignoscere: non saevire, non domo excludere, non in manicis
et compedibus habere: praecipitare quidem labantes et suapte 147
sponte ruentes in exitium impellere, non comitatis est, neque clementiae, sed crudelitatis et dementiae***): neque hoc qui faciunt, benigni patres, sed importunissimi filiorum suorum hostes sunt iudicandi. Pari quoque propemodum in vitio sunt, qui ad illam summam veritatis normam exigere omnia, quae a liberis fiunt, volunt: neque fas putant, inconsultam illam et improvidam aetatem usquam offendere et illectam blanditiis voluptatum a rationis praescripto deflectere: cum senes quoque ipsos, quibus multo facilius est domitas et compressas libidines habere, nonnunquam tamen abripi earum aestu, neque *ὀρθὰν τὰν ναῦν* perpetuo tenere posse videamus. Illi ergo superiores a filiis pro amore contemptum ferunt. Nunquam enim contemptum co-

---

*) Fallitur Muretus: est nutrix Phaedrae Hippol. v. 461. Scribendum autem *συνεκκομίζουσιν*. Faesi.

**) Plaut. Asin. I. 1, 49 sqq.

***) Notandus lusus in simili sono horum verborum *clementiae* ... *dementiae*, sicut infra *in vita* ... *invita*. Faesi.

gnita nequitia effugit. Ii, quibus naturae lege vita ipsa cariores esse debuerant, eis invisos se odiososque reddunt: et illud consequuntur, ut filii paternae vitae finem suae principium putent fore. Iam qui ne liberis quidem carus sit, eum consentaneum est ne ceterae quidem familiae carum esse. Cui autem dulce quicquam esse possit in vita, qui se vivere tota sua domo norit invita?

Θάνοιμ' ἄν, εἴ με πάντες εὔχονται θανεῖν,

ait ille, non male. Nam quid miserius, quam ita vivere, ut neminem videas, qui te salvum velit? quod consequuntur illi, ut dixi, qui metu potius, quam reverentia quadam, filios in officio continendos putant. Itaque praeclare Afranius *):

Horumce parentum est vita bilis liberis,
Qui malunt metui, quam vereri se a suis:

cuius versus eo libentius adduxi **), ut emendarem. Apud Gellium enim mirabiliter depravati leguntur. Quare neque exultanti iuvenem libidini frena laxanda sunt: neque ferox aetas duriore, quam par est, imperio magis etiam exasperanda: sed ea utendum dexteritate, ut ii, qui reprehenduntur, ipsi, non odio sui, sed amore potius et benevolentia id fieri sentiant: omnino-
148 que ita temperanda omnia, ut et ab odio severitatem comitas vindicet, et a contemptu severitas comitatem.

CAPUT V.

Emendatus Varronis locus, qui citatur a Nonio.

Asse vinum: asse pulmentarium. Sed eas, quo natura aurigatur, non necessitudo. Ita plane citantur haec verba Varronis a Nonio ***): nisi quod librariorum vitio *sedeas* coniuncte legitur pro *sed eas.* Mirum est autem, Victorium †), qui haec verba diligenter consideravit eorumque sententiam satis commode exposuit, non vidisse, magnum in eis adhuc haerere vitium, idque tale, ut sententiam plane absurdam et ineptam efficiat. Nam quid est tandem, *quo natura aurigatur, non necessitudo?* Aut quo aurigatur natura, nisi quo etiam necessitudo?

---

*) Apud Gell. lib. XV. cap. 13. Nunc legitur:

Hem isto parentum est vita vilis liberis,
Ubi malunt metui quam vereri se ab suis.

Vid. Bothii Poet. Lat. Scen. Fragm. Vol. II. pag. 163. Apud Stephanum Fragm. poet. vet. Lat. pag. 45. aliosque exhibetur *vitabilis*, ex quo *vita bilis* fecit Muretus.

**) Corr. *attuli.* Vid. supra ad lib. III. cap. 6.

***) II. 14. Vide Cornu Copiae Perotti ed. Basil. 1521. pag. 1359, 22. et pag. 1253. Sed Non. ed. Merc. pag. 70, 16. melius habet: *Asse vinum, asse pulmentarium: secundas, quo natura aurigatur, non necessitudo;* et sic etiam s. v. *necessitudo* pag. 354, 2. Cf. etiam infr. XIV. 3. Faesi.

†) Var. Lect. X. 13.

Puto autem tres primas litteras ultimae vocis ab aliquo librario sine caussa geminatas esse hoc modo: *nec necessitudo*: deinde illud *nec* mutatum esse ab aliis in *non:* ut plane ita legendum sit: *Asse vinum: asse pulmentarium. Sed eas, quo naturae aurigatur necessitudo.*

CAPUT VI.

Ab igne ad vitam crebro tralatas esse multas ab antiquis scriptoribus voces.

Igneae naturae esse animum, plerique veteres crediderunt. Adducebantur autem in eam opinionem, quod calore foveri ac vegetari *) omnia viderent: tum quod frigere cadavera: unde et *frigidam vitai pausam* dixit Lucretius **). Sed et movetur per se ignis et pascitur: quae certo quodam modo propria animalium sunt. Ergo ex ea opinione multa loquendi genera fluxere in quotidianam loquendi consuetudinem. Nam *extinguendi* verbum, quod in igne proprium est, etiam in animalibus dicitur. Ut, — *natumque patremque Cum genere extinxem* ***). Et, *animam extinguam seni* †). Et *vivere* ab iis, quae animata sunt, ad ignem transfertur. Plautus ††):

Nam si ignis vivet, tu extinguere extempulo.

Et Horatius †††) *vivas lucernas* dixit accensas: 149

Vivaeque producent lucernae,
Dum rediens fuget astra Phoebus.

Quod autem mihi rarum in primis visum est, etiam *interfectum torrem* pro extincto Accius dixit. Eius enim extant hi versus Meleagro *):

Tum suum vitae finem ac fati internecionem fore
Meleagro, cum torris esset interfectus flammeus.

---

*) Hoc verbum Appuleio eiusdemque farinae scriptoribus relinquendum. Multo magis autem vituperandus est Hemsterhusius, quod scripsit Oratt. pag. 137. *Campegius artium calore et luce vegetatus est ac percoctus.*

**) III. 493.

***) Virg. Aen. IV. 605 sq.

†) Cf. Terent. Adelph. III. 2, 16. *Seni animam primum exstinguerem ipsi.*

††) Aulul. I. 2, 15. Vid. Comment. in Catull. Opp. Tom. II. pag. 753.

†††) Od. III. 21. extr. Bentl. *fugat.*

*) Ap. Nonium I. 51. Ed. Merc. pag. 16, 31. exhibet: *Eum suum vitae finem et ubi torris esset.* Stephanus *Eum* ... *quum torris* etc. Bothius Poet. Lat. scen. Fragm. Vol. I. pag. 215. ludit:

Em (vel *Eum*) *vitai finem ac fati* (*d*) *internecionem sui*
Fore Meleagro, ubi cet.

CAPUT VII.

Correctus locus e primo Rhetoricorum Aristotelis. Item locus Callimachi ex hymno in Apollinem.

Aristoteles libro primo de Arte dicendi *), ubi felicitatis partes percenset, *εὐγηρίαν*, id est, ut Victorius erudite et eleganter interpretatur, bonam commodamque senectutem, in eo positam esse dicit, ut et tarde senescat quis, et sine dolore ac molestia senescat: nam neque quem cito deserit iuventus, feliciter senescere dicendus est; neque is, cuius ingravescentem aetatem magni dolores molestiaeque comitantur. In iis autem verbis, quae statim apud Aristotelem sequuntur, vitii aliquid inesse arbitror: neque Victorii aut scripturam, aut interpretationem ea in parte probo. Ille enim legit: *Ἔστι δὲ καὶ ἐκ τῶν τοῦ σώματος ἀρετῶν, καὶ τύχης· μὴ ἄνοσος γὰρ ὤν, μηδὲ ἰσχυρὸς, οὐκ ἔσται ἀπαθὴς, οὐδ' ἄλυπος, καὶ πολυχρόνιος, οὔτ' ἂν εὐτυχὴς διαμείνειεν ἄν.* Quibus ex verbis quam sententiam efficiat, ex ipsius commentario **) perspici potest. Ego autem ita legendum censeo: *μὴ ἄνοσος γὰρ ὤν, μηδὲ ἰσχυρὸς, οὐκ ἔσται ἀπαθὴς, οὐδ' ἄλυπος καὶ πολυχρόνιος ἄνευ τύχης διαμείνειεν ἄν* ***). Cum enim dixisset, ad *εὐγηρίαν* concurrere oportere cum corporis, tum fortunae bona: caussam statim addidit, cur utraque necessaria essent. Nam et nisi qui prospera utatur valetudine integrisque sit corporis viribus, is ut *ἀπαθὴς* sit, fieri prorsus non potest: et cui parum amica fortuna sit, neque va-
150 care molestiis poterit, neque diu vivere. Multa enim fortuito obiici possunt, quae partim magnas et graves molestias afferant, partim etiam vitae spatium contrahant. Hoc est igitur quod ait, *ἄνευ τύχης οὔτε ἄλυπον, οὔτε πολυχρόνιον διαμένειν οἷόν τε εἶναι.* Eodem prope modo memini correctum olim esse ab Io. Aurato, homine doctissimo mihique amicissimo, versum quendam Callimachi ex hymno in Apollinem †). Qui cum vulgo ita legatur:

Οὐδ' ὁ χορὸς τὸν Φοῖβον ἐφ' ἓν μόνον ἦμαρ ἀείσει.
Ἔστι γὰρ εὔυμνος τις. ἂν οὔρεα Φοῖβον ἀείδει.

legendus est, ut is, quem modo dixi, vir eruditissimus admonuit, hoc modo:

Ἔστι γὰρ εὔυμνος. τίς ἂν οὐ ῥέα Φοῖβον ἀείδοι;

Hoc enim dicit poëta, neminem esse usque eo rudem et indisertum, cui non facillimum sit laudare Apollinem. Nam ita

*) lib. I. cap. 5. ad fin. versus.

**) pag. 89. ima.

***) Vid. Mur. Opp. Tom. III. pag. 639. Mureti emendationem probat Vaterus Animadverss. in Aristot. pag. 37. Bekkerus dedit: *οὐδ' ἄλυπος καὶ πολυχρόνιος, οὔτ' ἄνευ τύχης διαμείνειεν ἄν.*

†) v. 30 sq. Haec Aurati emendatio recepta est ab editoribus.

multa in eo laudanda esse, ut nemini, ne infantissimo quidem, qui eum celebrare instituerit, deesse possit oratio.

CAPUT VIII.

Conatus emendandi duos locos e tertio libro Aristotelis de Arte dicendi.

Summum studium adhibere debent, quicunque aliquid dicendo persuadere meditantur, in ipso dicendi artificio occultando et obtegendo. Natura enim comparatum est, ut facilius assentiamur iis, qui ita, uti naturae impetus fert, loqui videntur, quam illis, a quibus naturalem illum cursum arte quadam inflecti opinamur. Etenim veritatis, ut ait Euripides *), simplex est oratio. Quo fit, ut, quicunque ab illa naturali simplicitate discedunt, veniant nobis in suspicionem, quasi decipere nos ac circumscribere moliantur. Sapienter igitur a dicendi magistris praecipitur, summam artem in arte dissimulanda sitam esse. Quod Aristoteles libro tertio **) his verbis complexus est: *Διὸ δεῖ λανθάνειν ποιοῦντας, καὶ μὴ δοκεῖν λέγειν πεπλασμένως, ἀλλὰ πεφυκότως· τοῦτο γὰρ πιθανὸν, ἐκεῖνο δὲ τοὐναντίον. ὡς γὰρ πρὸς ἐπιβουλεύοντα διαβάλλονται.* Quae verba exponens optimus interpretum ait ***), verbum *διαβάλλονται* alio quodam modo ac- 151
cipi, quam plerunque soleat. Cum enim *διαβάλλεσθαι* usitate dicatur pro eo, quod est criminari aut calumniari, hic valere idem, quod male animo affectos esse. Ego autem, quod bona ipsius venia dictum sit, nunquam id verbum eam vim habere arbitror: neque sane eo loco, quem ipse ex Plutarcho protulit, declarationem illam ullo modo confirmari puto. Potius autem crediderim, erratum esse a librariis, qui *διαβάλλονται* scripserint, cum scribendum esset *διευλαβοῦνται.* Ac ne illud quidem pigebit admonere: paulo supra eum, quem modo recitavimus, locum, ubi in vulgatis libris legitur, *ἐν δὲ τοῖς ψιλοῖς λόγοις πολλῷ ἐλάττοσιν*, mihi quidem legendum videri, *ἐν δὲ τοῖς ψιλοῖς λόγοις πολλῷ ἐλάττω εἰσίν* †). Ipsa enim orationis *ἀκολουθία*, nisi valde fallor, aliter constare non potest.

---

*) Phoeniss. v. 472 (al. 469.). *ἁπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφυ.* Ammianus Marcellin. lib. XIV. cap. 10. *Veritatis enim absolutus sermo ac semper est simplex.* Idem lib. XVII. cap. 5. *Quia igitur veritatis oratio soluta esse debet et libera.*

**) cap. 2. non longe ab init.

***) i. e. P. Victorius pag. 462. ima ed. 1548. Cf. supra II. 1. Attamen *διαβάλλονται* videtur defendi posse, ita ut accipiatur pro *διάκεινται.* Faesi. — Vulgatam tuetur Bekkerus.

†) Haec Mureti emendatio multis placuit, vid. Vateri Animadvv. in Aristot. pag. 142. Bekkerus *ἐλάττοσιν* intactum reliquit.

CAPUT IX.

Illustratus locus e primo Topicorum Aristotelis.

QUODAM loco e primo Topicorum Aristotelis*) vis particulae *πρὸς* non satis e Latinis interpretibus percipi potest: ubi sic philosophus loquitur: *Μὴ λανθανέτω δ' ἡμᾶς, ὅτι τὰ πρὸς τὸ ἴδιον, καὶ τὸ γένος, καὶ τὸ συμβεβηκὸς πάντα λεγόμενα, καὶ πρὸς τοὺς ὁρισμοὺς ἁρμόσει λέγεσθαι.* Non enim vertendum est ita, ut illi faciunt, *ad proprium, ad genus, ad eventum, ad definitiones:* sed *adversus.* Hoc enim docet philosophus: quae argumenta afferri solent ad docendum, aliquid non esse alicuius rei proprium, aut eventum, aut genus, eadem valere adversus definitiones. Nam ut, si quid non reciprocatur, proprium non est, ita neque definitio. Et si doceatur, genus non esse id, quod in definitione pro genere positum est: ipsa quoque definitio perimetur. Quin etiam si quid ostendatur eorum, quae ad definiendum adhibita sunt, *μὴ ὑπάρχειν*, tolletur definitio: cum in tollendis etiam eventis eadem ratio valeat. Est autem ita dictum *πρὸς*, ut in illis *πρὸς Λεπτίνην, πρὸς τὴν Φιλίππου ἐπιστολήν*, et similibus. Sic et libro secundo**) *τὰ πρὸς τὴν θέσιν* vocavit ea, quae ad oppugnandam *θέσιν* valerent.

152
CAPUT X.

Correctus et illustratus locus e secundo Topicorum.

SI QUANDO thesis nobis aliqua impugnanda sit, quae sterilis, ut ita dicam, et ieiuna sit, neque magnum ullum habeat campum, in quo excurrere possit oratio: qua ratione huic incommodo occurrere ac mederi debeamus, copiose Aristoteles libro secundo Topicorum docet. Inter cetera autem quae ponit apta et accommodata ad orationem in planum ac patentem locum ex illis angustiis educendam, vafrum quoddam et callidum artificium detegit, quo sophistae uti solerent: ob idque locum illum sophisticum vocat: *τόπος* enim plane, non *τρόπος*, eo loco***) legendum videtur. Id erat huiusmodi. Habebant sophistae meditatos ac paratos multos diversis de rebus communes locos. In iis et ornamentorum et argumentorum omni genere abundabant. Ergo si forte in suis illis *ἐπιδείξεσι* quaestio inciderat quaepiam, ad quam ipsi tractandam minus instructi forent, quacunque via poterant, abducebant disputationem a re proposita ad unum aliquem e locis illis communibus, in eoque postea sese iactabant. Id quatuor modis fieri potest. Quorum priores duo neminem dedecent: tertius habet aliquid sophisticum: ideoque parce ac modice eo utendum. Quartus autem continet aper-

---

*) cap. 6.

**) cap. 2. 5.

***) Top. lib. II. cap. 5. Bekkerus *τρόπος* retinuit.

tam significationem impudentiae. Quare totus sophistis relinquendus est. Primus modus est, cum eorum, quae a nobis sumuntur ad evertendam thesin, aliquid negatur ab adversario: ita autem res fert, ut ad id ipsum, quod negatur, tractandum instructiores simus, quam ad eam, cuius causa id sumptum erat, quaestionem. Tunc enim licebit, diis hominibusque approbantibus, quanta maxima poterimus orationis ubertate ac copia versari in eo confirmando, quod negatur. Exempli caussa finge, disputari inter duos de summo bono: quorum unus in voluptate illud ponendum esse defendat: alter eam sententiam impugnet. Hunc autem ponamus, non valde tritum esse in ea parte philosophiae, quae format mores: sed in physicis egregie exercitatum. Nempe igitur ad propositam quaestionem, quae ethica est, non poterit ei magna vis argumentorum suppetere. Quodsi quid physicum ageretur, haberet, ubi facultatem ostentaret suam. Accingit se tamen ad disputationem: in eamque ingreditur hoc 153
modo. Motionem omnem imperfectum quiddam esse. Quare voluptatem, cum motio sit, esse etiam imperfectum quiddam: neque dignandum summi boni nomine. Neget ille alter, quod prioris syllogismi initio sumptum est: omnem videlicet motionem esse imperfectam. Quis inficiari audeat, voluptatem impugnanti licere, transferre orationem ad demonstrandum id, quod negatum est? Pandet igitur vela, et emersus ex illo, in quo deprehensus erat, fretu*), in explicanda vi ac natura motionis, pleno mari feretur. Quippe: est enim ea tractatio Physicorum. Altera ratio his verbis ab Aristotele exponitur**): *ὁμοίως δὲ καὶ ὅταν ἐπαγωγὴν πρός τι διὰ τοῦ κειμένου ποιησαμένου, ἀναιρεῖν ἐπιχειρῇ. τούτου γὰρ ἀναιρεθέντος καὶ τὸ προκείμενον ἀναιρεῖται.* Quae verba magnum negotium facesserunt***) Alexandro. Ita enim sane vocemus eruditum illum interpretem, si non suo, at usitato tamen nomine, cuius quae hoc loco sit†) *ἀμηχανία*, videre est. Ego autem, cum ab eo dissentiam, non constitui sententiam ipsius referre. Petant eam e libro, qui volent. Meam proponam: ut, cui placuerit, eam sequatur. Primum igitur Aristotelis verba ita legenda censeo: *ὁμοίως δὲ καὶ ὅταν ἀπαγωγὴν πρός τι διὰ τοῦ προκειμένου ποιησάμενος ἀναιρεῖν ἐπιχειρῇ· τούτου γὰρ ἀναιρεθέντος καὶ τὸ προκείμενον ἀναιρεῖται.* In quo, ne quis forte aliter putet, profiteor, me unam tantum litteram ex me mutare esse ausum. Nam quod pro *ἐπαγωγὴν* scripsi *ἀπαγωγὴν*, coniectura ductus, ut verum fatear, feci. *Προκειμένου*, ubi vulgo legitur *κειμένου*, apud Alexandrum reperi. Idque melius visum est propter id, quod sequitur: *καὶ τὸ προκείμενον*††) *ἀναιρεῖται*. *ποιησάμενος*, pro *ποιησαμένου*,

---

*) Confirmatur haec forma Ciceronis loco in Verr. lib. V. cap. 66. §. 169.

**) Ibidem. Bekkerus *ποιησάμενος* e Codd. recepit.

***) Ad hanc formam cf. Cic. Divinat. in Q. Caecil. cap. 14. §. 45. Faesi.

†) Hoc verbum omissum a Ruhnkenio.

††) Wolfius *καὶ προκείμενον* omisso art. *τό*.

antiqua scriptura est, ut apparet ex eodem Graeco interprete. Unam autem litteram mutare, non nimis improbum neque inverecundum esse arbitror. Nunc dicam, quam subesse his verbis sententiam putem. In illa superiori ratione abducebatur disputatio ad antecedentia: hic ad consequentia abducitur. Ait enim, si non satis multa nobis occurrant argumenta, quae proprie pertineant ad labefactandam thesin: videndum esse, num quid ex ea consequatur, quod multis argumentis impugnare possimus. Licebit enim eo traducere disputationem: cum, si quid alicui consequens est, everso eo id quoque, unde consequitur, corruat. Exempli gratia si quis disputet adversus eos, qui
154 animos cum corporibus interire censent: et ostendat, eo, quod illi volunt, posito omnem cultum divinum atque omnem religionem funditus sublatum iri: deinde nactus dicendi campum ostendat, quanta confusio ac perturbatio omnium rerum, quanta generis humani miseria et infelicitas consecutura sit sublata religione. Quae si vel cogitatu horrenda sunt*): exterminanda quoque est e mentibus hominum opinio illa, quae animos mortales facit. Eodem modo licebit, disserentem adversus necessitatem fati ostendere, si ea sit, supervacaneas esse leges: tum disputare ample ac copiose de legum dignitate ac praestantia: et quantopere sint necessariae, utpote quibus, tanquam nervis, hominum societas devincta teneatur. Hanc ego germanam esse Aristotelis sententiam existimo: eamque facile ex ipsius verbis elici ad eum, quem dixi, modum emendatis. Tertius modus est, cum videtur quidem is, qui disputationem alio derivat, necessario id facere: neque tamen facit. Ut si quis disputaturus de motibus animi repetat sermonis principia ab iis, quae de motu apud Physicos disputantur. Videbitur enim auditoribus non acutissimis aliquid, quod ad rem faciat, dicere; cum de motu utrobique agatur. Ac tum maxime, si adversarius eorum aliquid negaverit. Illud autem praeteriens admonebo: in hoc loco explicando, ubi apud Aristotelem legitur *εἴτε ἀπὸ ἐπαγωγῆς ἐνδόξου*, mihi legendum videri *εἴτε ἀπαγωγῆς ἐνδόξου***). Quartus modus est, qui neque necessitatem, neque necessitatis similitudinem habet ullam. Quale sit, si *τῷ ἀντιπάλῳ* inter disputandum exciderit soloecismus, aut falsa historia, aut aliquid tale: et tu in eo eum urgeas.

CAPUT XI.

Emendati loci aliquot e libello Q. Ciceronis de Petitione consulatus.

Nunc, quia non omnes eadem iuvant: estque, *κατ' ἐκεῖνο τὸ Εὐριπίδειον****), μεταβολὴ πάντων γλυκύ*, omittamus paullisper

*) Sed hoc argumento in philosophica disputatione nihil probari apertum est. Faesi.

**) Bekkerus dedit *εἴτε ἐπαγωγῆς ἐνδόξου*.

***) Orest. v. 234.

Aristotelem: et alios levioris operae scriptores, quoad possumus, adiuvemus. Est autem in omni re laudabili atque honesta, etiam non consecuta operis effectione, voluntatis laudanda propensio. Ac quoniam M. Tullii libros a mendis iam aliquot vindicavimus: voluimus quidem certe: Q. etiam Tullio, eius fra- 155
tri, praestemus idem officium: et quem illius unicum habemus de Petitione consulatus commentariolum accuratissime atque artificiosissime scriptum, operae aliquid in eo purgando sumamus. Igitur ex ipso quidem limine ac vestibulo mendum unum sustulimus iam iis in Scholiis, quae anno in Propertium edidimus *). Cum enim vulgo ita legatur, *Etsi tibi omnia suppetunt, quae consequi ingenio aut usu homines aut diligentia possunt:* docuimus, vocem *homines* temere additam **) et illud *consequi* παθητικῶς positum esse. Paullo post autem ubi fratris amicitias generatim enumerat, ita legitur: *Deinde et amicorum multitudo, et genera appareant. Habes enim ea, quae novi habuerunt: omnes fere publicanos, totum fere equestrem ordinem, multa praeterea municipia* etc. Quo loco, quin isti παντολέτορες, qui praeclaras suas glossas ubique inferciebant, verbum *habuerunt* de suo addiderint, neminem considerata re dubitaturum opinor. Nam qui tandem illa novi habuerant? Aut quid magni erat, ea habere Ciceronem, quae novi habuissent? *Novi* igitur, priore syllaba producta, legendum est: ut sit: *ἔχεις γὰρ ἃ ἐγῷδα:* non autem *ἔχεις γὰρ ἃ εἶχον οἱ καινοί****). Leviusculum hoc est, quod dicturus sum: sed dicam tamen. Nulla est enim tam parva macula, quam non pulchrum sit e bonis libris eluere. Ubi ergo est, *Iam P. Galbam, et L. Cassium:* pro *Iam* legendum puto *Nam* †). Illud gravius: quod cum exposuisset multas caussas, ob quas Antonium Cicero pro nihilo putare deberet, de Catilina ingrediens loqui ita scribit: *Alter vero, dii boni, quo splendore est? Primum nobilitate eadem. Num maiore? Non: sed virtute.* Iidem autem illi stercorei glossographi, quos glossis suis aliquid aliud facere, non libros contaminare oportebat: ad illa verba *Primum nobilitate eadem* auctarium addiderunt *qua Catilina* ††). Atque ita fuere bardi, ut non animadverterent, de ipso Catilina sermonem esse. Nam illa, quae sequuntur, *Quamobrem qui inanius umbram suam metuit* †††), corrupta esse video: quomodo emendari debeant,

---

*) Prodierunt enim a. 1558. Locus, quem significat, legitur Opp. Tom. II. pag. 913. Faesi.

**) Haec coniectura ab Ernestio et Orellio utpote durior recepta non est.

***) Editio prima male *οἱ νέοι*, quod Muretus correxit admonitus a Lambino epistola laudata pag. 400. ubi etiam Q. Ciceronis locus rectius emendatur. D. R. — Lambinus legit: *Habes enim ea, quae novi non habuerunt* etc. Orellius post *novi* lacunae signum posuit, quam ex Epist. ad Famil. V. 18. optime sic expleri posse existimat: *quae novi non multi habuerunt.*

†) cap. 2. §: 7. Ernestius atque Orellius nihil mutant.

††) Ibid. §. 9. Haec nunc eiecta sunt.

†††) Ernestius: *quamobrem*, *quod inanius*, *umbram* cet. Sed in annott.

156 non video. Venit mihi quidem in mentem aliquid: sed nihil satis firmi. Nemo autem, qui praestat quod potest, quod quaedam non possit, reprehendendus est.

CAPUT XII.

Ex eodem libello emendati aliquot loci.

Non eos modo, qui corruptos praestantium scriptorum locos emendant, praeclare operam suam ponere arbitror: verum illos quoque, qui, cum aliud nihil possunt, eos indicant; proponunt enim hominibus ingeniosis et copiosa veterum codicum supellectile instructis materiam, in qua se exerceant: eosque excitant ad aliquid excogitandum. Quod nunc faciam: locumque indicabo ex eodem illo libello *), qui sine dubio corruptus est. Quomodo corrigi debeat, divinabit fortassis alius. *Deinde ut quisque optimus ac maxime domesticus, ut is amet, quisque fidelissimum esse te cupiat, valde elaborandum puto: tum ut tribules, ut vicini, ut clientes, ut denique liberti, postremo etiam servitus.* Huius periodi prima pars ita deformata est, ut, quid sibi velit, suspicari potius quam intelligere liceat. In extremo autem, ubi est *servitus*, legendum censeo *servi tui.* Sequitur: *Nam fere omnis sermo ad forensem famam a domesticis emanat auctoribus.* Quae verba ut integra et incorrupta sunt, ita depravata et male distincta, quae sequuntur **), *Deinde instituendi sunt cuiuscunque generis amici ad speciem hominis illustris honore ac nomine: qui etiam si suffragandi studia non navant; tamen afferunt petitori aliquid dignitatis ad iustitiam obtinendam. Magistratus, ex quibus maxime consules, deinde tribunos plebis ad conficiendum centurias homines excellenti gratia, qui tribuent centuriam*, et cetera. Spero, omnes homines mihi assensuros, nullam omnino idoneam sententiam ex iis verbis extundi posse. Ego autem puto eum facere tria genera amicorum: unum, ad speciem: alterum, ad iustitiam obtinendam, si quis forte competitorum malis artibus eum deiicere moliatur: tertium, ad conficiendum centurias; ac, ne longum faciam, ita legendum censeo: *Deinde instituendi sunt cuiusque generis amici. Ad speciem, homines illustres honore ac nomine: qui etiam si suffragandi studia non navant, tamen afferunt petitori aliquid*
157 *dignitatis. Ad iustitiam obtinendam, magistratus: ex quibus*

---

dicit legendum sibi videri: *quamobrem (quid inanius?) umbram suam metuit.* Orellius: *Quamobrem? — Quod Antonius umbram suam metuit* etc. addens: Verum fortasse praestat: *Quod ille umbram.*

*) cap. 5. §. 17. Nunc editur: *Deinde, ut quisque est intimus ac maxime domesticus, ut is amet et quam amplissimum esse te cupiat, valde elaborandum est: tum ut tribules ... postremo etiam servi tui.*

**) Ernestius et Orellius cum Mureto faciunt, nisi quod uterque legit: *Denique instituendi sunt* cet. deinde *ad ius obtinendum*, in fine *ad conficiendas centurias, homines excellenti gratia. Qui abs te tribum aut centuriam* cet.

maxime consules, deinde tribuni plebis. Ad conficiendum centurias, homines excellenti gratia. Illud autem, *Qui tribuent centuriam*, alterius periodi principium est. Quae ne ipsa quidem vitio vacat. Haud ita multo infra, in eodem libello ita legitur: *Et omnino, quoniam eo genere amicitiarum petitio tua maxime initiata est, quod caussarum defensionibus adeptus es* etc. Ego pro *initiata* libenter legerim *innixa* *). Paulo post: *Et quemadmodum memini, quod nulla in re illis unquam molestus fuisti, sic cura, ut intelligant, omnia te, quae ab illis tibi deberi putaris, ad hoc tempus reservasse.* Sed quis est, qui cum illas sermonis sordes videt, *Memini, quod nulla in re fuisti molestus illis,* non clamet, δότε μοι λεκάνην **)? Vox *illis* abest a quibusdam olim impressis libris. Unde mihi verisimile fit, ita legi debere: *Et quemadmodum nemini ulla in re unquam molestus fuisti* etc. ***)

CAPUT XIII.

Ex eodem libello emendati aliquot loci.

Praesertim cum id tibi casus afferat, uti tecum petant, quorum amicitia aut contemnenda, aut fugienda sit. Ex eodem illo commentariolo †) sunt haec: in quibus libentius legerim, *Ut ii tecum petant.* At hoc non magni momenti est. Illud paulo gravius: quod *rem honestam* scripserunt, ubi sine dubio scribere oportuerat *honestatem.* Quis enim non offendatur, haec legens ††): *Haec tu plane ab iis postulato, ut, quoniam nulla impensa per te alii rem honestam, alii salutem ac fortunas omnes obtinuerunt* etc. *Honestatem* autem dicit dignitatem et existimationem. Assentior etiam homini eruditissimo, Dionysio Lambino †††), qui ignoratione antiqui verbi locum hunc *) ex eodem libro depravatum iudicat. *Nam cum id petitur, quod honeste aut sine detrimento nostro promittere non possumus: quomodo si quis roget, ut contra amicum aliquam caussam recipiamus; belle negandum est: ut ostendas necessitudinem: demonstres, quam moleste feras: aliis te id rebus exacturum esse persuadeas.* Neque enim censet ille, ibi legi debere *exactu-*

---

*) Ibid. §. 20. Ernestius et Orellius *munita.*

**) Verba sunt Aristoph. Nub. v. 904. Kust. 907. Brunck.

***) Ernestius et Orellius: *Et quemadmodum nemini illorum molestus nulla in re unquam fuisti* cet.

†) cap. 7. §. 27. Ernestius et Orellius: *praesertim, quum tibi hoc casus afferat, ut ii tecum petant* cet.

††) cap. 9. §. 38. Ernestius et Orellius: *alii rem, alii honestatem, alii salutem* cet.

†††) Cf. Schol. in Terent. Opp. Tom. II. pag. 682.

*) cap. 11. §. 45. Ernestius et Orellius: *ut contra amicum aliquem caussam ... exsarturum esse persuadeas.*

rum, sed *exsarturum*. Idemque ita legit versus illos ex Heautontimorumeno *) :

158 *Ancillas, servos: nisi eos, qui opere rustico*
Faciundo facile victum exsarcirent suum **).

Unum etiam locum Q. Ciceronis ***) corrigam: qui in optimis omnium Manutianis libris asterisco notatus est: deinde alio me convertam. Ita ergo ibi legitur: *Praesertim cum multo magis irascantur iis, qui negent, quam iis, quem videant ea caussa impeditum, ut facere quod promisit cupiat, si ullo modo possit.* Legendum autem videtur, *Quam ei, quem videant* etc. Errorem obiecit obsoleta iam scribendi ratio. *Eii* enim scribebant pro *ei* †) et *reii* pro *rei*, et de eodem genere cetera ad eundem modum.

CAPUT XIV.

Quod apud Ciceronem in Epistolis ad Atticum legitur, ἐν αἰνιγμοῖς, unde sumptum sit.

Notum est, Ciceronem in veteribus utriusque linguae poëtis lectitandis multum fuisse: crebroque eorum modo integros, modo dimidiatos versus, modo etiam leviter immutatos scriptis suis immiscuisse: quin et nonnunquam unam aut alteram vocem ab iis sumptam usurpasse, quae tamen facile ab hominibus in eodem studio tritis agnosceretur. Tale est, quod in Epistola quadam ad Atticum ††) posuit, *ἐν αἰνιγμοῖσι*. Cum enim diceret, se, si perfidelem haberet tabellarium, omnia de rep. scripturum plane: sin aliter esset, subobscure quidem, sed tamen, ut Atticum facile intellecturum confideret: *In iis*, inquit, *epistolis me Laelium, te Furium faciam. Cetera erunt ἐν αἰνιγμοῖσι.* Sumpsisse autem hoc videtur ex Euripide: apud quem in Rheso ita loquitur chorus †††) :

Τὰ δ᾽ οὐκ ἐν αἰνιγμοῖσι σημαίνει κακά.
Σαφῶς γὰρ αὐδᾷ συμμάχους ὀλωλότας.

CAPUT XV.

Proverbium quoddam, quo Cicero de Senectute usus est, ex Euripide sumptum esse.

Principium libri de Senectute e primo Platonis *Πολιτειῶν*
159 prope ad verbum conversum esse, nemo paulum modo huma-

*) I. 1, 90.

**) Bentleius legit *exsercirent*, qui hanc emendationem Iano Palmerio tribuit. Sed vid. Turneb. Adverss. III. 5. Faesi.

***) cap. 12. §. 48. Ernestius et Orellius: *ei, qui neget, quam ei, quem videant iusta causa impeditum.*

†) Cf. infra XIII. 18.

††) lib. II. epist. 19. Orellius e codd. dedit *ἐν αἰνιγμοῖς*.

†††) v. 754 sq. ubi bene nunc iungitur *τάδ᾽ οὐκ* cet.

nior*) nescit. Sed quod ibi dicentem facit Scipionem de quibusdam senibus**), quibus ita odiosa senectus esset, ut onus se Aetna gravius dicerent sustinere: id unde sumptum sit, a nemine, quod sciam, proditum est. Eruditus sane vir***) ac multae lectionis, qui tot millia παροιμιῶν unum in corpus contulit, hoc non vidit. Est autem ex Euripide: apud quem Ἡρακλεῖ μαινομένῳ chorus, qui e senibus constat, iuventutem quidem celebrat ac praedicat: malam vero, ut veteres loquebantur†), aetatem miris modis exagitat, eique multa mala precatur. Inter cetera autem eam dicit onus esse Aetna gravius, quo perpetuo prematur senum caput. Versus hi sunt††): qui tamen vulgo aliter leguntur. Sed ego ita legendos puto:

ἁ νεότας μοι φίλον.
τὸ δὲ γῆρας ἄχθος αἰεὶ
βαρύτερον Αἴτνας σκοπέλων
ἐπὶ κρατὶ κεῖται.

Sed et apud Plautum†††) non raro ita senes de aetate sua, ut de gravi aliquo ac ponderoso onere loquuntur.

CAPUT XVI.

Ut Cicero dixit conficere famam, *ita Graeci dicunt* ποιεῖν ὄνομα.

In dialogo de claris oratoribus*) ita de Catulo loquitur Brutus: *Catulus erat ille quidem minime indoctus, ut a te paulo est ante dictum: sed tamen suavitas vocis et lenis appellatio litterarum bene loquendi famam confecerat.* Videtur autem hoc loquendi genus, quo res quaepiam alicui *famam conficere* dicitur, a Graecis manasse. Socrates quidem certe apud Platonem in Apologia**) eo utitur. Cum enim dixisset, mirum nonnullis videri posse, si nulla in re ceteris antecellebat, quid tandem

---

*) Dicendum erat *paulo humanior*, nam Silius aliique poetae post eum cum comparativo iungere solebant *paulum*.

**) cap. 2. §. 4.

***) Desiderius Erasmus.

†) Plaut. Menaechm. V. 2, 6.

††) v. 637 sq. Qui versus nunc sic distincti leguntur:

ἁ νεότας μοι φίλον· ἄχθος δὲ τὸ γῆρας ἀεὶ
βαρύτερον Αἴτνας σκοπέλων
ἐπὶ κρατὶ κεῖται.

Hermannus:

ἁ νεότας μοι φίλον· ἄ-
χθος δὲ τὸ γῆρας αἰεὶ
βαρύτερον Αἴτνας σκοπέλων
ἐπὶ κρατὶ κεῖται.

†††) Vid. Mercat. IV. 1, 5 sq. Menaechm. V. 2, 4 sq.

*) cap. 74. §. 259.

**) pag. 20. C.St.

ipsi tantam famam tantamque invidiam conciliare potuisset*): *Ego vero, inquit, conabor demonstrare vobis, quid mihi et famam et calumniam confecerit.* Verba, quibus hoc dicit, haec sunt: *κἀγὼ ὑμῖν πειράσομαι ἀποδεῖξαι, τί ποτ' ἐστὶ τοῦτο, ὅ ἐμοὶ πεποίηκε τό τε ὄνομα καὶ τὴν διαβολήν.*

160 ## CAPUT XVII.

Quod Theopompus de Lacedaemoniis dixit, idem de fortuna quoque merito dici posse.

Evolvebam nuper Theodori cuiusdam Metochitae librum, cuius mihi copiam fecerat homo cum philosophiae ac theologiae scientia praestans, tum ita comis atque amabilis, ut eum ipsae suis manibus Gratiae finxisse ac composuisse videantur, Sixtus Medices, Dominicanus. Continet autem liber ille centum viginti non sane contemnendas variis de rebus disputationes Graeco sermone conscriptas**): quarum in una reperimus haec, quae subiiciemus, in fortunae instabilitatem***) atque inconstantiam non inurbane, neque illepide dicta: quae nobis caussa fuit, cur ea hoc loco proponeremus. Theopompus historicus aculeata Lacedaemonios oratione perstringens improbarum eos mulierum cauponam exercentium similes esse dicebat. Quae hospitibus ad se divertentibus†) vinum initio et gustatu suave et usu salubre praebent, callide id astuteque facientes, ut argentum ab eis eliciant: postea vero aliud infundunt vile et corruptum et acidum, eoque ipsos uti cogunt. Sic enim et Lacedaemonios initio eius belli, quod adversus Athenienses gesserunt, callide fecisse, ut ceteros Graecos tanquam suavissimo poculo oblato allicerent; cum quasi tabellis publice propositis profiterentur ac promulgarent, cupere se Graeciam a dominatu Atheniensium vindicare: post autem eis amarissima et insuavissima pocula miscuisse refertae undique molestiis vitae et negotiorum acerbissimos dolores inurentium: cum praeficerent civitatibus Decemviros et praesides importunissimos, qui eas tyrannico imperio premerent agerentque ea, quae asperrima perpessu planeque intolerabilia essent. Sed enim quod Theopompus de Lacedaemoniis dicebat, id meo quidem iudicio de hominum fortuna con-

---

*) Nonne potius scribendum erat *potuerit?*

**) Ex his verbis apparet loqui Muretum de opere, cuius haec inscriptio fertur: *Ὑπομνηματισμοὶ καὶ σημειώσεις γνωμικαί*, in cuius sect. 100. agitur *de re publica Lacedaem.* Vid. Fabricii B. Gr. lib. V. cap. 33. pag. 226. Libri adhuc inediti nuper specimina quaedam e Codd. MSS. publicavit F. Blochius Havniae 1790. 8. Wolf. — Pleniorem deinde editionem paravit Ch. G. Mueller, et post mortem eius absolvit Th. Kiessling. Lips. 1821. 8. Ibi est cap. 116 (*Κεφ. ρις'*). Vid. Theop. Fragm. ed. E. Wichers pag. 131. 282 sq.

***) Melius scripsisset Muretus cum Nepot. Dion. cap. 6. §. 1. *mobilitatem.*

†) Praestat *devertentibus.*

venientius dici potest. Quae quidem multis initio obviam sese ferens miris eos ad se blanditiis allicit, tum inani praesentium successuum laetitia complens, tum spe ita semper in posterum fore. Ubi autem inhiantes sibi homines sua levitate in altum sustulit, saepe eis praeter opinionem maximas exhibet difficultates. Nonnumquam etiam illos, qui futura non prospicientes magnos spiritus, ipsius inflati favore, conceperant, deserit: non 161
aliter, quam dolosus quispiam et perfidus itineris comes, qui quibus maxime in locis societate et viribus, et mutua defensione opus est, ibi potissimum fugiens confisum sibi comitem derelinquit. Ita fere Theodorus: cuius liber cum adhuc divulgatus non sit, iudicavi, si haec ex eo pauca describerem, non malam me a studiosis gratiam initurum. Sed Plutarchus in Lysandro *) hoc ipsum narrans Theopompum hunc comicum vocat.

CAPUT XVIII.

Ciceronis e Lucullo correctus et declaratus locus.

Experiri libet, ecquid opera mea corrigi possit locus quidam e Ciceronis Lucullo **), quem cum depravatum esse constaret, exstiterunt etiam alii, qui emendare vellent: sed eos, quod petebant, assecutos non puto. Habetur autem ibi sermo de iis, qui ab ineunte adolescentia ita se alicui disciplinae philosophorum addixerant, ut eius omnia placita ac decreta sequerentur: et ut Ulysses Homericus ait ***), solum Tiresiam apud inferos sapere, ceteros *σκιὰς ἀΐσσειν*, ita ipsi, qui ex eadem essent haeresi, iis veritatem patere solis, ceteros omnes vagari temere et huc illuc a vero avios ferri iudicarent. Negat autem id eos statuere potuisse: non enim aliorum cognovisse rationes: ut, omnibus diligenter examinatis ac perpensis, constituerent, qua tandem una cunctae aliae praeponderarentur. Scitum autem est illud, sive *Ἡσιόδειον* est sive, ut creditur, *ψευδησιόδειον*: *Μηδὲ δίκην δικάσῃς, πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς* †). Id igitur non fecisse ipsos; sed infirmissimo tempore aetatis aut obsecutos amico cuidam, aut una alicuius, quem primum audiissent, oratione captos, de rebus incognitis iudicasse et ad quamcumque disciplinam quasi tempestate delati essent, ad eam, tanquam ad saxum, adhaesisse. Porro eandem stultitiam eleganter exagitavit Lucianus in dialogo, qui *περὶ αἱρέσεων* inscribitur: et multo gravius Origenes lib. primo *κατὰ Κέλσου* ††). Sed Ci-

---

*) pag. 440. D. Haec verba in ed. prima non leguntur. Ceterum a Plutarcho Theopompus ob hanc comparationem reprehenditur. Faesi.

**) i. e. Academ. prior. lib. II. cap. 3. §. 9.

***) Odyss. lib. X. v. 494 sq.

†) De hoc versu (quem Muretus laudavit etiam Tom. I. pag. 150. R.) vid. Gaisford. Poet. min. Graec. Vol. III. pag. 253. ed. Lips. Fr.

††) Verba *et multo gravius — κατὰ Κέλσου* absunt ab edit. prima.

cero (eius enim caussa haec suscepta et instituta oratio est) ita hac de re loquitur: *Nam quod dicunt, omnia se credere ei, quem iudicent fuisse sapientem: probarem, si id ipsum rudes et*
162 *indocti iudicare potuissent. Statuere enim, qui sit sapiens, vel maxime videtur esse sapientis. Sed ut potuerunt, omnibus rebus auditis, cognitis etiam reliquorum sententiis, iudicaverunt: aut re semel audita ad unius se auctoritatem contulerunt.* Ex his postremis verbis cum appareret, aut nullam sententiam effici, aut eam, quae quodam modo cum ipsius Ciceronis mente pugnaret: visum est homini eruditissimo, et alioqui in sanandis eiusmodi vulneribus felicissimo *), ita legi debere: *Sed ut potuerunt, omnibus rebus auditis, cognitis etiam reliquorum sententiis, iudicare: ita, re semel audita, ad unius se auctoritatem contulerunt.* Quam ego correctionem eo probare deterreor, quod Cicero, si ita legamus, fateri videbitur, eos tanta de re iudicare potuisse, si omnium sententias audiissent. At rudes et indocti erant. Non igitur poterant, ne auditis quidem et cognitis omnium sententiis, iudices idonei esse. Quocirca alio modo **) corrigendum arbitror: nempe ita, ut pro *potuerunt* legamus *potuerint:* pro illo *aut* substituamus non *ita*, sed *an:* totam autem comprehensionem interrogando efferamus ad hunc modum: *Sed, ut potuerint: omnibus rebus auditis, cognitis etiam reliquorum sententiis iudicarunt, an, re semel audita, ad unius se auctoritatem contulerunt?* Ita enim duobus modis eorum iudicium reprehendetur. Quod neque iudicare potuerunt, cum rudes et indocti essent: et, ut eos potuisse demus (ea enim vis inest in his verbis *ut potuerint*), non tamen cognoverunt omnium sententias: sed indicta caussa condemnatis aliis unius auctoritatem sunt secuti. De rebus autem neque auditis neque cognitis recte iudicare nemo quamlibet sapiens possit.

CAPUT XIX.

Ciceronis locus ex Isocrate, ut videtur, imitatus.

Isocrates cum Euagorae laudationem ad Nicoclem eius filium mitteret, principio usus est pereleganti valdeque ad ornandum ac commendandum munus suum accommodato. Putare enim se dixit, si quis eorum, quae hic fiunt, sensus ad mortuos perveniret, nihil posse ipsi Euagorae accidere optatius, quam ut res
163 ab ipso praeclare ac fortiter gestae eloquentis alicuius hominis voce, ut ipsarum dignitas posceret, celebrarentur. Non erat

*) Paulo Manutio. Vid. Epist. Lamb. l. l. pag. 401. Faesi.

**) Aliter emendat Lambinus l. c. pag. 401. D. R. — Orellius totum locum sic constituit: *Nam, quod dicunt omnino, se credere ei, quem iudicent fuisse sapientem; probarem, si id ipsum rudes et indocti iudicare potuissent (statuere enim, qui sit sapiens, vel maxime videtur esse sapientis): * sed ut potuerint, potuerunt, omnibus rebus auditis, cognitis etiam reliquorum sententiis: iudicaverunt autem re semel audita atque ad unius se auctoritatem contulerunt.*

autem dubium, quin plurimi facturus esset filius id, quod ipsi patri, de quo omnibus modis ornando cogitabat, probatum iri existimaret. Perbono igitur perque apposito argumento usus est rhetor ille, cum, cuius laudes oratione sua complexurus erat, eius ipsius ea de re, quatenus licebat, iudicium ac sententiam protulit. Vidit id, qui Isocratis libros diu in deliciis habuerat multasque de floribus illius corollas sibi texuerat, Tullius. Itaque cum in senatu ageretur de Ser. Sulpicii statua, quam pedestrem statui oportere censeret: eandem illam Isocrateam rationem adhibuit *): ut non immerito credi possit, eum Isocratis locum ipsi tum in mentem fuisse. Utriusque verba ponam, ut conferre liceat. Isocrates: *ἡγησάμην Εὐαγόραν, εἴ τις ἐστὶν αἴσθησις τοῖς τετελευτηκόσι, περὶ τῶν ἐνθάδε γιγνομένων, εὐμενῶς μὲν ἀποδέχεσθαι καὶ ταῦτα καὶ χαίρειν ὁρῶντα* **) *τήν τε περὶ αὐτὸν ἐπιμέλειαν, καὶ τὴν σὴν μεγαλοπρέπειαν· πολὺ δ' ἂν ἔτι πλείω χάριν ἔχειν ἢ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν*, et quae sequuntur. Cicero ***): *Mihi autem recordanti Ser. Sulpicii multos in nostra familiaritate sermones, gratior illi videtur, si quis est sensus in morte, aenea statua futura, et ea pedestris magis, quam inaurata equestris.* Subiicit deinde uterque orator rationes, quibus verisimile efficiat, eum illorum fuisse sensum, de quibus honestandis agebatur.

CAPUT XX.

De quodam loco e secundo de Finibus neque Manutii, neque Victorii sententiam veram videri.

Cicero libro secundo de Finibus adversus Epicuri sententiam disputans, qui in constituendis conservandisque amicitiis suam quemque utilitatem sequi debere affirmaverat: cum aliis argumentis utitur ad eam opinionem labefactandam, tum hoc quoque: quod ista ratione suas quisque possessiones pluris facere deberet, quam amicos: cum ex illis uberes certique plerumque fructus, ex his damna et molestiae non parum saepe capiantur. His autem verbis Torquatum, quem ab Epicuro dicentem fecerat, alloquitur †): *Num igitur utiliorem tibi hunc Triarium putas esse posse, quam si tua sint Puteolis gramina?* Quae verba

---

*) Melius foret: *rationem secutus est. Adhibere* a bonis scriptoribus sic non ponitur, sed interdum a Mureto, ut Observv. Iur. cap. 11. Infr. cap. 23. *idem artificium adhibuit.* IX. 17. *eandem comparationem adhibuit.* XIV. 13. XIX. 16. inscript. Vid. Ruhnk. Praefat. ad Schell. Lex. pag. VI. Faesi.

**) In Ruhnk. edit. mire turbato verborum ordine legitur *ἀποδέχεσθαι καὶ χαίρειν ταῦτα, καὶ ὁρῶντα τήν τε* cet.

***) Orat. Philipp. IX. cap. 6. §. 13. ubi in editt. post *pedestris* omittitur *magis.*

†) cap. 26. §. 84. Ernestius et Orellius: *quam tua sint Puteolis granaria*, Goerenzius *si* retinet.

164 iam pridem diligenter ponderans Paulus Manutius iudicaverat, aliquid vitii subesse in voce *gramina*, ostenderatque se suspicari, pro *gramina* legendum *praedia*. Multis annis post P. Victorius lib. VI. Variarum lectionum *) vulgatam scripturam defendere conatus est planeque pronunciavit, eam mendo carere. Duobus autem argumentis id probat. Primum, quod *gramen* non tantum valeat certam herbam, quam *ἄγρωστιν* Graeci vocant, sed alias etiam ostendat, ex quibus foenum cogitur. Deinde, quod Cicero libro primo **) de Natura deorum de eadem re disputans ita scripserit: *Prata et arva, et pecudum greges diliguntur isto modo, quod fructus ex his capiuntur*. Mihi difficile et arduum videtur, a duobus eiusmodi hominibus dissentire: quorum utrumque, ut debeo, plurimi facio, alterum etiam incredibiliter diligo. Sed tamen quia, quod de se fortissimus ille Troianorum apud Euripidem dicit ***), — *φιλῶ λέγειν τἀληθὲς αἰεὶ κοὐ διπλοῦς πέφυκ' ἀνήρ*, non possum reticere, quid mihi videatur. Primum igitur, cur Victorii sententiam non probem: post cum Manutio agemus. Quid igitur ait homo eruditissimus, Victorius? *Gramen* proprie quidem esse eam herbam, quam Graeci *ἄγρωστιν* vocent: interdum tamen id nomen patere latius, ita ut complectatur eas omnes herbas, e quibus cogitur foenum. Quod quidem ita esse, nemo nescit, eorum dumtaxat, qui Latinarum literarum penitus rudes non sint. Foenum esse †) oporteret, si quis, qui tractaret literas, ad hanc rem doctore egeret. Sed illud quoque intelligendum est, quod Victorius, caussae, ut opinor, serviens, omisit dicere, hoc posteriore modo graminis nomine solos uti poëtas: idque eadem licentia, qua *notum* pro quolibet vento, pro qualibet arbore *pinum* interdum aut *abietem* dicunt. Quam licentiam nunquam sibi sumpsissent, qui soluta oratione scribebant: et minime omnium, nisi fallor, Cicero. Nam quod in eius scriptis nusquam hoc nomen legitur, nisi hic, dubio et controverso loco, id etsi tantum valere non debet, ut haec vox propterea expungatur (multa enim sunt apud Ciceronem singularia, et magna pars librorum ipsius intercidit): non immerito tamen, cum praesertim alia concurrant, scripturam reddiderit suspectiorem. Victorius certe, quem ego libenter auctorem ac ducem sequor, hoc argumento utitur, ut e quodam
165 loco ex epistolis ††) deleat vocem *fugacia*. Non postulo tamen, ut hoc mihi in numerum procedat. Nam ipse quoque quandam hoc loco vocem reponere cogito, quam nusquam praeterea apud

---

*) cap. 16.

**) cap. 44. §. 122. Legebatur *lib. secundo*, qui error huc migraverat ex Victorii Var. Lect. Correxit Wolfius.

***) Rhes. v. 394 sq.

†) Proverbialis locutio. Cic. de Orat. lib. II. cap. 57. §. 233. *foenum alios aiebat esse oportere.*

††) Vide Victor. Castigat. Cic. ad Divers. X. 12. ubi alii *fucata*. Sic etiam Manutius. Sed in edit. poster. Victorius mutata sententia *fugacia* reduxit. FAESI.

Ciceronem reperiri arbitror. Id me magis movet, quod graminis nomen pro illo toto genere herbarum pratensium, quibus exsiccatis et aridis ad pastionem animalium utimur, apud solos poëtas lego. Deinde, ut satis hoc e Ciceronis consuetudine dici posse demus: insulsa tamen et illepida erit oratio. Hoc enim denique dicet Cicero: *Num igitur utiliorem tibi hunc Triarium esse posse putas, quam si tuae sint Puteolis herbae?* At dices: prata hoc loquendi genere intelligit. Et potest cuiquam persuaderi, Ciceronem tam contorte locutum, ut, cum vellet prata dicere, noluerit ea suo nomine appellare, gramina maluerit: ut, qui audirent legerentve pro graminibus herbas, pro herbis prata accipere necesse haberent? Nam locum, quem e primo de Natura deorum adduxit*) Victorius, quid valere ad illam scripturam confirmandam crediderit, nescio: ego, qui eam impugno, eum ipsum locum valde facere a me puto. Etenim si ita dixisset Cicero: gramina, et arva, et pecudum greges diliguntur isto modo; tacerem, quiescerem, verbum amplius non adderem: nullo modo de scripturae illius integritate dubitarem. Nunc quid ait? *Prata, et arva, et pecudum greges* et cetera. Nempe igitur, ut hic prata suo nomine expressit, ita illic quoque, si prata dicere voluisset, prata dixisset, non gramina. Recte igitur iudicavit Manutius, locum hunc vitio non carere. Illud minus recte: quod sine auctoritate vetusti codicis *praedia* pro *gramina* substituendum putavit. Ego in quibusdam satis veteribus libris ita scriptum reperio: *Num igitur utiliorem tibi hunc Triarium putas esse posse, quam sint tua Puteolis granaria?* Atque haec postrema vox ita etiam in quibusdam olim excusis legitur. Quae scriptura cum absurdi nihil habeat, cur ei, quae vulgo recepta est, anteponenda non sit, non video. Nihil enim prohibet, Torquatum hunc granaria quaepiam Puteolis, e quibus magnos fructus perciperet, habuisse.

CAPUT XXI. 166

*Qui fuerint***) *Aristotelis libri de Philosophia, quodque illorum argumentum. Illustratus locus e primo libro Ciceronis de Natura deorum.*

Velleius, qui apud Ciceronem de Natura deorum***) Epicuri partes tuetur, principio disputationis suae veterum philosophorum super ea re sententias enumerando percenset: credo, ut cum alias omnes aut refellisset, aut illusisset, constitueret eam, quam sequebatur. Ibi de Aristotele ita loquens inducitur: *Aristoteles in tertio de philosophia libro multa turbat, a magistro Platone non dissentiens*, et quae sequuntur. Quem locum de-

*) Corr. *attulit.* Vid. ad lib. III. cap. 6.

**) Ruhnkenii operae *fuerunt.*

***) lib. I. cap. 13.

clarans Petrus Marsus *), homo, ut illis temporibus, non contemnendus: multa enim iam tum notavit, de quibus tanquam novis et a se primum animadversis multi hodie sibi placent: is igitur libros Aristotelis de Caelo tertium de Philosophia librum vocari putat: et ut stultam opinionem suam, quoquo modo poterat, confirmaret, errorem, ut fit, errore cumulat, librorum eius philosophi ridiculum quendam ordinem commentus. Primum enim **) de philosophia librum ait esse libros *τῶν μετὰ τὰ φυσικά:* secundum, libros *φυσικῆς ἀκροάσεως:* tertium, libros de Caelo. Quam ineptiam pluribus verbis exagitare nihil opus est. Id modo admonere non ab re fuerit, scripsisse Aristotelem libros tres, quibus nomen fecerit *περὶ ἀγαθοῦ ἢ περὶ φιλοσοφίας* ***), quibus complexus erat ea, quae in sermonibus a Platone acceperat, itemque nonnulla Pythagorae dogmata. Numerum librorum a Laërtio †) accepimus: qui in indice scriptorum Aristotelis ponit, *περὶ φιλοσοφίας α΄ β΄ γ΄.* Ipsemet autem eorum meminit libro primo de Animo ††) his verbis: *Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς περὶ φιλοσοφίας λεγομένοις διωρίσθη.* Quae verba ita exponit Simplicius: *περὶ φιλοσοφίας νῦν λέγει, τὰ περὶ τοῦ ἀγαθοῦ αὐτῷ ἐκ τῆς Πλάτωνος ἀναγεγραμμένα συνουσίας. ἐν οἷς ἱστορεῖ τάς τε Πυθαγορείους καὶ Πλατωνικὰς περὶ τῶν ὄντων δόξας.* Ex his autem facile cognosci potest error illorum, qui apud Ciceronem legebant: *A magistro Platone uno dissentiens* †††).

167 ## CAPUT XXII.

Ciceronis e tertio de Natura deorum locus ex Aristotele expressus.

Semper existimavi ea, quae libro tertio de Natura deorum *) Cicero Cottam dicentem facit, ut ostendat in diis virtutem inesse non posse, deprompta esse ex Aristotele. Sed ut de hoc meo iudicio ceterorum iudicium faciam, hoc loco utriusque verba proponam. Ita ergo loquitur Cotta: *Quid enim? prudentiamne Deo tribuemus? quae constat ex scientia rerum bonarum et malarum, et nec bonarum nec malarum. Cui mali nihil est, nec esse potest, quid huic opus est delectu bonorum et malorum? quid autem ratione? quid intelligentia? quibus utimur ad eam rem, ut apertis obscura assequamur. At obscurum Deo nihil potest esse. Nam iustitia, quae suum cuique distribuit, quid pertinet*

---

*) Edidit libros Ciceronis de Nat. Deor. Venet. 1507.

**) Haec particula abest ab edit. Wolfii.

***) Conf. Chr. Aug. Brandis diatribe academica de perditis Aristotelis libris de Ideis et de Bono sive Philosophia. Bonnae 1823. pag. 8 sqq. et Menag. ad locum Laertii. Faesi.

†) lib. V. sect. 22. Tom. I. pag. 327. ed. Huebner.

††) cap. 2. pag. 404 *b* 19. Bekk.

†††) Orellius cum Mureto *non dissentiens*, quam scripturam bene explicat Madvigius „aeque inconstans ac Plato.“

*) cap. 15. §. 38.

ad Deos? Hominum enim societas et communitas, ut vos dicitis, iustitiam procreavit. Temperantia autem constat praetermittendis voluptatibus corporis: cui si locus in caelo est, est etiam voluptatibus. Nam fortis Deus intelligi qui potest? in dolore, an in labore, an in periculo? quorum Deum nihil attingit. Apud Aristotelem autem libro X. de moribus ad Nicomachum *) haec leguntur: *Πράξεις δὲ ποίας ἀπονεῖμαι χρεὼν αὐτοῖς; πότερα τὰς δικαίας; ἢ γελοῖοι φανοῦνται συναλλάττοντες καὶ παρακαταθήκας ἀποδιδόντες καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα; ἀλλὰ τὰς ἀνδρείους; ὑπομένοντας τὰ φοβερὰ καὶ κινδυνεύοντας, ὅτι καλόν; ἢ τὰς ἐλευθερίους; τίνι δὲ δώσουσιν; ἄτοπον δέ. ἢ καὶ αὐτοῖς ἔσται νόμισμα, ἤ τι τοιοῦτον; εἰ δὲ σώφρονες, τί ἂν εἶεν; ἢ φορτικὸς ὁ ἔπαινος; ὅτι οὐκ ἔχουσι φαύλας ἐπιθυμίας; διεξιοῦσι δὲ πάντα φαίνοιτ' ἂν τὰ περὶ τὰς πράξεις μικρὰ καὶ ἀνάξια θεῶν.* Quanquam autem inter utriusque orationem non ita magna est dissimilitudo, longe tamen aliud Cottae, aliud philosophi consilium fuit. Ille enim scelerate et impie efficere voluit, nullam ullius generis in diis inesse virtutem. Hic cum docere vellet, *τὰς θεωρητικὰς τῶν ἀρετῶν* praestare *ταῖς πρακτικαῖς*, ostendit, has humiliores esse et abiectiores, quam ut in divinam naturam convenirent. Praeclare autem Plotonici omnes omnino virtutes in Deo inesse dicebant, sed longe alio modo, quam in hominibus: nempe *παραδειγματικὰς καὶ αἰτιώδεις.* Nobis quidem nihil esse certius atque exploratius debet, quam Deum esse principium 168
ac finem omnium virtutum, bonorumque adeo omnium: ipsum solum vere ac per se bonum: cetera eo tantum bona, quod ab ipso proficiscuntur ad eundemque referuntur.

CAPUT XXIII.

Locus e Miloniana cum duobus Demosthenis uno, altero Lysiae comparatus.

CALLIDE et ingeniose locutus est Cicero in Miloniana **), cum illuc venisset, ut fatendum esset, Clodium a servis Milonis occisum fuisse. Nam qui prospiceret, rem ipsam per se odiosam esse (nemo enim fere est, qui ad caedis mentionem non exhorrescat et aversetur eum, a quo illa perpetrata dicitur), noluit eam suo ac proprio nomine appellare; sed eam orationi suae sententiam intexuit, quae ad avertendum odium et ad facinus ipsum excusandum cogitari potuit aptissima. *Fecerunt*, inquit, *servi Milonis, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset.* Neque enim non satis ex eo intelligitur, occisum Clo-

---

*) cap. 8 extr. Apud Bekk. legitur et distinguitur: *καὶ ὅσα τοιαῦτα; ἀλλὰ τὰς ἀνδρείους, ὑπομένοντας ... ἄτοπον δ' εἰ καὶ ἔσται αὐτοῖς νόμισμα ἤ τι τοιοῦτον. αἱ δὲ σώφρονες τί ἂν εἶεν;*

**) cap. 10. §. 29.

dium: sed asperitas rei tollitur, mitigatur quidem certe, cum cogitat quisque, se quoque idem facturum fuisse, si in tale discrimen incidisset. Omnes enim facile ignoscunt, cum quis quid fecit, quod ipsi quoque fecissent. Usus est autem in re quidem et dissimili et dispari, sed tamen usus est eadem sententia Demosthenes in oratione adversus Midiam *). Se enim dicit contumeliis affectum a Midia id fecisse, quod eorum, qui iudicabant, quisque sibi faciendum esse duxisset. *Ἐγὼ δ' ὅπερ ἂν ὑμῶν ἕκαστος ὑβρισθεὶς προείλετο πρᾶξαι, τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐποίησα.* Idem artificium adhibuit subtilissimus oratorum Lysias in oratione, quam scripsit ei, qui Eratosthenem quendam in uxore sua deprehensum occiderat **). Non enim aperte ac simpliciter dicit, eum a se interfectum, sed consecutum ea, quae legibus constituta essent in eos, qui talia facinora facerent: *οὕτως*, inquit, *ὦ ἄνδρες, ἐκεῖνος τούτων ἔτυχεν, ὧνπερ καὶ νόμοι κελεύουσι τοὺς τὰ τοιαῦτα πράττοντας.*

169 ## CAPUT XXIV.

Illustrati Virgiliani versus e quarto Aeneidos.

Furorem illum, quo correpta est Dido, cum cognosset, captum iam esse Aeneae abeundi consilium, ut magis exprimeret optimus poëtarum, comparavit eam cum duobus, qui saepe in tragoediis furentes inducebantur, Pentheo et Oreste. Noti autem sunt illius versus ***):

Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
Et solem geminum, et duplices se ostendere Thebas:
Aut Agamemnonius scenis agitatus Orestes,
Armatam facibus matrem et serpentibus atris
Cum fugit, ultricesque sedent in limine Dirae.

Ac Servius eorum exemplorum utrumque a Pacuvio sumptum esse dicit, qui furentem induxerit Pentheum idemque fecerit Orestem sedentem in Apollinis templo, neque audentem egredi: quod comitata furiis matris umbra limen templi obsideret. Neque sane infitias iverim, potuisse Virgilium hoc a Pacuvio sumere. Mihi tamen nescio quo modo verisimilius fit, hausisse eum ex ipsis fontibus, atque ex Aeschylo potius et Euripide, quam e Pacuvio ornamenta operi suo quaesiisse. Apud Euripidem quidem in Bacchis †) ita loquitur Pentheus:

---

*) Statim init. Bekkerus: ἅπερ ἂν καὶ ὑμῶν.

**) pag. 29. Reisk. Bekkerus: ὧνπερ οἱ νόμοι.

***) Aen. lib. IV. v. 469 sqq.

†) v. 918 sq.

Καὶ μὴν ὁρᾶν μοι δύο μὲν ἡλίους δοκῶ,
Δισσὰς δὲ Θήβας.
Videre videor iam duos soles mihi,
Duplicesque Thebas.

Apud Aeschylum autem in Eumenidibus ea spectantur, quae Latinus poëta de Oreste perstringit. Aut igitur a Graecis illa repetiit, aut a Pacuvio, qui eas, quas nominavi, fabulas verterat.

---

170 # M. ANTONII MURETI
AD
HIPPOLYTUM ESTENSEM
S. R. E. CARDINALEM ILLUSTRISSIMUM

VARIARUM LECTIONUM
LIBER OCTAVUS.

CAPUT I.

Poëtarum et apum comparatio. Illustratus Horatii versus: Necte meo Lamiae coronam.

Libenter ac saepe faciunt poëtae, ut se quidem apibus, studium autem suum mellificio cuidam comparent. Neque, si quis diligenter inspiciat, parum multa utrisque inter se similia reperientur. Apes in struendis operibus suis naturam tantum magistram sequuntur: artem non adhibent. Sic et poëtae natura tantum valent: arte si qui se poëtarum nomen tueri posse confidunt, eos gravissimus auctor Plato*) pronunciat, nihil unquam egregium ac memorabile effecturos. Itaque Pindarus eo se glorietur adversariis suis, Bacchylide nimirum et Simonide, esse superiorem: quod ipse natura poëta sit, illi autem didicerint a magistris: in quo tantum esse vult, ut eo potissimum nomine se aquilae, illos corvorum similes esse dicat**).

σοφὸς, inquit, *ὁ πολ-*
λὰ εἰδὼς φυᾷ·
μαθόντες δὲ, λάβροι
παγγλωσσίᾳ, κόρακες ὣς,
ἄκραντα γαρύετον
Διὸς πρὸς ὄρνιχα θεῖον.

171 Apes, nisi irritentur, innocuae sunt: irritatae figunt aculeis eos, a quibus laesae sunt, et acerbissimos eis dolores infligunt. Idem

---

*) Ione pag. 534. C. Phaedro pag. 345. A. St. Vid. Stallbaum. ad Ion. pag. 307.

**) Olymp. II. v. 154 sq. ubi corr. *κόρακες ὥς*.

poëtis ingenium. Nulla, ubi non laeduntur, innocentior hominum natio: lacessiti ita se ulciscuntur, ut interdum eos, quibus offensi erant, ad mortem adegisse narrentur. Nam praeter id, quod de Archilocho accepimus, novi ego, qui hac aetate tantum versibus suis inimico dolorem inusserit, ut ex eo ille sit mortuus. Neque non hoc de se ipsis poëtae praedicant, quorum sunt illa *):

Cave, cave: namque in malos asperrimus,
Parata tollo cornua.

Et **),

Ne quisquam noceat cupido mihi pacis. At ille
Qui me commorit (melius non tangere, clamo):
Flebit, et insignis tota cantabitur urbe.

Quocirca Plato in Minoë ***) praecipit iis, qui bonae famae studiosi sunt, ut diligenter caveant, ne cum poëtis inimicitias suscipiant. Apes e variis floribus succum exprimentes opus dulcissimum conficiunt. Poëtae quoque vagantes per hortos illos Gratiarum et Veneris, de quibus est apud Pindarum †), et ex iis bellissimum quodque carpentes ea concinnant carmina, quibus ne mel quidem ipsum mellitius videri potest. Inde igitur illa sunt ††):

Floriferis ut apes in saltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta,
Aurea perpetua semper dignissima vita.

Et †††),

— ego, apis Matinae
More modoque
Grata carpentis thyma per laborem
Plurimum circa nemus uvidique
Tiburis ripas, operosa parvus
Carmina fingo.

Merito igitur Eustathius *) ait apem *ζῶον εἶναι συγγενὲς τῇ*
ποιήσει, διά τε τὸν μόχθον τὸν ἐπὶ τῇ ἐργασίᾳ καὶ διὰ τὴν τοῦ
ἔργου γλυκύτητα καὶ τὸ τοῦ κηρίου εὐσύνθετον· ὧν πάντων με- 172
τέχει καὶ ἡ ποίησις, πόνῳ τε προϊοῦσα, οὐδὲν γὰρ τῶν καλῶν
πόνου χωρὶς, ἔχουσα δὲ καὶ γλυκύτητα οὐκ ὀλίγην, ἐναγλαϊζομένη
δὲ καὶ τῇ τοῦ μέτρου εὐσυνθεσίᾳ.

---

*) Horat. Epod. VI. 11.

**) Satir. II. 1, 44 sqq.

***) pag. 320. E. St.

†) Olymp. IX. 39. Pyth. VI. init.

††) Lucret. III. 11 sqq. Editores post Lambinum pro *libant* librorum scripturam *limant* tuentur.

†††) Horat. Od. IV. 2, 27 sqq.

*) Comment. in Hom. Iliad. *B.* pag. 179. 28. ed. Rom. Totus autem hic locus abest ab ed. pr.

Est etiam, cum poëtae iucundissima quadam allegoria utentes poëmata sua coronas vocant, quibus aiunt ornari ac redimiri a se caput illius, quem laudant: ut in Pythiis*): σὺν εὐμενείᾳ δέξαι στεφάνωμα τόδε, et alibi saepe. Quod imitatus Horatius dixit**):

— — o quae fontibus integris
Gaudes, apricos necte flores,
Necte meo Lamiae coronam
Pimplea dulcis.

Deliciae autem meae, Euripides, Hippolytum quoque de hymno, quo Dianam celebraverat, ita ut de corona quapiam loquentem facit***):

Σοὶ τόνδε πλεκτὸν στέφανον ἐξ ἀκηράτου
λειμῶνος, ὦ δέσποινα, κοσμήσας φέρω,
ἔνθ' οὔτε ποιμὴν ἀξιοῖ φέρβειν βοτὰ,
οὐδ' ἦλθέ πω σίδηρος, ἀλλ' ἀκήρατον
μέλισσα λειμῶν' ἠρινὸν διέρχεται·
αἰδὼς δὲ ποταμίαισι κηπεύει δρόσοις,
ὅσοις διδακτὸν μηδὲν, ἀλλ' ἐν τῇ φύσει
τὸ σωφρονεῖν εἴληχεν εἰς τὰ πάντ' ἀεὶ,
τούτοις δρέπεσθαι· τοῖς κακοῖσι δ' οὐ θέμις.
ἀλλ', ὦ φίλη δέσποινα, χρυσέας κόμης
ἀνάδημα δέξαι χειρὸς εὐσεβοῦς ἄπο.

Atque equidem hos versus, si potero, vel potius, utcunque potero, Latine exprimam: ut etiam ii, qui Graece nesciunt, singularem eorum suavitatem quoquo modo odorentur. Ab iis autem, qui Graeca per se satis intelligunt, valde peto, ut haec mea aut ne legant, aut conniventibus oculis legant:

Tibi hanc corollam diva nexilem fero,
Aptam e virentis pratuli intonsa coma:
Quo neque protervum pastor umquam inigit pecus,
Neque falcis umquam venit acies improbae.
Apis una flores vere libat integros,
173 *Puris honestus quos rigat lymphis Pudor.*
Illis, magistri quos sine opera, perpetem
Natura docuit ipsa temperantiam,
Fas carpere illinc: improbis autem nefas.
At tu aureae regina vinculum comae
Amica suscipe, pia quod porgit manus.

---

*) XII. 8. Boeckhius εὐμενίᾳ.

**) Od. I. 26, 6 sqq. Bentleius cum N. Heinsio *Pimplei dulcis*, sed *Pimplea* Codd. ad unum omnes.

***) v. 73 sqq. Pro εἰς τὰ πάντ' ἀεί nunc legitur ἐς τὰ πάνθ' ὁμῶς. Errat Muretus figurate haec verba accipiens, vid. Valcken. et Monkius ad h. l.

Et quoniam semel audere coepi, subiungam*) etiam versus aliquot ex Edyllio, quod abhinc annos novem ad FRANCISCUM TURNONIUM**), Cardinalem omnibus maximis honoribus dignissimum, scripsi. In eo igitur ita erat, in extremo:

Ipse ego tum e terra pennis sublatus Amoris
Per Charitum Venerisque hortos pictosque perenni
Flore ferar campos et vulgo incognita prata.
Unde metens violasque et purpureos hyacinthos,
*Intactasque rosas, immortalesque amaranthos****),*
Non prius audito texam tibi more corollam,
Quae damnosi expers senii tua tempora circum
Ardeat aeternoque nitens scintillet honore:
Donec ad aequoreis ignotos fluctibus ignes
Clara Ariadneae rutilabunt signa coronae.

CAPUT II.

De quodam loco e libro secundo Rhetoricorum Aristotelis adversus Petri Victorii sententiam.

AEQUIORE animo se puniri ferunt, quicunque se, qui puniantur, dignos putant. Quocirca Aristoteles libro secundo de Arte rhetorica inter ea, quae ad mitigandum animum pertinent, ponit id quoque, ut iis, qui sibi factam iniuriam censent, ostendamus, ipsos priores in iniuria inferenda fuisse, et merito ipsis contingere ea, de quibus queruntur. Ira enim ex opinione iniuriae †) nascitur. Quare si desinent putare, iniuriam sibi fieri, irasci desinent. Sed in eius rei tractatione quaedam verba sunt ††), quorum sententiam Victorium assecutum esse non existimo. Sunt autem haec: *Διὸ τῷ λόγῳ δεῖ προκολάζειν· ἀγανακτοῦσι γὰρ ἧττον κολαζόμενοι καὶ οἱ δοῦλοι.* Quae ita exponuntur a Victorio: *Ne facile irascamur, et ex tenui quaque ac* 174
saepe iniusta caussa accendamur animo, qua ex re magna saepe mala exoriuntur, praecipit, quo modo nos gerere debeamus. Ne temere igitur, inquit, in alios irruamus, non est cunctandum ratione animum praeparare et quasi ante motum illum castigare: haec enim caussa est, cur servi male mulctati aequo animo ferunt, nec valde indignantur: antea enim iniquam suam conditionem cogitantes tolerandis miseriis se praepararunt. Id autem apud Plautum in Milite †††) *servum decere Periplecto-*

*) Vid. Ruhnken. ad lib. XIX. cap. 6.

**) Cf. Mureti ad hunc Epistolas Opp. Tom. I. pag. 468 sq. et fragment. Odae ad eund. Opp. Tom. IV. pag. 182. FAESI.

***) Scrib. *amarantos*, nam Graecis est *ἀμάραντος*.

†) Vide Lambini epistolam l. c. pag. 401. D. R.

††) cap. 3. ad finem versus. Bekkerus *διὸ δεῖ τῷ λόγῳ προκ.* Victorii expositio legitur pag. 260.

†††) II. 6, 80.

menus tradit. Nam homini servo suos domitos habere oportet oculos et manus orationemque. Haec Victorius; quae an vera sint, nescio. Mihi quidem non videntur. Credo autem, hoc Aristotelem dicere: Cum reapse punire aliquem volumus, prius eum oratione esse castigandum, atque efficiendum, ut ipse plane intelligat quasique oculis cernat, se commeritum poenam. Nam et servi minus indigne ferunt supplicia, quae de ipsis sumuntur, si hoc modo cum eis agamus.

CAPUT III.

Collatio loci cuiusdam e Phaedro Platonis cum eiusdem loci interpretatione Ciceroniana.

Nobilem illum Platonis e Phaedro locum, ubi animorum immortalitas necessaria ratione probari creditur, Cicero, ut notum est, et in libris de Rep. *) et in primo Tusculanarum disputationum **) interpretatus est. Mihi autem hoc loco decretum est, cum Platonis verbis Ciceronis interpretationem, quam diligentissime potero, contendere. Puto enim, cum apud utrumque nonnulla haud satis emendate legantur, ex hac collatione aliquid emersurum. Plato ***): *Πᾶσα ψυχὴ ἀθάνατος. τὸ γὰρ ἀεικίνητον ἀθάνατον.* Cicero, omissa propositione: *Nam quod semper movetur, aeternum est.* In quo illud observatione dignum puto, quod *ἀθάνατον* vertit *aeternum*. Quamvis enim Plato animos non immortales modo faciebat, verum etiam aeternos; neque quicquam apud philosophos immortale sit, quod non sit etiam aeternum: tamen haec vocabula vulgo distingui solent, cum Cicero plane pro eodem accipiat. Plato: *τὸ δ᾽ ἄλλο κινοῦν καὶ ὑπ᾽ ἄλλου κινούμενον, παῦλαν ἔχον κινήσεως, παῦλαν ἔχει ζωῆς.*
175 Cicero: *Quod autem motum affert alicui, quodque ipsum agitatur aliunde, quando finem habet motus, vivendi quoque finem habeat necesse est.* Praeclare omnino reddita haec pars videtur. Cum autem illa eiusdem verbi repetitio, quae in Graeca oratione nihil habet insuavitatis, in Latino sermone parum elegans neque satis dilucida fore videretur, varietate vitavit hoc incommodi, *motum afferre* dicens pro *movere*, et *agitari* pro *moveri*. Sed et illud *ἔχον*, in quo colligendi vis inest, ita expressum est, ut nihil melius optari queat. Plato: *μόνον δὴ τὸ αὑτὸ κινοῦν, ἅτε οὐκ ἀπολεῖπον ἑαυτὸ, οὔποτε λήγει κινούμενον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖται τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως.* Cicero: *Solum igitur quod sese movet, quia numquam deseritur a se, numquam ne moveri quidem desinit. Quin etiam ceteris, quae moventur, hic fons, hoc principium est movendi.* In quibus

*) lib. VI. cap. 25. §. 27.

**) cap. 23. §. 53 sq.

***) pag. 245 sqq. C. St. Bekkerus et Stallbaum. *ψυχὴ πᾶσα* cet.

illa praecipue annotanda duco, ἅτε commode verti *quia*, et *κινήσεως movendi*. Plato: ἀρχὴ δὲ ἀγένητον. Cicero: *Principii**) *autem nulla est origo*. Eleganter. Neque enim poterat una voce dicere ἀγένητον, cum *ingenitum* sit ἔμφυτον. Plato: ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἀνάγκη πᾶν τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι, αὐτὴν δὲ μηδ' ἐξ ἑνός. Cicero: *Nam ex principio oriuntur omnia; ipsum autem nulla ex re alia nasci potest***). ἀνάγκη γίγνεσθαι dixit simpliciter *oriuntur*; et illud τὸ γιγνόμενον omisit. Plato: εἰ γὰρ ἔκ του ἀρχὴ γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἐξ ἀρχῆς γίγνοιτο. Cicero: *Nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde*. Videtur ergo apud Platonem legisse: εἰ γὰρ ἔκ του ἀρχὴ γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἀρχὴ γένοιτο***). Quod mihi, ne quid dissimulem, verius videtur. Aristoteles †) quoque principiorum tres proprietates esse voluit: ut ne gignerentur ex aliis: ut ne ex se invicem: et ut ex ipsis cetera gignerentur. Plato: ἐπειδὴ δὲ ἀγένητόν ἐστι, καὶ ἀδιάφθαρον αὐτὸ ἀνάγκη εἶναι. ἀρχῆς γὰρ δὴ ἀπολομένης οὔτε αὐτή ποτε ἔκ του οὔτε ἄλλο ἐξ ἐκείνης γενήσεται, εἴπερ ἐξ ἀρχῆς δεῖ τὰ πάντα γίγνεσθαι. Cicero: *Quod si nunquam oritur, ne occidit quidem unquam. Nam principium extinctum, nec ipsum ab alio renascetur: nec ex se aliud creabit* (in quibusdam libris legitur *recreabit*): *si quidem necesse est, a principio oriri omnia*. Plato: Οὕτω δὴ κινήσεως μὲν ἀρχὴ τὸ αὐτὸ κινοῦν ††). Cicero aliquanto liberius: *Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se movetur*. Plato: τοῦτο δὲ οὔτ' ἀπόλλυσθαι οὔτε γίγνεσθαι δυνατόν. Cicero: *Id autem nec nasci potest, nec mori*. Legit igitur apud Platonem, οὔτε γίγνεσθαι, οὔτ' ἀπόλλυσθαι. Et sane is ordo melior et magis naturae consentaneus videtur †††). 176
Plato: ἢ πάντα τε οὐρανὸν πᾶσάν τε γῆν συμπεσοῦσαν στῆναι καὶ μή ποτε αὖθις ἔχειν στῆναι ὅθεν κινηθέντα γενήσεται*). Cicero: *Vel concidat omne caelum, omnisque natura, et consistat necesse est: nec vim ullam nanciscatur, qua, ut a primo, impulsa moveatur*. Qua in parte id primum animadvertendum est, voculam *et*, quae in vulgatis Ciceronis libris non est, in veteribus legi: et necessariam videri. Deinde, cum Plato dicat πᾶσάν τε γῆν, non est, ut opinor, dubitandum, quin apud Ciceronem legendum sit non *omnisque natura*, sed *omnisque terra*.

---

*) In libr. de Rep. *principio*.

**) Tria postrema verba in lib. de Rep. vulgo omissa.

***) Hanc Mureti coniecturam recepit Stallbaumius, nisi quod alterum γίγνοιτο tuetur. Bekkerus vulgatam tenet, quae quam absurda sit docet nos Stallbaumius pag. 77. ed. Goth.

†) Natural. Auscultat. I. 6.

††) Bekkerus atque Stallbaumius ex Codd. τὸ αὐτὸ αὐτὸ κινοῦν.

†††) Non assentior Mureto, illum ordinem magis naturae consentaneum iudicanti. Principia enim iam sunt; itaque primum interire deberent, antequam denuo oriri possent. Cf. etiam Heindorf. pag. 246. FAESI.

*) Bekkerus et Stallbaumius pro πᾶσάν τε γῆν ex Codd. scripserunt πᾶσάν τε γένεσιν, quae lectio unice vera. Deinde ab iisdem deletum est alterum στῆναι.

In verbis autem Platonis delendum videtur illud secundum *στῆναι*, quod neque Cicero agnoscit, et sententia repudiat. Postremo cum in quibusdam Ciceronis libris ultima pars ita legatur, *Qua primo impulsu moveatur:* testificor, veterem scripturam a me repraesentatam esse, neque dubitare me, quin ea vera sit: *αὖθις* autem reddidit Cicero *ut a primo* *). Plato: *ἀθανάτου δὲ πεφασμένου τοῦ ὑφ' ἑαυτοῦ κινουμένου, ψυχῆς οὐσίαν τε καὶ λόγον τοῦτο αὐτό τις λέγων, οὐκ αἰσχυνεῖται* **). Cicero: *Cum pateat igitur, aeternum id esse, quod a se ipso moveatur* (in aliis libris, *quod se ipsum moveat*), *quis est, qui hanc naturam animis esse tributam neget?* Cuius periodi posteriorem partem si Cicero ita legit, ut hodie legitur (neque aliter legisse puto), nae ille mirificus in ea convertenda fuit. Hoc enim dicit Plato: si quis ita definiat animum, ut dicat animum esse id, quod se ipsum movet, eam definitionem numquam auctori suo incussuram pudorem. Nam *οὐσίαν* et *λόγον*, et paulo post *φύσιν* vocat id, quod Aristoteles *τὸ τὶ ἦν εἶναι* ***). Ea vero sententia quomodo e Ciceronis verbis efficiatur, Deus aliquis viderit. Plato: *πᾶν γὰρ σῶμα, ᾧ μὲν ἔξωθεν τὸ κινεῖσθαι, ἄψυχον· ᾧ δὲ ἔνδοθεν αὐτὸ ἐξ αὐτοῦ, ἔμψυχον, ὡς ταύτης οὔσης φύσεως ψυχῆς.* Ubi non dubito, quin legendum sit *αὐτῷ ἐξ αὐτοῦ* †). Cicero: *Inanimum est enim omne, quod pulsu agitatur externo: quod autem animal est* (in quibusdam libris: *quod autem est animatum*), *id motu cietur interiore et suo. Nam haec est propria natura animae* (in quibusdam libris *animi*) *atque vis.* Invertisse videtur Cicero ordinem *τῶν προτάσεων*, id est, fecisse *ἐξ ὑποκειμένου κατηγορούμενον, καὶ ἀνάπαλιν.* Plato: *εἰ δέ ἐστι τοῦτο οὕτως ἔχον, μὴ ἄλλο τι εἶναι τὸ αὐτὸ αὐτὸ κινοῦν ἢ ψυχήν, ἐξ ἀνάγκης ἀγένητόν τε καὶ ἀθάνατον ψυχὴ ἂν εἴη.* Cicero: *Quae si est una ex omnibus, quae sese moveat, neque nata certe est, et aeterna est.*

177

CAPUT IV.

Correctus et explicatus locus Platonis ex Apologia Socratis.

Quotidie magis intelligo, verum esse, id quod semper existimavi, nullam esse mendam ita pusillam, quam non permagni intersit e veterum monumentis tolli ac corrigi: neque ullum hominum genus magis prodesse studiis, quam eos, qui accurate

---

*) Minime; *αὖθις ἔχειν* redditur per *nanciscatur.* Faesi.

**) Stallbaumius cum Bekkero ex optimis libris dedit *λόγον τοῦτον αὐτόν τις λέγων* atque verborum sententiam hanc esse statuit: *Quum apparuerit id quod se ipsum moveat esse immortale atque aeternum, nemo iam verecundabitur affirmare eam ipsam esse animi naturam atque rationem, ut se ipsum moveat.*

***) Vide de hac phrasi Aristotelica Zell. Comment. ad Aristot. Ethic. Nicom. II. 6, 17. pag. 72. Faesi.

†) Hoc nunc receptum.

et fideliter operam in illis purgandis emendandisque ponunt. Unius enim litterulae erratum interdum eas etiam eruditissimis hominibus offundit tenebras, ut, tanquam in illuni nocte errantes, quovis potius perveniant, quam quo volunt. Quod et saepe alias animadverti, et nuper, cum Platonicam Socratis Apologiam evolverem. In qua cum alia peccata a Marsilio deprehendi, tum hoc, quod nunc ostendere institui. Nam cetera est cur reiecta in aliud tempus velim. Ad ipsum igitur illius orationis finem ita legitur *): *Τοσόνδε μέντοι αὐτῶν δέομαι· τοὺς υἱεῖς μου, ἐπειδὰν ἡβήσωσι, τιμωρήσασθε, ὦ ἄνδρες, ταὐτὰ ταῦτα λυποῦντας, ἅπερ ἐγὼ ὑμᾶς ἐλύπουν, ἐὰν ὑμῖν δοκῶσιν ἢ χρημάτων ἢ ἄλλου του πρότερον ἐπιμελεῖσθαι, ἢ ἀρετῆς· καὶ ἐὰν δοκῶσί τι εἶναι, μηδὲν ὄντες, ὀνειδίζετε αὐτοῖς, ὥςπερ ἐγὼ ὑμῖν, ὅτι οὐκ ἐπιμελοῦνται ὧν δεῖ, καὶ οἴονταί τι εἶναι, ὄντες οὐδενὸς ἄξιοι. καὶ ἐὰν ταῦτα ποιῆτε, δίκαια πεπονθὼς ἐγὼ ἔσομαι ὑφ' ὑμῶν αὐτός τε καὶ οἱ υἱεῖς.* Quae verba ita Marsilius reddidit: *Tantum tamen vos precor, o viri, ut meos quoque filios, cum adoleverint, si ipsi, similiter atque ego, vobis molesti sint, poenis similiter afficiatis; praesertim si videantur vobis vel pecuniarum, vel alterius cuiusquam rei maiorem quam virtutis curam habere: atque si videri velint, putentve, se alicuius esse pretii, cum nullius sint, illos obiurgetis, quemadmodum ego vos: quod non illis incumbant, quibus est incumbendum: ac existiment, cum nullius pretii sint, se aliquid esse. Quodsi haec feceritis, iusta a vobis passus fuero egoque et filii.* In quibus id admirabile atque absurdum videtur, quid sit cur Socrates ab Atheniensibus petat, filios suos interfici, si paternam hominum admonendorum et adiuvandorum consuetudinem, ubi adoleverint, imitentur. Quid enim? peccasse fortassis sibi ipse videbatur, quod eam vivendi viam insecutus esset? Minime omnium. Nam se in eo et deo obtemperasse dixerat, et meritum, ut ea caussa in Prytaneo 178
aleretur: et, si vita daretur longior, unquam aliter facturum negarat. Qua igitur de re ipse se merito amabat summisque dignum honoribus vere gloriabatur: quid erat caussae, cur eius in studio versari filios nollet? At, dicet fortasse aliquis, ita demum eos ab Atheniensibus ultimo supplicio affici cupit, si ita reprehendant alios, ut ipsimet interim nihili sint aliarumque rerum maiorem, quam virtutis, curam gerant. Itane quaeso? Sic quoque eos morte multari, quam admoneri ac corrigi mavult? Nam si diceret se petere, primum ut liberi sui, si quid peccarent, reprehenderentur atque increparentur diligenter: deinde, si viderentur ita depravati, ut corrigi non possent, vita privarentur denique: non inhonesta, neque aliena personae Socratis esset oratio. Sed et multa alia proferre possem, quibus eius sententiae absurditas **) ostenderetur, nisi satius ducerem, iis omissis

---

*) pag. 41. E. St.

**) Barbarum vocabulum, vid. Ruhnk. ad Opp. Tom. II. pag. 892.

veritatem ipsam detegere, cuius splendor exigui erroris nubecula obumbratus Marsilii aciem fugit. Ubi enim λυποῦντας vulgo legimus, legendum est λυποῦντες *). Qua tantula mutatione scripturae quanta fiat sententiae mutatio, videamus. Hoc enim dicit Socrates: Peto a vobis, Athenienses, cum filii mei adoleverint, ut eos ulciscamini, easdem illis molestias exhibentes, quas ego vobis exhibere consueveram: si aut pecuniae, aut ullius omnino rei, quam virtutis, studiosiores esse videantur. Quas enim solebat exhibere molestias Atheniensibus Socrates? Admonebat eos, urgebat, instabat, ne ullam rem virtute potiorem esse ducerent, neve quicquam illius studio praevertendum putarent. Eandem igitur molestiam filiis suis exhiberi cupit. Itaque addit: Quodsi, nihili cum sint, aliquid tamen esse se existiment: exprobrate eis, ut ego vobis, quod non in iis, in quibus oportet, studium collocent, quodque, nulli **) pretii cum sint, aliquid se esse arbitrentur. Id enim se fecisse ipsemet dixerat: cum eos, qui se sapientes putabant, longe abesse a sapientia ostenderet. Sequitur: Haec si feceritis, tum et mihi et filiis meis id, quod iustum est, tribueritis: mihi quidem, quoniam, quod ego beneficium in vos contuli, id vos conferetis in filios meos: ipsis autem, quoniam afficietis illos ea poena, quae errantibus debita est. Quaenam autem poena illa sit, e primo Πολιτειῶν ***)
179 cognoscere est: ubi cum Thrasymachus quaesisset de Socrate, quid tandem perpeti paratus esset, si ipse talem iustitiae definitionem attulisset, quae reprehendi nullo modo posset: Quid vero, inquit, aliud, Socrates, quam quod eum perpeti par est, qui aliquid nescit? par est autem eum a sciente discere: egoque, de me quo minus ea poena sumatur, non recuso. Haec tam praeclara sententia in unius litterae perversione latuerat.

CAPUT V.

Virgilii versus e sexto Aeneidos ex Homero imitati.

Cum studiose fecerint aliquot eruditi homines †), ut indicarent locos Homeri, quos Virgilius imitatus esset: multos tamen (neque aliter in tanta copia fieri potuit) praetermiserunt. Qualis est ille e sexto Aeneidos ††): ubi, accipiente in navim †††) Charonte

---

*) Hoc receptum a Bekkero, Stallbaumio, aliis.

**) Eadem genitivi forma legitur infra cap. 20. Vide quae supra dicta sunt ad lib. IV. cap. 14. pag. 86.

***) pag. 337. D. St.

†) Ut Fulvius Ursinus in libro, qui inscribitur Virgilius illustratus, Antverp. 1567. Faesi.

††) v. 413 sq.

†††) Cf. IX. 5. *febrim*. XVII. 8. *navim*. XIX. 4. *securim*. Vide Mur. Not. in Sall. Opp. Tom. IV. pag. 182. Faesi.

Ingentem Aenean, gemuit sub pondere cymba
Sutilis, et multam accepit rimosa paludem.

Ita enim Iliados *E* *), cum insiliret Minerva in currum Diomedis, gemuisse sub tanto pondere axis faginus dicitur:

Ἡδ' ἐς δίφρον ἔβαινε παρὰ Διομήδεα δῖον
Ἐμμεμαυῖα θεά. μέγα δ' ἔβραχε φήγινος ἄξων
Βριθοσύνῃ· δεινὴν γὰρ ἄγεν θεὸν, ἄνδρα τ' ἄριστον.

CAPUT VI.

Notatum Petri Victorii μνημονικὸν ἁμάρτημα.

Petrus Victorius libro sexto **) Variarum lectionum, narrans notum illud Socratis somnium, quo, cum in custodia publica esset, praevidit, sibi post tertium diem esse moriendum, admonitus illo versu ***),

Ἤματί κεν τριτάτῳ Φθίην ἐρίβωλον ἵκοιο.

Versum, inquit, *esse e primo libro Iliados notum est, pronunciaturque illic ab Agamemnone in iurgio illo: cum enim dixisset Achilles se domum reversurum copiasque suas e bello ab-* 180
ducturum, compulsum iniuriis ipsius, libere permisit illi, ut hoc, si vellet, faceret, rex regum: utque se ostenderet nihil curare discessum illius, monstravit in sermone, eum brevi tempore domum perventurum. Haec Victorius. Quae omnia, ut uno verbo dicam, falsa sunt. Versum enim illum esse non e primo, sed e nono libro Iliados, notum est; pronunciaturque illic non ab Agamemnone, neque in iurgio; sed ab Achille, qui Ulyssem alloquens abiturum se dicit et, si Neptunus prosperum cursum dederit, tertio die in patriam perventurum.

Εἰ δέ κεν εὔπλοίην δώῃ κλυτὸς Ἐννοσίγαιος,
Ἤματί κεν τριτάτῳ Φθίην ἐρίβωλον ἱκοίμην.

Id est,

Quodsi Neptunus facilem dederit mihi cursum,
Tertia lux Phthiae laetis me sistet †) *in arvis.*

Cur autem apud Platonem ††) ex ἱκοίμην factum sit ἵκοιο, facile est videre. Neminem igitur memoriae suae valde confidere oportet: cum Victorium quoque ipsum, tanta doctrinae copia praeditum hominem, in rebus non abstrusis neque reconditis interdum tamen vacillare videamus.

---

*) v. 837 sqq. ubi post Wolfium plerumque editur παραὶ Διομήδεα.

**) cap. 9.

***) Hom. Iliad. IX. v. 363.

†) Wolfius *sistit*. Ad rem cf. Mur. Scholl. in Aristot. Ethic. Opp. Tom. III. pag. 264. et in Rhetor. pag. 762.

††) Criton. pag. 44. B. St.

CAPUT VII.

De facultate contrariorum. Emendatus et declaratus locus e secundo Aristotelis de Arte dicendi.

Tribus modis intelligi potest id, quod in philosophorum scholis tritum ac celebratum est, contrariorum *) eandem esse vim ac potestatem: aut enim de vi ea, quae inest in ipsis contrariis, aut de ea, qua contraria apprehenduntur **), aut de ea, qua efficiuntur. Nos, docendi caussa, vim insitam, vim percipientem et vim efficientem vocabimus. Ergo si de vi insita quis loquatur, non eadem est vis ac potestas contrariorum, immo vero contraria. Exempli gratia: non eadem vis est insita frigori ac calori; cum frigus contrahendi vim habeat, laxandi calor: non eadem albo et nigro; cum illud visionem dissipet, hoc colligat. Omnino autem, cum de hoc genere potestatis proprie
181 ac per se agitur, valet illa regula, quae posita est in primo dialecticorum ***), Contraria de contrariis dicta probabilia esse. Quodsi agatur de vi percipiente: tum simpliciter et absolute dici potest, eandem esse vim contrariorum. Etenim album et nigrum eadem facultate cognoscimus: itemque consonum et dissonum; calidum et frigidum et similia. Et de hac potestate intelligendus est locus ille e principio quinti Ethicorum †), ubi hoc dicitur. Quin etiam ob hanc ipsam caussam contrariorum eadem est ars eademque scientia. *Πᾶσαι γὰρ αἱ τέχναι καὶ αἱ ποιητικαὶ καὶ αἱ ἐπιστῆμαι δυνάμεις εἰσίν*, ait Aristoteles lib. octavo *τῶν μετὰ τὰ φυσικά* ††). Ubi autem sermo est de potestate efficiente, adhibenda quaedam distinctio est. Nam caussa efficiens contrariorum et quodammodo eadem est, et quodammodo non eadem; nempe eadem quidem genere, sed non eadem specie. Verbi caussa: eadem res efficit sanitatem et morbum: nempe temperatio quatuor humorum, e quibus corpus constitutum est: sed illam bona temperatio, hunc mala. Itidemque efficiendae virtutis et efficiendi vitii potestas eadem in re sita est: in consuetudine; non tamen una eademque consuetudo vitiosum et virtute praeditum efficiet hominem, sed contraria. Atque ita intelligendus est locus ille e secundo Rhetoricorum †††): *ἡ γὰρ αὐτὴ δύναμις τῶν ἐναντίων, ῆ ἐναντία* *). In quo Vi-

*) *Contraria* recte appellat Muretus, quae minus Latine dicuntur *opposita*, vid. Cic. de Inv. lib. I. cap. 28. §. 42. coll. Gell. N. A. lib. XVI. cap. 8. Muret. Comm. ad Aristot. Top. Opp. Tom. III. pag. 489.

**) Hic usus verbi *apprehendere* serioris aetatis, non Ciceronis, esse videtur. Melius id, quo deinde utitur, *percipere*. Faesi.

***) Topicor. lib. I. cap. 10.

†) cap. 1. §. 4. Cf. Opp. Tom. III. pag. 352 sq.

††) cap. 2. ubi legimus *διὸ πᾶσαι αἱ τ. καὶ αἱ π. καὶ ἐπιστῆμαι* cet.

†††) cap. 19. init. Bekkerus vulgatam scripturam *ῆ ἐναντία* tuetur.

*) Vide Lambini epistolam l. c. pag. 401. D. R. — Cf. Victorii editionem pag. 364. ima. Faesi.

ctorius sui se dissimilem praebuit. Legendum autem ibi est ἡ ἐναντία, non, ut vulgo legitur, ᾗ ἐναντία. Quod ego cum a primo coniectura tantum fretus iudicassem: reperi postea libros et calamo notatos et typis descriptos, qui opinionem confirmarent meam. Quodsi una eademque specie, aut etiam numero res potestatem efficiendi contraria in se continere dicatur: id necesse erit contingere aut non in eodem ὑποκειμένῳ: aut quod, si idem sit, non sit tamen affectum*) eodem modo: aut contraria illa non eadem ratione efficientur, aut non eodem quasi instrumento. Ut idem ignis et adstringit et resolvit: sed adstringit fortasse corium: ceram aut glaciem laxat. Aestas appetentiam rerum venerearum et auget, et minuit: sed minuit in viris: auget in feminis. Ebrietas alii garrulitatem affert, alii silentium: doctrinae copia alii confidentiam, alii timiditatem. Fieri etiam potest, ut sit idem ὑποκείμενον: sed non eodem modo affectum: ut vini aut veneris usus uni eidemque homini, 182
sed aliter atque aliter affecto, modo salubris est, modo noxius. Quodsi et idem sit, et eodem modo affectum: oportebit, ut dixi, contraria illa aut non eodem modo, aut non eodem quasi instrumento effici. Nam diuturna nivis contrectatio et frigus affert et calorem: sed alterum quidem per se, alterum per quandam ἀντιπερίστασιν. Vinum et humectat, et exsiccat: sed alterum per se, alterum κατὰ συμβεβηκός. Sic senectus adveniens et sicciores et humidiores facit. At idem medicus eundem hominem et interficere potest, et sanare: non tamen eodem plane instrumento, sed hoc remedio, illud veneno. Et idem geometres potest in eodem auditore et scientiam et ignorantiam efficere, sed illam demonstratione, hanc paralogismo. Haec mihi de hisce rebus cogitanti venerant in mentem; quae cum haud prorsus ἀφιλόσοφα viderentur, placuit aliorum iudicio committere.

CAPUT VIII.

Alius locus ex eodem libro explicatus.

Inest obscuritatis aliquid etiam in iis verbis, quae proxime antecedunt eum, quem modo adduximus**), e Rhetoricis locum. Ait enim Aristoteles: Si unum contrariorum eam naturam habeat, ut aut esse, aut fuisse possit: posse id probabiliter etiam de altero colligi. Quod quidem verum esse non videbitur, nisi, quomodo hic accipiatur δυνατὸν, intelligas. Idque Victorium nullo modo attigisse miror***). Δυνατοῦ enim nomen interdum ita late patet, ut amplectatur et id, quod necessario vel fit, vel

---

*) Wolfii editio habet *effectum.*

**) Vide ad lib. III. cap. 6.

***) Vide huius edit. pag. 364. Miror autem Muretum in interpretandis verbis ἂν δὴ τὸ ἐναντίον ᾖ δυνατὸν ἢ εἶναι ἢ γενέσθαι cum Victorio eo ipso modo errare, quem infra XII. 13. in Victorio reprehendit. Faesi.

est, *καὶ κατὰ τὰς ἄλλας τοῦ χρόνου διαφορὰς:* et id quod citra ullam necessitatem. Interdum autem ad hoc tantum genus, quod posteriore loco posuimus, pertinet, *καὶ ἀντιδιαιρεῖται τῷ ἐξ ἀνάγκης.* Illo priore modo si accipias, falsum erit, quod hic ab Aristotele traditur. Non enim si potest ignis esse calidus, sequitur, ut etiam frigidus esse possit. Neque si potest moveri caelum, potest etiam quiescere. Nam in iis, quae necessario sunt, non utrumque contrariorum est *τῶν δυνατῶν*, sed alterum tantum; neque utrumlibet, sed certo ac definite alterum. Nemo autem cavilletur hic, motum et quietem non esse proprie con-
183 traria. Constat enim, hic, ut saepe alibi, Aristotelem accipere *τὰ ἐναντία ἀντὶ τῶν ὁπωςδηποτοῦν ἀντικειμένων.* Posteriore igitur modo accipiendum hoc loco est *τὸ τοῦ δυνατοῦ ὄνομα.* Et ita verissimum erit, quod docetur. Nam hoc modo *πᾶν τὸ δυνατὸν εἶναι δυνατόν ἐστι καὶ μὴ εἶναι.* Ita disputantur haec ab Aristotele *ἐν τῷ περὶ ἑρμηνείας* *).

CAPUT IX.

Correctus Ciceronis locus ex oratione pro C. Rabirio perduellionis reo.

Misera est ignominia iudiciorum publicorum, misera multatio bonorum, miserum exilium: sed tamen in omni calamitate retinetur aliquod vestigium libertatis. Mors denique si proponitur, in libertate moriamur; carnifex vero, et obductio capitis, et nomen ipsum crucis absit non modo a corpore civium Romanorum, sed etiam a cogitatione, oculis, auribus. Harum enim omnium rerum non solum eventus atque perpessio, sed etiam conditio, exspectatio, mentio ipsa denique indigna cive Romano atque homine libero est. Ciceronis haec verba sunt e luculenta illa oratione, qua consul C. Rabirium defendit perduellionis reum **). In quibus cum duae voces, seu merito, seu immerito, semper mihi suspectae fuerint: non possum, quin suspectionem ***) meam exponam. Harum vocum prior est *obductio.* Quanquam enim non sum nescius, *obducere* interdum esse idem quod obtegere, libentius tamen hoc loco legerem *obnuptio* †). Nam quod hoc vocabulum nusquam alibi apud Ciceronem legatur; ne *obductio* quidem. Et *obnuptio* melius, ni fallor, conveniret cum diro illo et horrendo carmine, quod paulo supra recitaverat ††): *Caput obnubito; arbori infelici suspendito.* Al-

*) cap. 13. §. 10.

**) cap. 5. §. 16.

***) Rara vox neque optimae fidei. Eadem utitur Mur. inf. cap. 20. supr. med. Terentii exemplo Muretum defendit Sciopp. de stil. histor. pag. 128. ed. Fabri. Faesi.

†) Hoc nomen a Mureto fictum.

††) cap. 4. §. 13.

tera earum, quas dixi, vocum est *conditio*, pro qua mallem *condictio*. Etenim *condicere* vetere lingua est denunciare, et *condictio* denunciatio; ut et veteres Grammatici et Iurisconsulti docent *). Quo sensu mirifice hic, ut opinor, quadraret. Sed haec opinione tantum nixa sunt. Quare cohibeamus assensionem, dum aliquid certius et exploratius afferatur.

CAPUT X. 184

Ciceronis loci duo ex Aeschine, ut videtur, imitati.

Cicero, cum in tertia oratione in Catilinam **) commemoraret ea signa eaque prodigia, quibus dii immortales imminens periculum praemonstraverant populumque Romanum, ut sibi caveret, praemonuerant, affirmavit, eos ita praesentes opem tulisse, ut paene oculis videri possent. Et paulo post tam multa signa se consule divinitus extitisse dicit, ut haec, inquit, quae nunc fiunt, canere dii immortales viderentur. Credi autem potest imitatus esse hac in parte locum illum Aeschinis ex oratione adversus Ctesiphontem; ubi ait, deos ita praedixisse ac praesignificasse populo Atheniensi mala, quae ei Rhetorum quorundam culpa imminerent, ut prope humana voce assumpta clamarent, cavendum esse. Verba Graeci oratoris haec sunt ***): *ἀλλ᾽ οὐ προὔλεγον, οὐ προεσήμαινον ἡμῖν οἱ θεοὶ φυλάξασθαι, μονονοὺκ ἀνθρώπων φωνὰς προςκτησάμενοι.* Nam quod *videre oculis* ibi Cicero dixit, eodem loquendi genere Aeschines usus erat paulo supra †), etsi non eadem de re loquens: *ὁρᾶτε τοῖς ὀφθαλμοῖς τὸν ἐξάγιστον καὶ ἐπάρατον λιμένα τετειχισμένον.* Eam autem orationem converterat, ut quidem creditur, Cicero ††). Quo facilius ipsi, quae ex ea imitaretur, in mentem venire potuerunt. Nam pulcherrimum illum locum e secunda Agraria †††), *Ponite ante oculos vobis Rullum in Ponto*: et illum item ex undecima Philippica *), *Ponite igitur ante oculos P. C. miseram quidem illam et flebilem speciem, sed ad incitandos animos vestros necessariam, nocturnum impetum in urbem Asiae clarissimam*, et quae sequuntur: eorum igitur locorum utrumque quin ex eadem Aeschinis oratione expresserit, non sane admodum dubito. Locus autem Aeschinis, unde illos imitatos esse credo, hic est **): *Γένεσθε δή μοι μικρὸν χρόνον τὴν διάνοιαν μὴ ἐν*

---

*) Vid. Dukeri Opusc. Var. de Latin. Iurisc. vett. pag. 280 sq. ed. Lips.

**) cap. 8. §. 18.

***) §. 130. pag. 520. Reisk. ubi Bekkerus *μόνον γε οὐκ* et Bremius pro *προςκτησάμενοι* dedit *προηκάμενοι*.

†) §. 119. pag. 510. Reisk.

††) Vid. Cic. de opt. gen. orat. cap. 5. §. 14.

†††) cap. 20. §. 53.

*) cap. 3. §. 7.

**) §. 153. pag. 541. Reisk.

τῷ δικαστηρίῳ, ἀλλ' ἐν τῷ θεάτρῳ, καὶ νομίσατε ὁρᾶν προϊόντα τον κήρυκα etc. Et paulo post *): Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς σώμασιν οὐ παρεγένεσθε, ταῖς γε διανοίαις ἀποβλέψατ' αὐτῶν εἰς τὰς συμφορὰς, καὶ νομίσατε ὁρᾶν ἁλισκομένην τὴν πόλιν, τειχῶν κατασκαφὰς, ἐμπρήσεις οἰκιῶν, ἀγομένας γυναῖκας καὶ παῖδας εἰς δουλείαν, πρεσβύτας ἀνθρώπους, πρεσβύτιδας γυναῖκας, ὀψὲ μεταμανθάνοντας τὴν ἐλευθερίαν, κλαίοντας, ἱκετεύοντας ὑμᾶς, ὀργιζομένους οὐ τοῖς τιμωρουμένοις, ἀλλὰ τοῖς τούτων αἰτίοις. Quo quidem subiectionis exemplo vix ullum posse reperiri pulchrius puto.

185 CAPUT XI.

E Declamatione in Sallustium loci duo, quorum alter ex Aeschine, alter e Demosthene expressus videtur.

Ex eadem Aeschinis oratione sumptum est id, quod positum est ad finem illius declamationis, qua Cicero, tamquam a Sallustio provocatus, respondere ei fingitur. Ita enim ibi scriptum est **): *Finem dicendi P. C. faciam. Saepe enim gravius vidi offendere animos auditorum eos, qui aliena flagitia aperte dixerunt, quam eos, qui commiserunt.* Apud Aeschinem enim ita legimus ***): ἤδη γάρ ποτε εἶδον μισηθέντας τοὺς τὰ τῶν πλησίον αἰσχρὰ λίαν σαφῶς λέγοντας. Quod autem statim subiungitur: *Mihi quidem ratio habenda est, non quid Sallustius merito debeat audire; sed ut ea dicam, si qua ego honeste effari possum:* videtur imitatum ex illo Demosthenis †): ὀκνῶ, μὴ περὶ σοῦ τὰ προςήκοντα λέγων αὐτὸς οὐ προςήκοντας ἐμαυτῷ δόξω προῃρῆσθαι λόγους. Aut ex hoc, quod in eadem oratione legitur ††): πολλὰ γοῦν ἕτερ' εἰπεῖν ἔχων περὶ αὐτοῦ παραλείψω· οὐ γὰρ ὅσ' ἂν δείξαιμι προςόντ' αἰσχρὰ τούτῳ καὶ ὀνείδη, πάντ' οἶμαι δεῖν εὐχερῶς λέγειν, ἀλλ' ὅσα μηδὲν αἰσχρόν ἐστιν εἰπεῖν ἐμοί.

CAPUT XII.

Inficetum, *non, ut vulgo,* Infacetum, *scribi oportere: et ex eadem coniugatione cetera ad eundem modum.*

Cum iam pridem in veteribus Catulli libris scriptum reperissem,

O saeclum insipiens et inficetum †††):

---

*) §. 157. pag. 544. Reisk. Bekkerus ἀλλὰ ταῖς γε διανοίαις.

**) cap. 7. §. 23. Cic. Opp. ed. Orell. Vol. I. pag. 695. Gerlachius in ed. Sall. ut alia praetermittam, prius pronomen *eos* eiecit.

***) §. 174. pag. 565. Reisk.

†) Or. pro Cor. pag. 270, 15. Reisk.

††) pag. 315, 1. Reisk. Bekkerus πολλὰ τοίνυν ἕτερ' εἰπεῖν cet.

†††) Carm. XLIII (al. XLI.) extr.

itemque

Pleni ruris et inficetiarum *):

et

Idem inficeto est inficetior rure **):

praeterieram ea omnia, tanquam errata librariorum, eramque
secutus vulgarem consuetudinem, qua iam receptum est, ut per
a litteram, non per *i* cuncta illa vocabula et scribantur et pro-
nuncientur. Nuper autem cum ea de re paullo attentius cogi-
tassem, plane adductus sum in eam sententiam, ut veterem il- 186
lam scribendi rationem probam et incorruptam, eam autem, qua
vulgo nunc utimur, pravam et corruptam iudicarem. Ut enim
ab *aequo* non *inaequus*, sed *iniquus*: et ab *amico* non *inamicus*,
sed *inimicus*: et a *sapiente* non *insapiens*, sed *insipiens*: et a
facio non *infacio*, sed *inficio* dicitur: sic a *faceto* non *inface-
tum*, sed *inficetum* dicendum videtur ***). Nam illud quoque
nonnihil est, quod Angelum Politianum, eruditissimum et accu-
ratissimum hominem, ita scribere solitum constat. Hermolaus
quoque Barbarus, qui, quae urbs orbis terrarum lumen est, eius
ipse urbis maximum lumen fuit †), ita scribenda haec censuit.
Illius enim verba haec sunt ex Emendationibus Plinianis ††):
*Cum inficetus, non infacetus dicatur, auctore vel Catullo scri-
bendum est Inficetissime.*

CAPUT XIII.

Correctus et illustratus Aristotelis locus e libro quinto Ethicorum.

Aristoteles libro quinto Ethicorum †††) cum ius civile ita divisisset, ut aliud naturale esse, aliud legitimum diceret: legitimi exempla haec posuit, Mina captivos redimere: capram, non oves duas immolare: Brasidae sacra facere *). Quorum primum et postremum unde sumpta sint, satis constat: medium ita non commune ac contritum est, ut Michaël Ephesius temere id confictum, non ex ulla historia sumptum putarit. Quod cum mihi semper suspectum visum esset; memini me, octo abhinc annos, cum eum librum Lutetiae publice interpretarer **), ita

*) Carm. XXXVI (al. XXXIV.). v. 19.

**) Carm. XXII (al. XX.). v. 14.

***) Utriusque formae significationem uberius exposuit Doederlinus Latein. Synonym. Tom. II. pag. 83. Cf. Ochsner. ad Cic. Eclog. pag. 157. ed. tert.

†) Venetiis natus est a. 1454 ibique scholas publicas habuisse narratur.

††) libr. XXXV. cap. 4. pag. 391. edit. Basil. 1534. Faesi.

†††) Ad Nicom. cap. 10. Hanc emendationem suam Muretus etiam in interpretatione Latina Opp. Tom. III. pag. 324. expressit. Bekkerus vulgatam scripturam exhibet. Vid. Zell. ad lib. V. cap. 7. §. 1.

*) Vid. Thucyd. lib. V. cap. 11. Faesi.

**) Cf. Mur. Opp. Tom. III. pag. 324. et P. Lazeri Diatr. de vita et scriptis Mur. Tom. I. pag. 6 sq. huius edit.

dicere, mendosam mihi eius loci scripturam videri; sic tamen, ut non magno negotio corrigi posset. Neque enim legendum *αἶγα θύειν, ἀλλὰ μὴ δύο πρόβατα*, sed *αἶγα Διῒ θύειν, ἀλλὰ μὴ πρόβατα*: id est, *capra, non ovibus, rem divinam Iovi facere.* Id acceptum esse ex Herodoto, qui in Euterpe *) narrat, ab iis Aegyptiis, qui Iovis Thebani templum accolunt suntve e Thebana praefectura, non oves, sed capras tantum immolari: cum contra, qui sunt e praefectura Mendesia, capris abstineant, immolent oves. Utriusque autem ritus fabulosas quasdam origi-
187 nes pluribus verbis persequitur. Hoc ex me postea auditum Dionysius Lambinus, homo singulari doctrina et acerrimo iudicio praeditus, ita probavit, ut interpretationem Aristotelei loci suam **) ad meam correctionem accommodarit.

CAPUT XIV.

Verbum διαψεύδεσθαι quodam loco e secundo Rhetoricorum Aristotelis non videri ita accipiendum, ut Victorius censuit.

TRIA omnino sunt, quae efficiunt, ut ii, qui consilium dant, digni iudicentur, quibus credamus quosque duces in rebus suscipiendis ac gerendis sequamur: prudentia, probitas et benevolentia erga nos. Horum trium si quid abfuerit, non satis tutum est, eorum consilio fidere. Nam et qui tum bonus vir erit, tum amicus nobis, si idem parum prudens ac consideratus fuerit, falsus ipse nos fallet: et qui callidus atque acutus est, si aut improbus sit, aut male animatus in nos, in fraudem inducat potius, quam bono et utili consilio adiuvet. Etiam si qui et prudens est, et vir bonus, nisi benevolentia nos aliqua complectatur, non valde laborabit, quid nobis futurum sit. Itaque dabit quidem ille nobis consilium bona fide et sine fallacia: sed tamen non ita cogitate, ut si aliqua nobis cum ipso esset coniunctio. Quare poterit fallere. Quodsi etiam inimicus sit: numquam sane nobis auctor erit, ut id faciamus, quod ipse nobis optimum fore cognoscet. Tria illa in quo inerunt, is neque volet fallere, et vix poterit falli. Hoc Aristoteles libro secundo Rhetoricorum ***) his verbis docuit: *Τοῦ μὲν οὖν αὐτοὺς εἶναι πιστοὺς τοὺς λέγοντας τρία ἐστὶ τὰ αἴτια. τοσαῦτα γάρ ἐστι, δι' ἃ πιστεύομεν ἔξω τῶν ἀποδείξεων. ἔστι δὲ ταῦτα φρόνησις καὶ ἀρετὴ καὶ εὔνοια. διαψεύδονται γὰρ περὶ ὧν λέγουσιν ἢ συμβουλεύουσιν, ἢ διὰ πάντα ταῦτα, ἢ διὰ τούτων τι· ἢ γὰρ δι' ἀφροσύνην οὐκ ὀρθῶς δοξάζουσιν, ἢ δοξάζοντες ὀρθῶς διὰ μοχθηρίαν οὐ τὰ δοκοῦντα λέγουσιν, ἢ φρόνιμοι μὲν καὶ ἐπιεικεῖς εἰσιν, ἀλλ' οὐκ εὔνοι. διόπερ ἐνδέχεται μὴ τὰ βέλτιστα συμβουλεύειν*

*) lib. II. cap. 42.
**) Vid. pag. 230. ed. Basil. 1566. FAESI.
***) cap. 1.

γιγνώσκοντας. καὶ παρὰ ταῦτα οὐδέν. Quibus in verbis Petrus Victorius *) illud διαψεύδονται exponit *labuntur ac decipiuntur*, et probat, id verbum interdum eo sensu capi, prolato **) alio quodam Aristotelis loco. Ego autem, ut probes, verbum πολύσημον hoc aut illo modo accipi, non puto hoc satis esse, si do- 188
ceas, etiam alibi eam vim habere. Videndum illud quoque arbitror, ea, quam afferas, interpretatio ei loco, quem declares, conveniatne an minus. Nam si in illo versu ***),

Depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro
Ingemere:

dicerem, taurum esse secundum signum Zodiaci: non eo minus errarem, si ostenderem, eam vocem id valere in illo †),

Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus.

Quanquam igitur διαψεύδεσθαι interdum valet idem quod labi ac decipi: tamen qui in eo, quem recitavi, loco ita exponat, labi ipsum ac decipi puto. Nam is, qui cognoscens, quid sit optimum factu, nihilo minus aut malitia aut odio ductus aliud suadet, διαψεύδεται ex Aristotelis sententia: neque tamen labitur ac decipitur; sed fallit ac decipit. Ergo praestare arbitror, ut διαψεύδονται exponamus *fallunt*. Quodsi quis obiiciat, id verbum hoc sensu non convenire in eum, qui vir bonus amicusque sit, sed per imprudentiam inutile consilium det; huic ego respondeo, fallere dici nonnumquam etiam illos, qui sine ulla mala, ut ait Plautus ††), malitia, in errorem inducunt eos, quibuscum agunt. Non enim vetus illud iusiurandum ita concipi voluissent, *Si sciens fallo* †††): nisi etiam inscientem posse fallere iudicassent.

CAPUT XV.

Quid apud Catullum asini nomine intelligendum esse videatur.

Asinum videtur Catullus dixisse non animal, quod vulgo notum est, sed lapidem molarem in epigrammate, quo exagitavit Aemilii cuiusdam deformitatem *), quem ait pistrino atque asino tradi oportere. Graeci certe et bestiam illam et molam eodem nomine appellant. Itaque Hesychius ὄνον **) ait esse superiorem

*) pag. 237. ed. Florent. 1548. Faesi.

**) Editt. *probato*. Correctum a Ruhnkenio.

***) Virgil. Georg. I. 45.

†) Virgil. Georg. I. 217. Ap. Wolfium vitiose *operit*.

††) Aulular. II. 2, 38.

†††) Cic. Epist. ad Fam. lib. VII. ep. 1. §. 2. et ibi Manut.

*) Carm. XCV (al. XCVII.). v. 10. Aliter hoc verbum acceperat Muretus Comment. in Catull. Opp. Tom. II. pag. 864.

**) Tom. II. pag. 763. ed. Albert. quem vide. Faesi.

189 in pistrino lapidem: Eustathius autem *τὸ κινούμενον τοῦ μύλου* *), et Antronium asinum ex eo in proverbium abiisse, quod Antronii lapides habeant aptos ad conficiendas molas **). Et in primo *Ἀναβάσεως* ***) ita scriptum est: *Οἱ δὲ ἐνοικοῦντες ὄνους ἀλέτας περὶ τὸν ποταμὸν ὀρύττοντες καὶ ποιοῦντες εἰς Βαβυλῶνα ἦγον καὶ ἐπώλουν, καὶ ἀνταγοράζοντες σῖτον ἔζων.* Quorum verborum haec est Romuli Amasaei interpretatio †): *Incolae asinarias molas circa flumen caedunt excusasque Babylonem deportant iisque venditis coëmpto frumento famem levant.* Qui cur *asinarias molas* dixerit, non video; ego *lapides molares* tantum dixissem. Nam illud *ἀλέτας* additum est in Graeco sermone ad tollendam vocis ambiguitatem, quae in Latino nulla est. Quin etiam *piscem ὄνον* ex eo vocatum esse credo, quod in cerebro lapides habeat molarum similes. Quamquam alii ab asinini corii similitudine dictum autumant.

CAPUT XVI.

Male conversos videri a Cicerone tres Euripidis versus.

Non *sine caussa*, ait Cicero ††), *cum Orestem doceret Euripides, primos treis versus revocasse dicitur Socrates:*

Neque tam terribilis ulla fando oratio est,
Neque fors, neque ira caelitum invectum malum,
Quod non natura humana patiendo ferat.

Qui, si cuique fas est, id quod sentit, dicere, videtur eorum versuum sententiam aut non satis percepisse, aut non fideliter reddidisse †††). Quod ut iudicari ab aliis possit, Graecos Euripidi subiiciam:

Οὐκ ἔστιν οὐδὲν δεινὸν, ὧδ' εἰπεῖν ἔπος,
Οὐδὲ πάθος, οὐδὲ ξυμφορὰ θεήλατος,
Ἧς οὐκ ἂν ἄραιτ' ἄχθος ἀνθρώπου φύσις.

Primum igitur versum, si Ciceronem sequare, ita accipias necesse est: *οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἔπος ὧδε δεινὸν εἰπεῖν*, id est: *nul-*

---

*) Comment. in Iliad. *A*. pag. 862, 36.

**) Vide eiusdem Eustathii Comm. in Iliad. *B*. pag. 324. inf. Verba *et Antronium asinum — molas* absunt ab edit. pr.

***) cap. 5. §. 5.

†) pag. 275. ed. Basil. 1534. Diverso autem sensu hac locutione utitur Cato de Re Rust. cap. 10. §. 4. et cap. 11. §. 4. Faesi.

††) Disput. Tuscul. lib. IV. cap. 29. §. 63. Orellius *nec sors, nec irâ* et in fine *ecferat* pro simplici *ferat*. In antecedentibus ed. pr. *tris* exhibet cum Ernestio pro *treis*, Orellius *tres*, et paullo ante *Orestem fabulam*.

†††) Sed immerito Ciceronem e Mureto (et Leopard. Emendatt. VIII. 21.) reprehensum esse recte iudicarunt Porsonus et Matth., quos vide, ut etiam Schaeferum in edit. novissima. Versu enim primo post *δεινὸν* comma delendum et *ἔπος* pro *res* accipiendum. Muretus vero sic convertit, ac si v. 2. scriptum esset *οὔτε πάθος οὔτε ξυμφορὰ*, quod etiam legitur in scholio antiquo. Faesi.

lum est verbum ita terribile dictu. Quod sane, ne quid dissimulem, mihi quidem non placet. Ac fieri potest, ut fallar: sed 190
dico id, quod videtur. Deinde πάθος quam apte reddatur *fors* *), alii viderint. Postremo in tertio versu nulla est patientiae ac tolerantiae significatio, potiusque hoc dicere Euripidem puto: Nihil, ut uno verbo eloquar, dirum ac terribile est: neque morbus, neque a diis invecta calamitas, cuius gravitati hominum natura ac conditio exposita non sit. Id quod statim confirmat inusitato et antea inaudito supplicii genere, quo a diis affectus est Tantalus. Neque ignoro, quam sit periculosae, ut ait Flaccus **), plenum opus aleae, a Cicerone dissentire: verumtamen. Mecum quidem Graecus eius poëtae explicator ***), quisquis est, facit.

CAPUT XVII.

De quodam loco ex epistolis ad C. Trebatium accurate disputatum.

Angelus Politianus capite XXVII. Miscellaneorum illustrare conatus est hunc Ciceronis locum ex epist. ad Trebatium †): *Hoc tibi tam ignoscemus nos amici, quam ignoverunt Medeae, quae Corinthum arcem altam habebant, matronae opulentae optimates, quibus illa manibus gypsatissimis persuasit, ne sibi vitio illae verterent, quod abesset a patria.*

Nam multi suam rem bene gessere et publicam patria procul:
Multi, qui domi aetatem agerent, propterea sunt improbati.

Quod enim neminem ante se ne suspicatum quidem esse gloriatur, ait, hos duos esse versus ex Ennii Medea ex his Euripideis expressos ††):

Κορίνθιαι γυναῖκες, ἐξῆλθον δόμων,
μή μοί τι μέμψησθ᾽· οἶδα γὰρ πολλοὺς βροτῶν
σεμνοὺς γεγῶτας, τοὺς μὲν ὀμμάτων ἄπο,
τοὺς δ᾽ ἐν θυραίοις· οἱ δ᾽ ἀφ᾽ ἡσύχου ποδὸς
δύσκλειαν ἐκτήσαντο καὶ ῥαθυμίαν.

Petrus quoque Victorius libro XX. Variarum lectionum †††) idem 191
sentire se, quod tradiderat Politianus, ostendit. Neque unquam quenquam audivi, qui ea de re ullo modo dubitandum putaret.

---

*) At nunc legitur *sors.*

**) Od. II. 1, 6.

***) Vide Scholiast. ad Eurip. Orest. v. 1—3.

†) Epp. ad Famil. lib. VII. ep. 6. §. 1. Ibi particula *Nam* ad Ciceronis verba vulgo refertur, ut Ennii versus incipiant a verbis: *Multi suam* cet. Vid. Ennii Fragm. pag. 202 sq. ed. Hessel.

††) v. 213 sqq. ubi vid. Porson.

†††) cap. 13.

Ego autem, quanquam apud me plurimum et Politiani et Victorii valet auctoritas, mirifice tamen ab utroque dissentio. Quocirca hoc loco, quid de illis versibus sentiam, aperire constitui; ut ab eruditis hominibus, merito an immerito id faciam, iudicetur. In primis igitur Latinos versus male ab eis distinctos ad hunc autem modum distinguendos censeo:

. . . . nam multi suam
Rem bene gessere et publicam patria procul.
Multi, domi qui aetatem egerunt, propterea
Sunt improbati.

Nam quod *egerunt* lego, ubi vulgo legitur *agerent*, veteres in eo libros auctores habeo. Et ipse quoque Victorius ita legit. At hoc quidem leve est. Illud gravius, quod plane iudico necesse esse, ut aut ne sint ii versus Euripidis a Latino poëta conversi: aut ut eos, sive Ennius, sive quis alius fuit, qui ita interpretatus est, non intellexerit et in sententiam alienissimam detorserit. Nam apud Euripidem quidem cum Medea prae dolore iam non compos animi domi clausam se contineret excruciaretque se, et eos quasi a furiis agitata clamores ederet, qui etiam foris exaudirentur: Corinthiae mulieres, e quibus constat chorus, orant nutricem, ut ad eam adeat ipsamque educat ex aedibus. Sperabant enim, se aspectu et alloquio suo illum doloris ardorem aliqua ex parte mitigaturas. Paulo post igitur domo egrediens Medea ita eas affatur:

Κορίνθιαι γυναῖκες, ἐξῆλθον δόμων,
μή μοί τι μέμψησθε.

Id est: *Corinthiae mulieres, egressa sum ex aedibus, ne quid mihi succenseatis.* Quasi diceret: Non equidem libenter hoc tempore in aspectum hominum prodeo. Omnes enim, quos gravior aliquis urget dolor, tenebras et solitudinem quaerunt: lucem et frequentiam oderunt. Verumtamen cum vestro nomine rogata essem, ut huc prodirem, prodii: ne, si prodire nollem,
192 vos id forte superbia quadam ac contemptu vestri a me fieri crederetis. At illo altero modo ita accipienda erunt haec verba: ἐξῆλθον δόμων, id est, *patriam meam reliqui: μή μοι μέμψησθε*, id est *nolite id mihi vitio vertere.* Quod mihi quidem alienum καὶ ἀπροςδιόνυσον videtur. Sequitur: *οἶδα γὰρ πολλοὺς βροτῶν σεμνοὺς γεγῶτας, τοὺς μὲν ὀμμάτων ἄπο, τοὺς δ' ἐν θυραίοις.* Quae ita interpretor: *novi enim multos mortalium, qui arrogantes habiti sunt, quod se videndos exhibere nollent: alios contra, quod in atriis sedentes viderentur de se quasi spectaculum quoddam praebere, in eandem opinionem venisse.* Nam quod ille Ciceronianus poëta σεμνοὺς accipit *eos, qui rem suam et publicam bene gesserunt*: ego eo nomine *superbos et arrogantes* accipio. Et ita accepit Euripides in illo versu ex Hippolyto*):

*) v. 93.

Μισεῖν τὸ σεμνὸν καὶ τὸ μὴ πᾶσιν φίλον. Et in illo ex eadem fabula *): *Οἴμοι· τὸ σεμνὸν ὥς μ' ἀποκτενεῖ τὸ σόν.* Et in illis pulcherrimis versibus ex Alcestide **):

Ὄντας δὲ θνητοὺς θνητὰ καὶ φρονεῖν χρεών,
ὡς τοῖς γε σεμνοῖς καὶ συνωφρυωμένοις
ἅπασίν ἐστιν, ὥςγ' ἐμοί χρῆσθαι κριτῇ,
ὁ βίος ἀληθῶς οὐ βίος, ἀλλὰ συμφορά.

Sequitur: *οἱ δ' ἀφ' ἡσύχου ποδὸς δύςκλειαν ἐκτήσαντο καὶ ῥᾳθυμίαν*, id est: *alii contra, quod se quieti tradidissent, inglorii habiti sunt et ignavi.* Hoc enim significare vult, solere homines omnia, quae ab aliis fiunt, ad deteriorem partem accipere et undique captare maledicendi occasionem. Illa autem quomodo interpretatus sit Latinus ille, si modo interpretari voluit, nihil attinet dicere. Res ipsa loquitur. Ex his, caecutiam ipse ***) an merito alios *παρεωρακέναι* arbitrer, existimari potest.

CAPUT XVIII.

Locus Platonis e Phaedro allata vetere quadam Atheniensium consuetudine illustratus.

Socratem Phaedrus cum adducere vellet ad idem argumentum tractandum, quo ipse scriptam Lysiae orationem paulo ante recitarat, ita ei blandiens apud Platonem inducitur †): *Καί σοι ἐγὼ, ὥςπερ οἱ ἐννέα ἄρχοντες, ὑπισχνοῦμαι χρυσῆν εἰκόνα ἰσο-* 193
μέτρητον εἰς Δελφοὺς ἀναθήσειν, οὐ μόνον ἐμαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ σήν. Quaesitum est autem ex me, quaenam esset aurea illa statua, quam Delphis ponere solitos archontas ex eo intelligeretur: et qua de caussa id fieret. Respondi, novem Atheniensium archontas, id est, eponymum, regem, polemarchum et sex thesmothetas, cum magistratum inirent, publice iurare solitos, se observaturos esse leges neque passuros fidem suam donis muneribusve corrumpi: si quis ipsorum secus fecisset, cum multae nomine auream statuam suam pensurum esse. Eius rei auctor est Iulius Pollux libro Onomastici ad Commodum Caesarem octavo ††). Cypselidarum autem anathema, de quo non ita multo post ea, quae posui, verba apud Platonem mentio est †††), quodnam fuerit, copiose Pausanias in Eliacis *) docet.

---

*) v. 1064. ubi nunc legitur *ἀποκτείνει.*

**) v. 802 sqq. al. 799. Ibi *οὐ βίος ἀληθῶς ὁ βίος* nunc vulgatur.

***) Vid. infr. lib. X. cap. 15.

†) pag. 235. D. St.

††) cap. 9. sect. 85 sq.

†††) pag. 236. B. St.

*) cap. 17. pag. 419. Wolf. — Falli videntur et Muretus et Wolfius; nam de Cypselidarum anathemate non agitur loco a Wolfio indicato; ibi de *arca* Cypselidarum sermo est. Anathematis illius, Iovis nimirum statuae au-

CAPUT XIX.

Quod discrimen sit accusationis et maledictionis, e Demosthene et Cicerone.

Traditum est accurate et diligenter a M. Tullio in Coeliana defensione, quid inter accusationem ac maledictionem interesset. Olim autem Demosthenes etiam ista distinxerat: ut, quamvis non plane idem ab utroque dicatur, dubium tamen non habeam, quin Cicero in ea re tractanda summi Graeci oratoris vestigia sit persecutus. Utrumque igitur locum meo more describam, ut comparentur. Demosthenes περὶ στεφάνου *)· *Καί τοι καὶ τοῦτο, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐγὼ λοιδορίαν κατηγορίας τούτῳ διαφέρειν ἡγοῦμαι, τῷ τὴν μὲν κατηγορίαν ἀδικήματ' ἔχειν, ὧν ἐν τοῖς νόμοις εἰσὶν αἱ τιμωρίαι· τὴν δὲ λοιδορίαν βλασφημίας, ἃς κατὰ τὴν αὐτῶν φύσιν τοῖς ἐχθροῖς περὶ ἀλλήλων συμβαίνοι λέγειν.* Cicero pro Coelio **): *Sed aliud est maledicere, aliud accusare. Accusatio crimen desiderat, rem ut definiat, nomine ut notet: argumento probet: teste confirmet. Maledictio autem nihil habet propositi praeter contumeliam: quae, si petulantius iaciatur* (ita enim legendum est: non, ut vulgo, *iactatur*), *convicium, si facetius, urbanitas nominatur.*

194

CAPUT XX.

De vi veritatis Ciceronis sententia ex Aeschine. Livii loci duo emendati.

Emergere tandem et existere veritatem, neque ullis umquam machinis ita premi, ut opprimatur, multi gravesque auctores saepe dixerunt: Cicero inter ceteros, qui cum hanc gravissimam et dignitatis plenissimam sententiam ponere in Coeliana defensione vellet, ex Aeschine eam prope interpretatus est. *O magna*, inquit ***), *vis veritatis, quae contra hominum ingenia, calliditatem, solertiam, contraque fictas omnium insidias facile se per se ipsa defendat.* Aeschines autem ἐν τῷ κατὰ Τιμάρχου †)· *Οὕτως ἰσχυρόν ἐστιν*, inquit, *ἡ ἀλήθεια, ὥςτε πάντων ἐπικρατεῖν τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν.* Etiam apud Livium Q. Fa-

---

reae, mentionem facit Pausanias Eliac. lib. prior. s. V. 2. §. 4. pag. 378. his verbis: *Τούτων δὲ (τῶν λόγων) ὁ μὲν Κύψελον τὸν τυραννήσαντα Κορινθίων φησὶν ἄγαλμα ἀναθεῖναι τῷ Διῒ χρυσοῦν ἐς Ὀλυμπίαν.* Priorem tamen locum Mureto quoque ante oculos versatum esse, indicio est verbum *copiose*, quo utitur; de *Κυψελιδῶν* autem *λάρνακι* sermo est lib. V. cap. 17 — 19. Vid. Heindorf. et Astium ad locum Platonis. Faesi.

*) pag. 268, 15. Reisk. Reponendum cum Reiskio et Bekkero *συμβαίνει λέγειν.* Cf. etiam Demosth. adv. Androt. pag. 600. Reisk.

**) cap. 3. §. 6. Orellius cum Ernestio dedit *hominem ut notet* pro *nomine ut notet*, deinde *iactatur*.

***) cap. 26. §. 63.

†) pag. 107. Reisk. Bekkerus *ἐπικρατεῖ.*

bius Maximus idem dicit, in illo pulcherrimo sermone, quem habuit cum L. Paullo adversus Annibalem proficiscente. Sed is locus ita depravatus circumfertur, ut intelligi non queat. Ita enim legitur*): *A veritate laborare nimis ius saepe aiunt: extingui nunquam.* Sed vocem *ius* in veteribus libris non legi, admonuerunt etiam alii. Mihi, cum eum locum accurate legerem, incidit suspectio**), ita corrigendum esse: *Veritatem laborare nimis saepe aiunt, extingui numquam.* Id igitur in libri mei margine adscripseram, addita ea nota, qua coniecturas meas distinguere soleo ab iis mutationibus, quas vetustis libris auctoribus facio. Sed cum postea διὰ χρόνου accidisset mihi, ut eum ipsum locum inspicerem; visum est, librum quoque veterem, quem habeo, consulere, si quid is forte meam coniecturam adiuvaret. Reperi autem plus etiam, quam volueram. Etenim ne una quidem littera plus minusve habebat, quam ut ego divinaram. Sed ea inspectio iter mihi aperuit ad tollendum ex eo loco mendum alterum. Nam quod statim subiicit Fabius: *Gloriam qui spreverit, veram habebit:* vix verum videtur, ita simpliciter et sine ulla adiectione***) prolatum. Quid enim? ἀφιλότιμον εἶναι laudine datur an in vitio ponitur? Quam multi gloriam spernunt ignavi et nulli pretii homines! Cum igitur in meo libro legatur, *Gloriam quam qui spreverit, veram habebit:* coniicio legendum, *Gloriam vanam qui spreverit*†), *veram habebit.* Sic enim et verior erit sententia, et illa contrariorum relatione ornatior, et melius cohaerebit cum eo, quod paulo su- 195
pra dixerat Fabius: *Resistes autem adversus famam rumoresque hominum, si satis firmus steteris: si te neque collegae vana gloria, neque tua falsa infamia moverit.* Quam facile vero librarius in eo labi potuerit, cum quivis facile videat, λεπτολογεῖν non est meum.

CAPUT XXI.

Mulieres eruditas plerumque libidinosas esse, duorum poëtarum testimoniis confirmatum. Iuvenalis locus cum quodam Platonis collatus.

Vaferrimus poëta, quique omnia suae tempestatis hominum vitia et noverat optime, et insectabatur liberrime, Iuvenalis, in ea satyra, qua mulierum improbitatem detexit, non obscure significavit, displicere sibi mulieres eruditas et disertas††).

---

*) lib. XXII. cap. 39. extr. ubi nunc legitur: *Veritatem laborare nimis saepe aiunt*, ut correxit Muretus.

**) Praestat *suspicio*, quam alteram formam meliores libri ap. Terent. Andr. III. 2, 21. Auson. Epist. XXIV. 8. constanter servant. Cf. ad cap. 9.

***) Idem vocabulum legitur lib. XI. cap. 9. quamquam eam significationem, qua posuit Muretus, veteres scriptores ignorant. Dicendum erat *sine ullo additamento.* Cf. Krebsii Antibarb. pag. 88.

†) Hanc Mureti emendationem utpote vanam iure spreverunt editores.

††) Satir. VI. v. 440 sqq.

Non habeat, inquit, matrona, tibi quae iuncta recumbit,
Dicendi genus, aut curtum sermone rotato
Torqueat enthymema, nec historias sciat omnes.

Euripides quoque, magnus et ipse mulierum osor, etsi dictus est a quodam *) eas odisse in choro, amare in thoro, eiusdem sententiae fuit. Putavit enim, id quod res est, catas et ingeniosas feminas promptiores et auctiores esse ad struendas machinas, quibus decipiant viros. Itaque apud eum ita Hippolytus loquitur **):

Σοφὴν δὲ μισῶ· μὴ γὰρ ἔν γ' ἐμοῖς δόμοις
Εἴη φρονοῦσα πλεῖον ἢ γυναῖκα χρῆν.
Τὸ γὰρ πανοῦργον μᾶλλον ἐντίκτει Κύπρις
Ἐν ταῖς σοφαῖσιν.

Id est,

Odi eruditam. Ne meae umquam sit domi,
Quae plus sciat, quam mulierem scire expedit.
Namque eruditis ipsa maiorem Cypris
Astutiam indit.

Et sane non nimis pudicas esse ingeniosas et eruditas mulieres,
196 fidem facere poterit Sappho. Neque mirum. Multas enim historias legunt, peccare, ut ait Flaccus ***), docentes. Sed in iis quae supra retuli Iuvenalis verbis constat, metaphoram esse a iaculis sumptam, quae, brevia cum sint, rotando torqueri solent. Eadem autem usus est Plato; cum Lacedaemoniorum loquendi consuetudinem exponeret; quos ait, initio videri solitos rudes et imperitos; sed postea torquere ac vibrare breve aliquod dictum: ut is, quicum disserebant, puer prae ipsis videretur. Eius verba sunt †): εἰ γὰρ ἐθέλοι τις Λακεδαιμονίων τῷ φαυλοτάτῳ συγγενέσθαι, τὰ μὲν πολλὰ ἐν τοῖς λόγοις εὑρήσει αὐτὸν φαῦλόν τινα φαινόμενον· ἔπειτα ὅπου ἂν τύχοι τῶν λεγομένων, ἐνέβαλε ῥῆμα ἄξιον λόγου βραχὺ καὶ κατεστραμμένον, ὥςπερ δεινὸς ἀκοντιστής, ὥςτε φαίνεσθαι τὸν προςδιαλεγόμενον παιδὸς μηδὲν βελτίω.

CAPUT XXII.

Iphicratis multa dicta, quibus elatus et excelsus ipsius animus ostenditur.

RERUM bellicarum gloria non aetatis modo suae imperatores vicisse, sed superiorum etiam quemlibet adaequasse Atheniensis

*) Sophocle ap. Athenaeum lib. XIII. pag. 557. E.

**) v. 640 sqq. Nunc legitur ἢ γυναῖκα χρή, τὸ γὰρ κακοῦργον.

***) Od. III. 7, 19.

†) Protag. pag. 342. D. St. Heindorfius et Bekkerus εἰ γὰρ ἐθέλει, deinde ὅπου ἂν τύχῃ.

Iphicrates dicitur. Idemque eloquentiae studiis deditus fuisse,
et cum saepe dixisse in publico, tum ostentationis quoque gra-
tia domi nonnumquam declamitasse perhibetur. Erat autem ex-
celso vir et elato animo, quique de se interdum magnificentius,
quam vulgi aures libenter ferre possent, praedicaret *). Ita-
que cum orationem de statua sibi ab Atheniensibus posita ad-
versus Harmodium quendam e veteris illius tyrannicidae posteris
haberet, multa dixit de se ipso animose et prope arroganter:
ut Dionysius Halicarnasseus **) non alio magis argumento re-
fellerit eos, qui orationem illam Iphicrati a Lysia scriptam esse
dicebant, quam quod a Lysiae moderatione nimium longe abes-
set. In ea hoc dixit, quod adversarius generis sui nobilitatem
extollens illius obscuritatem et ignobilitatem exagitaverat, *ut
quisque virtute maxime praestaret, ita nobilissimum esse. Nam
ne Harmodium quidem et Aristogitonem nobiles fuisse prius,
quam praeclarum aliquid designassent* ***). Itemque illud †):
*se maiorem habere cognationem cum illis, quam ipsum illum,
quocum contenderet: quo sua, quam illius facta propius ad eo-* 197
rum gloriam accederent. Et ††), *Meorum nobilitas a me in-
cipiet: tuorum in te desinet.* Quae omnia imitatus est, quicum-
que scripsit declamationem in Sallustium †††). Sed et ex ea-
dem oratione haec reperi: *Si, qualis ego sum, tales vobis se-
ptem imperatores fuissent, deserta iam esset et inculta Lace-
daemon.* Et cum de Harmodio et Aristogitone ageret: *Quo-
rum*, inquit, *ego si temporibus fuissem, aut assumpsissem eos
ad societatem praeclari illius operis, aut ipse ab eis ascitus
essem.* Et, *Vos fortasse Athenienses istam mihi columnam et
istas in ea inscriptas litteras praeclarum quiddam et gloriatione
dignum a vobis contigisse arbitramini. At mihi columna cae-
lum attingens in Peloponneso virtutis meae testis constituta est.*
Haec postrema quibus verbis Graece pronunciata sint, si quis
videre cupit, reperiet apud Aelium Aristidem *ἐν τῷ περὶ τοῦ
παραφθέγματος* *).

---

*) De eo nos quoque diximus in Hist. Crit. Orat. Gr. pag. 58. D. R. — Vide Westermann: Gesch. der griech. Beredtsamk. pag. 71. annot. 16. Cf. Victor. ad Aristot. Rhetor. II. pag. 408. LL. Taylori Fragm. Lys. pag. 18.

**) Iudic. de Lys. pag. 478. Reisk.

***) Aristot. Rhet. lib. II. cap. 23. Cf. Mur. Opp. Tom. III. pag. 720.

†) Aristot. Rhetor. lib. II. cap. 23.

††) Plutarch. Apophthegm. pag. 187. B. Wolf. — Hoc dictum falso Themistocli tribuit Muretus in oratione Venetiis habita de studiis litterarum Opp. Tom. I. pag. 369. Faesi.

†††) cap. 2. Sequentia apud Aristidem leguntur.

*) pag. 385. ed. Iebb.

CAPUT XXIII.

Medicum fuisse Herculem et sanatam ab eo Alcestin, quum iam deposita esset.

Scribit Plutarchus *), fortissimum heroum Herculem medicinae peritum fuisse. Itaque quod apud Euripidem legitur de Alcestide, quam, cum mortem pro viro suo Admeto obiisset, Hercules cum ipsa Morte luctatus per vim ei eripuisse et vivam ad Admetum reduxisse narratur: ita intelligendum esse: cum Alcestis ita graviter aegrotaret, ut deposita **) iam et desperata esset, venisse Herculem et medendi arte, qua excellebat, ei valetudinem pristinam reddidisse. Admeto autem ea in re gratificari voluit. Non enim minus amabat Admetum Hercules, quam Alcestin Admetus.

CAPUT XXIV.

De immani crudelitate regis Deiotari.

Atroci admodum et barbaro ingenio fuisse oportet regem Deiotarum: si verum est, quod de eo idem ille, quem modo no-
198 minavi, Plutarchus ***) memoriae prodidit. Et sane is est auctor Plutarchus, quem nemo reiicere ut parum idoneum possit. Ait autem Deiotaro plures fuisse filios, quorum cum ipse uni relinquere imperium atque omne patrimonium suum cuperet: quo id facilius efficeret, ceteros omnes manibus suis trucidavit, vinitorum exemplo, qui, cum vitis aliqua complures emiserit surculos, unum modo ex eis relinquere, alios †) amputare consueverunt, ut is, qui relinquitur, maior et robustior fiat.

CAPUT XXV.

De lege quadam Persarum humanitatis plena.

Multae olim apud Persas leges fuisse traduntur: ex quibus facile intelligi potest, singularem quandam eius gentis sapientiam fuisse. Atque earum in unam nuper cum inciderim ††), quae neque multis, nisi me fallit animus, cognita est, et dignissima, quae cognoscatur ab omnibus: iudicavi non ingratum fore iis, qui haec legent, si eam hoc loco proponerem. Erat igitur apud

---

*) Amatorio pag. 761. E.

**) Cic. in Verr. lib. I. cap. 2. §. 5. *Itaque mihi videor ... prope depositam reipublicae partem suscepisse.* De hominibus apud solos poëtas invenitur, vid. Thielius ad Virg. Aen. lib. XII. v. 395. Tom. II. pag. 773.

***) de Stoic. repugn. pag. 1049. C.

†) pro *ceteros.* Ita interdum Muretus. Cf. Mur. Schol. in banc orat. Opp. Tom. III. pag. 860. Faesi. — Sic vel optimi scriptores passim locuti sunt, Caesar de B. G. lib. I. cap. 41. Livius lib. VII. cap. 19. 26. XXIV. 1. al.

††) Ap. Herodot. lib. I. cap. 137.

eos ita constitutum, ut, cum quis in iudicio argueretur aliquid fecisse contra leges, etiam si liquido constaret, eum culpae affinem esse, non tamen statim condemnaretur; sed prius inquireretur diligentissime in omnem illius vitam inireturque ratio, plurane turpiter et flagitiose, an bene laudabiliterque gessisset. Tum si vincebat turpium numerus, condemnabatur: sin praeponderabantur*) honestis turpia, absolvebatur. Cogitabant enim, humanarum virium non esse, rectum cursum perpetuo tenere: habendos pro bonis viris eos, non qui numquam peccarent, sed qui saepius honeste agerent. Hanc ipsam legem ego ab iis quoque, quorum in manus hi libri venient, observari summopere cupio: ut ne statim eos reiiciant ac condemnent, si quid in eis a me peccatum deprehenderint. Nam si ratione fideliter inita maior *τῶν ἐσφαλμένων ἢ τῶν κατωρθωμένων* numerus fuerit, tum equidem, quin reiiciantur et sordeant, non recuso.

---

*) Forte Muretus scripsit *praeponderabant.* D. R. — Mira annotatio viri doctissimi. Mihi quidem librorum editorum scriptura sanissima et rectissima esse videtur. Turpia praesertim praeponderantur honestis, cum honesta plura et graviora sunt, ita ut ea lanx, in qua honesta posita sunt, inclinet et deprimatur. Cf. lib. VII. cap. 18. *ut ... constituerent, qua tandem una* (ratione) *cunctae aliae praeponderarentur.* Cic. de Off. lib. III. cap. 4. §. 18. *neque ea volunt praeponderari honestate.* Notandus etiam in verbis Ruhnkenii usus verbi *forte* pro *fortasse, fortassis,* neque imitandus. FAESI.

199 # M. ANTONII MURETI

I. C. AC CIVIS R. *)

VARIARUM LECTIONUM

LIBER NONUS.

CAPUT I.

De genere quodam loquendi, quo in magni amoris significatione veteres utebantur.

Inter omnia loquendi genera, quibus veteres mirificam quandam vim amoris in aliquem sui exprimebant, illud mihi excellere videtur, quo significabant, cupere se, si quo modo id fieri posset, annos sibi ad vivendum constitutos conferre ac contribuere cum eo, quem diligerent, ita ut quod ipsis superesset vitae, eius pars aliqua ad illius vitam adderetur. Ita blanditur anui cuidam Tibullus **):

Vive diu, inquit, *mihi dulcis anus: proprios ego tecum,*
Sit modo fas, annos contribuisse velim.

Ita apud Plautum ***) adolescens quidam amicae, quae cum ei dixisset,

Cur tu obsecro immerito meo me morti dedere optas?

hoc ab eo responsum fert:

Ego te? quam si intelligam deficere vita, iam ipse
Vitam meam tibi largiar et de mea ad tuam addam.

Atque hoc in consuetudine positum fuisse, ostendit Seneca in libro de Brevitate vitae †) his verbis: *Dicere solent eis, quos*

*) Inde ab hoc libro Muretus Variarum Lectionum volumen Romae vel Tibure scripsit atque absolvit.

**) Elegg. I. 6, 63. ubi nunc interpungitur: *Vive diu mihi, dulcis anus.*

***) Asin. III. 3, 18.

†) cap. 8. Ibi veteres libros suos exhibere *valdissime*, non *validissime,* dicit Muretus Schol. in Senec. Opp. Tom. III. pag. 115.

validissime diligunt, paratos se partem annorum suorum dare. 200
Et ex illa consuetudine triumphantibus imperatoribus occinebatur,

De nostris annis tibi Iuppiter augeat annos,

quod relatum est a Tertulliano *). Sed et sanctissimus pariterque disertissimus scriptor, Gregorius Nazianzenus, ita locutus est in oratione *εἰς Βασίλειον* **)· *Καὶ προςθεῖναί τι τῆς ἑαυτῶν ζωῆς ἕκαστος ἐκείνῳ, εἴπερ οἷόντε ἦν, πρόθυμος ἦν.*

CAPUT II.

Illustratus Horatii ex Odis locus.

Cum tanta esset apud veteres infamia eorum ***), qui abiecto clypeo fugerant, quosque contumelioso nomine, ut notum est, *ῥιψάσπιδας* vocabant, quid in mentem venisse dicemus elegantissimo poëtae, Horatio, eam ut notam sibi ipse versibus suis inurere voluerit? Nota enim sunt illa ex oda ad Pompeium Varum †):

Tecum Philippos et celerem fugam
Sensi relicta non bene parmula:
Cum fracta virtus, et minaces
Turpe solum tetigere mento.

An id ei ingenium fuit, ut non in alios modo, sed in se ipsum quoque libenter dicta diceret vinetaque, ut alibi ait ††), ipsemet caederet sua? An in homine minime militari Mercurialique potius quam Martiali, neque ad arma, sed ad amores, et ad pocula, et ad libros tractandos nato aperta illa et simplex timiditatis suae professio iucunda potius quam ignominiosa est? Nam quod eum quoque ipsum, ad quem scribit, in eiusdem culpae societatem vocat, videri potest fecisse Xenaeneti Atheniensis †††) exemplo, cuius est nobilis illa responsio ad cives suos obiurgantes eum, quod fugisset, *μεθ' ὑμῶν γε, ὦ φίλαι κεφαλαί.* Omnino tamen verisimilius esse arbitror, Horatium hac quoque in re Archilochi, ad cuius se imitationem studiose comparaverat, similem esse voluisse. Si quidem et ille, ut alia turpiter a se facta, quod apud Aelianum *) legimus, praedicaverat, ita cum
in proelio adversus Saios, Thraciae populos, eadem ratione ex- 201

*) Apolog. cap. 35.

**) cap. 79. pag. 830. ed. Benedictin. Paris. 1778. Gregorii laudes leguntur infra lib. XVIII. cap. 16. Faesi.

***) Vid. Comm. in Aristot. Ethic. Opp. Tom. III. pag. 371 sq.

†) II. 7, 9. De re ipsa vid. Jakobs *Vermischte Schriften* Vol. IV. pag. 318 sqq.

††) Epist. II. 1, 220. ubi cf. Schmidius.

†††) Vide Plutarchi *Πολιτ. παραγγελμ.* pag. 803. D.

*) Var. Hist. lib. X. cap. 13.

pediisset salutem suam, notum id posteris suo ipsius praeconio esse voluit: cecinitque hoc modo *):

'Ασπίδι μὲν Σαΐων τὶς ἀγάλλεται, ἣν παρὰ θάμνῳ
'Εντὸς ἀμώμητον κάλλιπον οὐκ ἐθέλων.
Ψυχὴν δ' ἐξεσάωσα φυγών· ἀλλ' ἀσπὶς ἐκείνη
'Εῤῥέτω· ἧς αὖθις κτήσομαι οὐ κακίω.

Ita enim eos versus lego; etsi aliter Alciatus **). Sed et ille bello ferox, ille tyrannorum exactor Alcaeus, quem etiam apud inferos, ut hic ait ***), canentem pugnas et exactos tyrannos mirantur Umbrae, non ita fuit prodigus animae †), ut non fugere aliquando maluerit, quam mori: qui et ipse, ne hoc nesciremus, versibus id suis mandavit, ut auctor est Herodotus in Terpsichore ††); in quo malitiam quandam Herodoti notat Plutarchus †††): ita ut videatur ἡ φιλοψυχία poëtarum quasi quidam morbus, possintque ad multos eorum accommodari, quae apud Homerum Veneri Iupiter dicit *):

Οὔ σοι, τέκνον ἐμὸν, δέδοται πολεμήϊα ἔργα·
'Αλλὰ σύ γ' ἱμερόεντα μετέρχεο ἔργα γάμοιο·
Ταῦτα δ' Ἄρηϊ θοῷ καὶ 'Αθήνῃ πάντα μελήσει.

CAPUT III.

Emendatus versus ex Asinaria Plauti et locus quidam Appuleii in Floridis.

Locus est Plauti in Asinaria **) ita scriptus in omnibus, quae mihi quidem videre contigerit, exemplaribus:

Proficiscin. Hoc nunc dixerim. Nemo etiam me accusavit
Merito meo. Neque me Athenis est alter hodie quisquam,
Cui credi recte aeque putent.

In quem homo eruditissimus ***), et de quo inter eos, qui poëtam illum emendare aggressi sunt, propemodum dici potest

---

*) Apud Aristoph. Pac. v. 1298 sq. Strab. lib. XII. pag. 827. Plutarch. Instit. Lacon. pag. 239. B. et Sext. Empir. Pyrrhon. Hypotyp. lib. III. cap. 24. §. 216. Wolf. — Vid. Brunck. Anal. Tom. I. pag. 40. Anthol. Gr. Tom. I. pag. 41. Jacobsius e Sexto dedit v. 3. *Αὐτὸς δ' ἐξέφυγον θανάτου τέλος· ἀσπὶς ἐκείνη, 'Εῤῥέτω ἐξαῦθις* cet. Praeterea notandum, Wolfium ex Aristophane h. l. correxisse *ἔντος*. Cf. Jacobs. Comment. in Anthol. Gr. Vol. I. P. I. pag. 150.

**) Parerg. V. 18.

***) Horat. Od. II. 13, 30 sqq. coll. Quinctil. Inst. Or. lib. X. cap. 1. §. 63.

†) Horatianum loquendi genus, vid. Od. I. 12, 37 sq.

††) lib. V. cap. 95.

†††) de Herodot. malign. pag. 858. B.

*) Iliad. V. 528 sqq.

**) II. 4, 84.

***) I. Camerarius. Wolf. — De eodem quod dicitur *οἷος πέπνυται*, sumptum id ex Hom. Odyss. lib. X. v. 495.

οἷος πέπνυται, haec notavit: *Mendum hoc est, et in nostro scriptura depravata, etiam interpolatione litterarum: quaeramus ergo emendationem.* Ego autem, quemadmodum ei loco medi- 202
cina facienda sit, iam dudum reperisse mihi videor: in quo num quid ipse me fallam, alii iudicabunt. Vetus erat opinio, periculum esse aliquod a fascino, ubi quis impensius aut laudaret ipse se, aut praesens ab alio laudaretur. Eius rei caussas, quoniam alii et curiose quaesierunt, et copiose tradiderunt, nunc persequi non est operae. Sed ex ea opinione receptum erat, ut in laudando plerumque adderent vocem *praefiscine* aut *praefiscini,* qua invidiam et fascinum a se amolirentur ac deprecarentur. Quale est, quo etiam hodie utimur, *Dicto absit invidia.* Est autem *praefiscine* aut *praefiscini* idem quod μετὰ προβασκανίου. Cum igitur magnifice de se locuturus esset veterator ille, cuius ea apud Plautum verba sunt, quasi invidiam a se amoliri cupiens ait,

Praefiscini hoc nunc dixerim.

Neque enim dubito, quin ita legi oporteat. Huius vocis citantur exempla haec a Charisio *): Titinnius in Setina:

Paula mea, amabo pol tu
Ad laudem addito praefiscini, ne puella fascinetur.

Afranius in Consobrinis:

Scis habitum, ita ut nunc obtinet, praefiscine.

Sed et apud Appuleium, multo eruditiorem multoque pluris faciendum scriptorem, quam vulgo putant, locus est eiusdem vocis ignoratione corruptus libro tertio Floridorum **): *Igitur, quod difficile factu erat, quodque re vera arduum nobis existimabatur, gratum esse populo, placere ordini, probari magistratibus et principibus, id, praefusive dixerim, iam quodammodo mihi obtigit. Praefiscine* enim, non *praefusive,* eo loco legendum est. Iam pridem haec scripseram, cum ad me Tibur allatae sunt litterae ab Oberto Giphanio ***), homine in primis erudito, in quibus scriptum erat: Quod vulgo apud Gellium libro decimo Noctium Atticarum et eius libri capite XXIV. legitur *pristini* et *pristine,* in veteribus legi *praefiscini* et *praefiscine.* Certeque in vetere Macrobio †), quem mihi commodavit Hercules 203

*) Instit. Gramm. II. pag. 189. Quae autem adduntur *ne puella fascinetur,* verba sunt Charisii, non Titinnii, vid. Poet. scen. Lat. Fragm. Vol. II. pag. 69. ed. Both. et Afranii locum ibid. pag. 163.

**) Tom. II. pag. 26. ed. Altenburg. Tom. II. pag. 75. ed. Oudend. Mureti coniectura nunc recepta. De Appuleio iniquius iudicium facit Muretus Schol. in Terent. Opp. Tom. II. pag. 876.

***) Haec leguntur in Mur. Opp. Tom. II. pag. 502—505. Giphanii verba haec sunt: *cap. XXIV. Sicut pristini et pristine: legendum, praefiscini et praefiscine.* Etiam in antecedentibus Giphanius unius tantum veteris libri mentionem facit. FAESI.

†) Saturn. I. 4.

Ciofanus Sulmonensis *), ubi illa omnia ex Gellio, ut solet Macrobius, descripta referuntur, legitur *fiscine* et *fiscini*, depravatis quidem, sed tamen manifestis rectae scripturae vestigiis.

CAPUT IV.

De loco quodam ex Odis Horatii.

Ominosum esse crediderunt veteres illi, verae religionis ignoratione occaecati, occursum serpentis viam, qua quis iter facturus esset, quasi dissecantis, exque **) ea superstitione dictum ab Horatio est ***),

Rumpat et serpens iter institutum.

Apertius autem etiam idem cognoscitur ex Heliodori, suavissimi scriptoris, Aethiopicon libro tertio †), ubi ita legitur: *αὐτοὶ δὲ ἄρτι τῆς κώμης ἐκτὸς γεγονότες καὶ τὰς ὄχθας τοῦ Νείλου παραμείβοντες κροκόδειλον ὁρῶσιν ἀπὸ δεξιῶν ἐπὶ θάτερα διερπύζοντα καὶ τῷ ῥείθρῳ τοῦ ποταμοῦ σὺν ὀξείᾳ τῇ ῥύμῃ καταδυόμενον. οἱ μὲν δὴ ἄλλοι συνήθως τε καὶ ἀθορύβως τὸ ὀφθὲν ἦγον· πλὴν ὅσον ὁ Καλάσιρις κώλυμά τι τῶν καθ' ὁδὸν ἐπισημαίνεσθαι προὔλεγεν.* Sed hoc aut nihili est, quod ipse quoque non invitus fatebor, aut, si non prorsus indignum erat, quod notaretur, reperietur certe ††), qui vel a se iam pridem animadversum, vel etiam e scidis atque adversariis suis a me sublectum esse contendat.

CAPUT V.

Emendatus locus ex Politicis Aristotelis.

Aristoteles septimo Politicon †††) quorundam errorem notans, qui felicitatis caussam non in virtute, sed in opibus ac copiis esse censent, ait, perinde eos ridicule facere, ac si, quod musicus aliquis bene caneret, eius rei caussam non in artem, sed in lyram referrent. Id autem his verbis exprimit: *Διὸ καὶ νομίζουσιν ἄνθρωποι τῆς εὐδαιμονίας αἴτια τὰ ἐκτὸς εἶναι τῶν ἀγαθῶν· ὥςπερ εἰ τοῦ κιθαρίζειν λαμπρὸν καὶ καλῶς αἰτιῷτο τὴν λύραν μᾶλλον τῆς τέχνης.* Quibus in verbis, ut illud praetercam,
204 quod legi malim aut *αἰτιῷντο*, aut *εἴ τις τοῦ κιθαρίζειν*, aliud

*) Ad hunc exstant Mureti epistolae Opp. Tom. I. pag. 525. 530. 611. Faesi.

**) Ex vulgari consuetudine scribendum *ex eaque superest.* Exempla particulae *que* praepositioni *ex* sic adiunctae habet Ramshornius Gramm. Lat. ampl. §. 188, B, 1. pag. 808. ed. alt.

***) Od. III. 27, 5.

†) imo lib. VI. non longe ab init.

††) Lambinum procul dubio tangit. Cf. I. 19. et inprimis XIII. 6. extr. Faesi.

†††) cap. 13

mihi multo gravius subesse mendum videtur. Neque enim τοῦ κιθαρίζειν λαμπρὸν καὶ καλῶς, sed τοῦ κιθαρίζειν Λάμπρον καλῶς legendum puto *): Λάμπρος enim veteris musici proprium nomen fuit: quam boni, nihil ad rem: hoc enim tantum significat Aristoteles, *si Lamprus bene canat*, id non lyra, sed artificio ipsius effici, et ridiculum fore, si quis id non artificio ipsius, sed lyrae tribuendum esse contendat. Lampri autem mentio est apud Platonem principio Menexeni **): ubi Socrates ait, facile esse, Athenis Athenienses laudare, non ei modo, qui praestantes magistros nactus sit, quales ipse habuerat, rhetorices quidem Aspasiam, musices vero Connum: sed ei etiam, qui minus bonos, ut musices Lamprum, rhetorices Antiphontem. Hunc Lamprum Athenaeus ***), non sane ex consuetudine musicorum, abstemium fuisse ait: profertque in eum amara quaedam dicta veteris poëtae Phrynichi, quibus ait †), lugere gavias mortuo illo aquae potore, quem etiam vocat mirificum artificem lugubre quiddam et querulum concinendi, Musarum aridum et exsiccatum cadaver, lusciniarum febrim, Plutonis hymnum. Eius igitur, quicunque tandem fuit, iam pridem apud Aristotelem oblitterata memoria reposita a nobis ac restituta sit.

CAPUT VI.

De locis aliquot Plauti ex Pseudolo.

Inepte post tot emendatores etiamnum legitur locus hic e Pseudolo Plautina ††):

Phoenicium Calidoro amatori suo
Per ceram et linum litterasque interpretes
Salutem mittit et salutem abs te expetit.

Non enim *linum* legendum est, sed *lignum*. Nam in tabulis ligneis cera oblitis veteres, ut notum est, scribere solebant. Tabulas igitur ipsas vocat *lignum*. Et sic loquuntur iuris auctores †††), cum bonorum possessionem contra tabulas vocant *contra lignum*. Quod autem in eodem illo diverbio scriptum est *),

Atque id futurum unde unde dicam nescio: 205
Nisi quia futurum est: ita supercilium salit:

et apud Theocritum **), *oculus dexter salit:* e stulta illa veterum superstitione ductum est, qua credebant, si pars aliqua

*) Haec coniectura ab editoribus merito repudiata est.

**) pag. 236. A. St.

***) lib. II. pag. 44. D.

†) Quae sequuntur verba, prope verbotenus ex Phrynichi verbis tralata sunt. Cf. Schweighaeuser. Animadvv. ad Athen. Tom. I. pag. 316. Faesi.

††) I. 1, 39.

†††) Ut L. 19. de bonor. possess. contra tab. XXXVII. 4.

*) v. 104 sq.

**) Idyll. III. v. 37. ἅλλεται ὀφθαλμός μευ ὁ δεξιός.

corporis suapte sponte subsiliisset ac mota esset, eiusmodi palpitationibus aut prosperi aliquid aut adversi portendi. S. Augustinus libro secundo de doctrina Christiana*): *His adiunguntur millia inanissimarum observationum: si membrum aliquod salierit: si iunctim ambulantibus amicis canis aut lapis aut puer medius intervenerit.* Idem in libro de Natura daemonum**): *Salitores vocati sunt, qui, dum eis membrorum quaecumque partes salierint, aliquid sibi exinde prosperum seu triste significari praedicunt.* Tales saltus Graeco nomine vocabant παλμούς: extatque liber Melampodis περὶ παλμῶν***), quo eius vanitatis quasi disciplina quaedam continetur. Sed et ultimus eiusdem diverbii versus male in vulgatis libris ita legitur †):

Atque ipse egreditur penitus periurum caput:

cum ita legi debeat,

Atque ipse egreditur Poenus periurum caput.

Poenum enim vocat lenonem, cum significet esse infidum, periurum, fraudulentum, quales Poeni meritissimo et habebantur et habentur. Ne illud quidem pigebit adscribere, quod paulo supra de se dixerat Calidorus ††):

Quasi solstitialis herba paulisper fui:
Repente exortus sum, repentino occidi:

esse eius herbae mentionem et apud Ausonium in Professoribus †††), qui etiam, ut puto, hunc ipsum Plauti locum imitatus est his versibus:

Solstitialis velut herba solet,
Ostentatus raptusque simul.

206 CAPUT VII.

De duobus locis ex primo Odarum Horatii.

Apud Horatium libro primo Odarum*) in plerisque veteribus libris ita legitur:

---

*) cap. 20. §. 31.

**) Verba haec sunt Isidori Origg. VIII. 9, 29. Gramm. Lat. ed. Lindem. Tom. III. pag. 269. ubi legitur in editt. *Salisatores ... quia ... significare praedicant.* Augustini librum sic inscriptum alii extricent, neque tale quidquam invenitur in eiusdem libro *de Divinatione daemonum* (Augustini Opp. Tom. VI. pag. 505. ed. Benedict. Venet. 1731.).

***) Primum Graece edidit Camillus Peruseus post Aelianum Romae 1545. deinde Sylburgius adiunxit Tomo V. Opp. Aristot. Francof. 1587. Vid. Scriptores physiognomiae veteres ed. Franz. Altenburg. 1780.

†) v. 129.

††) v. 35 sq. Vid. Rostii Commentatt. Plautin. pag. 223 sqq.

†††) Carm. VI. (al. VII.) v. 34 sqq. ubi versus omnes in anapaesticos monometros distributi sunt hoc modo:

Solstitialis
velut herba solet,
ostentatus
raptusque simul.

*) Od. 6. init. Muretum sequitur Bentleius.

Scriberis Vario fortis et hostium
Victor Maeonii carminis alite,
Qua rem cumque ferox navibus aut equis
Miles te duce gesserit.

Non, ut in vulgatis, *Quam rem cumque.* Eaque scriptura mihi verior ac sincerior videtur, ut hoc dicat, Quacumque in parte terrarum miles Agrippae ductu rem gesserit, id est cum hostibus populi R. conflixerit eosque fuderit ac fregerit insignemque aliquam victoriam ex eis retulerit, Varium ea omnia versibus suis celebraturum. Hoc enim dicebant *rem gerere.* Ut in epistola ad Augustum *):

Rem gerere et captos ostendere civibus hostes,
Attingit solium Iovis.

Et senex Terentianus **):

In ipsa turba atque in peccato maxumo
Quod vix sedatum satis est, potastis, scelus,
Quasi re bene gesta.

Et in Fastis Capitolinis ***) tam saepe legitur aliquem creatum esse dictatorem *rei gerundae caussa.* At hoc fortassis leve alicui videbitur. Addam igitur aliud itidem leve: si forte, quae singula parum habent ponderis, coniuncta ac conglobata aliquid adquirant ad lancem deprimendam. In explicandis igitur primis versibus odes illius, qua Quinctilii mors defletur †), dissentio ab omnibus et vetustis et recentioribus, et illud *Quis*, quod principio positum est, sexti casus posterioris numeri esse arbitror. Neque referendum ad illa nomina *pudor et modus*, sed ad nomen *cantus.* Petit enim, ut mihi quidem videtur, poëta
a Melpomene, ut sibi praecipiat cantus lugubres, quibus aut 207
pudor aut modus aliquis imponatur desiderio Quinctilii. Itaque delenda est illa interrogationis nota, quam post nomen *capitis* primus Paphlago invexit ††).

CAPUT VIII.

Illustratus locus Senecae ex Epistolis.

Apud disertissimum eumdemque sapientissimum scriptorem, Senecam, cuius inter ceteras summas laudes hanc quoque non

---

*) Immo *ad Scaevam,* lib. I. ep. 17. v. 33 sq. Sed legitur ibi *Res gerere.* Wolf.

**) Adelph. V. 1, 12 sqq.

***) Vid. Steph. Vin. Pighii Fast. Magistr. Rom. in Graevii Thes. Ant. Rom. Tom. XI. pag. 183 sq. Faesi.

†) Od. I. 24. Mureti interpretationem reiecerunt post Bentleium omnes.

††) Faesius tangi putat Christophorum Landinum, Florentinum, cuius studio Horatius prodiit Florent. 1462. Venet. 1483. Paphlagonem autem Muretus dicit hominem rusticum atque stupidum cum Curtio lib. VI. cap. 11. §. 4.

postremam esse statuo, quod inepte fastidiosis *) et olim displicuit et hodie displicet, multa sunt non publici saporis, quae qui surdiore, ut ita dicam, palato sunt, ingustata praetereunt: cum elegantiores homines et talium deliciarum intelligentes mirificam quandam ex eis percipiant suavitatem. Quale est, quod in epistola ad Lucillium sexagesima octava **), cum multis verbis docuisset, quicquid cum virtute coniunctum est optabile esse, multaque in eam sententiam genere orationis, ut solet, masculo et nihil vulgare aut plebeium sonante dixisset, ad ipsum epistolae finem ita scribit: *Indue magni viri animum et ab opinionibus vulgi secede paulisper: cape quantam debes virtutis pulcherrimae ac magnificentissimae speciem, quae nobis non sertis, sed sudore et sanguine colenda est. Aspice M. Catonem sacro illi pectori purissimas manus admoventem et vulnera parum demissa laxantem. Utrum illi tandem dicturus es, Vellem quae velles, et moleste fero, an, Feliciter quod agis?* Quibus in verbis notanda sunt duo antiqua loquendi genera vulgo non satis cognita, quorum altero ad eos, qui in malis essent, altero adversus eos, quibus prospere aliquid obtigisset, utebantur. Nam cui boni ac secundi aliquid obtigerat, ei ominis causa gratulabundi dicere solebant *Feliciter*, aut *Feliciter quod agis*; cum significarent, cupere se eum perpetuo eadem felicitate uti idque bonum ipsi proprium ac perpetuum esse. Iuvenalis Satyra secunda ***):

Signatae tabulae: dictum Feliciter: ingens
Coena: sed et gremio iacuit nova nupta mariti.

Contra cui male et adversus animi sententiam erat, eum alloquentes dicebant: *Vellem quae velles*: cum indicarent, dolere sibi,
208 quod illi male esset: ac si dicerent: Vellem tiba ita esset, ut tu quoque velles: mihique aegre est, quod tibi quidquam praeter voluntatem tuam evenerit. Huius generis exemplum est apud Plautum Mostellaria †):

Tran. *Ei!* Sim. *Quid est?* Tran. *Me miserum! occidi!*
Sim. *Qui?* Tran. *Quia*
Venit navis nostrae navi quae frangat ratem.
Sim. *Velim ut velles, Tranio: sed quid est negotii?*

Hoc igitur significat: si quis M. Catonem animo concipiat extremo illo vitae tempore sua viscera lacerantem et exiturae animae facientem viam, numquam ei ut in malis posito consolationem adhibiturum, sed potius ut pulcherrimum et gloriosissimum facinus obeunti gratulaturum. Nonnumquam etiam hoc posterius loquendi

*) Vid. Mur. Opp. Tom. I. pag. 293 sq. 315.

**) Est epist. LXVII. Cf. Mureti Schol. in Sen. Opp. Tom. III. pag. 59.

***) v. 119 sq. ubi nunc legitur *coena sedet: gremio* cet.

†) III. 2, 51 sqq. Restitui ve.ba comici in Var. Lect. editt. misere turbata.

genus in nuda et simplici amicitiae significatione ponebant. Horatius *):

Suaviter, ut nunc est, inquam: et cupio omnia, quae vis.

Plautus Amphitruone **):

Debetis velle, quae velimus. Meruimus
Et ego et pater de vobis et republica.

CAPUT IX.

De potu aquae aut vini circumdata nive refrigerati. Macrobii locus emendatus.

Aquam ex dissoluta ac colliquefacta nive pessimam et corporibus perniciosissimam esse, et iam pridem Aristoteles quasi oraculo edidit ***); et eorum, qui palato obsequi quam illius auctoritatem sequi malunt, quotidiana experimenta declarant. Incommoda igitur, quae nivis potum sequuntur, fugere, et tamen aestivis mensibus frigidum bibere qui volunt, vasis duplicibus uti solent e tenuissima lamina eo artificio factis, ut vinum aut aquam, quae potui paratur, omni quidem ex parte nix ambiat, sed eorum tamen neutrum contingat neque cum eis commisceatur. Ita fit, ut neque bibant nivem, et tamen nihilominus frigidum bibant, 209
quam si biberent nivem. Ea me consuetudine utentem cum amicus quidam, qui medicinam factitabat, pro nostra familiaritate reprehenderet: Vel ex Macrobio, inquit, si forte nostrorum libros minus frequenter lectitas, discere poteras, nivem quis an aquam isto modo refrigeratam bibat, nihil interesse. Cumque ego subridens quidquam tale apud Macrobium legi abnuissem: Iubesis, inquit ille, proferri librum. Quo prolato ita quidem in eo †) scriptum reperimus: *Iam dudum, inquit Avienus, nosse aveo, cur aqua, quae obsita globis nivium perducitur ad nivalem rigorem, non minus in potu noxia est, quam ex ipsa nive aqua resoluta.* Sed ad libri marginem adscriptum erat mea manu, particulam *non* redundare et delendam videri. At ille, Isto, inquit, modo facile fuerit cuilibet scriptori quamlibet sententiam adfingere, si ex negatione adfirmationem facere liceat. Tum ego, Quaeso, inquam, considera earum rationum momenta, quibus statim sententiam suam confirmat: ut aperte videas negationem esse tollendam. Ait enim aquam e nive liquefacta non solo frigore nocere: quod si esset, faterer tibi, aeque noxiam esse aquam ex fonte aut ex puteo, aut etiam eam, qua ego ut

---

*) Satir. I. 9, 5.

**) Prol. v. 39 sq.

***) Extant eius verba ex quaestionibus physicis ap. Gellium, qui eadem de re agit Noct. Att. lib. XIX. cap. 5., sed ea hodie in Problematis non legi iamdudum Gellii interpretes annotarunt. Faesi.

†) Saturn. lib. VII. cap. 12. med. Vol. II. pag. 254 sq. ed. Bip. Editiones recentiores negationem omittunt.

omnium saluberrima utor, aquam pluviam, circumdata nive refrigeratam: sed esse in illa aliud non minus incommodum. Cum enim humor vi frigoris densetur ac concrescit in nivem aut in glaciem, quae partes in eo subtiliores ac tenuiores sunt, eas in illo ipso compressu evanescere ac difflari necesse est: solas autem manere crassiores et ponderosiores, id est ipsius aquae quasi faeces quasdam ac retrimenta. Itaque si quis vas aquae gelu adstrictum admoto igne dissolvat, minor modus aquae, quam antea fuerat, reperietur. Quod argumento est, in illa concretione partem aliquam abiisse ac dissipatam esse. Nocet igitur corporibus non tam frigore ipso, quam crassitudine ac pondere. Itaque etiamsi dissoluta calefiat, aeque noxia erit. Hoc vitium, quod maximum est, ab hac, qua ego utor, abesse certe vides. His dictis et re paulo accuratius considerata acquievit. In eodem autem illo Macrobii loco leviuscula quaedam praeterea ex veteris libri fide a me emendata erant. Nam ubi legitur, *quae est corpulenta post terram*, vetus habebat: *qua est corpulenta post terram* *): et paulo post *coalescit*, ubi vulgo legitur *calescit*: et paucis post verbis *cum denseretur*, non, ut vulgo, *cum densaretur*. Certeque *denseri*, non *densari*, etiam apud Virgilium et apud Horatium **) legi, alii quoque iam pridem annotarunt.

CAPUT X.

De locis quibusdam e prima Epistola libri primi ad Atticum.

Multa sunt adhuc in epistolis ad Atticum depravata; etsi eis et Manutius iam pridem, et post eum alii eruditi homines magno conatu multum opis attulerunt. Nos quoque pro captu nostro aliquid earum studiosis praestare conabimur, dabimusque operam, ut liber prudentiae et elegantiae plenissimus nostra quoque opera nitidior et emendatior legatur. Ac primum non dubito, quin locus ille ex epistola prima ***) ita distingui debeat: *Prensat unus P. Galba. Sine fuco ac fallaciis, more maiorum, negatur.* Neque enim sine fuco ac fallaciis Galbam prensare dicit: sed ei prensanti homines aperte ac sine circuitione ulla negare: quod iocans ipse more maiorum fieri dicit, qui simplicius vivebant et aperte ac sine fuco, quae in pectore habebant, eloquebantur, nondum reperto artificio mentiendi. Iam illud, quod paulo infra positum est, *Ut frontem ferias*, non dubium est, quin habeat significationem indignationis, ut recte annotavit Manutius. Sic et apud Plutarchum in Pompeio †): *καὶ πληξάμενος τὴν κεφαλὴν*

*) Sic iam edit. Gryphiana Lugd. Bat. 1542. pag. 546. quod et in Bipont. ed. nunc receptum, item ex seqq. *coalescit*, non item *denseretur*.

**) Vide Bentleium ad Hor. Od. I. 28, 19. Heins. ad Ovid. Metam. XIV. 369. Ramshornii Gr. Lat. ampl. §. 74 extr. pag. 212 sq.

***) §. 1. Haec distinctio ab editoribus recepta.

†) pag. 658. C.

ἐκέλευσε τοὺς ναύτας τὸ ἐφόλκιον παραβαλεῖν. Eum autem, qui statim nominatur, *Caesonium*, in quibusdam libris *Caesoninum* lego; ut dubitem, num significetur L. Piso, quem aliquoties in ea, qua illum insectatus est, oratione non sine quadam contumelia *Caesonium* vocat *). Atque ut hoc propositum magis, quam adseveranter dictum velim: ita quae de Catilina sequuntur, non habeo dubium, quin hoc modo legenda sint **): *Catilina, si iudicatum erit licere, certus erit competitor.* In quo sequor etiam testimonium optimi et eruditissimi senis, Iacobi Taurelli, qui mihi confirmavit, in veteribus optimae notae libris ita legi: *Catilina si iudicatum erid merid lucere.* Ut in hoc erraverit
vetus librarius, quod scripsit *erid* pro *erit*, deinde sine caussa 211
geminavit quinque litteras MERID: ac pro *licere* scripsit *lucere.* De illo autem, *Curium obducere* ***), ita certum atque exploratum videtur, quod iam pridem attulit Victorius †), ut mirer, repertum esse postea quemquam ††), qui aliter senserit: nisi quod fere fit, ut, quos non amamus, eorum ne sententias quidem amemus. Certe eodem modo usus est eo verbo et Seneca in Troadibus †††):

— — non stetit fusus cruor,
Humove summa fluxit: obduxit statim
Saevusque totum sanguinem tumulus bibit.

Ubi vulgo male legitur *abduxit.* Sic et *educere* apud Plautum in Sticho *) est ebibere: *Si hoc eduxeris.* Et paulo infra: *Tene tu, hoc educe.* In extremo etiam malim *illius ἀνάθημα*, quam *ἡλίου ἀνάθημα* **). Quid enim efficere potuit quamvis bella Hermathenae collocatio, ut propterea gymnasium videretur Solis anathema? At potuit ita belle posita esse, ut principem ibi locum obtineret, utque totum gymnasium credi posset ei dicatum ac consecratum esse.

CAPUT XI.

Illustratus Plauti ex Asinaria locus.

INCREDIBILE dictu est, quam pusilla menda quantas tenebras interdum etiam eruditissimis hominibus obiiciant: ut, quod multa

---

*) ut cap. 6. §. 14. ubi codd. plerique *Caesonius*. Cf. ibid. cap. 12. §. 27.

**) Ernestius atque Orellius librorum auctoritate: *Catilina, si iudicatum erit, meridie non lucere, certus erit competitor.* Vid. Wielandius ad Cic. Epp. Tom. I. pag. 249 sq. Cf. Mur. Comm. in Catull. Opp. Tom. II. pag. 739.

***) §. 2.

†) Var. Lectt. lib. XV. cap. 7.

††) Adrianum significat Turnebum Adversar. lib. XXIV. cap. 34. et P. Manutium ad h. l.

†††) v. 1165 sqq.

*) V. 5, 18. et 6, 1.

**) Unde suppleri potest Orellii adnotatio ad h. l. „*illius ἀνάθημα haud spernenda nescio cuius susp. apud Casaub., qui probat.*"

interdum saecula summos viros latuit, id postea indicatum vel pueri primis litteris imbuti assequi debuisse videantur. Tale est, quod nunc ex Plauti Asinaria proferam. Qua in fabula cum amore perditus adolescens lenae persuadere conaretur, ut sibi puellam, quam amabat, concederet: se postea pro ea pecuniam persoluturum: vafra autem et artificii sui insigniter perita mulier praesenti pecunia sibi opus esse diceret, ipsa denique ita loquitur *):

Semper oculatae nostrae sunt manus: credunt quod vident.
Vetus est, nihili cotio est.

In quo illud COTIO quot et qualibus viris negotium exhibuit?
212 cum et Erasmus **) ridicula quaedam attulisset, et Alciatus in Parergis ***) nihilo meliora, et postremo is †), qui unus plus opis Plauto attulit, quam ceteri ante eum omnes, ab hoc loco nulla se ratione explicare potuisset. Res tamen est eiusmodi, ut mirum sit, eam non vel a vulgaribus ludimagistris iam pridem deprehensam fuisse. Quis enim est, qui nesciat, litteram *o* et diphthongon *au* saepissime apud veteres et scribendo et pronunciando inter se permutari solitas? Nam et *aullam* et *ollam* dicebant, et *Paullam* et *Pollam*, et ad eundem modum pleraque alia. Nempe igitur et hoc loco quae *cautio* usitate dicitur, facta est *cotio*. Hoc enim dicit lena, vetus dictum esse, nihili esse cautionem sive syngrapham aut chirographum: multoque tutius ac cautius agere eos, qui numeratam pecuniam sibi in manum dari volunt. Nam qui cautionem habet, saepe litigare cogitur: at cui soluta pecunia est, ei res omnis in tuto est. Itaque et scriptores nostri *fragilitatem cautionis* dicunt in l. Qui ita institutus: D. Ad SC. Trebell. ††) et *incertum cautionis eventum* in l. pupilli. Quod fal. tut. auct. gest. es. dic. †††). Et Seneca *) syngraphas cautionesque vocat *vacua habendi simulacra*. Hoc quod ita perspicuum est, eorum tamen, quos dixi, oculatissimorum hominum aciem fugit.

CAPUT XII.

De vetere proverbio, quo usus est Cicero in Catilinam.

PROVERBII speciem habet, quod scriptum est a Cicerone libro secundo Catilinarium **): *Qui homines primum, si stare non*

---

*) I. 3, 50 sq.

**) Adag. Chil. IV. Cent. 3, 23. pag. 715. ed. Basil. 1574.

***) I. 24. qui *nihili coactio* legit. Eodem modo Turnebus Adversar. lib. XXIV. cap. 31. *nihili est coactio.*

†) Ioach. Camerarius.

††) L. 66. §. 1. D. XXXVI. 1.

†††) L. 6. D. XXVII. 6.

*) de Benef. lib. VII. cap. 10.

**) cap. 10. §. 21. Corrig. *Catilinariarum*, ut recte scribitur infra lib. XIX. cap. 14. coll. lib. X. cap. 7.

possunt, corruant: sed ita, ut non modo civitas, sed ne vicini quidem proximi sentiant. Quoniam enim, quid a quoque fiat, vicinis fere ignotum esse non solet, quod etiam vulgari leguleiorum proverbio *) circumfertur, idcirco quod sine ullo prorsus tumultu ac strepitu fieret, id ne vicinis quidem sentientibus fieri dicebant. E vetere autem comico **) id acceptum esse cognovi ex Platone in Alcibiade primo, ubi ita scriptum est ***): *ἡμῶν δὲ γεννωμένων, τὸ τοῦ κωμῳδοποιοῦ, οὐδ' οἱ γείτονες σφόδρα τοι αἰσθάνονται, ὦ Ἀλκιβιάδη.* Et ex Plutarcho in Phocione †), ubi de oratore Demade ita loquitur: *Δημέᾳ δὲ τῷ υἱῷ νύμφην ἀγόμενος ἐμοῦ μὲν, εἶπεν, ὦ παῖ, τὴν σὴν μητέρα γαμοῦντος οὐδ' ὁ γείτων ᾔσθετο· τοῖς δὲ σοῖς γάμοις καὶ βασι-* 213
λεῖς καὶ δυνασταὶ συγχορηγοῦσι ††). Ac versus comici, quantum suspicor, hic fuit,

Ἐμοῦ γαμοῦντος οὐδ' ὁ γείτων ᾔσθετο.

CAPUT XIII.

De locis quibusdam e Truculento Plautina.

Miris modis deformatus est Plautus: et quidem ita male acceptus multis admodum locis, ut, quod in pugilem ait poëta quidam Graecus †††), eum e pugna talem rediisse, ut, si in speculum inspiciat, iuraturus sit, se eundem non esse, qui fuerat; ita videatur Plautus, si quis eum ab inferis Aesculapius excitet, iuraturus, fabulas illas suas non esse. Mirum autem me semper studium tenuit illius, si qua ratione possem, adiuvandi: fuitque aliquod tempus, cum sperabam fore, ut omnes illius comoediae multis a me vulneribus sanatae ederentur *). Sed consilium meum cum alia remorata sunt, tum magnificae multorum pollicitationes, qui mihi per litteras significabant, idem opus aut sibi, aut aliis quibusdam magnis et praeclaris viris esse in manibus: ut vererer, si cum talibus antagonistis in arenam descenderem, ne non inanis modo ac supervacaneus, sed ridiculus etiam meus omnis exiret labor. Illi autem interea partim

---

*) Vid. Ad. Iunii Adagia IX. 13. qui tamen nihil novi affert. Faesi.

**) Platonem comicum huius proverbii auctorem esse tradit Scholiastes ad Platonis philosophi Alcib. I. pag. 388 (340, 10.). Bekk.

***) pag. 121. D. St.

†) pag. 755. C.

††) Lucian. Char. §. 16. extr. *οὗτος δὲ ὀλίγον ἀπὸ γῆς αἰωρούμενος, ἢ καὶ πέσῃ, ἀψοφητὶ κείσεται, μόλις καὶ τοῖς γείτοσιν ἐξακουσθέντος τοῦ πτώματος.* Vid. Beier. ad Cic. de Off. lib. I. cap. 21. §. 73. Tom. I. pag. 170.

†††) in Brunck. Anal. Tom. II. pag. 319. XII. Iacobs. Anthol. Gr. Tom. III. pag. 31.

*) Vid. epist. Bellivicelii (Berzevicaei) ad Mur. in huius Opp. Tom. I. pag. 467. scriptam 1564. Epist. Mur. ad P. Sacratum ibid. pag. 580. Schol. in Terent. Tom. II. pag. 667. et supra Var. Lectt. lib. V. cap. 6. princ. Faesi.

mortui sunt, partim cessant, tamquam sibi satis esse ducentes, quod novum opus aliis nunciarint. Sunt et fuci quidam *), qui, quae iam pridem et a me et ab aliis notata ac publicata sunt, ea colligentes et pro suis impudenter venditantes Plautinas comoedias, in quibus multa integra depravarunt, multa corrupta foedius etiam corruperunt, ut a se in pristinum nitorem restituta **), edere non verentur. Quamquam igitur, quod in aliis mihi accidit, idem in eis quoque, quae his libris inspergam, mihi eventurum auguratur animus: experiar tamen, neque tantum apud me valere sinam quamlibet iustam indignationem, ut non plus valeat utilitatis publicae ratio. Ac nunc quidem veteres coniecturas meas proponam de quibusdam locis e Truculento, quibus ὁ μακαρίτης Turnebus ***) aliter medicinam facere conatus est. Quod enim ita vulgo legitur †):

214 *Supplicium ad te hanc minam fero auri. Si mihi videspice:*

id ille ita legendum censet:

Si mihi rides, spice.

At ego hoc modo conieceram:

Supplicium ad te hanc minam fero purissimi auri. Respice.

Neque dum me poenitet coniecturae. Quod autem in eadem fabula est ††),

Non enim possunt militares pueri et a vio educere:

ille ita legit, *et a via educier*. Ego autem rectum iudicabam, quod in veteribus libris repereram, *setania educier:* aut, ut in aliis item veteribus, *setanio educier* †††). *Setanium* enim, aut *setania*, aut, ut apud Dioscoridem et Theophrastum *) legitur, *sitanium*, vel *sitania*, genus mespili est in Italia frequens: cuius multis locis et apud Plinium **) mentio est. Hoc igitur dicit meretrix, non posse militares pueros vilibus et parvi pretii cibis educari, cuiusmodi est setania. Ac nescio quo modo durat hodieque apud Italos idem loquendi genus in sermone vulgi: ut, si multa ac magna requiri ad aliquid efficiendum significent, dicant, aliud requiri quam mespila. Est et caepae genus seta-

---

*) Qualis Coelius Secundus Curio, de quo vid. lib. III. cap. 13. extr. 17. V. 6. Faesi.

**) Cum Faesio corrige *restitutas*, quoniam haec verba ad *Plautinas comoedias* necessario referenda sunt.

***) Adversar. lib. XI. cap. 21.

†) V. 8.

††) V. 16.

†††) Lepide haec interpretatus est Rostius:
Denn Soldatenkinder kann man nicht mit Knollen auferziehn.

*) Apud illum lib. I. *Κεφ. ροα'.* pag. 149. ed. Colon. σιτάνιον, apud hunc Hist. Plant. III. 112. μέσπιλος σητάνειος ed. Amstel. Faesi.

**) H. N. lib. XV. cap. 20. s. 22. §. 84. Caeparum genus eiusdem nominis memoratur lib. XIX. cap. 6. s. 32. §. 101.

nia. Nam de tintinnabulis *) semper idem, quod ille tradidit, senseram: et praeter locum Zonarae habebam alium ex Pseudolo **):

Pseud. *Iam hic ero. Verum extra portam Metiam currendum est prius.*
Calid. *Quid eo?* Pseud. *Lanios inde accersam duos cum tintinnabulis.*
Eadem duo greges virgarum inde ulmearum adegero:
Ut hodie ad litationem huic suppetat satias Iovi.
In malam crucem istic ibit Iuppiter lenonius.

Etenim extra portam Metiam habitabat carnifex: et ibi comburebantur cadavera damnatorum. Unde in Casina ***):

Illum edepol videre ardentem te extra portam Metiam
Credo ecastor velle.

Nunc igitur haec. Alia posthac, ut quidque occurret, pro- 215
feremus.

CAPUT XIV.

E Ciceronis Academicis emendatus locus.

Locus est Ciceronis ad finem libri primi Academicarum quaestionum †), depravatus ille quidem in omnibus libris, sed cuius ita facilis emendatio est, ut diu piguerit me eam in litteras referre, cum putarem, ita obtusum neminem fore, quin eam facile videret, si paululum animum adverteret. Nunc cum videam, neque hominem eruditissimum, Turnebum, qui eleganti sane commentario librum illum illustravit ††), neque alios, qui postea Ciceronem a se, ut ipsi quidem putabant (nam quid praestiterint, videbimus), emendatum ediderunt †††), quidquam de mendo cogitasse, indicabo eum et purgabo, ne diutius macula illa in tam polito scriptore haereat. Verba autem, quae dico, Ciceronis haec sunt: *Cum Zenone, inquam, ut accepimus, Arcesilas sibi omne certamen instituit, non pertinacia aut studio vincendi, ut mihi quidem videtur, sed earum rerum obscuritate, quae ad confessionem ignorationis adduxerant Socratem, veluti amantes Socratem, Democritum, Anaxagoram, Empedoclem, omnes paene veteres, qui nihil cognosci, nihil percipi, nihil sciri posse di-*

*) Trucul. IV. 3, 8. Vid. Turneb. Adversarr. l. c. et lib. XXIII. 10. Cf. Hieron. Magius de tintinnabulis cap. 11.

**) I. 3, 97.

***) II. 6, 2. ubi alii cum Grutero recte *vellet*.

†) cap. 12. §. 44.

††) Sed vide eius Opp. Tom. I. pag. 95. ubi ad hanc Mureti emendationem respicit. Faesi.

†††) Ad Lambinum haec spectant, cuius vide Praefat. pag. 3.

xerunt. Haec Cicero. Sed quomodo, quaeso *), Socratem amare potuerant Democritus, Anaxagoras, Empedocles et veteres illi, qui ante, ut opinor, mortui erant, quam avia Socratis nasceretur? At in re perspicua nihil pluribus verbis opus est. Neque enim quemquam posthac dubitaturum existimo, quin ita legendum sit: *Quae ad confessionem ignorationis adduxerant Socratem, velut iam ante Socratem, Democritum, Anaxagoram, Empedoclem, omnes paene veteres* **): ut significet, illam confessionem ignorantiae non a Socrate primum inductam, sed multo ante eum a veteribus prolatam fuisse.

216

CAPUT XV.

De locis quibusdam e Truculento Plautina.

Versus hi sunt ex Truculento ***):

Rus mane dudum hinc ire me iussit pater,
Ut bubus glandem prandio depromerem.
Post illuc veni, quam advenit, si dis placet,
Ad villam, argentum qui meo debebat patri:
Qui ovis Tarenti erat mercatus de patre.
Quaerit patrem. Dico esse in urbe. Interrogo quid eum velit.
Homo crumenam sibi de collo detrahit:
Minas viginti mihi dat. Accipio libens.
Condo in crumenam. Ille abiit. Ego perperaminas
Ovis in crumena hac in urbem detuli.

Quis autem est, qui divinare possit, quas dicat *oves perperaminas?* Sed nimirum corruptus est locus legendumque hoc modo †):

— ego propere minas
Ovis in crumena hac in urbem detuli.

De pecunia enim, id est, de illis viginti minis, quas pro ovibus acceperat, ita ut de ovibus loquitur; eadem urbanitate, qua viginti item minas pro asinis acceptas vocat alibi ††) *asinos.*

Lib. *Nimis vellem habere perticam.* Leon. *Quoi rei?* Lib. *Qui verberarem*
Asinos, si forte occeperint clamare hinc ex crumena.

---

*) In Ruhnk. edit. excidit *quaeso.*

**) Goerenzius atque Orellius dederunt *et iam ante Socratem*, quod et ipsum voluit Muretus, vid. infr. lib. XV. cap. 16. Comm. in Tac. Annal. Opp. Tom. IV. pag. 66.

***) III. 1, 1 sqq.

†) Rostius:

— — Und ich trug in die Stadt
Die silbernen Schafe in der Tasche eilends her.

††) Asinar. III. 2. extr.

Simul autem eo alludit *), quod oves, quae ventrem pilosum non haberent, vocabant *oves minas* aut *apicas*, quas etiam in emendo reiiciebant: ut est apud Varronem libro secundo de re rustica **). Erant illae igitur plane oves minae: neque enim pilosi sunt numi. Quod autem sequitur:

Fuit aedepol Mars meo periratus patri.
Nam oves illius haud longe absunt a lupis:

inde dictum est, quod lupas Marti sacras putabant. Unde et 217
huius urbis ***) conditores, quod a Marte geniti essent, aluisse dicitur lupa. *Lupas* etiam vocabant meretrices, a quibus non longe abesse dicit eas oves, quas ipse tunc in crumena ferebat. Parva sunt haec et facilia, dicet aliquis. Fateor: neque ego ea pro magnis aut reconditis vendito. Sed tamen quae homines eruditissimi obscura sibi esse fassi sunt, ea illustrasse me numquam pigebit.

CAPUT XVI.

De Mitylene Horatii loci duo illustrati.

NON temere est, quod Horatius Mitylenen †) inter urbes pulcherrimas numerat; tum in Odis ††):

Laudabunt alii pulchram Rhodon aut Mitylenen:

tum in Epistolis †††):

Incolumi Rhodos et Mitylene pulchra facit, quod
Paenula solstitio, campestre nivalibus auris.

Talem enim fere fuisse proditum est, quales sunt, quae hodie non Italiae modo, sed universo orbi terrarum ornamento sunt Venetiae. Nam et in Mitylenen influens mare multis eam euripis distinguebat ac dissecabat: et pontes tota urbe plurimi erant ex candido ac polito lapide facti, ut non urbs, sed insula amoenissima videretur. Id ita exponit dulcissimus ac suavissimus scriptor, Longus principio *Ποιμενικῶν* his verbis: *Πόλις ἐστὶ Λέσβου Μιτυλήνη μεγάλη καὶ καλή. διείληπται γὰρ εὐρίποις ὑπεισρεούσης τῆς θαλάσσης, καὶ κεκόσμηται γεφύραις ξεστοῦ καὶ λευκοῦ λίθου· νομίσεις οὐ πόλιν ὁρᾶν, ἀλλὰ νῆσον* *). Eo

*) Vid. Krebsii Antibarb. pag. 103.

**) cap. 2. §. 3. et ap. Plin. H. N. lib. VIII. cap. 48. s. 75. §. 198.

***) i. e. Romae. De re vid. Livius lib. I. cap. 4. Plutarch. vit. Rom. cap. 4. Dion. Halic. Ant. Rom. lib. I. cap. 84. Wachsmuth: *die ältere Gesch. des röm. Staates* pag. 125 sq.

†) Praeferunt hodie editores scripturam *Mytilene*, *Μυτιλήνη*. Vid. Ruhnk. ad Vellei. Pat. lib. II. cap. 18. §. 3. Tom. I. pag. 75. ed. Frotsch. Goeller. ad Thucyd. lib. III. cap. 1. Tom. I. pag. 405 sq. ed. sec. Plehnii Lesbiac. pag. 10 sqq.

††) I. 7.

†††) I. 11, 17 sq.

*) De scriptura *νομίσεις* vid. Schaefer. ad h. l. pag. 328. Alii *νομί-*

autem libentius ex eo pauca haec protuli, quod et confirmant Horatii de nobilissima urbe testimonium, et Longi liber lectu dignissimus nondum, quod sciam, publicum accepit.

218 ## CAPUT XVII.

Illustratus locus Horatii ex Odis.

Pereleganti comparatione usus est Flaccus ode duodecima libri primi *), cum ornare Caesarem vellet:

— *Micat*, inquit, *inter omnes*
Iulium sidus, velut inter ignes
Luna minores.

In eo autem imitatus est Pindarum: etsi quod hic noster de luna, id Graecus ille in Isthmiis **) de Lucifero dixerat: *λάμπει ἀωςφόρος θαητὸς ὣς ἄστροις ἐν ἄλλοις.* A Luna autem obscurari ceterarum stellarum splendorem, suavissimis versibus dixerat etiam Sappho ***):

Ἀστέρες μὲν ἀμφὶ καλὰν σελάναν
Ἂψ ἀποκρύπτουσι φαεινὸν εἶδος,
Ὁππότ' ἂν πλήθοισα μάλιστα λάμπῃ.

Sed et Quintus Smyrnaeus in celebranda Penthesilea eandem comparationem adhibuit †):

Ὡς δ' ὅτ' ἀν' οὐρανον εὐρὺν ἐν ἄστρασι δῖα σελήνη
Ἐκπρέπει.

Puto autem, huiusmodi locorum collatione ac contentione inter se et magis elucere ††) veterum poëtarum praestantiam, et eiusdem gloriae cupidos, quomodo in eis imitandis versari debeant, admoneri.

CAPUT XVIII.

Emendatus et illustratus locus quidam Plutarchi.

Eruditionis et prudentiae plenissimus scriptor Plutarchus in commentariolo, quo docuit principum virorum amicitiam ac con-

---

σαις. Fortasse scribendum *νομίσειες ἂν οὐ κ.τ.λ.* Cf. Pausan. Corinthiac. cap. 29. §. 1. *εἰκάσαις ἂν θερολση τὴν Ἄρτεμιν.* Phoc. cap. 24. §. 2. *θεάσαιο δ' ἄν.* Ibid. tamen §. 4. *θεάσαιο δὲ* sine *ἄν.* Faesi.

*) v. 46 sqq.

**) IV. 40.

***) Ap. Eustath. ad. Iliad. pag. 729, 21. ubi *ὀπότ' ἂν* scribitur et post *λάμπῃ* additur *γᾶν.* Vid. Sapphonis Mytil. Fragm. ed. Neue (Berolin. 1827). pag. 36 sq. In Ruhnk. edit. pro *ἂν* reperitur *αὖ.*

†) Paralip. I. 37. Alii *ἀστράσι*, vid. Wolfii Anal. I. 2. pag. 470.

††) Alibi Muretus scripsit *elucescere*, quod recte negat Latinum esse Ruhnkenius ad Opp. Tom. I. pag. 232. Vid. Weber: *Uebungsschule für den lat. Stil* pag. 251, 91. ed. sec.

suetudinem eruditis hominibus non esse fugiendam, sed expetendam potius et adhibito studio quaerendam, quod multo plus prosint humano generi, si praeceptis, disputationibus, exemplo 219
suo unum aliquem ex iis, qui principem in civitate sua locum obtinent, quam si cerdonem quempiam aut baiulum meliorem ac sapientiorem effecerint: eo igitur in libro ita scribit*): *πλοῦτον δὲ καὶ δόξαν ἡγεμονικὴν καὶ δύναμιν ἐν φιλίαις οὐ διώκει, οὐ μὴν οὐδὲ φεύγει ταῦτα προσόντα μετρίῳ ἤθει.* Quae verba homo eruditissimus**), quique labore et industria sua numquam desinit adiuvare honestarum artium studia, ita interpretatus est: *Divitias autem et principe dignam gloriam ac potentiam in amicitiis neque sectabitur, neque, si modice affluant, aversabitur.* Sed si Plutarchi verba paulo attentius considerasset, vidisset omnino, verba illa *προσόντα μετρίῳ ἤθει* nullo modo ita reddenda esse: *si modice affluant.* Hoc enim ait Plutarchus: hominem vere philosophum in parandis ac conciliandis amicis, non illum quidem divitias spectare aut gloriam ac potentiam, ut vulgus solet: sed tamen, si inciderit in aliquem divitem ac potentem, qui idem apto ad virtutem ingenio et modestis ac compositis moribus sit, non absterreri, neque ipsius consuetudinem propterea refugere, quod divitiis ac potentia praestet. Idque statim declarat eleganti similitudine. Philosophi, inquit, in amandis adolescentibus non formam sequuntur, sed mores et ingenium et studium erga liberales disciplinas***): neque tamen formosos reformidant, neque abstinent ab eorum consuetudine, si eosdem modestos ac bene moratos et discendi cupidos esse videant. Deinde addit: *οὕτως οὖν ἀξίας ἡγεμονικῆς, καὶ δυνάμεως ἀνδρὶ μετρίῳ καὶ ἀστείῳ προσούσης, οὐκ ἀφέξεται τοῦ φιλεῖν καὶ ἀγαπᾶν, οὐδὲ φοβηθήσεται αὐλικὸς ἀκοῦσαι*†) *καὶ θεραπευτικός.* Interpres autem hoc modo: *Ita dignitate et potentia principe digna praeditus homo civilis ac moderatus non abstinebit amando et diligendo, nec verebitur aulicus appellari, et qui principem colat.* In quo certe a Plutarchi sententia aberravit, qui hoc ait: Si quis sit vir bonus et††) eleganti ingenio praeditus, cui praeterea adsit hoc quoque, ut dignitate ac potentia excellat, non idcirco abstenturum esse sapientem ab eo amando ac colendo, neque veriturum, ne propterea aulicus aut adsentator vocetur. Sequitur apud Plutarchum: *οἱ γὰρ Κύπριν φεύγοντες ἀνθρώπων ἄγαν νοσοῦσιν. ὁμοίως τοῖς*

---

*) pag. 778. B.

**) Gulielmus Xylander. Ac ne Wyttenbachius quidem manifestum hunc interpretis errorem correxit. Faesi.

***) Rarior struendi ratio. Cic. pro Dom. cap. 56. §. 142. *omne suum erga meam dignitatem studium.* Cf. annotata ad lib. XV. cap. 1. Faesi.

†) Scrib. *τὸ αὐλ. ἀκ.*

††) Copula abest ab edit. Ruhnkenii.

ἀγαθὰ ἠρημένοις. καὶ οἱ πρὸς ἔνδοξον οὕτως καὶ ἡγεμονικὴν φιλίαν ἔχοντες. Quae ille ita reddidit:

220 *Nam qui Venerem fugiunt nimis mortalium*
Aegrotant.

Et qui bona sectantur, itidem errant gloriam et gratiam apud principes fugiendo. Quam sententiam nullo modo ex Plutarchi verbis effici posse, omnes, ut opinor, vident. Sed hoc facilius excusare debemus hominem insigniter et eruditum et industrium, quod Graeca manifesto depravata sunt. Quae mihi quidem videntur ita emendari posse:

Οἱ γὰρ Κύπριν φεύγοντες ἀνθρώπων ἄγαν
Νοσοῦσ' ὁμοίως τοῖς ἄγαν θηρωμένοις.

Id est:

Namque Venerem quicumque refugiunt nimis,
Peraeque aegrotant atque qui appetunt nimis:

itidemque qui erga principum ac potentum amicitiam aut hoc aut illo modo affecti sunt. Et puto hanc veriorem esse scripturam horum Euripidis versuum, quam quae est apud Stobaeum *):

Οἱ γὰρ Κύπριν φεύγοντες ἀνθρώπων ἄγαν
Νοσοῦσ' ὁμοίως τοῖς διώκουσιν ἄγαν.

Atque haec eo notavi, eiusdemque generis alia posthac fortassis notabo, ut prosim studiosis: non ut quidquam detraham de gloria et existimatione eruditorum hominum, quos in magnis et arduis operibus interdum dormitantes qui non ferat, aut qui eos propterea minoris faciendos putet; is mihi ab omni humanitate alienissimus esse videatur.

CAPUT XIX.

Tres antiquae voces Ciceroni restitutae.

Vetera quaedam vocabula sunt apud Ciceronem, corrupta ab iis, qui quicquid minus usitatum est pro suo iure expungere et quicquid collibuit substituere audent, etiam invitis, nam hoc nonnumquam profitentur **), et reclamantibus omnibus libris. Quo-
221 rum nisi regatur et coërceatur audacia, paucis annis in Cicerone minima pars Ciceronis futura est. Quosdam hic proponam locos, ex quibus hoc, quod dico, intelligi possit. Ita igitur scriptum est libro quinto de Finibus ***): *Stoici restant. Ii quidem non unam aliquam aut alteram a nobis, sed totam ad*

*) Serm. LXI. pag. 386.

**) Ad Lambinum haec spectant, vid. eundem ad Cic. Or. pro Cluent. pag. 275. v. 3. pag. 693. a. Mur. Schol. in Senec. Opp. Tom. III. pag. 42 sq.

***) cap. 25. §. 74.

se nostram philosophiam transtulerunt. Atque ut reliqui fures earum rerum, quas ceperunt, signa commutant, sic illi, ut sententiis nostris pro suis uterentur, nomina tamquam rerum notas mutaverunt. Sed in libris veteribus *clepserunt* legitur, non *ceperunt:* quod sine dubio rectum est *). Cicero ipse alibi **): *Spartae, rapere ubi pueri et clepere discunt.* Eodem modo peccatum est libro primo de Divinatione in versibus veteris poëtae de Cassandra ***):

Sed quid oculis rapere visa est derepente ardentibus?

Non enim *rapere*, sed *rabere* legendum est. Et libro secundo Tusculanarum †): *Ingemiscere nonnumquam viro concessum est, idque raro: eiulatus ne mulieri quidem. Et hic nimirum est fletus, quem duodecim tabulae in funeribus adhiberi vetuerunt.* Neque enim *fletus* in vetustis libris, sed *lessus* legitur. Quod autem quidam homo eruditus pro *vetuerunt*, *voluerunt* legi vult, id tale est, ut ne ipsi quidem, si diligentius considerarit, probatum iri putem.

CAPUT XX.

De quibusdam locis Laërtii.

Multa sunt adhuc apud Laërtium corrupta: etsi praeclaram in eo emendando navavit operam homo et industria et eruditione praestans ††), qui libros ipsius cum vetustis exemplaribus collatos haud ita pridem edidit. Nos vero cum et amare ac laudare debemus ob ea, quae praestitit, et si quid ipsius diligentiam fugit, id ingenue cum studiosis communicare. In vita igitur Socratis (hinc enim exordiemur) ita scriptum est †††): *Εὐθύφρονα δὲ τῷ πατρὶ γραψάμενον ξενίας δίκην περὶ ὁσίου τινὰ διαλεχθεὶς ἀπήγαγε.* Sed qui Platonem vel primoribus, ut dicitur *), labris attigerunt, satis sciunt, non fuisse illam *ξενίας δίκην*, quam Euthyphro intendebat patri: accusabat enim eum, quod mercenarium quendam enecasset: ut dubium non sit, quin pro 222

*) Orellius dedit *cleperunt*, quam alteram formam commendat G. Hermannus de Aeschyli Philoct. Opusc. Vol. III. pag. 119.

**) In Fragm. ex lib. IV. de Rep. ap. Non. pag. 20. Cic. Opp. ed. Orell. Tom. IV. P. I. pag. 474.

***) cap. 31. §. 66. ubi *rabere* e Codd. nunc receptum. Cf. Mur. Schol. in Senec. Opp. Tom. III. pag. 42. Accium autem poetam significari putat G. Hermannus ap. Meyer. ad Cic. Orator. cap. 46. §. 155. pag. 94 sq. quem secutus est Bothius Poet. Lat. scen. Fragm. Vol. I. pag. 275. Rem in medio relinquit Langius Vindic. tragoed. Rom. pag. 48.

†) cap. 23. §. 55. Ernestius, Kuehnerus, alii *lessus*, sed Wolfius atque Orellius praeferunt *fletus*. Cf. Goerenz. ad Cic. de Legg. lib. II. cap. 23. §. 59. pag. 196.

††) H. Stephanus. Wolf.

†††) lib. II. cap. 5. §. 29. Mureti emendationem iure recepit Huebnerus. Cf. Meier. et Schoemann. in libro *der Attische Process* inscripto pag. 348, 66.

*) Cic. de Orat. lib. I. cap. 19. §. 87.

ξενίας legendum sit ξενοκτονίας. Paulo post autem, ubi Eucliderm a Socrate reprehensum narrat, quod in contentiosis syllogismis nimium studium poneret, ita legitur: ἄχρηστον γὰρ ᾤετο εἶναι τὴν περὶ ταῦτα αἰσχρολογίαν: cum omnino legendum sit μικρολογίαν*): etsi aliter Victorius**). Et quoniam, quam haec, quae tradimus, inter se cohaereant, non valde laboramus, addemus alium locum ex Heraclidis vita***), ubi unius litterae depravatio festivam et elegantem historiam corrupit. Est autem haec: Dionysius Metathemenus, qui, ut est apud Ciceronem †), propter dolorem oculorum a Stoicis descivit et in Epicuri castra se contulit: is igitur Dionysius cum tragoediam quandam scripsisset, cui Parthenopaeo nomen fecerat, Sophoclis illi nomen inscripsit. Hac ementita inscriptione delusus Heraclides in commentariis quibusdam suis versus ex ea fabula pro Sophocleis citaverat. Tum ei Dionysius rem, ut erat, aperit seque eius fabulae auctorem esse profitetur. Quod cum etiam tum Heraclides negaret eique fidem habere nollet, scripsit ad eum Dionysius, ut quendam ex ipsa tragoedia locum inspiceret. In quo ex primis versuum litteris conficiebatur ac contexebatur ††) nomen *ΠΑΓΚΑΛΟΣ*. Erat autem id nomen formosi pueri, quem Dionysius amabat, cuiusque nomen amoris caussa occulte et artificiose poëmati suo intexere voluerat. Sic olim Ennius versus quosdam, ut a Cicerone †††) proditum est, scripserat, quorum ex primis litteris efficiebatur: *Q. Ennius fecit.* In Graecis autem Laërtii libris ab eo, quem supra significavi, editis, nisi quod παγκάλως pro πάγκαλος scriptum est, cetera omnia ἔχει παγκάλως. Qui pusillus error tantas tenebras obiecit interpreti, ut huius historiolae in eius interpretatione nullum prope vestigium appareat. Ac putassem in Graecis erratum esse operarum vitio, nisi homo eruditus in iis notis, quas ad finem libri adiecit, ostendisset, se verae illius scripturae sententiam non esse assecutum. Certe in optimo et vetustissimo libro Alexandri Farnesii Cardinalis multis nominibus Maximi aperte legitur *ΠΑΓΚΑΛΟΣ*: ne quis de scripturae illius integritate du-

---

*) Praeferenda est librorum quorundam scriptura γλισχρολογίαν, quam ipsius Mureti esse falso contendit Huebnerus ad Diog. Tom. I. pag. 115.

**) In Addend. ad Var. Lectt. XXXI. 16. pag. 253. ed. Florent. 1568. Is enim vult ἀσχολίαν. FAESI.

***) lib. V. cap. 6. §. 92.

†) de Fin. lib. V. cap. 31. §. 94. Academ. lib. II. cap. 22. §. 71.

††) Verba *ac contexebatur* exciderunt in editione Wolfii, quae etiam pueri nomen hic et infra cum Ruhnkenii operis ex *ΠΑΓΚΑΛΟΣ* turpissime fecit *ΠΑΓΚΑΔΟΣ*.

†††) Significat Muretus locum de Divin. lib. II. cap. 54 [§. 111.]. sed coniecturam secutus Aurati non bonam in verbis, *Quae Ennius fecit*. Quae verba a duobus codd. Davisii recte absunt. WOLF. — At receperunt Aurat coniecturam Orellius atque novissimus libelli editor, Lud. Giesius. Cf. Mur Schol. in Cic. Philipp. Opp. Tom. II. pag. 994.

bitandum putet. Recte etiam idem ille liber in vita Cratetis*), ubi ponitur iocosum quoddam eius Philosophi diarium, quo ostendebat a divitibus magnos sumptus fieri in coquos, in adulatores, in scorta, cum in bonos et eruditos viros parci ac restricti sint, 223
recte, inquam, in eo libro scriptum est *τάλαντα πέντε*, non, ut editum est, *τάλαντα δέκα*. Sunt enim tres versus iambici, qui propter vocis illius depravationem non agnoscuntur.

Τίθει μαγείρῳ μνᾶς δέκ', ἰατρῷ δραχμήν,
Κόλακι τάλαντα πέντε, συμβούλῳ καπνόν,
Πόρνῃ τάλαντον, φιλοσόφῳ τριώβολον.

Sed et quod in vita Pythagorae**) legitur, fuisse medicum quendam Pythagoram, qui scripserit de Hernia, id non quidem omnino vere, sed tamen propius vero scriptum est eodem in libro. *Περὶ κίλλης* enim habet, non *περὶ κήλης*. Legendum autem *περὶ σκίλλης*. Id ita esse constat ex Plinio, cuius haec sunt ex capite quinto libri XIX.***) ubi de generibus scillae, quod bulbi genus est, loquitur: *Unum de iis volumen condidit Pythagoras philosophus, colligens medicas vires, quas proximo reddemus libro.*

---

*) lib. VI. cap. 5. §. 86. In his *καπνόν* quid sibi velit, alii viderint.
**) lib. VIII. cap. 1. §. 47. Cf. Huebnerus ad h. l. Vol. II. pag. 280.
***) sect. 30. §. 94.

224 # M. ANTONII MURETI

I. C. AC CIVIS R.

VARIARUM LECTIONUM

LIBER DECIMUS.

CAPUT I.

Quam vetus sit consuetudo, in honore alicui habendo manum suam ad os admovendi.

Quod hodieque in consuetudine positum est, ut in salutandis potentibus aut in honore eis habendo nostram ipsi manum ori admovere soleamus, id quaesitum est ex me, num a veteribus quoque factitatum esset, an, ut alia pleraque, ita hoc quoque inepte adulandi genus servilia recentiorum aulicorum ingenia excogitassent. Respondi, eum morem usque ab impia illa et ridicula veterum, qui multos deos colebant, superstitione ductum ac propagatum videri. Solebant enim et illi, cum aut fanum aliquod praeterirent, aut lignum lapidemve aliquem adspicerent, in quo divinitatis aliquid esse opinarentur: neque enim vilior illis temporibus ullius rei, quam deorum, annona erat: manum ad os referre et tenui murmure illos ligneos aut lapideos deos, ut sibi faverent, precari. Ovidius *):

Ecce lacu medio sacrorum nigra favilla
Ara vetus stabat tremulis circumdata cannis.
Restitit et pavido, Faveas mihi, murmure dixit
Dux meus: et simili, Faveas mihi, murmure dixi.

Appuleius Apologia prima **): *Nam, ut audio, percensentibus iis, qui istum novere, nulli deo ad hoc aevi supplicavit; nullum templum frequentavit: si fanum aliquod praetereat, nefas habet*
225 *adorandi gratia manum labris admovere.* Minutius Felix in

---

*) Metam. lib. VI. v. 325 sqq.

**) Tom. I. pag. 300 sq. ed. Altenburg. Tom. II. pag. 518. ed. Oudend. Ceterum unam tantum habemus Appuleii apologiam.

Octavio *): *Caecilius simulacro Serapidis denotato, ut vulgus superstitiosus solet, manum ori admovens osculum labiis pressit.* Quo igitur gestu illi diis suis honorem exhibebant, eodem nos hodie in potentibus ac fortunatis hominibus colendis utimur.

CAPUT II.

Unde sumpsisse videatur Ovidius, quod in oraculo terram matrem, lapides autem ossa illius vocavit.

Sapienter interpretatur Ovidianus Deucalio **) sortem sibi a Themide datam, quaerenti, qua arte genus humanum aquis extinctum reparare posset: qui iussus, ossa magnae matris post tergum iacere, matris nomine terram intellexit, cuius in corpore ossa lapides vocarentur. Atque equidem existimo, ingeniosissimum poëtam ***) in illo responso confingendo, quod terram quidem matrem vocavit, sumpsisse ex historia Romana †), ubi, cum regiis adolescentibus responsum esset, eum regnaturum Romae, qui primus matri osculum tulisset, Brutus is, qui reges exegit, e navi exiens simulato casu terram osculatus esse dicitur: quod autem *lapides*, *terrae ossa*, secutum esse auctoritatem veteris tragici, qui et ipse illos eodem nomine affecerat. Citantur enim haec a vetere Grammatico ††):

Γῆς ὀστεοῖσιν ἐγχριμφθεὶς πόδα,

de eo, qui ad lapidem offendisset. Sic autem et *sanguinem terrae* Aristoteles in quadam ad Alexandrum epistola *vinum* vocasse dicitur. Et vulgo *venas in terra* dicimus, aut quibus aqua conclusa latet, aut e quibus metalla eruuntur.

CAPUT III. 226

Versum quendam ex Odyssea multo aliter a nonnullis accipi, quam ut ab Horatio acceptus est.

Non est dubium, quin Horatius in epistola ad Lollium †††) illo versu,

---

*) cap. 2. §. 5.

**) Metamorph. I. 383 sqq.

***) Sic appellatur a Seneca Quaest. Natur. lib. III. cap. 27.

†) Vide Livium I. 56. Sed hoc admodum tritum erat. Vid. Aristot. Oecon. cap. 2. et Mur. Scholia Opp. Tom. III. pag. 479. Faesi.

††) Hunc versum sine auctoris nomine laudat Eustath. ad Il. B. pag. 309. Sed auctorem Choerilum edit Tzetzes MS. cuius locum ad Longinum pag. 135 [pag. 236. ed. Weisk.]. attulimus. Ceterum non Aristoteles vinum *terrae sanguinem* dixit, sed Androcydes apud Plinium H. N. lib. XIV. cap. 5. sect. 7. §. 58. D. R. — Corr. *ὀστέοισιν*. Vid. Choerili Samii quae supersunt coll. et ill. F. Naeke. Lips. 1817. pag. 189 sq. qui haec verba non Choerilo Samio neque Choerilo tragico, sed comico alicui tribuenda censet. Faesi.

†††) I. 2, 21.

Dum sibi, dum sociis reditum parat,

exprimere voluerit illum Homericum *):

Ἀρνύμενος ἥν τε ψυχὴν καὶ νόστον ἑταίρων.

Sed Homericum tamen non eodem quo Horatius sensu omnes accipiunt. Didymus enim, cuius extant in Odysseam eruditissimae notae **), aliam etiam quandam eius declarationem tradit, an veriorem nescio, ipsi certe Ulixi honestiorem ac gloriosiorem. Illum videlicet eo animo fuisse, ut et vitam impendere, et omnem reditus spem sibi praecludere non recusaret, dum modo saluti sociorum consuleret. Verbum enim *ἄρνυσθαι*, ut apud Eustathium legitur***), ab agnis ductum est, quos Graeci *ἄρνας* vocant: ut et *ὠνεῖσθαι ἀπὸ τῶν ὄνων* et *πωλεῖν ἀπὸ τῶν πώλων:* quod prisci nondum reperto numorum usu agnis, asinis, equuleis aliisque eiusdem generis animalibus parare ea, quibus indigebant, solebant. Hoc igitur Homerum dicere ait, paratum fuisse Ulixem, si res ita tulisset, *ἄρνυσθαι*, id est, quasi pro pretio dare *καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν καὶ τὸν ἑαυτοῦ νόστον ἀντὶ τῶν ἑταίρων* †). Neque coniuncte legendum *καὶ νόστον ἑταίρων*, sed distinguendum hoc modo: *καὶ νόστον, ἑταίρων.* Lucianus tamen prorsus Horatianae sententiae adstipulatur, qui in *Φιλοψεύδει* ††) Ulixem multa in errore illo suo mentiri solitum dixit, *τήν τε αὐτοῦ ψυχὴν ἀρνύμενον καὶ τὸν νόστον τῶν ἑταίρων.* Hanc sententiarum varietatem, quam Horatiani interpretes vel non animadverterant, vel praetermiserant, non indignam duxi, cuius rudiores admonerentur.

227

CAPUT IV.

De duobus locis ex primo libro Commentariorum Caesaris de bello Gallico.

Legebamus animi caussa primum librum commentariorum Caesaris de bello Gallico ego et Horatius Macaranus, elegantissimo ingenio et honestissimis moribus praeditus adolescens: et ut ei quidque occurrerat, in quo haereret, ita aut ex me sciscitabatur sententiam meam, aut etiam suam ipse modeste ac verecunde proferebat. Cum igitur ventum esset ad eum locum, ubi Ariovistus Caesaris legatis respondet †††), *Aeduis se obsides redditurum non esse, neque iis, neque eorum sociis iniuria bellum*

---

*) Odyss. I. 5.

**) Vid. Schol. minora in Homer.

***) Comment. in Odyss. Α. pag. 1383. v. 7. ed. Rom. Cf. Mur. Comm. in Arist. Ethic. lib. V. Opp. Tom. III. pag. 399.

†) Hanc Eustathii interpretationem, cui adstipulatur Muretus, refutavit Nitzschius *Erklär. Anmerk. zu Homer.* Tom. I. pag. 3.

††) non longe ab init.

†††) cap. 36.

illaturum, si in eo manerent, quod convenisset, stipendiumque quotannis penderent: si id non fecissent, longe iis fraternum nomen populi Romani afuturum: iis recitatis, paululum substitit Horatius: et, Quando, inquit, mihi licere voluisti, omnia dicere quae in mentem venirent, non dissimulabo, vereri me, ne hoc loco, ubi est *afuturum*, una littera extrita legi debeat *futurum* *). Recens enim sum a lectione ultimi Aeneidos, ubi commemini ita Turnum loqui **):

Longe illi dea mater erit, quae nube fugacem
Feminea tegat et vanis sese occulat umbris.

Ut ergo illic Turnus minatur, longe Aeneae futuram matrem: ita hic Ariovistus, longe Aeduis fraternum nomen populi Romani fore. Tum ego, Acute, inquam, istuc at te, Horati, et ingeniose cogitatum est: et, quo tibi magis etiam de ista tua coniectura placeas, scito, eandem adprime eruditi hominis, Gabrielis Faërni fuisse, cum uno illo, quo tu quoque usus es, Virgilii testimonio niteretur: certeque eodem modo locutus est optimus et ipse Latinitatis auctor, Ovidius, octavo Metamorphoseon ***):

Pone, age, nec titulos intercipe, femina, nostros,
Thestiadae clamant: nec te fiducia formae
Decipiat: ne sit longe tibi captus amore
Auctor.

Sed tamen cum eadem veterum librorum scriptura sit, quae vul- 228
gata, nihil est caussae, cur quidquam mutandum putemus. Nam hoc quoque alterum loquendi genus veteribus non inusitatum fuisse, ex eodem illo, quem modo citavi, Ovidio cognoscitur; apud quem ita legimus libro quarto †):

Huic quoque, vade procul, ne longe gloria rerum,
Quas mentiris, ait, longe tibi Iuppiter absit.

Paulo autem infra eum, quem dixi, Caesaris locum locus alius est in omnibus, quos ego quidem viderim, libris depravatus ††); quem qui nuper emendare voluerunt †††), magis etiam corruperunt. Nam cum dixisset Caesar, e Gallorum sermonibus de Germanorum virtute tantum extitisse in exercitu Romano metum, ut non mediocriter omnium mentes animosque perturbaret: *Hic,*

---

*) Haec emendatio, quam aliquot codd. confirmant, repudiata est ab editoribus.

**) v. 52 sq.

***) v. 433 sqq. ubi nunc legitur: *Decipiat, longeque tuo sit c. a.*

†) v. 648 sq.

††) cap. 39.

†††) Faesio tangere videtur Muretus Franc. Hottomannum.

inquit, *primum ortus est a tribunis militum ac praefectis reliquisque, qui ex urbe amicitiae caussa Caesarem secuti magnum periculum miserabantur; quod non magnum in re militari usum habebant.* Ita enim habent veteres tum calamo notati, tum typis descripti libri. At in iis, qui postea editi sunt, addita est negatio, hoc modo: *Non magnum periculum miserabantur.* Sed qui attente totum locum consideraverit, facile intelliget legendum esse: *Magnum periculum esse rebantur.*

CAPUT V.

Expensus locus ex Asinaria Plauti, in quo poëta ipse quiddam non satis ex arte fecisse videri potest *).

Cum animi caussa Plauti Asinariam evolverem, quiddam reperi, quod mihi scrupulum obiecit: neque audenti accusare ἀτεχνίαν Plauti, neque tamen ad eum defendendum ac vindicandum ab illo crimine quidquam satis probabile reperienti. Nam in prima fabula senex cum servulo colloquens scire se ostendit, filio opus esse viginti minis. Ita enim loquitur **):

229 *Nunc verba in pauca conferam, quid te velim.*
Viginti iam usust filio argenti minis.
Face id ut paratum iam sit.

Multo autem post Argyrippa lena super illis viginti minis cum adolescente paciscitur; cumque adolescens dixisset ***),

Mane, mane, audi. Dic, quid me aequum censes pro illa tibi dare,
Annum hunc ne cum quiquam alio sit?

subiicit impura mulier:

Tene? viginti minas.
Atque ea lege: si alius ad me prius attulerit, tu vale.

Ante igitur resciverat senex, quantum argenti filio opus esset, quam id filius ipse ex lena cognoscere potuisset. Ac scio, visum esse nonnullis etiam Terentium in Adelphis †) similiter ipsum quoque peccasse. Sed Terentii quidem caussam veteres critici facile expediunt cumque omnibus suffragiis liberant. Plautinum hoc, vereor, ut aeque facile defendi queat.

---

*) Cf. inf. lib. XIV. cap. 16.

**) I. 1, 75.

***) I. 3, 76. Idem locus supra allatus lib. VI. cap. 7. ubi *aequom* legimus.

†) Fortassis significatur IV. 1, 5. de quo loco agit infra XVI. 3. Faesi.

CAPUT VI.

Locus quidam Iuvenalis adversus aliorum omnium sententiam declaratus.

Mirum est, quanto opere vexatus sit ab hominibus eruditis versus ille Iuvenalis e Satyra undecima*):

Qui Lacedaemonium pedeumate lubricat orbem:

ut vix ullus iam superesse videatur novae aut emendationi, aut interpretationi locus. Primum enim Domitius**) et alii eum secuti *pytismate* legerunt, non *pedeumate*: cumque Lacedaemonium orbem interpretarentur annulum, putarunt hoc versu significari divitem delicatum, qui annulum, quem in digito gestaret, identidem extraheret sputoque illineret, ut habilius et commodius versari posset. At Merula***), saltationis genus esse pytisma, 230
quo Lacedaemonii uterentur: idque homo ingenuus fassus est se nusquam legisse, sed ita sibi in mentem venisse, ut ea quae somniamus. Tertius accessit Georgius Valla†), qui cum putaret, vix satis sibi decorum fore, si ad has epulas asymbolus veniret, orbem Lacedaemonium trochum esse dixit e pinu factum, quae Graece pitys diceretur. Adhuc haec erant, cum ecce tibi homo acutissimus et eruditissimus, Politianus††), qui explosis omnium superiorum sententiis *pitylismate* legendum censuit: id enim ex Galeno†††) esse exercitationis genus, quo in Laconicis, id est, in sudatoriis, uterentur, peruncto prius corpore: atque eo lubricandi verbum pertinere. Et fortassis obtinuisset haec sententia propter summam Politiani in litteris auctoritatem, nisi animadvertissent homines, eam cum iis, de quibus eo loco Iuvenalis ageret, nullo modo cohaerere. Alciatus*) quidem cum se in idem illud a Politiano extructum sudatorium coniecisset, ut tamen adferret aliquid novi, *pyreysmate* legendum censuit, novo et ante ipsum inaudito vocabulo. Extitit deinde Flavius quidam**), cuius scripta nondum in manus meas venerunt, qui ratus sit legendum *poppysmate*: et orbis Lacedaemonii nomine intellexerit τὸν σφιγκτῆρα, versum hunc ad nefariam libidinem referendum putans: quod mihi quidem absurdissimum et a poëtae sententia alienissimum videtur. Secutus est

---

*) v. 173.

**) Dom. Calderinus in edit. Iuven. cum tribus comment. Ven. 1492. pag. CLVII. a. De eo vid. A. Polit. Miscell. cap. 9. Faesi.

***) Georgius Merula, qui cum enarrationibus edidit Iuven. Tarvis. 1478. Ven. eod. a. et saepius. Faesi.

†) in editione Iuvenalis cum trib. comment. pag. CLVII. 6. Faesi.

††) Miscellan. cap. 38. Sed cf. etiam A. Polit. et al. viror. ill. Epist. Basil. 1522. lib. XI. ep. 6 et 10. Faesi.

†††) Ὑγιεινῶν lib. II. Tom. IV. pag. 241. v. 40. ed. Bas.

*) Parerg. Iur. VI. 3.

**) Vid. Ptolom. Flavii Coniectan. cap. 52. in Gruteri Lamp. Tom. I. pag. 975.

homo multae ac variae lectionis, Iohannes Brodaeus*), qui *pedemate* legendum pronunciaverit. Huius ego Miscellanea, in quibus hoc tradidisse fertur, quamquam magno studio quaesita, numquam usque adhuc reperire potui: sed facile tamen ex ipso pedematis nomine video eum aliquod saltationis genus intellexisse: et mihi verisimile fit eodem modo legisse etiam Merulam. Postremo Turnebus**) *pytisma* sputum, *orbem* trochum videri voluit. Quis post tot ac tales viros quidquam sibi praeterea quaerendum putet? et aut idoneum se inter eos arbitrum profiteri, aut, quod eorum nemo intellexerit, id se verius explicaturum polliceri audeat? Quando tamen in hoc litterarum genere minimo periculo peccatur, non deterrebor ego quoque, quid sentiam, dicere. Puto igitur, quod in vetustis libris legitur *pedeumate*, leviter depravatum esse ac legendum *petteumate*, a
231 verbo πεττεύω, significarique eo versu divitem aleae studio deditum. Quod confirmant et ea, quae statim sequuntur:

Namque ibi fortunae veniam damus. Alea turpis,
Turpe et adulterium mediocribus. Haec eadem illi,
Omnia cum faciunt, hilares nitidique vocantur.

Orbem autem *Lacedaemonium* vocat mensam ex marmore Laconico, ut et Martialis***) *Libycum orbem* mensam ex marmore Africano:

Tu Libycos Indis suspendis dentibus orbes:
Fulcitur testa fagina mensa mihi.

Et Seneca ad Helviam †): *Magni levatique mensarum orbes. Lubricantur* autem, id est, levantur ac poliuntur adsidua attrectatione marmora, super quibus adsidue alea luditur. Vix ullum reperiri posse versum in omnibus antiquorum poëmatis puto, quem tam multi tam varie interpretati sint.

CAPUT VII.

Non modo *pro* non modo non *saepe apud veteres legi idque loquendi genus a Graecis ductum esse.*

Notaverat iam pridem Paulus Manutius ††), *non modo* pro *non modo non* saepissime apud veteres legi: idque et ego postea libro primo commentariorum in Catilinarias †††) confirmaveram, et alii homines eruditissimi suo calculo comprobarant. Sed in-

---

*) Miscellan. V. 26. in Grut. Lamp. pag. 545. Cf. Bapt. Egnatii Racemation. cap. 17. in Grut. Lamp. Tom. I. pag. 340.

**) Adversarr. lib. XXIV. cap. 28.

***) Epigr. II. 43, 9.

†) cap. 11. In textu erat Seneca *ad Albinam*. Wolf.

††) Vid. ad Cic. Epist. ad Famil. I. 9. IX. 17.

†††) Vid. Mur. Opp. Tom. II. pag. 546. summa.

ciderunt nuper in manus meas, cum in taberna quadam libraria otiosus sederem ibique cum amicis aliquot eruditis hominibus colloquerer, notae cuiusdam sane docti ac diligentis viri in scripta Ciceronis *), in quibus quodam loco vehementer nostrum omnium in eo iudicium improbat, et illis omnibus locis, quibus nos ad id confirmandum utebamur, negationem addendam esse contendit. Ego autem, si quis adversus veterum consuetudinem multorum librorum consensu testatam opinione quadam ac iudicio suo, aut etiam rationibus, quae speciem aliquam probabilitatis habeant, niti velit, non sane propterea cum eo altercabor neque 232
pugnabo. Sed tamen non protinus de sententia demovebor. Scio enim in omnibus linguis multa dici, quorum ratio non constat: sed in usu loquendi ipsam bene loquentium consuetudinem pro ratione habendam puto. Congeram igitur huc aliquot Ciceronis et aliorum primae classis scriptorum loca **), quae ipse in optimae notae libris ita prorsus, ut subiiciam, scripta legi: ut eis inspectis hac de re ab hominibus eruditis iudicetur ***). Cicero in epistola ad Lentulum †): *Non modo praemiis, quae apud me minimum valent, sed ne periculis quidem compulsus ullis.* Idem ad Paetum ††): *Hoc tamen scito, non modo me, qui consiliis non intersum, sed ne principem quidem ipsum scire, quid futurum sit.* Idem lib. decimo ad Atticum †††): *Regnum non modo Romano homini, sed ne Persae quidem cuiquam tolerabile.* Et eodem libro *): *Mihi non modo irasci gravissima iniuria accepta, sed ne dolere quidem impune licet.* Atqui hi omnes loci ita leguntur etiam in libris proxime a Victorio editis, quos ex optimis omnium exemplaribus cum fide descriptos esse constat. Idem libro tertio in Verrem **): *Voluerunt eos in suis rebus ipsos interesse: eorum animos non modo lege nova,*

---

*) Faesio significari videtur H. Stephanus in Pseudo-Cicerone pag. CCXXVIII. ed. Roloff. Ceterum vocabulo *nota* et verbo *notare* utitur Muretus huius libri cap. 19. libri XI. cap. 2. eadem vi, qua veteres dixerunt *annotatio* et *annotare*, quamquam illud qui defenderent hac nostra aetate non defuerunt, vid. Krebsii Antibarb. pag. 327.

**) Ex veterum scriptorum consuetudine dicendum erat *locos*, vid. Krebsii Antibarb. pag. 294.

***) Neque tamen omnium, quos Muretus congessit, locorum eadem est ratio. Accuratius eos examinaverunt Hottingerus ad libr. de Devinat. I. cap. 55. pag. 152 sq. Beierus ad Cic. Offic. lib. 1. cap. 21. §. 71. pag. 165 sq. et ad lib. III. cap. 29. §. 105. pag. 382. Beneckius ad Oratt. Catilin. I. cap. 3. §. 8. pag. 39—41. Ochsner. ad Cic. Eclog. pag. 331 sq. ed. tert. Scilicet ex Spaldingii sententia in Mus. Antiq. Stud. I. 1. pag. 68 sqq., quam probare videtur Hermannus ad Viger. pag. 466. annot. 54 extr., *non modo* est *non dicam* atque respondet Graecorum *μὴ ὅτι*. Ponitur autem, cum in altero membro sequitur negatio quaedam vel locutio negationem continens, ut *ne ... quidem, vix.* Vid. Vechneri Hellenol. pag. 143—146. ed. Heusing. Stallbaumius ad Ruddim. Inst. Gramm. Tom. II. pag. 361. M. Weberus in Symbol. ad Gramm. Lat. et crit. Lipsiae 1828. pag. 86—96.

†) Ep. ad Famil. I. 9. §. 11.

††) Ep. ad Famil. IX. 17. §. 3. Scrib. *sed ne ipsum quidem principem.*

†††) Epist. 8. §. 2.

*) Non est libro decimo, sed undecimo, Epist. 24. §. 1.

**) cap. 6. §. 14. Nunc editur *eorumque.*

sed ne nomine quidem legis novo commoveri. Idem libro primo in Catilinam *): *Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modo audiam, sed etiam videam planeque sentiam.* Idem pro Sex. Roscio Amerino **): *Qui tantum facinus commiserunt, non modo sine cura quiescere, sed ne spirare quidem sine metu possunt.* Idem pro Coelio ***): *Haec genera virtutum non solum in moribus nostris, sed vix iam in libris reperiuntur.* Sed et in eadem oratione in libris veteribus ita legitur †): *Huic oberit tuum maledictum, qui istius facti non modo suspicione, sed ne infamia quidem est aspersus?* Et libro primo de Oratore ††): *Neque solum inscientiam meam, sed ne rerum quidem magnitudinem perspicit.* Et lib. II. de Officiis †††): *Quod eo firmiore animo facient, quia non modo illi invidetur aetati, verum etiam favetur.* Et libro tertio *): *Etenim si is, qui non defendit iniuriam neque propulsat a suis, cum potest, iniuste facit, ut in primo libro disserui, qualis habendus est is, qui non modo repellit, sed etiam adiuvat iniuriam?* Varro libro primo de re rustica **): *Bono animo este, inquit Agrius: nam*
233 *non modo illud sublatum est, quod ludis Circensibus novissimi curriculi finem facit quadrigis: sed ne illud quidem vidimus, quod in Ceriali pompa solet esse primum.* Livius libro XXV. ***): *Postremo ita assuetudine mali efferaverant animos, ut non modo lacrimis iustoque comploratu prosequerentur mortuos, sed ne efferrent quidem aut sepelirent.* Haec, inquam, omnia aliaque eiusdem generis plurima ita in antiquissimis libris scripta sunt, quorum tantum consensum pro nihilo putare hominis esse ingenio suo praefidentis puto: praesertim cum Graeci quoque ita loquantur, apud quos οὐχ ὅτι, μὴ ὅτι, οὐχ ὅπως interdum valent *non solum*, interdum *non solum non:* quod et docuit et multis praestantissimorum scriptorum testimoniis confirmavit decus atque ornamentum Gallici nominis, Gulielmus Budaeus, in Commentariis linguae Graecae †).

---

*) cap. 3. §. 8. Orellius: *quod ego non modo non audiam, sed etiam non videam planeque sentiam.* „Hoc loco, inquit Faesius, non dubito, quin *non* abesse possit etiam priori loco (nam posteriori omnino abesse debet), quoniam primarium enunciatum cum negatione elatum est: deinde autem oratio subito ex negativa in affirmativam commutatur, ac si dictum esset: Quaecunque agis, moliris cet. ea eiusmodi sunt, ut ego non modo audiam cet.“

**) cap. 23. §. 65. Orellius *possint,* ut pendeat ab anteced. *quod.*

***) cap. 17. §. 40.

†) cap. 10. §. 23.

††) cap. 46. §. 203.

†††) cap. 13. §. 45. ubi nunc editur *non modo non.*

*) cap. 18. §. 74. ubi *non modo non repellit* nunc legitur.

**) cap. 2. §. 11. qui locus ab hac disputatione alienus in ed. Schneideri sic legitur: *nam non modo ovum illud sublatum est ... sed ne illud quidem ovum vidimus* cet.

***) cap. 26. Sed hic ante *prosequerentur* alterum *non* nunc additum. Vid. Glossar. Livian. pag. 435. ed. Kreyssig.

†) pag. 911 sq. ed. Paris. 1548. Cf. Walchii Emendatt. Liv. pag. 57 sq. Hermann. ad Viger. pag. 788 sq. ed. quartae.

CAPUT VIII.

De loco quodam ex secundo de Officiis.

Dubitant eruditi homines, quomodo accipiendum sit, quod ait Cicero libro secundo de Officiis *): *multa saecula exspectanda fuisse C. Pontio Samniti, si a fortuna reservatus esset ad id tempus, quo Romani dona accipere coeperunt.* Bellavit enim cum Romanis Pontius anno ab urbe condita CCCCXXXII. lex autem Calpurnia de pecuniis repetundis lata est anno ICCIIII. ut si *saeculum* sit centum annorum, quomodo accipiendum, et Grammatici veteres docent, et ludorum saecularium appellatio confirmat, non tota duo saecula ei exspectanda fuerint. Sed certe *saeculum* interdum est *γενεὰ*, ut ostendit et Naevius **), qui Nestorem, ut est apud Gellium, *trisaeclisenem* vocavit, ex illis videlicet Homeri versibus ***):

Τῷ δ' ἤδη δύο μὲν γενεαὶ μερόπων ἀνθρώπων
Ἐφθίαθ', οἵ οἱ πρόσθεν ἅμα τράφεν ἠδ' ἐγένοντο
Ἐν Πύλῳ ἠγαθέῃ, μετὰ δὲ τριτάτοισιν ἄνασσεν.

Γενεὰ autem triginta annorum est †). Itaque illi Homerici versus ostendunt tantum, Nestorem, cum illa loqueretur, sexagenario maiorem fuisse: quamvis illic quoque *γενεὰν* pro centum 231 annis accepisse etiam veteres Latini poëtae videntur ††).

CAPUT IX.

Illustratus locus ex Oratione pro Flacco.

Mirifice abiicit et extenuat Cicero in oratione pro Flacco vim et auctoritatem plebiscitorum †††) sive psephismatum, quae fiebant in Graecia, quod in eis neque per capita, neque per tribus, neque per centurias exquirebantur sententiae; sed per praeconem edicebatur, ut, qui ita sentirent, manus tollerent: atque ita clamore multitudinis et sublatione manuum de rebus gravissimis temere et inconsulte decernebatur. *Sic sunt,* ait summus orator *), *expressa ista praeclara, quae recitantur, psephismata, non sententiis, neque auctoritatibus declarata, non iureiurando constricta; sed porrigenda manu profundendoque clamore mul-*

---

*) cap. 21. §. 75.

**) Immo *Laevius.* Gell. lib. XIX. cap. 7. extr. Wolf. — Idem nomen fraudi fuit Mitscherlichio ad Hor. Od. II. 9, 13. Vid. Osanni Analect. critt. pag. 52 sqq.

***) Iliad. I. 250 sqq.

†) Vid. Baehr. ad Herodot. lib. II. cap. 142. Tom. I. pag. 810 sq.

††) Vid. Tibull. IV. 1, 50. Ovid. Metam. XII. 188 sq. Propert. III. 4, 30 (al. II. 13, 46.). Mitscherlich. ad Hor. Od. II. 9, 13. Tom. I. pag. 436 sq.

†††) Rectius dixisset *populiscitorum.* D. R. — Vid. Bremi ad Nepot. Aristid. cap. 1. §. 4.

*) cap. 6. §. 15. ubi corrig. *nec iur. constricta.*

titudinis concitatae. Et paulo post *): *Porrexerunt manus: psephisma natum est.* Atque eo respicientes apud Aristophanem αἱ ἐκκλησιάζουσαι aiunt, videndum sibi esse, quomodo manus tollere debeant, ad confirmandum videlicet id, quod Praxagora proposuerit **):

Ἐκεῖνο δ' οὐ πεφροντίκαμεν, ὅτῳ τρόπῳ
Τὰς χεῖρας αἴρειν μνημονεύσομεν τότε.
Εἰθισμέναι γάρ ἐσμεν αἴρειν σὰ σκέλη.

Etsi Victorius libro duodecimo Variarum lectionum ***) alio id referendum putavit. Huius autem consuetudinis et apud Aeschylum in Supplicibus mentio est †):

Πανδημίᾳ γὰρ χερσὶ δεξιωνύμοις
Ἔφριξεν αἰθὴρ τόνδε κραινόντων λόγον.

Et paulo post:

Τοιαῦτ' ἀκούων χερσὶν Ἀργεῖος λεὼς
Ἔκραναν.

235 Ubi etiam Scholiastes formulam verborum ponit, quae in eiusmodi rebus praeconi usitata erat, *ἀράτω τὰς χεῖρας ὅτῳ ταῦτα δοκεῖ.* Meminit et alicubi Scholiastes Nicandri ††).

CAPUT X.

Emendatus Plauti locus in Epidico.

Stulta quaedam consuetudo est ignavorum et nullius pretii hominum, ut cum quid ignave indecoreque fecerunt, si ostendere possint magno alicui ac praeclaro viro idem quoque modo contigisse, satis id sibi esse aut ad defensionem atque excusationem, aut etiam ad gloriam et commendationem arbitrentur. Sic iocans alicubi Martialis †††) quendam, qui malos versus faciebat, etiam laudandum esse dicit, quod ea in re Ciceronis similis sit. Sic inepti olim quidam cum illud impedimentum linguae, quo Demosthenem laborasse legerant, imitarentur, germani sibi Demosthenes videbantur. Sic Platonis paulo elatiores humeros *), Aristotelis unam τραυλότητα qui studiose effingerent, multi erant. Et apud Terentium **) Thraso cum aedes meretricis oppugna-

*) cap. 7. §. 17.

**) v. 263 sqq. Dindorfius τὼ σκέλη.

***) cap. 23.

†) v. 607 sq. et 621 sq. Posteriori loco in editt. est ἔκραν' ἄνευ κλητῆρος pro ἔκραναν.

††) Ubi hoc commemoretur a Scholiasta Nicandri, nescio neque enim tale quidquam reperire potui; sed fortasse respicit ad Scholiast. Thucyd. lib. I. cap. 87. Faesi.

†††) Epigr. II. 89.

*) Cf. locum similem infra lib. XVIII. cap. 19.

**) Eunuch. IV. 7, 13.

turus loco sibi cavisset, *Idem*, inquit, *hocce Pyrrhus factitavit.* Quasi eadem ratio Pyrrhi fuisset, quae tum erat illius. Et in eadem fabula *) cum de deditione cogitaret iamque se impurae mulierculae in servitutem mancipaturus esset, *Qui minus*, inquit, *quam Hercules servivit Omphalae?* Est autem horum consimilis iocus et apud Plautum in Epidico, ubi servus e militia rediens, de herili filio, qui arma aut amiserat aut vendiderat, loquens, ait, id ei gloriosum fore: nam idem olim etiam Achilli contigisse. Notum est autem, ut interfecto Patroclo **) ad Troianos Achillis arma pervenerint. Sed Plauti locus in omnibus vulgatis libris depravatus est. Ita enim legitur ***):

Sed qui ais? Th. *quid rogas?* Ep. *ubi arma sunt Stratippocli?*
Th. *Pol illa ad hostes transfugerunt.* Ep. *armane?* Th. *et quidem cito.*
Ep. *Serione dicis haec tu?* Th. *serio, inquam, hostes habent.*
Ep. *Aedepol facinus improbum.* Th. *at iam ante alii fecerunt idem.*
Erit illi illa res honori.

Sed pro *alii* sine ulla dubitatione legendum est *Achili* unico *l* †), 236
propter versum, ut saepe apud Homerum: quod et ea, quae statim sequuntur, manifesto declarant. Quod autem statim subiungit, se putare arma Stratippoclis fabricatum esse Vulcanum, quoniam ad hostes travolaverint: eo pertinet, quod τὰ Ἡφαιστότευκτα plerumque animata erant: ut illi tripodes, de quibus apud Aristotelem primo Politicorum ††), quos ait Homerus †††) αὐτομάτους θεῖον δύεσθαι ἀγῶνα.

CAPUT XI.

De libidine Eunuchorum verum esse, quod a Terentio dictum est.

Non vanum est, quod de Eunuchis audisse se ancilla Terentiana *) dicit, eos amatores esse mulierum maximos. Neque enim quibuscumque amputantur testes, in eis libidinis ardor extinguitur: immo vero crescit et intenditur in iis, qui exsecti sunt iam puberes: ita ut olim libidinosae mulieres, quae tamen parere nolebant, cupide eis, ut in illa clinopale indomitis et

*) V. 8, 3.
**) Iliad. XVII. 152 — 131. coll. XVI. 40 sqq.
***) I. 1, 27.
†) Eandem medelam Mur. etiam alii Plauti loco adhibere vult lib. XVII. cap. 14. H. l. tamen non probatur. Faesi.
††) cap. 4.
†††) Iliad. XVIII. 376. ὄφρα οἱ αὐτόματοι θεῖον δυσαίατ' ἀγῶνα, unde correxi, quod ap. Mur. legebatur, θύεσθαι. Wolfius δυέσθαι.
*) Eunuch. IV. 3, 23.

indefessis, ad libidinem suam explendam abuterentur. Idque hoc etiam tempore metuens immanis et barbara gens Turcarum, quibus Eunuchis uti ad mulierum suarum custodiam volunt, eis non testes modo, sed et caudam, ut ait Horatius *), salacem ferro demetere plerumque solent. Multae enim alioqui facerent idem, quod Gelliam quandam facere solitam ait Martialis **). Verum autem esse, quod modo dicebam, et exempla declarant, ut Phavorini philosophi ***), qui eunuchus cum esset, in adulterio deprehensus dicitur: et gravissimi ac sanctissimi scriptoris Basilii confirmat auctoritas, qui hac de re ita scribit in *Ἀσκητικοῖς* †)· *Τοὺς γὰρ μετὰ τῷ ἀνδρωθῆναι πρὸς συνουσίαν τὰ παιδογόνα μορία, τοὺς διδύμους ἀποτεμόντας, φασὶ δριμύτερόν τε καὶ ἄσχετον πρὸς τὰς συνουσίας οἰστροῦσθαι, καὶ οὐκ οἰστροῦσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ, ὡς αὐτοῖς δοκεῖ, ἀκινδύνως φθείρειν τὰς προστυχούσας.* Atque hoc ipsum plane satyrice exsequitur Iuvenalis his versibus ††):

Sunt, quas eunuchi imbelles ac mollia semper
Oscula delectent et desperatio barbae:
Et quod abortivo non est opus: illa voluptas
Summa tamen, quod iam calida et matura iuventa
237 *Inguina traduntur medicis, iam pectine nigro.*
Ergo exspectatos, ac iussos crescere primum
Testiculos, postquam coeperunt esse bilibres,
Tonsoris damno tantum rapit Heliodorus.

CAPUT XII.

Euripidis unus, Ciceronis ex Epistolis ad Atticum duo loci emendati.

Erudite sane, ut solet, emendavit iam pridem locum Euripidis ex Hippolyto coronato doctissimus homo, Victorius †††). In quo cum vulgo legatur *),

Πότερον ὑπ' ἄτης, ἢ θανεῖν πειρωμένη;

---

*) Satir. I. 2, 45.

**) Epigr. VI. 67.

***) Graecum nomen *Φαβωρῖνος* rectius cum Gellio Latine exprimitur *Favorinus.* Rem narrant Philostratus Vit. Sophist. lib I. cap. 8. §. 1. pag. 489. ed. Olear. Lucianus Eunuch. cap. 7. Tom. II. pag. 356. ed. Reitz. Cf. Rhodigini Antiq. Lection. lib. XIX. cap. 12.

†) In libro de vera virginitate, qui inter Ascetica refertur in edit. Basil. 1551. pag. 639. = Tom. I. pag. 676. ed. Paris. 1638. Sed in utraque rectius scribitur *μετὰ τὸ ἀνδρωθῆναι ... τὰ παιδογόνα μορία, μ ό ν ο υ ς τοὺς διδύμους κ. τ. λ.* Cf. Io. Brodaei Miscell. lib. IV. cap. 21. Faesi.

††) Satir. VI. 365 sqq. ubi nunc legimus: *calida matura iuventa.*

†††) Var. Lectt. lib. XIII. cap. 17.

*) v. 276. Mureti atque Victorii commenta satis bene exagitaverunt interpretes ad h. l.

monet ille pro *ἄτης* legendum videri *ἄσης*: quo nihil verius dici potuisse censeo. Sed tamen scrupulus residere adhuc aliquis potest propter syllabae modum, qui obstare atque impedire huic mutationi *) videtur. *Ἄτην* enim priore syllaba producta dicimus, *ἄσην* correpta. Auctor huius rei Eustathius, qui exponens illud Homericum **),

Ἀασάμην οὐδ' αὐτὸς ἀναίνομαι,

ita scribit ***): *τὸ δὲ ἀασάμην ῥῆμά ἐστιν, ἐξ οὗ ἡ ἄτη γίνεται, ἀεὶ ἐκτείνουσα, ὡς ἀπὸ κράσεως, τὸ ἐν ἀρχῇ δίχρονον. εἰ καὶ ἡ ἄση, ἄλλοτι παρὰ τὴν ἄτην οὖσα, ὡς καὶ οἱ Ἀσκληπιάδαι δηλοῦσι, συστέλλει τὴν ἄρχουσαν. καθὰ καὶ Εὐριπίδης δηλοῖ ἐν τῷ ...... ἔπαυσε καρδίαν ἄτης.* Neque tamen propterea non illa recta ac vera est emendatio: tantum immutandus est duarum vocum ordo, ut ita legatur,

Πότερον ἄσης ὕπ', ἢ θανεῖν πειρωμένη;

Sed huius ipsius vocis ignoratio corrupit etiam locum quendam ex epistola prima libri decimi ad Atticum †), ubi, cum vulgati libri ita habeant: *Haec est ἄλη, in qua nunc sumus, mortis instar*: mihi quidem dubium non sit, quin legi debeat, *Haec est ἄση*. Significat autem aestum quendam animi nihil quod satis 238
probet reperientis. Est etiam in eadem epistola locus supervacanea vocum aliquot adiectione depravatus, quem ita hoc loco describam, ut ex veteris libri mei auctoritate legendus est ††): *Nihil video, quod sperem, aut quod iam putem fieri posse: sed tamen hoc ipsum est unum τῶν πολιτικωτάτων σκεμμάτων, veniendumne sit in consilium tyranni, si is aliqua de re bona deliberaturus sit.* Hanc scripturam qui cum vulgatis conferet, de eius integritate dubitaturum non puto.

CAPUT XIII.

Ex Amphitruone Plautina loci aliquot emendati.

Apud Plautum Alcumena cum dixisset, multo plus esse in vita molestiarum, quam voluptatum, neque fere quidquam boni cui-

*) Male *impedio* cum Dativo construitur. D. R. — Sed praecedit etiam *obstare*. Similiter Muretum defendit Sciopp. de stil. histor. pag. 133. ed. Fabri. Faesi. — Rariorem hanc structuram facile excusabis, ubi *impedire* idem esse statueris quod *impedimento esse*. Varro de Ling. Lat. lib. VIII. cap. 14. *novitati impedit ... consuetudo.* Atque similiter possunt explicari alia quaedam verba eiusdem generis.

**) Iliad. IX. 116.

***) Comment. in Iliad. *I.* pag. 739, 31. ed. Rom. ubi recte scribitur *δηλοῖ ἐν τῷ ἔπαυσε καρδίαν ἄσης*, quae verba sunt ex Eurip. Med. v. 245. alii *καρδίας ἄσην* et *καρδίας χόλον*. Faesi.

†) §. 4. Orellius post Ernestium retinuit *ἄλη*.

††) §. 3. Ernestius: *sed tamen hominis hoc ipsum probi, et magnum τῶν πολιτικωτάτων* cet. Orellius: *Sed tamen hominis hoc ipsum probi est: — magnum est* [et] *τῶν πολιτικωτάτων σκεμμάτων* cet.

quam obtingere, quin aliqua statim molestia consequatur: sibi id suo ipsius exemplo cognitum ac compertum esse dicit *):

Nam ego, inquit, *id nunc experior de me atque ipsa de me scio.*

Sed in meo vetere libro multo, ut mihi quidem videtur, elegantius scriptum est:

Nam ego id nunc experior domo atque ipsa de me scio.

Domo enim dixit, *οἴκοθεν*, ut cum Graeci dicunt *οἴκοθεν ὁ μάρτυς* de eo, qui se ipse indicat: et cum quod cuiusque proprium ac suum est, id *οἰκεῖον* vocant. Eodem autem illo in diverbio cum Amphitruo ab exercitu rediens ita salutasset uxorem **):

Amphitruo uxorem salutat laetus speratam suam;
Quam omnium Thebis vir unam esse optimam diiudicat:
Quamque adeo cives Thebani vero rumificant probam:
Valuistin' usque? exspectatusne advenio?

neque illa quidquam responderet, quod virum a se paulo ante abiisse seque ab eo illudi arbitraretur: iocans, qui eis adstabat, servus Sosia,

239 — — *haud*, inquit, *vidi magis*
Exspectatum: cum salutat magis haud quisquam, quam canem.

Ubi illud *haud vidi magis* venustissime dictum est et ex contrario intelligendum. Sic in Captivis ***):

Heg. *At etiam te suum sodalem esse aiebat.* Tynd. *Haud vidi magis.*
Et quidem Alcmaeo atque Orestes et Lycurgus postea
Una opera mihi sunt sodales qua iste.

Et in Poenulo †):

Agorast. *At amans per amorem si quid feci, Milphio,*
Ignoscere id te mi aequum est. Milph. *Haud vidi magis.*
Et ego nunc amore pereo. Sine te verberem:
Item ut tu mihi fecisti ob nullam noxiam.
Post id locorum tu mihi amanti ignoscito.

Et simile illud Ciceronis pro Sextio ††): *Est enim homo iste populo Romano deditus. Nihil vidi magis.* Quod autem in illo Amphitruonis et Alcumenae colloquio ita vulgo legitur †††),

---

*) II. 2, 7. Quod in vetere libro se reperisse dicit Muretus *domo* pro *de me*, id legitur etiam in edit. Lugdun. ap. Seb. Gryphium 1535.

**) v. 44 sqq.

***) III. 4. 29. De formula *haud vidi magis* cf. infra lib. XVII. cap. 16.

†) I. 1, 12.

††) cap. 51. §. 110.

†††) II. 2, 50.

Obsecro ecastor, quid tu me deridiculi gratia
Sic salutas atque appellas, quasi dudum non videris!
Quasique nunc primum recipias te domum huc ex hostibus?
Atque me nunc proinde appellas, quasi multo post videris?

moneo, horum quatuor versuum posteriores duo neque in meo illo vetusto libro legi, et plane otiosos videri. Et aliquanto inferius *), ubi vulgo,

Si obsequare, una resolvas plaga:

melius in illo,

Sī obsequare, una te absolvas plaga.

Multis autem versibus interiectis **):

Iam illud non placet principium de osculo.
Perge exsequi.

Non ut in vulgatis, *pergam exsequi:* est autem *exsequi*, narrare, 240
διηγεῖσθαι. Neque indignum puto, quod notetur, verbum *capere* Graeco more positum esse pro eo, quod est coarguere ac convincere, in illo versu ***):

Tu si me impudicitiae captas, non potes capere.

Ita enim illi *ἁλίσκειν* †): sed cum versus eo modo non constet curtusque ac mutilus sit, facile equidem adducor, ut ita legendum putem,

Tu si me impudicitiae captas, capere non potes.

Neque minori aut commodiori mutatione arbitror eum redigi posse ad modum ac mensuram ceterorum. Et, quando haec pusilla colligere coepi, addam illud quoque, ubi ita legitur ††):

Namque de illo subditilio Sosia mirum nimis est,

sine ulla dubitatione legendum esse *mirum est minus*. Neque hoc omittam, ubi Mercurius se ad Amphitruonem deturbandum comparat †††), legendum videri:

Ibo intro, ornatum capiam, qui potis decet,

non ut vulgo, *qui potius decet*. Idem enim significat, quod paulo ante dixerat *):

Capiam coronam mi in caput: adsimulabo med esse ebrium.

---

*) v. 73.
**) v. 169 sq.
***) v. 189.
†) *ἁλίσκειν* active non dicitur, sed tantum *ἁλίσκεσθαι*. Sed *αἱρεῖν* et *λαμβάνειν* eodem modo usurpantur. Faesi.
††) v. 198.
†††) III. 4, 24.
*) v. 16 sq.

Est autem ita dictum, quomodo in hac ipsa fabula*), *nostro generi non decet:* et apud Terentium**), *ut vobis decet:* Graecorum hoc quoque imitatione et exemplo. Sic in libris iuris***): *Decet enim tantae maiestati, eas servare leges, quibus ipse solutus videtur.*

241 ## CAPUT XIV.

Emendatus et declaratus locus quidam ex Epistolis ad Atticum.

Solet Cicero, cum proverbiis utitur, mutila saepe ea et decurtata proferre: quod et alii tum Latini, tum Graeci scriptores saepe faciunt: videturque in eo inesse aliquid leporis ac venustatis, cum unusquisque eius linguae non ignarus audito eorum principio facile reliqua per se subiecturus esse videatur. Sed adfert tamen ea res interdum orationi aliquid obscuritatis, cum ex una aut ex altera vocula non quilibet statim proverbium esse animadvertit, neque eius statim recordatur. Itaque ea quoque res non paucas maculas scriptis veterum adspersit. Quomodo equidem arbitror depravatum fuisse locum quendam e†) libro XIII. Epistolarum ad Atticum††), ubi ita legitur: *sed, quaeso, epistola mea ad Varronem valdene tibi placuit? Male mihi sit, si umquam quicquam tam enitar.* Quis enim haec postrema verba legens non sentit insuave quiddam et a consuetudine Ciceronis alienum? Cum autem in satis vetere libro, quo me donavit lumen ac splendor amplissimi ordinis, Gulielmus Sirletus Cardinalis†††), legatur: *Male mihi sit, si umquam quidquam tam inita:* fieri potest, ut fallar, sed mihi plane persuadeo legendum esse: *si umquam quidquam tam invita:* et subaudiendum *Minerva:* ut significet, se nihil umquam tam invita Minerva scripsisse, quam illam epistolam ad Varronem, ob idque mirari, quod illa Attico tam valde placuerit.

CAPUT XV.

Locus Caesaris emendatus.

Iam pridem animadverti multa in optimis quibusque scriptoribus ita manifesto depravata, ut ea ipsa mihi caussa fuerit, ne publice testarer*), quomodo emendanda viderentur, quod neminem ita

---

*) II. 2, 188.

**) Adelph. III. 4, 45. Fallitur Muretus ex Graecorum imitatione talia explicans, quamquam constanter illi dixerunt πρέπει μοι et sim., nam *decet mihi* facile resolvas *decori est mihi.* Vid. Intpp. ad Sanctii Min. Tom. I. pag. 211 sq. ed. Bauer. Ruddim. Inst. Gramm. P. II. pag. 207. ed. Stallb.

***) Ap. Paul. in Pand. L. 23. D. de legat. 3. XXXII.

†) Praepositionem *e* omisit Ruhnk.

††) Epist. 25 extr. Orellius post Ernestium nihil mutavit.

†††) Cf. Mur. Opp. Tom. I. pag. 188. 257.

*) Rectius scribendum est *palam testarer.* Kraft.

hebetem arbitrabar fore, quin id per se videret: maleque mihi videbar iudicaturus de ceterorum ingeniis, si ne illa quidem, quae in oculos incurrerent, nisi monente me, animadversum iri existimarem. Nunc, cum huius generis pleraque illis quoque in libris haerere ac residere videam, qui quotidie emendati ab 242
hominibus doctissimis prodeunt, dissimulandum amplius non puto: cum praesertim in *) illa tanta hominum multo maiori, quam ego sum, doctrinae copia multoque acriori iudicio praeditorum consensio interdum addubitare me cogat, ne mihi nimis ipsemet blandiar, neve solus iis ipsis in locis caecutiam, in quibus alios parum esse arbitror perspicaces. Tale est, quod nunc e tertio libro **) commentariorum Caesaris de bello Gallico proferam. Ubi cum dixisset Caesar, in vico Veragrorum Octodoro, qui positus in valle altissimis undique montibus contineretur, Galbam cum aliquot cohortibus ad hiemandum consedisse: et, quia is vicus in duas partes flumine divideretur, alteram partem concessisse Gallis, alteram attribuisse cohortibus: tum deinde cum dies complures hibernorum transiissent, subito captum a Gallis consilium renovandi belli opprimendaeque legionis, eiusque rei caussa montes, qui impenderent, noctu ab eis occupatos, haud ita multo post subiicit: *Hostes ex omnibus partibus signo dato decurrere, lapides gessaque* ***) *in vallum coniicere. Nostri primo integris viribus fortiter repugnare neque ullum frustra telum ex loco superiore mittere: ut quaeque pars castrorum nudata defensoribus premi videbatur, eo occurrere et auxilium ferre.* Sed profecto aut ego plane desipio, aut totum illud, *neque ullum frustra telum ex loco superiore mittere*, alieno loco positum est. Neque enim in †) Romanos convenit, qui, ut constat, in valle inclusi obsidebantur: sed in Gallos, qui noctu, ut dictum est, iuga impendentium montium occuparant ††). Censeo igitur, verba illa statim subiicienda post verbum *coniicere:* idque mihi ita certum videtur, ut in re perspicua argumentis abutendum non putem.

CAPUT XVI.

Ovidii locum quendam ex Apollonio Rhodio sumptum esse.

Terram Africam serpentibus plurimis infestam esse constat: eius autem rei Ovidius †††) hanc caussam adfert, quod Perseus

---

*) Vocula *in* delenda videtur. Faesi.

**) cap. 4.

***) Ex librorum auctoritate nunc scribitur *gaesa.*

†) Praepositio abest ab editione Wolfii.

††) Mureti coniectura a plerisque editoribus iure reiecta est. Faesi. — In errorem inductus est Muretus, quod non satis cogitaverat, Romanos in vallo castrorum suorum constitutos tela *ex hoc loco superiore* in irruentes hostes misisse. Kraft.

†††) Metam. IV. 614 sq.

243 *Viperei referens spolium memorabile monstri,*
Aëra carpebat tenerum stridentibus alis:
Cumque super Libycas victor penderet arenas,
Gorgonei capitis guttae cecidere cruentae,
Quas humus exceptas varios animavit in angues.

Quam fabulam videtur hausisse ex Apollonio Rhodio, cuius versus ex quarto libro Argonauticon *) subiiciam: quod eos Ovidius non imitatus modo, sed prope interpretatus videtur:

Εὖτε γὰρ ἰσόθεος Λιβύην ὑπερέπτατο Περσεὺς
Εὐρυμέδων, καὶ γάρ τὸ κάλεσκέ νιν οὔνομα μήτηρ,
Γοργόνος ἀρτιτόμον κεφαλὴν βασιλῆϊ κομίζων,
Ὅσσαι κυανέου στάγες αἵματος, οὖδας ἵκοντο,
Αἳ πᾶσαι κείνων ὀφέων γένος ἐβλάστησαν.

CAPUT XVII.

De quibusdam, qui habiti sunt impii, cum ex omnibus popularibus suis longissime ab impietate abessent.

De Diagora Melio, Theodoro Cyrenaico **) aliisque nonnullis ita plerique veteres, quasi de hominibus summe impiis, loquuntur, quique nullum omnino deum esse crederent. Eandem etiam notam calumniatores Socrati inurere voluerunt: eamque ob caussam Aristophanes ***), quem ipsum *ἄθεον* fuisse non dubito, Socratem Melium vocat. At de Socrate quidem longe alia est Iustini Martyris, sanctissimi et eruditissimi viri, sententia, qui in Apologia secunda pro Christianis eum quodam modo Christianum fuisse ait. Ita enim scribit †): *Οἱ μετὰ λόγου βιώσαντες Χριστιανοί εἰσι, κἂν ἄθεοι ἐνομίσθησαν, οἷον ἐν Ἕλλησι μὲν Σωκράτης καὶ Ἡράκλειτος, καὶ οἱ ὅμοιοι αὐτοῖς· ἐν βαρβάροις δὲ Ἀβραὰμ καὶ Ἀνανίας καὶ Ἀζαρίας καὶ Μισαὴλ καὶ Ἠλίας* ††) *καὶ ἄλλοι πολλοί.* Et certe Socrates numquam docuit nullos deos esse: sed tantum esse supremum quendam deum, immensum, infinitum, aeternum, multo superiorem ac potentiorem iis omnibus, qui tum pro diis publice colebantur. De Diagora autem et Theodoro itemque de Euemero Agrigentino †††) et aliis quibus-
244 dam Clemens Alexandrinus in Protreptico mirari se scribit, quid ita eos antiqui pro impiis et atheis habuerint: cum illi tamen et modeste ac frugaliter viverent, et hoc propius accederent ad

*) v. 1513 sqq. Pro *νιν* reponendum *μιν.* In seqq. Wolfius mutato accentu bene restituit *ἀρτίτομον*, quum *ἀρτιτόμον* sensum habeat activum. Extremo versu scribendum *Αἳ* (i. e. *αὗται*) *πᾶσαι κείνων ὀφίων* cet.

**) Vid. Sext. Empir. adv. Mathemat. IX. 49. ibique Fabric. Diog. Laërt. II. 86 et 97. Faesi.

***) Nub. v. 828. (830. Dind.)

†) pag. 83. B. ed. Paris. 1615.

††) Ruhnk. *Ἡλίας.* Cf. Daniel. cap. 1. v. 6.

†††) Vid. Sext. Empir. l. l. et IX. 17. ibique Fabric.

veram pietatem, quam ceteri, quod, etsi veri Dei cognitionem consecuti non erant, eos tamen, qui colerentur a popularibus suis, deos non esse intelligebant. Verba pii ac sancti scriptoris haec sunt *): *θαυμάζειν ἔπεισί μοι, ὅτῳ τρόπῳ Εὐήμερον τὸν Ἀκραγαντῖνον, καὶ Νικάνορα τὸν Κύπριον, καὶ Διαγόραν, καὶ Ἵππωνα τὸν Μήλιον, τόν τε Κυρηναῖον ἐπὶ τούτοις ἐκεῖνον, ὁ Θεόδωρος ὄνομα αὐτῷ, καί τινας ἄλλους συχνοὺς, σωφρόνως βεβιωκότας καὶ καθεωρακότας ὀξύτερόν που τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων τὴν ἀμφὶ τοὺς θεοὺς τούτους πλάνην, ἀθέους ἐπικεκλήκασιν, εἰ καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν μὴ νενοηκότας, ἀλλὰ τὴν πλάνην γε ὑπωπτευκότας, ὅπερ οὐ σμικρὸν εἰς ἀληθείας* **) *φρονήσεως ζώπυρον ἀναφύεται σπέρμα.* Constat igitur, novum non esse, sed illis etiam temporibus in consuetudine positum fuisse, ut illi ipsi, qui in ratione divini numinis colendi foedissimis implicati erroribus tenebantur, hominibus eruditis, quibus intelligerent stultitiam suam non probari, impietatis et *ἀθεότητος* maculam adspergere conarentur.

CAPUT XVIII.

De loco quodam ex Eunucho Terentiana verius videri sensisse Donatum, quam Turnebum.

Rectissime ac verissime exposuerat eruditissimus Grammaticorum Donatus dictum illud Phaedriae Terentiani ***),

Si non tangendi copia est,
Eho! ne videndi quidem erit? si illud non licet,
Saltem hoc licebit. Certe extrema linea
Amare, haud nihil est:

cum diceret *quinque amoris* quasi *lineas* esse, *quarum prima est, videre eam, quam ames: secunda, cum ea sermonem conferre: tertia, posse eam contingere: quarta, osculari: quinta, potiri.* Vetus tamen poëta Graecus †) eas tantum quatuor fecerat noto disticho:

Εὐδαίμων ὁ βλέπων σε, τρὶς ὄλβιος, ὅςτις ἀκούει,
Ἡμίθεος δ' ὁ φιλῶν, ἀθάνατος δ' ὁ συνών.

Neque cuiquam mirum videri debet, eandem, quae prima est, 245
extremam vocari. Prima enim est in conciliando amore quasique munienda via ad id, quod amantes concupiscunt. Sed si quis a

---

*) cap. 2. §. 24. pag. 7. ed. Sylb. pag. 20 sq. ed. Pott.

**) Faesio *ἀληθοῦς*, mihi videtur scribendum esse *ἀληθείας καὶ φρονήσεως*.

***) Eunuch. IV. 2, 10.

†) Rufinus in Brunck. Anal. Tom. II. pag. 396. Jacobs. Anthol. Gr. Tom. III. pag. 104. XXIV. Iunctim ibi scribitur *τρισόλβιος*, deinde *ἀθάνατος δ' ὁ γαμῶν*. Cf. Jacobsii Comment. Tom. IX. pag. 169.

fine, qui, ut ait Aristoteles *), omnis actionis principium est, retro versus numerare incipiat, eadem efficitur extrema: ut ἐν ἀναλύσει διαγράμματος extrema sunt, quae in componendo fuerant prima: et ut quod in deliberando ultimum est, idem in exsequendo consilio primum est. Ut nullo modo absurdum sit, idem primum et extremum nominari. Hadrianus tamen Turnebus, homo immensa quadam doctrinae copia instructus, sed interdum nimis propere et nimis cupide amplexari solitus ea, quae sibi in mentem venerant, capite decimo libri duodecimi Adversariorum longe aliam huius dicti interpretationem prodidit: *Amare*, inquit, *extrema linea est amare impensissime, ducta translatione a curriculis vel stadiis, in quibus prima linea cursus erat in carceribus, ultima in fine, quae et calx dicebatur, quod scilicet calce vel creta notaretur.* Haec Turnebus: quae tamen, quod sine ulla contumelia dictum accipi volo (Turnebum enim et amavi ac colui vivum, et me semper ab eo amari sensi), mihi videntur alienissima esse, neque ullo modo cum iis, quae paulo ante Phaedria dixerat, cohaerere. Quid enim frigidius est hac sententia: Certe impensissime amare haud nihil est. At illud contra elegantissimum: Si nihil aliud consequi hoc biduo possum, certe tamen aliquid erit, amicam videre. Quare qui mihi auscultabunt, veterem interpretationem tenebunt. Eodem illo in capite emendat locum quendam ex eadem fabula **), ubi ait vulgo legi,

. . . G. *Rex te ergo in oculis.* T. *scilicet.*
G. *gestire.*

sed legendum *gestare*, quod, ut *ferre*, ita *gestare in oculis* recte dicatur ***): *gestiendi* autem verbum ab hoc loco alienum sit. At ego totis decem annis antequam Turnebus Adversaria ederet †), ita emendaram et edideram: ut et illum locum ex eadem fabula ††),

qui illum flocci fecerim.

Neque fuit caussa, cur homo tam eruditus ea denuo reponeret
246 aut obtruderet pro suis. Sic *impetritum* Ciceroni et Valerio restituisse primus videri voluit capite XVIII. libri quinti †††), quod tamen cui acceptum ferendum sit, scient, qui legerint scholia Pauli Manutii in libros de Divinatione *), edita abhinc

---

*) Ethic. Eudem. II. 10. pag. 285. C. Duv. Cf. Mur. Comm. in Catull. Opp. Tom. II. pag. 722. Faesi.

**) III. 1, 11.

***) Apud Turnebum Advers. XII. 10. plenius et rectius legitur: *ut ferre et gerere, ita gestare* cet. Faesi.

†) II. 3, 11.

††) in editione Terentii, quae prodierat Venet. 1555. Turnebi autem Adversarior. libri I — XII. in lucem emissi sunt 1564. ipse mortuus anno 1565. Non meminerat videlicet Muretus haec scribens eorum, quae longe ante verissime scripserat in Schol. in Horat. Art. poët. Opp. Tom. II. pag. 967. Faesi.

†††) Cf. Advers. lib. XXIII. cap. 10.

*) ad lib. I. cap. 16. et lib. II. cap. 15.

annos viginti. Atque ego, quae tum Manutio indicavi, eadem publice docueram Lutetiae quinquennio ante et cum ipso Turnebo communicaveram *). Sic *venustatem* ἀντὶ τῆς ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς εὐδαιμονίας, et *invenustum* pro eo, qui parum in amore felix esset, tanquam a se primum animadversa prodidit **), cum ego ante annos plus minus triginta eadem docuissem in Scholiis quibusdam meis in Terentium ***), quae tum edidit Lutetiae Michaël Vascosanus. Sic *detestata* apud Ciceronem de Legibus †): quod tamen mihi se debere postea fassus est ††). Sic alia multa, quae percensere et longum et molestum foret. Atque adeo haec ipsa reticuissem libens: scio enim lectoris nihil interesse, quis primus aliquid docuerit: et tantus in litteris Turnebus fuit, ut suo quodam iure mea omnia sibi vindicare potuisse videatur: sed mihi stomachum interdum movent furunculi quidam egentes ac famelici, qui, quod a me talia negligi ac dissimulari vident, mea iam Mysorum, ut dicitur, praedam †††) putant. Quos ut quiescant moneo: et, si quidvis sibi putant licere in ea, quae a me privatim acceperunt, iis saltem abstineant manus, quae edita iam ac publicata sunt: ne etiam tacente me plurimos et iniustitiae et impudentiae suae testes suo sibi praeconio colligere velle videantur.

CAPUT XIX.

Illustrati ex Odis Horatii aliquot loci.

Solitas deorum tutelarium *) effigies in prora aut in puppi navium edito atque eminenti loco collocari, et alii **) vere notarunt ad illum Horatii versum ***),

Non di, quos iterum pressa voces malo,

et confirmari potest auctoritate veteris Grammatici exponentis hos versus ex Iliados nono †):

Στεῦται γὰρ νηῶν ἀποκόψειν ἄκρα κόρυμβα,
Αὐτάς τ' ἐμπρήσειν μαλεροῦ πυρός.

---

*) Cf. Lazeri Diatr. de Vit. et Scr. Muret. pag. 526. Fr.

**) Advers. lib. XXII. cap. 18.

***) Vid. Opp. Tom. II. pag. 665. Haec autem Scholia in Andriam et Eunuchum primum edidit Paris. 1551. de quibus vide ipsum Opp. Tom. II. pag. 662. et Ruhnk. in Praef. ad Tom. IV. pag. XIX. Faesi.

†) lib. II. cap. 11. Vid. Turnebi Opp. omnia. Argentor. 1600. Tom. I. pag. 147.

††) Advers. lib. XIV. cap. 6.

†††) Proverbium Graecum Μυσῶν λεία, de quo vid. Bekkeri Anecd. Gr. Vol. I. pag. 279, 15. Cf. Victor. ad Aristot. Rhetor. 1. pag. 195.

*) Hoc adiectivo usi sunt auctores parum idonei, ut Macrobius, Arnobius, vid. Krebsii Antibarb. pag. 484 sq.

**) ut Lambinus.

***) Od. I. 14, 10.

†) v. 241 sq. ubi vid. Schol. minora.

247 Ait enim quaeri posse, cur Hector minari dicatur, se abscissurum summas Graecarum navium partes, deinde autem ipsas naves incensurum: respondetque id eum facere, *ἐπειδὴ ἐπὶ τῶν ἀκροστολίων ἦσαν ἀγάλματα καὶ εἰκόνες τῶν θεῶν*, ne videlicet deos quoque ipsos inflammare velle videatur. Sed quid est, quod Horatius in Archytae Tarentini epitaphio, quod eodem in libro*) legitur, bis *pulverem* nominat? Et opinor eum respexisse ad superstitionem veterum, qui non integras ac solidas glebas, sed tritum ac minutum pulverem iniiciebant mortuis: credo, ne pressu dolorem eis aliquem adferrent. Nam eis etiam levem ac mollem terram optare soliti erant**). In quo non videntur abhorruisse a sententia Democriti***), qui cadavera quoque ipsa sentire opinabatur. Itaque Eustathius exponens illud Homericum †),

Τυδέος ὃν Θήβῃσι χυτὴ κατὰ γαῖα καλύπτει,

χυτὴ δὲ, inquit, *καὶ νῦν γαῖα ἡ ἐπιχεομένη νεκροῖς. οὐ γὰρ βῶλοι αὐτοῖς ἐπιτίθενται, ἀλλὰ χοῦς, ὅς ἐστι γῆ χυτή.*

Romani tamen, ut ex Cicerone ac Varrone ††) notum est, glebam iniicere solebant. Libet adiicere, principium illud Odarii in Venerem †††),

O Venus, regina Gnidi Paphique,
Sperne dilectam Cypron,

expressum videri partim ex Alcmane, cuius haec citantur*),

*Κύπρον ἱμερτὰν λιποῖσα καὶ Πάφον περιῤῥύταν***)*,

partim ex Aeschylo, ex quo haec adducuntur***):

Κύπρον Πάφου τ' ἔχουσα πάντα κλῆρον.

CAPUT XX.

Caesaris locus e primo de bello civili emendatus.

Libro primo commentariorum Caesaris de bello civili haud procul a principio ita scriptum est †): *Haec Scipionis oratio, quod*

---

*) Od. 28. v. 4 et 36.
**) Cf. Tibull. Eleg. II. 4, 49. et ibi Intpp.
***) Vid. Plutarch. de Placit. philosoph. lib. IV. cap. 4. pag. 908. F.
†) Iliad. XIV. 114. Uncis inclusit hunc versum Wolfius atque in fine scripsit *κάλυψεν*.
††) Cic. de Legg. lib. II. cap. 22. §. 57. Varro de L. L. IV. pag. 9. ed. Bip. pag. 33. ed. Spengel. Cf. Comment. in Catull. Opp. Tom. II. pag. 821.
†††) Od. I. 30. init.
*) Ap. Strabon. lib. VIII. pag. 524. C. Vid. Alcm. Fragm. ed. Welcker. pag. 50. XXXIII.
**) Sic Wolfius. In Var. Lect. editionibus vulgatur *περίῤῥυταν*, ut Muretus ipse voluisse videatur *περίῤῥυτον*.
***) Ap. Strabon. lib. VIII. pag. 524. C. Dindorf. Poet. Scen. Gr. Fragm. pag. 23, 314. Ad Sapphum Muretus hunc versum retulit in Epist. Opp. Tom. I. pag. 645. et Comment. in Tac. Ann. Opp. Tom. IV. pag. 7. De v. *adducere* vid. supra ad lib. III. cap. 3.
†) cap. 2.

Senatus in urbe habebatur Pompeiusque aderat, ex ipsius ore 248 *Pompeii mitti videbatur.* Sed quia perspicuum est, Pompeium tunc praesentem in Senatu non adfuisse: idcirco iam pridem homo eruditissimus, Petrus Victorius, capite primo libri tertii Variarum lectionum legendum censuit *aberat.* Qua in re auctoritatem ipsius secuti sunt omnes, quorum postea in eis libris emendandis versata est industria. Ego veterem librum habeo, in quo neque *aderat* neque *aberat* legitur, sed *averat.* Quae scriptura etsi videri potest confirmare coniecturam Victorii: si quidem librariis veteribus nihil aeque usitatum fuit, quam V pro B et B pro V scribere: mihi tamen longe secus videtur. Puto enim legendum, A. V. *erat*, iisque notis significari *ad urbem erat.* Etenim tunc Pompeium ad urbem fuisse, nemini esse obscurum potest, qui totam illam paginam legerit. Memini me hoc ipsum ante aliquot annos Paulo Manutio dicere eique vehementer probatam esse coniecturam meam. Quam quidem ita nunc quoque probatum iri confido omnibus idoneis existimatoribus, ut pluribus verbis confirmandam non putem*).

*) Recentiores editores *aderat* retinuerunt eique eandem atque Mureti scripturae vim inesse ostenderunt. FAESI.

249 # M. ANTONII MURETI

I. C. AC CIVIS R.

VARIARUM LECTIONUM

LIBER UNDECIMUS.

CAPUT I.

Emendati loci aliquot ex primo libro Annalium Taciti ab excessu divi Augusti.

Multa iam pridem notaveram in C. Cornelium Tacitum eaque, ut soleo, cum amicis compluribus communicaveram: cogitabamque eum, si daretur occasio, edere a multis studio atque opera mea errorum maculis vindicatum. Sed dum diem ex die duco, exspectans eius quod animo conceperam efficiendi atque exequendi maturitatem: ecce tibi Iustus Lipsius *), adolescens eleganti ingenio praeditus mihique, dum Romae fuit, perfamiliaris, tam diu sibi cunctandum esse non putavit. Sed cum ipse quoque ex veteribus libris, quos hic nactus erat, multa correxisset, nonnulla etiam acute et ingeniose excogitasset, Taciti libros a se emendatos et illustratos publicavit **). Qui cum ad me perlati essent eosque una ego et Gisbertus Oddus Perusinus ***), quicum ego ante hos duodecim annos Tacitum totum diligenter evolveram, curiose cum eo, qui tum a me emendatus erat, conferre ac contendere coepissemus, deprehendimus ita saepe incurrisse utrumque nostrum in eadem vestigia, ut, qui rem non nosset, pleraque sumpsisse alterum ab altero suspicaretur. Quam tamen suspicionem et a me, si nihil aliud, temporum ratio facile amolitur: neque cadere in Lipsium sinit fides ipsius ac probitas, qua ille non minus, quam ingenio, excellit. Gavisus sum adolescenti, cuius ego crescenti gloriae plurimum faveo,

*) Vid. Mur. Opp. Tom. I. pag. 471. 484. 535 sqq. 636 sqq. ibique Thomasius.

**) Primum Antverp. a. 1573. deinde a. 1600. 1607.

***) Vid. Epp. Mur. ad Cardanetum Opp. Tom. I. pag. 419. 451. 454 sq.

tantam extitisse mecum his quoque in rebus consensionem ac iudicii similitudinem: et tamen pauca quaedam, in quorum non- 250
nullis non prorsus mihi cum illo convenit, subiicienda duxi, non tam certandi studio, quam propter amorem, ut ait vetus poëta *). Primum igitur sub principium libri primi Annalium lego: *Donec gliscente adulatione dctererentur*, ut Aemilius **), non *deterrerentur*, ut Lipsius. Libertate enim aluntur et gliscunt ingenia: adulatione, qua nihil servilius est, degenerant et deteruntur. Est autem oratio venustior illa contrariorum contentione: *gliscere* enim est crescere, *deteri*, deminui. Illud, *pluribus munimentis insisteret* ***), iam pridem a me ita emendatum erat, eodemque modo versus Ennianus apud Ciceronem †):

Nam tibi munimenta mei peperere labores.

Paulo autem infra eum locum ††) ita lego: *Igitur verso civitatis statu nihil usquam prisci et integri moris: omnes, exuta aequalitate, iussa principis aspectare:* non, ut vulgo, *omnis*. Et de Tiberio †††): *Ne iis quidem annis, quibus Rhodi, specie secessus exul egerit:* ubi vulgo *exulem egerit*. Iam illud: *serviendum feminae duobusque insuper adolescentibus, qui rempublicam interim premant, quandoque distrahant:* prorsus integrum esse censeo *), hoc sensu: fore ut duo illi adolescentes interim, dum imperaturus est Tiberius, rempublicam premant, quae eos quoque aliqua ex parte dominos habitura sit: quandoque autem, nempe Tiberio mortuo, quandocumque tandem id futurum sit, eandem distracturi sint: cum verisimile sit, fore, ut uterque fautores et sectatores habeat, per quos operam det, ut summoto altero ipse in imperium succedat. Tunc igitur rempublicam in partes ac factiones distractum iri. *Quandoque* autem ita positum est, ut in illo loco libri quinti **): *Et tu Galba quandoque degustabis imperium.* Sed nihil mihi tam praeter opinionem accidit, quam eam coniecturam, qua ipse mihi praecipue placebam, quam eruditissimis hominibus saepissime ostentaveram, quam ut filiolam amplexabar meam, legendum esse ***),

---

*) Lucretius de Rer. Nat. III. 5. *Non ita certandi cupidus, quam propter amorem.* Mutavit Muretus poëtae verba, non item versus numerum.

**) Is est Aemilius Ferrettus I. C. qui edidit Annotatiunculas in C. Taciti Annal. Lugd. ap. Seb. Gryph. 1541. pag. 5. cuius emendationem Lipsius quoque postmodo recepit. Cf. Mur. Comm. in Tac. Annal. Opp. Tom. IV. pag. 13. Contra Muretum acute disputat Wolfius ad h. l.

***) Annal. lib. I. cap. 3. Quod nunc receptum. Cf. Mur. Opp. Tom. IV. pag. 34.

†) de Fin. lib. II. cap. 32. §. 106. Vid. Ennii Ann. Fragm. ed. E. S(pangenberg) pag. 133 sq.

††) lib. I. cap. 4. init. *omnes* nunc omnes habent editiones.

†††) Ibid. Cf. Wolf. ad h. l. et Bremius ad Sueton. Tiber. cap. 12. pag. 255. ed. alt. Guil. Boetticheri Lexicon Tacit. pag. 51 sq.

*) Cf. Comm. in Tac. Opp. Tom. IV. pag. 37.

**) Non V. sed VI. cap. 20. Wolf.

***) cap. 5. Hanc tamen coniecturam ut suam etiam Lipsius strenue

Gnarum id Caesari, ubi ante me omnes nullo sensu legerant,
C. Navum id Caesari, eam Lipsio quoque in mentem venisse.
Cogitavi autem idem mihi evenisse, quod multis patribus, qui,
dum adultas ac nubiles filias nimium diu domi habent eisque
conditionem quaerere negligunt, efficiunt interdum, ut ipsae sibi
251 maritos quaerant. Sed, ut ut sit, quoniam de eo Taciti loco
multa dicenda sunt, ea proximo capite exsequemur.

CAPUT II.

De aliquot aliis ex eodem libro locis.

Cum secum cogitaret Augustus de Agrippa Postumo, suo ex filia nepote, quem in insulam Planasiam proiecerat, revocando ac fortassis successore Imperii relinquendo, uni ex omnibus amicis consilium hoc suum aperuit Fabio Maximo. Ille quod celare debuerat, Martiae uxori aperuit; Martia Liviae: quae cum ea de re graviter apud virum conquesta esset, facile intellexit Augustus, arcanum suum a Fabio proditum esse. Itaque postridie ab eo salutatus ita eum resalutavit, ut insaniam obiiceret. Iussit enim eum ὑγιαίνειν, id est, sana mente esse *). *Percussit illico Fabii animum id quod erat. Itaque peccati sui conscius domum rediit, moriendi certus, et cum uxore, se garrulitate illius perditum, conqueri coepit. Illa contra, Tua, inquit, prior culpa est, qui mecum tam diu versatus non cognoveris me eo ingenio esse, ut tacere non possem, neque me celatam habueris id, quod taceri tantopere tua intererat. Sed de te quidem ipse videris. Ego, si quid peccavi, poenas a memet ipsa exigam. Simulque arrepto gladio, quae marito mortis caussam praebuerat, eadem ei fortiter moriendi dux et exemplum fuit.* Ita fere Plutarchus in commentario περὶ ἀδολεσχίας **), apud quem tamen *Postumius* pro *Postumo* et pro *Fabio Fulvius* ***) corrupte legitur. In ea re narranda scripsit Tacitus: *Gnarum id Caesari:* cum significare vellet, id Caesari cognitum ac compertum fuisse. Nam quod tum alii, tum Dionysius Halicarnasseus in Thucydide †) notarunt, solere eum plerumque ad conciliandam orationi peregrinitatem uti vocibus ἐνεργητικαῖς παθητικῶς, et contra: id ipsum et Tacitus, qui quam maxime Thucydideus esse studuit, facere consuevit. Cum igitur *gnarus* usitate dicatur qui scit, *ignarus* qui nescit:

---

sibi vindicat. Faesi. — Cf. Mur. Epist. Opp. Tom. I. pag. 537. cum annotatione Thomasii.

*) Rualdus in Animadvv. in Plut. animadv. 43. putat, Augustum respondisse *Vale*, idque etiam morientibus dici solitum. Faesi.

**) pag. 508. A.

***) In ed. Wyttenbachii affertur varia lectio cod. Mez. *Φάβιος* pro *Φούλβιος*. Faesi.

†) *περὶ τῶν Θουκυδ. ἰδιωμάτων* cap. 8. Tom. VI. pag. 797. Reisk.

amat*) tamen ipse *gnarum* pro *cognito*, *ignarum* pro *incognito* dicere. Sic *incautum iter* dicit, de quo hostes non cogitarant neque caverant, ne illac Romanus transire posset, hoc ipso in libro**): *Inde saltus obscuros permeat consultatque, ex duobus itineribus breve et solitum sequatur an impeditius et intentatum eoque hostibus incautum.* Sic in eodem *nescium* pro *incognito* dixit***): *Aliis gentibus ignorantia imperii Romani inexperta esse supplicia, nescia tributa.* *Gnari* autem et *ignari* vocibus tam saepe παθητικῶς utitur, ut difficile sit locos omnes enumerare. Hoc ipso in libro†): *Quod gnarum duci*, et alibi††): *In paludem gnaram vincentibus.* Libro secundo†††): *Per occulta et vigilibus ignara.* Libro tertio: *Gnarum id Tiberio fuit.* Eodem libro: *Non quidem sibi ignara, quae de Silano vulgabantur.* Libro quarto: *Non quidem sibi ignarum posse argui.* Libro sexto*): *Sed quaedam secus quam dicta sint cadere, fallaciis ignara dicentium.* Libro XI. *Non rumor interea, sed undique nuntii incedunt, qui gnara Claudio cuncta, et venire promptum ultioni adferrent.* Libro XII. *Nihil tam ignarum barbaris, quam machinamenta et astus oppugnationum: at nobis ea pars militiae maxime gnara est.* Libro XV. *Idque nulli magis gnarum, quam Neroni.* Sed et lib. XIII.**) ubi est, *cognitum id Neroni:* e veteris scripturae vestigiis lego *Gnarum id Neroni.* 252

CAPUT III.

Ex eodem libro alii aliquot loci.

Agrippa interfecto, *nuncianti centurioni, ut mos militiae, factum esse quod imperasset, neque imperasse sese et rationem facti reddendam apud Senatum respondit****). Verbis illis Taciti *ut mos militiae* propemodum adducor, ut illam quasi solemnem quandam fuisse verborum formulam putem: *Factum est quod imperasti.* Eo magis, quod hac ipsa in re narranda eandem retinet et Suetonius, cuius haec verba sunt†): *Tiberius renuntianti Tribuno factum esse quod imperasset, neque imperasse se, et redditurum eum senatui rationem respondit.* Item-

*) *Amat dicere* Graecismus non usitatus Ciceroni. Sed Sallustius Iug. 34. sic loquitur, eiusque imitatione Tacitus. D. R. — Vid. Boetticheri Lex. Tacit. Proleg. pag. CI.

**) cap. 50.

***) cap. 59.

†) cap. 51.

††) cap. 63.

†††) cap. 13. III. 6. 69. IV. 8. VI. 22. XI. 32. XII. 45. XV. 61.

*) Scripserat Muretus *quinto*. Correxit Wolfius.

**) cap. 18.

***) Annal. lib. I. cap. 6.

†) Tiber. cap. 22.

que in Claudio *): *Die ipso Claudii et Agrippinae nuptiarum* **) *in quinque et triginta senatores trecentosque amplius*
253 *equites Romanos tanta facilitate animadvertit, ut de nece consularis viri renuntiante centurione, factum esse quod imperasset, negaret quidquam se imperasse: nihilominus rem comprobaret.* In eo autem, quod paulo post subiicitur: *Eam conditionem esse imperandi, ut non aliter ratio constet, quam si uni reddatur:* frustra tentatur ***) a quibusdam vetus scriptura, qui putant melius legi posse, *ut non aliter rata constet.* Hoc enim dicit Tacitus, rationem cuiusque facti constare non posse, si pluribus, ut senatui, reddenda sit: semper enim idem factum alios probaturos, alios improbaturos: unum esse oportere, cui reddatur ratio et cuius iudicio stetur: si aliter fiat, imperii vim resolvi: et pro monarchia aristocratian quandam aut oligarchian †) constitui. Paulo post ††) autem legendum puto: *Lacrimas gaudio, questus adulatione miscebant.* Nam hoc modo et venustior est et numerosius cadit oratio. Iam vero ubi de testamento Augusti agitur †††), locus est mirifice corruptus, de quo quid mihi videatur exponam. Primum igitur quod ait, *Legata non ultra civilem modum*, nihil omnino arbitror ad legem Falcidiam *) pertinere: quae cum, ut notum est, ne in militari quidem testamento locum habeat, multo minus locum habere potuit in testamento Imperatoris, quem huiusmodi legibus solutum esse constat: neque hoc dicere Tacitum, non esse oneratam legatis ab Augusto hereditatem suam ultra modum Falcidia lege praescriptum: sed legata ab eo fuisse modica et modesta, neque excedentia usitatum locupletibus civibus in testamentis condendis modum. Certe enim *civile* etiam in libris Iuris **) saepe dicitur, quod moderatum est, et usitatum, et ordinarium. Et ita dixit Cicero ***) *odium civile* non ulla propria ac privata de caussa susceptum, sed quod omnium bonorum civium commune esse solet adversus improbos. *Quid enim odisset Clodium Milo, segetem ac materiam suae gloriae, praeter hoc civile odium, quo omnes improbos odimus?* Peccat enim Victorius †), qui

---

*) cap. 29.

**) Haec verba cum antecedentibus cohaerent; ab illis vero *In quinque et triginta* cet. novum enunciatum incipit, ut ostendit Lipsius ad Taciti Annal. XII. 8. Faesi.

***) Vid. Comm. in Tac. Opp. Tom. IV. pag. 40.

†) Horum nominum apud veteres scriptores Romanos ne tenuissimum quidem vestigium.

††) cap. 7.

†††) cap. 8.

*) Cf. Mur. Opp. Tom. IV. pag. 396. Haec prope verbotenus repetita sunt Comm. in Tac. Tom. IV. pag. 47. Faesi.

**) Vid. ap. Brissonium de verbor. signif. in v. *Civilis* n. 4. Faesi.

***) Or. pro Mil. cap. 13. §. 35.

†) Var. Lectt. XXI. 19.

commune eo loco, non *civile*, adversus omnium librorum fidem scribendum putat. Sic Ovidius *):

Exercet memores plus quam civiliter iras.

Augustus igitur legata non reliquit ultra civilem modum, prae- 251
ter pauca quaedam, quae subiungit his verbis: *Nisi quod populo et plebi* CCCCXXXV. *praetoriarum cohortium militibus singula numum millia, legionariis autem cohortibus civium R. trecentos numos viritim dedit.* Haec enim legata magna plane et ampla sunt ultra civilem modum: et imperatoria potius quam civilia. Sed verba Taciti non dubito quin corrupta et ad hunc modum e Suetonio **) emendanda sint: *Nisi quod populo et plebi quadringenties, tribubus tricies quinquies.* Ut intelligamus, praeter quadringenties legatum populo, etiam in singulas tribus centena millia relicta esse. Quod autem apud Suetonium professus dicitur Augustus, non plus ad heredes suos perventurum esse, quam millies et quingenties, non ita intelligendum est, ut ex ea pecunia legata praestanda essent, sed omnibus legatis, atque omni onere deducto. Ita enim id verbum accipiendum esse, iuris auctores ***) docent. Quod non adscripsissem, nisi a quibusdam, quos minime decebat, aliter accipi viderem. Aliquanto post †), ubi ita legitur: *Caesis Hirtio et Pansa, sive hostis illos, seu Pansam venenum vulneri adfusum, sive milites Hirtium, et machinator doli Caesar abstulerat:* non dubito, quin illud posterius *sive* deleri debeat. Huius generis multa sciens omitto: non quin e re sit, ea quoque indicari: sed quod arida quodammodo et legentibus nihil voluptatis allatura videam: cuius in hoc scriptorum genere aliquam habendam esse rationem puto.

CAPUT IV.

In eodem libro notata et emendata nonnulla.

Modestiae nomen tribus omnino locis apud Tacitum animadverti longe aliter acceptum, quam vulgo solet. Nam cum *modestiam* ††) fere vocare soleamus affectionem animi de se modice ac modeste sentientis, ipse contra interdum *modestiam* pro tenuitate quadam et infirmitate virium dicit. Eorum locorum unus est hoc ipso in libro †††), ex quo pleraque iam emendavi: *Versae inde ad Tiberium preces: et ille varie disserebat de magnitudine imperii, sua modestia. Modestiam* enim dicit

*) Metam. XII. 583.
**) Aug. cap. 101.
***) Vid. Mur. Observ. Iur. cap. 13.
†) cap. 10. ubi nunc recte scribitur *sui milites Hirtium* cet.
††) Vid. Comm. in Tac. Ann. Opp. Tom. IV. pag. 61 sq. et pag. 129.
†††) cap. 10.

modicas et exiguas vires suas et nequaquam tanto oneri pares*). Alter est libro tertio**): *Simul modestiae Neronis et*
255 *suae magnitudini fidebat.* Etsi eo loco fortasse possit aliquis *modestiam* animi moderationem interpretari. Sed mihi altera illa interpretatio verior videtur. Tertius est libro XII.***) *Quindecim dierum alimenta urbi, non amplius, superfuisse constitit: magnaque deûm benignitate et modestia hiemis rebus extremis subventum.* *Modestum* quoque pro modico aliquoties dixit†). Quando autem semel Tacitum in manus sumpsi, non tam facile ab eo avellar: sed pauca quaedam ex eodem illo primo Annalium libro, quomodo mihi legenda videantur, aperiam. Ubi igitur Asinii Galli sententia refertur††), puto legendum hoc modo: *Addidit de laudibus Augusti:* non, ut vulgo, *Addidit laudem de Augusto.* Et paulo post ita lego†††): *Quippe Augustus supremis sermonibus cum tractaret, quinam adipisci principem locum suffecturi abnuerent, aut impares vellent, vel iidem possent cuperentque: M. Lepidum dixerat capacem, sed aspernantem: Gallum Asinium avidum, sed minorem.* Verba autem Haterii*), quae tam varie leguntur, ita puto legenda: *Quousque patieris Caesar desse caput reipublicae?* Est autem vetus scribendi ratio *dessé* pro *deesse.*

CAPUT V.

Notatus usus quidam verbi labor *aut* dilabor.

Cum coetus aliquis dissolvitur seque aut domum quisque, aut quo vocant negotia, aut denique quo fert animus, alius alio recipit, in eo significando *dilabendi* verbum ponere Tacitus solet. Ac fieri potest, ut et apud antiquiores quoque eius usurpationis**) exempla reperiantur; rariora tamen, ut opinor. Quo mihi putavi minus vitio datum iri, si huc congesta nonnulla sub uno adspectu ponerem. Libro igitur primo Annalium ab excessu D. Augusti ita scriptum est***): *Impellere paulatim nocturnis*

---

*) Mureto obloquitur Boetticherus Lex. Tacit. pag. 307 sq.

**) cap. 56.

***) cap. 43.

†) Muretus potissimum spectavit locum Annal. lib. IV. cap. 7. Sed vid. Boetticheri Lex. Tacit. pag. 308.

††) cap. 12. Vulgata lectio *addidit laudem de Augusto* sanissima, modo ita explices: Nonnulla cum laude memoravit de Augusto. Si quid mutandum, in promtu est *laudem addidit d. Augusti* i. e. *divi Augusti,* coll. cap. 11.

†††) cap. 13.

*) cap. 13. Hodie legitur *non adesse caput reip.*

**) Hac vi veteres hoc vocabulum non videntur usurpasse.

***) cap. 16. Etiam ante Tacitum Sallustius et Livius eadem vi verbi usi sunt. Est ex Graeco διαχεῖσθαι, ut ap. Xenoph. Hellen. VII. 4, 34. Wolf. — Vid. Sall. Catil. cap. 57. §. 1. Iug. cap. 18. §. 3. Et saepissime ap. Livium, cuius exempla diligenter collegerunt auctores Glossarii Liviani pag. 190. ed. Kreyssig.

conloquiis, aut flexo in vesperam die, et dilapsis melioribus deterrimum quemque congregare. Id est, cum meliores iam se ad curanda corpora recepissent. Et libro secundo *): *Neque Caesari copiam pugnae obsessores fecere ad famam adventus eius dilapsi.* Et libro XI **). *Ceteris passim dilabentibus affuere centuriones.* Et libro XII ***). *Ut anteirent populatores vel dilapsis improvisi circumfunderentur.* Et libro tertio 256
Annalium ab excessu Neronis †): *Donec fatisceret seditio: et extremo iam die sua quisque in tentoria dilaberetur.* Sed et aequalis Taciti Suetonius in Vitellio ††): *Cum deserta omnia reperisset, dilabentibus et qui simul erant, zona se aureorum plena circumdedit. Labi* etiam pro eodem dixit Iuvenalis satyra sexta †††): *Labente officio crudis donanda. Labente* enim *officio* est iis, qui ad celebrandas nuptias officii caussa convenerant, discedentibus ac dilabentibus.

CAPUT VI.

Inanes videri regulas duas, quas super versibus heroicis et trimetris iambicis tradidit Gellius.

Non tantum in iure civili, sed etiam in levioribus artibus periculosa est omnis definitio *): perrarum enim est, ut subverti non possit. Certe duarum ad artem metricam pertinentium, quas Gellius libro duodevicesimo **) tradit, quarumque alteram ad M. Varronem auctorem refert, neutram perpetuo veram esse nullo negotio probari potest. Quod mihi eo magis indicandum putavi, quia memini quendam in urbe magni nominis grammaticum ***), quique etiam faciendorum versuum leges sibi aut uni aut cum perquam paucis notas esse iactabat, duos illos canonas tamquam abditum quiddam et μυστηριῶδες familiaribus suis ἐν ἀποῤῥήτοις tradere solitum esse. Eorum prior est: *In longis versibus, qui hexametri vocantur, item in senariis duos primos pedes, item extremos duos habere singulas †) posse integras partes orationis: medios haud umquam posse. Sed constare eos semper ex verbis aut divisis aut mistis atque confusis.*

---

*) cap. 7.
**) cap. 32.
***) cap. 27.
†) i. e. Histor. cap. 10. ubi *dilaberentur* post Ernestium Bekkerus.
††) cap. 16.
†††) v. 202.
*) Vid. L. 202. D. L. 17. Faesi.
**) cap. 15.
***) Malignius notat Gabr. Faërnum. Sed cf. Ios. Castal. Observv. in Crit. VIII. 5. Wolf.
†) Nunc editur *singulos.*

Sed nos quo ludicrum praeceptum *) refutemus, ex ludicro poëmate sumamus. Homerus in Ranis **):

Ὑδρόχαρις δέ τε πέφνε πτερνοφάγον βασιλῆα.

Quaero, in eo versu tertius pes habeatne integram partem orationis an minus. Et, si gravius testimonium requiritur, arcessamus hoc ex Iliade ***):

Ὣς εἰπὼν τοὺς μὲν λίπεν αὐτοῦ, βῆ δὲ μετ' ἄλλους.

257 Nonne hic et tertius et quartus partem orationis absolvunt? Addam et alium ex Lucretio †):

Concutitur tum sanguis: viscera persentiscunt:

et ex Aristophanis Pluto ††):

Χρεμ. Ἀλλ' ἴθι σὺ μὲν ταχέως δραμών.
Καρ. Τί δρῶ; λέγε.

Altera regula est: *observasse M. Varronem in versu hexametro, quod omni modo quinctus semipes verbum finiret.* Sed hoc quoque quam sit *ἀρχαῖον* †††), tamenetsi ex iis ipsis versibus, quos supra posui, cognosci potest: addamus tamen alios. Et primum quidem occurrit primus versus Odysseae:

Ἄνδρα μοι ἔννεπε Μοῦσα πολύτροπον.

Et secundus Iliados:

Οὐλομένην, ἣ μυρί' Ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκεν.

Quid in illis Virgilianis *): *Nil nostri miserere:* et **), *Cum venti posuere:* et ***), *Infit, eo dicente:* ac similibus, num quinctus semipes verbum finit? Sed si plura testimonia in re perspicua congeram, ipse mihi videor ridiculus fore.

CAPUT VII.

Quiddam, quod occulte significaverat Homerus, non minori artificio a Virgilio significatum esse.

Ut inferos esse, ubi a sceleratis hominibus poenae post mortem exigantur, nemini unquam sano dubium fuit, ita excubantem pro

---

*) Neque tamen omni fundamento caret. Vid. Hermanni Elem. doctr. metr. pag. 337. 339 et pag. 110 sq. Plerosque autem versuum a Mureto allatorum non nimis venustos esse, quivis vel mediocriter harum rerum peritus facile iudicabit. Faesi.

**) v. 225. al. 250. ubi hic versus uncis circumscriptus est. Nunc tamen melius scribitur *δέ τ' ἔπεφνε.* Faesi.

***) IV. 292.

†) III. 250. Forbigerus cum Wakefieldio transposita particula *tum* scripsit: *Concutitur sanguis, tum v. persentiscunt.*

††) v. 222.

†††) Iniuria Varronem hoc nomine a Mureto reprehensum esse, iam Hermannus admonuit Elem. doctr. metr. pag. 336. Faesi.

*) Eclog. II. 7.

**) Aeneid. VII. 27. Hoc exemplum non admodum apte huc refertur, nam post *posuere* ap. Virg. sequitur verbum a vocali incipiens. Faesi.

***) Aeneid. X. 101.

inferorum foribus Cerberum, et Acheruntis transvectionem, et caussae dictionem ad Minois tribunal, et pertusis doliis aquam haurientes puellas, et Ixionis sibi assidue imminentem fugam, et metuentem, ne aut siti aut impendentis saxi casu denuo moriatur, Tantalum, et totam denique illam in Plutonis domo tragoediam, quicumque ex veteribus paulo cordatiores erant, in somniorum aut anilium fabellarum loco semper habuerunt. Ita- 258
que et Cicero primo libro Tusculanarum*) ea irridere ac pictorum et poëtarum portenta vocare non veretur, quae convincere nihil negotii sit: et aliorum quamlibet multa testimonia colligi possunt, ex quibus constet, eandem illorum quoque his de rebus fuisse sententiam. Sed et antiquissimus poëtarum Homerus tecta quadam urbanitate significavit, quaecumque ipse de inferis cecinisset, talia esse, qualia interdum mulierculis et puerulis ad focum sedentibus aut fallendi aut conciliandi somni gratia narrari solerent. Facit enim Ulixem moneri a matre, ut quam primum superos repetat, quaeque apud inferos vidit, mente condita teneat, ut habeat quod uxori narrare possit**):

Ἀλλὰ φόωςδε τάχιστα λιλαίεο. ταῦτα δὲ πάντα
Ἴσθ᾽, ἵνα καὶ μετόπισθε τεῇ εἴπησθα γυναικί.

Ut tantum non aperte dicere videatur***),

Πὰρ πυρὶ χρὴ τοιαῦτα λέγειν χειμῶνος ἐν ὥρῃ.

Summus autem Homericarum virtutum imitator Virgilius aliam rationem commentus est, qua idem obscure ac symbolice indicaret †). Nam cum duas, ex Homero hoc quoque, Somni portas fecisset, Corneam unam, qua vera; Eburnam alteram, qua falsa insomnia mitterentur: Aenean, spectatis illis inferorum portentis, porta eburna egredientem facit, ut sagacibus lectoribus suspicandum relinqueret, talem esse totam illam *τερατολογίαν*, qualia somnia ex inferis eadem illa porta exire dixisset.

CAPUT VIII.

Veterum comicorum loci duo inter se collati.

Facete expressit Plautus in Menaechmis Peniculi parasiti edacitatem, qui cum Cylindrum coquum, iussum tribus parare prandium, interrogantem fecisset, quinam illi tres futuri essent, respondissetque meretrix, se et Menaechmum et parasitum eius, ita statim ratiocinantem inducit coquum ††):

---

*) cap. 5 sq. et cap. 16. Cf. Mur. Schol. in Horat. Tom. II. pag. 945. Faesi.

**) Odyss. XI. 222 sq.

***) Xenophanes ap. Athen. lib. II. pag. 54. E.

†) Aeneid. VI. 894. Cf. Odyss. XIX. 563.

††) I. 4, 4.

259 *Iam isti sunt decem:*
Nam parasitus octo munus hominum facile fungitur.

Videtur autem Eubulum veterem comicum imitatus esse, qui Philocratem quendam in mensa facile pro duobus aut pro tribus esse dixerat. Sed Plautus, ut solet, modum excessit. Eubuli versus hi sunt apud Athenaeum *):

Εἰσὶν γὰρ ἡμῖν τῶν κεκλημένων δύο
Ἐπὶ δεῖπνον ἄμαχοι, Φιλοκράτης καὶ Φιλοκράτης.
Ἕνα γὰρ ἐκεῖνον ὄντα δύο λογίζομαι,
Μᾶλλον δὲ τρεῖς.

Sed Eubulus, ut mihi quidem videtur, urbanius: qui cum duos dixisset, unum Philocratem bis nominari fecerit. Nam insulsi profecto et illepidi fuerunt, qui apud Athenaeum in secundo horum versuum scripserunt *Φιλοκράτης καὶ Φιλοκτήτης* **). Corruperunt enim et urbanitatem dicti et versus modum. Eodem autem sale condiit vetus quidam poëta distichon, quo cum quaedam cavenda ac fugienda complexus esset, bis in eis Laodicenses nominavit. Id distichon in Synesii epistolis ***) legitur, sed non satis emendate. Sic autem legendum videtur:

Ἀσπίδα, φρῦνον, ὄφιν καὶ Λαδικέας περίφευγε,
Καὶ κύνα λυσσώδη, καὶ πάλι Λαδικέας.

CAPUT IX.

Radians *pro sole. Emendatus apud Ciceronem veteris poëtae versus.*

Radiantem veteres poëtae Latini interdum sine ulla adiectione †) vocabant solem. Et ita hoc nomine usus est Cicero in Arato ††):

Hoc motu radiantis Etesiae in vada ponti.

Neque enim dubium est, quin expresserit illud Arateum †††),

260 *Ἠελίου τὰ πρῶτα συνερχομένοιο λέοντι*
Τῆμος καὶ κελάδοντες ἐτησίαι εὐρέϊ πόντῳ
Ἀθρόοι ἐμπίπτουσιν.

---

*) lib. I. pag. 8. B. Legitur *εἰσὶν ἡμῖν τῶν κεκλ.* Vid. Iacobs. Additam. Animadvv. in Athen. pag. 6.

**) Sic libri scripti. Alter *Φιλοκράτης* restitutus a Turnebo teste Casaub. Animadvv. I. 7. pag. 15.

***) Epist. CXXVII. ubi *κύνα λυσσητήν*. Vid. Anal. Brunck. Tom. III. pag. 334 (Tom. IV. pag. 201. ed. Lips.). Alii *λυσσητῆρα*. Vid. Iacobs. Animadvv. in Anthol. Gr. Tom. XII. pag. 94. Faesi.

†) Vid. ad lib. VIII. cap. 20.

††) Orator. cap. 45. §. 152. Fragm. XXI. ap. Orell. Vol. IV. P. II. pag. 522.

†††) Phaenom. v. 151 sqq.

Quo fit, ut in versibus vetusti poëtae, qui citantur libro tertio de Oratore *),

Vive, Ulixes, dum licet.
Oculis postremum lumen radiatum rape.

non dubitem, quin melius omnino sit, quod in vetere libro meo legitur,

Oculis postremum lumen radiantis rape.

CAPUT X.

Cur Iuno apud Homerum Vulcano blandiens claudum eum vocet.

Quaerit P. Victorius libro XXIX. **) Variarum lectionum, quo consilio Iuno apud Homerum ***) Vulcano blandiens verita tamen non sit eum *κυλλοποδίονα* vocare: idque eo factum ait, quod cum vitium pedum ipsius apertum esset neque ullo modo tegi posset, nullo verbo magis eum mater ostendere potuit, quam si inde ipsum vocasset: id autem fecisse *ὑποκοριζομένην*, ut ostenderet, eum a se valde amari. Quae fortassis vera sunt. Sed Plutarchus †), gravis inprimis et idoneus auctor, aliam huius rei caussam adfert, nihilo, ut ego quidem arbitror, deteriorem. Ait enim, voluisse summum ac sapientissimum poëtam ostendere, neque bona, neque mala corporis talia esse, ut aut ad laudem aut ad vituperationem cuiusquam valde pertineant. Itaque apud eum etiam qui aliquem obiurgant ac reprehendunt, eo tamen ipso tempore commendare ipsius formam, si bona est, non verentur. Ut Hector Paridi convicium faciens ††),

Δύςπαρι, εἶδος ἄριστε, γυναιμανὲς, ἠπεροπευτά.

et ipsi Hectori Glaucus †††),

Ἕκτορ ὦ εἶδος ἄριστε, μάχης ἄρα πολλὸν ἐδεύεο.

Neque unquam in probri loco obiiciunt ea, quae corporis sunt, 261
sed quae animi; ut Ulixes Thersitae non quod claudus esset aut calvus aut gibberus *), exprobrat, sed quod immodice et intempestive loquax. Contraque mater ipsa ne tum quidem, cum

---

*) cap. 40. §. 162. Cf. Comm. in Tac. Ann. Opp. Tom. IV. pag. 40.

**) cap. 19.

***) Iliad. XXI. 331.

†) de audiend. poet. pag. 35.

††) Iliad. III. 39.

†††) Iliad. XVII. 142. H. l. nunc constanter legitur *Ἕκτορ, εἶδος ἄριστε*, omisso *ὦ*.

*) Vitiosa haec adiectivi forma, nam ad significandam corporis deformitatem veteres dixerunt *gibber*, rarius *gibberosus* vel *gibbosus*; atque *gibbus* quidem semel habemus ap. Celsum de R. M. lib. VIII. cap. 1. init. de externa calvariae forma: *calvaria incipit ex interiore parte concava, extrinsecus gibba.*

filio blanditur, veretur eum claudum, ut erat, vocare; quod ea res nullo modo ad vituperationem ipsius pertineat, neque quidquam de dignitate ipsius detrahat. οὕτως, inquit, Ὅμηρος καταγελᾷ τῶν αἰσχυνομένων ἐπὶ χωλότητι ἢ τυφλότητι *), οὔτε ψεκτὸν ἡγούμενος τὸ μὴ αἰσχρὸν, οὔτε αἰσχρὸν τὸ μὴ δι᾽ ἡμᾶς, ἀλλ᾽ ἀπὸ τύχης γινόμενον. Eodemque modo Attius in Philocteta **), quem Ulixi blandientem induxerat, ab eo id commemorari facit, Ulixem formosum non esse.

Inclute, parva praedite forma,
Nomine celebri, claroque potens
Pectore, Achivis classibus ductor,
Gravis Dardaniis gentibus ultor,
Laërtiade.

Ubi etiam illud notant, quod patris nomen in ultimum locum reiecerit ***): quia in laudibus magnorum virorum postremum locum generis nobilitas teneat: ea autem posuerit primo loco, quae ipsius Ulixis propria essent: in quibus nihil sibi neque Laërtes, neque Anticlea, neque Acrisius vindicaret.

CAPUT XI.

Quod de Scipione et Laelio dictum est, idem de duobus antiquis Philosophis dictum esse. Diogenes Laërtius locis aliquot illustratus.

Scipionis et Laelii amicitia nemini ignota esse paulum †) modo humaniori potest. Cum autem praestaret sapientia Laelius, ex qua etiam ei cognomen inditum fuisse notum est: nihil admodum in republica gerebat, nihil moliebatur, nihil suscipiebat Scipio, nisi de consilio et sententia Laelii. Unde qui aut tales viros inter se committere, aut de Scipionis gloria aliquid de-
262 terere ††) ac deminuere volebant, actorem modo esse †††) aiebant Scipionem, sed Laelium poëtam. Eadem autem orationis figura dictum vulgo erat et antea de duobus eruditissimis hominibus, Eretriensi Menedemo et Asclepiade. Qui cum inter se ita coniuncte viverent, ut Pyladea quaedam esse ipsorum amicitia *) putaretur, essetque Asclepiades natu grandior: non deerant, qui

*) Apud Plutarchum scribitur ἐπὶ χωλότησιν ἢ τυφλότησιν.

**) Ap. Appulei. de deo Socratis Tom. II. pag. 117. ed. Altenb. Tom. II. pag. 176. ed. Oudend. ubi legitur: *parva prodite patria ... classibus auctor.* Faesio hi versus sunt anap. monometri, unde scribi mavult *classibu', gravi', gentibu'.* Vid. Bothii Poet. Lat. Scen. Fragm. Vol. I. pag. 235. et pag. 153.

***) ut Appuleius l. c. *Novissime patrem memorat.*

†) Adiunxit Muretus comparativo adv. *paulum*, quod reprehendimus ad lib. VII. cap. 15. init. Sed propter sequens *modo* et hic et supra suavitatis quandam soni excusationem habet.

††) Vid. ad lib. I. cap. 6.

†††) Vid. Plutarch. Πολιτικ. παραγγελμ. pag. 806. A. Faesi.

*) Cic. de Fin. lib. II. cap. 26. §. 84.

dicerent *), poëtam quidem Asclepiadem, nihil autem aliud quam actorem et histrionem quendam esse Menedemum. Hunc Menedemum, gravem postea et severum philosophum, principio scenarum pictorem fuisse aiunt, id est *σκηνογράφον*, non, ut vulgo putant, *σκηνοῤῥάφον*. Quod et ex vetustis Laërtii libris **) cognoscere poterant, et ex aliis, quae in ipsius Menedemi vita leguntur. Ut quod cum psephisma quoddam scripsisset, dictum est in eum a quodam Alexini sectatore, *ὡς οὔτε σκηνὴν* ***), *οὔτε ψήφισμα προςήκει τῷ σοφῷ γράφειν*. Ioci enim venustas est in multiplici significatione verbi *γράφειν*, quod est et *scribere* et *pingere*. Item quod adolescentuli cuiusdam ferocientis audaciam compescuit, cum in eum quidem nihil dixisset, sed tantum humi delineasset muliebria patientem. Hoc enim est *περαινόμενον*, quod male interpres convertit *traiectum* †). Et eodem modo accipitur verbum illud paulo post in illo mordaci et aculeato adversus Hieroclem dicto, *εἰς τί αὐτὸν ὁ Ἀντίγονος περαίνει*. Et in vita Arcesilai ††): quem locum ita male accepit interpres, ut verae sententiae ne vestigium quidem appareat: Diogenis enim verba sunt: *πρὸς δὲ τὸν αἰτίαν ἔχοντα περαίνεσθαι, ὃς ἀνήνεγκεν αὐτῷ, ὅτι οὐ δοκεῖ ἕτερον ἑτέρου μεῖζον εἶναι, ἠρώτησεν, εἰ οὐδὲ τὸ δεκαδάκτυλον τοῦ ἑξαδακτύλου*. Ea ita reddit interpres: *Quum retulisset ad eum quidam vitiose concludens, non videri altero alterum maius, Nec decem, inquit, digitorum longitudo senorum longitudine.* Ego autem hoc modo: *Cum quidam, quem opinio erat mollem atque impudicum esse, ad eum retulisset, non videri sibi aliud alio maius: interrogavit eum, num ne id quidem, quod decem digitos longum esset, longius videretur eo, quod sex tantum digitos longum.* Quid autem significaret, neque difficile est cogitare neque honestum eloqui.

CAPUT XII. 263

Ciceronis locus e Sophocle expressus.

Praeclarum sapientiae praeceptum est, debere unumquemque nostrum maiorem curam habere eius temporis, quod post mortem nostram consecuturum est, quam brevis illius et exigui, quo in hac vita sumus. Itaque graviter et magnifice Cicero in quadam

*) Vid. Diog. Laërt. II. 137. Faesi.

**) lib. II. cap. 17. §. 125. Codd. *σκηνοῤῥάφον*, quod et Ambrosius interpretatur *tabernaculorum sutorem.*

***) H. Stephanus et Scaliger hic inseri volebant *ῥάφειν*. De Alexino philosopho vid. Diog. Laert. II. 127.

†) Ap. Diog. l. c. legimus *λαβὼν δὲ κάρφος διέγραψεν εἰς τοὔδαφος περαινομένου σχῆμα*, quae postrema Ambrosius interpretatus est *traiecti figuram.*

††) lib. IV. cap. 6. §. 34. Ibi *ὡς ἀνήνεγκεν* scribitur.

ad Atticum epistola *): *Longum*, inquit, *illud tempus, cum non ero, magis me movet, quam hoc exiguum.* Nam quod ita locutus est, *cum non ero*, in eo secutus est consuetudinem vulgi: non quod eos, qui ex hac vita migrassent, non amplius esse opinaretur. Quamquam autem haec sententia suapte sponte in mentem ei venire facile potuerit; tamen facile adducor, ut hominem eruditissimum et in Graecorum poëtarum lectione exercitatissimum cogitasse putem de loco Sophoclis, apud quem Antigone, cum fratrem insepultum iacere nollet et certo tamen sciret, si eum adversus Creontis edictum sepeliisset, sibi quoque moriendum esse; non tamen propterea absterretur ab illius pii erga fratrem muneris functione: cum dicat, multo longius esse tempus, quo se placere ac probari oporteat inferis, apud quos perpetuo futura sit, quam iis, qui in hac vita versantur. Verba ipsius haec sunt **):

Φίλη μετ' αὐτοῦ κείσομαι, φίλου μέτα,
Ὅσια πανουργήσασ'. ἐπεὶ πλείων χρόνος,
Ὃν δεῖ μ' ἀρέσκειν τοῖς κάτω, τῶν ἐνθάδε.
Ἐκεῖ γὰρ αἰεὶ κείσομαι.

CAPUT XIII.

Eclogium. Conciliaturae. Divinaculi. *Tres loci emendati apud Suetonium in Vitellio.*

Scripseram iam pridem ***), *elogii* nomen neque Graecum esse neque Latinum: deinde mirantibus quibusdam amicis dixeram, ubicumque *elogium* legeretur, neque *ellogium*, neque *eulogium* †), sed *eclogium* ††) dici debere. Id duo ex ipsis †††) a me ac-
264 ceptum in me torserunt. Cum enim de elogii nomine disputassent ultroque eos accusassent, qui vocem probam et antiquam nimis imperiose e civitate deturbare vellent: postremo eo venerunt, ut *elogium* quidem non, sed *eclogium* recte et emendate dici docerent. Ac mihi quidem, ne vivam, si non et haec et talia omnia ridiculo sunt. Sed interdum tamen nescio quid stomachi movent. Nunc expungamus praeclarum istud *elogii* nomen e quodam Suetonii loco, in quo iam pridem insedit. Ita

---

*) lib. XII. cap. 18. §. 1.

**) Antig. v. 77 sqq.

***) Vid. supra lib. III. cap. 13.

†) *ellogium* scripserat Herm. Barbarus, *eulogium* P. Manutius, teste Dausqueio. Faesi.

††) Hoc ipsum reprehenditur a Giphanio in epist. ad Mur. Opp. Tom. I. pag. 550. ad cuius verba Muretus in sequentibus respicere videtur. Scribit *eclogium* Var. Lect. XV. 1. in not. in Sall. Opp. Tom. IV. pag. 181. Faesi.

†††) Alter est Adr. Turnebus Adversar. XVIII. 5. VII. 15. Cf. Lambin. ad Cic. pro Cluent. (cap. 48.) pag. 235. l. 3. Contra disputat Obert. Giphan. Observatt. Ling. Lat. s. v. Cf. Scaliger ad Virg. Cul. v. 411. Faesi.

enim vulgo legitur in Vitellio *): *Extatque elogii ad Q. Vitellium D. Augusti quaestorem libellus, quo continetur, Vitellios Fauno, Aboriginum rege, et Vitellia, quae multis locis pro numine coleretur, ortos, toto Latio imperasse.* Sed quis iste est libellus elogii, aut a quo scriptus? An fatuum est id quaerere, cum in vetere libro ita legatur: *Extat Q. Clodii ad Q. Vitellium D. Augusti quaestorem libellus.* Eodem modo peccatum est in omnibus libris editis lib. V. in Verrem **): ubi legitur, *Posteaque Pompeius*: cum legendum sit, *Postea Q. Pompeius.* Sed, ut ad Suetonium redeam, in eodem vetere libro paulo infra eum locum ***) ita legitur: *Cuius filius sectionibus et conciliaturis uberius compendium nactus:* non, ut vulgo, *consuturis*, aut, ut quidam emendare voluit, *cognituris. Conciliatores* autem erant, qui Graeco vocabulo *proxenetae.* Et in eodem Vitellio †): *Nullis tamen infensior quam divinaculis et mathematicis, ut quisque deferretur, inauditum capite puniebat.* Ubi vulgo inepte legitur *vernaculis.*

CAPUT XIV.

Restituti Ciceronis loci duo, in quibus librarii duorum veterum scriptorum nomina corruperant.

Libet duorum eruditorum hominum nomina apud Ciceronem corrupta integritati suae restituere: quando isti, qui tota plaustra ††) librorum veterum habuisse se iactant, quorum collatione Ciceronem emendarint, aliquanto pauciora praestant, quam pollicentur. Apud Ciceronem igitur in Lucullo ita vulgo legitur †††): *Nicetas Syracusius, ut ait Theophrastus, caelum, Solem, Lunam, stellas, supera denique omnia stare censet: neque praeter terram rem ullam in mundo moveri: quae cum circum axem se summa* 265
celeritate convertat et torqueat, eadem effici omnia, quae, si stante terra caelum moveretur. Atque hoc etiam Platonem in Timaeo dicere quidam arbitrantur, sed paulo obscurius. Haec Cicero: sed, qui illius admirabilis sententiae auctor putatus est, ei Hicetas, non Nicetas nomen fuit. Laërtius in vita Philolai *): *καὶ τὴν γῆν κατὰ κύκλον κινεῖσθαι πρῶτον εἰπεῖν, οἱ δὲ Ἱκέταν Συρακούσιόν φασιν.* Apud eundem Ciceronem lib. primo de

*) cap. 1. Nunc de Casaub. coniect. legitur *Q. Eulogii.* Contra ex *que* particula *Quintus* natum esse docetur XIX. 6. Faesi.

**) cap. 70. §. 181. Nunc *Postea Q. Pompeius* e codd. receptum.

***) cap. 2. ubi nunc legitur *cognituris.*

†) cap. 14. Sed Mureti *divinaculis* vox est inaudita.

††) Lambinus, cuius vide Praefat. ad Cic. Cf. infra XII. 20. et inprimis XIV. 3. Faesi.

†††) Academ. prior. lib. II. cap. 39. §. 123. A Goerenzio et Orellio *Hicetas* scribitur. Cf. Mur. Schol. in Sen. Opp. Tom. III. pag. 134. Eandem emendationem fecerat Turnebus Advers. XVI. 13.

*) lib. VIII. cap. 7. §. 85.

Divinatione *) ita scriptum est: *Quid ego, quae magi Cyro illi principi interpretati sunt, ex Dionysii Persicis libris proferam?* Sed praeclare in vetere libro meo: *ex Dinonis Persicis proferam?* Dinonis enim Persica saepe et ab Athenaeo **) et a Diogene Laërtio ***) citantur. Neque vero addenda est vox *libris*. Non enim, cum dicunt *Indica*, *Persica*, *Iberica* et similia, intelligunt *βιβλία:* sed res Indorum, res Persarum, Iberorum: eodemque modo in ceteris.

CAPUT XV.

De fictis quibusdam amicis, qui levia amicorum peccata reprehendunt, ad graviora connivent.

Vehementer vituperare ac reprehendere solebat Hippolytus, Cardinalis Ferrariensis †), cuius ego memoriam perpetuo colere eique pacem ac veniam a Deo precibus omnibus exposcere debeo, sententiam Plauti de amici officio: neque unquam audiebat hos versus ††),

Amicum castigare ob meritam noxiam,
Immane est facinus:

quin prope excandesceret diceretque, nihil potuisse stultius aut a veri amici natura ac consuetudine alienius cogitari. Vix enim ullum esse aut viri boni, aut amici hominis maius ac praeclarius munus, quam amicum vel peccare parantem retinere atque impedire, vel cum iam peccasset, reprehendere atque increpare: dum tamen constaret, id non alio animo fieri, quam ad incutiendum ei pudorem, ne quid postea tale committeret, sed in eo magnam adhibendam esse cautionem, ne deciperemur ab hominibus improbis, qui, ut amice ac libere agere videantur, in iis, quibus se amicos esse simulant, levia quaedam et pusilla peccata repre-
266 hendunt, ad maiora et graviora interim conniventes: cuiusmodi fere omnes esse dicebat regum ac potentum tenuiores amicos: neque hac maiorem ullam esse infelicitate infelicitatem. Ac memini olim cum Tibure, cum inter prandium multa in hanc sententiam disputasset, meque postea, ut solebat, in cubiculum suum sevocasset, valde gavisum esse, ut ex me audiit, aut

---

*) cap. 23. §. 46. ibique Giesius. *Dinonis* nomen nunc receptum. Vid. Valckenar. ad Theocriti Adoniaz. v. 11. Tom. II. pag. 134. ed. Heindorf.

**) lib. II. pag. 67. A. lib. VII. pag. 146. C. alibi. Vid. Schweigh. Ind. Auctor. Faesi.

***) lib. I. §. 8. et IX. §. 50. ubi vid. Menag.

†) Cf. Orat. XVI. Opp. Tom. I. pag. 135. et Carm. pag. 770. Eius Epistola legitur Tom. I. pag. 522. Inprimis legendum lib. XVI. cap. 4. Mureti oratio in eius funere Tom. I. pag. 347. et Lazeri Diatribe Tom. IV. pag. 551. Mortuus enim erat die 2. Decembr. 1572. Faesi.

††) Trinum. I. 1, 1. ubi nunc vere legitur *Immune* h. e. *ingratum*. Wolf. — Laudat hos versus Auct. ad Herenn. lib. II. cap. 23. §. 35. ubi codd. paene omnes *Immane*, Orellius *Immune*.

eadem, quae ipse dixisset, aut certe valde iis consentanea a Plutarcho tradita esse eo in libro, quo adulatoris ab amico distinguendi viam ac rationem doceret. Mirifice enim amabat Plutarchum: magisque confirmabatur in sententia sua, cum intelligeret, eam tam gravis tamque cordati scriptoris iudicio comprobari. Verba autem, quae tum protuli, haec sunt *): *ἔπειτα δὲ τῶν μὲν ἀληθινῶν καὶ μεγάλων ἁμαρτημάτων οὐδὲν εἰδέναι προςποιούμενος οὐδὲ γινώσκειν, πρὸς δὲ τὰ μικρὰ καὶ τὰ ἐκτὸς ἐλλείμματα δεινὸς ἄϊξαι καὶ μετὰ τόνου καθάψασθαι καὶ σφοδρότητος, ἂν σκεῦος ἀμελῶς ἴδῃ κείμενον, ἂν οἰκοῦντα φαύλως, ἂν ὀλιγωροῦντα κουρᾶς, ἢ ἀμπεχόνης, ἢ κυνὸς, ἢ ἵππου μὴ κατ' ἀξίαν ἐπιμελούμενον, γονέων δὲ ὀλιγωρία καὶ παίδων ἀμέλεια καὶ ἀτιμία γαμετῆς καὶ πρὸς οἰκείους ὑπεροψία καὶ χρημάτων ὄλεθρος οὐδέν ἐστι πρὸς αὐτὸν, ἀλλ' ἄφωνος ἐν τούτοις καὶ ἄτολμος· ὥςπερ ἀθλητὴν ἀλείπτης ἐῶν μεθύειν καὶ ἀκολασταίνειν, εἶτα περὶ ληκύθου χαλεπὸς ὢν καὶ στλεγγίδος, ἢ γραμματικὸς ἐπιπλήττων τῷ παιδὶ περὶ δέλτου καὶ γραφείου, σολοικίζοντος δὲ καὶ βαρβαρίζοντος οὐ δοκῶν ἀκούειν.* Quae cum ei interpretatus essem, addidi huiusmodi praeposteros amicorum reprehensores exagitari etiam ab Horatio: qui etiam duobus exemplis iisdem, quibus Plutarchus, usus esset, *κουρᾶς καὶ ἀμπεχόνης*. Statimque recitavi hos Horatii versus **):

Si curtatus inaequali tonsore capillos
Occurri, rides: si forte subucula pexae
Trita subest tunicae: vel si toga dissidet impar,
Rides. Quid, mea cum pugnat sententia secum:
Quod petiit, spernit: repetit, quod nuper omisit:
Aestuat et vitae disconvenit ordine toto:
Diruit, aedificat, mutat quadrata rotundis?
Insanire putas solemnia me, neque rides,
Nec medici credis nec curatoris egere
A praetore dati: rerum tutela mearum
Cum sis, et prave sectum stomacheris ob unguem
De te pendentis, te respicientis amici.

Cumque eum huius loci collatione oblectatum viderem: addidi 267
tertium e sanctissimo et disertissimo scriptore, Iohanne Chrysostomo in oratione *πρὸς τοὺς ἐγκαλέσαντας ὑπὲρ τοῦ μήκους τῶν προοιμίων*: ubi ita scribit ***): *Νυνὶ δὲ ἂν μὲν ἴδωμεν ἄνθρωπον τὸν χιτωνίσκον ἔχοντα παραλελυμένον ἐκ πλαγίων, ἢ τὴν* †) *ἄλλην στολὴν κακῶς περικειμένην, διορθοῦμεν καὶ ὑπομιμνήσκομεν· ἂν δὲ ἴδωμεν αὐτοῦ τὴν ζωὴν παραλελυμένην, οὐδὲ*

---

*) pag. 59. E. Nunc legitur *ἢ κυνός τινος ἢ ἵππου ... ἐπιμελόμενον*, deinde *ἐπιπλήττων μέν*.

**) Epist. I. 1, 94 sqq.

***) Tom. V. pag. 283. v. 34. ed. Eton.

†) Ruhnkenii operae *τοῦ*.

λόγον ποιϊέμεθα. Huius generis sermonibus partem aliquam temporis prope quotidie mecum consumebat ille omnium, quos unquam vidi, prudentissimus et consilii plenissimus senex: cuius aut excelsitatem animi aut perpetuam erga eruditos homines munificentiam ac liberalitatem qui exaequet, et adhuc requiro, et vereor, ne semper frustra requiram.

CAPUT XVI.

Quod Epicurum merito a Plutarcho reprehensum A. Gellius frigide atque inepte defendere conatus sit.

Epicurum dialectices imperitum fuisse ac putasse etiam omnem operam ludi, quae in ea cognoscenda ac perdiscenda poneretur, ita notum est, ut confirmatione non egeat. Itaque illius artis ignoratione ruebat in dicendo *): saepeque aliquid probare aggressus ea sumebat, quibus datis ac concessis id tamen, quod probare instituerat, non concluderetur. Quale est, quod, cum docere vellet, mortem nihil ad nos pertinere, ita ratiocinabatur **): *ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. τὸ γὰρ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ· τὸ δὲ ἀναισθητοῦν οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς.* Neque enim sequitur, si id, quod dissolutum est, sensu vacat, idcirco ipsam quoque dissolutionem non sentiri. Neque mors est *τὸ διαλυθὲν, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ διάλυσις.* Meritoque Plutarchus secundo librorum, quos de Homero composuit, imperfecte atque praepostere atque inscite syllogismo usum esse eum ***) dixerat: non quod praetermisisset illud *λῆμμα, ὁ θάνατος ψυχῆς καὶ σώματος διάλυσις:* quo addito nihilo magis efficietur, quod ipse voluit: sed quod stupiditate quadam et crassitudine ingenii non pervidisset, quantum inter id, quod dissolutum est, et ipsam dissolutionem interesset. Nactus autem est patronum tali prorsus cliente dignum, Gellium †);
268 qui dum alienam stultitiam tegere vult, prodit suam. Tantum enim abest ab eo defendendo, ut ne intellexisse quidem videatur, quid in eo reprehenderetur. Neque enim difficile est coniicere, ita eum a Plutarcho reprehensum, ut et ab eruditissimo Aristotelis interprete, Alexandro Aphrodisiensi, reprehenditur: cuius haec sunt ex commentario in primum Topicorum ††): *τοιοῦτος καὶ ὁ περὶ τοῦ θανάτου ὑπὸ Ἐπικούρου λόγος εἰρημένος. οὐ γὰρ ἐκ τῶν λεγουσῶν προτάσεων τὸ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ, τὸ ἀναισθητοῦν οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, συνάγεται τὸ, ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, ὡς αὐτὸς ἡγεῖται, ἀλλ' ὅτι τὸ διαλυθὲν οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, ἀλλ' οὐδὲ ὁ θάνατος τὸ διαλυθέν ἐστιν, ἀλλ' ἡ διάλυσις. οὐκ ἔδωκε*

---

*) Ex Cic. de Fin. lib. II. cap. 6. §. 18.

**) Ex Diog. Laert. lib. X. §. 139. Vid. etiam Stob. Serm. CXVII. pag. 598. ed. Bas. 1549. (al. Tit. 118. pag. 600.). Sext. Empir. adv. Mathem. I. 283 sq. Faesi.

***) Excidit pronomen in ed. Wolfii.

†) Noct. Att. lib. II. cap. 8. Cf. Mur. Opp. Tom. I. pag. 316.

††) sub init. Cf. Schol. in Cic. Fin. Opp. Tom. III. pag. 845.

δὲ ὁ δοὺς τὸ διαλυθὲν ἀναισθητεῖν, καὶ τὸ τὴν διάλυσιν γενέσθαι ἀναισθήτως. Neque minus iuste ac graviter reprehenditur ab eodem Plutarcho *), quod *τὸ ἀλγοῦν* posuisset *ἀντὶ τοῦ ἀλγεινοῦ.* Cuius enim stuporis est, confundere id, quod dolorem excipit ac patitur, cum eo, quod dolorem facit? At istas curas vocum verborumque elegantias, ait Gellius, non modo non sectatur Epicurus, sed etiam insectatur. Nostra sane nihil interest, quid ille aut sectetur aut insectetur. Sed qui tam saepe monuerat, diligenter videndum esse, quae vis quaeque notio unicuique voci subiecta esset, tam negligens esse in loquendo non debuit, ut aliud sentiret, aliud diceret. Neque si Epicuro esse negligenti licuit, caussa ulla est, cur aliis diligentibus esse non liceat.

CAPUT XVII.

De duabus antiquis vocibus, Tamenetsi *et* Insuperhabere.

Voces quasdam Latinas, quae iam ita exoleverant, ut prope a nemine agnoscerentur, retraxit ex fuga summus et cum illis veteribus comparandus I. C. Iacobus Cuiacius **), quas diligenter retinendas censeo et quam plurimis testimoniis corroborandas, ne lingua satis per se inops nostra negligentia atque incuria magis etiam pauperetur ***). Ex illis vocibus est *tamenetsi* pro *tametsi*: de qua, quoniam nonnullos adhuc dubitare video, proponam hic locos aliquot praeter eos, quos attulit Cuiacius: ex quibus constet, frequentem apud veteres illius usum fuisse. Plautus Milite †): *Deos sperabo teque postremo: tamenetsi istuc mihi acerbum est, quia hero te carendum est optimo.* Cicero in Verrem ††): *Hoc* 269
si tuus inimicus tibi fecisset, tamenetsi animo aequo provincia tulisset, inimici iudicium grave videretur. Idem libro XII. ad Atticum †††): *et tamenetsi continuo congressuri sumus, scribes ad me, si quid habebis.* Caesar libro septimo de bello Gallico *): *Quae tamenetsi Caesar intelligebat, tamen quam mitissime potest, legatos appellat.* Idem eodem libro **): *At tamenetsi dextris humeris exertis animadvertebantur.* Ennius ***): *At Romanus homo, tamenetsi res bene gesta est, Corde suo trepidat.* Lucanus in carmine ad Pisonem †): *tamenetsi bella quierunt, Non*

*) Vid. Gell. Noct. Att. II. 9.

**) Observatt. I. 14. III. 22.

***) Verbum Plautinum.

†) IV. 5, 10 sq.

††) lib. II. cap. 56. §. 139. Orellius dedit *tametsi.*

†††) ep. 1. §. 1. ubi Ernestius et Orellius distinguunt *et tamen, etsi* cet.

*) cap. 43.

**) cap. 50. Oudendorpius dedit *tametsi,* quem cf. ad lib. V. cap. 34.

***) Ap. Cic. de Or. lib. III. cap. 42. §. 168. Vid. Ennii Annal. Fragm. ed. E. S(pangenberg). pag. 63. Cf. Mur. Comm. in Tac. Opp. Tom. IV. pag. 40.

†) ad Calp. Pison. v. 26 sq.

periit virtus. Seneca libro quinto de Beneficiis *): *Cui, tamenetsi malus est, ipse quoque in simili materia gratus esse debebit.* Eiusdem generis est verbum *insuperhabere*, pro eo, quod est negligere: cuius ipse testimonia multa ex libris iuris, unum praeterea ex Appuleio **) protulit. Sed et Gellius cap. XIX. libri primi eo verbo usus est: *Eam*, inquit, *constantiam confidentiamque non insuperhabendam intelligit.* Ita enim plane, id est, non duabus vocibus, sed uno iuncto verbo legitur in vetere libro Fulvii Ursini ***). Appuleius quoque libro primo de Asino aureo †): *Hic qui meis amoribus insuperhabitis non solum me diffamat probris, verum etiam fugam instruit.* Ita enim habent veteres libri, non, ut editi, *subterhabitis.*

CAPUT XVIII.

Locos quosdam e primo Rhetoricorum Aristotelis e Platone sumptos videri.

Non semper nominat Platonem Aristoteles, neque cum ab eo dissentit, neque cum ab eo aliquid sumit, neque denique cum quid dicit, quod ad aliquem Platonis locum pertineat: sed interdum quasi praeteriens et aliud agens id facit, ita ut lectorem minus attentum facile lateat. Ut libro primo de Arte dicendi ††), cum opus ac finem Rhetorices ait non in persuadendo positum esse, sed in videndo, quid in quaque re aptum sit ad persuadendum: non dubium est, quin verba illa, καὶ ὅτι οὐ τὸ πεῖσαι ἔργον αὐτῆς, dirigantur adversus id, quod apud Platonem ait Gorgias †††): τὴν ῥητορικὴν πειθοῦς δημιουργὸν εἶναι καὶ τὸ κεφάλαιον αὐτῆς εἰς τοῦτο τελευτᾶν. Itemque paulo post, cum
270 ait τὸν σοφιστικὸν εἶναι οὐκ ἐν τῇ δυνάμει, ἀλλ' ἐν τῇ προαιρέσει: et libro quarto *Νικομαχείων* *), cum idem dicit περὶ τοῦ ἀλαζόνος, duobus verbis persecat ea, quae apud Platonem in Hippia minore **) fusius ac copiosius disputantur. Illud quoque, quod paulo infra eum locum tradit ***), unamquamque aliarum artium esse διδασκαλικὴν καὶ πειστικὴν in eo, quod tractat, ut

*) cap. 14. Sed in editionibus loco verborum *cui tamenetsi in malis est* leguntur haec: *quorum si malis copia est.* Vid. Ruhkopf. in Var. Lect. Legitur *tamenetsi* de Benef. lib. IV. cap. 9. Faesi.

**) Metamorph. lib. IV. pag. 292. ed. Oudend. Cf. eund. lib. V. pag. 376. ubi vulgo *irrisui habita* pro *insuper habita.* Faesi.

***) De hoc libro vide Epistolas Giphanii et Mureti Opp. Tom. I. pag. 502 et 512 sq. Faesi.

†) Tom. I. pag. 11. ed. Altenburg. pag. 46. ed. Oudend. ubi plenius *hic est, qui meis* cet. Illud *subterhabitis* habet Elmenhorstius.

††) cap. 1. extr.

†††) in Gorg. pag. 453. A. St.

*) cap. 7. §. 12.

**) pag. 367. C. St.

***) cap. 2. init.

geometriam in iis, quae magnitudinibus accidunt: in numeris arithmeticen similiterque in aliis alias: manifesto sumptum est e disputatione Socratis adversus Gorgiam *). Haec notare non alienum putavi: quia P. Victorius, qui mihi adhuc videtur solus in eos libros scripsisse, id facere omiserat. Neque sane ab uno scribi omnia aut potuerunt aut debuerunt. Satis esse debet Victorio ad gloriam, quod ea in illis libris praestitit, quae nemo hac tempestate alius praestitisset.

CAPUT XIX.

Loci aliquot e Poenulo Plautina emendati et illustrati.

Apud Plautum in Poenulo **) ita cum Milphione servo Agorastocles adolescens colloquitur:

Quid nunc mihi es auctor Milphio? Mil. *ut me verberes,*
Atque auctionem facias. Nam impunissime
Tibi quidem hercle vendere hasce aedis licet.
Ag. *Quid iam?* Mil. *Maiorem parte minore habitas mea.*
Ag. *Supersede istis verbis.*

Sed Turnebus ***) e veteri, ut ipse ait, membrana unam litteram addit legitque hoc modo:

Maiorem partem minore habitas mea.

Atque hanc sententiam esse dicit: Tibi licet impune hasce aedes vendere in auctione: maior enim pars tua est, minor mea: ut accessiuncula †) mea impedire venditionem legemque mancipii non possit. Quae declaratio si vera est, primum de Turnebi sententia novum ius civile recipiendum erit, ut, quarum aedium 271
maior pars alicuius est, ei etiam invito eo, cuius est pars minor, eas totas aedes vendere liceat. Sed hoc ius, nisi obstet Turnebi auctoritas, valde controversum futurum est: et vix aut ne vix quidem ††) illius sententia obtinebit. Sed et aliud nobis multo absurdius devorandum erit. Quomodo enim aedes domini et servi communes esse possunt? aut qui sui dominus non est, is partis aedium dominus esse? An eam partem dicetur habere in peculio? At nonne dominus et servi et peculii dominus est? An qui facile pronunciant, facile etiam παραλογίζονται: nosque ipsi ridicule facimus, dum in declaratione tam ridicula confutanda tam multi sumus? Legendum enim plane est,

Maiorem partem in ore habitas meo,

*) pag. 453. E. St.
**) I. 3. init.
***) Adversar. lib. XV. cap. 7.
†) Vocabulum, ut videtur, a Turnebo fictum.
††) Hoc loquendi genus sumtum ex Cic. de Fin. lib. IV. cap. 13. §. 32.

hac sententia: Licet tibi has aedes impune vendere, ut quibus tibi iam opus non sit: ita enim saepe mihi contundis os pugnis et calcibus, ut non in aedibus, sed in ore meo maiorem temporis partem habitare videaris. In eadem autem fabula *), ubi legitur:

Res serias
Omnis extollo ex hoc die in alium diem.
Profecto festos habeam decretum est mihi:

una littera mutata legendum: *Pro festo*. Habere autem dies festos pro festo, ita dictum est, ut *somnia pro somniis habenda*. Ut apud hunc ipsum **) *pro sano*: ut apud iuris auctores ***), *pro herede*, *pro domino*, *pro possessore*: ut apud Appuleium †) *neque pro amico*, *neque pro philosopho facturum*. Et cum ait, se res omnes serias extollere in alium diem, procul dubio respexit ad illud vetus dictum εἰς αὔριον τὰ σπουδαῖα. Sed et in eadem fabula ††) in Agorastoclis ἀναγνωρίσει depravati sunt hi versus:

Ostende, ut inspiciam. Iam aperi, audi, atque ades.
Ag. *Mi patrue salve.* Poe. *et tu salveto Agorastocles.*

legendique hoc modo:

272 *Ostende, ut inspiciam. Aperi.* Ag. *Vide. Eccum adest.*
Mi patrue salve. Poe. *et tu salveto, Agorastocles.*

Sed in illo versu, qui in extrema fabula legitur †††),

Iniuriarum multo induci satius est,

qui vulgatam scripturam mutare conantur, nimis ingeniosi sunt. *Induci* est εἰςάγεσθαι: et de hoc verbo consulendus est Budaeus in commentariis linguae Graecae *).

CAPUT XX.

Unde sumpserit Horatius, quod Amorem in Chiae genis excubare dixit.

Neminem esse opinor, dumtaxat Graecarum deliciarum οὐκ ἄγευστον, quin peregrini et transmarini saporis aliquid sentiat in his Horatii versibus **):

Et cantu tremulo pota Cupidinem
Lentum sollicitas. Ille virentis et
Doctae psallere Chiae
Pulchris excubat in genis.

---

*) II. 51 sqq.
**) Menaechm. II. 2, 24.
***) ut L. 11. D. V. 3. Vid. Brisson. de verbor. signif.
†) Apolog. Tom. II. pag. 548. ed. Oudend.
††) V. 2, 115.
†††) V. 5, 57.
*) pag. 111 sq. ed. Paris.
**) Od. IV. 13, 5.

Ego quidem quoties illum tremulum Lyces cantum cogito, videre mihi videor libidinosam illam et *καπρῶσαν* anum, quae apud Aristophanem *) cerussa et purpurisso fluentibus buccis cantare se ait, ut virum aliquem sibi conciliet:

Ἐγὼ δὲ καταπεπλασμένη ψιμυθίῳ
Ἕστηκα καὶ κροκωτὸν ἠμφιεσμένη,
Ἀργὸς μινυρομένη τι πρὸς ἐμαυτὴν μέλος,
Παίζουσ', ὅπως ἂν περιλάβοιμ' αὐτῶν τινὰ
Παριόντα. Μοῦσαι, δεῦρ' ἴτ' ἐπὶ τοὐμὸν στόμα,
Μελύδριον εὑροῦσαί τι τῶν Ἰωνικῶν.

Iam in iis, quae sequuntur, Graeca plane omnia: non in eo modo, quod virentem Chiam dicit, id est *χλωρὰν καὶ ἡβῶσαν*: 273
sed multo etiam magis, quod Amorem ait in pulchris illius genis excubare. Sumpsit autem hoc e gravissimo poëta Sophocle, apud quem ita in Antigona canit Chorus **):

Ἔρως ἀνίκατε μάχαν,
Ἔρως, ὃς ἐν κτήμασι πίπτεις,
Ὃς ἐν μαλακαῖσι παρειαῖς
Νεάνιδος ἐννυχεύεις.

Hoc certe quidam ***), si viveret, aut sibi subreptum esse, aut sibi alicubi in via excidisse diceret.

---

*) Eccles. v. 878.

**) v. 781 sqq. ubi scrib. *μαλακαῖς*.

***) Lambinus, qui mortuus est a 1572. Cf. Epist. Mur. Opp. Tom. I. pag. 407. Faesi.

M. ANTONII MURETI

I. C. AC CIVIS R.

VARIARUM LECTIONUM

LIBER DUODECIMUS.

CAPUT I.

Emendati loci aliquot e libro primo Senecae de Beneficiis.

Ut *emptoris* et *venditoris*, *locatoris* et *conductoris* permutata esse inter se aliquot in iure civili locis nomina docuit princeps et nostrae et superioris memoriae iurisconsultorum, Cuiacius *), ita notasse mihi videor quodam apud Senecam loco *creditorem* pro *debitore* positum esse. Ita enim vulgo legitur libro primo de Beneficiis **): *Nemo beneficia in kalendario scribit: nec avarus exactor ad horam et diem creditorem appellat.* Ubi, nisi me fallit animus, legendum est *debitorem.* Neque hoc, quando haec rudioribus navatur opera, monere omiserim, non id dicere Senecam, ab avaro exactore non appellari debitorem ad horam et diem, quod manifesto falsum esset: sed eum, qui beneficium dat, non facere item, ut avari exactores solent, qui, quod crediderunt, id sibi ad horam et diem solvi volunt. Similis ergo locus est illi Horatiano ***): *Nec excitatur classico miles truci.* Non enim negat militem classico excitari; sed eum, qui rus suum colit, negat ita excitari classico, ut milites solent. Sic in epistola ad Pisones †): *Nec verbum verbo curabit reddere fidus Interpres.* Negat enim bonum imitatorem id sibi studio habere, ut verbum verbo reddat, quemadmodum fidi interpretes solent. Emendabo et ex eodem libro alia. Ubi ergo de Gratiis

*) Observatt. I. 10. et IX. 7.

**) cap. 2. Cf. Schol. in Sen. Opp. Tom. III. pag. 6. Lipsius *creditorem* induxit, quod etiam Giphanius suasit in Epist. ad Mur. Opp. Tom. I. pag. 519. Etiam Ruhkopfius librorum MSS. auctoritate id omisit. Faesi.

***) Epod. II. 5. Cf. infra lib. XVI. cap. 18.

†) v. 133. ubi scribitur *curabis.*

loquens ait *): *Invêniam alium poëtam, apud quem praecingantur et spissis prodeant:* legendum est ex veteribus libris, *et spissis* 275
auro Phrygianis prodeant. Phrygianarum vestium mentio est et apud Plinium **). *Spissas* autem *auro* dicit, quibus Phrygio multum ac densum aurum intertexuisset. Et, ut quaedam in medio leviora omittam, veniam ad locum quendam mirifice depravatum ***), qui, cum minimo negotio ex vetere scriptura sanari posset, tales medicos invenit, ut cuilibet eorum dici potuerit,

Τὸ φάρμακόν σου τὴν νόσον μεῖζω ποιεῖ †).

Vulgo enim ita legitur: *Ad hanc honestissimam contentionem beneficiis beneficia vincendi sic nos adhortatur Chrysippus, ut dicat, verendum esse, ne, quia Charites Iovis filiae sunt, putemus certe parvum ingerere sacrilegium, si tam bellis puellis fiat iniuria.* Possem ostendere, quomodo alii scribendum censuerint. Sed quid opus est, exagitandis illis ostentare me? Veterum librorum scriptura haec est: *parum sacrate gerere sacrilegium sit et tam bellis puellis fiat iniuria.* Ubi est *sacrate*, scribito *se grate* ††): plana omnia et emendata erunt. Unum etiam locum ex eodem libro †††) appingam, qui vulgo ita legitur: *Itaque boni etiam farre ac fictili religiosi sunt: mali rursus non effugiunt impietatem, quamvis aras sanguine multo cruentaverint.* Libri veteres et, ut Turnebus loquitur, manuales pro *fictili* habent *fritilla.* Sed legendum *fitilla.* Id genus erat pultis, quo utebantur in sacris. Arnobius libro septimo adversus Gentes *): *Quid fitilla, quid frumen, quid africia, quid gratilla, catumeum, conspolium, cubula? Ex quibus duo, quae prima, sunt pultium nomina, sed genere et qualitate diversa. Series vero, quae sequitur, liborum significantias continet.*

CAPUT II.

Eiusdem Senecae locus illustratus.

Multi sunt, qui, cum et libenter et prolixe alios laudent, neminem tamen habent, qui se, quod ab eis laudatus sit, quidquam propterea eis debere arbitretur. Laudant enim sine ullo

---

*) cap. 3. Lipsius *spissis aut Phryxianis.* Ruhkopfius Mureti scripturam exhibet.

**) Hist. Nat. lib. VIII. cap. 48. sect. 74. §. 195. *Acu facere id Phryges invenerunt ideoque Phrygioniae (vestes) appellatae sunt.* Ibid. memorantur *togae rasae Phryxianaeque,* quas Senecae obtrusit Lipsius. Cf. Turneb. Advers. lib. XXIV. cap. 19.

***) cap. 4.

†) Eundem versum non nominato auctore laudat Schol. in Sen. Opp. Tom. III. pag. 16. Cuius sit, nescio. Faesi.

††) cap. 6. ubi *fitilla* nunc legitur; *fictili* habet Erasmus.

†††) Hoc receptum a Lipsio atque Ruhkopfio.

*) cap. 24. ubi post *prima* distinximus cum Orellio.

dilectu ac discrimine omnes: ut id non aut iudicio aut benevo-
276 lentia adducti, sed morbo quodam animi facere videantur. Sed et in pecunia idem, quamquam rarius et a paucioribus, fieri videas. Eiusmodi igitur homines et elevant auctoritatem iudicii sui et omnem benefactorum gratiam amittunt. De quibus praeclare Seneca*): *Beneficium*, inquit, *quod quibuslibet datur, nulli gratum est. Nemo se stabularii aut cauponis hospitem iudicat, nec convivam dantis epulum: ubi dici potest, Quid enim in me contulit? Nempe hoc, quod in illum et vix notum sibi, et in illum etiam inimicum**) ac turpissimum hominem. Numquid enim me dignum iudicavit? Morbo suo morem gessit.* Puto autem hoc, quod postremo loco positum est, veteris poëtae Graeci exemplo dictum esse, ex quo quadratum versum perelegantem citat Plutarchus***):

Οὐ φιλάνθρωπος σύ γ' ἔσσ'. ἔχεις νόσον. χαίρεις διδούς.

Ibi enim quisquis ille est, qui loquens inducitur, negat, quod alius quispiam multis pecuniam largiatur, id ab ipsius humanitate ac liberalitate proficisci: eum enim illo quasi morbo teneri, ut dandis pecuniis gaudeat.

CAPUT III.

Alius eiusdem scriptoris locus emendatus.

Excepta Macedonum gente, ait libro tertio de Beneficiis †) Seneca, *non est in ulla data adversus ingratum actio.* Sed ubi quidquam tale de Macedonibus lectum est? Immo vero apud solos mortalium Persas ingrati actionem dari, ex Xenophonte ††) didicimus; cuius verba describam, non ut vulgo leguntur, sed ut legenda sunt: *δικάζουσι δὲ καὶ ἐγκλήματος οὗ ἕνεκα ἄνθρωποι μισοῦσι μὲν ἀλλήλους μάλιστα, δικάζουσι δὲ ἥκιστα, ἀχαριστίας.* Numquid igitur Senecam memoria lapsum esse dicemus? At eam ipsemet †††) profitetur sibi usque eo firmam fuisse, ut non tantum ad usum sufficeret, sed in miraculum usque pro-
277 cederet. Equidem vidi veterem Senecae librum, in quo non *Macedonum* legebatur, sed *Maedonum*. Neque dubium habeo,

*) de Benef. I. 14.

**) Pro *inimicum*, de Mureti coniectura in ipsius editione proposita, nunc legitur *mimicum*. Vid. Schol. in Sen. Opp. Tom. III. pag. 8. Faesi.

***) In vit. Poplic. cap. 15. Versus est Epicharmi. Ap. Plutarch. a Sintenisio scribitur *τύ γ' ἐσσ'*. Libri *τύγ' ἐσσί· ἔχεις*.

†) cap. 6. *Medorum* non recept. a Lipsio, sed a Ruhkopfio. Vulgat. *Macedonum* defendit etiam Io. Rualdus Animadvv. in Plut. 17. pag. 95. b. ima. Faesi.

††) Cyrop. lib. I. cap. 2. §. 7. ubi alterum *δικάζουσι* nunc mutatum in *δικάζονται*.

†††) Confundit patrem Marcum, qui hoc de se praedicat Praef. lib. I. Contr. cum filio Lucio, quem saepe memoria lapsum esse, ad Rutil. Lup. I. pag. 9. monuimus. D. R.

quin legendum sit *Medorum*. *Medos* autem pro Persis antiqui saepe dicebant: ut iam pridem docui in illum Catulli locum *):

Cum Medi irrupere novum mare.

Itaque Aristophanes gallinaceum, quem iocans ait olim Persis imperasse **), ea de causa *Μῆδον ὄρνιν* vocat: *ἐπεὶ καὶ τοὺς Πέρσας Μήδους ἔλεγον*, ait, qui scholia in eius fabulas scripsit.

CAPUT IV.

Vetus quaedam consuetudo satisfaciendi iis, quibus male precati erant.

In consuetudine apud veteres positum fuit, ut, qui alicui male precatus erat, is, si eum placare eique satisfacere vellet, optaret eo praesente, ut in caput suum reciderent ea, quae in ipsum dixisset. Duobus hoc e Seneca locis cognosci potest: quorum unus est libro tertio de Beneficiis ***), ubi ita scriptum est: *Rufus vir ordinis senatorii inter cenam optaverat, ne Caesar salvus rediret ex ea peregrinatione, quam parabat: et adiecerat, idem omnes et tauros et vitulos optare. Fuerunt, qui illa diligenter audirent. Ut primum diluxit, servus, qui cenanti ad pedes steterat, narrat, quae inter cenam ebrius dixisset. Hortatur, ut Caesarem occupet atque ipse se deferat. Usus consilio, descendenti Caesari occurrit. Et cum malam mentem habuisse se pridie iurasset, id ut in se et filios suos recideret, optavit, et Caesarem, ut ignosceret sibi rediretque in gratiam secum, rogavit.* Alter est libro quarto †), quem et ipsum subiiciam: loquitur autem de homine impurissimo Mamerco Scauro: *Pollioni Asinio iacenti obscoeno verbo usus dixerat, se facturum id, quod pati malebat: et cum Pollionis attractiorem vidisset frontem: Quidquid, inquit, mali dixi, mihi et capiti meo.* Sed et festivissimus poëta Tibullus, cum ianuae cuidam multa mala dixisset eamque postremo placare vellet, ita canit ††):

Et mala si qua tibi dixit dementia nostra, 278
Ignoscas: capiti sint precor illa meo.

Urbanissime autem apud Aristophanem Dicaeopolis cum Megarensem *χαίρειν*, id est gaudere aut salvere iussisset: idque ille re-

---

*) Carm. LXIV (al. LXVI.). v. 45. ubi Silligius atque Weberus (Corp. Poët. Lat. pag. 79.) *Quom Medi pepulere novum mare*, alii *peperere*. Ceterum Muretus in Comm. in Catull. Opp. Tom. II. pag. 835. nihil hac de re memoravit, sed in Scholl. in Horat. Opp. Tom. II. pag. 951.

**) Avium v. 278. Cf. v. 483 sqq. 707. 833.

***) cap. 27. Cf. Scholl. in Terent. Opp. Tom. II. pag. 700.

†) cap. 31.

††) Elegg. I. 2, 11.

spondisset sibi *οὐκ ἐπιχώριον εἶναι*, precatur, ut id in caput suum recidat *):

Πολυπραγμοσύνης νῦν, ἐς κεφαλὴν τρέποιτ' ἐμοί.

Ubi Scholiastes eam, quam dixi, consuetudinem etiam Atheniensium fuisse tradit.

CAPUT V.

Linguarium quid vocarit Seneca.

Quaerit Seneca libro quarto de Beneficiis **), si quis cui quid tamquam digno se daturum promiserit, quem postea indignum esse comperiat, quid facere debeat: num recedere ab eo, quod promisit, an etiam indigno dare. Et hanc quaestionem distinctione dissolvit: *Aut enim magnum aliquid promissum est: et tunc praestat semel pudere, quam semper paenitere: aut exiguum aliquid: quo casu etiam indigno dari potest* ***). Hoc posterius ipse ita exprimit: *Si exiguum est, dabo: non quia dignus es, sed quia promisi. Nec tamquam munus dabo; sed verba mea redimam et aurem mihi pervellam* †). Id est, scribam hoc in animo diligenter et in memoria infigam, ut mihi documento sit posterum, ne temere promittam. Aurem enim vellebant, cum quid volebant in memoria haerere. Plinius libro undecimo ††): *Est in aure ima memoriae locus, quem tangentes antestamur.* Et inde est illud Horatii †††): *licet antestari? ego vero Oppono auriculam.* Ac vidi veteres numos aereos, in quibus viri duo insculpti erant, quorum unus alteri aurem vellebat: in orbem autem scriptum erat: *MNHMONEYE.* Seneca ipse libro quinto *): *Dicere solemus: Sine tu, loquar mecum: et Ego mihi aurem pervellam.* Sed in eo loco, de quo dicere coeperam, statim sequitur: *Damno castigabo promittendi* **) *temeritatem. Ecce, ut doleat tibi, ut postea consideratius loquaris:*
279 *quod dicitur, linguarium dabo.* Quibus in verbis dubitari potest, quid sit *linguarium.* Et Turnebus ***) quidem ait esse tamquam linguarum thecam et repositorium, in quo dicat Seneca se linguam conditurum, ne temere promittat. Ego autem longe aliter eam vocem accipio: neque dubito, quin *linguarium* sit id, quod pro lingua, quae temere locuta est, penditur. Idque mihi aperte ostendere videntur verba illa Senecae: *Verba mea redi-*

---

*) Acharn. v. 833. Nunc editur *πολυπραγμοσύνη νυν ἐς κ. τρέποιτ' ἐμοί.*

**) cap. 36.

***) Haec verba non sunt Senecae, sed ex Mureti paraphrasi. Faesi.

†) Cf. Schol. in Sen. Opp. Tom. III. pag. 15.

††) cap. 45. sect. 103. §. 251.

†††) Satir. I. 9. extr.

*) cap. 7.

**) Ap. Sen. legitur *promittentis.*

***) Adversar. lib. XII. cap. 9.

mam: et, *Damno castigabo promittendi temeritatem.* Sic *vasarium* dicebatur pecunia, quae pro vasis, id est pro utensilibus attribuebatur ex aerario magistratibus in provincias proficiscentibus *). Sic *cerarium* vocabat Verres **) pecuniam, quam quasi pro cera exigebat. Sic *salarium* antiquitus, quod dabatur pro victu, in quo principem locum tribuebant sali ***). Sic *unguentarium* apud Plinium libro secundo Epistolarum †), quod Marius Priscus a provincialibus quasi pro unguentis exegerat. Sic *honorarium vinum*, quod regibus et potentibus honoris gratia offertur. Cato de innocentia sua ††): *Cum essem in provincia legatus, quam plures ad praetores et consules vinum honorarium dabant. Numquam accepi nec privatus quidem.* Sic *hordearium*, quod equiti pro hordeo ad alendum equum dabatur †††). Sic denique *uxorium*, poena, quae publice exigebatur ab iis, qui uxores non haberent *).

CAPUT VI.

De naturali quadam spei et metus coniunctione.

Cum spei nihil aeque adversetur ac timor: notatum tamen est a sapientissimis viris, ubi omnis omnino sublata spes est, ne timorem quidem posse subsistere. Pendeat enim oportet metuentis animus: qui si spei, quo sustentetur, nihil prorsus reliquum sit, plane iacet. Atque hoc eleganter admodum expressisse videtur adolescens Terentianus **):

Vae misero mihi.
Ut animus in spe atque in timore usque antehac attentus fuit,
Ita, postquam adempta spes est, lassus, cura confectus stupet.

Itaque negat Aristoteles ***), eos, qui ad mortem ducuntur, 280
timere: ut quos iam spes omnis reliquit: et qui timent, quaerunt, si qua ratione id, quod imminet, vitare possint. At in rebus desperatis nemo consultat. Immo vero ita spe alitur metus, ut omni spe adempta plerumque in audaciam transeat. Idque in extremum periculum adductis saepe saluti fuit. Hac de re dictum Hecatonis commemorat Seneca †): *Desines timere, si sperare*

*) ap. Cic. Orat. in Pison. cap. 35. §. 86.

**) ap. Cic. in Verr. lib. III. cap. 78. §. 181.

***) Vid. Intpp. ad Taciti Agric. cap. 42.

†) Epist. 11. extr.

††) Apud Isidor. Origg. XX. 3.

†††) Ap. Festum in h. v.

*) Festus in v. *Uxorium pependisse dicitur, qui, quod uxorem non habuerit, aes populo dedit.*

**) Andr. II. 1. init.

***) Ethic. Nic. IV. 9. Wolf. — Muretum respexisse contendit Faesius ad Rhetor. II. 5. (pag. 756. Duv. pag. 282. Victor.) atque conferri iubet eius interpret. Lat. Opp. Tom. III. pag. 688. et Ethic. ad Nicom. III. 9. pag. 46. A.

†) Epist. 5.

desieris. Cui ipse postea addit: *Dices, quomodo ista tam diversa pariter sunt? Ita est, mi Lucili. Cum videantur dissidere, coniuncta sunt. Quemadmodum eadem catena et custodem et militem copulat: sic ista, quae tam dissimilia sunt, pariter incedunt.* Sed in his postremis verbis omnes editiones depravatae sunt. Non enim *custodem* legendum est, sed *custodiam.* Vocabant autem *custodias* reos ipsos, qui sub custodia erant, ut alibi *): *Cum adveheretur inter custodias quidam ad matutinum spectaculum missus.* Et saepe ita accipitur hoc nomen in libris iuris civilis. Dabantur autem fere militibus custodiendi.

CAPUT VII.

De piscibus subterraneis emendati Senecae loci duo.

IMMENSAM quandam aquarum vim in subterraneis specubus latere philosophi tradunt, quae etiam interdum erumpant secumque magnam piscium multitudinem efferant: ceterum pisces illos, ut in tenebris saginatos, tum aspectu deformes atque horridos, tum gustatu noxios ac mortiferos esse. In Caria quidem cum id aliquando contigisset, quicumque illos ederant pisces, omnes ad unum periisse, litterarum monumentis proditum est. Sed quam ad urbem id contigisse Seneca dicit, is enim huius historiae auctor est, eius urbis nomen ita in libris ipsius corruptum circumfertur, ut sine veterum librorum ope vix quispiam non dicam ad verum pervenire, sed de mendo suspicari queat. *Circum Myndum enim Cariae urbem id evenisse* **) in vulgatis libris legas. Ego olim librum veterem habui, quem postea clarissimo et cum incredibili omnigenae ***) eruditionis copia, tum virtute
281 atque integritate praestanti viro, Vincentio Laureo, episcopo Montisdivitis, dono dedi: quo in libro scriptum erat, *factum id in Caria circa Iotuma urbem.* Ex qua leviter depravata scriptura facile conieci legendum esse *circa Loruma urbem* †). Nam et in epitoma Stephani de Urbibus ††) nominatur *Λώρυμα, πόλις Καρίας:* et a Strabone libro XIV. †††) et a Ptolemaeo libro

---

*) Epist. 70. Omnino obtinet haec significatio in argentea Latinitatis aetate. WOLF. — Cf. Bremius ad Suet. Ner. cap. 31. pag. 539. ed. alt.

**) Quaest. Nat. lib. III. cap. 19.

***) *Omnigenus*, poëtica vox. D. R. — Vid. Nolten. pag. 1078. Mahn. Epicr. Bibl. Crit. pag. 14. (Vitar. mear. Tom. I. pag. 227.). FRIEDEMANN. — Gellius N. A. lib. XIV. cap. 6. init. habet *librum doctrinis omnigenis praestantem*, ubi *omnis generis* fortasse legendum.

†) Lipsius dedit *Lorymam*, sed *Loryma* num. plurali ap. Liv. lib. XXXVII. cap. 17. lib. XLV. cap. 10. Et sic Graeci *τὰ Λώρυμα*, ut Thucyd. lib. VIII. cap. 43. Cf. Mur. Schol. in Sen. Opp. Tom. III. pag. 128. Ruhkopfius h. l. scripsit *Hydissum.*

††) pag. 187, 28. ed. Westermann.

†††) pag. 969. A.

quincto *), et a Plinio **), et a Mela ***), nisi quod apud hunc librariorum vitio *Latumna*, non *Loruma* legitur. Emendabo et alium ex eodem libro locum, quem omnes usque in hunc diem aliquot vocibus mancum ac mutilum ediderunt. Ubi enim narrat Seneca, quosdam fluvios palam in specum aliquem decidere et terra absorberi, deinde in remotissimis locis exire cursumque ac nomen suum repetere: cum id de Lyco amne exposuisset Ovidii versibus †), subiungit: *Idem et in oriente Tigris facit: absorbetur et desideratus diu tandem longe remoto loco* ††) *purgamenta eiectat, ut Arethusa in Sicilia, quincta quaque aestate per Olympia.*

CAPUT VIII.

De Arimaspis, cur dicti sint unum tantum oculum habere: item de populis, apud quos pueri oblongo capite nascuntur.

Homines esse quosdam in Scythia tradiderunt ex antiquis nonnulli, qui unum tantum in media fronte oculum haberent. *Arimaspis* nomen est, quos et Aeschylus †††) ex eo *μονῶπας* vocat. Ipsum quoque Arimasporum nomen ex re illis inditum putant. Scythica enim lingua *ari* unum esse: *maspon* oculum *). Sed quibus curae fuit veritatem rerum diligentius indagare, eam gentem arcu et sagittis excelluisse memorant, quas cum dirigerent alterumque, ut fit, oculum clauderent adsiduique in eo studio essent, dicti sunt uno tantum oculo uti. Fortassis etiam, quod ei rei a pueris adsuefierent, alterius oculi orbe erant contractiore: versaque paulatim, ut saepe accidit, in naturam consuetudine patrum similes filii nascebantur: quaeque in patribus deformitas ex oculorum inaequalitate *ἐπίκτητος* et adventicia, eadem in filiis innata atque insita erat. Ita certe de quibusdam in Asia populis gravis auctor Hippocrates **) narrat; cum apud eos pulchrum

---

*) cap. 2.

**) H. N. lib. V. cap. 28. sect. 29. §. 104.

***) lib. I. cap. 16. §. 2. ubi *Larumna* legitur, ut *Latumna* Mureti operis videatur tribuendum esse. Neque vero ipsius Mureti correctio *Loruma* ullam habet veritatis speciem. Differunt enim *Larumna* s. *Larymna* et *Loruma* s. *Loryma*, quod ex Plinii l. c. apparet. Cf. Tzschuckius ad locum Melae indicatum.

†) Metam. XV. 276.

††) Sed ea ipsa, quae ex libro vetere addenda erant, hic omissa sunt, ut queritur Mur. Schol. in Sen. Opp. Tom. III. pag. 129 sq. Sic enim legendum: *tandem longe remoto loco, non tamen dubius an idem sit, emergit. Quidam fontes certo tempore purgamenta eiectant, ut Arethusa* cet. Sic etiam Lips. et Ruhkopfius. Faesi.

†††) Prometh. v. 810. Ab aliis dicuntur *μονόφθαλμοι, μονόμματοι.*

*) Herodot. IV. 27. ubi v. Interpp. Wolf. — Haec non sunt Herodoti (qui *ἄριμα γὰρ*, inquit, *ἓν καλέουσι Σκύθαι, σποῦ δὲ τὸν ὀφθαλμόν*), sed Eustathii ad Dionys. Perieg. v. 31. ex quo etiam quae sequitur declaratio expressa est. Faesi.

**) Aphorism. pag. 289. ed. Foës. Gen. 1657.

282 haberetur oblongo capite esse: ob idque nutrices recens editorum infantium tenella capita manibus contrectando ac comprimendo globosam et orbicularem figuram corrumperent eaque fastigiarent *) ac fasciis etiam adstricta in acumen crescere cogerent, paulatim studium in naturam vertisse, ut omnes ea in gente oblongis capitibus nascerentur ex eoque Macrocephalos **) vocari. Idem et hodie, serio an ioco, de gente quadam in Italia dicitur.

CAPUT IX.

De loco quodam Terentii ex Eunucho confutata Marcelli Virgilii sententia.

Iocose quidem dictum est a Chaerea in Eunucho Terentiana ***), *Pessulum ostio obdo:* subestque omnino obscoenior sensus: neque tamen adsentior Marcello Virgilio †), qui putat respexisse poëtam ad medicorum πεσσοὺς, qui mulierum naturalibus ad provocandos menses subiici solent. Primum enim ex voce non Graeca modo, sed et medicorum propria quotusquisque assecutus esset vim ioci? Deinde non puto, voces Graecas admittere eam formam imminuendi, quae Latinis usitata est, neque si Graeci exiguum πεσσὸν dicunt πεσσάριον, licere continuo Latinis *pessulum* eo sensu dicere: non sane magis quam *logulum* ἀντὶ λογαρίου aut eiusmodi alia. Ipsumque Marcellum peccasse arbitror, qui πεσσάρια *pessulos* vertit. Sed *pessulus* est πάσσαλος, quo nomine significabant interdum iocantes id, quo mares sumus. Aristophanes ††):

Ταῖς πρεσβυτέραις γυναιξὶν ἔστω τὸν νέον
Ἕλκειν ἀνατὶ, λαβομένας τοῦ παττάλου.

Suspicor et Horatium in illo versu †††),

nec tauri ruentis
In Venerem tolerare pondus,

cum allegoriae serviret, eo etiam respexisse, quod illam partem Graeci interdum ταῦρον vocant: unde et λασταύρους. Quin et
283 temporibus Romuli, cum consulta Iuno matronas Romanas, si fecundae fieri vellent, a capro iniri oportere respondit, Graece potius quam Latine locuta est, neque tam caprum intellexit, quam illum κάπρον *), in quo praecipuum putatur esse remedium adversus mulierum sterilitatem.

---

*) Rectius *fastigarent.* Vide Drakenborch. ad Sil. It. V. 50. D. R. — Vid. Nolten. pag. 62. et quos affert Tzschuck. ad Mel. I. 4. 2. not. crit. pag. 180 sq. Friedemann.

**) Cf. infra lib. XVII. cap. 11.

***) III. 5, 55.

†) In Comment. ad Dioscor. de Mat. med. I. init. pag. 10. ed. Col. 1529.

††) Eccles. v. 1019 sq.

†††) Od. II. 5, 3 sq.

*) Vid. Suidas in v.

CAPUT X.

De quibusdam, qui piloso sunt corde.

Aristomenis Messenii, qui trecentos Lacedaemonios occiderat, quique et fortitudine et calliditate praestiterat, mortui cor hirtum et densa quasi silva pilorum obsitum repertum esse tradit Plinius *). Idem de Lysandro Lacedaemonio, qui et ipse tum fortissimus, tum astutissimus fuit, Graeci quidam **) memoriae prodiderunt. Ipse quoque memini, cum Venetiis essem, sumptum esse capitis supplicium de nobili quodam latrone, qui cum a carnifice dissecaretur, corde admodum piloso repertus est. Roboris quidam, astutiae et calliditatis alii esse id argumentum volunt. Ab ingenti certe calore proficiscitur, quo qui abundant, ii et robusti esse et callidi solent. Itaque eruditus et grandiloquus poëta, Nonnus libro XXVI. ***) Dionysiacon Sabiris populis ait esse cor densis vestitum pilis: ideoque audacissimos esse neque unquam in proeliis metuere.

Τοῖς ἔπι Δυσσαίων πυκιναὶ στίχες, οἶσι καὶ αὐτῶν
Φρικτὰ δασυστέρνων ἐκορύσσετο φῦλα Σαβείρων.
Τοῖσιν ἐνὶ κραδίῃ λάσιαι τρίχες, ὧν χάριν αἰεὶ
Ψυχῆς θάρσος ἔχουσι, καὶ οὐ πτώσσουσιν Ἐνυώ.

CAPUT XI.

De adverbiis quibusdam, quae aliter apud veteres interdum scribebantur, quam nunc solent. Emendatus Ciceronis apud Fabium locus.

Quod nunc perpetuo *istinc* et *illinc* scribimus, veteres nonnumquam *istim* et *illim* scribere solitos constat. Recteque factum a Petro Victorio est, quod in libris Epistolarum Ciceronis antiquam scripturam hac quoque in parte cum fide repraesentandam 284
putavit: ut in epistola ad Valerium †): *Qui istim nunc veniunt*, et aliis locis. Huius autem rei ignoratione depravatus est Ciceronis locus ex epistolis ad Brutum, qui citatur a Fabio ††): neque correctus ab eruditis hominibus, qui Ciceronis fragmenta studiose collegerunt. Ita enim vulgo legitur: *Veritus fortasse, ne nos in Catonem nostrum transferamus illinc mali quid: etsi*

---

*) Hist. Nat. lib. XI. cap. 37. sect. 70. §. 184 sq.

**) Ut Eustath. ad Iliad. *A.* pag. 79. princip. Wolf. — Sed Eustathius eius *ἐν παρόδῳ* tantum mentionem facit. Cf. L. Caelii Rhodig. Lect. ant. IV. 16. Faesi.

***) v. 32 sqq.

†) Epp. ad Famil. lib. I. ep. 10. Ibi Ernestius et Orellius *istinc* praeferunt, sed retinent *istim* in Epp. ad Att. lib. I. ep. 14. §. 4. *tanti fuerunt, ut ego eo brevior sim, quod eos usque istim exauditos putem*, ubi alii *istinc.*

††) Inst. Or. lib. V. cap. 10. §. 9. ubi Spaldingius atque post eum Gernhardus *transferremus illinc mali quid.* Cf. Cic. Opp. ed. Orell. Vol. IV. P. II. pag. 466, 4.

argumentum simile non erat. In vetusto autem Fabii codice, qui penes me est, hoc modo: *Veritus fortasse, ne nos in Catonem nostrum transferremus illim aliquid: etsi argumentum simile non erat.* Hoc ne cui leve videatur, moneo, alios quoque primae classis scriptorum locos eodem modo corruptos esse: quos aut nos ipsi *), aut alii quandoque indicabunt.

CAPUT XII.

De Thalete Milesio historia elegans.

Thales Milesius magno vir et sublimi, ut notum est, ingenio fuit: multaque admirabilia cum in aliis disciplinis, tum in astrologia primus excogitavit. Is cum reperisset, quam rationem haberet magnitudo Solis ad magnitudinem eius circuli, quem Sol ipse annuo cursu metitur ac conficit, quoque modo id geometrica subtilitate demonstrari posset: eam rationem cum Prienensi quodam **), homine et talium rerum curioso, et divite ac copioso communicavit. Qui et acumen Thaletis, et inventi pulchritudinem admiratus praemium a se illum, quantum vellet, optare iussit. *Nullum te,* inquit, *aliud praemium posco, nisi, ut ne tibi unquam huius inventi gloriam arroges: sed si quando eius alios participes facere volueris, auctorem illius esse me perpetuo profitearis.* Non igitur contemnunt gloriam ne sapientissimi quidem: nedum nos, qui sapientes non sumus, aequo animo feramus, si quid a nobis interdum, ex quo laus aliqua possit existere, animadversum est, id iniuste atque impudenter ab aliis occupari.

285 CAPUT XIII.

De quibusdam locis e primo Rhetoricorum Aristotelis.

Aristoteles libro primo de Arte dicendi ***), ubi docet, neminem sanae mentis deliberare de iis, quae uno tantum modo evenire possunt, qui modo ea talia esse existimet, ita loquitur: *περὶ γὰρ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἢ γενέσθαι ἢ ἔσεσθαι ἢ ἔχειν οὐδεὶς βουλεύεται οὕτως ὑπολαμβάνων:* ubi putat optimus interpres †), eum complecti tria tempora. Et certe tria verba,

---

*) Cf. infra lib. XVI. cap. 8. extr.

**) Ex Appuleii Floridis pag. 361. D. R. — *Mandraytus* appellatur ab Appuleio, qui unus hanc historiam habet in Floridis [Tom. II.] pag. 33. ed. Altenburg. Wolf. — Appuleius tamen Thaletis responsum minus eleganter hoc modo protulit: *Satis mihi fuerit mercedis, si id, quod a me didicisti, cum proferre ad quospiam coeperis, tibi non adsciveris, sed eius inventi me potius quam alium repertorem praedicaveris.*

***) cap. 2. pag. 1357. *a.* 5. Bekk.

†) Victorius pag. 42. Cf. supra VIII. 8. Pro *οὕτως ὑπολαμβάνων* alii *ὀρθῶς ὑπολ.* Faesi.

quibus utitur, facile id alicui persuadere possunt. Sed tamen cum omnis deliberatio futurum tempus respiciat: quomodo, quaeso, quis deliberare de rebus praeteritis potest, sive illae uno, sive pluribus modis aut esse aut fieri potuerint? Possunt quidem urbes pluribus modis capi atque expugnari: sed si quis hodie deliberet atque in consultatione ponat*), quemadmodum Troia capta sit, nonne ad agnatos et gentiles deducendus esse videatur**)? Quaerere, quomodo id factum sit, possumus: deliberare non possumus. Omnis autem consultatio quaestio illa quidem est, sed non contra. Ne praesentia quidem in deliberationem cadunt, nisi ut eis in posterum consulatur, ac denique omnis deliberatio ad futurum tempus refertur. Ita igitur interpretor, ut cum rerum, quemadmodum multis locis Plato et Aristoteles docent, quaedam dicantur *εἶναι*, ut numi, aedes: quaedam *γίνεσθαι*, ut bellum aut nuptiae: utrumque genus hic Aristoteles complexus sit. Aoristus enim *γενέσθαι* non magis praeteriti quam praesentis aut futuri temporis significationem habet. Et rectissime Victorius***) hoc ipso in libro verba illa Aristotelis, *ὅσα ἐνδέχεται καὶ γενέσθαι καὶ μή*, interpretatus est: *quae eam naturam habent, ut et fieri et non fieri possint.* Saepe autem consultamus non tam *περὶ τοῦ γενέσθαι, ἢ ἔσεσθαι*, quam *περὶ τοῦ πῶς μέλλει ἔχειν.* Igitur et hoc addidit, non deliberare homines *περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν.* Deinde subiungit: *οὐδὲν γὰρ πλέον, ἢ οὕτως ἐνδέχεται συμβουλεύειν.* Sed ego totum illud *ἢ οὕτως ἐνδέχεται συμβουλεύειν* delendum censeo †), legendumque simpliciter *οὐδὲν γὰρ πλέον*, et ita interpretor: *nullus* ††) *enim usus eiusmodi deliberationis esset.* Sic Plato libro quarto de Rep. †††) *ὅτι ἀνωφελὲς καὶ πλέον οὐδέν.* Idem Epistola quincta*): *εἰ μὴ μάτην μὲν κινδυνεύσειν ᾤετο, πλέον δ' οὐδὲν* 286
ποιήσειν. Aristophanes in Pluto**): *καίτοι τί πλέον πλουτεῖν;* quod Scholiastes ita exponit, *τίς χρεία ἐστὶ τοῦ πλουτεῖν;* Hoc qui non viderant, putarant aliquid deesse.

---

*) Cic. de Invent. lib. II. cap. 25. §. 76. *quasi aliquam in consultationem res veniat.*

**) Proverbiale dicendi genus, quo designantur mente capti. Varro de R. R. lib. I. cap. 2. §. 8. *mente est captus atque ad agnatos et gentiles est deducendus.* Et eodem modo Columella de R. R. lib. I. cap. 3. §. 1. Vid. Heindorf. ad Hor. Satir. II. 3, 218. pag. 317. Cf. Mur. Opp. Tom. IV. pag. 338. Aliis verbis eandem rem expressit Muretus infra lib. XV. cap. 14. extr.

***) pag. 68. infra med. et pag. 69. Cf. Mur. Schol. in Arist. Rhet. pag. 768. et interpret. Rhetor. pag. 627. Faesi.

†) Delevit Bekkerus.

††) Ruhnkenii editio *nullis.*

†††) pag. 427. A. St.

*) pag. 322. B. St. Cf. Ast. ad Plat. Phaedr. pag. 386. de Rep. I. 15. pag. 363. Faesi.

**) v. 531. = Eccles. v. 1094.

CAPUT XIV.

Locus Virgilii expressus e Choerilo.

Videtur Choerilus *) non ita contemptus et abiectus poëta fuisse, ut eum haberi voluit Horatius **): quamquam et alii, quorum maior est auctoritas ***), male de eo multo ante Horatium senserant. Sed tamen et hic versus ipsius †):

Πέτραν κοιλαίνει ῥανὶς ὕδατος ἐνδελεχείῃ,

multos magnosque imitatores habuit: et prope ausim dicere, locum quendam optimi maximi poëtarum, Virgilii, ex eo mihi expressum atque effictum videri. Cum enim Choerili versus quidam legantur, quibus queritur praecipua argumenta scribendorum poëmatum a vetustis poëtis occupata iam esse: eadem etiam conquestio tertio libro Georgicon ††) apud Virgilium legitur. Choerili versus hi sunt †††):

Ἆ μάκαρ, ὅςτις ἔην κεῖνον χρόνον ὕδρις ἀοιδῶν
Μουσάων θεράπων, ὅτ' ἀκείρατος ἦν ἔτι λειμών.
Νῦν δ' ὅτε πάντα δέδασται, ἔχουσι δὲ πείρατα τέχναι,
Ὕστατοι ὥςτε δρόμον καταλειπόμεθ', οὐδέ τοι ἔσται
Πάντῃ παπταίνοντα νεοζυγὲς ἅρμα πελάσαι.

Virgilii autem hi:

Cetera, quae vacuas tenuissent carmina mentes,
Omnia iam vulgata. Quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras?
Cui non dictus Hylas puer, aut Latonia Delos,
Hippodameque, humeroque Pelops insignis eburno
Acer equis? tentanda via est, qua me quoque possim
Tollere humo victorque virum volitare per ora.

287 Illud certe, *Omnia iam vulgata*, prorsus compar ac geminum est illi, *Νῦν δ' ὅτε πάντα δέδασται.*

---

*) Duos diversos Choerilos Muretus confudit. Quem Horatius irridet, est Choerilus Iasensis, comes Alexandri Magni; qui laudatur et celebratur ab omnibus, Choerilus Samius, qui scripsit carmen epicum, *Persica.* Vid. Choerili Samii quae supersunt coll. et illustr. A. F. Naeke. pag. 38. Faesi.

**) Epist. II. 1, 233. Art. Poet. v. 357.

***) Vid. Th. Schmidius ad Horat. Epist. Tom. II. pag. 136.

†) Naekius l. c. pag. 169 sq. *Πέτρην.* Idem indicat scriptores, qui hunc versum prodiderunt. Imitatus est inprimis Lucret. I. 314. IV. 1281. ubi vid. Lambin. Ovid. IV. ex Pont. 10, 5. *Gutta cavat lapidem.* Vid. Muret. in Tibull. Opp. Tom. II. pag. 885. P. Victor. Var. Lectt. VII. 15. Ciofan. ad Ovid. Metam. IV. 524. Faesi.

††) v. 3 sqq.

†††) Vid. Choeril. Naek. pag. 104 sq. In his vs., quos Muretus a P. Victorio Commentar. in Arist. Rhetor. pag. 587. ed. Florent. 1548. mutuatus est, pro *ὕδρις* scrib. *ἴδρις*, pro *ἀκείρατος* — *ἀκήρατος* (= Eurip. Hippol. v. 73.), pro *δρόμον* — *δρόμου*, et pro *πελάσαι* — *πελάσσαι.* Cf. tamen Naek. Addend. pag. 268. Faesi.

CAPUT XV.

Emendata multa in oratione Ciceronis pro Archia.

Cicero in oratione pro Archia cum multis verbis doctrinae studia commendasset eaque magnam vim ad laudem atque virtutem habere dixisset: addit postea, etiamsi nihil ex eis aliud quam delectatio peteretur, nihil esse, quo quasi divertere et in quo honestius ac liberalius requiescere fessus gravium negotiorum tractatione animus possit. In hac autem re explicanda verba ipsius haec sunt *): *Quodsi non hic tantus fructus ostenderetur, et si ex his studiis delectatio sola peteretur: tamen, ut opinor, hanc animadversionem humanissimam ac liberalissimam iudicaretis.* Sed cum *animadversionis* nomen pro certo aliquo studiorum genere nusquam neque apud Ciceronem, neque apud ullum alium bonum Latinitatis auctorem legatur, Lazarum Bonamicum **) aiunt, cum eam orationem interpretaretur, non *animadversionem*, sed *animi remissionem* ibi legendum censuisse: qui mihi videtur, quod *animadversionis* nomen ei loco non convenire censuit, recte ac vere iudicasse, sed in eo peccasse, quod a vetere scriptura nimis longe recessit. Ego cum eam orationem abhinc triennium publice in urbe interpretarer, usus sum vetere libro Fulvii Ursini, viri optimi et hominis eruditissimi: quo in libro scriptum erat *animi adversionem.* Unde ego una littera detracta scribendum censui *animi aversionem* ***). *Avertere* enim *animum* aut *cogitationem a re aliqua* saepe, ut notum est, Cicero dicit. Eodem in libro vetere aperte scriptum erat †): *Haec studia adolescentiam agunt*, non, ut vulgo, *alunt.* Ferri tamen potest *alunt.* Sic enim alibi Cicero ††), *ingenia melius ali Graecis exercitationibus.* Iam quod eadem in oratione legitur †††): *Bestiae saepe immanes cantu flectuntur atque consistunt:* si quis attente consideret, videbit nullo modo referri posse ad Orphei et Arionis fabulam: quod tamen erudito homini, Paulo Manutio, visum est. Nam quod perraro factum poëtae fabulantur, quo ore id Cicero dixisset saepe fieri? Melius igitur Victorius *), qui id iam pridem ad serpentes retulerat: quos carminibus flecti 288

---

*) cap. 7. §. 16.

**) Cf. Mur. Opp. Tom. I. pag. 320.

***) Victorius Var. Lectt. XXIX. 7. *animadversionem* contra Bonam. defendit et explicat *θεωρίαν*, *σκέψιν*. Giphanius Epist. ad Mur. II. 8. Opp. Tom. I. pag. 548. illud vocabulum inducendum iudicat, ut *hanc* ad *delectationem* referatur. Faesi. — Ernestius et Orellius *animi adversionem*, quod defendit Stuerenburgius in edit. huius orat. (Lips. 1832.) pag. 111.

†) Ibidem. Orellius dedit *alunt,* contra *agunt* optime defendit Stuerenburgius pag. 114.

††) In fragm. epistolae ad M. Titinnium ap. Suet. de clar. Rhetor. cap. 2. Cic. Opp. Vol. IV. P. II. pag. 462. ed. Orell. Cf. Brut. cap. 33. §. 126. extr. de Offic. lib. I. cap. 30. §. 105.

†††) cap. 8. §. 19.

*) Var. Lect. lib. XIII. cap. 16.

ac consistere opinio est. Gothicarum quidem rerum scriptores narrant, ursos ita delectari tibiarum et fistularum pastoriciarum sono, ut, cum in pastores impetum facturi sunt, saepe ab eis cantu mulceantur: a que hanc usitatissimam pastoribus eius regionis rationem esse expediendae ab ursorum impetu salutis suae. Vix tamen est, ut existimen id Ciceroni notum fuisse. Illa autem de Homeri patria ita in eodem illo libro *) leguntur: *Homerum Colophonii civem esse dicunt suum: Chii suum vindicant: Salaminii repetunt: Smyrnaei vero suum esse confirmant.* Melius omnino, quam, ut vulgo, *confitentur.* Quis enim in significatione gloriationis *confitendi* verbo utitur? Quod autem statim sequitur, *Itaque etiam delubrum eius in oppido dedicaverunt*, caussa nulla est, cur mutetur. Quamvis enim Ietae **) quoque Homerum suum esse contenderent, non tamen Ciceroni propositum fuit eas omnes urbes nominare, quae sibi summum illum poëtam vindicarent. Et notum est apud Smyrnaeos Homeri delubrum fuisse. Strabo libro quartodecimo ***): ἔστι δὲ καὶ βιβλιοθήκη καὶ τὸ Ὁμήρειον, στοὰ τετράγωνος ἔχουσα νεὼν Ὁμήρου καὶ ξόανον. ἀντιποιοῦνται γὰρ καὶ οὗτοι διαφερόντως τοῦ ποιητοῦ. καὶ δὴ καὶ νόμισμά τι χαλκοῦν παρ' αὐτοῖς Ὁμήρειον λέγεται. Cuius me loci admonuit unumque eius generis aereum numum perveterem ostendit idem ille, quem antea nominavi, summe doctus et summe in amicos officiosus Ursinus. Puto etiam in eadem oratione †) ita legendum: *Nam nisi Ilias extitisset, ille idem tumulus:* non, ut vulgo: *Nam nisi Ilias extitisset illa.* Sed hoc leviusculum est et coniectura tantum nititur. Ad ipsum autem orationis finem ita vulgo legitur ††): *Haec vero sive a meo sensu post mortem afutura sunt, sive, ut sapientissimi homines putaverunt, ad aliquam animi mei partem pertinebunt: nunc quidem certe cogitatione speque delector.* Sed a libro vetere abest vox *animi*, quod verius puto. Ita enim veteres loquebantur. Horatius †††):

Non totus moriar magnaque pars mei
Vitabit Libitinam.

Ovidius *):

Parte tamen meliore mei super alta perennis
Astra ferar.

---

*) Ibidem.

**) Vid. Gell. N. A. III. 11. Hoc legendum esse coniecerat Ant. Augustinus, quem tamen bene refellit Fulvius Ursinus ad h. l. Faesi.

***) pag. 956. B.

†) cap. 10. §. 24. Nunc legitur: *nam, nisi Ilias illa exstitisset, idem tumulus* cet.

††) cap. 12. §. 30. Recentissimi editores e Codd. scripserunt: *afutura est ... pertinebit ... cogitatione quadam speque.* Orellius v. *animi* uncis inclusit.

†††) Od. III. 30, 6 sq. Muretum fefellit memoria, nam ap. Horatium legitur: *non omnis moriar multaque pars mei* cet.

*) Metam. XV. 875 sq.

Sequitur locus, qui valde torsit et alios homines eruditos, et 289
ipsum in primis Manutium; ubi ita Cicero *): *Quare conservate, iudices, hominem pudore eo, quem amicorum studiis videtis comprobari tum dignitate, tum etiam venustate.* Manutius autem ita **): Quem hic locum habet *dignitas* aut *venustas?* Satis valere debet ad conciliandam Archiae iudicum voluntatem pudor ipsius et ingenium: plurimum vero ipsa caussa: quibus singulis aliquid addit, quo pateant illustrius. At haec, *tum dignitate, tum etiam venustate,* nescio quo modo intrusa prorsus nuda sunt. Ut omittam, quod hic loquendi modus, *Conservate hominem tum dignitate, tum etiam venustate,* mihi quidem parum satisfacit. Adde, quod venustas iucunda quaedam vel in vultu vel in corporis motu species est, quae ad commendationem Archiae, praesertim aetate provecti, nihil pertinet. Itaque prorsus videtur abundare. Glossema dicerem, si, quo adiungi posset, viderem. Nam glossemata, quae vocant, interpretandi caussa ponuntur. Sed ita hic aperta sunt omnia, de pudore Archiae, de ingenio, de caussa, ut nullum interpretationis lumen desiderent. Hoc tamen, quicquid est, et omnino, quaecumque sentimus et scribimus, ita probamus, dum ne hominibus eruditis et in hoc studiorum genere exercitatis improbanda videantur. Haec Manutius: ut homo disertus ac copiosus, multa, ut in loco depravato, non multum opis adferentia. Ego rem paucis expediam. Vox *studiis* abest ab omnibus antiquis libris. Delenda igitur et pro *venustate* legendum *vetustate* ***). Hoc enim dicit: pudorem et integritatem morum in Archia comprobari amicorum ipsius tum dignitate, tum vetustate. Luculli enim et Metelli et Catuli et alii praeterea viri gravissimi, quos antea nominarat, non tantum Archiae amici, sed veterrimi amici erant. Numquam autem ille, nisi plane vir bonus fuisset, talium virorum amicitiam aut tam facile comparare, aut tam diu conservare potuisset. Vocem *studiis* redundare, viderat et alius †): sed inepte in talibus viris, quasi in pulchellis pueris, venustatem commendari non viderat. Idque illorum, qui eum noverant, nemo miratur. Nescio, an hoc quoque addere debeam: quod paulo post legitur: *Quique est eo numero, qui semper apud
omnes sancti sunt habiti atque dicti:* non esse, cur quisquam 290
calumnietur ††). Ita enim et pro Marcello †††): *An ex eo numero, qui una tecum fuerunt?*

---

*) cap. 12. §. 31.

**) In edit. tamen postrema Mureti coniecturam secutus est. FAESI.

***) Mureto obsecuti sunt Ernestius atque Orellius.

†) Lambinus, qui eam omiserat. FAESI.

††) Orellius vulgatam lectionem tuetur. Stuerenburgius post Weiskium atque Matthiaeum scripsit *idque est eo numero ... itaque dicti.* Vid. R. Klotzii Quaestion. Tull. I. pag. 137 sq.

†††) cap. 7. §. 21. pag. 51. ed. Wolf. qui tamen hanc structuram non Ciceronianam esse existimat. FAESI.

CAPUT XVI.

Proverbium ab aliis praetermissum e Plutarcho.

Reperiuntur nonnulli homines, qui, dum faceti ac dicaces videri volunt, nullam salse aliquid dicendi occasionem praetermittunt maluntque saepe amicum quam dictum perdere *): faciliusque flammam ardentem in ore, quam dictum aliquod aculeatum continerent **). Talis erat ille, de quo Horatius ***):

dum modo risum
Excutiat sibi, non hic cuiquam parcet amico.

Neque in privatos modo ac sortis suae homines, sed et in principes immoderata illa maledicendi libidine abutuntur: non cogitantes, quam stultum sit scribere in eos, qui possunt proscribere †); et, ut Cicero ††) alicubi loquitur, gladio *ἀντιμυκτηρίζειν*. Vitae igitur periculo dicacitatis famam aucupantur sparguntque voces per iugulum fortasse redituras: ac plerumque levissimae rei, ut Plato ait †††), verborum, gravissimas poenas sufferunt. Ac ne mortui quidem aliam mercedem ferunt, quam ut de eis dicatur, quod de Tantalo Euripides *),

ἀκόλαστον ἔσχε γλῶσσαν, αἰσχίστην νόσον.

Eiusmodi homines Plutarchus in commentario, quo tradit, quibus notis adulator ab amico discerni queat **), ait, *τὴν περὶ τὸ φρέαρ ὄρχησιν ἀτεχνῶς ὀρχεῖσθαι.* Quod cum proverbii figuram habere videatur, quaesii nuper, num in illam praeclaram congeriem adagiorum, quae Florentiae cum tot speciosis ac magnificis titulis impressa tum primum prodierat, relatum esset. Sed hoc dum quaero, ea vidi, quae vidisse piguit. Neque ego ullum umquam inspexi librum, qui magis confirmaret vetus dictum: *Magnus liber, magnum malum* ***). Sublata quidem omnia,
291 quae piorum animos offendere poterant, existimo: neque dubito, quin Episcopus Regiensis, qua rerum sacrarum intelligentia et qua in rebus sibi mandatis diligentia est, quod suarum partium erat, egregie praestiterit: sed vellem aliquid diligentiae ab aliis collatum ad ea quoque tollenda, quae ineruditis errorem obiicere,

---

*) Quinctilianus Inst. Or. lib. VI. cap. 3. §. 28. *Laedere nunquam velimus longeque absit propositum illud, potius amicum quam dictum perdendi.*

**) Dictum est Ennii ap. Cic. de Or. lib. II. cap. 54. §. 222. *flammam a sapiente facilius ore in ardente opprimi, quam bona dicta teneat.*

***) Satir. I. 4, 34 sq.

†) Verba Pollionis in Augustum ap. Macrob. Saturn. lib. II. cap. 4. Faesi.

††) De Legg. lib. IV. pag. 717. D. St. ubi vid. Ast. Cf. lib. XI. pag. 935. A. St. Faesi.

†††) Imo *Cassius* ad Div. XV. 19. D. R. — Repetit hunc Cassii iocum Seneca Suasor. I. pag. 6. ed. Bipont.

*) Orest. v. 10.

**) pag. 68. A. De hoc proverbio vid. Zenob. IV. 100. Diogenian. VI. 21.

***) Callimachi dictum, de quo vid. Athen. Epit. III. pag. 72. A. et Casaub. Animadvv. III. 1. Faesi.

eruditis nauseam movere possent. Nam cum is, qui primus aliquot proverbiorum millia collegerat, qui utinam aut ne attigisset umquam theologica, aut in eis religiosius et sincerius versatus esset, homo, qui neque legendo expleri, neque scribendo defatigari posset, multa in illo praecipiti scribendi calore male interpretatus esset, multa coniecisset in illum acervum proverbiorum, quae proverbia non erant: decuit certe utriusque incommodi partem aliquam ab eis tolli, qui provinciam illius operis perpurgandi susceperant: et in eorum, quae detracta essent, locum substitui, si qua ab eo omissa viderentur. Nunc omnes fatuas interpretationes intactas reliquerunt eisque tanquam sacris pepercerunt: quae proverbia non sunt, non tantum non resecuerunt, sed multa praeterea, ut liber grandior fieret, addiderunt: et tamen sic quoque multa, quae vere proverbia sunt, omiserunt. Ac vellem suum cuique tribuissent, eorum saltem, quorum nomina damnata non sunt. Ita enim sciret quisque, quid in quoque aut laudaret aut reprehenderet. Nunc quicumque rudem illam et indigestam molem congessit: Paulum enim Manutium fuisse, nemo mihi umquam persuaserit: qui etiam brevi scripto testatus est, se ea tantum, quae imprimenda acceperat, aliis imprimenda dedisse: credo, quod ipse non satis digna pleraque iudicaret, quae typis suis excusa legerentur: ille igitur *ἕλξας ἐφ' ἑαυτὸν, ὡς ὁ καικίας, νέφη* *) omnes omnium reprehensiones in caput suum traxit. Cum enim nobis interdictum sit **) lectione aliorum omnium librorum, quibus proverbia explicantur: quicquid stolide, quicquid imperite, quicquid ineleganter dictum erit: id scilicet ei uni, cuius ille liber est, imputari ***) oportebit. Ita homines interdum, dum aliorum gloriam ad se trahere conantur, alienae stultitiae succidanei, ut Plautus †) loquitur, fiunt. Sed haec, si videbitur, alias. Nunc, quod coeperamus, exequamur: *Quorum puteorum neque obstructa ora sunt, neque crepidines paulo altius exaggeratae: neque denique quidquam est, quod obiectu suo prohibeat, ne quis in eos incautior prolabatur: quales multos ruri videmus: si qui circa eos choreas agant, magnum* 292
periculum adeunt, ne, dum progrediuntur, regrediuntur, corpus in orbem movent, saltitant, in puteum delapsi mergantur. Proverbii igitur usus esse poterit in eos, qui per ludum ac lasciviam tale aliquid factitant, ut eo ipso se in magnum aliquod periculum coniiciant.

---

*) Scrib. *ἐφ' αὐτόν*, ut Muretus iam in Epist. ad Giphanium Opp. Tom. I. pag. 544. correxerat. Ibi tamen *νέφος* scribitur. Versus ab Aristotele Meteorolog. II. 6. Plutarch. *Πολιτ. παραγγ.* pag. 823. B., qui solus exhibet *νέφη*, Gell. N. A. II. 22. servatus. Faesi. — Ap. Aristotelem diserte legitur: *ὅθεν καὶ λέγεται ἡ παροιμία· ἕλκων ἐφ' αὑτὸν ὥστε καικίας νέφος.* Ibi unus liber Bekkeri *πρὸς ἑαυτόν*, tres libri *ὥσπερ* pro *ὥστε*.

**) Vid. Indicem Roman. librorum prohibitorum edit. 1559. Faesi.

***) Argenteae aetatis verbum. Vid. Krebsius Antibarb. pag. 256. qui a Faesio ad h. l. annotata falso tribuit Ruhnkenio.

†) Epidic. I. 2, 37.

CAPUT XVII.

De libro Proverbiorum nuper edito Florentiae.

Ne quis me putet, quae superiori capite dixi de Florentina Proverbiorum editione, sine causa dixisse et alienae industriae iniquum existimatorem fuisse: proponam hic aliquot exempla, ut quidque occurret: non enim mihi tantum est otii, ut plures horas ea in re perdere libeat: ex quibus illa vere ac merito dicta esse intelligatur. Atque, ut hinc exordiar, ait alicubi in Odis Horatius *), se Veneri sacrificare velle, quam in se nimis saevam experiatur: sperare autem, ubi ei hostiam mactaverit, illam sibi leniorem fore. Atque hoc ita exprimit: *Mactata veniet lenior hostia.* Inde Erasmus aliud cogitans proverbium fecerat, *Mactata hostia lenior*, et adfirmarat, dici de spontaneis ac mansuetis. Nonne oportuit tam ridiculam interpretationem tolli ab iis, qui a se falsas interpretationes sublatas esse profiterentur? Nam si quis vel inspecto Horatii loco non viderit, quam hoc ridicule dictum sit: prope est, ut alia proverbii figura dicat aliquis, minus ei esse sensus, quam mactatae hostiae. Plautus ludens dixerat, Amphitruonem suam neque tragoediam, neque tamen plane comoediam fore, sed tragocomoediam **). Isti hanc ipsam vocem κωμῳδοτραγῳδίαν proverbium esse dixerunt de re, quae ex laetis simul et tristibus constaret. Quis igitur modus proverbiorum scribendorum futurus est, si talia quoque proverbia accipimus? Cognoverant ex Varrone ***), in bulgam seu vesicam olim condi solitos numos. Statim natum proverbium est: *Ad oculos magis, quam ad vesicam pertinet.* Quo praeclaro proverbio quis, quaeso, umquam antiquus scriptor usus est? Saltem unum citassent. Eiusdem generis sunt illa: *Fluvii cursus non detorquendus: Pauca male parta, multa bene comparata perdunt:*
293 *Conscientia crimen prodit: Patere legem, quam ipse tulisti: Tonderi pecus, non radi debet: Temporibus servire decet: Pygmaei vel Thiodamas cum Hercule: Amor fit ira iucundior: Voluptas malorum esca:* et talia, ὅσα κόνις. Ut enim quibusdam hominibus male affectis, quicquid edunt, in bilem aut in pituitam, ita istis, quicquid legunt, in proverbium vertitur. Versus est Catulli ex Epithalamio †): *Omnia omnibus annuit.* Descripserunt ad verbum, quae ego abhinc viginti annos ad eum ver-

---

*) I. 19. extr.

**) Prol. v. 59. ubi vulgo legitur *tragicocomoedia.*

***) De Re Rust. lib. III. cap. 17. §. 2. *illae autem maritimae piscinae nobilium ... magis ad oculos pertinent quam ad vesicam et potius marsupium domini exinaniunt quam implent.*

†) Ex Carm. LXI. 163. in nuptias Iuliae et Manlii. Vid. Mur. Schol. in Catull. Opp. Tom. II. pag. 801. quae prodierunt a. 1554. de inscriptione huius carminis ibid. pag. 792. 798. Cf. P. Lazeri Diatr. Tom. IV. pag. 528. Faesi.

sum scripseram, eaque pro suis sumentes novum proverbium concinnarunt. Versus est, opinor, Euripidis *):

ἐπ' ἐχθροὺς θυμὸς ὁπλίζει χέρα,

id est,

In hostes ipsamet ira armat manum.

Eum isti ita verterunt: *inimicitias armabit ira manus.* Quid illa? *φῶς ἀγαθόν: Manuarium aes: Sternutaverunt Amores: Bilis in naribus: Planus semel crura fregit: Absens heres non erit: Oleo fraudare lucernas:* et illa, *Noxa caput sequitur: Herculis clypeus: Ab aula recessit: Levato velo de caussa cognoscere:* et illud omnium stultissimum, *Lex Africani:* et qualia in eo libro tam multa sunt, ut ea quaerere sit aquam in mari quaerere **); tanti fuerunt, ut propter tales nugas librum in tantam molem excrescere oporteret? Addam pauca quaedam, ut occurrent, et, si potero, insignia: quamquam ita multa sunt insignia, ut hoc ipso difficile sit reperire, quae dicantur insignia. Versus est Luciani ***): *Πώγωνα τίλλει κουρέων ὑπ' ὠλέναις.* Hunc quidam †) ex illis proverbium facit et ita vertit: *Barbam velle a puerorum ulnis.* Quot verba, tot peccata. *Πώγωνα,* id est *barbam,* interpretatur pilos, qui in ulnis nascuntur. Nihil ineptius. *Τίλλει* non est *velle*, sed *vellit.* Ridicule autem *ἐκ κουρέων* facit *κούρους,* id est *ex tonsoribus pueros.* Et *ὑπ' ὠλέναις* inepte interpretatur *ab ulnis*, cum *ὑπ' ὠλέναις κουρέων* sit *sub manibus tonsorum.* Versus est Aristophanis principio *τῆς Εἰρήνης· Αἶρ' αἶρε μᾶζαν ὡς τάχιστα κανθάρῳ.* Eum aiunt isti ab eruditis proverbii loco referri. Quaero, qui sint isti eruditi: aut quis umquam idoneus auctor hoc versu, ut proverbio, usus sit. Erasmus in quodam versu ††) scripserat, facile videri 294
proverbia scribere; idque se non negare: sed difficile esse chiliadas scribere. At si talia proverbia recipiamus, iam non chiliadas, sed myriadum myriadas †††) scribere facile fuerit. Quanto enim iustius in hunc ordinem referetur illud ex Pluto *)?

Ὡς ἀργαλέον πρᾶγμ' ἐστὶν, ὦ Ζεῦ καὶ θεοὶ,
Δοῦλον γενέσθαι παραφρονοῦντος δεσπότου.

Ut dicas, proverbii usum esse posse in eos, qui serviunt libidinoso amori, aut avaritiae, aut denique alicui cupiditati. Et illa ex Nebulis **):

Ὦ Ζεῦ βασιλεῦ, τὸ χρῆμα τῶν νυκτῶν ὅσον
Ἀπέραντον. οὔποθ' ἡμέρα γενήσεται;

---

*) Rhes. v. 84. Integer versus sic legitur: *ἁπλοῦς ἐπ' ἐχθροῖς μῦθος ὁπλίζειν χέρα.*

**) Hoc proverbiale dicendi genus veteres ignorabant.

***) Ocyp. v. 59. Tom. III. pag. 668. ed. Reitz.

†) Wolfii operae *quidem.*

††) Vid. titul. Adagior. pag. aversa. FAESI.

†††) Vocabulum *myrias* Latinis inusitatum.

*) principio.

**) principio, ubi nunc legitur *οὐδέποθ' ἡμέρα* pro *οὔποθ' ἡμέρα* cet.

Ut dicas, proverbio uti posse aliquem, qui exempli caussa doleat, tot gentes haereticorum praestigiis occaecatas tam diu in tam crassa errorum caligine versari: cuique longum videatur, dum eis veritas illucescat. Sed non quicquid commode in varios sensus flecti potest, statim proverbium est. *Insuere in saccum* vel *culeum*, ait, cuicumque est ex illis paroemiologis *), vulgo dicimus, pro circumvenire aliquem vel ludere. Nescio an ita loquantur in Germania **), aut in alia quapiam gente, unde est, quisquis est, qui hoc scripsit. Sed ego putabam, non Germanica, aut Gallica, aut Italica, sed Latina tantum et Graeca vetera proverbia eo libro contineri. Latini autem de parricidis loquentes dicunt quidem eos in culeum insuendos esse ***), non tamen ludo, neque ut eos circumveniant: neque hoc proverbio dicunt. Plato libro decimo de Rep. †) dixerat poëtarum metra, spoliata musices coloribus, similia esse eorum vultui, qui aetate quidem integra sunt, sed formosi non sunt: id est, *τοῖς τῶν ὡραίων προςώποις, καλῶν δὲ μή. οἷα γίνεται ἰδεῖν, ὅταν αὐτὰ τὸ ἄνθος προλίπῃ.* Isti proverbium fecerunt: *Formosus sine pulchritudine*, in eos, qui pigmentis exoticam, ita enim loquuntur, formam adsciverunt. Persarum reges, quibus a populis potestatem omnium rerum sibi tradi volebant, ab eis symbolice per legatos terram et aquam petebant ††). Quam qui dabant, significabant, se imperium accipere. Res vulgo nota est. Isti pro-
295 verbium fecerunt, *Terram et aquam poscere*, et, *terram et aquam dare*, pro bellum alicui inferre, et bellum cum aliquo suscipere. *Massilienses mores* colere dixerat Plautus in Casina †††) eum senem, qui armigero filii sibi pro puella supposito facere id voluerat, quod novae nuptae solet *), eo respiciens, quod Massilienses, etsi ab aliis ut severi praedicantur, mollitiei tamen nomine male audiebant, ut est apud Athenaeum **), credebanturque *γυναικοπαθεῖν*. At isti *Massilienses mores* apud Plautum optimos et probatissimos interpretantur. S. Hieronymus ***) verba, quibus usus erat Iovinianus, irridens, ita scripserat: *Rogo, quae sunt haec portenta verborum? quodve scriptionis dedecus? Nonne vel febrem somniare eum putes, vel arreptum morbo phrenetico Hippocratis vinculis alligandum?*

---

*) Vocabulum neque Graecis neque Latinis usitatum, quamquam illi dixerunt *παροιμιολογεῖν*.

**) Alienum est, quod Germanorum vulgus dicit: *Jemanden in den Sack stecken.*

***) Vid. Cic. pro Rosc. Amer. cap. 25 extr. de Invent. lib. II. cap. 50. §. 119.

†) pag. 601. B. St. ubi recte *γίγνεται*.

††) Cf. Mur. Schol. in Arist. Rhetor. II. Opp. Tom. III. pag. 776.

†††) V. 4, 11. Cf. Mur. Comm. in Cic. Catil. II. Opp. Tom. II. pag. 593. Io. Brodaei Miscell. III. 27. L. Coelii Rhodig. Lect. ant. XVI. 8. Faesi.

*) Imitatur Muretus Terentium Eunuch. V. 4, 35.

**) lib. XII. pag. 523. C. ed. Casaub. ubi vid. Schweigh. Faesi.

***) adv. Iovin. I. non longe a princ. Tom. IV pag. 145. ed. Benedictin. Paris. 1706. ubi scribitur: *quod descriptionis dedecus? nonne vel per febrem* cet.

respiciens videlicet ad ea vincula, de quibus Hippocrates ἐν τῷ κατ' ἰητρεῖον *). At isti, quae argumentis fortissimis roborata sunt, vel scripturarum testimoniis, ea tradunt ab Hieronymo dici vinculis Hippocratis alligata. Quod si quis obstinatius defendere audeat, ipsemet vinculis Hippocratis alligandus esse videatur. Sed haec hydra quaedam est. Quo plura capita amputaveris, plura succrescunt.

CAPUT XVIII.

Dictum elegans Io. Antonii Lucatelli, episcopi Venusini.

Vere et graviter dicere solitum memini Io. Antonium Lucatellum **), et virum et philosophum optimum, qui postea episcopus Venusinus fuit, tunc autem in familia magni illius Hippolyti Cardinalis Ferrariensis mecum amicissime coniunctissimeque vivebat, quod Socrates in cibo ac potu faciendum esse monuisset, id contra fieri oportere in iis, quibus animus aleretur. Etenim apud Xenophontem ***) Socrates eos cibos summo studio vitandos esse dicit, quibus etiam, qui non esuriunt, ad edendum provocantur: et eos potus, qui etiam non sitientem adducunt, ut bibat. Contra autem ii sermones utilissimi sunt atque omni studio consectandi, qui in animis languentibus excitant cognitionis et scientiae cupiditatem.

CAPUT XIX. 296

Emendatus Plauti locus e Bacchidibus.

Demus aliquid istis, qui Plautum alieno labore emendare cupiunt, quod, cum libuerit, ut solent, arripiant pro suo. Versus sunt e Bacchidibus †):

Postquam aurum abstulimus, in navem conscendimus,
Domum cupientes, forte ut adsedi in stega,
Dum circumspecto: atque ego tum lembum conspicor,
Longum est rigorem maleficum exornarier.

Ubi illud *atque* ita positum est, ut in illo Virgilii ††),

Atque illum in praeceps prono rapit alveus amni.

Sed hoc fortassis omnes vident. Eorum autem versuum postremum quis, quaeso, intelligit? *Strigas* vocabant mulieres maleficas, quas etiam noctu volare arbitrabantur: eodemque modo

*) pag. 740. ed. Foës.
**) Vid. Mur. Opp. Tom. III. pag. 855.
***) Memorab. Socr. lib. III. cap. 3. §. 6.
†) II. 3, 43.
††) Georg. I. 203.

strigones homines maleficos. Quorum vocabulorum utroque hodieque vulgus in Italia utitur. Vafer igitur ille servus, quem lembum maleficum vocaturus erat, quod eo piratas vectos esse simularet, cum prius, quasi idem valente *) vocabulo, strigonem nominavit: ut plane legendum sit hoc modo:

Longum, strigonem, maleficum exornarier.

CAPUT XX.

Loci quidam ex Oratore Ciceronis ad Brutum illustrati.

M. Cicero etsi de laudibus suis non invitus praedicabat potiusque in eam partem peccabat, ut in eis immodicus atque immoderatus esset: semper tamen diligenter cavit, ne sibi ingenii laudem arrogaret: potiusque videri voluit labore et diligentia, quam ingenii praestantia aliquam dicendi facultatem consecutus. Intelligebat enim, nihil esse invidiosius, quam de ingenio suo
297 gloriari: cum quavis laude facilius homines aliis, quam laude ingenii cedant, ut vere cecinit Martialis **):

Aurum et opes et rura frequens donabit amicus.
Qui velit ingenio cedere, rarus erit.

Nota igitur illa sunt ***): *Quominus ingenio possum, subsidio mihi diligentiam comparavi:* et †), *Si quid est in me ingenii, iudices: quod sentio quam sit exiguum:* et ††), *Aristoteles ait omnes ingeniosos melancholicos esse: ut ego tardiorem esse me non moleste feram:* et similia. Sed et in Oratore ad Brutum locus quidam est, in quo sibi ingenii laudem detrahit: quod tamen eo minus animadvertitur, quia locus ille aliquot vocibus mancus ac mutilus legitur etiam in iis libris, qui cum librorum veterum acervis collati esse dicuntur. Ita enim eum vulgo scriptum videas †††): *Atque haud scio an plerique nostrorum oratorum ingenio plus valuerint, quam doctrina; itaque illi dicere melius quam praecipere, nos contra fortasse possumus.* Sed complures iam anni sunt, cum Alexander Glorierius, tunc quidem magnae spei adolescens, nunc autem vir clarissimus, quique magnis in republica muneribus praefectus concitatae iam pridem exspectationi praeclare omni ex parte respondeat, librum veterem mihi utendum dedit, in quo ita integrius et emendatius legebatur: *Atque haud scio an plerique nostrorum oratorum contra*

---

*) Rectius dicitur *significante.*

**) Epigr. VIII. 18, 9.

***) Or. pro Quintio cap. 1. §. 4.

†) Or. pro Arch. poëta init.

††) Disput. Tuscul. lib. I. cap. 33. §. 80. ubi nunc legitur: *Aristoteles quidem ait ... ut ego me tardiorem esse non moleste feram.*

†††) cap. 42. §. 143. Orellius nil mutavit, glossemata illa additamenta iudicans. Recte. Sic etiam Ern. et Meyer. Faesi.

atque nos ingenio plus valuerint, quam doctrina. Itaque illi dicere melius quam praecipere: nos contra fortasse possumus melius docere. Eodem illo in libro ita scriptum erat*): *Quomodo enim vester Axilla Ahala factus est, nisi fuga litterae vastioris? Quam litteram etiam e maxillis, et axillis, et vexillo, et paxillo consuetudo elegans Latini sermonis evellit.* Et paulo infra**): *decemvirorum stlitibus iudicandis:* non ut vulgo, *litibus iudicandis.* Neque haec indigna visa sunt, quae adnotarem.

---

*) cap. 45. §. 153. Ern. et Orellius *Ala*, Meyerus *Ahala*, vid. Frotscher. ad Rutil. Lup. pag. 286. In seqq. Meyerus exhibet *pauxillo*, deinde cum Orellio *et maxillis et taxillis.*

**) cap. 46. §. 156. *stlitibus* probat Orellius, recepit Meyerus.

298 # M. ANTONII MURETI

I. C. AC CIVIS R.

VARIARUM LECTIONUM

LIBER XIII.

CAPUT I.

Nigidii rationes quaedam, quibus contendebat, natura inesse in vocibus vim significandi. Unde sumptae sint, indicatum.

Levi prorsus et futili argumento usus est P. Nigidius*), ut doceret, nomina et verba naturalem quandam significandi vim habere, non quae eis hominum arbitratu quasique conventione quadam imposita esset. Scripsit enim id perspici posse ex vocibus *Ego*, *Tu*, *Mihi*, *Tibi*, *Nos* et *Vos*, itemque ex Graecis provocabulis, quae idem valerent**). Nam, *Ego*, *Nos*, *Mihi* neque profuso intentoque flatu vocis, neque proiectis labiis pronuntiari, sed et spiritu et labiis quasi intra nosmetipsos adductis atque compressis. At cum *Tu*, *Tibi*, *Vos* dicimus, labias***) sensim primores emoveri ac spiritum atque animam porro versum, et ad eos, quibuscum loqueremur, intendi. Dignum sane argumentum, quod ex multis seligeretur a Gellio eique praeter cetera lepidum et festivum videretur. Existimo autem illud, qualecumque est, e Chrysippi fontibus haustum ac derivatum fuisse. Qui cum superiorem animi partem, id est τὸ ἡγεμονικὸν, in corde, non in cerebro, esse contenderet: vel ex eo id colligi posse dicebat, quod, cum dicimus *Ego*, natura ipsa duce et ita quodammodo cogente natura ipsius litterae, quae eius vocis princeps est, mentum deorsum ad pectus et ad cor movemus: ut
299 quasi nutu ostendamus, eam partem, qua praecipue sumus id, quod sumus: *Mens enim cuiusque*, ait Cicero †), *is est quisque.*

---

*) Ap. Gellium N. A. X. 4.

**) Rectius dicitur *significarent*. Kraft.

***) Usitatius fuisset *labia* neutr. plur., cf. Krebsii Antibarb. pag. 265. Doederlini Latein. Synon. Tom. V. pag. 154.

†) de Rep. lib. VI. cap. 24. §. 26. (Somn. Scip. cap. 8.)

Addebat illud quoque, naturale esse, ut de nobis loquentes nosque ipsos ostendere volentes digitum indicem ad pectus referamus, non ad caput: ex quo effici, ut natura ipsa quodammodo docere videatur, praecipuae partis et eius, quae hominem constituit, non in capite, sed in corde sedem ac domicilium esse. Quoniam autem videbat Chrysippus, promptam ac paratam esse ἔνστασιν adversus illud prius argumentum ex voce ἐκεῖνος, cuius idem esset principium, quod τῆς ἐγώ: subiecerat pulchram sane et ingeniosam dissolutionem. Neque enim tantum priorem syllabam vocis *Ego* ita conformatam esse, ut eam qui proferret nutu se, id est, pectus suum, ostenderet: verum et posteriorem, id est syllabam *go*, nihil habere, ut ipse loquebatur, apostematicon, id est, quo quidquam extra nos positum indicaretur. At vocem ἐκεῖνος incipere quidem ab eadem syllaba; sed sequi statim syllabam κεῖ: in qua inesset vis quaedam significandi aliquid a nobis seiunctum ac separatum. Haec tam ingeniose fatua vix a summis viris dicta crederemus, nisi ex Varrone *) didicissemus, nihil a quoquam aegroto somniari posse tam stultum, quod non aliquis Philosophorum serio dixerit.

CAPUT II.

Virgilii locus e sexto Aeneidos illustratus.

Quid est, quod doctissimo poëtarum Maroni, qui infantes mortui sunt, eos dies ipsa abstulisse dicitur? Noti enim sunt versus illi e sexto divini poëmatis **):

Continuo auditae voces, vagitus et ingens,
Infantumque animae flentes in limine primo,
Quos dulcis vitae exsortes et ab ubere raptos
Abstulit atra dies et funere mersit acerbo:

et existimo, eum ad consuetudinem et ad opinionem veterum respexisse: apud quos qui iuvenes immaturam, ut videbatur, mortem obierant, albescente caelo ante solis exortum a propinquis efferri solebant: quod nefas opinarentur, tanti mali tantaeque calamitatis spectatorem ac testem esse Solem. Atque 300
eam ob caussam dies ipsa eos auferre ac rapere dicebatur: quod, ut primum dies apparere coeperat, auferebantur. Qua de re ita Eustathius ***): φασὶ γὰρ ὅτι τοὺς τοιούτους νέους ἅμα ἡμέρᾳ ἐξωσίουν ταφῇ οἱ προσήκοντες, ὡς μὴ ἀνεκτὸν ὂν ἡλίῳ θεαθῆναι τοιοῦτον κακόν. διὸ καὶ ἐλέγετο ἁρπάζειν αὐτοὺς ἡ ἡμέρα. Sic raptum ab aurora, quae eadem et dies est, Orionem fabulan-

---

*) Eumenidibus ap. Non. I. 275. pag. 56. ed. Merc.
Postremo nemo aegrotus quidquam somniat
Tam infandum, quod non aliquis dicat philosophus.
Cf. Cic. de Divin. lib. II. cap. 58. §. 119.

**) v. 426 sqq.

***) ad Odyss. *E.* 121. pag. 1527. In edit. Wolfii omissum est ἅμα ante ἡμέρᾳ.

tur *). Atque hoc colore **) usus est Nero, cum Britannicum fratrem suum, qua nocte veneno sustulerat, ea ipsa humandum curavit. Qua de re ita prudentissimus historiae scriptor, Tacitus ***): *Nox eadem necem Britannici et rogum coniunxit.* Et paulo post: *Festinationem exsequiarum edicto Caesar defendit, id a maioribus institutum referens, subtrahere oculis acerba funera, neque laudationibus aut pompa detinere.*

CAPUT III.

De Anchisae morte variae veterum scriptorum sententiae.

Varia admodum et inter se discrepantia de morte Anchisae, qui Aeneae pater fuit, veteres prodiderunt. Sunt enim, qui annos natum octoginta in Phrygia obiisse dicunt †) ostendique tumulum ipsius in monte Ida, ubi pastores et bubulci quotannis per autumnum sacra faciant. Pausanias ††) mortuum in regione Laconica tradit, antequam in Siciliam perveniret: sepultumque in monte, qui ex eo Anchisias vocetur. Virgilius †††) in Sicilia: quam opinionem νεωτέρων τινῶν esse ait Eustathius *). Cato, ut a Servio **) relatum est, cum Aenea filio in Italiam pervenisse.

CAPUT IV.

Versus Graecus in eos, qui, robusti cum sint, mendicant tamen, emendatus.

Mendicos quosdam videmus, qui mendicandi victus quasi artem quandam factitant, quique, cum robusto sint corpore et validis lacertis, languori tamen et ignaviae ita dediti sunt, quidvis ut
301 malint, quam labore et industria sua sibi unde vivant quaerere. Eis vetere versu iubemur panem dare: et insuper quasi pro opsonio pugnum impingere: illud quidem, quia homini panem petenti negare vix hominis videtur, hoc autem, ut discant ab

---

*) Cf. Apollodor. Bibl. lib. I. cap. 4. s. 4.

**) Hac vi serioris aetatis esse videtur, Quinctiliani, Iuvenalis, auctorum Iuris, non Ciceronis. Faesi.

***) Annal. lib. XIII. cap. 17. Cf. Suet. Ner. cap. 33. *Quum ille* (Germanicus) *ad primum gustum concidisset ... postero die raptim translaticio extulit funere.*

†) Scribendum erat *dicant*, vid. Frotscher. ad Vol. I. pag. 144. De re cf. Eustathium, cuius locum infra adscripsimus.

††) lib. VIII. cap. 12. §. 8 sq. ubi mons ille, qui Mureto est *Anchisias*, nominatur Ἀγχισία et Ἀγχισίαι, vid. var. lect. in edit. Schubarti et Walzii Vol. III. pag. 62 sq.

†††) Aeneid. V. 709. 761. Cf. Hygin. fab. 260. *In hoc autem monte* (Eryce) *dicitur etiam Anchises sepultus.*

*) ad Iliad. *M.* pag. 894, 35.

**) ad Aen. IV. 427.

illa foeda parandi victus ratione absistere et intelligant, se bonis omnibus merito odiosos esse. Versus Graecus hic est *):

Δὸς ἄρτον πτωχῷ καὶ κόνδυλον ὄψον ἐπ' αὐτῷ.

Est autem versus ἀκέφαλος, ut cuius prima syllaba brevis sit. Aliter eum ab Eustathio et legi et exponi scio; sed, ut suum cuique, mea mihi interpretatio magis arridet.

CAPUT V.

De loco quodam Horatii adversus sententiam cuiusdam, qui eum corrupit, disputatum.

Horatius cum veteres tragicos ac comicos Latinos in componendis iambicis versibus mire negligentes fuisse dixisset, indignamque eis veniam datam esse: quaerit, num idcirco, si quis scripturus sit, eorum negligentiam imitari debeat et, ut Teucer sub Aiacis clypeo, ita sub auctoritate eorum latere; an potius imitari severitatem ac diligentiam Graecorum, qui tantam sibi licentiam non sumpserunt, sed versus suos multo certioribus multoque arctioribus legibus adstrinxerunt. Tum subiicit, eum, qui nihil aliud in scribendo studeat, nisi ut tutus sit a reprehensoribus et ut se aliorum exemplo tegat, neque ulterius cavet **), quam ne quid admittat, in quo veniae spem promptam ac paratam non habeat, nullam laudem mereri: sed, ut liberalissime cum eo agatur, hoc tantum dici posse, eum vacare culpa. Hortatur ergo Pisones, ne id sibi satis esse ducant, sed versent diurna ac nocturna manu Graecos poëtas et ad eorum exemplum scripta sua dirigere conentur. Versus autem, quibus id praecipit, hi sunt ***):

Non quivis videt immodulata poëmata iudex:
Et data Romanis venia est indigna poëtis.
Idcircone vager, peccemque licenter: an omnes
Visuros peccata putem mea? tutus et intra 302
Spem veniae cautus, vitavi denique culpam,
Non laudem merui. Vos exemplaria Graeca
Nocturna versate manu, versate diurna.

Tutus, inquit, id est, si tantum me tutum alieno exemplo praestitero; et si cautus fuero intra spem veniae: neque aliud cavero, quam ne illos quasi cancellos et limites transiliam, intra quos eandem veniam sperare possum, quae iam aliis ante concessa est: culpam denique vitasse, non laudem meruisse dicar. Quae

*) Ap. Eustath. ad Iliad. Ψ. pag. 1322, 41.

**) Scribendum videtur *caveat*. Faesi.

***) v. 263 sqq. Bentleius distinguit ac legit: *Idcircone vager, scribamque licenter? ut omnis Visuros peccata putem mea; tutus et intra Spem ven. cautus?* I. C. Jahnius: *Idc. vag. scrib. licenter? Ut omnes Visuros pecc. p. m. t. et intra Spem v. cautus: vitavi* cet.

sententia cum et vera et perspicua sit: quidam *) tamen, qui eam non intelligeret, ausus est locum depravare: et ubi recte legebatur, *intra spem veniae*, quasi pro imperio iubere, ut legatur *extra spem veniae*. Verba eius subieci, e quibus hominis et cautio et modestia cognosceretur. Mendose **) in omnibus libris legebatur, *intra spem veniae cautus*. Quae scriptura mire torsit eos omnes, qui in hanc Epistolam commentarios scripserunt. Ego autem coniectura ductus et ab ipsius veritatis voce admonitus locum corruptum ita emendavi: *et extra spem veniae cautus*. Neque hoc satis. Addit sanctionem. Si quis dissentire audeat, e doctorum numero summotum iri. Sed ipsum audire praestat: *Sic*, inquit, *legendum; quicquid obstrepant semidocti seu potius indocti quidam. Nam quid perversius lectione vulgata?* Haec ille. Mihi vero sive semidocto, sive etiam, si quis ita malit, indocto sesquidoctus ille plane extra spem veniae peccasse in Horatium non hoc tantum loco videtur.

CAPUT VI.

Alius Horatii locus illustratus.

Horatii versus sunt e primo Epistolarum ***):

Rupit Hyarbitan Timagenis aemula lingua,
Dum studet urbanus tenditque disertus haberi.

Quos in versus decuit interpretem illum, qui quicquid usquam viderat, legerat, audierat, somniaverat, *αὐτῷ τῷ θυλάκῳ* in
303 commentarios suos congerebat, de Timagene, si quid haberet, dicere. Et tamen in priori editione silentium: in posteriori pauca quaedam ex Suida. Praetermittenda certe non erant, quae de eo leguntur apud Senecam libro tertio de Ira †): ex quibus et Timagenis maledicentia et contumax animus et Augusti comitas ac facilitas optime cognoscitur. Addi poterant et illa Plutarchi ex libro de discrimine adulatoris et amici ††): *Τιμαγένης ἐξέπεσε τῆς Καίσαρος φιλίας, ἐλευθέρᾳ μὲν οὐδέποτε φωνῇ χρησάμενος. ἐν δὲ τοῖς συμποσίοις καὶ τοῖς περιπάτοις ἑκάστοτε πρὸς οὐδ' ἡντινοῦν σπουδὴν, ἀλλ' ὅ τί οἱ εἴσαιτο γελοΐον Ἀργείοισιν, αἰτίαν φιλίας, ὥςπερ σόφισμα λοιδορίας προςφερόμενος.* Sed non dubito, quin haec quoque habuerit in scidis et adversariis suis:

---

*) Lambinus, notatus etiam cap. prox. Wolf.

**) Sunt verba Lambini ex edit. prima. Illa quae sequuntur *Sic legendum* cet. accesserunt in edit. altera. Faesi.

***) Ep. 19. v. 15 sq. Nunc scribitur *Iarbitan*. Vid. Weichert. de Iarbita Timagenis aemulatore in Poëtar. Latinor. Reliqq. (Lips. 1830.) pag. 393 sqq.

†) cap. 23.

††) pag. 68. B. ubi distinguas: *χρησάμενος, ἐν δὲ τοῖς συμποσίοις καὶ πιριπάτοις ... σπουδήν*

ἀλλ' ὅ τι οἱ εἴσαιτο γελοΐον Ἀργείοισιν,

coll. Hom. Iliad. II. 215.

in quibus iam pridem notaverat, quicquid alii aut iam dixerant aut quandoque *) dicturi erant.

CAPUT VII.

Illustratus locus Tibulli.

Distichon est Tibulli ad amicam **):

Tunc veniam subito, nec quisquam nuntiet ante:
Sed videar caelo missus adesse tibi.

Cuius priorem partem interpretati sunt alii ex Plutarcho ***). Eam videlicet Romanorum fuisse consuetudinem, ut domum ex peregrinatione redituri praemitterent, qui uxoribus nuntiarent ipsos adventare, sive ut illae se diligentius ad viros decenter excipiendos praepararent: sive ne viri tanquam de illarum pudicitia dubitantes subito eas opprimere velle viderentur: sive, ut quidam alii dixerunt, ne repentina vis gaudii ex subito virorum adspectu eas graviore aliquo incommodo adficeret. Sed ad posteriorem versum nemo adhuc, quod sciam, quidquam notavit, quo is illustrior fieret. Sciendum igitur est, fuisse illud vulgare loquendi genus, ut *caelo missos* dicerent, quos inopinato viderent. Neque mihi hoc credi postulo, sed gravi et erudito scriptori, Minucio Felici, qui ita scribit in Octavio †): *In hodiernum inopinato visos, caelo missos; ignobiles et ignotos, terrae filios nominamus.*

CAPUT VIII. 304

Refutatum impudens et impium mendacium Petri Criniti.

Petrus Crinitus ††), Florentinus, patrum nostrorum memoria libros aliquot scripsit de honesta disciplina: de quibus in universum quid sentiam, non habeo necesse dicere. Illud quidem certe negari non potest, multa in eis vulgaria pro reconditis, falsa pro veris, nova pro veteribus legi: quale est turpissimum illud et impudentissimum, ut ipse vocat, Senatus consultum, ex quo concinnavit caput octavum libri undecimi: quod nemo, nisi plane obesae naris, non statim animadvertit, nihil prorsus redolere antiquitatis, sed aut ab ipso Crinito confictum esse, aut, quod credibilius est, a nebulone aliquo, qui ipsi Crinito illudere voluerit. At hoc quidem non magni momenti est: nisi quod talia indigna certe erant, quae referrentur in eos libros, quorum in-

*) Hunc usum vocis *quandoque* Livii exemplo tuetur Sciopp. de stil. hist. pag. 134. ed. Fabri. Adde Sueton. Tit. cap. 9. Tacit. Annal. I. 4. VI. 20. Supra XI. 1. Faesi.

**) Elegg. I. 3, 89 sq. Alii *ne quisquam.*

***) Quaest. Rom. pag. 266. A.

†) cap. 22. §. 11. Cf. A. Politiani Miscell. cap. 18.

††) Cf. Mur. Praef. ad Schol. in Horat. sub fin. Opp. Tom. II. pag. 940.

scriptio honestam disciplinam polliceretur. Illud gravius et acriori reprehensione dignum, quod veritus non est optimo et religiosissimo imperatori, Theodosio, violatae religionis crimen adfingere. Etenim libri noni cap. 9. tradit Valentem et Theodosium Augustos ita scribere ad Eudoxium, praefectum praetorio, etsi ipse quidem Eudoxium non nominat: *Cum sit nobis cura diligens in rebus omnibus superni numinis religionem tueri: Signum Salvatoris* CHRISTI *nemini quidem concedimus coloribus, lapide aliave materia fingere, insculpere, aut pingere. Sed quodcumque reperitur, tolli iubemus, gravissima poena eos multando, qui contrarium decretis nostris et imperio quidquam tentaverint.* Atque id referre se ait ex libris Augustalibus: ita enim, inepta quadam ostentatione, Codicem Iustinianeum vocat; nolens eum usitato nomine appellare, ut reconditos aliquos libros tractare videretur. Sed profecto dignus fuit, qui falsi poena plecteretur, ausus sanctissimae Constitutionis verba corrumpere et eam ad impietatem detorquere. Ita enim legitur in Codicis Iustiniani libro primo, titulo octavo: *Impp. Theod. et Valent. A. A. Eudoxio P. P. Cum sit nobis cura diligens, per omnia superni numinis religionem tueri: Signum Salvatoris* CHRISTI
305 *nemini licere vel in solo, vel in silice, vel in marmoribus humi positis insculpere vel pingere, sed quodcumque reperitur tolli: gravissima poena multando eo, qui contrarium statutis nostris tentaverit, specialiter imperamus. Dat. xii. Kal. Iun. Hierio et Ardaburio Coss.* Ac ne quis fortasse putet, aliam veterum librorum scripturam fuisse: habeo ipse Codicem scriptum annos abhinc fere sexcentos, in quo plane eodem modo, ut in vulgatis, legitur. Licuerit fortasse Crinito in rebus ludicris ac levibus leges ac Senatusconsulta confingere: certe in re ad cultum divini numinis pertinente imperatoris commemorabili pietate ac religione praediti *) constitutio corrumpenda non fuit.

CAPUT IX.

Puerorum lusus, quibus maximi momenti negotia praesignificata sunt.

SOLENT pueri interdum colludentes imitari ea, quae maxime seria sunt; neque raro animadversum est, eorum ludicris quandam futurae sortis ac condicionis significationem contineri. Romulus certe, cum adhuc ignarus suae originis inter pastores educaretur **), rex ab illis per ludum creatus et per eam occasionem ad magnum patruum perductus puerilis simplicitatis praesagitionem re ac factis comprobavit. Quod ipsum et de Cyro ***) aliisque proditum novimus. Sed et L. Septimium Se-

*) Sumtum ex Cic. orat. pro Marc. cap. 4. ubi iure notatur a Wolfio. Cf. ad XV. 1. FAESI.

**) Vid. Liv. I. 4. Dionys. Halicarn. Antiq. Rom. I. 79, 81.

***) Herodot. lib. I. cap. 114.

verum, qui postea Romano imperio praefuit, tradit Spartianus *), cum adhuc puerulus esset, nullum alium ludum inter pueros exercuisse, nisi ad iudices: cum ipse praelatis fascibus ac securibus ordine puerorum circumstante sederet ac iudicaret. Quod autem his omnibus multo maius ac praestantius est, sanctissimo viro Athanasio **) summus ordo in Ecclesia Dei puerili quodam ludo praesignificatus est. Nam cum eum aequales sui, festo quodam die in littore maris colludentes, Episcopum creassent: et ad eum alios quosdam puerulos nondum baptizatos ***) perduxissent: ipseque eos observatis ad unguem †) omnibus Ecclesiasticis ritibus salutari aqua tinxisset: Alexander, episcopus Alexandriae, qui totum illum ludum eminus spectaverat atque etiam a principio iniquo animo tulerat: cum vocatis ad se pueris rem totam diligenter cognovisset, pronuntiavit, pueros illos rite 306
baptizatos videri, neque amplius baptizandos esse; adiicienda tantum ad illud mysterium ea, quae more atque instituto Christiano a sacerdotibus obiri oporteret. Eius autem Alexandri S. Athanasius successor fuit. Neque absimile est, quod de S. Ambrosio, Episcopo Mediolanensi, S. Paulinus, Nolanus Episcopus ††), memoriae prodidit, eum adhuc puerulum solitum esse quasi per iocum manus sororibus suis osculandas dare; cum sacerdotibus eum honorem ab illis tribui videret: nam se aliquando Episcopum fore.

CAPUT X.

Locus Demosthenis a Cicerone singulari artificio expressus.

Non quicquid more fit, iure fit: aliudque multo est, solere aliquid fieri, et aliud licere. Et haec tamen turpiter factis excusatio plerumque praetexi solet: neque fere quisquam est, quin iniuriam sibi fieri putet, quod alii complures diu impune fecerunt, si a se potissimum eius ulciscendi ducatur exordium. Sed acerrimus ac pugnacissimus oratorum Demosthenes, quem perurbane amicus quidam meus Aristotelem oratorum vocat, quod, ut in Aristotele, ita in Demosthene nihil otiosum, nihil redundans reperiatur, densa et compacta omnia et nervorum ac virium plena: is igitur graviter labefactat ac concutit hanc rationem de-

*) cap. 1.

**) Vid. eius vitam incert. auct. pag. CVII. B. et ex Simeon. Metaphr. pag. CXXXVII. C. in Opp. Athan. Tom. I. ed. Paris. 1698. Faesi.

***) De usu huius verbi vid. Muretus infra XV. 1. Cf. Krebsii Antibarb. pag. 124.

†) i. e. diligentissime. Sumta est similitudo a fabris, vid. Bentlei. ad Hor. Art. Poet. v. 294. Columella de R. R. lib. XI. cap. 2. §. 13. *Materies si roborea est, ab uno fabro dolari ad unguem ... debet.* Unde apparet, quo iure Muretus dixerit *ritus observare ad ungem.*

††) Paulinus, qui scripsit de vita S. Ambrosii, a multis quidem episcopus Nolanus esse perhibetur; sed duos hos esse et diversos, et auctorem vitae non episcopum, sed presbyterum Mediolanensem, admodum probabile est. Vid. Ambrosii Opp. ed. Colon. 1616. Tom. I. pag. 37 et 38. G. Faesi.

fendendi, eiusque fundamenta, impacto huius vehementissimi enthymematis quasi ariete quodam subruit*): οὐ γὰρ εἴ τι πώποτε μὴ κατὰ τοὺς νόμους ἐπράχθη, σὺ δὲ τοῦτο ἐμιμήσω, διὰ τοῦτο ἀποφύγοις ἂν δικαίως, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ἁλίσκοιο. ὥςπερ γὰρ εἴ τις ἑάλω, σὺ ταῦτα οὐκ ἂν ἔγραψας, οὕτως ἂν σὺ νῦν ἁλῷς, ἄλλος οὐ γράψει. Quae ita Latine reddita sunt a Fabio**): *Non enim si quid unquam contra leges factum est idque tu es imitatus, idcirco te convenit poena liberari: quin e contrario damnari multo magis. Num ut si quis eorum damnatus esset, tu haec non scripsisses: ita si tu damnatus fueris, non scribet alius.* Summus autem Latinus orator, ut peritum imitatorem decet, vim quidem ac pondus sententiae retinuit: sed eam toto dicendi genere immutato suam fecit. Ita enim scribit libro
307 tertio accusationis***): *Quid igitur dicet? fecisse alios? quid est hoc? utrum crimini defensio, an comitatus exilio quaeritur? Tu in hac republica atque in hac hominum libidine, et, ut adhuc habuit se status iudiciorum, etiam licentia, non ex iure, non ex aequitate, non ex lege, non ex eo, quod licuerit* †), *sed ex eo, quod aliquis fecerit, id quod reprehenditur recte factum esse defendes?* Et paulo post ††): *Ut ego adsentiar orationi, defensionem tamen non probabo. Potius enim te damnato ceteris angustior locus improbitatis defendendae relinquetur, quam te absoluto alii, quod audacissime fecerunt, recte fecisse existimentur.* Talium exemplorum collatione velim studiosis eloquentiae adolescentibus veram et rectam imitandi rationem iudicari; non ut a plerisque fieri video: qui cum, ut picae et psittaci, easdem voces reddiderunt, magnos se luculentorum scriptorum imitatores arbitrantur.

CAPUT XI.

Oleum numquam conglaciare, contra quam a Gellio proditum est.

Saepenumero miratus sum quaestionem, quam Gellius libro XVII. †††) propositam esse dicit in cena Athenis apud philosophum Taurum, cur oleum saepe et facile, vina rarius congelascant. Ac doluit mihi quod puer ille, qui emptum oleum ierat, tam cito rediisset, aut non alicubi guttum fregisset in via: erat

*) adv. Androt. pag. 595, 15. ed. Reisk. Ibi cum Bekkero scripsit Schaeferus: ὥςπερ γὰρ, εἴ τις ἐκείνων προήλω, σὺ τάδ' οὐκ ἂν ἔγραψας, οὕτως, ἂν σὺ νῦν δίκην δῷς etc. Vid. Schaeferi Appar. ad Dem. Tom. III. pag. 511 sq.

**) Inst. Or. lib. V. cap. 14. §. 4. Recte in fine scribitur inverso ordine: *ita damnatus tu si fueris.*

***) cap. 88. §. 205.

†) E Codd. nunc receptum: *non ex eo, quod oportuerit, non ex eo, quod licuerit* cet.

††) §. 206 extr. ubi nunc *relinquatur.*

†††) cap. 8.

enim tanti, corrumpi ollam illam lentis Aegyptiae et cucurbitae, dum quaestiones, quae propositae erant, explicarentur. Saltem olla vacua pleno ventre rediissent ad disputationes institutas. Sed, ut opinor, una cum olla deferbuerat etiam ardor disputandi. Equidem ita semper accepi ab iis, quibus omnis prope census in oleo est, oleum frigore crassescere quidem, sed nunquam congelascere. Quin et ii, qui conglaciare usquam negant mare, inter ceteras eam quoque caussam adferunt, quod innatet mari pinguis quidam et olei similis humor. Et Heracleo in Iliados Ψ *) numquam ait conglaciare oleum propter calorem, qui ei admistus est: τὸ ἔλαιον, inquit, οὐκ ἀποκρυσταλλοῦται, πολὺ ἔχον ἐν αὑτῷ τὸ θερμόν. Et hoc philosophus Taurus cognoscere potuerat ex Aristotelis libro quarto Meteorologicon **), ubi docet summus 308
Philosophus, οὔτε ὑπὸ ψυχροῦ πήγνυσθαι τὸ ἔλαιον, οὔτε ὑπὸ πυρὸς, ἀλλὰ ὑπ' ἀμφοῖν παχύνεσθαι, propterea quod aëris plenum sit: ex quo etiam fieri, ut aquae innatet: quod ipsum tradit et libro secundo de Generatione animalium, ubi ita legitur ***): ἐν τοῖς ψύχεσι δὲ καὶ πάγοις παχύνεται τὸ ἔλαιον, πήγνυται δ' οὔ. διὰ μὲν γὰρ θερμότητα οὐ πήγνυται. ὁ γὰρ ἀὴρ θερμὸν καὶ ἄπηκτον. Ac dicerem, Gellium ita intellexisse, non plane in crustam concrescere oleum, sed crassius ac densius fieri, nisi puerum aperte utentem fecisset verbo κεκρυστάλλωται †).

CAPUT XII.

Iucunda narratio super ambiguitate voculae cuiusdam, quae duobus eruditissimis hominibus errorem obiecit.

Interpretabar nuper publice librum Senecae, quo sanctus ille philosophus quaerit, quare mala bonis viris accidant, cum sit Providentia. Cumque ventum esset ad eam partem ††), in qua ipse graviter insectatur luxum temporum suorum, accidit, ut ego quoque in eo loco tractando enumerarem multa genera peregrinarum avium, quas veteres Romani e remotissimis totius orbis partibus petitas mensis inferre soliti essent. Venit ad me triduo post unus eorum, qui tum interfuerant, homo et suo iudicio eruditissimus, et meo non ineruditus. Isque cum aliquot e familiaribus meis mecum una esse vidisset, dissimulanter quidem, sed ita tamen, ut artificium appareret, coepit operam dare, ut sermo noster aliis de rebus susceptus in mentionem eius disputationis, quae triduo ante a me habita erat, sensim delaberetur. Tum

*) v. 281. in min. Scholl. Quasi Heracleo eorum auctor esset. Wolf.

**) cap. 7.

***) cap. 2.

†) Nihil tamen inde efficitur; puer enim non serio, sed iocans verbo κεκρυστάλλωται usus esse videtur. Taurus autem in quaestione proponenda nihil aliud quam facile et saepe oleum *stare* dixerat. Faesi.

††) de Providentia cap. 3. ad verba *peregrina aucupia*. Vid. Schol. in Senec. Opp. Tom. III. pag. 90. Faesi.

quasi occasionem nactus ostentandae eruditionis suae, Nollem, inquit, a te tum praetermissam unius avis mentionem, ex qua una inexplebilis veterum libido in exquisitis dapibus conquirendis vel maxime cognosci poterat. Quam, quaeso? inquam. Phoenicem, inquit ille. Obsecro te, etiam phoenicem illi esitabant? Certe, inquit. Neque multi, inquam, neque saepe id facere poterant. Aiunt enim *) eam avem unicam toto orbe reperiri et vivere annos, opinor, sexcentos sexaginta, et cum ipsa sibi
309 rogum construxerit funusque fecerit, tum eodem illo ex rogo renasci. Sed ego figmenta **) esse illa poëtarum putabam. Tu vero, quem, ut illos rarae inventu dapes, ita omnia in studiis rara et exquisita delectant, ede nobis nomen gulonis illius, qui tanti putaverit palato gratificari, ut tam pulchram avem in perpetuum sustulerit. Certe enim, cum unica toto orbe sit, neque nisi ex se renascatur: interfecta una totum genus exstinctum est. Atque ea fortassis caussa est, cur nullus iam pridem phoenix reperiatur. Ludis tu quidem, inquit ille, et solita illa tua dissimulatione uteris: sed si tum inspexisses librum Plutarchi de valetudine tuenda ***), didicisses ex eo, istius avis, quam tu nullam esse putas, cerebrum dulce quidem esse, sed dolorem capitis inducere †): quod tam gravis auctor numquam prodidisset, nisi saltem ab iis, qui id gustassent, audiisset. Istud vero, inquam, magis etiam mirum fuerit, qui semel eum cibum gustassent, neque enim potuere saepius, tam cito et tam distincte naturam illius percipere potuisse. Nam ego ita ex Aristotele ††) didiceram, e memoria eius, quod saepe eodem modo contigisset, experientiam, e multis autem, scio hoc Latinum non esse, sed dabitis veniam, experientiis artem effici. De isto, inquit, tu videris: mihi satis erit, si tibi Plutarchi locum ostendero. Simulque librum e sinu protulit, in quo cum aliis quibusdam erant et ὑγιεινὰ Plutarchi, Erasmo, ut puto, interprete: nomen enim ita deletum erat, ut tamen ex ductibus litterarum agnosceretur. In eo autem ita plane scriptum legebatur: *Nam phoenicis cerebrum cum sit admodum dulce, tamen aiunt capitis dolorem parere.* Homo igitur, qui eam unam ob caussam venisset atque id unum operis habuisset, cum dicto, vix salutatis nobis, caussatus sibi nescio quid negotii esse, discessit. Eo digresso visum est iis, qui aderant, etiam Xylandri interpretationem inspicere. Is autem ita locum illum reddiderat: *Cerebrum phoenicis dulce admodum est, sed dolores capitis inducere fertur.* Tum ego,

---

*) Vid. Herodot. II. 73. Tac. Annal. VI. 28. Plin. H. N. lib. X. cap. 2. §. 3. Ovid. Metam. XV. 392. alios, quos enumeratos habet Mur. Schol. in Tac. Opp. Tom. IV. pag. 148. In numero annorum definiendo Muretus sequitur Plinium. Faesi.

**) Vid. ad Vol. I. pag. 125. huius edit.

***) pag. 133. C.

†) Vereor, ne paullo insolentius dictum sit pro: *capitis dolorem facere, efficere, afferre, commovere, incutere*, ut Cicero scribere solet. Kraft.

††) Vid. Analyt. poster. lib. II. cap. 19. §. 5.

Una, inquam, Graeca vox paulo negligentius expressa, videte, quantum errorem et sodali illi nostro, qui modo discessit, et fortasse etiam aliis obiecerit. *Φοίνιξ* enim Graece palma est, cuius arboris non tantum fructus esui sunt, sed etiam medulla, quam et Graeci *ἐγκέφαλον*, et Latini *cerebrum* vocant. De illa autem loquitur Plutarchus, non de phoenicis commenticiae avis 310
cerebro. Theophrastus libro secundo *περὶ φυτῶν* *), ubi de palmarum generibus agit: *καὶ γὰρ ἐξαιρεθέντος τοῦ ἐγκεφάλου ζῶσι, καὶ κοπέντες ἀπὸ τῶν ῥιζῶν παραβλαστάνουσι.* Plinius **): *Sunt et caeduae palmarum quoque silvae, germinantes rursus ab radice succisae. Dulcis medulla earum in cacumine, quod cerebrum appellant: exemptaeque vivunt, quod non aliae.* Meminit et Galenus libro octavo de facultatibus simplicium medicamentorum ***), et alii. Quod autem hic ait Plutarchus, e Xenophonte videlicet sumpsit, apud quem id relatum est libro secundo Anabaseos †).

CAPUT XIII.

Quiddam de ursorum adipe dictum a Theophrasto non satis ex fide a Plinio relatum videri.

Videtur Plinius non semper inspexisse veterum libros, cum, quae ab eis scripta erant, referre vellet: sed interdum nimis fidens memoriae suae quaedam non satis fideliter tradidisse. Quale est, quod scribit libro octavo ††), Theophrastum credere, certo quodam tempore anni, quo latere ursi et supra modum pinguescere altissimo somno oppressi solent, coctas quoque eorum carnes, si asserventur, increscere. Neque enim id Theophrastus de coctis carnibus, quod prorsus incredibile est, sed *περὶ στέατος*, id est, de adipe dixerat. Adscribam verba nobilissimi philosophi ex libro de odoribus, ut ea politissimus et accuratissimus interpres, Turnebus, reddidit: ita enim nunc quidem malo, quam Graece: *Huiusmodi autem naturae consensio atque contagio in aliis etiam quodammodo evenit. Vinum enim cum uva efflorescens tentari videtur: et allia cepaeque tum acerrimi sunt odoris, cum in terra germinant. Sed praeterea* †††) *accidit, ut una etiam ipsa germinent: atque omnino omnia, quae tunicata constant radice, modo non exaruerint, germinationis tempore moventur: cum insita cuique vis sollicitetur et excitetur.*

---

*) cap. 8.

**) lib. XIII. cap. 4. sect. 9. §. 39. ubi legitur *exemtaque*, scil. medulla, quod recte restituit Gruterus in ed. Var. Lect.

***) Tom. II. pag. 114. ed. Basil. 1538. Cf. etiam Rhodig. Lect. ant. V. 6. Faesi.

†) cap. 3. §. 16.

††) cap. 36. sect. 54. §. 128.

†††) Apud Turneb. (Opp. Tom. II. pag. 17.) scriptum est: *Sed istis praeterea*, quemadmodum in Graecis *πλὴν τούτοις ἅμα συμβαίνει.* Faesi.

Sed omnium istorum admirationem facile superat, quod in adipe ursino evenit, qui latebrarum tempore exundat intumescensque vasa implet. Theophrasti verba paulo altius repetii, ut e similium collatione magis intelligeretur id, quo de agebatur.

311

CAPUT XIV.

Cur maior in nonnullis civitatibus, quam in aliis, existere fortium virorum copia soleat, ex Hippocrate explicatum.

Quod lauti ac sumptuosi homines facere in cibis solent, ut iis, quae in mari nascuntur, magis in mediterraneis quam in maritimis locis gaudeant: contraque cum in mari versantur, iis vescantur libentius, quae nisi in continenti reperiri non solent, ut ipsa peregrinitas pro condimento esse et cibis praecipuam quandam gratiam conciliare videatur: idem ego in studiis interdum facio: et si quid aut apud grammaticos, quod ad ius civile; aut apud physicos, quod ad politicen; aut denique apud quemque, quod ad aliam artem quam eam, quae ab eo praecipue tractatur, pertineat, reperio, eo mirifice capior: multoque magis afficior, quam si id ipsum reperissem apud alium scriptorem, cuius ea tractatio propria esset. Ut nuper, cum quaestionem politicam et magni quidem momenti deprehendi *) a principe medicorum Hippocrate verissime ac sapientissime explicatam. Cum enim constet, maiorem copiam virorum fortium existere solere in civitatibus liberis, quam in iis, quae unius dominatu tenentur: ut in historiis veteribus multo plures legimus Athenienses, Lacedaemonios, Romanos, quam Assyrios, Persas, Medos, fortitudinis laude excelluisse: quaeri non iniuria potest, quae id caussa efficiat. Ait igitur Hippocrates, id ex eo evenire, quod homines pro suis quam pro alienis commodis, pro sua quam pro aliena gloria longe alacrius atque animosius pugnant **). In iis autem civitatibus, quae suis legibus vivunt, si quid bello partum sit, eius intelligit quisque civium aliquid ad se pro virili parte pertinere. At ubi summa rerum omnium penes unum est, ibi labores quidam ***) militares, et pericula, et vulnera, et caedes pertinent ad eos, qui imperio subsunt †): gloriae autem et imperii amplificatio, et omnis denique fructus, qui ex victoria capitur, ad eum unum redit, qui ceteros oppressos tenet eosque habet in mancipiorum aut in pecudum loco. Haec in hanc fere sententiam disputantur ab Hippocrate in libello, quo explicat, Quid efficiant caeli, aquarum et locorum varietates ††).

---

*) Ad hunc quoque locum pertinere videtur annotatio Ruhnkenii ad Tom. II. pag. 967. ubi „*Deprehensi sunt*, inquit, *minus proprie pro reperti sunt.*" Faesi. — Unde levis error eximendus est ex Krebsii Antibarb. pag. 175.

**) Simillima est Herodoti sententia lib. V. cap. 78. Faesi.

***) Wolfius bene correxit *quidem*.

†) Non satis placet; nam *subesse* pro *parere, obtemperare*, non habet idoneum auctorem solutae orationis. Melius dicitur: *qui parent, subiecti sunt alicuius imperio; qui sunt in, sub alicuius imperio.* Kraft.

††) Tom. I. pag. 290. ed. Foës.

CAPUT XV. 312

Bacides tres.

Recte iudicavit P. Victorius *), apud Aristotelem in Problematis **), ubi vulgo legebatur *Σίβυλλαι καὶ Βακχίδες*, legendum esse *Βάκιδες*. Sed non veram caussam reddidit, cur Aristoteles Bacidas ac non potius Bacidem dixerit. Putavit enim, unum quidem fuisse Bacidem: sed numero multitudinis, nota figura usum, summum Philosophum dixisse *Βάκιδες*, cum intelligeret non illum solum, sed ceteros omnes eius generis atque illi similes. Id autem secus est. Duo enim Bacides fuerunt: quorum uterque futura praenoscere ac praedicere putabatur. Docet id Clemens Alexandrinus, cuius haec verba sunt e primo *Στρωμάτων* ***)· *Ἤδη δὲ καὶ παρ' Ἕλλησι χρησμολόγοι συχνοὶ γεγονέναι φέρονται, ὡς οἱ Βάκιδες, ὁ μὲν Βοιώτιος, ὁ δὲ Ἀρκάς, πολλὰ πολλοῖς προαγορεύσαντες.* Sed et tertium Atheniensem addit Philetas apud Suidam †). Boeotii tamen frequentissima apud veteres mentio ††).

CAPUT XVI.

Locus Virgilii e Thucydide effictus.

Qui collegerunt indicaruntque locos Virgilii ex aliis scriptoribus expressos, ad illum versum ex quarto Aeneidos †††),

Ille dies primus lethi primusque malorum
Caussa fuit,

alii alia notarunt. Ego autem existimo, Virgilium habuisse tunc in animo dictum Melesippi Spartiatae, qui principio belli Peloponnesiaci cum ad pertentandos animos Atheniensium missus esset, eumque illi inauditum statim ad suos redire iussissent, ex Atticae finibus excedens dixisse fertur, illum diem Graecis magnorum malorum principium fore. Qua de re ita Thucydides libro secundo *): *ὁ δὲ ἐπειδὴ ἐπὶ τοῖς ὁρίοις ἐγένετο καὶ ἔμελλε διαλύεσθαι, τοσόνδε εἰπὼν ἐπορεύετο, ὅτι ἥδε ἡ ἡμέρα τοῖς Ἑλ-*

---

*) Var. Lectt. XXVI. 16.

**) sect. XXX. (*A.*) cap. 1. Vol. II. pag. 954. extr. ed. Bekk. qui *Βάκιδες* e Codd. recepit.

***) pag. 133. C.

†) in v. *Βάκις*, ex Schol. in Aristophan. Av. v. 963. Pac. 1071. A Scholiasta ad Equit. v. 123. tertius nominatur *Λοκρός*, non *Ἀρκάς*. Vid Perizon. ad Aelian. Var. Hist. lib. XII. cap. 35. Harduin. ad Themistii Oratt. pag. 377. Nicolai Loëns. Miscellan. Epiphyllid. IX. 11. Bahr. ad Herodot. lib. VIII. cap. 20. Vol. IV. pag. 26. Boettigerus in *Ideen zur Kunstmythol.* pag. 104 sq. 108 sq. Philetas ille fuit Ephesius, vid. Philetae Coi Fragm. coll. et ill. C. P. Kayser (Gotting. 1793.) pag. 88.

††) Vid. Intpp. ad Cic. de Divin. lib. I. cap. 18. §. 34.

†††) v. 169 sq.

*) cap. 12. Simili autem loquendi genere utuntur Hom. Iliad. V. 62 sq. et Herodot. lib. V. cap. 97.

λησι μεγάλων κακῶν ἄρξει. Fuit autem Virgilius gravissimi illius
313 rerum scriptoris studiosissimus: ut multis certisque argumentis pervinci facile potest.

CAPUT XVII.

Probam vocem esse Exanclare *et temere ab aliis damnatam.*

Exantlandi verbum numquid a Latinis scriptoribus usurpatum sit, pro certo et explorato statuere non ausim. Si quis tamen ex me, quid sentiam, roget*), peregrinum esse existimo, et Graece quidem recte dici ἐξαντλεῖν, sed Latine loquenti *exanclare*, non *exantlare* dicendum**). Quo magis miror, quid acciderit cuidam***), qui eam vocem, ipsa enim hominis verba ponam, neque ab ulla Latina, neque ab ulla Graeca voce originem habere posse et ex totius linguae Latinae finibus ablegandam esse audacter pronuntiavit. Poterat certe, qui tam multis locis alienam in hoc genere audaciam accusat, ipsemet modestius loqui. Sed non est novum, ut quo quisque vitio maxime laborat, eius se in aliis acerrimum ac vehementissimum reprehensorem profiteatur. Ἀγκύλον curvum est: et inde est *angulus* et *ancylia*, scuta, ut ait Nonius †), grandia: et *ancyle*, ut ait Hesychius ††), poculi genus: id est, ut ego arbitror, scutella: et inde est Latinis *anculare*, id est haurire, et συγκεκομμένον *anclare* et *exanclare*, id est exhaurire: eadem forma, qua *poplum* pro *populo* et talia multa dicebant. Neque haec vel ex Festo †††) et Nonio ignota esse debebant. Itaque apud Plautum, Ciceronem aliosque scriptores Latinos ubicumque *exantlare* legitur, una littera mutata *exanclare* legendum puto.

CAPUT XVIII.

Emendatus e Plauti Bacchidibus locus.

Thesaurum quendam malorum Plautinae fabulae continent: ita quo plura in eis hulcera coëunt ac consanescunt, eo plura erumpunt ac deteguntur. Itaque non est verendum, ne istis, qui ex veterum scriptorum emendatione ingenii gloriam aucupantur, quid
314 agant, desit. Ut omnes omnia conferant, unus eis Plautus satis

*) Rectius: *si quis me roget* vel *ex me quaerat*, id quod vere praecepit Sciopp. de stil. histor. pag. 137. ed. Fabr. Kraft. — Reiiciendum etiam *rogare ab aliquo*, vid. Krebs. Antibarb. pag. 428.

**) Sed vid. Goerenz. ad Cic. Academ. lib. II. cap. 34. §. 108. pag. 197. Ochsner. ad Cic. Eclog. pag. 278. ed. tert. Spalding. ad Quinctil. Inst. Or. lib. I. cap. 6. §. 40. Schneider. Gramm. Lat. Tom. I. P. I. pag. 241.

***) Lambino, ut intelligitur ex Epist. Giphan. ad Mur. Opp. Tom. I. pag. 550. Faesi.

†) XVIII. 11. pag. 554. et pag. 292. ed. Merc.

††) in v. ἀγκύλη.

†††) lib. I. de verb. signif. pag. 10.

superque negotii usque et usque*) exhibebit. Quando igitur nos quoque in eis quorundam opinione censemur: agedum opis ei aliquid pro nostra virili parte, quantula ea cumque est, adferamus. Mnesilochus in Bacchidibus cum amorem suum, quem per litteras sodali Pistoclero commendarat, recte et cum cura ab eo procuratum esse audiisset: itemque bonam sibi operam a servo Chrysalo datam in reperienda techna, qua patrem argento interverteret, negat, committendum sibi esse, ut ingratus habeatur: ideoque diligenter sibi videndum, quomodo gratiam Chrysalo referat. Id exponit his versibus**):

Nam ut in Ephesum hinc abii, hoc factum est ferme abhinc biennium.
Ex Epheso huc ad Pistoclerum meum sodalem litteras
Misi, amicam ut mihi inveniret Bacchidem. Illum intelligo
Invenisse, ut servus meus mihi nuntiavit Chrysalus.
Condigne is quam technam de auro adversum meum fecit patrem,
Ut mihi amanti copia esset. Sed eccum video incedere.

Sed quis, quaeso, ille est, quem ait videre se incedere? Certe enim neque patrem suum, neque sodalem, neque Chrysalum videt: quos nominarat unos. Atque hoc non modo non emendavit is, qui se Lynceum, ceteros Hypsaea caeciores putabat***), sed ne mendum quidem subesse animadvertit. Legendum autem videtur hoc modo:

Sed aequum id eii reddere.

Idque aperte declarant, quae statim subiicit:

Nam pol meo quidem animo, ingrato homine nihil impensiu'st†).

Illa autem depravata scriptura extitisse videtur ex eo, quod paulo post scriptum est:

Utut eris, moneo, haut celabis. Sed eccos video incedere
Patrem sodalis et magistrum. Hinc auscultabo, quam rem agant.

CAPUT XIX.

Loci aliquot veterum scriptorum apud Nonium emendati.

Corpora nostra vi animi moveri, ex se autem immobilia esse dixerat Varro, *Mutuum muli scabunt*††). Cuius ea de re verba

*) Vid. supra ad lib. V. cap. 1. Quod paullo post modestiae testificandae causa addit Muretus, *pro nostra virili parte*, veterum Latinorum consuetudini repugnat. Vid. Krebsii Antibarb. pag. 346 sq.

**) III. 2, 4 sqq. In editt. Plauti melius haec ita distinguuntur, ut verba *hoc factum ... biennium* pro parenthesi accipiantur. Faesi.

***) Tangit Muretus Lambinum. De Lynceo et Hypsaea vid. Hor. Sat. I. 2, 90 sq. Cf. infra lib. XIV. cap. 5. extr.

†) De hoc v. vide Rostii Commentatt. Plaut. pag. 113 sq.

††) Ap. Varr. ed. Bip. pag. 293. sic legitur: *Grallatores, qui gradiuntur grallis. Perticae ligneae ab homine isto, qui instat, agitantur. Sic illi animi nostri sunt: grallae crura ac pedes nostri, ex se ἀκίνητοι, sed ab animo moventur.* Aliter, sed admodum corrupte ap. Non. Merc. II. 361. pag. 115. Faesi.

citantur a Nonio, sed ita depravata, ut difficile sit eorum sententiam consequi. Leguntur autem in voce *Grallatores* hoc modo: *Grallatores, qui gradiuntur grallis, quae sunt perticae ligneae ab homine isto, qui in ista tangitantur, sicilianimi nostri sunt, galeae crura ac pedes nostri essiarexινητοι: sed ab animo moventur.* Puto autem ita emendari posse, partim veterum librorum auctoritate, partim coniectura fretus: *Quae sunt perticae ligneae sine animo: sed ab homine, qui in iis stat, agitantur. Sic illi animi nostri sunt: grallae, crura ac pedes nostri, ex se ἀκίνητοι: sed ab animo moventur.* Aliter divinarat Iunius *). Erit igitur aliorum iudicium. Addam et corollarium ex eodem grammatico in voce *Deprecor* **). Ubi enim legitur, *Ennius: Eripite ocui nunc aerumnam a libertate para quibus servitutem meam miseram deprecor:* ita emendat Iunius:

Ennius: Eripite o cives quibus
Nunc aerumna mea libertatem paro,
Quibus servitutem mea miseria deprecor.

Ego, *Ennius Erechtheo:*

Quibu' nunc aerumna mea libertatem paro.

In ceteris Iunium sequor. In voce *Obscenum* versus Lucilii ***) ita lego:

Vos ite actutum atque opere magno edicite
Per urbem, ut omnes, qui arcem astuque accolunt.

316 non, ut Iunius, *Arpinam et Arsam:* quorsus †) enim necesse est, praecones, quibus per urbem aliquid edicendum est, in Elidem et in Hispaniam mittere? Video haec quam levia et pusilla sint: sed, ut horum temporum mos est, talia multa ab aliis quoque in censum deferuntur.

CAPUT XX.

De Nili et Istri magnitudine non idem videri sentire Sallustium et Arrianum. Tum poenae cuiusdam militaris ratio aliter, quam a Gellio, explicata.

Tria maxima Europae ††) flumina esse Nilum, Istrum et Rhodanum, traditum est: sed principem locum omnes tribuunt

---

*) Cuius editio Nonii prodiit Antverp. 1565. Faesi.

**) pag. 290. ed. Merc. Muretus emendationem suam hausit ex Gell. N. A. lib. VI. cap. 16. Cf. Ennii Fragm. pag. 255. ed. Hessel. Bothii Poet. Scen. Lat. Fragm. Vol. I. pag. 41.

***) pag. 356, 6. ed. Merc. ubi *Accius* recte nominatur *Oenomao*, non *Lucilius*, vid. Both. ad Poet. Lat. Scen. Fragm. Vol. I. pag. 226.

†) Loquendi modus, *quorsus necesse est*, ut parum Latinus, notatur a Scioppio Rhetor. Exerc. pag. 17. At Horatius II. Serm. 7, 116. dixit: *quorsum est opus?* D. R. — Add. Krebsius Antib. pag. 411.

††) Mureti errorem castigat I. Gronovius ad Gell. X. 7. D. R.

Nilo. Ab eo autem secundum Istrum facit Sallustius*). At Arrianus Istrum omnium maximum esse adfirmat his verbis**): Ἀπὸ δὲ τῆς μάχης τριταῖος ἀφικνεῖται Ἀλέξανδρος ἐπὶ τὸν ποταμὸν τὸν Ἴστρον, ποταμῶν τῶν μετὰ τὴν Εὐρώπην μέγιστον ὄντα καὶ πλείστην γῆν ἐπερχόμενον. Hoc igitur appingi poterit ad ea, quae de his fluminibus tradidit Gellius capite septimo libri decimi. Sed et hoc, quod dicam, adiici poterit ad id caput eiusdem scriptoris, quod proxime sequitur. Ibi enim sanguinis missionem narrat fuisse olim inter ignominias militares: neque caussam eius rei ullam a veteribus proditam esse. Se igitur putare id factum, quasi minus sani viderentur omnes, qui delinquerent, ob idque tali purgatione egerent. Ego autem potius id factum puto, ut sanguinem, quem cum gloria fundere pro patria noluerant, eum cum ignominia amitterent.

*) Ap. Gell. l. c. Vid. Sall. Fragm. pag. 256. no. 190. ed. Gerlach.

**) Exped. Alex. lib. I. cap. 3. init. Ibi recte scribitur κατὰ τὴν Εὐρώπην.

317 # M. ANTONII MURETI

I. C. AC CIVIS R.

VARIARUM LECTIONUM

LIBER XIV.

CAPUT I.

Duo gravissimorum scriptorum loci, quorum in utroque eadem macula haeserat, emendati.

Vereor interdum, ne sint, quibus hoc totum scriptionis genus leve ac contemnendum esse videatur, quod ad maculas e veterum libris eluendas refertur. Ut enim vera sint, quae scribimus: fere tamen, simulatque quis unam aut alteram litteram vocemve in libro suo aut mutaverit, aut deleverit, aut addiderit, ita singula horum librorum capita concerpat licet: ut quorum vix usus praeterea ullus esse alius possit. Sed tamen si quis secum reputet, primum, quanta utilitas ex veterum scriptorum lectione capiatur, deinde, quantam difficultatem depravata scriptura illorum studiosis exhibere soleat, magnam gratiam habendam esse iudicabit iis, qui suo labore laborem aliis minuunt: et, in quibus ipsi fortassis aliquando haesitarunt, in eis ne alii quoque haesitent, elaborant. Qua spe fretus subsecivis horis *) eorum librorum, quibus olim usus sum, oras inspicio et si quid in eis notatum video, quod usui etiam aliis esse posse arbitrer, colligo: atque ita haec qualiacumque concinno: ut, si minus ipse de meo excudere possum digna quae legantur, at certe aliquid efficiam, quo ii, qui lectione digna scripserunt, facilius intelligantur. Nunc igitur duos locos indicabo, quorum in utroque διάνοια
318 legitur, cum utrobique ἄνοια legi debeat: idque eo libentius faciam, quod in utroque et eruditissimi interpretes lapsi sunt: neque id isti animadverterunt, qui, quasi ipsi nusquam offendant, exultant in aliorum erratis eaque mimico orationis genere tam

---

*) Rectius scribitur *subsicivus*, quod expressum videmus Epist. I. 65. Vid. Goerenz. ad Cic. de Legg. lib. I. cap. 4. §. 13. pag. 15. Kraft. ad Muret. Epp. et Oratt. sel. pag. 251.

cupide *) persequuntur. Eorum prior est apud Thucydidem libro sexto **) in oratione, qua Alcibiades adversus Niciam de mittendis in Siciliam copiis disserit. Cum enim prior eum tetigisset Nicias, quod maiores sumptus quam pro re faceret: respondet delicatus ac sumptuosus adolescens, sumptus illos ad ostentandam externis hominibus civitatis magnitudinem ac potentiam pertinere: neque illam imprudentiam inutilem esse (ita enim *εἰρωνευόμενος* vocat), cum quis sumptibus suis non sibi solum prodest, sed etiam civitati. Verba eius haec sunt: *καὶ οὐκ ἄχρηστος ἥδ' ἄνοια* ***), *ὃς ἂν τοῖς ἰδίοις τέλεσι μὴ ἑαυτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν ὠφελῇ.* Ita enim legendum esse, non, ut omnes pervulgati libri habent, *διάνοια*, vel de scholiis Graecis intelligi poterat, in quibus ita notatum est: *εἰρωνεύεται ὁ Ἀλκιβιάδης, λέγων ὅτι, εἰ καὶ ἀνόητος φαίνομαί τισιν, ἀλλ' οὖν τῇ πόλει οὐκ ἄχρηστός μου ἐστὶν ἡ ἄνοια, ἀλλὰ καὶ ὠφέλιμος.* Idemque plane confirmat, quod in eadem oratione haud ita multo post †) legitur: *καὶ ταῦτα ἡ ἐμὴ νεότης καὶ ἄνοια παρὰ φύσιν δοκοῦσα εἶναι ἐς τὴν Πελοποννησίων δύναμιν λόγοις τε πρέπουσιν ὡμίλησε, καὶ ὀργῇ πίστιν παρασχομένη ἔπεισε.* Alter locus est in libello, qui Plutarchi quidem non videtur, sed inter ipsius opuscula tamen legitur, de liberis educandis ††): ubi graviter peccare ostendit eos, qui parvulos quidem liberos sub magistris ac paedagogis habent, sed puberes iam factos suo more ac modo vivere patiuntur: ait enim, eos non animadvertere, se in eo imprudentiae ac temeritati licentiam ad faciendas iniurias dare. Atque hoc exponit his verbis, *ὥςθ' οἱ μὴ τῆς ἡλικίας ταύτης ἐῤῥωμένως ἀντιλαμβανόμενοι τῇ ἀνοίᾳ διδόντες ἐξουσίαν ἐπὶ τὰ ἀδικήματα λανθάνουσι.* Sed hic quoque *τῇ διανοίᾳ* perperam in vulgatis libris legitur.

CAPUT II.

Illustrati loci duo ex Aeneide.

Nihil temere aut inconsiderate a Virgilio dicitur: omnia propriis
et accommodatis ad id quod agitur vocibus exprimuntur: et, ubi 319
minime putes, aliquid plerumque reconditae eruditionis latet. Ut
in illis versibus e sexto Aeneidos †††):

*) Abesse possit *tam*, nam vix necessaria haec particula esse videtur ad sententiam. Kraft.

**) cap. 16.

***) Bekkerus et Ludov. Dindorfius *ἥδ' ἡ ἄνοια* scripserunt, contra Goellerus tuetur *ἡ δίανοια*.

†) cap. 17.

††) cap. 15. extr. pag. 12. C. In explicanda Mureti emendatione *τῇ ἀνοίᾳ* paullum discrepat ab Heumanno Heusingerus in edit. huius libelli (Lips. 1749.) pag. 146. Mirum est, quod Wyttenbachius intulit, *τῇ δὴ ἀνοίᾳ διδόντες.*

†††) v. 140 sq. ubi *telluris operta* Heynius contra Muretum simpliciter interpretatur *loca infera, quatenus sub terra.*

Sed non ante datur telluris operta subire,
Auricomos quam quis decerpserit arbore fetus:

nemo, quod sciam, veterum, ac ne Fulvius *) quidem aut Guellius **) notarunt, cur *operta telluris* dixerit. Bonam deam et Tellurem eadem esse vel ex Macrobio ***) constat. Ubi autem Bonae deae fiebat, *opertum* vocabant, quo viris ingredi nefas erat. Cicero primo Epistolarum ad Atticum †): *Quasi in operto dicas fuisse.* Et in Paradoxis ††): *Ut, si in opertum Bonae deae accessisses, exulares.* Iam igitur constat, cur *telluris operta* dixerit. Sed et in illis e quincto versibus †††):

Stans procul in prora pateram tenet, extaque salsos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit:

ut veterem esse illam porriciendi exta in mare consuetudinem notarunt: ita vellem, aliquid de fundendi meri consuetudine notassent. Poterant autem e Thucydidis libro sexto *): ubi Nicias, Lamachus et Alcibiades solventes e Piraeeo aureis et argenteis pateris vinum in mare fudisse dicuntur. Verba scriptoris omnium gravissimi haec sunt: *κρατῆράς τε κεράσαντες παρ' ἅπαν τὸ στράτευμα καὶ ἐκπώμασι χρυσοῖς τε καὶ ἀργυροῖς οἵ τε ἐπιβάται καὶ οἱ ἄρχοντες σπένδοντες.* Quod et a Diodoro libro tertio decimo **) bibliothecae in eiusdem historiae explicatione memoriae proditum est.

CAPUT III.

Emendati loci aliquot e tertio libro Ciceronis de Officiis.

Ciceronis e libro tertio de Officiis ***) verba sunt: *Tollendum est igitur ex rebus contrahendis omne mendacium. Non licitatorem venditor, nec qui contra se liceatur, emptor apponet. Uterque, si ac loquendum venerit, non plus quam semel loque-*
320 *tur.* Quibus in verbis memini ab eruditis hominibus dubitatum esse, cur diceretur emptor neminem, qui contra se liceretur, appositurus. Certe enim solent interdum venditores in auctionibus licitatorem aliquem apponere, qui se emere velle simulet: et pluris liceatur ea, quae venum exposita sunt, quam quanti

*) Ursinus, in Virgilio illustrato, de quo vid. ad lib. VIII. cap. 5. Faesi.

**) Germanus Valens, qui edidit Virgilium Antverp. 1575. Faesi.

***) Saturn. lib. I. cap. 12. *Ecce occasio nominis, quo Maiam eandem esse et Terram et Bonam Deam diximus* cet. Unde Faesius Muretum scripsisse coniicit *eandem* pro *eadem.*

†) ep. 16. §. 10. ubi legitur: *quasi dicas in operto fuisse.*

††) IV. extr.

†††) 775 sq.

*) cap. 32.

**) cap. 3.

***) cap. 15. §. 61. Orellius cum Beiero et Gernhardo: *Non illicitatorem venditor, non, qui contra liceatur* omisso *se*, deinde *eloquendum* et *eloquetur.*

sunt: ut eo modo ceteri emptores inducantur. Atque hoc saepe fieri vidimus. Emptor autem cur, quaeso, quemquam, qui contra te liceatur *), apponat? Id enim si faciat, obstabit sibi: neque hoc dubium est, quin qui emere aliquid vult, illud potius optare debeat, ut nemo, qui contra liceri velit, reperiatur. Quare si qui contra se liceatur opponat, non sibi consulet, sed venditori. Quid igitur est? Multa ab istis παραδιορθωταῖς allata sunt, quae qui accurate refellere velit, ridiculus sit: ita sunt ridicula ipsa et levia. Peccatum hic est, ut et in aliis libris saepe et in Pandectis Florentinis saepissime, ut semel tantum positae sint litterae, quas geminari oportebat. Legendum enim est, *qui contra se* **) *liceatur*, id est, *qui contra asse liceatur*. Ut enim venditor dolose apponit, qui pluris liceantur, ita emptor qui minoris: ut sibi facilius res addicatur. *Assem* autem pro minimo pretio veteres saepe dicebant: eoque nomine in rebus extenuandis et abiiciendis utebantur. Socrates apud Varronem ***): *Asse vinum, asse pulmentarium.* Cato †): *Quod non opus est, asse carum est.* In ludicro poëmate ††): *Non assis faciunt, euntque recta.* Catullus †††): *Omnes unius aestimemus assis.* Horatius *): *In triviis fixum qui se demittit ob assem.* Persius **): *Et centum Graecos curto centusse licetur.* *Asse* igitur *liceri* est pretium rei extenuare et abiicere; quod qui faciat, si emptor apponat, improbe eum facturum Cicero putat. In eodem libro ***) quod vulgo ita legitur: *ut omnes simul in rostra post meridiem descenderent*, vetus liber meus habet *escenderent*. Recte omnino. Neque enim *descendere in rostra* dicebant, sed *ascendere*. *Escendere* autem vetere lingua et *ascendere* idem est: ut alibi docui. In eodem libro †) ita legitur etiam in iis libris, qui, ut hiantes inducantur emptores, cum totis plaustris librorum veterum collati esse dicuntur: *Nunc abeo ad vulgi opinionem, quae maior utilitas quam regnandi esse possit? nihil contra inutilius ei, qui id iniuste consecutus sit, invenio, cum ad veritatem coepi revocare rationem.* Legendum autem hoc
modo: *Non habeo, ad vulgi opinionem quae maior utilitas quam* 321
regnandi esse possit. Nihil contra inutilius ei, qui id iniuste consecutus sit, invenio, cum ad veritatem coepi revocare ratio-

---

*) Sine dubio scribendum: *qui contra se liceatur.* Faesi.

**) Wolfius *ase.*

***) II. 14. pag. 70, 16. ed. Merc. Cf. supra ad lib. VII. cap. 5. pag. 140. annot. ***). Sed apud Varronem a Socrate haec pronuntiari, unde sciat Muretus, nescio.

†) Ap. Senec. Epist. 94.

††) in Priapei. carm. VII. v. 3. pag. 12. ed. Patav. 1664.

†††) Carm. V. v. 3. Cf. ibid. XL. (al. XLII.) v. 13. *Non assis facis?*

*) Epist. I. 16, 64. ubi legitur: *cum se demittit* cet.

**) Sat. V. v. 191.

***) cap. 20. §. 80. ubi *escenderent* nunc receptum. Vid. Ochsner. ad Cic. Eclog. pag. 287 sq. ed. tert. Doederlini Latein. Synon. Tom. IV. pag. 60 sq.

†) cap. 21. §. 84. Nunc receptum est *non habeo.*

nem. Sed ut pisces sale, ita correctores isti correctore indigent. Quid autem est, quod in versu Ennii, qui eodem in libro *) citatur, *fides alma*, *apta pinnis* dicitur? Plerisque simulacris Deorum, ut Victoriae, ut Famae, affingebant alas: ut Deos ubique praesto esse indicarent. *Apta* autem *pinnis* est πτερόεσσα. Appuleius Apologia prima **): *Si verba, ita, ut poëtae aiunt, pinnis apta vulgo volarent.* Expressit autem illud Homericum ἔπεα πτερόεντα. Attii autem versus eodem in libro ***) ita legendus est:

Neque do infideli cuiquam, neque dedi fidem.

ut sit senarius. Addam et alia, quae cum addidero, sic quoque alia supererunt: ita diligenter praestant isti quae pollicentur. Ubi ergo de Epicureis ita scriptum est †), *Dicunt enim voluptatis magnitudinem doloris detractione fieri:* non *fieri* legendum est, sed *finiri.* Hoc enim dicebant Epicurei, ubi dolor detractus esset, finiri ac terminari, et, quo verbo ipsi utebantur, ὁρίζεσθαι voluptatem: neque crescere amplius, sed variari tantum, id est ποικίλλεσθαι. Sed et paulo post, ubi vulgi legitur ††): *Nec vero finis bonorum et malorum, qui simplex esse debet, ex dissimilibus rebus misceri et temperari potest:* ibi ergo, si quis attente rem ipsam consideraverit, animadvertet, duas illas voces *et malorum* ab hominibus fortasse minime malis, sed certe non satis intelligentibus, additas esse.

CAPUT IV.

Plinii locus emendatus.

Risi nuper Plinium legens, cum in ea, quae ille de bonaso refert, incidissem. Haec enim ipsius verba sunt †††): *Tradunt in Polonia feram, quae bonasus vocetur, equina iuba, cetera tauro similem, cornibus ita in se inflexis, ut non sint utilia pugnae; quapropter fuga sibi auxiliari, reddentem et fimum*

*) cap. 29. §. 104.

**) Tom. I. pag. 323. ed. Altenburg. Tom. II. pag. 568. ed. Oudend. Male habet *Apologia prima,* cum unam tantum habeamus, cf. supra lib. X. cap. 1. pag. 214.

***) Wolfius scripsit *ibidem* pro *eodem in libro.* Vid. cap. 28. §. 102. cap. 29. §. 106. Orellius cum Gernhardo et Beiero omissa voce *fidem* dedit:

Neque dedi, neque do infideli cuiquam,

ut sit prior pars tetram. troch. catal. Aliter Bothius Poet. Scen. Lat. Fragm. Vol. I. pag. 185.

a. Fregistīne fidem? b. Neque dederam, neque do infideli quoiquam.

†) cap. 33. §. 118. Ibi *finiri* nunc receptum.

††) Ibid. §. 119. extr. Verba *et malorum* a Gernh. retenta et defensa sunt; Beierus ea omisit; idem *ex dissimillimis.* Cur autem Muretus ea inducenda iudicaverit, melius opinor perspicietur perlecto cap. 1. lib. XVII. Var. Lectt. Faesi.

†††) H. N. lib. VIII. cap. 15. sect. 16. §. 40. *Tradunt in Paeonia* — Sed reliqui Mureto facetam lectionem suam. Wolf. — In seqq. Silligius e Codd. dedit: *cornibus ita in se flexis ... reddentem in ea fimum interdum et trium iugerum longitudine* cet.

interdum trium iugerum longitudine, cuius contactus sequentes, ut ignis aliquis, amburat. Sane enim mirificum siphonem illius bestiae esse oporteret, quo illa suum illud causticum stercus ad 322
CXX. passus, tot enim efficiunt tria iugera, iacularetur. Quae autem ballista aut quae catapulta cum illa ignivoma fistula comparari posset? Sed modestius Aristoteles *), qui id ipsum referens ait bonasum iacere stercoreum illud incendium *εἰς τέτταρας ὀργυιὰς ἀφ' ἑαυτοῦ*, id est, ad quatuor passus. Quare aut foede erravit Plinius, aut, quod verius puto, peccatum est a librariis: et ubi legitur III *iugerum*, legendum est IV *orgyiarum*. Quod autem *orgyiae* nomen in Latine loquentium consuetudine non esset, eam erroris caussam fuisse librariis arbitror.

CAPUT V.

Plauti loci aliquot illustrati.

Epicharmum tradidit Aristoteles **), et post eum Demetrius in commentariolo *περὶ ἑρμηνείας* ***), risus captandi caussa interdum sententias quasdam ita conformasse, ut e contrariis constare viderentur, cum tamen in eis bis idem diceretur: quarum exemplum hoc uterque ponit: *Τόκα μὲν πὰρ κείνοις ἐγὼν ἦν, τόκα δὲ πὰρ κείνοις ἐγών.* Ita enim legendum est, ut trochaici metri ratio constet, quo gaudebat Epicharmus. Risum autem commovet illa stultitiae imitatio, *καὶ τὸ παρὰ προςδοκίαν:* cum auditor, qui aliquid aliud exspectabat, sua se spe delusum videt, quo in genere facetissimum est illud Ciceronis ad Atticum †): *Noli putare pigritia facere me, quod non mea manu scribam; sed me hercule pigritia: nihil enim habeo aliud quod dicam: et tamen in tuis quoque epistolis Alexin videor agnoscere.* Plautus autem, quem dixit Horatius ††) *ad exemplar Siculi properare Epicharmi*, et frequenter ita ludit: et interdum sine illa simulata contentione contrariorum ridiculi caussa eiusmodi enuntiationes ponit, in quibus, ut dialecticorum more loquar †††), idem sit *τὸ κατηγορούμενον τῷ ὑποκειμένῳ*, idque nonnunquam paulo aliis, nonnunquam etiam plane iisdem verbis. Sic ille in Curculione leno *):

Quoi homini di sunt propitii

---

*) Hist. Animal. lib. IX. cap. 45. *ἀμύνεται δὲ λακτίζων καὶ προςαφοδεύων καὶ εἰς τέτταρας ὀργυιὰς ἀφ' ἑαυτοῦ ῥίπτων.* Eadem iisdem fere verbis alii narrant, ut auctor Mirabil. Auscult. cap. 1. Antig. Caryst. cap. 53. Aelianus Hist. Animal. lib. VII. cap. 3.

**) Rhetor. lib. III. cap. 9. extr.

***) §. 24. De Epicharmi versu vide quae supra dicta sunt ad lib. I. cap. 16. pag. 22. annot. **).

†) XVI. 15. init. Orellius *me facere* et *Alexim.*

††) Epist. II. 1, 58.

†††) Bene et rectius quam quod vulgo dici solet: *ut cum dialecticis loquar*; cf. Wyttenb. Opusc. sel. Vol. I. pag. 334 et 342. ed. Friedem. Kraft.

*) IV. 4. init.

exspectes dum dicat, ei omnia succedunt sub manu: aut aliquid eiusmodi. At ille,

323 *ei*, inquit, *non esse iratos puto.*

Quod tale est, ac si quis diceret, *Vinum quod album est, nigrum non esse arbitror.* Itaque ridicule quidam *) illic acutus esse voluit, et argumentari eum a contrariis dixit **). Simile illud e Sticho ***):

quanta mea sapientia est,
E malis multis malum quod minimum est, id minimum est malum.

Talia erant illa, quae ridentur in Stoicis †): *Si dies est, dies est. Est autem dies. Est igitur dies.* Cui enim dubium esse potest, quin, quod malum minimum est, id sit minimum malum? Sed sunt quidam μωρόσοφοι, qui haec perinde accipiunt, ac si serio dicerentur. Simile est illud e principio Captivorum ††):

Hos quos videtis stare hic captivos duos,
Illi qui stant, hi stant ambo, non sedent.

Hoc enim dicit, eos captivos, qui illic stant in conspectu omnium, eos igitur stare, non sedere. Neque dictum est, Hos duos captivos, pro horum captivorum duorum, ut quidam †††) putat: sed talis verborum constructio est, qualis illa *),

Urbem quam statuo, vestra est.

Et illa **),

Eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit?

Et in Amphitruone ***),

Naucratem quem convenire volui, in nave non erat.

Deinde, quasi res dubia sit, aut testibus egeat, itidem risus caussa,

Vos, vos, inquit, *mihi testes estis, me verum loqui.*

324 Ubi, *Vos, vos*, valet vosmetipsi: quomodo *meme* dicimus me ipsum, et *tete*, te ipsum. Haec omnia praetermisissem, ut

*) Lambinus.

**) In Ruhnkenii et Wolfii edit. haec verba perperam distinguuntur et leguntur: *et argumentari, cum a contrariis dixit.*

***) I. 2, 62.

†) Vid. Sext. Empir. adv. Logg. II. 224. Cic. Acad. lib. II. cap. 30. Mur. in Cic. Offic. Opp. Tom. III. pag. 802. Faesi.

††) Eosdem versus laudat Mur. in Epist. ad Cardanetum Opp. Tom. I. pag. 452. cum his scripturae diversitatibus: *capteivos ... qui astant, ii stant* cet. *astant* etiam Taubm. Faesi.

†††) Lambinus.

*) Virg. Aen. I. 573. De hac structura vid. Ruhnk. Dict. in Ter. Andr. Prol. v. 3. pag. 4. ed. Schop. Thielius ad Virg. Aen. Tom. I. pag. 102.

**) Terent. Eun. IV. 3, 11.

***) IV. 1. init.

per se vel pueris nota, nisi istos sua et quorundam opinione Lynceos *) nihil in eis vidisse vidissem.

CAPUT VI.

Dubitatum de iis, quae tradit Gellius super vi musicorum cantuum in morbis quibusdam sanandis.

Apud Gellium cap. XIII. libri quarti haec leguntur: *Creditum hoc a plerisque est et memoriae mandatum, ischiaci cum maxime doleant tum, si modulis lenibus tibicen incinat, minui dolores. Ego nuperrime in libro Theophrasti scriptum inveni, viperarum morsibus tibicinem scite modulateque adhibitum mederi.* Haec Gellius: quae vereor, ut ab eo satis fideliter **) relata sint. Certe quidem Theophrastus non lenibus modulis levari ischiacos scripserat: sed harmonia Phrygia, quae omnium vehementissima est et aptissima ad animos audientium divino quodam furore incitandos. Ideoque eam adhibebant in orgiis Bacchi et Berecynthiae ***). Et hoc est quod ait Catullus †):

Tibicen ubi canit Phryx curvo grave calamo.

Et propterea ait Aristoteles ††) tibiam adhibendam esse *ἐν οἷς ἡ θεωρία κάθαρσιν μᾶλλον δύναται ἢ μάθησιν.* Quod non animadverterunt, qui eum Aristotelis locum interpretati sunt. Verum autem esse, quod dixi de Theophrasto, constat ex his, quae sunt apud Athenaeum libro XIV. †††) *ὅτι δὲ καὶ νόσους ἰᾶται μουσικὴ, Θεόφραστος ἱστόρησεν ἐν τῷ περὶ ἐνθουσιασμοῦ, ἰσχιακοὺς φάσκων ἀνόσους διατελεῖν, εἰ καταυλήσοι τις τοῦ τόπου τῇ Φρυγιστὶ ἁρμονίᾳ.* Sed et quod statim subiicit de morsu viperarum, vereor ne non de viperis scripserit Theophrastus, sed de iis phalangiis, quae hodie vulgo Tarantolae vocantur, quarum morsus hic Romae, quod sciam, innoxius, in Appulia, si negligatur, lethalis est: neque aliud mali usitatius aut exploratius remedium, quam in citharoedis et tibicinibus: quibus auditis, velut e gravi somno excitatus, qui morsus est, attonitus et extra se positus saltare ac tripudiare incipit; neque unquam desinit, dum ne illi quidem intermittant, donec delassatus *) ac 325
sudore fluens prope exanimis concidat. Hoc quidem et certis-

---

*) Lambinum tangit. Cic. Epp. ad Famil. IX. 2. *Quis tam lynceus, qui in tantis tenebris nihil offendat?*

**) Cicerone auctore dicendum erat *diligenter*. Is enim exprobrat Tironi suo hunc usum adverbii *fideliter* Epist. ad Famil. XVI. 17. ut cui domicilium sit proprium *in officio*. Habet tamen Florus lib. III. cap. 5. §. 14. *incendia parum fideliter exstincta*, et Plinius dixit *fidelissime narrare* Panegyr. cap. 56.

***) Ut Graece *Βερεκυντία*, sic et Latine rectius scribitur *Berecyntia*.

†) Carm. LXI. (al. LXIII.) v. 22.

††) Polit. lib. VIII. cap. 6. §. 4.

†††) pag. 624. A.

*) Poëticum verbum; in soluta oratione praestat *defatigatus*.

simum ac notissimum est, et a praestanti medico, Matthiolo *), litteris proditum. Apud Gellium autem eodem loco, ubi legitur *περὶ λοιμῶν ἢ λογικῶν*, non dubium est, quin *λοιμικῶν* **), non *λογικῶν*, legi debeat.

CAPUT VII.

Quid significet vox περπερεύεσθαι.

VERBUM *περπερεύεσθαι*, quo utitur M. Tullius in epistola quadam ***) libri primi ad Atticum (verba eius sunt: *Ego autem ipse, dii boni, quomodo ἐνεπερπερευσάμην novo auditori Pompeio?)*, quoque usus est et Paulus Apostolus in priore epistola ad Corinthios †), *ἡ ἀγάπη*, inquiens, *οὐ περπερεύεται*, raro admodum in scriptoribus Graecis legitur: ideoque varie et a Grammaticis ††) et ab aliis exponitur. Est autem *iactare et ostentare se*, et *inanis gloriolae fructum ex re aliqua aucupari*. Id didici ex illo vere magno Basilio, cuius haec sunt ἐν *Ἀσκητικοῖς* †††)· *Πᾶν ὃ μὴ διὰ χρείαν, ἀλλὰ διὰ καλλωπισμὸν παραλαμβάνεται, περπερείας ἔχει κατηγορίαν.* Neque usquam melior eius vocis interpretatio reperiri potest.

CAPUT VIII.

Loci aliquot ex epistolis ad Atticum emendati.

EMENDABO, aut saltem emendare conabor ex iisdem epistolis alia. Libro igitur secundo ita vulgo legitur *): *Cura, amabo te, Ciceronem nostrum. Ei nos θεῖοι videmur.* Ubi quam quaeso idoneam sententiam efficere potest illud *θεῖοι*, sive patruos **), sive divinos interpretere? Sed non libet *περπερεύεσθαι*. In libro satis vetere, quo me donavit vir multis nominibus illustrissimus, Gulielmus Sirletus Cardinalis, ita scriptum est: *Cura, amabo te, Ciceronem nostrum* CINOS CYNOCTIN *videmur*. Ex quibus depravatae veteris scripturae vestigiis coniicio legendum: *Cura, amabo te, Ciceronem nostrum: cui nos συννοσεῖν videmur.* Aegrotabat apud Atticum Q. Cicero Q. F. Eum

---

*) Vid. P. Andr. Matthioli commentar. secund. auct. in lib. Dioscoridis de med. materia. Venet. 1558. pag. 223. l. 17 sq. FAESI.

**) Hoc a recent. editoribus receptum.

***) Wolfius post Gruterum dedit *in epistola XIV.* Vid. §. 4.

†) cap. 13. v. 5.

††) Locos huc pertinentes collegit Matthaei Lectt. Mosquens. Vol. II. pag. 81, 47.

†††) Regul. brev., reg. *μθ* (49) pag. 641. Tom. II. ed. Paris. pag. 493. ed. Basil. FAESI.

*) Epist. 2. init. Ernestius retinuit *θεῖοι*, contra Orellius cum Mureto *ei nos συννοσεῖν videmur.*

**) Ita vulgo explicant, ut *θεῖοι* sint *patrui* i. e. *nimis severi*, coll. Horat. Satir. II. 3, 88. *ne sis patruus mihi.*

igitur patruus avunculo diligenter commendat: et quo magis declaret suam erga illum voluntatem, ait, se sibi videri una cum 326
eo aegrotare. In ea autem epistola, quae statim sequitur *), ubi vulgati libri habent, SED ME KATAKPICIC MEA ILLA COMMOVET, in meo est: *sed me pecis mea illa commovet:* ut suspicer pro κατάκρισις legendum ῥῆσις. Ita enim veteres ῥήσεως nomine usos scio. Illud autem miror in eodem libro **) a nemine emendatum esse, *Subito cum mihi dixisset Caecilius quaestor, puerum se Romam mittere, haec scripsi raptim.* Non enim *subito* legendum, sed S. V. B. quo scribendi compendio significabant, *Si vales benest* ***). Et ita iam pridem emendarat Rivius †) eodem modo corruptum locum nono earundem Epistolarum ††).

CAPUT IX.

E libro quarto earundem Epistolarum emendata alia.

SUPPUDET me interdum †††) quaedam referre in litteras, verentem, ne nimis obvia et protrita sint: sed cum in eis animadverto errasse eos, qui quasi columina quaedam litterarum habentur, venio in spem, fore, ut ea, quamvis levia et pusilla sunt, aliquos tamen inveniant amatores. In epistola quadam libri quarti *) ad Atticum ita scriptum est in libris Manutianis: *Sed quoniam, qui nihil possunt, ii me nolunt amare: demus operam, ut ab iis, qui possunt, diligamur. Dices, vellem iam pridem. Scio te voluisse, et me ast nugigeram manum fuisse.* Sed illud *ast nugigeram manum* quid tandem monstri est? Manutius ingenue fatetur, locum sibi depositum ac desperatum videri. Malaspina **) sane fidenter *mastigiam germanum* legit: et est qui occinat ***), nihil hac coniectura divinius. Eo enim iam stultitiae ventum est, ut satis non sit in his quisquiliis laudandis dicere, eleganter, acute, ingeniose, εὐστόχως: dicendum, nihil divinius: ne frigide laudasse videaris. In libro Victorii est: *scio te voluisse, et me. Ast num germanum fuisset?* Manutius in quodam se legisse ait: *Ast num gerammanum fuisset.* Meus habet, *Ast num germanum fuisse.* Muta unam litteram, ut sit, *et me asinum germanum fuisse*, vitium omne sustuleris. Hoc enim dicit, se merum asinum fuisse, qui bene monenti Attico

---

*) Epist. 3. extr. Ernestius κατάτασις, Orellius κατακλείς.

**) Epist. 9. init. Mureti emendatio nunc recepta.

***) De hoc epistolarum exordio vid. Senec. Epist. 17. et Plin. min. Epp. I. 11. FAESI.

†) In Schol. in Sen. Epp. 77. Tom. III. pag. 61. auctorem huius emendationis Iacobum Bonafide Tolosatem fuisse refert. FAESI.

††) Epist. 6. Balbi ad Ciceronem.

†††) Cf. supra lib. IX. cap. 6.

*) Epist. 5. §. 2 sq. ubi *asinum germanum fuisse* cum Mureto nunc scribitur.

**) Cf. Mur. Oratt. Vol. II. pag. 322. = Vol. I. pag. 403. huius edit.

***) Lambinus.

327 non obtemperarit. Erat autem illa iocularis contumelia. Terentius *): *qui status esset, flabellum tenere te asinum tantum.* Idem **): *Quid? tu asine huic auscultas?* In eodem autem libro, in epistola, cuius principium est ***), *Epistola tua*, in extremo ita lego: *Quid superest? Etiam. Puerum Ciceronem curabis, et nos amabis, ut facis.*

CAPUT X.

Item alia ex eodem libro.

Quando quartus Epistolarum ad Atticum est in manibus, unum etiam locum ex eo emendabo, qui in omnibus editis libris mirabiliter depravatus est. Legitur autem in libris quidem Victorii fere ad finem eius epistolae, cuius principium est *Occupationum mearum* †): at in aliis in epistola *O exspectatas* ††). Vulgo igitur ita scriptum reperias: *Quid aliud novi? et tamen absoluto Gabinio stomachantes alii iudices, hora post, Antiochum Gabinium nescio quem, accensum Gabinii, solidis pectoribus libertum, lege Papia condemnarunt. Itaque dixit statim reus lege maiestatis*, ** *OY* COIMPICAMA *ΦIIII.* Ego autem ita emendo: *Quid aliud novi? Est tamen. Absoluto Gabinio, stomachantes alii iudices*, et quae sequuntur. Deinde Graeca illa hoc modo: *OY CY ME ΠPOIK' AΦIIIIC* †††). Hoc autem dicit: Libertus ille Gabinii, cum patronum suum tam turpiter absolutum videret, se quoque sperabat absolutum iri, etiam si nulla mercede iudices corrupisset. At ubi se praeter spem lege Papia condemnatum vidit: reus factus lege maiestatis intellexit, iudices eadem via sibi expugnandos, qua Philippus Macedo *) omnia castella expugnari posse dicebat. Itaque coepit eos circumire et illam eis cantilenam occentare, *οὐ σὺ μὲ προῖκ' ἀφίῃς* **). Qua significabat, qui se absolvisset, gratis id facturum non esse. Suspicor autem, fuisse hemistichium veteris alicuius poëtae, cuius eadem esset sententia cum illo Homerico ***), *Ζώγρει Ἀτρέος υἱὲ, σὴ δ' ἄξια δέξαι ἄποινα.*

---

*) Eunuch. III. 5, 50. Post Bentleium nunc legitur: *Qui esset status, flabellulum tenere te asinum tantum.*

**) Adelph. V. 6, 12. *Quid tu autem huic, asine, auscultas?*

***) Epist. 7. extr. Mureti coniecturam recepit Orellius, nisi quod dedit: *Puerum Cic. curabis et amabis* cet. Ernestius e Codd. *Quod superest, etiam puerum Cic. amabis et curabis, ut facis.*

†) Epist. 16. §. 12. Ernestius et Orellius: *Quid aliud novi? Et tamen absoluto Gabinio ... Gabinium nescio quem e Sopolidis pictoribus, libertum, accensum Gabinii, lege Papia condemnarunt. Itaque dixit statim reus P. lege maiestatis.* οὐ σ' οἶδ' Ἄρης ἅμα Παφίῃ; Sed et haec incertissima coniectura.

††) Haec est Epist. 17.

†††) Scribendum *AΦIHC.*

*) Vid. Plutarch. Apophth. pag. 178. A.

**) Scrib. *οὐ σύ με ... ἀφίῃς.* Illud *occentare* verbum est Plautinum.

***) Iliad. VI. 46.

CAPUT XI.

E libro quinto earundem emendata quaedam.

Persequar et alia ex iisdem Epistolis: dignissimae enim sunt ad quas perpurgandas omnia ab omnibus conferantur. Quod 328
igitur est in epistola secunda libri quincti in Manutianis, *cum me e Pansae villa, num quid vellem, rogasset:* certo certius est, exturbandum hinc esse *Pansam.* Victoriani et veteres habent: *cum me expense sua villa.* Unius litterulae mutatione locus integer fiet, ut sit: *cum me exiens e sua villa* *). Epistola duodecima, ubi vulgo ineptissime legitur: *Itaque erat in animo, nihil festinare, nec me Delo movere, nisi omnia ἀκρωτηρίων iura vidissem:* e depravatis veteris scripturae vestigiis, quae haec sunt, AKRA TH KIIVPA: ex eis igitur legendum puto *ἀκραῆ τε καὶ οὔρια* **). Hoc enim dicit, non esse sibi consilium navigare, nisi serena et tranquilla ac secunda omnia viderit. In illa, quae sequitur, mirum est, homines eruditos, Manutium, Corradum, alios, tam nihil vidisse, ut, cum paulum modo vetus scriptura abesset a recto, ipsi tam longe deflexerint. Veteres libri: *Verumtamen Decumanius venissem cum imperio.* At illi: *Verumtamen cum civis Romanus venissem cum imperio.* Erat autem rectum: *Verumtamen decumani, ut si venissem cum imperio* ***). Ne intellexerunt quidem id, quod statim sequitur: *Ex quo te intelligere certo scio, multorum annorum ostentationes meas nunc in discrimen esse adductas.* Quorum verborum sententia haec est: Et ostentarat se Cicero semper amicissimum ordini publicanorum et semper item servire instituerat provincialium commodis. Nunc, cum inter decumanos et provinciales male conveniret, periculum erat, quicquid inter eos decrevisset in provincia sua, ne in alterorum offensionem incurreret. Ait igitur, se usurum ea palaestra, quam ab Attico didicerat. Multa sciens praetermitto: neque enim omnia huc congerere decrevi. In epistola, *Quam vellem* †), ita legitur: *Stamus animis: et, quia consiliis, ut videmur, bonis utimur, speramus etiam manu; tuto consedimus, copioso a frumento, Ciliciam prope conspiciente, expedito ad mutandum locum.* Sed neque illud *sperare manu* recte dici arbitror, et illa tam multa epitheta, *tuto, copioso a frumento, conspieciente Ciliciam, expedito,* cum quo cohaereant, non habent. Quid, quod illi ipsi, qui ita legunt, fatentur, se hoc excogitasse, cum in antiquis libris extaret aliud? Illi enim habent: *Stamus animis: et quia consiliis, ut videmur, bonis utimur, speramus etiam arno tuto consedimus copioso a fru-* 329

---

*) Receptum hoc ab Orellio.

**) Ernestius et Orellius: *Delo nec movere, nisi omnia ἀκρωτηρίων οὔρια vidissem.*

***) Ernestius et Orellius: *Verumtamen. Decumani, ac si venissem* cet.

†) Epist. 18. §. 2. Ernestius et Orellius nihil mutaverunt, nisi quod scripserunt *expedito ad mutandum loco.*

mento. Ubi si minima mutatione facta legas, *speramus; et iam arvo tuto consedimus:* recte, ut mea quidem opinio est, legeris. Sic locutus est et poëta *):

Nec venit in mentem, quorum consederis arvis?

Taurum autem montem, ubi tunc erat Cicero, magna ex parte arvum esse, notissimum est vel e Tibullo, cuius illud est **),

Quantus et intonsos Taurus alat Cilicas.

CAPUT XII.

Emendatus locus e secundo Politicorum Aristotelis.

Nota est lex Pittaci, qua caverat, ut, qui ebrii peccassent, iis non modo poena non imminueretur, sed duplaretur ***). Meminit eius Aristoteles tertio Ethicorum †), secundo Rhetoricorum ††) et secundo Politicorum †††): nisi quod in Politicis dicere videtur, id tantum constitutum in eos, qui ebrii aliquem pulsassent aut verberassent. Ita enim ait: *Ἐγένετο δὲ καὶ Πίττακος νόμων δημιουργὸς, ἀλλ' οὐ πολιτείας. νόμος δ' ἴδιος αὐτοῦ, τὸ τοὺς μεθύοντας, ἂν τυπτήσωσι, πλείω ζημίαν ἀποτίνειν τῶν νηφόντων.* Quid igitur, si in aliquo genere peccaverint? An tum tantum crescet poena, si quem percusserint? Et verius est, idem in ceteris quoque peccatis constitutum. Nam et in secundo Rhetoricorum *καθόλου* dicitur, maiores poenas statuisse, *ἐὰν τὶς μεθύων ἁμαρτάνοι* *). Quare non dubito, quin locus ille e secundo Politicorum depravatus sit, ut, ubi legitur *ἂν τυπτήσωσι*, legendum sit *ἄν τι πταίσωσι.* Neque hoc ulla confirmatione egere arbitror.

CAPUT XIII.

Qui sint versus ἰσόψηφοι. Declaratum epigramma Graecum. Item aliquot quaestiones ludicrae, quae apud Gellium proponuntur, dissolutae.

330 Non equidem unquam cuiquam auctor fuerim, ut quaerat apud Homerum versus *ἰσοψήφους:* si quis tamen neque habet quod

---

*) Virgilius Aeneid. IV. 39.

**) Elegg. I. 7, 16 sq. Sed mutilavit Muretus poëtae verba:

Quantus et aetherio contingens vertice nubes
Frigidus intonso Taurus alat Cilicas.

Cf. Mur. Opp. Tom. III. pag. 360. Quod nunc plerique legunt, *arat* pro *alat*, improbat Muretus Schol. in Tibull. Opp. Tom. II. pag. 888.

***) Apud auctores iuris legitur pro eo, quod usitatius fuit, *duplicare.*

†) cap. 7. *οἷον τοῖς μεθύουσι διπλᾶ τὰ ἐπιτίμια.*

††) cap. 25. de Pittaco: *οὐ γὰρ ἂν μείζους ζημίας ἐνομοθέτησεν, ἐάν τις μεθύων ἁμαρτάνῃ.*

†††) cap. 12. extr. Ibi recte expressum videmus *Πιττακός*, servatum deinde *ἂν τυπτήσωσι.*

*) Scrib. *ἐάν τις μεθ. ἁμαρτάνῃ.*

agat, et nihil agere non potest, indicabo ei, qui versus dicantur *ἰσόψηφοι:* quos si quaerere postea volet, praestabo, non defore illi, ubi se exerceat. Cum igitur litterae Graecorum etiam ad numeros significandos, ut notum est, adhibeantur, quorum versuum omnes litterae pro numeris acceptae eundem numerum efficerent ac constituerent, eos versus *ἰσοψήφους* vocabant. Eius rei exemplum ostendam in duobus nominibus: eademque declarabo epigramma Graecum incerti auctoris e libro secundo Anthologias *); quod qui explicarit, neminem adhuc video extitisse. Primum igitur illud adscribam:

Δαμαγόραν καὶ λοιμὸν ἰσόψηφόν τις ἀκούσας
Ἔστησ' ἀμφοτέρων τὸν τρόπον ἐκ κανόνος.
Ὡς τὸ μέρος δὲ καθείλκετ' ἀνελκυσθὲν τὸ τάλαντον
Δαμαγόρου, λοιμὸν δ' εὗρεν ἐλαφρότερον.

Iocatur quisquis est in flagitiosum quendam, Damagoran nomine: cuius nomen cum pestis nomine *ἰσόψηφον* esse quidam cum audiisset, quasi in statera expendit ingenium pestis et ingenium Damagorae: praeponderasse autem eam lancem, in quam Damagorae ingenium impositum erat: quod videlicet multo leviora essent mala, quae a peste, quam quae a Damagora importarentur. Sunt autem *ἰσόψηφα* plane nomina *Δαμαγόρας* et *λοιμὸς*, ut e subiecta descriptione perspici potest:

δ	4	λ	30
α	1	ο	70
μ	40	ι	10
α	1	μ	40
γ	3	ο	70
ο	70	ς	200
ρ	100		420.
α	1		
ς	200		
	420.		

Multum igitur negotii habuit, aut potius multum ei ab re sua 331
otii superfuit, quicumque ille fuit Gellii familiaris, qui conquisierat, quinam ita inter se affecti versus apud Homerum forent **). Quod autem praeterea notarat, quorum nominum in Homerico poëmate reperiretur *παραστιχίς:* notat Eustathius ***), e primis litteris quinque primorum versuum ultimi libri Iliados effici nomen *λεύκη*, ubi etiam tradit, veteres eiusmodi quaestiunculis lusitare solitos esse, quales aliquot ponit et explicat: leves illas quidem et ludicras, sed tamen cognitu non iniucundas. Nam quod ibidem

*) Brunck. Anal. Tom. III. pag. 167. Jacobs. Anthol. Gr. Tom. IV. pag. 135. carm. LXXXV. Scribitur ibi *εἰς τὸ μέρος.* Ceterum Graeca genitivi forma, qualis est *Anthologias*, veteres videntur abstinuisse.

**) Gell. N. A. lib. XIV. cap. 6.

***) ad princip. Iliad. Ω. pag. 1335, qui utitur verbo *ἀκροστιχίς.*

amicus ille Gellianus quaerit, quis Homeri versus sit, qui per singula vocabula singulis syllabis increscat: non dubito, quin illum significaverit e tertio Iliados *),

Ὦ μάκαρ Ἀτρείδη μοιρηγενὲς ὀλβιοδαίμων.

Sed et illius quaestionis explicationem, qua ratione dicat Homerus, singulas pecudes in Africa in singulos annos terna parere, reperiet, qui hoc tanti putabit, apud Eustathium in quartum Odysseae **). Levia haec esse fateor: sed ut in eis quaerendis defatigari stultum fuerit, ita cum se sponte offerunt, non omnino repudianda esse arbitror.

CAPUT XIV.

Emendatus locus e septimo Politicorum Aristotelis.

Cui unquam vel fando auditum est, vel persuaderi potest, eas domos cave cubicula, quae aquiloni exposita sunt, esse ad hiemandum accommodatiora? Certe enim, si ita est, magnam hominum partem in magno errore versari necesse est, qui hiemi ***) quidem loca tepida praeoptant, aestate autem alsiosa †). Notum autem est, quae ad aquilonem obversa sunt, omnium frigidissima esse. Itaque Horatius villam suam commendans, *Est*, inquit ††), *ubi plus tepeant hiemes?* Illae vero in locis aquilonaribus minime tepent. Et Cornelius Celsus †††) ad salubritatem monet habitandum esse aedificio lucido, perflatum aestivum, hibernum solem habente. Et hoc est quod Aristoteles ait in Oeconomicis *), *oportere domum* πρὸς ὑγίειαν εἶναι εὔπνουν μὲν τοῦ θέρους, εὐήλιον δὲ τοῦ χειμῶνος. Quomodo autem ad septentriones ex-
332 posita hibernum solem habitura sunt? Mirari igitur non immerito possit aliquis, cur Aristoteles lib. VII. Politicorum **), ut nunc quidem libri illi collocari solent: mihi enim dubium non est, quin quartus liber sit, qui vulgo numeratur septimus: sed cur in eo libro, quotuscumque tandem ille sit, obversas ad boream habitationes aptiores esse dicat ad hiemandum. Nam cum omnium saluberrimas esse dixisset eas, quae excipiunt eos ventos, qui ab oriente flant, statim subiicit: δεύτερον δὲ κατὰ βορέαν· εὐχείμεροι γὰρ αὗται μᾶλλον. At quomodo, si aquilonem spectabunt, futurae sunt εὐήλιοι? Tales autem, ut ex Oeconomicis

---

*) v. 182. ubi recte ὀλβιόδαιμον.

**) pag. 1485.

***) Bene Gruterus *hieme*, nam ablativi terminatio in *i* neque Grammaticorum praeceptis neque usu comprobatur. Cic. in Pison. cap. 24. §. 57. *quum mare vastissimum hieme transibas.*

†) A veteribus *alsiosum* dicitur, quod frigoris, algoris impatiens est, ut homines, pecudes, plantae. Quare scribendum erat *loca* ... *frigida.*

††) Epist. I. 10, 15.

†††) lib. I. cap. 2.

*) lib. I. cap. 6.

**) cap. 11. init.

retulimus, hieme esse oportet: sed non dubito, quin, ubi legitur εὐχείμεροι, legendum sit εὐδίεροι*): quod cum per me suspicatus essem, magis etiam confirmatus sum in sententia, cum veterem interpretem eodem modo legisse animadverti. Vertit enim *recentiores*. Sunt autem εὐδίεροι μᾶλλον, altiores et salubriores: quales esse quae aquilonem excipiunt. Si quis forte dubitat, audiat verba Varronis e libro primo de Re rustica**): *Permagni interest, ubi sint positae villae, quantae sint, quo spectent porticibus, ostiis ac fenestris. Annon ille Hippocrates medicus in magna pestilentia non unum agrum, sed multa oppida scientia servavit? Sed quid ego illum voco ad testimonium? Non hic Varro noster, cum Corcyrae esset exercitus ac classis, et omnes domus repletae essent aegrotis ac funeribus, immisso fenestris novis aquilone, et obstructis pestilentibus, ianuaque permutata, ceteraque eius generis diligentia, suos comites ac familiam incolumes reduxit?*

CAPUT XV.

Himeraeae mulieris de Dionysio tyranno somnium eodem prope modo Graece a Timesia quo Latine a Valerio relatum.

Non inutilem studiosis elegantioris doctrinae navavit operam Sebastianus Corradus***), qui brevibus notis ad Valerii Maximi libros additis aliorum scriptorum locos, unde ille singula sumpsisse videretur, aut certe in quibus eadem historia legeretur, indicavit. Pauca autem quaedam reliquit, quae unde sumpta essent, pervestigare non potuerat: quale illud est, quod libro primo legitur de somnio Himeraeae mulieris, quo Dionysii tyrannis 333
praesignificata est. Ego igitur cum deprehenderim antiqui scriptoris Timesiae†) locum e libro sexto Historiarum, quem prope ad verbum interpretatus est Valerius, utriusque verba proponenda duxi, ut conferri queant. Valerii igitur haec sunt· *Intra privatum habitum Dionysio Syracusano adhuc se continente Himeraea quaedam, non obscuri generis femina, inter quietem*

*) In mente habebat Muretus εὔδιοι, sed iusto festinantius novam effinxit vocem εὐδίεροι, quam Schneiderus tamquam probam memorat in v. εὐχείμερος. Quod Faesio Muretus scribere voluisse videtur, εὐδιέστεροι vel εὐδιαίτεροι, vel propter sequens αὗται reiiciendum.

**) cap. 4. §. 4 sq.

***) Cuius opera Val. Max. primum prodiit 1545. iterum 1564. Eum laudat Muretus Comment. in Cic. Catil. II. Opp. Tom. II. pag. 541. Faesi.

†) Imo *Timaei*. Locus sumptus est e Scholiaste Aeschinis de fals. legat. pag. 751. quem nuper edidit I. I. Reiskius [Oratt. Graecc. Vol. III.]. D. R. — Scholiastes diserte dicit: Τιμαῖος γὰρ ἐν τῇ ἕκτῃ ἱστορεῖ cet. Eadem fere leguntur etiam, sed omisso auctoris nomine, apud Suidam in v. Ἱερείας ἐνύπνιον, et apud Photium Lex. pag. 79. Neglectum est hoc fragmentum a Fr. Goellero, vid. Meinek. de Euphor. vita et scriptis. pag. 101 et 190 sq.

opinione sua caelum conscendit: atque ibidem deorum omnium lustratis sedibus animadvertit praevalentem virum, flavi coloris, lentiginosi oris, ferreis catenis vinctum, Iovis solio pedibusque subiectum: interrogatoque iuvene, quo considerandi caeli duce fuerat usa, quisnam esset; audiit illum Siciliae atque Italiae dirum esse fatum, solutumque vinculis, multis urbibus exitio futurum: quod somnium postero die sermone vulgavit. Postquam deinde Dionysium inimica Syracusarum libertati, capitibusque insontium infesta fortuna caelesti custodia liberatum, velut fulmen aliquod, otio ac tranquillitati iniecit, Himeraeorum moenia, inter effusam ad officium et ad spectaculum eius turbam, intrantem ut adspexit, hunc esse, quem in quite viderat, vociferata est. Id cognitum tyranno caussam) tollendae mulieris dedit.* Timesias autem hoc modo**): *γυναῖκά τινα τὸ γένος Ἱμεραίαν ἰδεῖν ὄναρ ἀνιοῦσαν αὐτὴν εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ πρός τινος ἄγεσθαι θεασομένην τὰς τῶν θεῶν οἰκήσεις. ἔνθα ἰδεῖν καὶ τὸν Δία καθεζόμενον ἐπὶ θρόνου, ὑφ' ᾧ ἐδέδετο πύῤῥος τις ἄνθρωπος καὶ μέγας ἁλύσει καὶ κλοιῷ. ἐρέσθαι οὖν τὸν περιάγοντα ὅς τις ἐστὶν, αὐτὸν δὲ εἰπεῖν· ἀλάστωρ ἐστὶ τῆς Σικελίας καὶ Ἰταλίας. καὶ εἴπερ ἀφεθῇ, τὰς χώρας φθερεῖ. ἀναστᾶσαν δὲ, χρόνοις ὑστέροις ὑπαντῆσαι Διονυσίω τῷ τυράννῳ μετὰ δυρυφόρων· ἰδοῦσαν δὲ ἀνακράξαι, ὡς οὗτος εἴη ὁ τότε ἀλάστωρ δειχθείς. καὶ ἅμα ταῦτα λέγουσαν πεσεῖν εἰς τοὔδαφος ἐκλυθεῖσαν. μετὰ δὲ τρίμηνον οὐκ ἔτι ὀφθῆναι τὴν γυναῖκα, ὑπὸ τοῦ Διονυσίου διαφθαρεῖσαν λάθρα.* Putavi autem horum inter se neque inamoenam***) neque inutilem collationem fore.

334 CAPUT XVI.

In Plauto et in Euripide notata quaedam non satis ex arte facta.

MULTA admodum notavi in Plauto, in quibus puto illius oeconomian †) merito reprehendi posse, ni vetustatis auctoritas

*) Editiones Valerii *curam.*

**) Ex Aeschinis Scholiasta, qui multo accuratius descripsit Timaei verba, haec lectionum discrepantia notatu digna est: *γυναῖκά τινα Ἱμεραίαν τὸ γένος ... αὐτὴν εἰς τὸν οὐρ. πρός τινος ἄγεσθαι ... ὑφ' οὗ ἐδέδετο πυῤῥός τις ... ἁλύσει ... ἔρεσθαι ... περιαναστᾶσαν ... τῷ Διονυσίῳ ... μετὰ τῶν δορυφόρων· καὶ ἰδοῦσαν ἀνακραγῆναι ... ὁ τότε δειχθείς* (omisso *ἀλάστωρ*) ... *ὀφθῆναι τ. γ. μηδενὸς τοῦτο ἱστορήσαντος.* Absunt verba extrema *ὑπὸ τοῦ Διον. διαφθ. λάθρα.*

***) Scribere debebat *iniucundam*, nam quae mente animoque percipiuntur, *inamoena* dici non possunt, nisi in comparatione. Cf. annot. ad Vol. I. pag 143. ***).

†) Simile adversus leges dramaticas peccatum in Aristophanis Acharnensibus notavimus ad Hesych. v. *Διονύσια.* In quo forte minus acerbe nos reprehendisset Gaspar. Aloys. Odericus de Marmor. Didascal. pag. 102. si hanc Mureti disputationem legisset. Sed satis est, nostram sententiam probari acutiori iudici, Dan. Wyttenbachio Bibl. Crit. Vol. II. Part. III. pag. 69. D. R. —

obstet. Quale est quod in Captivis vix unius horae spatio Philocratem ex Aetolia euntem in Elidem, et rursus ex Elide confecto negotio, quod certi aliquid temporis postulabat, redeuntem in Aetoliam facit; ut non multo citius senex e foro domum se receperit, quam ille totum illud iter confecerit. Itaque ridiculus est Hegio, cum ei profecturo dicit *),

Sequere me, viaticum ut dem hinc a trapezita tibi.

Quid enim ante horam unam rediturus viatico eguit? Nisi forte et seni ipsi, cum in forum iret, viatico opus fuit. Sed si in peccatis magna exempla ad defensionem valent, tueri se Plautus Euripidis exemplo potest, qui in Supplicibus **) tam cito redeuntem Thebis Athenas nuntium facit, ut volasse, et ea, quae interea facta refert, vix tantulo temporis spatio somniare potuisse videatur. At in Amphitruone nimis certe sibi Plautus licentiae sumpsit ***), qui eadem illa nocte, quam triplo longiorem esse voluit Iupiter in Hercule procudendo occupatus, redeuntem e bello Amphitruonem, et eo ipso die, qui illi nocti proximus illuxit, decumo post mense †) Alcmenam parientem facit. Si quis quid hodie tale faceret, exsibilaretur: sed quadam antiquitatis maiestate fit, ut, quae in nostris reprehenderemus, in veteribus admiremur.

CAPUT XVII. 335

Diverbium Plautinum e Rudente restitutum.

Principium Stichi Plautinae iam pridem ††) emendavi: et meam in ea re sententiam secuti sunt †††), qui postea Plautum ediderunt. Sed vellem, ipsi quoque ad versus distinguendos aliquid operae contulissent. Quod quando facere aut non potuerunt aut noluerunt, alia quoque eodem modo a me emendata his libris inseram: si forte tam venustus poëta paulatim pristinum nitorem reciperare possit. Nam ut nunc quidem est, qui ei post Ioachimum admoverunt manus, magna professi parva admodum praestiterunt. Sed mihi quidem neque aliena abiicere animus est, neque mea venditare tanti videtur. In Rudente ad ipsum finem actus primi colloquium est aniculae, quae Veneris sacerdos erat,

---

Ad totum hoc caput cf. supra lib. X. cap. 5. et Mur. annot. ad Xenoph. Cyrop. lib. IV. Opp. Tom. III. pag. 598. Faesi.

*) II. 3, 89.

**) v. 634. Mureto bene respondisse Barnesium animadvertit Marklandus ad v. 636. pag. 129. ed. Lips. Ibidem monetur, non *Athenas*, sed *Eleusina* dicendum fuisse. Faesi.

***) V, 1.

†) II. 2, 38.

††) Vid. supra lib. V. cap. 6.

†††) Etiam Lambinus. Faesi.

cum puellis eiectis ita confusum ac perturbatum, ut nullus prope versus integer sit. Id igitur proponam, ita uti legendum censeo *):

Sacerdos. *Qui sunt, qui pacem a patrona expetunt mea?*
Nam vox precantum me excitavit huc foras.
Bonam deam sequuntur, obsequentemque haud gravatim,
Multumque benignam. Palaestra. *Mater hem. salvere te iubemus.*
Sac. *Salvete puellae. Sed vos unde cum uvida*
Veste ire dicam, tam vestitas moestiter?
Pal. *Haud longule imus illico hinc ex hoc loco,*
Verum longe hinc abest, unde huc vectae sumus.
Sac. *Nemped equo ligneo caeruleas per vias*
Vectae estis. Pal. *admodum.* Sac. *Aequius ergo vos erat*
Venire candidatas hostiatasque: ad hoc
Fanum **) *istunc ad modum veniri non solet.*
Pal. *Quaene eiectae sumus e mare nunc ambae, obsecro,*
Unde hostias nos agere voluisti huc tibi?
Amplectimur tibi nunc genua, egentes opum,
Quae nescia spe in nesciis locis sumus,
Tecto recipias ut tuo servesque nos:
336 *Utique te miserarum ambarum misereat:*
Quibus neque spes parata est ulla, nec locus:
Neque quidquam est nobis amplius, quam hoc quod vides.
Sac. *Manus mihi certe ambae, a genibus exsurgite.*
Me feminarum nulla est misericordior.
Sed res, puellae, hae pauperes inopesque sunt.
Egomet vix vitam colo. Veneri cibo meo
Servio. Am. *Veneris fanum, obsecro, hoc est?* Sac. *Sane. Ego*
Huius sacerdos clueo. Verum, quicquid est,
Fient comiter a me omnia, quorum copia
Cluebit. ite hac mecum. Pal. *amice nostrum habes*
Honorem mater, ac benigne. Sac. *oportet.*

Sunt autem tertius et quartus versus iambici quadrati catalectici: postremus trimeter catalecticus: ceteri omnes trimetri acatalecti.

CAPUT XVIII.

Num qui capiuntur in bello, ignavi propterea habendi sint. Illustratus Plauti e Captivis locus.

Fortium virorum videtur in proeliis aut vincere aut mori ***): qui enim capiuntur, vix interdum effugiunt ignaviae aut certe

*) In hoc loco constituendo permulta suo iure sibi sumpsit Muretus: qua re nemo fere editorum eum secutus est. Faesi.

**) Haec verba in edit. Grut. cum praecedd. iunguntur, ita ut post *fanum* virgula posita sit. Faesi.

***) Cic. de Off. lib. III. cap. 32. §. 114. *ut esset insitum militibus nostris aut vincere aut emori.*

φιλοψυχίας notam. Atque hoc significavit Philocrates Plautinus *)，qui cum ex Hegione, apud quem vinctus adservabatur, audiisset,

Ut vos hic, itidem illic apud vos meus adservatur filius,

Captus est? inquit: deinde adfirmante sene, *Non igitur*, inquit, *nos soli ignavi fuimus.* Sed tamen Lacedaemonius quidam ex iis, qui ab Atheniensibus capti sunt in Pylo, urbane a se ignaviae notam amolitus dicitur. Cum enim Atheniensis quidam ei per ludibrium dixisset, *Ex vestris videlicet optimi ac fortissimi quique ceciderunt: Magni*, inquit, *faciendus esset fusus, si viros fortes dignoscere ac discernere ab ignavis posset. Fusum* **) autem Lacedaemoniorum more vocabat sagittam, et significabat, non fortissimos quosque mortuos esse, sed eos, qui casu sagittis
icti fuissent: ut qui hostium potiti erant, non propterea minus 337
fortes habendi essent, quam qui ceciderant. Eminus enim cum illis proeliati erant Athenienses. Ita hoc a gravissimo historiae scriptore, Thucydide ***), accepimus.

CAPUT XIX.

Nihili esse verbum excolubrandi, *quod quidam pro Plautino obtrudere conatus est.*

SAEPE contingit, ut in magnis scriptoribus vitia lateant, et quae corrupta atque *ὕπουλα* sunt, integra putentur: nonnumquam etiam, ut, quae recta et incorrupta sunt, hominibus non satis intelligentibus corrupta videantur. Ut autem medicamenta bene valentibus, ita rectis et veris correctiones ac mutationes nocent. Eius rei exemplum proferam e Sticho Plautina, ubi Dinacium e portu rediens iniquo animo fert, sibi a parasito Gelasimo molestiam exhiberi. Versus hi sunt †):

GE. *Ibo, atque hunc compellabo.*
Salvos sis. DI. *Et tu salve.*
GE. *Iam tu piscator factus?*
DI. *Quam pridem non edisti?*
GE. *Unde is? quid fers? quid festinas?*
DI. *Tua quod nihil refert, ne*
Cures. GE. *Quid istic inest?*
DI. *Quas tu vides colubras?*
GE. *Quid tam iracundus?* DI. *Si in te*
Pudor assit, non me appelles.

Illud igitur de colubris Ioachimus quo pertineret non videns

---

*) Captiv. II. 2, 11. ubi Taubmannus atque Lindemannus *servatur*.

**) Graecorum *ἄτρακτος* hanc significationem habet, non item Latinorum *fusus*. Vid. Foësii Oecon. Hippocr. pag. 106. Similiter *ἠλακάτη*, et iungit utrumque Herodotus lib. IV. cap. 162.

***) lib. IV. cap. 40.

†) II. 1, 43 sqq.

hanc notam ad illum locum addiderat: *Suspecta haec scriptura mihi est. Ac si sciam, quid hoc verbi sit, suspicor sic fecisse poëtam, Qua tu id re excolubras?* Haec ille: frustra quidem, sed modeste tamen. Et alioqui homini erudito, qui Plauti fabulis hoc tempore, fatendum enim est, saluti fuit, sicubi falsus sit, facile condonari potest. Vetus est, non omnia uni deos dare. Secutus est alter*) multo confidentior, qui illam tenuem et obscuram Ioachimi coniecturam nihil dubitans arripuit pro vera: et contestatus, sic sine ulla litura esse in suis veteribus
338 libris (habebat autem plerumque bonos et obsequentes libros), interpretatus est etiam nobis verbum *excolubrandi:* ut sit *excolubrare,* illo quidem auctore, curiose et oculis eminentibus, quales sunt oculi colubrorum, et cervicibus inflexis et oculis extantibus exquirere. Verbosa sane declaratio: sed, cui si crediturus sim, locupletiorem eius auctorem requiro. Atque ut sine fuco et fallaciis agam, emendationem illam non tam refutatione quam risu dignam puto. Insanum enim dicit esse parasitum puer, et a furiis atque intemperiis agitari: ideoque ex eo quaerit, quas colubras videat: quod furiae non tedis modo ardentibus, sed colubris quoque ac serpentibus insectari eos, quos agitabant, putabantur. Et inde est illud e vetere tragoedia**),

Ὦ μῆτερ, ἱκετεύω σε, μὴ ᾽πίσειέ μοι
Τὰς αἱματωποὺς καὶ δρακοντώδεις κόρας.

Quare *excolubrandi* verbum, qui pepererunt, sibi habeant licet.

CAPUT XX.

Detectum Ciceronis erratum in quinto de Finibus.

Magnorum virorum errores qui notant, dum id modeste et sine scurrilitate faciant, publice prodesse arbitror. Nam neque quidquam propterea de illorum existimatione detrahitur: et ceteri, ut cautiores ac consideratiores in scribendo sint, admonentur: et si quid cui, ut sunt humana, tale contigerit, habet exempla, quibus aut excusare se aut solari queat. Eo igitur animo indicare hoc loco institui insignem Ciceronis negligentiam, quam a nemine usque adhuc notatam esse demiror. Quinque sunt, ut notum est, illius libri de Finibus, quibus explicatae et excussae veterum philosophorum, sed praecipue Epicuri, Stoicorum et Peripateticorum, de summo bono sententiae continentur. Et prima quidem disputatio, qua Epicuri sententia examinatur, habita fingitur in Cumano Ciceronis, cum eo L. Torquatus et C. Triarius salutandi Ciceronis caussa venissent, neque quisquam praeterea alius interesset. Secunda autem in Tusculano Luculli, inter

---

*) Lambinus, quem Muretus ipse nominat hac in re lib. XVIII. cap. 9. Vid. illius edit. Lugd. 1577. pag. 705. Faesi.

**) Eurip. Orest. v. 255 sq.

Ciceronem ipsum et M. Catonem, cum se illi in Luculli bibliothecam sine arbitris abdidissent. At tertia Athenis in Academia, 339
cum ibi una essent M. Q. et L. Cicerones, et Atticus, et is, cui disputandi partes tribuuntur, M. Piso. Certe igitur aperte constat tres illas diputationes et locis et temporibus et personis esse distinctas. Et tamen, perinde ac si unus et idem, iisdem superstitibus praesentibus *), ut in formulis dicebant, et adversus Epicurum et adversus Stoicos disputasset, ita Piso loquens inducitur **): *Quoniam igitur et de voluptate cum Torquato, et de honestate, in qua una omne bonum poneretur, cum Catone est disputatum:* et quae sequuntur. Haec si Cicero ipse in prooemio eius libri ex sua persona diceret, ferri possent: a Pisone quidem quomodo apte et convenienter dici queant, neque video, neque videre quemquam puto. Sed certe Cicero cum illa scriberet, oblitus erat, non se, sed Pisonem loqui. Quod ei tum quoque contigisse arbitror, cum eodem in libro ***) versus Homericos, quibus Sirenes Ulixem alloquuntur, Pisonem sibi tribuentem ac vindicantem facit. Non enim dubium est, quin eos Cicero suos, ut erant, videri voluerit.

*) Ex Ciceron. pro Murena cap. 12. §. 26. Cf. Orellius ad h. l.

**) lib. V. cap. 8. §. 21. Sed Goerenzius, qui tacite mutavit *Quando igitur*, atque Orellius totum hunc locum utpote subditicium uncis circumscripserunt.

***) cap. 18. §. 49. Cf. Bremius ad Cic. de Fato pag. 2.

M. ANTONII MURETI

I. C. AC CIVIS R.

VARIARUM LECTIONUM

LIBER XV.

CAPUT I.

Sermo habitus cum Dario Bernardo de stultitia quorundam, qui se Ciceronianos vocant.

Venerant ad me in Quirinalem *) visendi ac salutandi caussa nobiles aliquot Germani adolescentes, qui cum totam prope Italiam perlustrassent neque quemquam fere praetermisissent eorum, qui nomen aliquod habent in litteris, quin eum vidissent, me quoque, ut ipsi quidem dicebant, eadem de caussa videre mecumque colloqui voluerant. Cumque ipsi me de studiis meis, ego contra eos de Germaniae statu, deque iis, qui illic hodie florere dicerentur, eruditis hominibus interrogarem, quae cuiusque **) aetas esset, quae habitudo corporis, quae fortuna ac conditio vivendi, in primis autem, quinam ex eis patritam ***) atque avitam religionem constanter tuerentur neque illo se pestiferarum opinionum aestu †) abripi sinerent: varie illis, ut de quoque interrogati erant, respondentibus una atque altera hora consumpta est. Complexus igitur illos et abeuntes faustis ominibus prosecutus dimisi. Interfuerat illi sermoni ac colloquio nostro Darius Bernardus, iuvenis et festivo ingenio et sanctis plane atque incorruptis moribus, qui, eis digressis, Verum

*) Ibi habitabat Muretus. Cf. Epist. I. 85. Opp. Tom. I. pag. 521.

**) Wolfius perperam *cuiusdam.*

***) Hanc adiectivi formam ne quis defendat Ciceronis auctoritate Tuscul. Disp. lib. I. cap. 19. §. 45. *haec enim pulchritudo etiam in terris patritam illam et avitam philosophiam ... excitavit:* sciat eam ab Orellio aliisque iure mutatam esse in *patriam.* Ac similiter iungit adiectiva *patrius* et *avitus* Cicero in Verr. lib. I. cap. 5. §. 13.

†) Dicit bonus Muretus emendata per Lutherum eiusque amicos sacra, quae catholicae formulae scilicet pestifera esse non temere iudicabat. Non mitius loquitur de iis, qui purgata sacra in Gallia propagare studebant, idem Muretus, alias humanissimus et lenissimus, in Orat. in funere Hippolyti, Cardinalis Estensis, Oratt. Vol. II. Or. 20. Opp. Tom. I. pag. 329. Kraft.

omnino, inquit, est quod dicitur, in nullis hominibus hoc tem-
pore, praeterquam in transalpinis *), promptam atque expeditam
reperiri Latine loquendi facultatem. Vel ii, qui modo abierunt,
ut nusquam in loquendo haerent, nusquam titubant, nusquam
offendunt, ut omnia in numerato habent, ut tota eorum sine ullo 311
impedimento ac salebris decurrit oratio. At nostri homines,
etiam ii, qui sibi e studiorum laboribus pallorem et maciem et
senium contraxerunt, si quando Latine loquendum est, ut luctan-
tur, ut sudant, ut anhelant. Credas eos magna vi ex imis pul-
monibus verba eruere, cum istis contra sine ulla cura ac cogi-
tatione iugis quaedam ac beata Latinarum vocum copia ultro ex
ore manare ac decurrere videatur. Est istuc quidem, inquam,
ita ut dicis, Dari: sed tamen habet et Italia praeclaros viros,
quique et ornatissime scribant, et disertissime ac copiosissime,
cum opus est, loquantur. Manutium, inquit, fortasse dicis, et
Sigonium **), et Petrum Ioannem Maffeium ***), aut ex eadem
sodalitate eum, cuius audita morte ubertim †) tibi nuper lacry-
mas isse memini, Perpinianum: et si quos tales vix singulos
singulae aetates ferunt. Et istos, inquam, et alios, quamquam
is quidem, quem tu postremo loco nominasti, Hispanus ††),
non Italus fuit: sed ita diu in Italia fuerat, ut pro Italo haberi
posset. Quem tu virum, Dari, utinam audire potuisses, neque
te, quo tempore ille in hac urbe eloquentiae praecepta tradebat,
alio vitae genere implicatum aula tenuisset. Nunquam enim quem-
quam audiisti, ac ne audies quidem, ut opinor, in quem illud
de Nestore eclogium †††) melius conveniret: *Cuius ex ore melle
dulcior fluebat oratio* *). Sed quid est, quod tu colloquentibus
nobis bis terve nutu mihi nescio quid significare visus es **)?
Egone? inquit: Dolebam excidere interdum grandiori illi, qui

---

*) i. e. Gallis et Germanis. Satis magnifice laudat Muretus et Germanos et Polonos in epistola quadam ad Sacratum lib. I. ep. 66. [Vol. I. pag. 102. huius edit.]. De studiis autem optimarum literarum apud Italos paene evanescentibus graviter queritur Mur. Or. Vol. II. Or. 16. [Vol. I. pag. 402. huius edit.]. Kraft. — Vid. Ruhnk. Praef. ad Mur. Opp. Vol. I. pag. XX. sq. huius edit.

**) Carolus Sigonius natus Modenae a. 1524. mort. a. 1585.

***) *Ioannes Petrus Maffeius* nat. in oppido Bergamo a. 1535. mort. a. 1605. Tibure in Latio. Vid. Sciopp. de stil. histor. pag. 58 sq. ed. Fabri.

†) Vocabulum non aureae, sed posterae aetatis. Petron. cap. 134. *lacrimis ubertim manantibus.* Atque similiter de lacrimis, quae funduntur, Suetonius et Appuleius.

††) Ioannes Petrus Perpinianus, oriundus Illicis *(Elche)*, oppido Valenciae, a. 1530. mort. a. 1566. Eius ad Muretum Epistolae leguntur Opp. Tom. I. pag. 458—462. De eodem Ruhnkenius Praef. ad Mur. Opp. Vol. I. pag. XXI. huius edit. *qui, nisi in medio spatio corruisset, ipsi Mureto palmam eloquentiae dubiam fecisset.*

†††) Cf. supra lib. III. cap. 13. XI. 13.

*) Apud Hom. Iliad. I. 249. *Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή.* Cic. de Senect. cap. 10. §. 31. *Etenim, ut ait Homerus, ex eius lingua melle dulcior fluebat oratio.* Cf. eiusdem Orat. cap. 9. §. 32.

**) Sic recte post Gruterum Ruhnkenius pro *est*, quod ex edit. Lugd. Bat. 1586. in Wolfianam irrepsit.

tecum colloquebatur, voces quasdam minus Latinas, quibus ille perpetuus subitae orationis nitor quasi maculis quibusdam infuscaretur. Quas quaeso? inquam: nam me quidem alia cogitantem praetervolarunt. *Caelos*, inquit, et *caelorum orbes* aliquoties dixit, et *eam doctrinam quae caelitus ad homines lapsa esset.* Quid tu? recte haec dici non putas? *Caelestia*, inquit, *corpora*, et *orbes caelestes*, et *caelo lapsam doctrinam* dixissem lubentius. Non male tu quidem: sed tamen ne illa quidem suos auctores non habent. Citat haec Servius *) e Ciceronis Hortensio, *Epicurei plures volunt esse caelos.* Et Lucretii sunt haec e libro secundo **):

342 *Quis regere immensi summam, quis habere profundi*
Endo manu validas potis est moderanter habenas?
Quis pariter caelos omnis convertere?

Quamvis autem *caelos* illi dicebant mundos, quos putabant esse innumerabiles: tamen ex eo satis constat, *caeli* nomen apud Latinos et singulare esse et multitudinis. Nam de illo *caelitus* ***) me quoque olim reprehensum memini a quodam, qui nisi quod Ciceronis esset, nihil Latine dici putabat. Itaque irridebat me, non modo cum citarem Servium, qui versum illum e primo Georgicon †),

Si te digna manet divini gloria ruris;

ita exponit, *si id tibi concessum est caelitus, ut gloriam ruris habeas:* sed etiam, cum multo meliorem istis omnibus Ciceronis imitatorem, Lactantium, cuius haec sunt e libro quarto Institutionum ††): *Nemini dubium potest esse, quin is doctor, qui caelitus mittitur, tam scientia sit rerum omnium quam virtute perfectus.* Quid tu igitur? inquit: satisne istos idoneos auctores Latinitatis putas? Ego dicam tibi, inquam, Dari. Diu et ipse in eo errore versatus sum, ut, nisi qui aut Ciceronis aetate †††) aut paulo ante vixissent aut certe illi aetati suppares fuissent, non satis dignos esse arbitrarer, quorum exemplo, qui Latine aut scribere aut loqui vellent, niterentur. Sed postea re tota mecum accuratius considerata visus ipsi mihi sum nimio plus mihi sumere, qui de Seneca, Livio, Valerio, Celso, Quinctiliano, Columella, utroque Plinio, Tacito, Suetonio, Velleio, Q. Curtio, Lactantio aliisque eiusmodi scriptoribus, quos et ab iis ipsis temporibus, quibus Latina lingua floruisse diceretur, propius afuisse et suo quemque saeculo disertissimos habitos

---

*) ad Virg. Aen. I. 335. Cic. Opp. ed. Orell. Vol. IV. P. II. pag. 480, 19.

**) v. 1094 sq.

***) Vid. Krebsii Antibarb. pag. 144.

†) v. 168.

††) cap. 24. §. 2. pag. 526. ed. Buenemann. Quamquam ipse Lactantius paullo ante scripserat: *fingamus aliquem de coelo esse mittendum.* Quod in editt. legebatur, *e libro quincto,* correxit Wolfius.

†††) Cf. similia disserentem Muretum in Oratt. Opp. Tom. I. pag. 293. et pag. 309 sq. Faesi.

esse constaret, temere pronuntiare auderem. Certe enim neque quisquam unquam veterum eos male Latine locutos esse dixit: neque nos, tam longo intervallo, valde boni eius rei existimatores sumus. At multa simplicia vocabula, multa etiam loquendi genera in eorum libris leguntur, quae apud Ciceronem et eius aequales nusquam reperias. Primum quis hoc praestare audeat? Ciceronis scriptorum vix decimam partem reliquam habemus, eamque multis partibus mancam ac mutilam, multis vulneribus, 343
multis cicatricibus deformatam: Sallustii vix centesimam, Varronis tantundem, Catonis e tam multis voluminibus unum de re rustica commentariolum: tot philosophorum, tot oratorum veterum, tot poëtarum, tot historicorum, tot iurisconsultorum scripta perierunt, et ex illis fractis ac laceris, quae ad nos pervenerunt, Romani sermonis reliquiis adfirmare audemus, si quid in eis non reperiatur, id apud veteres in usu non fuisse? Quanto credibilius est, nova multa atque inusitata nobis videri, quae si eorum libri exstarent, in frequentissimo usu posita fuisse constaret? Illi autem, quos stulte et arroganter, ut minus eleganter locutos, despicere audemus, cum et bibliothecas haberent omni genere librorum instructissimas, et eas diligentissime pervolutarent, et acerrimo iudicio praediti essent; quis scit, an ea ipsa ex vetustioribus sumpserint, quae frustra nobis aut novitatis aut peregrinitatis nomine suspecta sunt? Cum saepe contingere videamus, ut multae voces diu ab istis *) censeantur inter novas, quae postea usque ab ultima antiquitate a nobilissimis auctoribus proditae ac propagatae reperiuntur. Quid, quod in istis ipsis Ciceronis reliquiis multae sunt, quae semel tantum leguntur? Ergo si paullum chartae aut mus aut tinea adrosisset, aut situs et caries corrupisset, aut scintilla e lucerna in certam aliquam libri partem incidisset, hodie *pigrandi* et *controversandi* **) verba multaque alia istis delicatis barbara essent: quae nunc ita non refugiunt, ut inculcent. Et ut magis intelligas totum hoc e stulta quadam opinione pendere, scito multos ex istis inepte fastidiosis, quibus qui quid dicunt, quod Ciceronis non sit, meros lapides loqui ***) videntur, quibus, ut olim athletis in arenam descendentibus, circumdandae essent amphotides †), quoties in publicum prodeunt, ne delicatae ipsorum aures vocum non Ciceronianarum ictibus contunderentur, saepe esse a me magna cum voluptate delusos. Nam cum voces quasdam observassem, Ciceronis quidem illas, sed minus contritas ††), neque a Nizolio in

---

*) Wolfii edit. *ab ipsis.*

**) Illud legitur in Epp. ad Att. XIV. 1. hoc in Protagora ap. Priscian. Vol. I. pag. 386. ed. Krehl. (Cic. Opp. ed. Orell. Vol. IV. P. II. pag. 477, 3.).

***) Sumtum hoc ex Plauti Aulul. II. 1, 29.

†) Vocabulum est merum Graecum ἀμφωτίς. Eadem similitudine usus est Clemens Alexandrinus Paedag. lib. II. cap. 6. §. 49. pag. 198. ed. Pott.

††) Magna tamen in hoc genere cautio adhibenda, ut docet Ruhnkenius in annot. ad Tom. I. pag. 112. adscripta. Aliquoties enim Muretus quoque verbis et loquendi generibus ex orationibus spuriis desumtis usus est, ut XIII. 8. extr. IX. 18. supr. med. FAESI.

illum praeclarum indicem *), qui istorum obruza est, relatas: admiscebam eas de industria orationi meae, cum ad me audiendum amici quidam hoc, de quo loquor, morbo laborantes venis-
344 sent. Illi ut earum quamque audierant, cervicem contorquere, humeros attollere, frontem contrahere, alius alii in aurem insusurrare, excuti sibi cerebrum, perire aures, cum talibus vocibus verberarentur. Quin etiam coetu dimisso cum me, ut fit, officii caussa domum reducerent **), male se a me habitos atque acceptos esse conquerebantur. Ego aliquandiu eos ambiguo sermone frustratus tandem sponsione lacessebam, ni illae ipsae voces, quibus auditis caput sibi condoluisse dicerent, ipsius Ciceronis essent. Quid quaeris? cum id ita esse pervicissem: iam voces illae omnem duritiam atque asperitatem deposuerant; iam lenes, suaves, iucundae auditu factae erant et, ut lupini aqua macerati, omnem amaritiem ***) exuerant, simulatque eas Ciceronis esse constiterat. Meministine, cum vox *illustrissimus* apud istos censores in urbe ius togae tueri non poterat, sed pro peregrina habebatur? *Nec miserae prodesse in tali tempore quibat* †), quod Gellius ††) *illustrissimas orationes*, et *illustrissimos philosophorum* alicubi dixisset. Itaque si quis Latine loquens *Cardinalem* quempiam *illustrissimum* †††), ut fit, vocaverat, in eum ὅλῳ τῷ μυκτῆρι, ut Graeci dicunt, utebantur. Neque extorqueri eis poterat, ut non *maxime illustrem* pro *illustrissimo* dicerent, nisi, postquam ex Varrone *) audierunt, *illustrissimum quemque ex veteribus pastorem fuisse.* Et quidem eam vocem nemo maiori cachinno excipere solitus erat, quam ille, quem sui ita esse Ciceronis similem praedicabant, ut dicerent, *σύκῳ μὰ τὴν Δήμητρα* **): eique illud occinerent, *οὐ παῖς Ἀχιλλέως, ἀλλ' Ἀχιλλεὺς αὐτὸς εἶ.* Qui cum aliquando ad me libros tum Aristotelis ad Nicomachum interpretantem venisset audissetque adfirmantem ***), innumerabilia esse in omnibus philosophiae partibus, quae Latine dici non possent ab iis, qui tam severi esse vellent: egresso mihi, cum circumfusa nobis esset magna eruditorum hominum corona, mirari se dixit, quid ita mihi videretur

---

*) Significat Nizolii Lexicon Ciceronianum, quod auctius edidit Facciolatus Patav. 1734. quae editio repetita est Londini 1820. 3 Voll.

**) Verbum hac in re proprium apud Romanos erat *deducere*, cf. Goerenz. ad Cic. Academ. lib. I. cap. 3. pag. 16. Kraft.

***) Hanc formam solus habet Catullus carm. LXVI. (al. LXVIII.) 18. Praeferenda est altera *amaritudo.*

†) Ex Lucret. I. 94.

††) Noct. Att. lib. XVIII. cap. 9. *philosophorum illustrissimi.* lib. IX. cap. 13. *purissime atque illustrissime simplicique et incomta orationis antiquae suavitate.*

†††) ut Var. Lect. lib. XIV. cap. 8.

*) de Re Rust. lib. II. cap. 1. §. 6. Nepos quoque Pausan. cap. 1. §. 2. dicit *illustrissimum proelium.* Faesi.

**) Ex Cic. Epist. ad Attic. IV. 8. Cf. P. Victorii Var. Lect. XXXVII. 5. et Ast. ad Theophrast. Char. 5. Erasm. Adag. II. 3, 7. Faesi.

***) Cf. Comment. in Arist. Ethic. Opp. Tom. III. pag. 140. 427 sq. Faesi.

fieri non posse, quod iam egregie Perionius *) praestitisset. Credo, inquit, illum dicis, qui quod quincto quoque anno **) faciendum significari vellet, id *singulis quinque annis* fieri opor- 345
tere scripsit. Eum ipsum, inquam, et Ciceronis eloquentiam vides. Sed ut me ad propositum referam, etiamsi hoc demus, novata esse multa ab iis, qui post Ciceronem fuerunt, quid caussae est, cur ea reiicere debeamus? Quorsus igitur illud Horatii ***)? *Ut folia in silvis*, et illud:

— licuit semperque licebit
Signatum praesente nota producere nomen.

Nonne Cicero et multa novavit ipse †), et Catonem, Varronem, Brutum aliosque, ut idem facerent, hortatus est? An fortassis personale illud privilegium ††) fuit: ut cum Cicerone, et cum iis,

qui tum vivebant homines atque aevum agitabant †††),

exstinctum esse videatur? *Incomprehensibile* *) Ciceroni fingere licuit: quidni aliis alia ad eundem modum postea licuerit? Equidem existimo, Ciceronem, si ad Quinctiliani et Plinii et Taciti tempora vitam producere potuisset, et Romanam linguam multis vocibus eleganter conformatis eorum studio auctam ac locupletatam vidisset, magnam eis gratiam habiturum atque illis vocibus cupide usurum fuisse. Nam istorum quidem audire est operae pretium amentiam. Ad Taciti aut Suetonii voces nauseant: ipsi eas scriptis suis intexunt, quae ne in culina quidem illorum patienter audiri potuissent. Mentior, nisi tibi, cum voles, in scriptis quorundam, qui huius sectae coryphaei habentur, *speculationem, ingratitudinem, contrarietatem* **) aliaque eiusdem generis plurima ostendero. *Sed satis est dixisse, ego pulchra poëmata pango* ***). Cum semel in hanc disciplinam nomen

---

*) De hoc vid. Mureti iudicium in Epist. ad Lambinum Opp. Tom. I. pag. 384. Cf. Tom. III. pag. 350. inprimis Epist. Tom. IV. pag. 595. FAESI.

**) Huc pertinet animadversio G. Scioppii de stilo histor. pag. 226 [pag. 187. ed. Fabr.]. „Fugit Muretum ratio, cum pro *singulis quinque annis* dicendum putat *quinto quoque anno.* Nec enim eadem utriusque dicti est sententia. Si quid enim fiat, quod quinquennio, seu singulis quinquenniis semel, nihil necesse est id quinto semper anno fieri, cum etiam primo, secundo, aut quocunque quinquennii anno factum intelligatur.“ D. R.

***) Art. Poet. v. 58 sq. ubi legitur: *Ut silvae foliis pronos mutantur in annos.*

†) Cf. Muret. Oratt. Vol. II. Or. 14. Opp. Tom. I. pag. 310.

††) Ita fere Pandectarum scriptores loquuntur, non bonae Latinitatis auctores. KRAFT.

†††) Versus est Ennii ap. Gell. N. A. lib. XII. cap. 2. = Ennii Fragm. ed. E. S(pangenberg). pag. 131.

*) Hoc apud Ciceronem, qualem nunc habemus, non legitur, sed *comprehensibilis* Academ. lib. I. cap. 11. §. 41. ad exprimendam Graecam vocem καταληπτός. Cf. Goerenz. ad Cic. de Fin. lib. II. cap. 17. §. 57. pag. 207. Etiam *incomprehensus*, quod olim locum habebat Acad. lib. II. cap. 29. extr., Goerenzius et Orellius eiecerunt reponentes *non comprehensus.*

**) His et similibus P. Manutium usum esse refert Sciopp. de stilo hist. pag. 58. ed. Fabri. Rhetor. Exercit. pag. 18. FAESI.

***) Verba sunt Horatii Art. Poet. v. 416.

dederis, quocumque modo et scribas, et loquare, dicas licebit:

Ταύτης τοι γενεῆς τε καὶ αἵματος εὔχομαι εἶναι *).

346 Fuit haec de principio laboriosa quaedam et exquisita diligentia: nunc in ignaviam vertit. Quid enim magis in promptu est, quam, cum quid scribere ingressus sis, de singulis voculis Nizolium consulere? Quid tu igitur? inquies, ex omnibus antiquis scriptoribus nullo discrimine verba, quibus utare, depromes? Immo vero adhibebo iudicium, habebo dilectum, et cum ex iis potissimum, qui antiquitatis quoque ipsi principes visi sunt, Cicerone, Caesare, Terentio, aliis, quam plurima sumpsero: cum orationis meae genus ad eorum exemplar, quam maxime potuero, conformaro, ex aliis quoque bellissimum quodque carpam, et quo quisque maxime excelluisse videbitur, id imitari atque exprimere conabor: neque in iis modo, quos paulo ante nominavi, sed in Tertulliano **), Arnobio, Hieronymo, Augustino, Ambrosio, et, quod magis mireris, Appuleio, Cassiodoro, Martiano etiam et Sidonio Apollinari multa reperiam, quibus suo loco positis oratio uberior et ornatior fiat. Tibi quoque, Dari, auctor sum, ut idem facias, in primisque ut ne eorum stultitiam imiteris, qui usque eo antiquitatis studiosi sunt, ut voces quoque Christianae religionis proprias refugiant et in earum locum alias substituant, quarum nonnullae etiam impietatem olent: qui non *fidem*, sed *persuasionem*; non *sacramentum corporis Dominici*, sed *sanctificum crustulum*: non *excommunicare* ***), sed *diris devovere*: non *Angelos*, sed *genios*: non *baptizare* †), sed *abluere* dicunt, aliaque eodem modo depravant: qui, ut opinor, nisi sibi metuerent, etiam pro Christo *Iovem optimum maximum* dicerent: est enim magis Ciceronianum. Quae autem insania est, cum *porricere*, cum *impetrire*, cum *tripudium solistimum*, cum *pateras*
347 et *sympuvia* legimus ††), notare ea tamquam dicta sapienter, quod ex auguralibus et pontificalibus libris deprompta sint; propria

---

*) Ex Homer. Iliad. VI. 211.

**) Gasp. Scioppius Rhetor. Exercit. pag. 17. et de stilo histor. pag. 64. existimat, haec Muretum non ex animi sententia scripsisse, sed ut in hac professione, si quid sibi minus Ciceronianum excidisset, latebram haberet. Adversus Scioppium disputat Iac. Thomasius Praefat. pag. VIII. Mihi in tali re non quid quisque dixerit, praesertim tempori serviens, sed quid certo et constanti iudicio fecerit, spectandum videtur. Atqui res ipsa loquitur, Muretum non alios, nisi Ciceronem, et reliquos optimae aetatis scriptores imitando expressisse; Appuleii autem, Cassiodori, Sidonii, et similium verba, tanquam scopulum, fugisse. Vera igitur est Scioppii sententia. D. R. — Sed his prorsus gemina dicit Muretus in Epistola ad Cardanetum Opp. Tom. I. pag. 456 sq. et sententiam hic prolatam acriter defendit. Faesi. — Vid. Ruhnk. Praefat. pag. IV. et Wyttenb. in Vit. Ruhnk. pag. 230. ed. Lugd. Bat. Fr.

***) Cf. Krebsii Antibarb. pag. 209.

†) Cf. supra lib. XIII. cap. 9.

††) Haec vocabula apud ipsum inveniuntur Ciceronem, atque *porricere* quidem Epp. ad Att. lib. V. ep. 18. §. 1. *impetrire* de Divin. lib. I. cap. 2. §. 3. cap. 16. §. 28. lib. II. cap. 15. §. 35. *tripudium solistimum* ibid. lib. II. cap. 34. §. 72. extr. *paterae* Brut. cap. 11. §. 43. *simpuvia* de Republ. lib. VI. cap. 2, 11. pag. 482. ed. Orell. (ex Non. IV. 434. pag. 398. ed. Merc.).

Christianae fidei et Christianornm rituum verba, ut non satis Latina, contemnere? Plura dicere cum pararem, amicorum quorundam interventus institutum sermonem abrumpere coëgit.

CAPUT II.

Conatus emendandi locum quendam Taciti pessime a librariis acceptum.

Solent interdum medici eos quoque aegrotos, quorum salus ab omnibus deposita iam ac desperata est, curandos suscipere, interposita prius cautione, fraudi sibi non fore, si quid eis interea deterius acciderit. Eadem ego quoque conditione locum quendam Taciti suscipiam, ita male affectum et in vulgatis et in veteribus libris, vix ut ulla spes eius sanandi supersit. Si quid igitur boni efficere potuero: sin minus, veniam tamen, ut spero, ab aequis iudicibus consequar. Ita ergo scriptum est libro XIV. *) Annalium ab excessu Divi Augusti: *Ne tamen ludicrae tantum imperatoris artes notescerent, carminum quoque studium affectavit contractis quibus aliqua pangendi facultas. Nec dum insignis aetatis nati considere simul, et allatos vel ibidem repertos versus connectere, atque ipsius verba quoquo modo prolata supplere: quod species ipsa carminum docet, non impetu et instinctu, nec ore uno fluens.* Neque multum opis in veteribus libris, in quibus ita legitur: *Nec dum insignis aetatis tati considere simul et natos vel repertos ibidem versus connectere.* Nunc quomodo ei mederi coner, aperiam. Primum illud *tati*, ex quo ab aliis factum est *nati*, deleo: et puto frustra geminatas esse ab indocto et oscitante librario litteras eius vocis quae proxime praecesserat. Deinde ex illo *aetatis* facio *erat. Ii.* Postremo ubi est *et natos vel repertos*, deleo illud *vel repertos:* et puto dubitationem fuisse librarii legere nescientis. Quae si mihi concedantur, praestare ausim, locum integrum esse hoc modo: *Ne tamen ludicrae tantum imperatoris artes notescerent, carminum quoque studium affectavit, contractis quibus aliqua pangendi facultas, necdum insignis erat. Ii considere simul, et natos ibidem versus connectere, atque ipsius verba quoquo modo pro-* 348 *lata supplere: quod species ipsa carminum docet, non impetu et instinctu, nec ore uno fluens.* Si quis igitur melius aliquid novit, impertiat: si non, his mecum utatur licet **).

CAPUT III.

Emendata quaedam apud Tacitum in vita Iulii Agricolae.

In vita Iulii Agricolae, quam idem ille Latinus Thucydides scripsit, oratio est ducis Britannorum Galgaci, ardoris et vehe-

*) cap. 16. Verba a Mureto tentata post Ernestium Bekkerus distinxit hoc modo: *quibus aliqua pangendi facultas nec dum insignis. Aetatis nati considere simul, et allatos vel ibidem repertos versus connectere* cet.

**) Sententia est Horatii omnium notissima Epist. I. 6, 67 sq.

mentiae plena, qua ille milites suos ad fortiter pugnandum cohortatur, facilemque eis, si praesenti animo sint, spem victoriae ostentat. In ea ita vulgo legitur *): *Brigantes femina duce exurere coloniam, expugnare castra, ac, nisi felicitas in secordiam* **) *vertisset, exuere iugum potuere: nos integri, et indomiti, et libertatem non in praesentia laturi, primo statim congressu unde ostendamus quos sibi Caledonia viros seposuerit.* In quibus acute vidit Lipsius, legendum *prima statim congressione.* Idque ipsi mihi magis placet, quam quod ego antea suspicatus eram, vocem *unde* delendam esse: tamenetsi utroque modo eadem sententia efficitur. Sed ea, quae proxime antecedunt, ut obscuriora et ad corrigendum difficiliora sint, Rhenani ***) temeritate factum est, qui, ut in Taciti libris nonnulla correxerit, multo certe plura corrupit. Libri Romae impressi habebant: *et in libertatem non in praesentiam laturi.* Rhenanus fecit, *et libertatem non in praesentia inlaturi*, et stultae mutationi stultiorem interpretationem addidit. Significat, inquit, prius ipsis libertatem fuisse, pro qua adipiscenda non erat opus pugnare, sed conservanda. In praesentia dixit de futuro. Equidem Rhenanum, cum illa scriberet, sobrium fuisse non puto. Sed eo omisso adferamus, si quid verius possumus. Censeo igitur, ubi est *in praesentiam laturi*, legendum esse, *in P. R. servitium nati*, ut totus locus legatur hoc modo: *Nos integri et indomiti et in libertatem, non in populi Romani servitium nati, prima statim congressione ostendamus, quos sibi Caledonia viros seposuerit.* Non magnam neque violentam esse mutationem, qui in hoc genere exercitati
349 sunt facile vident: vulgus quid probet, quid non probet, numquam laboravi.

CAPUT IV.

Quid sit apud Ciceronem amor amicitiae: *et cur idem in flagitiosi amoris mentione dixerit* more Graeciae.

Veteres philosophi Graeci libentius fere versabantur cum adolescentulis, quam ut sermones hominum et aliquam turpitudinis suspicionem effugerent. Quanquam enim illorum se ingenia amare dicebant, ea tamen fere potissimum amabant, quae bene habitarent. Itaque id Cicero in eis urbane, ut solet, exagitans ita scribit libro quarto Tusculanarum †): *Ad magistros virtutis, philosophos, veniamus: qui amorem negant stupri esse, et in eo*

*) cap. 31. extr. Bekkerus post Ernestium dedit: *primo statim congressu non ostendamus quos sibi Cal. viros seposuerit?* In reliquis nihil mutavit. Ludov. Walchius (in ed. Tac. Agric. Berol. 1828. ubi cf. pag. 341 sqq.): *nos integri et indomiti, et in libertatem non in praesentiam laturi, primo statim congressu non ostendemus ... seposuerit?* C. L. Rothius (in ed. Tac. Agr. Norimb. 1833. cf. ibi pag. 120 sq.): *Nos integri et indomiti et libertatem non in poenitentiam laturi primo statim concursu ostendamus ... seposuerit!*

**) Wolfius *socordiam.*

***) cuius duae exstant Taciti editiones, Basil. 1533. et 1544. fol. Verba, quae deinde affert Muretus, leguntur ed. pr. pag. 472. Faesi.

†) cap. 33. §. 70.

litigant cum Epicuro, non multum, ut opinio mea fert, mentiente. Quis est enim amor iste amicitiae? cur neque deformem adolescentem quisquam amat, neque formosum senem? Quibus in verbis, quaesitum est ex me, quem aut Cicero, aut illi *amorem amicitiae* dicerent. Respondi, hoc eos προκάλυμμα nequitiae suae obtendere solitos esse, ut dicerent, amorem suum non ad foedam et nefariam corporum commistionem, sed ad constituendam amicitiam referri: atque ita eum vocasse ἔρωτα ἐπὶ φιλίᾳ, id est, ut Cicero interpretatur, *amorem amicitiae.* Plutarchus *): ἔρως γὰρ εὐφυοῦς καὶ νέας ψυχῆς ἁψάμενος εἰς ἀρετὴν διὰ φιλίας τελευτᾷ. Et paulo post **): οὐ συνουσίας γὰρ αὐτὸς ὁ ἔρως, καθάπερ τῶν γυναικῶν. Idem in Numa ***): ἀνδρὶ δὲ οὐκ ἔστι σύμμιξις πρὸς θεὸν, οὐδὲ ὁμιλία σώματος. ἀγνοοῦσι δὲ ὅτι τὸ μιγνύμενον ᾧ μίγνυται τὴν ἴσην ἀνταποδίδωσι κοινωνίαν. οὐ μὴν ἀλλὰ φιλίαν γε πρὸς ἄνθρωπον εἶναι θεῷ †) καὶ τὸν ἐπὶ ταύτῃ λεγόμενον ἔρωτα. Fuisse autem amores illos in Graecia usitatos, etiam illud indicio est, quod qui eo vitio laborabant, *more Graecorum facere* dicebantur. Cicero quincto Tusculanarum ††) de Dionysio tyranno loquens: *Cum abundaret et aequalium familiaritatibus et consuetudine propinquorum, haberet etiam, more Graeciae, quosdam adolescentes amore coniunctos, credebat eorum nemini.* Aemilius Probus in Alcibiade †††): *Ineunte adolescentia amatus est a multis, more Graecorum.* Xenophon libro secundo Παιδείας *)· Ἀλλ' ἦ καὶ σὺ, κατὰ τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον, ὅτι καλόν ἐστι, περιάγῃ τοῦτο τὸ μειράκιον.

CAPUT V. 350

Vetus quaedam Aemilii Probi reprehensio adversus eruditum virum, qui Aemilium defendere voluit, confirmata.

Scripsi iam pridem **), errasse mihi videri Aemilium Probum, qui negasset ***), *turpe fuisse Cimoni, summo Atheniensium viro, sororem germanam habere in matrimonio, quippe cum cives eius eodem uterentur instituto.* Extitit biennio aut triennio post homo non indoctus †), qui in notis, quas ad Plutarchi vitas

*) Amator. pag. 750. D.

**) pag. 751. D. Ed. Francof. οὐ συνουσίας γὰρ οὗτος ὁ ἔρως. Nunc autem post Wyttenb. συνουσίας γὰρ οὗτος ὁ ἔρως omissa vocula οὐ. Faesi.

***) cap. 4. pag. 62. B.

†) Ed. Francof. θεῶν. Ceterum hoc enuntiatum non absolutum est, sed haecce cum eo cohaerent: τὸν ἐπὶ ταύτῃ λεγόμενον ἔρωτα καὶ φυόμενον εἰς ἐπιμέλειαν ἤθους καὶ ἀρετῆς πρέπον ἂν εἴη. Faesi.

††) cap. 20. §. 58.

†††) cap. 2. §. 2.

*) cap. 2. §. 28.

**) Supra lib. VII. cap. 1.

***) Praefat. §. 4.

†) Guilielmus Xylander. Ceterum Muretus, Nepotem erroris arguens,

in Latinum sermonem a se conversas addidit *), a me dissentiens Aemilium defendere conatus est. Ait enim, Cimonem pulsum esse in exilium, non quod sororem duxisset uxorem, sed quod ea citra nuptias abusus crederetur: idque ex ipsis Plutarchi verbis colligi posse, si quis attentius ea consideret. Addit, Athenaeum libro XIII. **) hac ipsa de re loquentem non simpliciter dicere *τῇ ἀδελφῇ συνόντος*, sed addere *παρανόμως*, ex quo intelligi damnatum Cimonem, non simpliciter quod cum forore germana corpus commiscuisset, sed quod id fecisset adversus leges, id est, priusquam illam uxorem duceret. Postremo Plutarchum aperte idem quod Aemilium dicere, qui Themistoclis filio Mnesiptolemam Themistoclis ipsam quoque, sed ex alia matre filiam, ex ea consuetudine nupsisse narret ***). Ego autem non eram nescius licuisse Atheniensibus, sorores eodem patre, dum ne eadem matre, natas uxores ducere. Docuerat me id Theon †), qui in Nebulas Aristophanis ita scribit: *παρ' Ἀθηναίοις ἔξεστι γαμεῖν τὰς ἐκ τῶν πατέρων ἀδελφάς.* Sciebam hoc interfuisse inter Solonem et Lycurgum, quod ille *τὰς ὁμοπατρίους* ducere permiserat, hic *τὰς ὁμομητρίους.* Docuerat me id Philo, cuius haec sunt ††): *Ὁ μὲν οὖν Ἀθηναῖος Σόλων ὁμοπατρίους ἐφιεὶς ἄγεσθαι τὰς ὁμομητρίους ἐκώλυσεν· ὁ δὲ Λακεδαιμονίων νομοθέτης ἔμπαλιν, τὸν ἐπὶ ταῖς ὁμογαστρίοις γάμον*
331 *ἐπιτρέψας, τὸν πρὸς τὰς ὁμοπατρίους ἀπεῖπεν.* At de germanis sororibus nusquam tale quidquam legere memineram. Ita enim semper existimavi, qui eodem patre, sed non eadem matre geniti essent, consanguineos; qui eadem matre, sed non eodem patre, uterinos; qui iisdem et patre et matre, interdum quidem consanguineos, sed suo ac proprio vocabulo germanos vocari. Itaque neque umquam apud Athenienses germanam sororem habere in matrimonio licuit: et, si Elpinice consanguinea tantum Cimonis fuit, non etiam *ὁμομήτριος:* bis erravit Aemilius, qui eam germanam ipsius sororem fuisse dixit. Imo vero si consanguinea tantum fuit, dicere ausim, caussam non fuisse, cur Atheniensium legibus Cimon in exilium pelleretur. Stuprum enim, non incestum fuisset. Incestum si quidem non committitur cum ea, quam quis ducere uxorem potest. Sed certe verisimilius est, germanam fuisse: et eo illum exulasse, quod eam *παρανόμως* uxorem ducere ausus esset. Nam illud quidem argumentum ex Athenaeo, non fuisse additurum *παρανόμως*, nisi

---

ipse errat, quod veram potestatem vocis *germanus* non satis tenebat. Vide Ian. Rutgersium Var. Lect. I. 9. D. R.

*) ad Vit. Cimon. pag. 481.

**) pag. 589. E.

***) Themist. cap. 32. pag. 128. C.

†) Theon Scholia in Aratum, Theocritum, et Apollonium Rhodium, non in Aristophanem, scripsit. Vide quae diximus in Praefatione ad Hesych. pag. 9. D. R. — Eidem Scholia in Aristoph. tribuit Muretus infra lib. XVIII. cap. 16. extr. et 18. non longe ab init. Faesi. — Vid. Schol. ad v. 1374.

††) De special. leg. §. 4. Vol. II. pag. 303. ed. Mang.

idem fieri posset etiam *οὐ παρανόμως*, aeque bellum est, ac si quis, quia Cicero alicubi dicit *), Catilinam pestem patriae nefarie moliri, colligat, idem non semper nefarie, sed interdum etiam sine scelere fieri posse. Postremo sanctissimus et eruditissimus vir, Cyrillus Alexandrinus, libro sexto adversus Iulianum **), non furtivos concubitus, sed nuptias cum sorore Cimoni ut scelus nefarium obiicit, non facturus, si id apud Athenienses legitimum et usitatum fuisset. Tunc enim accusari Solonem oportuerat, qui id permisisset, non civem, qui patriae suae legibus paruisset.

CAPUT VI.

De Chaldaeis Ciceronis locum e Theophrasto conversum videri.

Chaldaei, ait Cicero libro primo de Divinatione ***), *non ex artis, sed ex gentis vocabulo nominati, diuturna observatione siderum scientiam putantur effecisse, ut praedici posset, quid cuique eventurum, et quo quisque fato natus esset.* In quo, quod ait Chaldaeos ex gentis, non ex artis vocabulo nominatos, pertinet ad communem errorem refellendum, quo genethliacos, cuiuscumque gentis forent, *Chaldaeos* vocabant: ita ut id artis, 352
non gentis vocabulum haberetur. Quod autem ait de illorum scientia aut vanitate potius et falsa opinione scientiae, ex Theophrasto sumptum videri potest: qui eos temporibus suis in magna admiratione fuisse dicit: quod non ea tantum praedicerent, quae communia essent, ut tempestatem, serenitatem et iis similia, sed etiam quomodo quisque victurus, quomodo moriturus esset. Atque hoc de Proculo cognovimus, apud quem ita scriptum est †): *Θαυμασιωτάτην δὲ εἶναί φησιν ὁ Θεόφραστος ἐν τοῖς καθ' αὑτὸν χρόνοις τὴν τῶν Χαλδαίων περὶ ταῦτα θεωρίαν, τά τε ἄλλα προλέγουσαν, καὶ τοὺς βίους ἑκάστων, καὶ τοὺς θανάτους, καὶ οὐ τὰ κοινὰ μόνον, οἷον χειμῶνα καὶ εὐδείας· ὥσπερ καὶ τὸν ἀστέρα τοῦ Ἑρμοῦ χειμῶνος μὲν ἐκφανῆ γενόμενον ψύχη σημαίνειν, καύματα δὲ θέρους, εἰς ἐκείνους ἀναπέμπει. πάντα δ' οὖν αὐτοὺς καὶ τὰ ἴδια, καὶ τὰ κοινὰ προγινώσκειν ἀπὸ τῶν οὐρανίων, ἐν τῇ περὶ σημείων βίβλῳ φησὶν ἐκεῖνος.*

CAPUT VII.

De honore, qui Olympionicis et interdum imperatoribus re praeclare gesta habebatur. Emendatus Aemilii Probi locus.

Quanto in honore fuerint antiquitus Olympionicae, nemini, qui paulum modo versatus sit in hoc litterarum genere, ignotum est.

---

*) Catilin. II. 1. init.

**) pag. 187. E. edit. Spanhem.

***) cap. 1. §. 2. Cf. Mur. Comm. in Tac. Annal. Opp. Tom. IV. pag. 78.

†) in Plat. Timaeum IV. pag. 285. ima. ed. Basil. 1534. ubi male scribitur *ἐν τοῖς κατ' αὐτὸν χρόνον*. Deinde pro *εὐδείας* Gruterus recte *εὐδίας*.

Solebant autem inter cetera donari coronis aureis: unde et Pindarus *) Olympiam vocat *μητέρα χρυσοστεφάνων ἀέθλων.* Imperatores quoque re bene et feliciter gesta interdum, quamquam admodum raro, eodem honoris genere afficiebantur. Sic Cyro post tam multas tamque insignes victorias in avitum regnum redeunti Cyaxaris filia, quae ipsius postea uxor fuit, coronam auream offert. Xenophon libro octavo **): *ὁ δὲ Κυαξάρης ταῦτα μὲν ἐδέξατο, προςέπεμψε δὲ αὐτῷ τὴν θυγατέρα στέφανόν τε χρυσοῦν καὶ ψέλλια φέρουσαν.* Habitus est hic honos Alcibiadi quoque, cum domita Lacedaemoniorum superbia in patriam rediret: qua de re ita Probus ***): *Hic ut navi egressus est, quamquam Theramenes et Thrasybulus eisdem rebus praefuerant simulque venerant in Piraeeum, tamen illum unum omnes prosequebantur: et, id quod numquam antea usu venerat nisi Olympiae victoribus, coronis aureis aeneisque vulgo donabatur.* Sed cur *aeneas* quo-
353 que coronas addat, non immerito quaeri potest. Nam ut Glauci Homerici †) vecordia ridetur permutantis *χρύσεα χαλκείων*, ita ridicula videri potest haec *χρυσέων καὶ χαλκείων* permistio. Ego vero non dubito, quin Probi verba corrupta sint, ita ut, ubi est *aeneisque*, legendum sit *taeniisque* ††). Solebant enim fere taeniae cum coronis coniungi. Empedocles †††):

Ταινίαις τε περίστεπτος στέφεσί τε θαλείοις.

Idque manifesto confirmat, quod apud Thucydidem de Brasida legitur: quem Scionaei re praeclare gesta ut Olympionicen excepisse et ut Graeciae liberatorem corona aurea et taeniis revinxisse dicuntur. Thucydidis verba haec sunt *): *καὶ οἱ μὲν Σκιωναῖοι ἐπήρθησάν τε τοῖς λόγοις καὶ θαρσήσαντες πάντες ὁμοίως, καὶ οἷς μὴ πρότερον ἤρεσκε τὰ πρασσόμενα, τόν τε πόλεμον διενοοῦντο προθύμως οἴσειν, καὶ τὸν Βρασίδαν τά τ' ἄλλα καλῶς ἐδέξαντο καὶ δημοσίᾳ μὲν χρυσῷ στεφάνῳ ἀνέδησαν, ὡς ἐλευθεροῦντα τὴν Ἑλλάδα, ἰδίᾳ τε ἐταινίουν τε καὶ προςήρχοντο, ὥςπερ ἀθλητῇ.* Athletam autem cum dicit, Olympionicen intelligit.

CAPUT VIII.

Emendata quaedam e libro sexto Epistolarum ad Atticum.

In hoc scribendi genere non modo exigi ordo non solet, sed ipsa potius *ἀταξία* et melius Variarum, lectionum nomen tueri,

*) Olymp. VIII. 1. De usu nominis *μήτηρ* cf. infra lib. XVII. cap. 2.

**) cap. 5. §. 18.

***) cap. 6. §. 3.

†) Iliad. VI. 234 sq.

††) Laudat hanc Mureti coniecturam Ruhnkenius ad Timaei Lex. Platon. pag. 247 (pag. 206. ed. Koch.). cf. Jacobs. ad Philostrati Imagg. pag. 225.

†††) Versus est ex Fragm. *τῶν καθαρμῶν*, v. 369. pag. 646. ed. Sturz. Omnino scribendum *στέφεσίν τε.* Servavit Diogenes Laert. lib. VIII. sect. 62. Vol. II. pag. 294. ed. Huebn. ubi editur *θαλείης.* Recepit etiam Jacobsius in Anthol. Gr. Paralipom. Tom. XIII. (Commentar. Vol. III. Part. III.) pag. 665 sq.

*) lib. IV. cap. 121.

et minus satietatis adferre lectoribus creditur. Ego itaque, qui horis exceptis *) haec qualiacumque procudo, ut quisque liber venit in manus, ita ex eo aliquid excerpo, quo mea haec auctiora fiant. Nunc igitur percurram sextum librum Epistolarum ad Atticum. In cuius prima epistola haud procul a fine ita legitur **): *Nam Coelius libertum ad me misit, et litteras accurate scriptas, et de pantheris, et de civitatibus.* Puto pro *civitatibus* legendum *Cibyratis:* idque iis, qui rem totam accurate consideraverint, probatum iri confido. In eadem epistola paulo infra libri editi sic habent ***): *C. Vennonius domum Vindulli venit. Cum omnia obsignaret, in Vedianas res incidit. In iis inventae sunt quinque imagunculae matronarum, in quibus una sororis amici tui hominis Bruti, qui hoc utatur, et illius Lepidi, qui haec tam negligenter ferat.* Vetus liber meus pro illo *amici tui* 354
habet *amici tuos.* Bruti autem et Lepidi nomina non habet. Quare totum locum ita lego: *In quibus una sororis amici tui. Os hominis, qui hoc utatur: et illius, qui haec tam negligenter ferat.* Significat enim, duri admodum oris esse et Brutum, qui utatur eo, propter quem soror sua adulterii suspecta esse possit: et Lepidum, qui tam turpem suspicionem in uxore tam lente ac negligenter ferat. Neque dubium est, quin de Bruto et Lepido loquatur: sed in talium rerum narratione ac significatione propria eorum, de quibus agitur, nomina multo venustius multoque verecundius subticentur. Addita autem puto iam pridem ab aliquo erudito homine, qui locum declarare vellet. Iam illud, *os hominis*, ita dictum est, ut apud Martialem †):

Santonica medicata dedit mihi pocula virga.
Os hominis: mulsum me rogat Hippocrates.

Libet et notare usum verbi *placet* sane elegantem: si quis forte cum minus adverterit. Cum igitur in manifesto peccato aliquem deprehenderant, ita ut ne ipse quidem factum suum defendere posse videretur: ita eum interrogabant: *Placet hoc tibi?* Sic Thais Terentiana ††) deprehensum Chaeream leviter obiurgans, *Satin' hoc tibi placet?* Cicero epistola sexta eius libri †††), in quo nunc versamur: *Sed heus tu πυρούς εἰς δῆμον. Placet hoc tibi?* Tibullus in carmine obscoeno *): *Placet ..... qui sub arborum coma*, et quae sequuntur: piget enim adscribere.

---

*) De vi verbi *exceptus* vid. Mur. Schol. in Sen. de Benef. lib. III. Opp. Tom. III. pag. 12. Faesi. — Sed *horis exceptis* nemo veterum unquam dixit.

**) §. 21. Orellius post Ernestium: *sed de pantheris foede ac civitatibus,* quae omnia cadere putant interpretes in Caelii Epistolam ad Famil. VIII. 9.

***) §. 25. Orellius cum Ernestio: *In his ... quinque planguncula e matronarum ... amici tui, hominis „bruti" ... et illius „lepidi"* cet.

†) Epigr. IX. 95. init. Distinguendum: *virga: Os hominis!*

††) Eunuch. V. 2, 12. Legitur: *Satin' id tibi placet?*

†††) §. 2. Post δῆμον excidit *Athenis?*

*) Priapei. Carm. LXXXIII. v. 6. Post *placet* sequitur nomen *Priape.* De illa formula vid. Sciopp. et Scaliger. ad Priap. pag. 83 et 159. ed. Patav. 1664.

In eadem epistola *), ubi vulgo legitur, *At nunc Coelius, non dico equidem, quid egerit:* legendum est, *quidquid egerit.* In octava **), *meros terrores*, non ut vulgo, *miros.* In ultima vero ***), *Accepi ab Acasto, meo statore, tuas litteras*, non, ut editi libri habent, *Accepi ab Acasto, servo meo, statim tuas litteras.*

CAPUT IX.

Emendata multa e libro tertio de Officiis.

Ciceronis verba sunt e tertio de Officiis †): *Accedit eodem*
355 *testis locuples, Posidonius, qui etiam scribit in quadam epistola, P. Rutilium Rufum, qui Panaetium audiverat, dicere solere, ut nemo pictor esset inventus, qui Veneris eam partem, quam Apelles inchoatam reliquisset, absolveret: oris enim pulchritudo reliqui corporis imitandi spem auferebat: sic ea, quae Panaetius praetermisisset et non perfecisset, propter eorum, quae fecisset, praestantiam neminem persecuturum.* Quibus in verbis saepe admiratus eram, cur additum esset illud: *et non perfecisset.* Certe enim, quae praetermiserat Panaetius, ea non modo non perfecerat, sed ne inchoaverat quidem. Sed veteres libri admirationem sustulerunt, quorum in plerisque postrema eius comprehensionis pars ita legitur: *Sic ea, quae Panaetius praetermisisset, propter eorum, quae perfecisset, praestantiam neminem persecutum.* In eodem libro, ubi de Caesaris caede, etsi eum non nominat, loquitur, ita vulgo legas ††): *Vicit igitur utilitas honestatem: imo vero honestas utilitatem secuta est.* At in vetustioribus quanto melius? *Vicit igitur utilitas honestatem: imo vero honestatem utilitas consecuta est.* Significat enim, factum illud honestum fuisse per se, utile κατὰ συμβεβηκός. Unum praeterea locum subiiciam, qui nusquam ille quidem in vulgatis libris emendate legitur: sed in libris praeclari illius correctoris †††) ita depravatus est, ut ipsius sententiae aliquot vocum temere additarum congestu obrutae vix, quasi per nebulam, tenue quoddam vestigium appareat. Et fuit ea illius consuetudo, ut non tam quaereret interdum, quid dixisset Cicero, quam quid ipse eum dicere oportuisse censeret. Sed tota res mihi paulo altius repetenda est: ut etiam in iis Ciceronis verbis,

---

*) §. 4. Tribus his locis nihil mutatum ab editoribus.

**) §. 2. init.

***) init. Mureti emendationem probat Schützius.

†) cap. 2. §. 10. Scribendum mutato verborum ordine: *dicere solere, qui Panaetium audierat.* Deinde legitur *qui Coae Veneris.* In seqq. Orellius exhibet: *si ea, quae Panaetius praetermisisset et non perfecisset, propter eorum, quae perfecisset, praestantium neminem [esse] persecutum.* Verba *et non perfecisset* pauci Codd. omittunt.

††) cap. 4. §. 19. Lectio Muretina recepta est a Gernhardo, Beiero et Orellio, praeter unicam voculam *igitur*, cuius loco *ergo* nunc legitur.

†††) Lambini. Wolf.

quae non multo antecedunt eum quem purgare instituimus locum, maculae quaedam eluantur. Quaerit igitur Cicero, liceatne interdum viro bono alium laedere deque illius commodis aliquid detrahere. Ac primum illud quasi principium ponit, humanae societatis arctissimum vinculum esse: *magis arbitrari esse contra naturam, hominem homini detrahere sui commodi caussa, quam omnia incommoda subire vel externa, vel corporis, vel etiam ipsius animi, servantem iustitiam* *). Ita enim plane legendum est, non, ut vulgo, *quae vacent iustitia.* Vetus scriptura depravata est, *cevatent iustitiam.* Deinde paucis interiectis addit **): *Quid? si Phalarin, crudelem tyrannum et immanem, vir bonus, ne ipse frigore conficiatur, vestitu spoliare possit, nonne faciat?* 356
Hic libri mei veteres habent, *ne ipse algore pereat* ***). Sed utroque modo eadem sententia efficitur. Deinde totam quaestionem adhibita distinctione explicat his verbis †): *Nam si quid homini ad nullam partem utili utilitatis tuae caussa detraxeris, inhumane feceris contraque naturae legem.* Quibus verbis ne homini quidem plane inutili significat quidquam sapientem detrahere debere utilitatis suae caussa. At ille, quem dico, ita edidit: *Nam si quid homini, homo ad nullam rem utilis, utilitatis tuae caussa detraxeris.* Inepte. Instituta enim quaestio est hoc modo, *Num sapiens homini ad nullam rem utili aliquid aliquando detrahere possit*, non autem: *Num homo ad nullam rem utilis.* Ita enim paulo ante quaesitum erat: *Nonne igitur sapiens, si fame ipse conficiatur, abstulerit cibum alteri homini ad nullam rem utili?* Negat igitur Cicero, id utilitatis privatae caussa licere. Deinde addit: *Sin autem is tu sis, qui multam utilitatem reipublicae atque hominum societati, si in vita remaneas, adferre possis: si quid ob eam caussam alteri detraxeris, non sit reprehendendum. Ob eam caussam*, id est, non ob tuam utilitatem, sed publicam. Sequitur: *Sin autem id non sit eiusmodi: suum cuique incommodum ferendum est potius, quam de alterius commodis detrahendum.* Liber autem vetus, quo nunc utor, ita habet: *Sin autem is non sis eiusmodi.* Unde colligo, librarium primo per errorem, cum scripsisset *sin*, rediisse denuo ad superius membrum, cuius principium erat, *sin autem is tu sis:* deinde errore animadverso non delevisse quidem duas voces, quas frustra repetierat, *autem is*, sed cetera persecutum. Ut sit vera lectio: *sin non sis eiusmodi* ††). Solebant enim homines imperiti, qui avorum aut proavorum nostrorum temporibus

---

*) cap. 6. §. 28. Gernhardus ex uno libro eodemque interpolato: *quae vacent iniustitia*, Beierus: *quae vacent iustitiae*, Orellius: *quae non vacent iustitia*, ut dicantur incommoda, quibus susceptis tamen iustitia maneat intemerata, vel in quibus bonam tamen et immaculatam serves conscientiam.

**) §. 29.

***) Haec a correctore profecta esse putat Orellius ad evitandam repetitionem verbi *conficiatur.*

†) §. 30. Orellius *ab homine* pro *homini.*

††) Nihil mutatum ab editoribus.

victum sibi describendis libris quaeritabant*), quae perperam scripserant, non delere: ne libros suos multis lituris deformatos minus vendibiles redderent iterumve totas paginas describere cogerentur: sed iis ut erant omissis cetera persequi. Atque ea res innumerabilem errorum copiam in omne scriptorum genus invexit.

357

CAPUT X.

Xenophontis loci duo emendati.

Libet hoc loco proferre coniecturam meam de duobus locis Xenophontis e primo *'Αναβάσεως*, de quibus dubium non habeo, quin et in omnibus usque in hunc diem editis libris corrupte legantur et tuto ac facile corrigi possint. Eorum primus est**), ubi Cyrus in Ciliciam transit superatis montibus, in quibus Syennesis praesidium collocarat. Cum enim Cilices ad primam Cyri adventantis famam sese in fugam dedissent, sine ullo negotio Cyrus et montes conscendit et Cilicum castra cepit. Ibi Xenophontis verba sunt: *Κῦρος δὲ ἀνέβη ἐπὶ τὰ ὄρη, οὐδενὸς κωλύοντος, καὶ εἶδε τὰς σκηνὰς οὗ ἐφύλαττον οἱ Κίλικες.* Quid autem attinuit dicere eum superatis montibus vidisse castra, quae Cilicum fuerant? Certe enim ita necesse fuit, nisi aut caecus fuisset, aut clausisset oculos. Sed nos quoque caeci, opinor, fuerimus, nisi videamus, *εἷλε*, non *εἶδε*, legendum esse. Alter locus est***), ubi Cyrus ad flumen Chalum pervenisse dicitur: cuius pisces Syri, ut et columbas, pro diis habebant. Ibi enim ita legimus: *Αἱ δὲ κῶμαι, ἐν αἷς ἐσκήνουν, Παρυσάτιδος ἦσαν, εἰς ζωὴν δεδομέναι.* Sed mihi excuti non potest, quin *ζώνην*, non *ζωὴν* legere oporteat: ut dicamus eam totam regionem reginae Parysatidi in cingulum adtributam fuisse. Reginis enim Persarum multa oppida multaeque regiones in singulas mundi muliebris partes adtribui solebant: verbi caussa, *in strophium*, *in amiculum*, *in cingulum*, *in sandalia.* Idque locupletissimus testis confirmat Plato in Alcibiade primo his verbis†): *ἐπεί ποτ' ἤκουσα ἐγὼ ἀνδρὸς ἀξιοπίστου τῶν ἀναβεβηκότων παρὰ βασιλέα, ὃς ἔφη παρελθεῖν χώραν πάνυ πολλὴν καὶ ἀγαθὴν, ἐγγὺς ἡμερησίαν ὁδὸν, ἣν καλεῖν τοὺς ἐπιχωρίους ζώνην τῆς βασιλέως γυναικός. εἶναι δὲ καὶ ἄλλην, ἣν αὖ καλεῖσθαι καλύπτραν, καὶ ἄλλους πολλοὺς τόπους καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς εἰς τὸν κόσμον ἐξῃρημένους τὸν τῆς γυναικὸς, καὶ ὀνόματα ἔχειν ἑκάστους τῶν τόπων ἀπὸ ἑκάστου τῶν κόσμων.* Sed et Lutetiae Parisiorum vectigal quoddam vino impositum est, quod vulgo *cingulum reginae* vocant. Sic Themistocli††) apud eosdem Persas quinque

---

*) Hoc verbum poetarum comicorum fere proprium, cf. Terent. Andr. I. 1, 48. et Ruhnk. Dict. pag. 14. ed. Schop. In soluta oratione praestat *quaerere victum.*

**) cap. 2. §. 22. *Κῦρος δ' οὖν ἀνέβη.* Deinde *εἷλε* nunc receptum.

***) cap. 4. §. 9. ubi *ζώνην* nunc legitur.

†) pag. 123. B. St. *ἐπεί ποι' ἐγὼ ἤκουσα* cet.

††) Vid. Plutarch. vit. Themist. cap. 29. extr. pag. 127. A. atque Sinte-

urbes, Magnesia, Lampsacus, Myus, Percope et Palaescepsis, in panem, vinum, opsonium, stragula et vestitum adtributae fuisse dicuntur.

CAPUT XI. 858

Suetonii in Galba unus, et alter in Otthone emendatus et illustratus locus.

Miram et prope sordidam Galbae Imperatoris parsimoniam fuisse et Tacitus, et Suetonius, et alii tradiderunt. Cuius exempla multa cum retulisset Suetonius, adiicit *): *Quare adventus eius non perinde gratus fuit: idque proximo spectaculo apparuit. Si quidem Atellanis notissimum canticum exorsis, Venit io simus a villa: cuncti simul spectatores consentiente voce reliquam partem retulerunt ac saepius versu repetito egerunt.* Quae Turnebus libro quincto Adversariorum **) emendaturum se et explicaturum professus nihil de suo adfert, nisi *io* esse interiectionem exultantis omnibus notissimam. Miror autem, cur tantus vir, cum manus depravato loco admovisset, nihil protulerit, nisi quod pueri paulo grandiores in schola si ignorarent, caederentur. Certe si nodus ille tam facile solvi poterat, non tali vindice indigebat. Quomodo autem populus iterando eam vocem, quae exultantium propria est, declarare potuisset, parum sibi gratum esse imperatoris adventum? Sed nos tentemus, si quid melius possumus. Servis olim et libertis interdum nomina ex moribus ipsorum imponi solebant: atque id magis etiam fiebat in comoediis. Puto igitur in vetere Atellana vel servum vel libertum dispensatorem fuisse, qui, quod frugi et parcus, et dominis utibilis ***) foret, ex re Onesimus vocaretur. Servile autem illud nomen esse, etiam e S. Pauli epistolis †) notum est. Eum igitur conservi cum in Atellana fabula viderent redeuntem e villa intelligerentque, parcius sibi iam edendum ac bibendum fore, quod eos Onesimus dure contenteque habiturus esset, cecinerant, *Venit Onesimus a villa:* et addiderant, opinor, alia, quae ad parsimoniam et severitatem ipsius exagitandam pertinerent. Eadem igitur illa cum in Galbam, qui nuper venerat, praeclare convenire viderentur, populus iocans crebro iterasse dicitur. Plane autem in veteribus libris legitur *Venitone simus:* quod testati sunt et alii: ut minimo negotio mendum tolli po-

nisius in singulari huius vitae edit. (Lips. 1832.) pag. 188 sq. Ceterum quarta illarum urbium a Plutarcho dicitur *Περκώτη*, ab aliis *Περκώπη*, ut Xenoph. Hellen. lib. V. cap. 1. §. 25.

*) cap. 13.

**) cap. 2. Turnebus tamen etiam illud attulit, *Venitio* in duo verba, *venit io*, separandum esse. Mureti coniectura, quam etiam Ant. Augustinus fecerat, parum probabilis videtur. Vid. Wolf. Faesi.

***) Vox Plautina.

†) ad Philem. v. 10. ad Coloss. cap. 4. v. 9.

tuerit. Sed saepe fit, ut etiam perspicacissimos ea, quae sunt
359 ante oculos posita, fugiant. Fuit autem ipsi Suetonio pater vir fortissimus et spectatae virtutis: cuius nomen cum in filii libris decurtatum ac depravatum legatur, restituere operae fuerit. Sic ergo legimus in Otthone *): *Interfuit huic bello pater meus Suetonius Lenis, tertiae decimae legionis tribunus angusticlavius.* Ita vulgo. At vidi ego librum, qui cariem et tineas senserat, in quo post nomen *Suetonius* foramen erat exiguum: deinde sequebatur *linus:* et supra alia manu emendatum *lenis.* Omnino autem legendum est *Paullinus* **). Id enim ei verum cognomen fuit. Testem in eam rem laudabo Tacitum, qui fortis viri neque nomen, neque virtutem tacitam esse sivit ***). Eius enim et saepe in Annalibus et in Agricolae vita †) perhonorificam mentionem facit.

CAPUT XII.

Aristotelis e primo Politicorum, Hippocratis e libro περὶ τροφῆς emendati et illustrati loci.

Aristoteles libro primo Politicorum ††) erudite ac copiose disputat de origine servitutis, ostenditque verae servitutis caussam in natura positam esse, ita ut ii, qui mente ac consilio valent, corpore autem sunt ad obeunda necessaria munera non satis habili, natura facti sint ad imperandum: qui contra valido ac robusto corpore, sed ingenio hebeti ac stolido, tantum ut imperata facere, non etiam ipsi, quid agendum sit, prospicere possint, eos natura ipsa eorum qui plus sapiunt imperio subiecisse videatur. Qui autem bello capti aut alio modo in servitutem redacti sunt, ii, si liberali sint ingenio, fortuna quidem ac conditione servi sunt, sed natura liberi. Sunt igitur quidam †††) liberi natura, quos in servilem fortem casus aliquis deduxit: sunt contra multi, quos servire oportet quique natura servi sunt, qui melioribus et natura liberis imperant. Neque omnis aut libertas aut servitus contra naturam est: neque omnis congruens ac consentanea na-
360 turae. Sed ad ipsum eius disputationis finem *) ita legitur in libris emendatis a Victorio et in aliis prope omnibus: *ὅτι μὲν οὖν ἔχει τινὰ λόγον ἡ ἀμφισβήτησις, καὶ οὐκ εἰσὶν οἱ μὲν φύσει δοῦλοι, οἱ δ' ἐλεύθεροι, δῆλον.* Quae ita interpretatur Victo-

*) cap. 10.

**) *Suetonius Lenis* diversus est a Taciti *Suetonio Paullino.* Mureti errorem notavit Is. Casaubonus ad Sueton. l. c. cap. 10. D. R. — Sed multo acrius et copiosius Muretum castigat Lipsius ad Tacit. Histor. lib. II. cap. 31. De isto Suetonio Paullino cf. etiam Annal. lib. XIV. cap. 29. Histor. lib. II. cap. 25. Plin. Hist. Nat. lib. V. cap. 1. §. 14. Faesi.

***) Wolfii editio exhibet *sinit.*

†) cap. 5. et 14.

††) cap. 4. ad cap. 6.

†††) Wolfii editio vitiose *quidem.*

*) cap. 6.

rius *): *Continere igitur in se rationem quandam hanc controversiam, et non esse hos quidem natura servos, hos autem liberos, planum est.* Atqui Aristoteles ipse nihil tam docere conatus est in iis, quae antecesserunt, quam esse quosdam natura servos et quosdam natura liberos. Itaque in libris Aldinis **) hoc modo legimus: *καὶ εἰσὶν οἵ μὲν φύσει δοῦλοι, οἵ δ' ἐλεύθεροι*, id est, *et esse alios natura servos, alios liberos.* Sed ne hoc quidem ferri potest. Utrumque enim docuit, quosdam natura, quosdam praeter naturam et servos et liberos esse. Verum igitur est, quod ego, cum prius coniecissem, postea scriptum reperi in eis libris, quos Aldi heredes edidere ***): *καὶ εἰσὶ καὶ οὐκ εἰσὶν οἵ μὲν φύσει δοῦλοι, οἵ δ' ἐλεύθεροι*, id est, *Et esse, et non esse alios quidem natura servos, alios autem liberos.* Similis locus est in libro Hippocratis de Alimento †), qui ita lacer ac mutilus est, ut et Cardanus ††) et ceteri, quos ego quidem viderim, aetatis nostrae medici, qui eum declarare voluerunt, meras nugas attulerint. Ego autem eum ita interpretabor, ut non verear, ne quis mihi illud obiiciat: *τέκτων γὰρ ὢν ἔπραττες οὐ τεκτωνικά* †††). Exposuerat Hippocrates varias super tempore puerperii sententias *), dixeratque, aliis quidem videri tempus id esse dierum CCX, qui quidem efficiunt septem menses, si quis Aegyptiorum more, quem tum fere sequebantur, tricenos dies singulis mensibus tribuat: aliis trecentorum, qui eadem ratione efficiunt decem menses: aliis denique CCXL: qui eadem ratione octo menses efficiunt. Deinde ad hanc postremam opinionem respiciens subiicit: *οὐκ ἔστι καὶ ἔστι.* Quae verba quid sibi velint, ne Mopsus quidem aut Oedipus divinarit. Legendum autem hoc modo: *Ἔστι δὲ καὶ οὐκ ἔστιν ὀκτάμηνος γένεσις* **). Atque ita intelligendum esse quodammodo partum octimestrem ***), et quodammodo non esse. Potest enim mense octavo mulier parere: sed fetus vitalis non est. Atque ideo Sabinus, Galeno, ut notum est, antiquior medicus, ea sic exposuerat: *ἔστι μὲν*

---

*) pag. 33. ed. Flor. 1576.

**) fol. 99. eamque scripturam etiam Schneiderus et Coraës exhibent I. 2, 20. Faesi. — Vulgatam lectionem tuetur Bekkerus.

***) a. 1551 et 1552. in V Voll.

†) cap. 9. ed. Linden. (Tom. I. pag. 382 inf.).

††) Hieronymus Cardanus, medicus, cuius extat Commentar. in Hippocr. libr. de alim. Venet. 1566. 4. (Card. Opp. Tom. VII. pag. 491 sqq.). Faesi.

†††) Versus est Euripidis ap. Plutarch. Moral. pag. 812. E. *τέκτων γὰρ ὢν ἔπρασσες οὐ ξυλουργικά.* Vid. Eurip. fragm. incert. XCIV. in Dindorf. Poet. Scen. Graec. Fragm. pag. 124. Pro *τεκτωνικά* bene correxit Gruterus *τεκτονικά*, sed ita scripto vocabulo corrumpitur numerus.

*) Cf. Turnebi Advers. lib. IV. cap. 15.

**) Cf. Mur. Epist. ad Hieron. Mercurialem Opp. Tom. I. pag. 540. cum annot. Thomasii. Faesi.

***) Neque *octimestris*, nec, quod Faesius malit, *octomestris*, veteres dixerunt, quamquam probatissimae sunt voces *bimestris, trimestris, quatrimestris, quinquemestris, semestris. Septimestris* finxit Censorinus, *octomestris* legitur in Glossis.

φαινόμενα ὡς ζῶα, μετὰ τὴν ἔκτρωσιν, οὐκ ἔστι δὲ, ὡς θνήσκοντα μετὰ ταῦτα. καὶ ἔστιν οὖν φαντασίᾳ μὲν παραυτίκα ὄντα, δυνάμει δὲ οὐκ ἔστι. Ex quibus etiam Sabini verbis coniicio, ubi
361 apud Hippocratem legimus ἔκπτωσιν, legendum ἔκτρωσιν. Sunt et, quae sequuntur, depravata in Hippocratis libris: quae quomodo emendanda sint, cognosci poterit e Gellio, libri tertii capite XVI. unde etiam sumpta sunt, quae modo attuli: ut mirum sit ea tam diu latuisse, cum tam aperto ac celebri in loco paterent. Eodem autem loquendi genere usus est Plautus in Trinummo *):

Est atque non est mihi in manu Megaronides.
Quin dicant, non est: merito ut ne dicant, id est.

CAPUT XIII.

Emendati e Trinummo Plautina loci duo.

Facta me Trinummi mentio admonet, ut insignem ex ea locum **) emendem: in quo et versus perperam collocati sunt, et personarum nomina locis non suis posita, et depravati versus, et denique οὐδὲν ὑγιές. Nolo autem otium, quo minime abundo, inanibus verbis consumere. Tantum proponam locum ipsum ita, ut mihi legendus videtur ***):

Philt. *Non edepol tibi pernegare possum quidquam quod velis.*
Cui egestatem tolerare vis? loquere audacter patri.
Lysit. *Lesbonico huic adolescenti, Charmidae huius filio:*
Qui illic habitat. Ph. *Qui comedit, quod fuit, quod non fuit?*
Ly. *Ne opprobra pater: eveniunt multa homini quae vult, quae ne vult* †).
Sapientiae aetas condimentum est: sapientia aetati cibust.
Ph. *Mentire edepol nate: atque id nunc facis haud consuetudine.*
Nam sapiens quidem pol ipse fingit fortunam sibi.
Nulli quae ne volt eveniunt, nisi fictor malus siet.
Ly. *Multa est opera opus ficturae, qui se fictorem probum*
362 *Vitae agendae esse expetit. Sed hic admodum adolescentulust.*
Ph. *Non aetate, verum ingenio apiscitur sapientia.*
Agedum, eloquere, quid dare illi nunc vis? Ly. *Nihil quidquam pater.*
Tu modo ne me prohibeas accipere, si quid det mihi.

Quod autem ait Lysiteles ad excusandum sodalem, *sapientiae esse condimentum aetatem*, et *sapientiam aetati cibum*, hanc sententiam habet. Quidam cibi sunt, qui recentes quidem non sunt esui, sed reponi solent in longam usionem ††) et muria aut aceto

*) I. 2, 67.

**) II. 2, 76.

***) Haec versuum Plautinorum dispositio ab editt. recepta non est. Faesi.

†) Coniunctim scribendum esse *nevult* vel potius *nevolt*, ut et antea *volt* et post *nevolt*, dicit Faesius.

††) Sic fere loquitur Scaevola ap. Gell. lib. IV. cap. 1. §. 17. *quae longae usionis gratia contrahuntur et reconduntur.*

aut sale aliisve modis condiri: mitescunt autem ac concoquuntur tempore et ad vescendum utiles fiunt. Sic sapientiam ait in iuvenibus immaturam esse: procedente aetate condiri ac mitigari quasique maturescere. In eadem autem fabula iocularis quidam versus, qui a Stasimo pronuntiatur, et corrupte legitur, et male explicatur *). Lambinus hoc modo:

Coena haec annona est, sine sacris hereditas.

et exponit, Coena haec est instar annonae. At Lipsius **) *ἐρωτηματικῶς: Coena haec an non est?* Ego veterem scripturam retineo:

Coena, hac annona, est sine sacris hereditas.

Est autem *hac annona* ablativus, ut grammatici vulgo loquuntur, absolutus; et hoc significat, hac annonae caritate quae nunc est. Sic alibi ***):

Mirum est lolio victitare te, tam vili tritico:

id est, cum triticum tam vile sit.

CAPUT XIV.

Notata quaedam apud Livium, in quibus ipse sibi pugnare videri potest †).

Livii, historiarum scriptoris disertissimi ac copiosissimi, errores quosdam notavit olim Laurentius Valla ††), unum etiam homo 363
eruditissimus mihique amicissimus, Carolus Sigonius †††), qui hoc tempore tantum in Livii annalibus praestitit, quantum vix sperare fas erat. Supersunt et alii, quos notare non ab re fuerit, ut incendatur scribentium industria, et ut intelligatur τὸ ἀναμάρτητον maius quiddam esse, quam ut ab homine praestari queat. Libro igitur annalium quarto *) multis argumentis docet, errare eos, qui tradunt, A. Cornelium Cossum, tribunum militum, secunda opima spolia Iovis Feretrii templo intulisse. At eodem in libro **) Mam. Aemilium dicentem facit, *se eundem dictatorem esse, qui ante Veientium Fidenatiumque, adiunctis Faliscis, ad Nomentum exercitus fuderit: et magistrum equitum, A. Cornelium, eundem in acie fore, qui priore bello tribunus militum, Larte Tolumnio,*

*) II. 4, 83.

**) Lection. Antiq. I. 5.

***) Mil. Glor. II. 3, 50.

†) De totius huius capitis argumento vid. Lachmann. de fontibus Historiar. Livii. Comment. II. (Gotting. 1828.) §. 25. pag. 76 sqq. Becker. *Vorarbeiten zu einer Gesch. des pun. Krieges* in Dahlmanni opere praestantissimo: *Forschungen* cet. II. pag. 68 sq. 89 sq. 119.

††) In Disputat. adv. Livium (I. 46.) de duobus Tarquiniis (vid. ed. Drak. Tom. VII. pag. 150—154.) et Emendatt. in Liv.

†††) Significare videtur locum Livii lib. XLII. cap. 47. coll. cum lib. V. cap. 27. Vid. Sig. Schol. fol. 88. a. imo. Faesi.

*) cap. 20.

**) cap. 32.

et rege *) *Veientium, in conspectu duorum exercituum occiso, spolia opima Iovis Feretrii templo intulerit.* Ne illud quidem defendi posse arbitror, quod libro nono **) in laudando L. Papirio Cursore ita scribit: *Haut dubie illa aetate, qua nulla virtutum feracior fuit, nemo unus erat vir, quo magis innixa res Romana staret: quin eum parem distinarant* ***) *animis magno Alexandro ducem, si arma, Asia perdomita, in Europam vertisset.* At paulo post ait, se arbitrari Alexandrum ne fama quidem Romanis notum fuisse. Quomodo igitur L. Papirium, quem ei opponerent, animis destinare potuerant? Sed et illud recte ac vere notavit Glareanus †), manifesto eum sibi pugnare, cum Hannibalem vix dum puberem Hasdrubalis litteris accersitum scribit ††), cum ex ipsis Livii verbis necessario colligatur, Hannibalem eo tempore annos non minus viginti tres natum fuisse. Qua aetate qui alium tutore egere dicat, ipsemet curatore potius indigere †††) videatur.

CAPUT XV.

Cur videatur Assa nutricibus dici solitum. Emendatus quidam Varronis locus.

Quod Nonius *) *assas nutrices olim vocatas* esse scribit, *quia assint eis quos nutriant*, id quam verum sit, videbimus. Fortassis enim verius est, esse a Graeco ἄττα. Ἔστι δὲ τὸ μὲν
361 τέττα φίλου, τὸ δὲ ἄττα τροφέως, τὸ δὲ πάππα πατρὸς, τὸ δὲ
ἠθεῖε ἀδελφοῦ, ait Eustathius **). Sed quod homo eruditus ***) putat, se apud ipsum Nonium eius vocis exemplum reperisse in exemplo Varronis ab eo adducto †), cum verbi *Betere* notionem explicat ††), de eo mihi quidem longe aliter videtur. Verba Varronis in veteribus libris ita scripta sunt †††): *Assanos multos*

---

*) Copula *et*, utpote perperam addita, delenda. Contra Muretum accurate disputat Iac. Perizonius in Animadvv. histor. cap. VII. pag. 289 sq. Faesi.

**) cap. 16. extr.

***) Nunc legitur *destinant*, in qua scriptura haec verba iam non repugnant iis, quae paullo post i. e. cap. 18. de Alexandro dicit. Faesi.

†) ad Liv. lib. XXI. cap. 4. cf. Sigon. ad lib. XXI. cap. 3. Glareani annotationes prodierunt Basil. 1540. ubi vid. fol. 49. b. Cf. etiam infra XIX. 17. sub fin. Faesi.

††) lib. XXI. cap. 3.

†††) Proverbii loco haec dicta sunt. Vid. Iuvenal. Satir. XIV. v. 288. Horat. Epist. I. 1, 102. ibique Schmid. Tom. I. pag. 47.

*) I. 280. Fronto Epist. ad Antonin. I. 5. *Assae nutricis est infantem magis diligere quam adultum.* Cf. Schol. Iuvenal. ad Satir. XIV. 208. Inscript. Murat. n. 1512, 6.

**) ad Iliad. *Z.* pag. 659, 52.

***) Ios. Scaliger. Wolf. — Vid. eius Coniectur. in Varron. de Ling. Lat. pag. 121.

†) Vid. supra ad lib. III. cap. 6.

††) II. 73. pag. 77, 21. ed. Merc. ubi scribitur: *Annos multos quod parere ea non poterat, mulierem foras betere iussit.*

†††) Ed. Bipont. pag. 313. habet: *quod parere ea non poterat, mulierem foras betere iussit.*

quod ea parere non poterat mulier, eum betere foras iussit. Quae is, quem dico, ita emendat: *Assa non multo post, quod ea parere non poterat mulier, eum betere foras iussit:* et tamen ait, ibi *assam* vocari non nutricem, sed obstetricem. Quod si admitteremus, non tamen dicendum esset, repertum exemplum eius quod Nonius dixerat, sed repertam aliam significationem nominis *Assa*, quae ipsum quoque latuisset Nonium, neque usquam a veteribus tradita esset. Id autem quam credibile sit, non disputo: mihi certe nondum displicet, quod de illis Varronis verbis iam pridem existimavi: ea pertinere ad Sp. Carvilium, qui primus Romanorum *) uxorem repudiasse dicitur, non quod eius mores aut ingenium parum probaret, sed quod coniugem se velle diceret liberorum quaerendorum gratia: illam autem sterilem esse. Lego igitur hoc modo: *A se annos multos quod ea parere non poterat mulier, eam betere foras iussit.* Erat enim hoc quoque verbum usitatum in repudiis. Cicero **): *Claves ademit. Foras exegit.* Martialis ***): *Uxor, vade foras, aut moribus utere nostris.*

CAPUT XVI.

Emendati complures variorum scriptorum loci, in quibus a librariis eodem modo peccatum erat.

Ad medicinam melius et certius factitandam non mediocriter utile est scire, quibus in rebus is, qui aegrotat, peccare solitus sit: quo et caussa morbi facilius reperiatur, et ad eam medendi ratio accommodetur. Sic et iis, qui se veterum scriptorum quasi medicos quosdam esse profitentur, nosse expedit, quibus potissimum modis veteres librarii peccare soliti sint, ut latentia hulcera, quae in optimis quibusque scriptoribus inveterarunt, sagacius deprehendant. Inter cetera igitur sane multa genera depravationum animadverti solitos eos, si quando vetustioris libri, ex quo aliquid describebant, scripturam satis certo ac liquido perspicere 365
non poterant, dubitabantque, hoc an illo modo scriptum foret, aut si quando aliud in aliis exemplaribus scriptum reperiebant, utrumque ponere et lectorum iudicio permittere, utrum verius videretur. Eo modo vix credibile est quam multa in optimis et nobilissimis quibusque scriptoribus maculata sint. Libet eius rei aliquot exempla proponere: ut ab aliis quoque alia consimilia notentur. Apud Xenophontem libro primo Anabaseos †) ita legimus: τὸ δὲ στράτευμα ὁ σῖτος ἐπέλιπε, καὶ πρίασθαι οὐκ ἦν, εἰ μὴ ἐν τῇ Λυδίᾳ ἀγορᾷ, ἐν τῷ Κύρου βαρβαρικῷ, τὴν καπίθην

*) Vid. Gell. N. A. lib. IV. cap. 3.

**) Philipp. II. cap. 28. §. 69. Vid. supra ad lib. V. cap. 8.

***) Epigr. lib. XI. 104. init.

†) cap. 5. §. 6. Nihil hoc loco ab editoribus deletum. Cf. autem Mur. Comment. in Tac. Opp. Tom. IV. pag. 65. Not. in Xen. Tom. III. pag. 606. et supra huius libri cap. 2. Faesi.

ἀλεύρων ἢ ἀλφίτων, τεττάρων σίγλων. Ubi qui diligenter attenderit, facile videbit, legendum tantum esse, *τὴν καπίθην ἀλφίτων.* Apud Aristotelem libro primo de Arte dicendi *): *Ἀνάγκη συλλογιζόμενον ἢ ἐπάγοντα δεικνῦναι ὁτιοῦν ἢ ὁντινοῦν*, ubi frustra se torquet Victorius **). Illud enim *ἢ ὁντινοῦν* plane delendum est: quod ego cum iam pridem coniecissem, confirmatus sum in sententia auctoritate Halicarnassei ***), qui hunc locum ita citat, ut illam librariorum *προςθήκην* non agnoscat. Apud Ciceronem in Academicis †): *et veluti amantes Socratem*, ubi docui ††) legendum, *et iam ante Socratem.* Apud Livium libro XXIV. †††) in libris a doctissimo Sigonio *) emendatis: *Cum illud potius agendum atque eis cogitandum sit, si quomodo fieri possit, ne qui socii a populo R. desciscant: et non vocitent. Documentum autem ducant, statui oportere, si quis resipiscat, et antiquam societatem respiciat.* Libri autem veteres ita habent: *Documentum aut ducant, statui oportere non nocitivum.* Ita igitur emendo eum locum, quem insanabilem esse pronuntiavit Sigonius. Primum illud, *Documentum aut ducant*, aio librarii esse, utro modo scriptum esset, ambigentis. Deinde illud, *et non vocitent*, factum esse ex eo, quod paulo post sequitur *non nocitivum*, et positum loco non suo. Quibus positis ita lego: *Documentum statui oportere, non nociturum, si quis resipiscat, et antiquam societatem respiciat.* Est autem optima et gravissima sententia, et Thucydidea **): *οὔτε ἀνέλπιστον καταστῆσαι τοῖς ἀποστᾶσιν, ὡς οὐκ ἔσται μεταγνῶναι.* Apud Senecam libro primo de Beneficiis ***): *Ergo et Mercurius una stat, non quia beneficia ratio commendat vel oratio, sed quia pictori ita visum est:* legendum: *Non quia beneficia commendat oratio.* Apud eundem epistola
366 XXXIII.: *Ego vero utar via veteri: sed si priorem planioremque invenero, hanc muniam.* Libri veteres: *Sed si priorem vel planiorem.* Ego, *sed si planiorem invenero* †). Apud Plinium capite XXII. libri XIV. *Spectante miraculi gratia Tiberio principe in senecta iam severo, atque etiam alias saevo, sed ipsa iuventa ad merum* ††) *pronior fuerat.* Totum illud, *atque etiam alias*

---

*) cap. 2. pag. 1356. *b.* 8. Bekk. Corr. *δεικνύναι.*

**) pag. 36.

***) Dionysii Halic., Epist. 1. ad Ammaeum Tom. VI. pag. 731. ed. Reisk.

†) lib. I. cap. 12. §. 44. Vid. supra ad lib. IX. cap. 14.

††) Vid. supra lib. IX. cap. 14.

†††) cap. 45. Livii verba emendatius nunc sic leguntur: *Qui, quum illud potius agendum, atque eis cogitandum sit, si quo modo fieri possit, ne qui socii a populo Romano desciscant, id non cogitent; documentum autem dicant statui oportere* cet.

*) In edit. Venet. 1572. fol. 171. K. Cf. eiusdem Scholia. fol. 47. b.

**) lib. III. cap. 46.

***) cap. 3. post med. Lipsius Mureto obsecutus est, non item Ruhkopfius. In Schol. in Sen. Opp. Tom. III. pag. 6. dicit legendum: *Non quia beneficia oratio commendat.* Faesi.

†) Praestat Lipsii *propiorem planioremque.* Faesi.

††) Wolfii editio vitiose *meorum.*

saevo, delendum est. Apud eundem capite III. libri XXVI. *) *Abstinentiam cibi, alias vini.* Dele illud, *alias vini:* dicit enim *ἀσιτίαν.* Apud Tacitum libro XI. **) ab excessu Divi Augusti: *Ut sacrificantes vel insanientes Bacchae.* Utrum non facile dixerim: alterum certe *παρέλκει* ***). Apud eundem libro XIII. †) *Audiretur hinc Germanici filia, inde vilis rursus Burrus.* Liber vetus: *inde devilis rursus aut Burrus.* Legendum: *inde debilis Burrus. Debilem* autem vocat, quia trunca erat manu: ut statim subiicit. Apud eundem libro XIV. ††) *Per insidias serviles, quas nemo prohibuit, aut prodidit,* delendum illud, *aut prodidit.* Apud Plutarchum in Theseo †††): *ἔπεισεν αὐτὸν ἢ διηπάτησε τῇ Αἴθρᾳ συγγενέσθαι.* Delendum illud, *ἢ διηπάτησε.* Parcam *) plura congerere, ne ipsa copia lectoribus molesta sit.

CAPUT XVII.

Recte scriptum a Donato, his verbis, Hoc age, *silentium et attentionem imperari.*

Donatus in Phormionem Terentii **) scripserat, hoc loquendi genere, *hoc age*, silentium imperari. Gabriel Faërnus, homo Latinae quidem linguae non ignarus, sed Graecae prorsus expers: neque hoc detrahendi studio dico: ita esse sciunt, quibus ille notus fuit: neque id ipse diffitebatur: ne poterat quidem: is igitur hoc, quia nusquam alibi legerat, ferre non potuit: et, ut erat ingeniosus, confugit ad illud suum, ut diceret, in veteribus libris Terentii scriptum fuisse, *hoc age st*, sed unam aut alteram litteram erasam esse: et verba illa Donati ad illud *st*, non ad verba *hoc age* pertinere. Credo hoc acute excogitatum esse: et agnosco ingenium hominis, non tantum quid in vetustis exemplaribus scriptum esset, legere soliti, sed divinare etiam quid deletum fuisset. Sed quia tardior sum, quam ut illam tantam celeritatem ingenii
subsequi possim: continebo me intra septa, et contentus ero iis 367
quae ab aliis confirmata reperio. Videor autem legisse, in sacris imperari solitum silentium his verbis *favete linguis* ***): et Graece

---

*) sect. 7. §. 13. Tuentur verba *alias vini* omnes Codd. Vid. Handius Tursellin. Vol. I. pag. 222.

**) cap. 31.

***) Sed neque apud Tacitum neque apud Plutarchum ab editoribus quidquam deletum.

†) cap. 14.

††) cap. 43.

†††) cap. 3.

*) Verbum *parcere* cum infinitivo iungere solent poetae, in soluta oratione ad Graecorum exemplum semel iunxit Livius lib. XXXIV. cap. 32. extr. *parce fidem iactare.* Eodemque modo Mur. Comm. in Cic. Catil. I. Opp. Tom. II. pag. 564. *qui tantum, ne in morbos incidant, scortari helluarive parcunt.*

**) II. 3, 88.

***) Senec. de vit. beat. cap. 26. coll. cum Mur. Schol. Opp. Tom. III. pag. 109. Tom. II. pag. 892. Ruhnk. Dict. in Ter. pag. 7. ed. Schop. Horat. Od. III. 1, 2. Faesi.

σῖγα πᾶς ἔστω λεώς*). Et eadem de caussa clamari solitum, *hoc age*: et hoc puto dicere non malum auctorem Plutarchum in Numa**): ὧν ἴχνος τὶ μέχρι νῦν διασώζοντες, ὅταν ἄρχων πρὸς ὄρνισιν ἢ θυσίαις διατρίβῃ, βοῶσιν, ὣκ ἄγε. Hoc igitur tenebo: curam legendi ea, quae erasa sunt, perspicacioribus delegabo.

CAPUT XVIII.

Confirmatum quod de Aristotele et Hippodamo in superioribus scriptum est adversus frigidam defensionem eius, qui, quod ipsemet ignoravit, aliis pro certo et explorato obtrudere voluit.

Scripseram***), non satis bona fide versatum Aristotelem videri in Hippodami rep. reprehendenda: idque cognosci posse de quibusdam ipsius Hippodami fragmentis, quae apud Stobaeum extarent. Extitit†), qui decennio post Aristotelis defensionem susciperet, neque eius rei historiam ignorasse diceret: se autem planum facturum, fideliter, ut docebat††), se summum philosophum in toto illo negotio praestitisse. Exspectabam igitur, ut ipse quoque se in suscepto negotio fideliter praestaret: et quando me inani argumento usum dixerat, solidis ipse ac gravibus argumentis in mea opinione refutanda uteretur. Reperio historiam quidem nullam: argumenta autem ita levia, ut ea dum refello, videar mihi cum Aenea Virgiliano†††) persequi *tenues sine corpore vitas*. Alium esse ait Hippodamum, cuius multa apud Stobaeum leguntur, alium, qui ab Aristotele reprehenditur. Illum enim Italicum, hunc Milesium fuisse. Vellem alicuius veteris scriptoris testimonium protulisset, a quo horum duorum Hippodamorum, Milesii et Italici, quorum uterque optimae reipublicae speciem informasset, mentio fieret. Quamquam enim plurimum illi tribuo; non tantum tamen, ut satis sit, αὐτὸς ἔφα. Haec videlicet illa historia est, cuius ignoratione lapsum esse me dicit. Quae si in ipsius ingenio delituerat, neque a quoquam veterum prodita erat, qui, quaeso, eam non ignorasse potui? At quia testimonia non sup-
368 petunt, ab argumentis auxilium mutuatur. *Hippodamus*, inquit, *Aristotelis Milesius fuit.* Fateor. *Stobaei vero ut existimare licet, Italicus, quod disciplina illius, et sermo etiam Doricus, quo utitur, declarat. Alter Hippodamus Ionico usus fuisset. Miletus enim Ioniae civitas fuit.* Nego quidquam hac ratione concludi. Nam neque omnes, qui Italicam philosophiam coluere, fuerunt genere atque origine Italici: cum Pythagoras, eius disciplinae

---

*) Ex Eurip. Hecub. v. 532 (512). Etiam brevius σῖγα πᾶς Aristoph. Acharn. v. 238. Sed accuratius dixeris, Latina formula *favete linguis* exprimi Graecam εὐφημεῖτε. Sic etiam Ios. Castalio Obss. in Crit. II. 10. existimat. Faesi.

**) cap. 14. ubi scribitur ὂκ ἄγε. Vid. Ruhnk. Dict. in Terent. pag. 26. ed. Schopen.

***) Supra lib. I. cap. 14.

†) P. Victorius Var. Lect. lib. XXXVIII. cap. 2.

††) Wolfius: *ut decebat.*

†††) Aeneid. VI. 290 sq.

auctor, Samius fuerit: neque omnes Dorico sermone scripsere. Empedocles certe Ionice scripsit; qui tamen Pythagoreus fuit. *At alter*, inquit, *Hippodamus Ionico usus fuisset. Miletus enim Ioniae civitas fuit.* Quasi vero necesse sit, unumquemque eius gentis lingua in scribendo uti, in qua ipse natus est. Frustra certassent septem urbes de stirpe insignis Homeri, si ulla in hoc argumento firmitas esset. Neque ego puto ea lingua usos Stagiritas, qua Aristoteles scripsit: aut, quia *'Αττικώτατα* scripsit Theophrastus, ideo ita locutos Eresios. Petrum Bembum *) optime Etrusce scripsisse ait bonus in primis eius rei existimator, Ioannes Casa **). At Bembus Venetus fuit. Quid autem vetat, Hippodamum, cum Mileti quidem natus esset, sed ***) diu versatus in magna Graecia, in qua philosophia illa florebat, eius gentis sermone scripsisse, non in qua natus esset, sed in qua viveret, et cui fortasse potissimum scriberet? Doriensis fuit Hippocrates, ait Aelianus †): sed in Democriti gratiam Ionice scripsit. Qui magis licuerit Doriensi Ionice, quam Ionico Dorice scribere? Hoc saltem admonere debuit ipsum, non minus acri iudicio, quam acuto ingenio praeditum, ut non statim propterea duos Hippodamos esse concluderet. Addit: *Quanto autem plura sunt, quae indicio* ††) *Stobaei in scriptis ipsius Hippodami discrepant a sententiis Aristotelei* †††), *tanto facilius intelligere poterat, ipsos longe alios esse. Neque enim existimandum est, philosophum ita perfricuisse frontem, ut tam aperte mentiretur: praesertim eo tempore, cum omnes nullo negotio hoc redarguere potuissent.* Hoc loco arduam mihi et lubricam defensionem esse fateor. Nam neque de Aristotele, quem quanti faciam, norunt, quicumque me norunt, quidquam sequius loqui velim: et tamen res ipsa subigit me, ut dicam, eum nonnunquam reprehendendorum veterum paulo quam par erat cupidiorem fuisse. Plato *) civitatis salutem in eo positam esse dixerat, si quam maxime una esset. Quam id so- 369
phistice Aristoteles **) calumniatus est? Non libet de Ideis dicere. Sed tamen non desunt ex ipsis Aristoteleis, qui Aristotelem in eis labefactandis non optima fide cum Platone egisse fateantur ***). Parmenidem †) quidem defendit Simplicius, nihil Aristotelis auctoritate deterritus. Et Platonis aut Parmenidis scripta non minus illa tempestate in manibus erant, quam Hippodami. Sed si duo Hippodami fuerant, quorum uterque de

*) Cardinalem. Cf. Mur. Opp. Tom. I. pag. 326. Tom. II. pag. 873. Eius vita legitur in: *Opere del Card. P. B.* Milan. 1808. Vol. I. pag. IX—XLVI. Faesi.

**) Episcopus Beneventinus. Vid. eius Oper. Milan. 1806. in IV Voll.

***) Legebatur *seu*. Correxit Gruterus.

†) Var. Hist. IV. 20. quem refutavit Hieron. Mercurial. Var. Lect. II. 18.

††) Ita ex ipso Victorio rescripsimus pro *iudicio*, quod Mureti operis tribuendum.

†††) Ruhnkenius *Aristotelis*.

*) de Rep. lib. V. pag. 462. A. sq. St.

**) Polit. lib. II. cap. 2 et 3.

***) Vid. Stallbaum. Prolegg. ad Plat. Parmenid. pag. 337 sqq. Cf. Mur. Comm. in Aristot. Eth. Opp. Tom. III. pag. 165 sqq. inprimis pag. 191 sq.

†) Cf. infra lib. XVIII. cap. 5.

republica scripserat, cur eorum alterum Aristoteles insectatus est, alterum ne nominavit quidem? cum praesertim quosdam nominaverit, quorum nusquam alibi memoria extat. An illud verius est, ex his duobus Hippodamis alterum Mileti, alterum, ut Palladem e Iovis, ita ex hominis eruditissimi cerebro Florentiae natum? Et addit postremo: *Quod autem Aristoteles significavit, eum, quem improbat, Milesium fuisse, putari debet id fecisse, ut distingueret ab altero hoc, eodem nomine vocato, Pythagoreo.* Non video, cur ita putari debeat: multos enim a patria nominat, etiam ubi nihil opus est distinctione: ut cum dicit *Γοργίας ὁ Λεοντῖνος*. Et libro primo *) cum dicit: *οἷον καὶ τὸ Θάλεω τοῦ Μιλησίου*, non opinor, Milesium dixit, ut eum ab aliquo Thalete Italico distingueret. Illum igitur *ὑπηνέμιον* Hippodamum omittam: pertinacius contendenti occinam:

Σοὶ μὲν ταῦτα δοκοῦντ' ἐστὶν, ἐμοὶ δὲ τάδε **).

CAPUT XIX.

D litteram vocibus in vocalem desinentibus antiquitus interdum addi solitam. Et eius rei proposita aliquot exempla.

A latinis veteribus concursum vocalium non amantibus fieri saepe solitum, ut vocibus in vocalem desinentibus adderent litteram D ***), tum maxime, cum subsequentis vocis prima littera vocalis esset, notum est et ex Fabio †), et e fragmento columnae rostratae C. Duillio positae, quod e foro superioribus annis erutum nunc in Capitolio visitur. Atque idem observatum est in iungendis verbis, ut ex *re* et *eo*, *redeo:* ex *re* et *emo*, *redimo:* ad eundemque modum plurima. Sed et *mederga, tederga,*
370 *sederga, ad sed eas*, ita frequenter apud Plautum leguntur, ut nemini ignota esse possint. Superessent et in posterioris aevi scriptoribus multa eius consuetudinis vestigia, nisi per errorem oblitterata essent. Nam et apud Catullum ††) plane ita legendum: *At tu Catulled obstinatus obdura*, quod ex me in sermone familiari auditum probavit Turnebus: et apud Horatium duo loci sunt huius vetustae consuetudinis ignoratione depravati. Nam et libro tertio Carminum †††), ubi vulgo est,

vos, ô pueri et puellae
Iam virum expertae, male ominatis
Parcite verbis;

ex quo alii fecerunt, *male nominatis:* plerique veteres libri

*) cap. 11.

**) Dictum Eveni Parii in Brunckii Analect. Tom. I. pag. 164. in Jacobs. Anthol. Gr. Tom. I. pag. 97. III. v. 4.

***) Cf. infra lib. XIX. cap. 7.

†) Inst. Or. lib. I. cap. 7. §. 12. ubi additur: *quod manifestum est etiam ex columna rostrata, quae est C. Duellio in foro posita.*

††) Carm. VIII. extr. Silligius et Weberus: *At tu, Catulle, destinatus obdura.*

†††) 14, 10 sqq.

habent, *maled ominatis* *). Quod ut**) verum est, et libro primo Epistolarum ***):

Omnem crede diem tibid illuxisse supremum,

ex quo factum est *tibi diluxisse.* Est autem ita locutus Horatius, ut Livius †) in illo: *Hic speciosus ultimus dies P. Scipioni illuxit.* Apud Plautum quoque in Rudente ††), in extrema fabula, ubi vulgo ita legitur:

Tibi propino decuma fonte: tu tibi inde, si sapis,

non habeo dubium, quin ita legendum sit:

Tibi propinod eccum a fonte: tu tibi inde, si sapis.

Aquam enim conservo propinat et eum iubet vinum sibi ipsum miscere. Quin etiam lib. XLIII. Digestorum, sub titulo †††), Ne quid in loco publico vel itinere fiat, ubi legitur: *Idem ait, si odore solo locus pestilentiosus fiat: non esse ab re de ea interdicto uti,* legendum censeo: *non esse ab red eo interdicto uti.*

CAPUT XX. 371

Essentiae *nomen a Cicerone novatum esse. Emendatus Senecae ex Epistolis locus.*

Magnam saeculo suo laudem consecutus est et dicendi facultate et philosophiae scientia et gravitate morum Ser. Flavius Fabianus *): multaque de eo cum alii, tum locupletissimus testis Seneca honorificentissime scripsit. Is cum philosophiam civitate donare vellet, multa vocabula novaverat: neque enim aliter fieri poterat, cum in Graeco quoque sermone, qui Romano immensum quantum copiosior est, veteres illi necesse habuissent multa procudere. Putabatur autem primus, quam Graeci *usiam* **) dicunt, eam Latine *essentiam* nominasse. Ita certe Quinctilianus credidit, qui libro secundo ***), cum rhetoricam a quibusdam Latine loquentibus oratoriam aut oratricem vocari dixisset, *et haec,* inquit, *interpretatio non minus dura est, quam illa Flavii essentia.*

---

*) Wolfii operae *maled nominatis.*

**) Transpone: *quod verum est, ut et.* D. R. — Fortasse tamen *et* pro *ita et* accipi potest. Faesi.

***) Epist. 4. v. 13. Recentissimi editores *tibi diluxisse* praeferunt.

†) lib. XXXVIII. cap. 52.

††) Imo *in Sticho* V. 4, 26.

†††) 8. L. 2. §. 29.

*) De Sergio Flavio vid. Quint. Inst. Or. lib. II. cap. 14. §. 2. lib. VII. cap. 4. §. 40. inprimis lib. VIII. cap. 3. §. 33. et Lips. ad Senec. Epist. 58. Sed Spaldingius ad lib. VII. cap. 4. §. 40. et lib. VIII. cap. 3. §. 33. iudicat, omnibus Quinctiliani locis, quibus *Flavii* mentio fiat, *Verginium [Virginium] Flavum* rhetorem intelligi, de quo Quinct. lib. III. cap. 1. §. 21. Itaque etiam postremo loco lib. VIII. cap. 3. §. 33. legendum censet *Verginio Flavo.* Faesi. — Cf. Westermann: *Gesch. d. röm. Beredtsamk.* pag. 258. annot. 29. Gernhard. ad Quinctil. Inst. Or. lib. II. cap. 14. §. 2. pag. 86.

**) Scrib. οὐσίαν et hic et infra.

***) cap. 14. §. 2. Ibi Gernhardus e Cod. Turic. *quam illa Plauti essentia.*

Et libro tertio *), *usiam, quam Flavius essentiam vocat, neque sane aliud est eius nomen Latinum.* Et libro octavo **): *Multa ex Graeco formata nova, ac plurima a Ser. Flavio: quorum dura quaedam admodum videntur, ut ens et essentia: quae cur tantopere aspernemur, nihil video, nisi quod iniqui iudices adversus nos sumus, ideoque paupertate sermonis laboramus.* Primus tamen eam vocem finxerat Cicero: sed quod eam Fabianus primus usu trivisset, quodque alias multas fabricatus esset, huius quoque origo ad eum referebatur. Sed eam Ciceroni vindicat Seneca epistola LIX. ***) nisi quod locus corruptus, ne id vulgo animadvertatur, impedimento est. Ita enim legitur: *Cupio, si fieri potest, propitiis auribus tuis quid sentiam dicere: sin minus, dicam et iratis. Ciceronem auctorem huius verbi habeo, puto, locupletem. Si recentiorem quaeris, Fabianum, disertum et eloquentem, orationis, etiam ad nostrum fastidium nitidae.* Sed pro illo *quid sentiam* omnino legendum est *essentiam* †): alioqui enim cuius illos verbi habere se auctores diceret? Idque manifesto declarant, quae statim sequuntur: *Quid enim fiet, mi Lucili? quomodo dicetur ΟΥΣΙΑ, res necessaria naturam con-*
372 *tinens, fundamentum omnium? Rogo itaque, permittas mihi hoc verbo uti.* Quanquam autem res aperta est, ne quis tamen calumnietur, alium testem in eam rem dabo. Is erit Sidonius Apollinaris, cuius haec sunt ex epistola quadam ad Polemium ††): *Lecturus es hic etiam novum verbum, id est, essentiam: sed scias hoc ipsum dixisse Ciceronem. Nam essentiam nec non et indoloriam nominavit, addens* †††): *Licet enim novis rebus nova nomina imponere. Et recte dixit: Nam sicut ab eo, quod est verbi gratia sapere et intelligere, sapientiam et intelligentiam nominamus regulariter, et ab eo, quod est esse, essentiam non taceamus.* Iam igitur qui ad Nizolii epulas bellaria inferunt, *essentiae* nomine auctiorem eius librum faciant licet. *Indoloriam* *), me quidem auctore, non addent: nam et apud Sidonium ipsum *indolentiam* legi debere arbitror.

---

*) cap. 6. §. 23. Gernhardus e Codd. Turic. iterum recepit Plauti nomen: *quam Plautus essentiam vocat.*

**) cap. 3. §. 33.

***) Est Epist. LVIII.

†) Mureti emendatio a Lipsio recepta est. Cf. Mur. Schol. in Sen. Opp. Tom. III. pag. 52.

††) in Epist. carmini XIV. praemissa, ubi vid. Savaro pag. 145. In fine legitur *tacemus.*

†††) Cf. Cic. de Fin. lib. III. cap. 1. §. 3. *quibus etiam verba parienda sunt imponendaque nova novis rebus nomina.* de Nat. Deor. lib. I. cap. 17. §. 44. *sunt enim rebus novis nova ponenda nomina.*

*) Hanc vocem, quam Muretus etiam infra lib. XVI. cap. 16. extr. in transitu attingit, apud Ciceronem frustra quaesieris, etsi de Fin. lib. II. cap. 4. §. 11. pro *indolentia* tamquam Codicis alicuius vetusti lectio offeratur a Lambino. Vid. Goerenz. ad h. l. pag. 128.

M. ANTONII MURETI

I. C. ET CIVIS ROM.

VARIARUM LECTIONUM

LIBRI IV

ET

OBSERVATIONUM

IURIS LIB. SINGULARIS *).

---

*) Hos IV. *libros Variarum Lectionum* una cum *Observationibus Iuris* ab Andrea Schotto acceptos post Mureti mortem Augustae Vindelicorum a. 1600. 8. edidit Marcus Velserus, Muretinae disciplinae alumnus, e cuius bibliotheca etiam reliqua Mureti Postuma Ingolstadii prodierunt. D. R.

MARCI VELSERI 375

P R A E F A T I O.

VIRO REVERENDO,

ANDREAE SCHOTTO,

SOCIETATIS IESU SACERDOTI.

*Doctus et disertus vir, inquis, Muretus, meo quidem palato.
Et cuius non item, mi Schotte? Si quis est, illi vero non tam
palatum, quam mens obbrutuit. Novi qui serio contenderet, a
mille retro annis neminem vixisse, eloquentia cum hoc uno
comparandum. De me si quaeris, nihil quisquam tam magni-
ficum praeterea adiiciat, cuius ego authoritatem defugiam. Sic
tamen, ut eam primam Mureti laudem nunquam statuam. Pru-
dentia et iudicio excellere semper visus. Quid tibi nunc ex-
sequar? Ultro assentireris, si hominem, fere dixi vidisses,* 376
*certe coram novisses unquam. At id iam serum est. Nescio
quomodo, Ego nullam eius lego paginam, in qua praesentem
intueri et grave illud limatumque iudicium agnoscere non videar.
Quod itaque volebas, feci omnino lubens, ut acceptos a te
posteriores quatuor Variarum libros et Observationum iuris
singularem typographo vulgandos traderem; unaque publice
attestarer, cui beneficium hoc deberemus: sine enim tua pietate*

fuisset, perierant profecto haec planissime. De reliquis ne desperes. Enitemur quacumque, ne semper omnia lateant: nam praeclara sunt haud dubie pleraque. Tu in Photio civitate Romana donando perge, perinde ac coepisti, alacriter, et in difficili labore, te identidem memoria posteritatis excita, quae tibi, quam diu quidem litterae Latinae erunt, gratias aeternum habitura est. Vale et Deum pro me ora.

M. ANTONII MURETI 377

VARIARUM LECTIONUM

LIBER XVI.

CAPUT I.

T. Livii locus e philosophia depromptus.

PHILOSOPHICAM sententiam fecit Livius libro quinto Annalium *) ab Ap. Claudio dici in ea oratione, quam ad populum adversus Tribunos habuit. Haec enim ipsius verba sunt: *Labor voluptasque dissimillima natura societate quadam naturali inter se iuncta sunt.* Constat autem, id multo ante apud Platonem **) dictum esse a Socrate, qui cum paulo post moriturus vinculis ex more solutus esset, *Quam mirabile*, inquit, *videtur id, quod suave homines vocant: et mirabiliter affectum natura erga id, quod ei adversari videtur, molestum: cum ambo quidem in homine simul esse nolint; alterum autem eorum si quis persequatur ac capiat, alterum quoque fere capere cogatur, tanquam ex eodem utraque capite apta ac colligata sint.* Neque tamen omnino verum est, voluptatem et molestiam simul in eodem esse non posse: multae enim sunt voluptates, quibus aliquid molestiae admistum est, ut ea ipsa, quam tum sentiebat Socrates, et pleraeque earum, quae ad corpus pertinent: quae propterea purae ac liquidae esse non possunt; ut sapientissime disputatur ab Aristotele libro decimo Ethicorum ***). Et ut in tepido remissi caloris ac frigoris quidam quasi cinnus est: ita multae 378
sunt voluptatis ac doloris permistiones, ut cum alibi, tum in amatoria levitate. Propterea enim Musaeus Grammaticus †) stimulum amoris vocavit γλυκύπικρον. Et Catullus ††) a Venere

---

*) cap. 4. ubi verba hoc ordine leguntur: *societate quadam inter se naturali sunt iuncta.*

**) Phaedon. pag. 60. B. St. ubi alia collegit Wyttenbachius pag. 132 sq. ed. Lips.

***) cap. 5. (cap. 3. ed. Zell.). Cf. ib. lib. VII. cap. 13.

†) Carm. de Leandr. et Her. v. 166.

††) Carm. LXVI. (al. LXVIII.) v. 18. *Quae dulcem curis miscet amaritiem.*

dulcem amaritiem curis misceri ait. Neque vero aut detracta molestia necessario in locum illius subit voluptas, aut detractam voluptatem statim consequitur dolor. Media enim inter utrumque *indolentia* est: etsi eam Epicurus non voluptatem modo, sed summam voluptatem esse dicebat. Multum tamen inter voluptatem et doloris vacuitatem interesse, et Cicero *) multis locis docet, et multis ante eum saeculis iu Philebo **) docuerat Plato.

CAPUT II.

Animalia in igne degentia. Plinius corrigitur.

Cum varia animalium genera caelo, terra marique, ut poëtae loqui solent, nascantur, solus ignis nullum ex se animal procreare dicitur: ideoque veteres, cum Vestae nomine ignem intelligerent, et ipsam virginem fecerunt, et ei virgines consecrarunt. Ovidius ***):

Nec tu aliud Vestam quam puram intellige flammam,
Nataque de flamma corpora nulla vides.

Aristoteles tamen libro quinto de historia animalium †) in Cypro, ubi lapis chalcites excoquitur, in medio igne bestiolas quasdam alatas nasci ait, quae per ignem saliant atque ambulent, moriantarque, simulatque ab igne abscesserint. Ad eas respexit Seneca libro quinto Naturalium Quaestionum ††), ita scribens: *Ignis, qui omnia consumit, quaedam etiam creat: et quod videri non potest simile veri, sed tamen verum est, animalia igne generantur.* Plinius autem libro undecimo †††) Aristotelis verba prope ipsa interpretatus est hoc modo: *Gignit aliqua et contrarium naturae elementum. Si quidem in Cypri aerariis fornacibus ex medio igni maiores muscae magnitudinis volat pennatum quadrupes: appellatur pyrales, a quibusdam pyrausta. Quam diu est in igne, vivit: cum evasit longiore paulo volatu, emo-*
379 *ritur.* Plinii verba leviter depravata esse constat, legendumque aut *maioris musca magnitudinis*, aut *maioris muscae magnitudine.* Aristoteles enim ait, *θηρία τῶν μεγάλων μυιῶν μικρόν τι μείζονα.*

CAPUT III.

Terentii Adelphi locis aliquot castigantur.

Repuerascere me cogit amor in meos. Itaque qui iam pridem et comoedias et cetera ludicra posueram, ut graviora et huic

*) de Fin. lib. II. cap. 9. §. 28. ib. cap. 3 sq.

**) pag. 44. B. St. atque omnino in extremo.

***) Fast. VI. 291. In omnibus fere edit. e libris nunc receptum: *quam vivam int. flammam.*

†) cap. 19.

††) cap. 6. ubi Ruhkopfius cum omnibus Codd. recte *generari* pro *generantur.*

†††) cap. 36. sect. 42. §. 119. Ibi Silligius legit: *fornacibus et medio igni maioris muscae magnitudinis ... pyralis.*

aetati convenientiora curarem, nunc ut consulam studiis M. Antonii *), qui natura fratris mei filius est, caritate et benevolentia meus, Terentium, amores olim ac delicias meas, sumo interdum in manus, eiusque fabulas cum optimae spei puerulo magna cum animi mei voluptate percurro. Reperio autem ad oras librorum meorum notata nonnulla, quae fortassis non ingrata fuerint illius poëtae amatoribus. Quaedam igitur, ut fors feret, ex illis in hos libros referam, si cui forte aut usui aut oblectamento esse possint. Ac **) alia quidem alias: nunc ex Adelphis haec pauca, quae ad manum sunt. Demea cum audisset ex Hegione de Pamphila gravida, conturbatus neque habens quid aliud responderet,

Fratrem, inquit ***), *conveniam, Hegio.*
Is quod mihi de hac re dederit consilium, id sequar.

Sed quomodo ait, secuturum se id consilium, quod super ea re frater dederit? An nesciebat, quicquid libidinose et intemperanter faceret Aeschinus, de Micionis si non consilio, at certe permissu illius ac voluntate fieri? Deinde diceret potius, se auctorem ac suasorem fratri fore, quid ipsum e re nata facere oporteret: non secuturum, quod ille suasisset. Neque enim Demeae, sed Micioni de illo negotio statuendi potestas erat. Neque is, qui negotii alicuius praecipuus est arbiter, solet aliis consilium dare, quod sequantur: sed ipse potius aliorum sententias exquirere, et quod optimum factu visum fuerit, sequi. Quae cum ita sint, non dubito, quin totus ille versus, *Is quod mihi*, ex hoc loco expungendus sit †): ut tota responsio Demeae 380
contineatur his tribus verbis,

— *Fratrem conveniam, Hegio:*

ut sententia sit: Ego tibi hic aliud nihil praestare possum, Hegio, nisi ut cum fratre colloquar. Scis enim, Aeschinum non in mea potestate esse, sed in illius. Hoc et Donatus confirmat: cuius haec verba sunt: *Vultuose pronunciandum hoc quod addidit, HEGIO: quasi dicat, In manu fratris est constitutum, non mea.* Tralatus autem huc est versus ille ex Phormione, ubi ita loquitur Demipho ††):

— *frater est exspectandus mihi.*
Is quod mihi de hac re dedit †††) *consilium, id sequar.*

Ita enim plane illic quoque legendum videtur. In illo autem,

*) Cf. infra lib. XVII. cap. 20. Opp. Tom. I. pag. 823 sq. Tom. IV. pag. 569 sq.

**) Scr. *Atque.*

***) Adelph. III. 4, 53.

†) Attamen Bentleius non expunxit, etsi Faërnus testetur, eum in libro Bembino totum defuisse. Faesi.

††) II. 4, 20. (al. III. 3, 20.).

†††) Corrigendum *dederit.*

quod paulo post sequitur, colloquio Ctesiphonis et Syri, ubi legitur *):

Nunc cum maxume operis aliquid facere credo,

prorsus legendum est, *Nunc cum maxume:* quo modo et Plautus et Cicero et Seneca et Tacitus et alii optimae notae scriptores saepe locuti sunt. Quod autem, cum adolescens patri, qui voluptates suas ab eo impediri nollet, triduanam **) perpetuam lassitudinem precatus esset, subiicit Syrus,

Ita fiat, et istoc si quid potis est rectius:

tum Ctesipho,

Ita: nam hunc diem
Misere nimis perpetuum, ut coepi, cupio in laetitia degere ***):

videri in eo poterat poëta non satis diligens servandi decori fuisse, qui improbo servo, non lassitudinem, sed mortem De-
381 meae precanti, ingenuum adolescentem assentientem fecisset. Sed totum huius loci artificium subtilissime aperuit elegantissimus Grammaticorum Donatus: qui verba haec duobus modis accipi posse ostendit: quorum utrovis posito id, quod alioqui poëtae obiici poterat, diluatur. Aut enim negabimus mortem a Syro intelligi, neque illum quidquam aliud precari dicemus, nisi ut ad illud triduum aliquid praeterea addatur, sitque aliquanto longior lassitudo: aut, si mortem significare voluit, quod mihi quidem in servo, et in tali servo verisimilius videtur, dicemus, eum, cum illa diceret *et istoc, si quid potis est rectius*, avertisse se a Ctesiphone, ita ut ab eo non audiretur. Prior illa expositio si cui magis probabitur, *istoc* non sextus casus erit, sed adverbium antiquum pro *istuc.* Et haec quidem ex Donato hausta sunt: sed intelligi ex eo non queunt, nisi verba ipsius prius emendata fuerint. Legenda igitur sunt ad hunc modum:

Et istoc si quid potis est rectius. Deest a d d i. *Nam si mortem significaret, non conveniret, adolescentem* i t a *dicere. Videtur ergo plus temporis optasse languori. Vel* e t i s t o c s i q u i d p o t i s e s t r e c t i u s, *ut moriatur scilicet. Et hoc aversus servus debet dicere: ne indecorum adolescentis personae sit,* i t a *dixisse: quamvis eiusmodi adolescentes inducant Comici, ut Naevius in Tribasilo* †),

Deos quaeso, ut adimant et patrem et matrem meos.

Haud magni pretii haec esse, dicat aliquis? Licet: ego ea

---

*) Adelph. IV. 1, 2. Nunc receptum *cum maxume*, qua de formula vid. Boetticheri Lex. Tacit. pag. 135 sq.

**) Vocabulum est cadentis Latinitatis. Mallem scripsisset Muretus *trium dierum lassitudinem.*

***) Cum Bentleio recentiores editores verba transposuerunt:
Nimis misere cupio, ut coepi, perpetuum in laetitia degere.

†) De hac Naevii fabula, quae ab aliis scribitur *Tribaselus* et *Triphallus*, vid. Both. ad Poet. Scen. Latin. Fragm. Vol. II. pag. 20 sq.

nunquam pro pretiosis venditabo: ut ne illud quidem, quod illius versiculi, qui non ita multo post legitur *),

Quem ego modo puerum tantillum in manibus gestavi meis,

tanta est similitudo cum illo Euripidis ex Cyclope **),

Ὃν ἐξέθρεψα παῖδ' ἐγώ ποτ' ἀγκάλαις,

ut si illa Euripidis Satyra periisset et hic unus versus non expresso auctoris nomine citatus ab aliquo vetere Grammatico reperiretur, facile suspicaturus fuerit aliquis, eum esse ex Adelphis 382
Menandri. Tale enim quiddam in aliis evenisse scimus.

CAPUT IV.

Hippolyti Card. Estensis prudens de severitate sermo.

Saepe mihi obversatur ante oculos Hippolytus Cardinalis Ferrariensis ***); saepe de illo vigilans, saepe etiam dormiens cogito: et magna caussa est, cur id facere debeam. Primus ille fortunarum mearum, quantulae illae tandem cunque sunt, auctor atque inceptor †) fuit. Quindecim annos et eo amplius cum eo familiarissime vixi: cum optimus et humanissimus Princeps sua mecum gravissimis de rebus consilia saepenumero communicaret: nonnunquam etiam eodem plane modo, quo magistri discipulorum ingenia interrogando experiri solent, meam super eis sententiam exquireret: a se interdum dissentientem aequissimo animo ferret: errantem amantissime redargueret, multarumque rerum ad vitam pertinentium pro singulari prudentia, qua praeditus erat, admoneret. Praecipue autem cum Tibur secesseramus, ubi ille quotannis aestivos menses transigere solebat, nullus fere abibat dies, quin per studiorum speciem, aliis omnibus exclusis, horas aliquot una iucundissimis sermonibus consumeremus. Utinamque eorum, quae quotidie ab illo audiebam, commentarios et confecissem diligentius et studiosius conservassem. Sed hominum incogitantium more, qui, quorum in praesens copia est, ea sibi perpetuo parata fore confidunt, et e plurimis paucissima seligebam, quae memoriae caussa consignarem litteris, et eas ipsas scidas, in quas illa conieceram, postea ita negligenter habui, ut earum bona magnaque pars perierit. Incido autem nonnunquam in earum nonnullas, quae me acriore reliquarum desiderio in-

*) IV. 2, 24. Post Bentleium nunc legitur mutato ordine: *puerum modo tantillum.*

**) v. 142. ubi nunc legitur: *ὃν ἐξέθρεψα ταῖσδ' ἐγώ ποτ' ἀγκάλαις;* sed cf. Orest. v. 462 sqq.

***) Vid. supra lib. XI. cap. 15.

†) Vocabulum Terentianum Eunuch. V. 8, 4. *o mearum voluptatum omnium inventor, inceptor, perfector!*

cendunt. Ut haec est, quae nunc aliud agenti venit in manus.
Habitus erat in prandio sermo de summo quodam et potentis-
simo Principe, qui cum in omnibus aetatis partibus admirabilem
quandam integritatem et innocentiam praestitisset, iam senex
ad imperium evectus peccata hominum ferre non poterat; eaque
383 durioribus ac severioribus legibus, quam inveterata saeculi licentia
postulare videretur, coërcebat. Multi ac varii sermones fuerant,
aliis, ut fit, rigidam illam et praefractam severitatem commen-
dantibus, neque aliter vitia resecari posse dicentibus: quibusdam
modice culpantibus, cum dicerent, ab illis repentinis mutationi-
bus naturam quoque ipsam abhorrere, quae nos non statim ab
hieme ad aestatem, aut ab aestate ad hiemem, sed interiecto
inter illas vere autumnoque perduceret. Abscessus quoque et
vomicas in corporibus nostris a medicis lenibus primo fomentis
ac cataplasmatis molliri solere, neque prius incidi, quam sup-
puraverint. Cardinalis, cum et blande omnes ad dicendum in-
vitaret, neque patienter modo, sed et libenter audiret, dicebat,
in iis reprehendi posse severitatem, qui ad formulam suam non
viverent, sed alia facerent ipsi, alia publice facienda praescri-
berent: in eo non posse qui nullam aliis legem poneret, quam
non ipse sibi multo ante posuisset. His aliisque in eandem sen-
tentiam sermonibus super mensam habitis, Hippolytus dimissis
ceteris ex more me in cubiculum ad se vocari iubet. Ibi
cum alia multa sapientissime dixit, quibus ne sibi quidem illam
tantam severitatem prorsus probari ostenderet, quam tamen certo
sciret ab optima mente proficisci: tum has, quas subiiciam, sen-
tentias adspersit orationi suae: quas ego, quod et graves et
eleganter expressae viderentur, ut primum ab eo discessi, in
libello, quem tum forte in sinu gestabam, annotavi. *Nihil pro-
hibet, esse aliquem et optimum virum, et non optimum Princi-
pem. Optandus est medicus, qui aliquando aegrotarit. Non
satis aptus est ad regendos homines, qui ab hominibus ea, quae
sunt supra hominem, exigit. Miseros homines, si sola inno-
centia tutos facit. Cogitet, qui imperat, quomodo sibi olim alios
imperare voluisset.* Deinde, quasi eum ipsum, de quo sermo
erat, alloqueretur, *Quod tu*, inquit, *alios praestare non posse
miraris, id te alii praestare posse mirantur. Si quid tu quo-
que olim tale fecisti, ignosce et aliis, ut ignotum est tibi: sin
nihil, cogita, non eandem a Deo datam esse omnibus animi fir-
mitatem. Qui ad minora peccata interdum connivere non vult,
saepe ad maiora homines cogit. Aliud ultio est, aliud correctio.
Qui ulcisci vult, iratus est: qui corrigere, amicus. Ille eum,
384 qui peccavit, non amplius esse vult: hic esse quidem, sed non
amplius talem esse. Non sunt ferenda vitia: sed qui nullum
vitium fert, nullum hominem feret.* Haec optimus et longo
rerum usu exercitatissimus senex: quae tanquam oracula quae-
dam fuisse, eventus ipse postea docuit.

CAPUT V.

Unus pro millibus, a Democrito primum dictum videri.

Non numerandas, sed ponderandas esse sententias, saepe a sapientibus dictum est, plurisque faciendum esse unius gravis et cordati viri iudicium, quam imperitam multitudinem, cui probari ac placere olim a peritis Musicis argumentum habitum est *κακοτεχνίας* *). Ex quo proditum etiam est litteris, Periclem **), si quando plaudentem sibi coronam videret, metuere solitum, ne quid peccasset, neu quid plus minusve dixisset, quam oportebat. Et laudatur Antimachus ***), qui cum grande illud suum poëma recitans ab omnibus, praeterquam a Platone, relictus esset, *Legam*, inquit, *nihilominus. Plato enim mihi unus instar est multorum millium.* Neque non illud Epicuri †) generosum ac magnificum est: qui ad Metrodorum scribens, et parvi tum sibi, tum illi, facienda esse vulgi iudicia disserens, *Satis magnum* ††), inquit, *uterque alteri theatrum sumus.* Sic Cicero, dum Catoni probaretur, aliorum iudicia non extimescebat. *Cato ille noster*, inquit †††), *qui mihi unus est pro centum millibus.* Et alibi de Peducaeo *), *Tu vero*, inquit, *leges Sexto: eiusque iudicium mihi perscribes. εἷς ἐμοὶ μύριοι.* Cum autem Graeca illa verba alicuius veterum esse constet: neque quisquam adhuc, quod sciam, cuius sint, prodiderit: non alienum putavi, testari, quid de illis opiner. Suspicor igitur Democriti esse, cuius hoc dictum refertur a Seneca **): *Unus mihi pro populo est: et populus pro uno.*

CAPUT VI. 385

Servi ad pedes coenantibus stabant. Magdalenam pedes Domini stando unxisse.

Discumbentibus olim cenandi caussa servi retro ad pedes stare consueverant, qui dominorum iussa exciperent. Quod vel ob eam caussam observatione dignum putavi, ut magis intelligeretur, quod in sacrosancto Evangelio scriptum est, Magdalenam, cum

---

*) Vid. Athen. lib. XIV. pag. 631. C.

**) Plutarchus de Phocione refert, Apophthegm. pag. 188. A. cf. de lib. educ. pag. 6. A.

***) Cic. Brut. cap. 51. §. 191. ubi nunc legitur *omnium* pro *multorum.* Vid. Schellenberg. ad Antimachi Reliqq. pag. 2 sqq.

†) Apud Senec. Epist. 7. *Egregie hoc tertium Epicurus quum uni ex consortibus studiorum suorum* (Metrodoro) *scriberet: Haec, inquit, ego non multis, sed tibi; satis enim magnum alter alteri theatrum sumus.*

††) In Ruhnkenii editione male scribitur *magnus.*

†††) Epist. ad Att. lib. II. ep. 5. §. 1.

*) Epist. ad Att. lib. XVI. ep. 11. §. 1.

**) Epist. 7. Cf. Homer. Iliad. IX. 116. *ἀντί νυ πολλῶν λαῶν ἐστὶν ἀνὴρ, ὅν τε Ζεὺς κῆρι φιλήσῃ.*

in domo *) Pharisaei cenanti communi omnium domino, ingressa esset, retro ad pedes ipsius stetisse. Neque enim adveniens, ulla ratione maiorem animi summissionem significare poterat, quam cum eum sibi nobilissima mulier locum delegit, qui servis proprie erat attributus. *Stans retro*, ait S. Lucas **), *ad pedes eius, lacrimis coepit rigare pedes eius.* Seneca libro tertio de Beneficiis ***): *Ut primum diluxit, servus, qui cenanti ad pedes steterat, narrat, quae inter cenam ebrius dixisset.* Martialis †):

Omnia cum retro pueris obsonia tradas,
Cur non mensa tibi ponitur a pedibus?

CAPUT VII.

Aridaeus et Apollodorus tyranni. Seneca emendatus.

Quaesiit ex me per epistolam homo eruditus, qui me auctore Senecam studiose legere coeperat, cum ab eo prius more multorum abhorruisset, qui fuissent rex Arrhideus et Apollodorus, qui ab eo inter feros et crudeles nominarentur ††). Respondi, de Arrhideo quidem ut dubitaret, factum esse culpa librariorum, qui *Arrhideum* pro *Aridaeo* scripsissent. Fuisse autem Aridaeum Alexandri Magni fratrem, ex ignobili muliere ortum: cuius meminisset et Plutarchus ad finem Alexandri †††). Sed et in commentario, *Num seniori gerenda sit respublica* *), ita legi: *Καὶ γὰρ καὶ Ἀριδαῖος ἦν νέος, γέρων δὲ Ἀντίγονος· ἀλλ' ὁ μὲν ἅπασαν ὀλίγου δεῖν κατεκτήσατο τὴν Ἀσίαν, ὁ δὲ ὥςπερ ἐπὶ σκη-*
386 *νῆς δορυφόρημα, κωφὸν ἦν ὄνομα βασιλείας, καὶ πρόςωπον ὑπὸ τῶν ἀεὶ κρατούντων παροινούμενον.* Philinnam saltatriculam Aridaei matrem fuisse legimus apud Athenaeum libro tertio decimo **). Apollodori autem tyranni mentionem esse et apud eundem Plutarchum, libro, quo disputat, *Philosopho cum iis, qui rerum potiuntur, vel maxime sermonem conferendum esse* ***), et apud Suidam in voce Ἱερώνυμος †). Haec, quanquam recon-

---

*) A. Mureto scriptum videtur: *cum in domum Pharisaei, cenante communi* etc. D. R. — Mihi nihil mutandum videtur, nisi *coenanti* in *coenante,* et sic distinguendum: *cum, in domo Pharisaei coenante* etc. Vid. Luc. cap. 7. v. 37. ex vers. vulg. De re cf. Turneb. Advers. XVI. 5. Faesi.

**) cap. 7. v. 38.

***) lib. III. cap. 27.

†) Epigr. lib. III. 23. Wolfius scripsit *opsonia.*

††) de Benef. IV. 31. Cf. ibid. VII. 19. de Ira II. 5 (4). Mureti Schol. Opp. Tom. III. pag. 14 et 22. Cic. de Nat. Deor. lib. III. cap. 33. §. 82. Iustin. lib. IX. cap. 8. Curt. lib. X. cap. 17. Aelian. Var. Hist. lib. XIV. cap. 41.

†††) cap. 77. extr. pag. 707. C.

*) cap. 15. pag. 791. E. ubi ab aliis distinguitur: *ἐπὶ σκηνῆς δορυφόρημα κωφόν, ἦν ὄνομα.*

**) pag. 578. A. cf. pag. 557. C.

***) pag. 778. E.

†) Tom. II. pag. 103. ed. Kust.

dita non sunt, quod illi tamen scrupulum iniecerant, putavi evenire posse, ut aliis quoque molesta essent.

CAPUT VIII.

Tria Livii loca numerorum notis depravata.

DEPRAVATA multa in optimis quibusque scriptoribus, cum librarii eas litteras, quibus numerus indicabatur, coniungerent atque ex eis vocem aliquam conficerent, saepe iudicavi. Nunc proponam quosdam e Livii annalibus locos, in quibus eius generis maculam tam diu haesisse mirum est. Eorum unus est libro XXIII. *) ubi agitur de auxiliis, quae Karthaginenses miserunt ad Hannibalem, cum, male pugnato a Romanis ad Cannas, spes esset, bellum brevi tempore perpetratum iri. *Itaque*, inquit Livius, *fit Senatusconsultum, ut Hannibali XL Numidarum millia in supplementum mitterentur, et XL elephanti, et argenti multa talenta.* Sed quis non miretur, cum et militum et elephantorum numerus senatusconsulto definitus ac certo comprehensus fuerit, de pecunia ita ἀορίστως decretum esse? Non immorabor in re perspicua longius. Fuit haec paulo supra nostram aetatem ab hominibus ineruditis invecta scribendi ratio, ut cum quingenta significare vellent, ita scriberent *Vcta.* Erat igitur scriptum in vetere Liviano libro *M. Vcta*, id est *mille quingenta.* Quod qui non intellexerunt, inepte scripserunt *multa.* Contrario vitio laborat hic locus e libro XXVI. **) *Eodem tempore septem tabernae, quae postea quinque, et argentariae, quae nunc* novae *appellantur, arsere.* Numeri notam putarunt esse, quae non erat. Habebat enim antiquus liber: *septem tabernae quae postea vet. et argentariae quae nunc novae appellantur.* Nam ut novae, ita veteres tabernae in foro erant. Unde locorum nomina, *sub veteribus* et *sub novis* ***). At illi, deletis duabus litteris, quas frustra geminatas putarent, illud V notam esse quinarii 387
numeri iudicarunt. Addam et tertium, qui tamen quoto ex libro sit, nunc quidem recordari non queo. Sed alicubi extare tam certo scio, quam me vivere. Exposito proelio quodam Livius, ut plerumque solet, subiiciens numerum eorum, qui utrinque ceciderant, ita scribit, ut vulgo quidem legitur †): *e Romanis cecidere victores.* In veteribus erat *victi.* Sed qui Romanos ex eo proelio viderent superiores discessisse, ex *victis* fecere *victores.* Erat autem scribendum *VIcti*, id est, sexcenti. Sexcenta adhuc huius generis in scriptis veterum latent: quae aut a me aliquando, aut ab aliis detegentur.

*) cap. 13. qui locus nunc ita legitur: *Itaque ingenti consensu fit senatusconsultum, ut Hannibali quatuor Numidarum millia in supplementum mitterentur, et quadraginta elephanti, et argenti multa talenta.*

**) cap. 27. Editores vulgatam tuentur.

***) Vid. Plin. H. N. lib. XXXV. cap. 4. sect. 8. §. 25. Cic. de Orat. lib. II. cap. 66. §. 266.

†) Sedem huius loci ignoro.

CAPUT IX.

Si forte. Ciceronis in Miloniana locus interpunctione sanatus.

Apud Ciceronem in Miloniana ita legitur *): *Hiccine vir patriae natus usquam nisi in patria morietur, aut si forte pro patria, huius vos animi monumenta retinebitis, corporis in Italia nullum sepulchrum esse patiemini?* Sed vitiosa interpunctio vim omnem illius enervat, pulchritudinem delet, sententiam obscurat. Atque equidem putabam, id ita perspicuum esse, ut supervacaneum esset monere. Sed cum videam, id mendum haerere etiam in iis libris, qui, iure an iniuria videbimus, sed certe vulgo ceteris emendatiores putantur, praetereaque animadvertam, hominibus ceteroqui non ineruditis in explicanda eius sententia oculos caecutire, potius huius opellae iacturam faciam, quam eos diutius errare patiar. Est igitur ita legendum: *Hiccine vir patriae natus, usquam, nisi in patria morietur, aut, si forte, pro patria?* Atque hic subsistendum, ut quod sequitur, sit novae periodi principium. Hoc enim significat, indignum esse, talem virum usquam nisi in patria mori, nisi forte casus aliquis ita tulerit, ut in aliquo externo bello mortem pro patria dimicans oppetat. Est genus loquendi Graecum, *si forte*, *εἰ τύχοι*. Sic libro primo Epistolarum ad Q. fratrem **): *Intelliges* ***), *nihil esse a me nisi orationis acerbitatem et iracundiam, et, si forte, raro litterarum missarum indiligentiam reprehensam.* Et libro tertio de
388 Oratore †): *Ex quo vereor, ne nihil sim tui, nisi supplosionem pedis imitatus, et aliquem, si forte, motum.* Sed et Ovidius in primo Metamorphoseon ††):

Figitur in viridi, si fors tulit, anchora prato.

εἰ οὕτως ἔτυχε, cuius ignoratione vulgo fecerunt, *sic fors tulit.*

CAPUT X.

Suetonii de claris Rhetoribus libellus emendatur.

In his libris conscribendis imitari mihi videor eorum consuetudinem, qui tesseris ludunt. Ut enim illi, quod temere iecerunt, eo utuntur: sic ego pomeridianis horis, dum se calor frangat †††), in bibliothecam meam ingressus, qui primus liber in manus venit, eum arripio, et, si quid olim a me in eo notatum sit inspiciens, unum aut alterum horum capitum concinno. Nunc igitur, cum sese obtulerit libellus sane elegans Suetonii *de claris Rhetoribus*, tentabo, num ex iis, quae pridem in eo notavi, possim

*) cap. 38. §. 104. Distinctio Muretina nunc recepta.

**) Epist. 2. §. 7. Orellius: *esse nihil a me* cet.

***) Ruhnkenii editio *Intelligis.*

†) cap. 12. §. 47. ubi post v. *imitatus* adduntur haec: *et pauca quaedam verba.*

††) v. 297. ubi nunc legitur: *si fors tulit.*

†††) Ita Cicero de Orat. lib. I. cap. 62. §. 265.

quasi corollam aliquam texere. *Rhetorica quoque*, inquit *), *apud nos, perinde atque Grammatica fere recepta est.* Ego pro *fere* non dubito quin legendum sit *sero.* Sequitur paulo post, *Quod ne cui dubium sit, vetus item censorium edictum subiiciam.* Lego, *vetus S. C. et censorium edictum subiiciam.* Addo et praenomen prioris consulis, ut sit, *C. Fannio Strabone, M. Valerio Messalla cos.* Ac paulo post, *uti ei*, non, ut vulgo editum est, *ut, si ei.* Notum autem est, et Senaticonsultum hoc et Edictum totidem verbis apud Agellium **) extare. Quod autem aliquanto post legitur, *dum utilia et necessaria, dum perniciosa et supervacanea ostendere:* si locus vitio vacat, illud *dum* geminatum valet, ὅτὲ μὲν, ὅτὲ δὲ ***). Ad ipsum autem prooemii finem, cum ita legatur, *petitur puer, quod domini voluntate fuerit liber, in libertate*, legendum est *in libertatem* †). Hoc enim dicit, eum puerum peti *in libertatem*, id est, liberali caussa manu asseri, quod domini portitores fraudare cupientis voluntate liber habitus sit. Ubi autem de L. Plotio Gallo disserens ita scribit ††): *hunc eundem (nam diutissime vixit) M. Coelius in oratione, quam pro se de vi habuit, significabat* (malim 389
legere *significat) dictasse a Cratino accusatori suo actionem:* ibi ergo pro *Cratino* †††) legendum esse *Atratino* constat ex oratione Ciceronis pro Coelio. Neque negligendum est, quod ait *), *L. Otacilium, cum esset ostiarius, vetere more in catena fuisse.* Eius enim moris mentio et apud alios, et apud Ovidium in illo versu **),

Ianitor indigne dura religate catena.

Quem autem *Epidium Nuncionum* vocat ***), *Nursinum* fortassis vocare melius fuerit. Et, ut haec leviora sint, hoc certe, quod subiiciam, conciliare aliquam huic capiti gratiam vel apud fastidiosos aestimatores †) potest. *Sex*, inquit ††), *Clodius e Si-*

*) init. *sero* nunc vulgo legitur et legitur iam in edit. Phil. Beroaldi Argentor. 1510. Deinde: *vetus Senatusconsultum, item Censorium edictum.* Illud *C.* et *uti* receptum. Faesi.

**) Noct. Att. lib. XV. cap. 11. In superioribus libris eum ubique *(Aulum) Gellium* nominaverat; in postremis libris Agellium dicit (ut statim cap. 11. et XIX. 21.), obsecutus Giphanio, cuius vide Epistolas ad Mur. in huius Opp. Tom. I. pag. 507. 510. 513. ibid. Mur. pag. 316. Faesi. — Cap. seq. Mur. scripsit *Senatusconsultum.* De altera genitivi forma *senati*, quae adhuc legitur ap. Cic. Divin. in Caecil. cap. 5. §. 19. vid. Kritz. ad Sall. Catil. cap. 30. §. 3. pag. 137.

***) Utroque loco nunc scribitur *tum*, et sic iam apud Beroaldum.

†) Haec est vulgata lectio.

††) cap. 2. Probat Wolfius illud *significat* a Mureto propositum. Deinde *Atratino* nunc receptum. Vid. Cic. pro Coel. cap. 3. §. 8.

†††) Wolfii editio *a Cratino.*

*) cap. 3.

**) Amorr. I. 6, 1. Recentissimae editiones habent: *Ianitor, indignum! dura religate catena.*

***) cap. 4. Mureti *Nursinus* receptus non est.

†) Potius *existimatores.* Vide quae notavimus ad Tom. I. pag. 43. [Vol. I. pag. 146. huius edit. ubi cf. Frotsch.]. D. R. — Add. Krebsii Antibarb. pag. 96 sq.

††) cap. 5. Wolfius cum Oudendorpio et Ernestio: *male oculatus et dicax, par oculorum in amicitia M. Antonii triumviri exstitisse se, aiebat.* Sed Oudendorpius et Wolfius praeferendam censent Statii emendationem *exstrisse* vel *extrivisse se* pro *exstitisse.*

cilia Latinae simul Graecaeque eloquentiae professor, male oculatus et dicax par oculorum. In amicitia M. Antonii Triumviri extitisse se aiebat. Ita vulgo legitur. Sed aquam quis citius e pumice *), quam ullam ex his verbis idoneam sententiam expresserit. Emendentur igitur ad hunc modum: *Sex. Clodius e Sicilia Latinae simul Graecaeque eloquentiae professor, male oculatus et dicax: pari oculorum amicitiam M. Antonii Triumviri stetisse sibi dicebat.* Cum enim M. Antonius et plurimum biberet ipse, et eos, qui idem facerent, amaret, ut ex historia notissimum est; Clodius, qui, ut M. Antonio obsequeretur, dies noctesque cum eo perpotabat, oculis sibi constitisse illius amicitiam dictitabat: eos enim potando corruperat. Itaque in compotorum illius numero a Cicerone **) censetur. *Compotorum* enim legendum plane est, non *competitorum:* et alia quoque in verbis Ciceronis, quae hic referuntur, ex Cicerone ipso emendanda. Hic aliquis ex istis novis Astydamantibus ***) εὐστοχίαν suam admiraretur, et Musarum fidem imploraret, et sibi inauratam statuam ipse decerneret. Sed ego istam novam eloquentiam nondum didici: et senex sum. Satius fuerit, his nugis omissis, alias nugas (quid enim aliud haec nostra sunt?) huc congerere, et quaedam in ultimam eiusdem libelli partem notare. In iis igitur, quae de C. Albutio †) narrantur, ita legenda sunt haec: *receptusque in Planci oratoris contubernium, cui declamaturo mos erat prius aliquem, qui ante diceret, excitare, susce-*
390 *pit eas partes, atque ita implevit, ut Planco silentium imponeret, non audenti in comparationem se dimittere.* Et mox, ubi legitur, *solitus proposita controversia sedens in opere,* legendum *incipere* ††). Ac statim pro *declamare aut gemere vario* lego *declamare autem genere vario* †††). Et paulo post, ubi vulgo *tantummodo trivialibus verbis,* legendum *tantum non,* μονονουχί *). Mox, *dum amplissimam quamque sectatur,* non, ut vulgo, *quamquam.* Tum pauculis versibus interiectis, *et rursus cum in cognitione caedis Mediolani a* L. P. P. *d. r. c. c. l. n. l. v. ita excanduit, ut deplorato Italiae statu* **): et quae

---

*) Plautinum est proverbium Pers. I. 1, 42. *aquam a pumice postulare,* quod quo pertineat, facile quivis videt.

**) Philipp. II. 17. §. 42.

***) Cavillari videtur Lambinum. Atque eodem modo loquutus est Muretus Schol. in Senec. Opp. Tom. III. pag. 78 sq. De Astydamante cf. Diog. Laërt. lib. II. §. 42. Photius Lex. pag. 372. comicorum proverbium affert: *Σαυτὴν ἐπαινεῖς, ὥςπερ Ἀστυδάμας, γύναι.* Vid. Meinek. ad Menandri et Philem. Reliqq. pag. 425.

†) cap. 6. ubi recte nunc legitur *se demittere.* Vid. Gronov. ad Liv. lib. III. cap. 35.

††) Reposuit Wolfius.

†††) Wolfius cum Oudendorpio: *declamabat autem genere vario.*

*) Editt. recentiores constanter tuentur *tantummodo*, sed *quamque* receptum est pro vulg. *quamquam*, et legitur iam apud Beroaldum.

**) Melius nunc: *Et rursus in cognitione caedis, Mediolani apud L. Pisonem, proconsulem, defendens reum, quum, cohibente lictore nimias laudationum voces, ita excanduisset, ut et deplorato Italiae statu* cet. Vetus lectio erat: *cum*

sequuntur. De illa autem M. Bruti statua, quae Mediolani viseretur, iucundum cognitu quiddam est apud Plutarchum in Bruto *), in extremo. Tantulus libellus unam prope mihi horam abstulit.

CAPUT XI.

Notati in transcursu errores aliquot cuiusdam, qui libellum illum Suetonii Commentario explanavit.

Cum superiora scripsissem, venit ad me amoenissimi homo ingenii, Alexander Riparius **), qui, cum ea pro nostra arctissima familiaritate legisset, Vereor, inquit, ne tota tibi haec opella ***) perierit. Levis, inquam, fuerit iactura. Sed cur id, quaeso, vereris? An tu, inquit, nescis, a vetere illo amico tuo †) et hunc libellum, et alium argumenti quidem consimilis, eiusdem autem auctoris, iam pridem emendatos prodiisse? Quem tu, inquam, amicum mihi veterem nominas? quaeso te, etiamne is in hunc librum aliquid scripsit? Immo vero, inquit, domi, ut puto, commentarium ipsius habeo, quanquam fortassis aliqua iam parte lacerum. Mitte, quaeso, qui afferat. Ille puerum confestim ire ac redire iussit. It, redit, affert tres aut quatuor conscissas chartas. Itaque mittendum ad librarios fuit. Apud quos vix tandem repertum commentarium, quanquam non valde metuebam, ne quidquam eorum, quae a me notata erant, occupasset, excutere tamen libuit. Eorum pauca quaedam notare placuit: neque enim vacabat omnia, in quibus ab illo dissentio. Primum igitur illa, *C. Fannio Strabone*, *M. Valerio Messalla Cos.* notat esse *initium edicti:* neque videt esse principium Se- 391
natusconsulti; et ambigit, scribendumne sit *Cons.* an potius *Cens.*, cum tamen censorum nominibus nunquam tempora notari soleant, hos autem *Consules*, non *Censores* fuisse, etiam pueri sciant. Addit, *multa edicta et Senatusconsulta apud Ciceronem et apud Agellium et apud Frontinum legi*, quasi dubium sit, aut non apud alios quoque aeque multa legantur: neque tamen videt, illud ipsum S. C. et illud ipsum Edictum, de quibus hic agitur, apud Agellium extare. Sequitur: *Uti Romae ne essent. Ne*, *pro*, *non*, inquit, *antiquo more.* Immo vero qui dicat, *uti Romae non essent,* non Latine loquetur. *De iisdem. In v.* ††)

---

cohiberent lictores, ubi nunc *cohibente lictore.* Illud *et* etiam Beroaldus omittit. Faesi.

*) in Compar. Dion. et Brut. cap. 5. pag. 1011. C.

**) Ad hunc sunt Mureti Epistolae Opp. Tom. I. pag. 484—489. et Tom. IV. pag. 582—585. Faesi. — Tacit. Ann. lib. XIII. cap. cap. 3. de Seneca: *fuit illi viro ingenium amoenum*, cf. Boetticheri Lex. Tacit. pag. 60.

***) Vocabulum rarissimum idemque poeticum, quo in soluta oratione facile carere possumus.

†) Est *Achilles Statius* Lusitanus, cuius editio librorum Suetonii de illustr. Gramm. et de clar. Rhetor. prodiit Romae 1565. Eum eximie laudat Muretus in Schol. in Horat. Opp. Tom. II. pag. 967. Faesi.

††) i. e. *vetere.*

imp. de isdem: in veteribus monumentis semper isdem. Haec levia sunt. *Ad quos iuventus. Magis, opinor, e veterum consuetudine in v. impresso, iuventus ad quos.* Hic recta depravat. *Eos sibi nomen imposuisse Latinos rhetoras. In v. imp. eos sibi nomen imposuisse Latine scilicet Rhetoras. Lego ego, haud Latine scilicet Rhetoras; vel potius, haud Latine tantum, ne in edicto verbum rhetoras fuisse intelligamus.* Mirabar, si tibi quidquam potius videretur, quod non omnium deterrimum esset. Neque vero ignotum est, veteres sedulo cavisse, ne peregrinas voces Edictis aut Senatusconsultis admiscerent: quod tamen non ita superstitiose vitabant, ut piaculum ducerent, si quid secus factum esset: sed hoc loco id ipsum ad invidiam in illos dicendi magistros conflandam pertinebat, quod sibi Graecum vocabulum imponerent, cum ante id tempus nunquam Rhetorum Latinorum nomen auditum esset, totumque illud artificium Senatui displiceret. Mitto multa; neque enim tanti est: hoc tamen omittere non possum. Suetonii verba sunt: *Nam et dicta praeclare per omnes figuras, per casus, et apologos, aliter atque aliter exponere, et narrationes tum breviter et presse, tum latius et uberius explicare consueverant* *). Ubi *dicta praeclare* vocat, quae Graeco vocabulo dicuntur *Chriae*, de quibus Quintilianus libro I. **) Aphthonius in Progymnasmatis ***), et alii. Ad eas per casus variandas assuefiebant pueri in scholis, hoc modo: *Socrates dicebat. Socratis dictum est. Socrati placuit. Socratem dixisse aiunt. O Socrates, praeclare a te dictum est. A Socrate dici solitum accepimus.* Et hoc aperte constat cum
392 ex aliis, tum ex Diomede, libro primo †). Ad haec, quae vel pueris nota esse oportebat, mox ita scripsit: *Per casus, eventus, ut quid quoque casu dicendum. Vel casus* ††) *intelligit, de quo Quintilianus in V.* †††) *Casus autem, inquit, qui et ipse praestat argumentis locum, sine dubio est ex insequentibus.* Sed quid ego plura persequar?

CAPUT XII.

Plinii minoris Epistola contra interpretis eruditi sententiam explicata.

Ut epistolas Plinius accuratissime scripsit, ita interpretem nactus est accuratissimum, Io. Mariam Cataneum *), hominem, patrum

---

*) Wolfius *consuerant.* In declarando verbo *casus* Wolfius Mureti rationem sequitur. Faesi.

**) Inst. Or. cap. 9. §. 3—5.

***) pag. 6. ed. Nic. Heinsii. Lugd. 1626.

†) pag. 289. ed. Putsch.

††) Wolfii edit. *casum.*

†††) Inst. Or. cap. 10. §. 48.

*) Eius editio, in qua scribitur *Catanaeus*, prodiit Mediolani 1506. Venet. 1510. et saepius est repetita.

nostrorum memoria, exquisitae doctrinae, diligentiae singularis. Qui tamen interdum, ut homines omnes sumus, offendit. Sed bene agitur cum iis, quorum errata, in opere praesertim longo, numerari queunt. Atque ita mihi omnia, quae opto, eveniant, ut ego, cum magnorum ac praestantium virorum errata quaedam detego, nihil minus propositum habeo, quam ut quidquam de illorum existimatione ac gloria deteram, quibus me nullo modo parem esse sentio et profiteor: sed quo maior est eorum auctoritas, eo maius periculum est, ne alios secum in eundem errorem trahant: quae mihi una caussa est, ea interdum, in quibus ipsi ἀνθρωπινόν τι ἔπαθον, indicandi. Plinius igitur libro quarto*) ad Paternum scribens, et ad eum suos quosdam hendecasyllabos mittens, de quibus iudicium ipsius cognoscere cupiebat, ita epistolam claudit: *A simplicitate tua peto, ut, quod de libello meo dicturus es aliis, mihi dicas: neque est difficile, quod postulo. Nam si hoc opusculum nostrum aut potissimum esset, aut solum: fortasse posset durum videri dicere, Quaere quod agas***)*: molle et humanum est, Habes quod agas.* Quae ita declarantur a Cataneo: *Quaere quod agas: iocando monet, quid iudicandum sit. Molle et humanum: respexit ad genus carminis, quod lascivum et urbanum est. Quod agas: quomodo iudices.* Equidem suspicor, hominem eruditum, studendo defessum, dormitasse, cum haec scriberet: ita longe praeter consuetudinem suam a sententia Plinii aberravit. Videtur autem errorem illi obiecisse, 393
quod librarii *opusculum* scripserant, cum *opus* tantum scribendum foret: ut magis intelligamus, nullum esse tam pusillum mendum, quod non e bonis scriptoribus tolli expediat. Hoc enim dicit Plinius, nihil esse caussae, cur vereatur Paternus libere aperire sententiam suam: etiamsi forte hendecasyllabos illos non satis probet: *nam si hoc*, inquit, *opus nostrum aut potissimum esset aut solum*, id est, si poëtae praecipue nomine censeri vellem, eiusque facultatis mea praecipua professio esset, aut etiam sola, ita ut nusquam alio animum, quam ad faciendos versus, applicarem; *fortasse posset durum videri dicere, Quaere quod agas:* quaere aliud studium, in quo te exerceas; nam ad hoc, quod delegisti, parum aptus es. *Molle et humanum est*, cum aliud studium mihi praecipuum habeam, nempe studium eloquentiae. *Habes quod agas:* poëticam laudem aliis relinque, et urge id studium, cui te dedisti: Σπάρταν ἔλαχες, ταύταν κόσμει***).

---

*) Epist. 14. §. 10.

**) Apud Catan. legitur: *Quare quid agas*, et ex hac prava scriptura fluxit eius interpretatio. Faesi.

***) Hunc versum citat sine auctoris nomine Plutarchus Opp. moral. pag. 602. B. ubi ταύτην legimus. Cf. Cic. Epp. ad Att. lib. IV. 6. §. 2. Stobaeus XXXVII. pag. 226. Σπάρτην ἔλαχες· κείνην κόσμει. Vulgo refertur inter fragmenta Telephi Euripidei, vid. Dindorfii Poet. Gr. Scen. Fragm. pag. 112. n. XXIII.

CAPUT XIII.

Plauti Curculio locis aliquot castigatur.

Quod oculorum usus natura nobis carissimus est, ex eo duxit Plautus occasionem fingendi novi vocabuli, ut *oculissimum ostium* diceret, quod carissimum significare vellet. Sed hoc ei non placuit, qui Plautum Commentario onustum emisit *), pluribus locis emendatum **), non facile dixerim. Is, cum recte legeretur in Curculione ***),

Huic proximum illud ostium est oculissimum,

nactus libros a quibus verbum *est* aberat, et veterum librorum, et Sex. Pompeii †) auctoritate contempta, addidit unam litteram fecitque *oculeissimum:* idque et rationem Latini sermonis, et legem carminis postulare dixit. Inepte utrumque. Non enim a nomine *oculeus*, quod Plauti quidem est, sed nihil huc pertinet, sed a nomine *oculus* factum est *oculissimus:* ut, si oculus carus est, quod carissimum est, oculissimum vocetur. De lege
394 autem carminis non est mihi valde laborandum, ut eum in illa parum exercitatum fuisse demonstrem. Sed et proximum verbum ††) ita corrupit:

Salve, valuistin' ostium oculeissimum,

cum legendum sit ex vetere libro, qui penes me est,

Salve, valuistin' usque ostium oculissimum.

Et certe erat haec consuetudo interrogandi eos, quos ex intervallo videbant, non ut ita simpliciter dicerent, *Valuistine?* sed hoc modo, *Valuistin' usque?* aut, *Perpetuone valuisti?* Sic in Epidico †††):

Quid agis? perpetuon' valuisti?

et in Bacchidibus *) senex ita de filio interrogat:

Benene usque valuit?

et in Mostellaria **):

Here salve: salvum te advenire gaudeo.
Usquene valuisti?

---

*) Tangitur Lambinus.

**) Post haec verba Faesio quaedam excidisse videntur, velut *an depravatum.* Mihi omnia sanissima videntur.

***) I. 1, 15. Camerarius, Gronovius, Taubmannus e Codd. *occlusissimum.* Cf. Mur. Comment. in Catull. Opp. Tom. II. pag. 719. 763. Turneb. Advers. lib. II. cap. 17. H. Stephan. de Plaut. Latinit. pag. 380. (pag. 260. ed. Roloff.).

†) Festi, in v. *Oculissimum.*

††) Faesius correxit *versum*, sed significat Muretus verbum *oculissimum* proximo versu repetitum.

†††) I. 1, 15. cf. I. 2, 26. Taubmannus, quem secutus est Bothius, *Quid ais?*

*) II. 3, 14. In verbis Plautinis Wolfii editio pro *Benene* exhibet *Bene.*

**) II. 2, 18. Editiones recte *advenisse* pro *advenire.*

Non abutar otio in similibus colligendis. Sequitur apud Plautum:

Caruitne febris here te, vel nudius tertius?
Et here coenastine *)?

Quae ita explicat noster interpres: *Significat servus, absurda interrogando, herum suum absurde quaerere ab ostio, valuerit, nec ne. Dicimus enim aliquem febri carere: non febrem aliquo homine carere: Vel dic, non eo esse ineptam vel absurdam interrogationem, quod ita quaerat ex Phaedromo, caruitne te febris? sed quod, caruitne te febris heri vel nudiustertius? nam debet quisque scire, valuerit heri et nudiustertius, nec ne.* Haec ille. Ego sat habebo dicere, illa omnia, quae huc ab eo allata sunt, esse ἀπροσδιόνυσα. Quoniam enim homines ex febre aut ex longo ieiunio delirare interdum et mentis errore affici solent, 395
idcirco interrogat herum servus, carueritne febre proximum biduum, et num vespere cenaverit. Videbatur enim ei delirare, qui talibus verbis ostio blandiretur. Itaque tantundem tribus verbis dicere poterat: *Satin' sanus es?* Ubi autem vulgo legitur **), *nec me ille sinit Iuppiter*, legendum est, *sirit*, ita postulante et lege carminis, et ratione Latini sermonis. Mox autem duo quidem libri mei veteres habent,

Ita tuum conferto amorem semper, si sapis,

non, quod ille maluit, *amare.* Tum quod ille ita legit,

Ph. *Quid istuc est verbi*? Pa. *caute ut incedas via,*

eorum alter multo, ut videtur, melius,

Ph. *Quid istuc verbi est?* Pa. *tuta ut incedas via.*

et versu proxime sequenti,

Nemo hinc ***) *prohibet, nec vetat,*
Quin quod palam est venale, si argentum est, emas:

nemo, inquit, prohibet te amare hinc, id est, a lenone: nec vetat, quin emas quod palam venale est. Mox versus ille ita legendus est:

Ph. *Lenonis hae sunt aedes.* Pa. *male istis evenat,*

non, ut vulgo, *eveniat.* Deinde interiectis paucis †),

Ita ut occoepi dicere, eii ancillula est.
Pa. *Nempe huic lenoni, qui hic habitat.* Ph. *recte tenes.*
Pa. *Nimis formido, ne excedat.*

---

*) Vulgo scribitur: *Caruitne febris te here* (heri) *vel nudiustertius? Et heri coenavistine.* Ceterum in Lambini verbis, quae sequuntur, mutavit nonnulla Muretus.

**) v. 27.

***) Vulgo *hic*, sed *hinc* etiam edit. Gryph. a. 1535.

†) v. 43 sqq. Ibi vulgo *Id uti.* Lambinus coniecerat *Ita uti*, quod praeferendum videtur. Taubmannus deinde: *Minus formidabo* cet. Faesi.

In quibus explicandis miror qui libuerit interpreti, tam multa, tam foeda, tam flagitiosa congerere. Satis superque, cum vult,
396 spurcus et obscoenus est Plautus: et quod olim dixit Varro *), *Musas, si Latine loqui vellent, non alio, quam Plautino sermone, usuras esse:* nae illae saepe, si Plautino more loquerentur, meretricio magis quam virginali more loquerentur. Sed ubi nihil obscoenitatis est, velle in ea reperienda ingeniosum videri, et implere totas paginas eiusmodi rebus, quae etiam si vere dici possent, reticeri tamen debuerant; certe non erat hominis βαθυπώγωνος, sexagenarii, quique, cum ea scriberet, uxorem ac liberos haberet. Quid, quod omnia et inepta prorsus et aliena sunt. Iocus enim totus consistit in verbo *est.* Nam cum dixisset adolescens,

Eii ancillula est:

cavillans servus, quasi verbum *est* non a verbo *sum*, sed ab *edo* ductum esset, id est, quasi non ὑπάρχει significaret, sed ἐσθίει, metuere se ait, ne non edat tantum, sed etiam exedat. Monebo etiam, versum hunc prope in extremo **) ita legendum esse:

Vultisne olivas? pulpamentum? capparim?

Est enim senarius: quem corrumpunt, qui alia inferciunt.

CAPUT XIV.

Plauti scena, Curculione, suis numeris reddita.

Quoniam Plautus in manibus est, faciam, quod iam in his libris aliquoties feci, ut integram scenam, cuius versus prope omnes perturbati sunt, ita proponam, ut partim coniectura, partim veteribus libris fretus legendam puto. Est autem ea ***), quae proxime sequitur illam, quam modo emendare conatus sum. Meminisse autem oportet eos, qui Plautinos versus dimetiuntur, crebras esse apud eum crases et synaereses: neque semper elidi ob sequentem vocalem ultimas syllabas vocum in litteram *m* desinentium: ut ne ipsas quidem vocales ultimas earum vocum, quae alias item a vocali incipientes antecedunt. Item ultimas syllabas verborum, quae imperandi vim habent, etiam si primi
397 secundive ordinis sint, ab eo, cum libet, corripi: ut *ama, vide, tace, cave* et talia. Haec enim et eiusdem generis alia qui minus cogitet, in versuum dimensione frequenter haerebit. Sed quoniam haec contrita, ut puto, iam sunt, agedum, praestemus quod polliciti sumus.

---

*) ap. Quinctil. Inst. Or. lib. X. cap. 1. §. 99. ubi cf. Frotscher. pag. 89.

**) v. 90. ubi vulgata lectio *aut pulp. aut capparim?*

***) I. 2. In tota hac scena haud pauca ex libidine novavit Muretus.

PHAEDROMUS. PALINURUS.

LE. *Flos veteris vini meis naribus obiectus est.*
Eius amos cupidam me huc per tenebras prolicit.
Ubi ubi est, prope me est. Euax, habeo.
Salve anime mi,
Liberi lepos. Ut veteris vetusti cupida sum,
Nam prae tuo, unguentorum omnium odos nautea est.
Tu mihi stacte, tu cinnamomum, tu rosa,
Tu crocum, et cassia es, tu bdellium: nam ubi
Tu profusus, ibi ego me sepultam pervelim.
Sed quum adhuc naso est obsecutus odos meo,
Da nunc vicissim gutturi meo gaudium.
Nihil ago tecum? ubi ipsus est? ipsum expeto
Tangere, et invergere liquores in me tuos
Sino ductim: sed hac abiit, hac persequar.
PH. *Sitit haec anus.* PA. *Quantulum sitit?* PH. *Modice sitit.*
Capit quadrantal. PA. *Pol quidem, ut tu praedicas,*
Vindemia haec huic anui non soli sat est.
Canem quidem esse hanc par magis fuit: sagax
Nasum habet. LE. *Amabo, quoia vox sonat procul?*
PH. *Anum appellandam hanc censeo. Adibo. Redi,*
Et respice ad me huc. LE. *Quis imperator est?*
PA. *Vini pollens lepidus Liber,*
Tibi qui siccae, semisomnae,
Screanti potum affert, et sedatum it sitim.

Elegantissime autem fecit, ut, quasi Liberi patris sacra ferret, senariis interiecerit duos versus eius generis, quo in eius choris utebantur.

LE. *Quam longe abest, quaeso, a me?* PH. *Lumen hoc vide.* 398
Fac grandiorem ergo, obsecro, huc ad me gradum.
Salve. LE. *Ego ne salva sim, quae sicca sum siti?*
PH. *At iam bibes.* LE. *Diu fit.* PH. *En tibi lepida.*
LE. *Salve oculissime homo.* PA. *Age, agesis, effunde hoc cito*
In barathrum, propere prolue cloacam. PH. *Tace:*
Nolo huic maledici. PA. *Faciam igitur male potius.*
LE. *Venus de paulo paululum hoc tibi dabo haut*
Lubenter; namque amantes potantes, tibi
Vinum propinant semper omnes: at mihi haut
Saepe hac veniunt haereditates. PA. *Hoc vide, ut*
Ingurgitat impura in se avariter merum,
Faucibus plenis. PH. *Perii hercle: huic iam nescio,*
Quid primum dicam. PA. *Em, istuc, quod mihi dixit.*
PH. *Quid est?*
PA. *Periisse ut te dicas.* PH. *Di male faciant tibi.*
PA. *Dic isti.* LE. *Ah.* PA. *Quid est? ecquid bibere lubet?*
LE. *Lubet.*
PA. *Etiam mihi quoque stimulo fodere te lubet.*

Ph. *Tace, noli.* Pa. *Taceo: ecce autem bibit arcus, pluet,*
Credo, hercle hodie. Ph. *Iam dico?* Pa. *Quid dicturus es?*
Ph. *Me periisse.* Pa. *Age dice.* Ph. *Anus audi, hoc volo*
Te scire: perditus sum miser. Le. *At pol ego oppido*
Servata: sed quid est? quod perditum lubet
Te dicere esse? Ph. *Quia id quod amo careo miser.*
Le. *Ne plora, Phaedrome mi: curato tu, amabo, me,*
Ne sitiam; ego, quod amas, iam huc adducam tibi.
Ph. *Tibine ego? quin si mecum servas fidem,*
Vineam tibi pro aurea statua statuam, quae tuo
Monumentum gutturi sit. Quis me in terra erit
Adaeque fortunatus, si illa ad me bitet,
Palinure? Pa. *Aedepol qui amat, misera afficitur, si eget,*
Aerumna. Ph. *Non ita est: nam confido ego,*
Parasitum hodie huc cum argento adventurum meum.
Pa. *Magnum inceptas, id si exspectas, nusquam quod est.*
399 Ph. *Quid, si ad fores adeam, atque occentem?* Pa. *Si lubet:*
Neque veto, neque iubeo: quando video ego te
Immutatis moribus, here, esse atque ingenio.
Ph. *Pessuli, heus pessuli, vos saluto libens.*
Vos amo, vos volo, vos peto atque obsecro.

Sunt autem hi duo versus e quaternis creticis: quibus usus est, quoniam is numerus ad saltationem est accommodatus. Itaque eis utebantur in Pyrrhicha.

Amanti mihi morem gerite amoenissimi.

Redit iterum ad creticos.

Fite caussa mea Ludii barbari.
Sussilite, obsecro, et mittite istanc foras.
Quae misero amanti sanguinem ebibit mihi.

Rursum ad creticos.

Hoc vide ut dormiant pessuli pessumi,
Nec mea gratia commovent se ocyus.
Perspicio nihili meam vos facere gratiam:
St. tace. Pa. *Taceo hercle: quid est?* Ph. *St. sonitum sentio.*
Tandem aedepol morigeri fiunt pessuli.

Ita puto scenam illam restitui oportere. Sed varietatem consectanti omittendus in praesens Plautus est.

CAPUT XV.

De misera rerum humanarum conditione e Seneca Tragico aliisque scriptoribus disputatum.

Ex omnibus Senecae Tragoediis plurimum mihi semper placuerunt *Troades;* quarum etiam olim magnam partem animi caussa Graecis versibus expresseram *). Nunc quoque earum principium agitanti multa in mentem veniunt, quae committam

*) Vid. Mureti Epistolam ad Gerardum Opp. Tom. I. pag. 518.

huic chartae; si quid forte in eis inerit, quod aliquis non invitus legat. Versus hi sunt:

Quicunque regno fidit, et magna potens
Dominatur aula, nec leves timuit deos,
Animumque rebus credulum laetis dedit,
Me videat et te, Troia.

Quid autem est in rebus humanis, cui fidere, quoque niti aliquis possit, si ne regno quidem satis tuto fiditur? Et tamen ne potentissimorum quidem regum stabilis et fixa fortuna est. Quis enim rex Priamo potentior aut perdiu fortunatior fuerat? At aetate confectus in eas incidit calamitates, quae et perpetuam quasique restibilem poëtarum ingeniis scribendi segetem ac materiam subministrarunt, et ab Aristotele *) prope in proverbii loco nominantur. Recte igitur et sapienter Solon in illo nobili sermone, quem cum Croeso habuisse dicitur **), neminem beatum vocari debere censuit, quam diu viveret: et quod in longitudine temporis *πολλὰ μέν ἐστιν ἰδέειν τὰ μή τις ἐθέλει, πολλὰ δὲ καὶ παθέειν.* Multis enim, ut in eodem illo sermone est, magnas opes ad tempus concessit Deus, quos postea radicitus exstirpavit. Idque Croesus quoque ipse expertus est: qui e summis opibus summaque potentia eo tandem perductus est, ut captus a Cyro parum afuerit, quin vivus cremaretur ***). Sapienter etiam Herodotus †): *ἡ ἀνθρωπείη εὐδαιμονίη οὐδαμᾶ ἐν τὠυτῷ μένει.* Et ob id Plato ††) homines esse dicebat *θεῶν ἀθύρματα.* Ex quo Plautus †††),

Enimvero di nos homines ut pilas habent.

Ῥεῖα μὲν γὰρ βριάει, ῥέα δὲ βριάοντα χαλέπτει,
Ῥεῖα δ' ἀρίζηλον μινύθει, καὶ ἄδηλον ἀέξει
Ζεὺς ὑψιβρεμέτης, ὃς ὑπέρτατα δώματα ναίει,

ait Hesiodus *).

---

*) Ethic. ad Nicom. lib. I. cap. 11. *εἰ δ' οὕτως, ἄθλιος μὲν οὐδέποτε γένοιτ' ἂν ὁ εὐδαίμων, οὐ μὴν μακάριός γε, ἂν Πριαμικαῖς τύχαις περιπέσῃ.*

**) Vid. Herodot. lib. I. cap. 32. De hoc colloquio cf. quae annotavi ad Luciani Char. pag. 21.

***) Vid. Herodot. lib. I. cap. 86. Formula *parum abest* seq. *quin*, qua utitur Muretus, prorsus reiicienda. Vid. Frotscher. ad Quinctil. lib. X. cap. 1. §. 130. pag. 113. Krebsii Antibarb. pag. 348.

†) lib. I. cap. 5.

††) de Legg. lib. VII. pag. 803. C. St. *ἄνθρωπον ... θεοῦ τι παίγνιον εἶναι μεμηχανημένον.* Cf. lib. I. pag. 644. D. *θαῦμα μὲν ἕκαστον ἡμῶν ἡγησώμεθα τῶν ζώων θεῖον, εἴτε ὡς παίγνιον ἐκείνων εἴτε ὡς σπουδῇ τινὶ ξυνεστηκός.* Cf. Mur. Comm. in Plat. de Rep. Opp. Tom. III. pag. 534. Veteres autem Grammatici Graeci *ἄθυρμα κρεῖττον ἢ παίγνιον* dicebant, qui Grammaticorum error in novum errorem traxit Muretum, nam *θεῶν ἀθύρματα* apud Platonem non leguntur. Vid. Pierson. ad Moer. Attic. pag. 4. ed. meae.

†††) Captiv. Prolog. v. 22. Vulgo legitur: *Enimvero di nos quasi pilas homines habent.*

*) *Ἔργ. καὶ Ἡμ.* v. 5 sqq. Initio nunc scribitur a Spohnio, Goettlingio, al. *Ῥέα μὲν γὰρ βριάει* cet. Deinde post *ἀέξει* additur versus:

Ex quo Horatius *):

— insignem attenuat Deus
Obscura promens: hinc apicem rapax
Fortuna cum stridore acuto
Sustulit, hic posuisse gaudet:

et alibi ait **) eam esse potentem,

— vel imo tollere de gradu
Mortale corpus, vel superbos
Vertere funeribus triumphos.

401 Aesopum etiam Phrygem interrogatum, quid ageret Iupiter, respondisse aiunt ***), *τὰ μὲν οἰκοδομεῖν, τὰ δὲ καταβάλλειν.* Et Euripides praeclare †),

Θνητῶν δὲ θνητὸς ὄλβος,

et, nisi me memoria fallit, Menander ††),

Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ἄνδρα, τοῦτ᾽ οὐ πείσομαι.

Omnia enim ut sperare, ita et metuere homines possunt. Meritoque Apelles †††), cur praeter ceterorum pictorum consuetudinem Fortunam sedentem pinxisset, interrogatus, *Quoniam*, inquit, *stare non potest.* Immo vero cum maxime arridet, tum maxime metuenda est. Ut enim ait Hippocrates *) *τὰς εὐεξίας*, cum ad summum pervenerint, periculosissimas esse: ita periculosissima est eorum conditio, quibus fortuna immodice favet. Recteque Bias **): *Fortuna vitrea est: cum splendet, frangitur.* Quod vel maxime intelligi potest ex iis, quae de Amasi, rege Aegypti, et Samiorum tyranno Polycrate apud Herodotum ***) leguntur. Hanc humanarum rerum infirmitatem ac fragilitatem iam pridem indicaverat Homerus illo versu †),

Οἵη περ γενεὴ φύλλων, τοιήδε καὶ ἀνδρῶν.

Ῥεῖα δέ τ᾽ ἰθύνει σκολιὸν καὶ ἀγήνορα κάρφει. Sed eodem modo hos versus affert Muretus Comment. in Cic. Catil. Opp. Tom. II. pag. 555. in Horat. Opp. Tom. II. pag. 953. in Senec. Opp. Tom. III. pag. 126.

*) Od. I. 34, 13 sqq. ubi similia contendit Mitscherlichius.

**) Od. I. 35, 2 sqq.

***) Vid. Stob. Serm. CIII. (al. CV.) pag. 564. et Diog. Laërt. lib. I. 69. quibus ex locis Mureti verba videntur conflata esse. Cf. Comment. in Senec. Opp. Tom. III. pag. 126. in Tacit. Opp. Tom. IV. pag. 124. Mitscherlich. ad Hor. Od. I. 34, 15. Tom. I. pag. 310 sq.

†) Fragm. ap. Stob. Serm. CIII. pag. 560. in Poet. Scen. Gr. Fragm. pag. 121. n. XLIII. v. 5. ed. Dindorf. Cf. Senec. Epist. 98. et Mur. Schol. in Senec. Opp. Tom. III. pag. 76.

††) Ap. Stob. Serm. CX. pag. 579. Ecl. Phys. Vol. I. pag. 216. ed. Heer. Plutarch. de animi tranq. pag. 476. D. Sed scribitur: *οὐδ᾽ ἔστιν εἰπεῖν ζῶντα ταῦτ᾽ οὐ πείσομαι.* Vid. Menandri et Philem. Reliqq. ed. Meinek. pag. 124 sq. Euripidi hunc versum tribuit Muretus Not. in Xenoph. Opp. Tom. III. pag. 357.

†††) Vid. Stob. Serm. CIII. pag. 564.

*) Aphorism. lib. I. §. 3. pag. 1242. H. ed. Foës. Eius verba memoriter, ut videtur, neque admodum fideliter laudantur Comm. in Tac. Opp. Tom. IV. pag. 124. Cf. Comm. in Aristot. Ethic. Opp. Tom. III. pag. 357. Faesi.

**) Imo P. Syrus Mimus v. 242. ed. Orell. Alii *dum splendet.*

***) lib. III. cap. 39—43 et 125.

†) Iliad. VI. 146. ubi vulgo legitur: *οἵη περ φύλλων γενεὴ* cet.

et illo *),

Οὐδὲν ἀκιδνότερον γαῖα τρέφει ἀνθρώποιο.

et Pindarus **) his verbis,

Τί δὲ τίς; τί δὲ οὔτις; σκιᾶς ὄναρ ἄνθρωποι.

Sed et eadem de re pulcherrimus locus est apud Sophoclem Aiace Mastigophoro: ubi Minerva, cum ostendisset Ulyssi ***) Aiacem Telamonis filium, qui maximo inter Graecos in pretio fuerat, furore divinitus immisso percitum, et, dum Graecos ulcisci se putat, in pecudes saevientem: ita Ulixem ipsum alloquitur †):

Ὁρᾷς, Ὀδυσσεῦ, τὴν θεῶν ἰσχὺν ὅση;
Τούτου τίς ἄν σοι τἀνδρὸς ἦν προνούστερος
Ἢ δρᾷν ἀμείνων εὑρέθη τὰ καίρια;
Vides, Ulixe, quae potestas sit Deum? 402
Quis hoc viro prudentior antehac fuit,
Aut ad gerenda, quae opus erant, praestantior?

Tum Ulixes, cum respondisset, eum plane et prudentissimum et fortissimum fuisse, seque eius in tantam infelicitatem collapsi misericordia commoveri, etiamsi eum sibi infensum esse sciret: addit, commoveri se non tantum eius caussa, sed etiam sua. Videre enim se, quantum hominum viveret, nihil aliud esse, quam vanas imagines et inanem umbram. Tum Minerva praeceptum sapientissimum subiicit et nunquam ex hominum animis delendum: ut talia intuens nihil unquam in deos ††) superbe loquatur: neque se extollat, sive robore, sive opibus alium superet. Unum enim diem satis esse ad omnia humana et deprimenda, et rursum erigenda: moderatos autem homines diis caros esse, invisos improbos. Sed et illud eleganter a Seneca dictum, *Nec leves metuit* †††) *Deos.* Mutari enim deos dicebant, cum conditio hominum mutaretur. Horatius *),

Mutatosque deos flebit, et aspera
Nigris aequora ventis
Emirabitur insolens.

---

*) Odyss. XVIII. 130.

**) Pyth. VIII. 135 (99. Boeckh.). Alii *τί δέ τις; τί δ' οὔ τις;* In fine Boeckhius *ἄνθρωπος.*

***) Mox *Ulyxem:* quod utrumque etiam editio prima exhibet. Et sic ubique promiscue his formis utitur Muretus, etsi Schol. in Senec. Opp. Tom. III. pag. 98. disertis verbis scripturam *Ulixem* ut Latinam probet. Faesi.

†) Aiac. v. 118 sq. Lobeckius et Dindorfius e Codd. *ἦ προνοίστερος* pro *ἦν.*

††) Sic correxit Faesius ex edit. princ. pro eo, quod Ruhnkenius habet, *in eos.* Soph. Aiac. v. 128. *ὑπέρκοπον μηδέν ποτ' εἴπῃς εἰς θεοὺς ἔπος.*

†††) Imo *timuit*, vide locum Senecae initio huius cap. allatum.

*) Od. I. 5, 6 sqq.

His autem paucis verbis, *Me videat et te, Troia*, plus dixit, quam si plura dixisset. Videat me ex regina captivam, ex tot liberûm matre orbam, ex felicissima etiam hostibus miserabilem. Videat Troiam ex urbe omnium pulcherrima et opulentissima eo redactam, ut vix illius vestigium supersit. Haec cum viderit, eat et fidat rebus humanis.

CAPUT XVI.

Avidia pro aviditate. Sallustii locus coniectura correctus.

Etsi vitium omne *) natura foedum et homine indignum est: quaedam tamen vitia sunt, quae minus averseris; quaedam contra ita turpia, ut stomachum omnibus ac nauseam moveant. Et
403 ut herbae quaedam noxiae, quibus tamen in locis sponte proveniunt, bonitatem soli, si cultus accedat, indicant: ita e quibusdam vitiis excelsus tamen et erectus animus intelligitur, quique, si excolatur, egregii aliquid praestare possit: cum contra alia quaedam vitia sint, quae degenerem et abiectum ac servilem animum manifesto arguant. Huic rei argumento esse possunt *avaritia* et *ambitio:* quarum illa sordida et humilis est, haec magnis ac generosis animis plerumque comes addita. Illa nihil magnum ac sublime cogitat, semper avida, semper hians, semper querula, infuscatis aerugine manibus, quod recondat quaerit, non quo fruatur; parata amicos, cognatos, parentes, patriam, numis, si res ferat, addicere. Haec saltem aliquid petit, quod et magni ac fortes viri petunt: neque aliud fere interest, quam quod vir bonus honestatem ipsam sequitur, gloriam, quasi accessionem aliquam et publicum virtutis suae testimonium, non recusat: ambitiosus gloriam sibi praecipue proponit, ea quasi mercede detracta, ne virtutem quidem ipsam amaturus. Sed tamen contemptus pecuniae semper laudi, contemptus gloriae interdum vitio datur. Itaque Alexandrum Macedonem **), C. Caesarem ***), et tales viros ab avaritia alienissimos fuisse legimus, ab ambitione non item. Nota est Alexandri quidem illa vox: *Interfecissem, si quis me tertium nominasset* †): Caesaris autem illa, cum ignobile oppidulum praeteriret ††), *Malle se illic primum esse, quam Romae secundum.* Tantum erat in utroque τὸ φιλόπρωτον. Fere igitur si alterutrum necesse sit, ambitionem facilius ac libentius homines, quam avaritiam, agnoscunt. Ut Sallustius (eius enim caussa sermo hic a me susceptus est) in prooemio libri de coniuratione de se fatetur. *Ac me,* inquit †††),

---

*) Muretus videtur imitatus esse Sallustium Catil. cap. 11.

**) Vid. Plutarchi vit. Alex. M. pag. 687. D.

***) Vid. Plutarchi vit. Caes. cap. 11. pag. 712. E. Hunc tamen alienis bonis abstinentem non fuisse tradit Suetonius Caes. cap. 54. Faesi.

†) Cf. Mur. Comm. in Aristot. Ethic. Opp. Tom. III. pag. 319.

††) Vid. Plutarch. Apophthegm. pag. 206. B.

†††) Catil. cap. 3. extr. Scribitur *ab reliquorum malis moribus,* deinde *fama atque invidia* in omnibus editionibus retentum.

cum ab reliquis malis moribus dissentirem, nihilominus honoris cupido eadem, quae ceteros, fama atque invidia vexabat. Sed cum sententiam nobilissimi scriptoris videre difficile non sit, in verbis tamen depravatum aliquid videtur; idque mihi assensuros esse omnes arbitror, qui attente ac diligenter ea considerarint. Ego cum saepe ac diu de illo Sallustii loco et cogitarim et quaesierim ex aliis, et vetustos libros consuluerim, tandem in eam sententiam veni, ut pro certo arbitrer ita legendum esse: *Ac me, cum ab reliquis malis moribus dissentirem, nihilominus honoris cupido eadem, quae ceteros, famaeque avidia vexabat.* Ut 401
honoris cupidinem, *et avidiam famae* dixerit φιλοτιμίαν καὶ φιλοδοξίαν. *Avidiam* autem, pro aviditate, dixisse Sallustium nemo mirabitur, qui eum iam tum ut immodicum antiquarum et insolentium vocum affectatorem notatum esse meminit. Iam vero ut a *perfido perfidiam*, ab *invido invidiam*, sic ab *avido avidiam* dici, analogia quidem facile patitur. Et veteres quidem multa hoc modo formarunt: *desidiam, ferociam, ignaviam, dividiam, inaniam, imbelliam;* quorum pleraque in usu esse postea desierunt. *Indoloriam* etiam, si Sidonio credimus, Cicero dixit *). Hanc opinionem meam mihi quidem, communi fortasse vitio, valde probari fateor: aliorum tamen sententiae non praeiudico **).

CAPUT XVII.

M. Tullii Philippicae decimae locus explicatur.

GRAVI admodum sententia usus est Cicero libro decimo Philippicarum ***), cum recuperandae libertatis caussa nullum detrectandum esse periculum diceret. Vitam enim, quae omnino semel relinquenda sit, nusquam gloriosius, quam in libertate defendenda, posse deponi. Atque etiamsi, vitato aliquo eiusmodi periculo, immortalitas viro forti proponeretur, ita ut perpetuo in servitute victurus esset: tanto debere eum alacrius mortem oppetere, ne, morte vitata, incideret in illam perpetuam servitutem. Mala enim omnia eo magis fugienda sunt, quo ea diuturniora fore prospicimus. Hoc ita divinus orator expressit: *Ita praeclara est recuperatio libertatis, ut ne mors quidem sit in repetenda libertate fugienda. Quodsi immortalitas consequeretur praesentis periculi fugam: tamen eo magis fugienda videretur, quo diuturnior esset servitus.* Constat autem, Homericam quidem esse sententiam †), sed finem illius summo artificio ab eloquentissimo viro immutatum et in contrariam partem inflexum παρὰ

*) Vid. supra ad lib. XV. cap. 20. extr.

**) Ita veteres iuris auctores locuti sunt, ut Macer in Pandect. XLII. 1, 63. init. Cicerone auctore dicendum: *aliorum tamen iudicium integrum ac liberum relinquo.*

***) cap. 10. §. 20. Orellius Mureti iudicium secutus verba distinxit: *tamen eo magis fugienda videretur, quo diuturnior esset, servitus.*

†) Iliad. XII. 322. Cf. Victor. Var. Lectt. XV. 11.

προςδοκίαν. At Ciceronis corrector *) hoc quoque loco diligens esse voluit, iudicavitque legendum, *Eo magis ea non fugienda videretur.* Et addidit declarationem correctione dignam, ut operculum patella **). *In illis*, inquit, *verbis Ciceronis, Ea non fugienda videretur, subaudiendum est mors. Nam si sine ne-*
405 *gatione legas, ut in vulgatis, subintelligetur* ***) *immortalitas.* Hominem admiror, qui non viderit, de *servitute*, non de *morte* aut de *immortalitate* Ciceronem loqui.

CAPUT XVIII.

In Mureniana Cicero, et in Odis Horatius, Graecorum scriptis illustrati.

Inter commoda rusticorum hoc quoque ponit Horatius, quod dormientes non excitantur tubae sono, ut milites. Id enim significatur illo versu †),

Nec excitatur classico miles truci.

Neque id Cicero praetermisit, sed id inter iurisperitos et militares viros etiam interesse dixit. Sulpicium enim cum Murena comparans ††), *Te*, inquit, *gallorum, illum buccinarum cantus exsuscitat.* Sed et ante eos quidam vetus poëta Graecus id dixerat, eos, qui in pace dormirent, non tubarum clangore, sed gallinaceorum cantu a somno excitari. Eius verba haec leguntur apud Plutarchum in Nicia †††): *Τοὺς ἐν εἰρήνῃ καθεύδοντας οὐ σάλπιγγες, ἀλλ' ἀλεκτρυόνες ἀφυπνίζουσι.* Non aranearum telae hac observatione tenuiores sunt: sed habent haec quoque λεπτολογήματα interdum aliquid voluptatis. Subtexam et alia eiusdem generis. Quod cornicem libro tertio Odarum *) eleganti admodum epitheto *aquae augurem* vocat, ab Euphorione, ut mea fert opinio, sumpsit. Eius enim citantur haec **),

ὑετόμαντις ὅτε κρώξειε κορώνη.

Sed nunquid parum prudenter fecisse videri potest, qui libro secundo ***), cum Pompeium Varum, cuius insperato reditu

---

*) Hier. Ferrarius, qui Emendatt. in Philippicas Cicer. edidit Venet. 1512. 8. repet. Paris. 1543. Cf. Mur. Opp. Tom. II. pag. 985. 989. Faesi.

**) Serioris aetatis proverbium est *dignum patella operculum.* Vid. Hieronymi Epist. 43. ad Chron. et Epist. 16. ad Princip.

***) Wolfii editio *subintelligeretur.*

†) Epod. II. 5. Cf. supra lib. XII. cap. 1.

††) pro Mur. cap. 9. §. 22.

†††) cap. 9. pag. 529. A. Sed horum verborum auctorem poetam fuisse quis credat? Eandem sententiam expressit Polybius lib. XII. cap. 26. *κοιμωμένους τὸν ὄρθρον ἐν μὲν τῷ πολέμῳ διεγείρουσιν αἱ σάλπιγγες, κατὰ δὲ τὴν εἰρήνην οἱ ὄρνιθες.*

*) Od. 17. v. 11. Cf. Ovid. Am. II. 6, 34. *pluviae graculus augur aquae.*

**) a Schol. Nicandri ad Ther. v. 406. ap. Meinek. de Euphor. vita et script. fragm. inc. LXV. pag. 134 sq. Similiter Aratus Diosem. v. 1022. *Χειμῶνος μέγα σῆμα καὶ ἐννεάγηρα κορώνη Νύκτερον ἀείδουσα.*

***) Od. 7. v. 23 sqq.

exultabat, adventicia cena excepturus esset, etiam ex apio properari sibi coronas iusserit? Ita enim canit:

— quis udo
Deproperare apio coronas,
Curatve myrto?

Aliis quoque locis *) *coronas ex apio* in conviviis adhibet: 406

Neu desint epulis rosae,
Neu vivax apium.

Et alibi **),

Est in horto,
Phylli, nectendis apium coronis.

At apium apud veteres ferale et ominosum habebatur, quod eo tumuli coronari solerent: et quibus aegrotis mortem imminere significarent, eos apio indigere dicebant ***). Certe Timoleontis milites, cum in colle quodam superando in mulos apio onustos incidissent, ita omen illud exhorruisse memorantur †), ut prope concidissent animis, nisi eos fortissimus imperator docuisset, victoriam potius portendi: cum in Isthmiis victores illis temporibus apio coronari solerent. Itaque ab hominibus eruditissimis proditum est, ex omnibus passim herbis ac floribus in conviviis hilarioribus solitas necti corollas, praeterquam ex apio. Absit tamen a nobis haec audacia, ut elegantissimum et eruditissimum poëtam in eo peccasse dicamus. Habet enim ille hyperaspisten ††) in his rebus sane valentem ac strenuum, et, si amare ac potare sapientia est, quovis Thalete sapientiorem, Anacreontem, cuius haec sunt †††):

Ἐπὶ δ' ὀφρύσι σελίνων στεφανίσκους
Θέμενοι, θαλίαν ἑορτὴν ἀγάγωμεν Διονύσῳ.

Haec igitur corona huic capiti coronis esto.

CAPUT XIX.

Ciceronis Quinctiana locis aliquot perpurgata.

Locos quosdam ex oratione Ciceronis pro Quinctio hic subnotare animus est, quos aliter, quam ceteri, aut intelligo aut

---

*) Od. I. 36, 15 sq. De apii usu vid. Meinek. ad Euphor. pag. 108. 114.
**) Od. IV. 11, 2 sq.
***) Vid. Plutarch. vit. Timol. cap. 26.
†) Proverbium est *σελίνου δεῖσθαι*, vid. Suid. Tom. II. pag. 491. ed. Kust.
††) Vocabulum Graecum, a Latinis non receptum.
†††) Carm. LXII. (ξβ'). ex recens. Brunckii. Verba in editionibus nunc sic distincti leguntur:

Ἐπὶ δ' ὀφρύσιν σελίνων
στεφανίσκους θέμενοι, νῦν
θάλειαν ἑορτὴν
ἀγάγωμεν Διονύσῳ.

Ruhnkenii editio male exhibebat *στεφανίσκοις* et *ἀγάγομεν*, quod correximus. Cf. Hermann. Elem. doctr. metr. pag. 486.

lego. Primus hic erit *): *Tum Naevius ipse pueros circum amicos dimittit: ipse suos necessarios ab atriis Liciniis et a faucibus macelli corrogat.* Ubi homo eruditus **), *Ex atriis*, inquit, *Liciniis auctionarios praecones, ex faucibus macelli nobiles*
407 *homines otio affluentes, qui cupediis inhiabant, aut otio ibi suo fruebantur.* Non equidem negarim, gulae proceres ***) in macellum nonnunquam ventitasse. Notanda sunt illa Iuvenalis †),

Multos porro vides, quos saepe elusus ad ipsum
Creditor introitum solet exspectare maçelli.

Sed tamen opsonatorum opera saepius utebantur: neque est verisimile, nobiles homines in turpi ac prope infami loco sedere solitos, tanquam publice profitentes, se ventri ac gulae deditos esse: et habebant alia honestiora loca, in quibus otium suum oblectarent. Neque haec conveniunt, et nobiles fuisse et praeconis Naevii necessarios. Ex utroque igitur loco corrogatos accipio homines abiectos, ignobiles, Naevii amicitia dignos. Sed fefellit interpretem, quod statim subiicitur: *Tabulae maximae signis hominum nobilium consignantur:* quod cum illudens Cicero dixisset, ipse, ut vere ac serio dictum, accepit. Nam quod opinionis suae confirmandae caussa citat locum ex libro tertio Accusationis, ubi ita legitur ††): *Albam Aemilium sedentem in faucibus macelli loqui palam, vicisse Verrem:* miror, si eum, quod Aemilius vocaretur, aliquem esse e numero nobilium existimavit: cum paulo post ita de eo loquatur Cicero: *Albam habebo iudicem, eum hominem, qui se ipse scurram improbissimum existimari vult, qui a scurris potius semper gladiator quam scurra appellatus sit.* Sponsionem autem illam, de qua Cicero ut nova et iniqua conqueritur †††), ita fuisse conceptam puto: *Ni bona sua ex edicto possessa non essent:* quomodo et Budaeus *) legit, non hoc modo, *Si bona tua ex edicto possessa essent.* Nam ex hac posteriore formula necesse habuisset Naevius probare, bona Quinctii ex edicto possessa esse: at ex illa onus probandi tralatum est in Quinctium: ideoque priore loco eum dicere oportuit: de quo non iniuria Cicero conqueri videtur. Quod autem citat interpres locum quendam e libro ultimo in Verrem **), ubi de sponsione Servilii agitur, alio loco docebo, quam longe

*) cap. 6. §. 25. Ibi in verbis *Tum Naevius ipse* initio positis pronomen *ipse* ab Ern. et Orellio omissum.

**) Franc. Hottomannus.

***) Sumtum hoc ex Plin. H. N. lib. IX. cap. 17. sect. 30. §. 66.

†) Satir. XI. 9. Verbum *notanda* hic minime aptum videtur; an fort. legendum *Nota enim sunt* cet. vel etiam *Nota sunt* cet.? Faesi. — Equidem non haereo; Muretus verba *notanda sunt* eodem sensu posuit, quo *notatu digna sunt*, scil. hac in re.

††) in Verr. cap. 62. §. 145. et §. 146.

†††) cap. 8. §. 30. Orellius: *si bona sua ex edicto ... possessa essent.*

*) Annot. in Pandect. ed. 1521. fol. XXI. a. In seqq. corrige *sua* pro *tua*.

**) lib. V. cap. 54.

ab illius sententia aberrarit. Ex eadem oratione*): *Quum in altera re caussae nihil esset, quin secus iudicaret ipse de se.* Liber vetus *sequius:* cui voci librarii videntur aliquando inimici fuisse: ita pertinaciter coniurarant**) ad eam ex omnibus libris 408
oblitterandam. Ex eadem***): *Itane est? quod viri optimi faciunt, si qui suos propinquos* et cetera. At in eodem vetere libro multo melius: *Itane? Quod viri optimi faciunt, ii qui suos propinquos ac necessarios claros et honestos esse atque haberi volunt, id Sex. Naevius non faceret?* Quomodo si legas, tollitur omnis illa, in qua interpres frustra luctatur, difficultas. Ex eadem †): *Si debuisset, Sexte, petisses statim; si non statim, paulo quidem post: si non paulo, at aliquando.* Aliquanto melius est, quod in eodem libro legitur, *aliquanto.* Multa praetereo, quod iam ab aliis notata sunt. Ex eadem ††): *Ego pro te nunc hoc consulo, post tempus, in aliena re, quod tu in tua re, cum tempus erat, consulere oblitus es.* Lego *hos* et *quos*, et ita legendum, manifesto ostendunt ea, quae statim sequuntur. Sed interiungamus ipsi, ut et qui haec legent, interquiescant.

CAPUT XX.

Elegans Ciceronis Tusculana secunda locus illustratus.

Cicero libro secundo Tusculanarum cum multis verisque laudibus philosophiam ornasset, acerbeque exagitasset philosophos quosdam, qui cum optima instituendae vitae praecepta aliis traderent, ipsi tamen turpissime ac flagitiosissime vivebant: eum, quicum loquitur, facit hoc ipso quasi argumento utentem adversus philosophiam, ut ostendat, eam non tantas utilitates adferre, quantas diceretur. Cui respondens ipse ait, id hominum vitio evenire: ut enim quamvis bona semina non in omnibus agris idem efficiunt; ita neque praecepta, quamlibet bona, in quibuslibet animis. Hoc autem ita explicat †††): *Nam ut agri non omnes frugiferi sunt, qui coluntur: falsumque illud ac improbe,*

Etsi in segetem sunt deteriorem datae
Fruges, tamen ipsae suapte natura enitent:

sic animi non omnes culti fructum ferunt. Sed latere hic aliquid vitii, primum ostendit prior versus, qui vix satis numeris 409

*) cap. 9. §. 32. ubi *secus* ab omnibus editt. retentum. Cf. Schol. in Terent. Opp. Tom. II. pag. 658.

**) Faesius scribere malit *coniurarunt*, quod propter verba, quae praecedunt, ferri non potest.

***) cap. 11. Orellius cum Mureto: *Itane? quod viri optimi* cet., sed paullo post e libris *caros et honestos.*

†) cap. 12. §. 40. *aliquanto* nunc receptum.

††) cap. 17. init. Orellius: *Ego pro te nunc hos consulo, post tempus et in aliena re, quoniam tu* cet.

†††) cap. 5. §. 13. Mureti emendationem receperunt Wolfius, Orellius, alii.

suis constat: nisi aut ultima vocalis in *etsi* non elidatur, aut ital egamus,

Etsi segetem sunt in deteriorem datae:

quomodo olim, auctore me, edidit Manutius, et post eum alii *). Sed postea ipsi mihi diligentius cogitanti visa est mutatio illa vitium occultasse potius quam sustulisse. Neque enim satis cohaerent haec, *Falsum et improbe.* Itaque alii ediderunt, *Falsoque illud et improbe.* Ego autem falsam quidem esse sententiam illam video, improbitatis nullam in ea significationem reperire possum. In vetere libro, quem habeo, ita legitur, *Falsumque illud at improbae:* ex qua depravata scriptura coniecturam feci, ita legendum esse: *Falsumque illud Attii,*

Probae etsi in segetem sunt deteriorem datae
Fruges, tamen ipsae suapte natura enitent:

ut Cicero et poëtam nominaverit, qui id dixerat, et praecepta philosophiae non simpliciter cum seminibus, sed cum probis et lectis seminibus compararit.

---

*) Etiam Lambinus in annotationibus. Faesi.

M. ANTONII MURETI 410

VARIARUM LECTIONUM

LIBER XVII.

CAPUT I.

Rectene inscripti libri M. Tullii de Finibus bonorum et malorum, disputatum.

Quaesitum est, cur Cicero pulcherrimos libros, in quibus varias veterum philosophorum de summo bono sententias excutit, inscripsisset *De finibus bonorum et malorum.* Ac facile quidem illos absolvimus, qui Caelii Calcagnini *) errorem secuti melius eos *De fine*, quam *De finibus* inscribi potuisse censebant. Cum enim variae philosophorum disciplinae varios fines facerent, et de iis ipse disputare instituisset, recte libros suos *De finibus* potius quam *De fine* nominavit. In illo plusculum laboris fuit, cur non solum *bonorum fines* dixisset, sed etiam *malorum.* Nam nomen quidem ipsum *finis* sumpserunt philosophi ab illo omnis elegantioris doctrinae fonte, Homero **):

Οὐ γάρ ἔγωγέ τι φημὶ τέλος χαριέστερον εἶναι.

Sed tamen nunquam dixerunt *τέλος κακῶν*, ac ne videtur quidem dici posse. Etenim *τὸ τέλος τελειοῖ*, malum autem non perficit. Itaque mors vocatur *τέλος*, *κατὰ μεταφοράν*, et cum furem aut sycophantam *τέλειον* dicimus, improprie loquimur: non secus, quam cum *bonum furem* aut *bonum sycophantam* dicimus. Auctor et fundus huic rei Aristoteles libro quarto *τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ* ***), qui etiam secundo Physicorum †) irridet poëtam quendam, qui ita dixerat,

Ἔχει τελευτὴν, ἧσπερ οὕνεκ' ἐγένετο.

---

*) Vide eius Disquisitiones in Cic. libr. de Officiis, Disq. I. extr. et contra eum disputantem Iacob. Grifolum Luciniacensem in Defension. Cic. Cf. Mur. Schol. in Cic. de Fin. Opp. Tom. III. pag. 825. et in Cic. Off. pag. 800. Faesi.

**) Odyss. IX. 5.

***) Imo *libro quinto*, cap. 16.

†) cap. 2. Euripidi tribuit interpres Graecus Aristotelis. Vid. Poet. Graec. Scen. Fragm. ed. Dindorf. pag. 123. n. LXIX.

411 Non enim quodlibet extremum *finis* vocatur, sed quod optimum, quod ille ita exprimit: *βούλεται γὰρ οὐ πᾶν εἶναι τὸ ἔσχατον τέλος, ἀλλὰ τὸ βέλτιστον.* Quae verba ideo referre et interpretari placuit, quod a quibusdam interpretibus pessime accepta sunt. Item *τέλος*, et *τὸ, οὗ ἕνεκα,* idem sunt. At *malum* nullo modo potest ut finis cuiquam propositum esse. *Bonum* enim expetunt omnia. Neque ullus, quamvis malus, quidquam ipsius mali caussa facit. Voluntas enim nunquam fertur ad malum, quatenus malum est. At fortasse dicat aliquis, *finem malorum* dici, non quem spectent et quo referantur mala omnia, sed id quo nihil peius sit. Quid, quod ne id quidem fieri potest? Quodcunque enim malum proposueris, id addito alio peius et deterius fiet: neque quisquam unquam malum ullum tantum nominabit (de iis malis loquor, quae homini in vita accidere possunt), ut non eo peius aliud reperiatur. Et recte Pythagorici *) dicebant, bonum finitum esse, malum infinitum. Recto nihil rectius: at perverso et depravato semper aliquid contortius reperiri potest. Nisi forte malum unum tantum dixeris: ut Stoici, cum solum vitium in malis habendum docerent: qui et vitia ipsa et peccata paria esse dicebant. Sed tunc inepte dixeris *summum malum* aut *maximum malum* aut *finem malorum.* Nam haec, nisi in comparatione, non dicuntur. Comparatio autem non nisi inter plura. Et inter paria nihil summum aut maximum est. An ut felicitas bonorum omnium cumulus, ita *finis malorum* erit omnium malorum cumulata complexio? At non potest. Nam bona quidem conspirare possunt, mala non possunt: quia bonum *σωστικὸν* est et sui et eius, in quo est; malum *φθαρτικὸν* et aliorum et sui. Itaque omnes virtutes in uno aliquo esse, nihil prohibet: immo vero qui perfecte habet unam, omnes habeat necesse est. Neque ceterae sine prudentia sunt: neque absoluta prudentia sine ceteris. Longe aliud in vitiis, quibus maior inter se, quam cum virtute pugna est. His adductus facile in eam sententiam prolaberer, ut dicerem, inscriptionem librorum esse *De finibus*, aut certe *De finibus bonorum*, nisi me Ciceronis ipsius revocaret auctoritas, cuius haec verba sunt ex libro secundo de Divinatione **): *Cumque fundamentum esset philosophiae positum in finibus bonorum*
412 *et malorum, perpurgatus est is locus a nobis quinque libris: ut, quid a quoque, et quid contra quemque philosophum diceretur, intelligi posset.* Positum sit igitur, veram esse inscriptionem, *De finibus bonorum et malorum:* finem autem malorum dici, id quod tale est, ut *χωρισθὲν* deterius sit alio quolibet per se sumpto: aut etiam aliis omnibus coacervatis, dummodo hoc unum non sit in illo acervo. Aliter accipi posse, nullo prorsus modo existimo.

*) Vid. Aristot. Ethic. Nicom. lib. II. cap. 5. *Pythagoricos* dicit Muretus Cicerone auctore de Divin. lib. I. cap. 30. §. 62. quamquam apud eundem alibi plurimis locis dicuntur *Pythagorei.* Vid. Heindorf. ad lib. I. de Nat. Deor. cap. 5. §. 10. pag. 10 sq.

**) cap. 1. §. 2.

CAPUT II.

Epithetorum in poëtica usus. Mater leonum Africa. Horatius illustratus.

Omnia ornamenta omnemque quasi mundum Latinae poëseos *) a Graecis acceptum esse, nemo iam nescit, nisi qui ea quoque, quae nota sunt omnibus, nescit. Cum autem ut caelum stellis, ita poësis concinnis praecipue et suo loco positis epithetis illuminetur: multa, quibus Horatius utitur, unde petita essent, alias indicavi. Nunc unum etiam indicabo in Ode ad Aristium Fuscum, ubi de lupo, qui sibi in silva Sabina occurrerat, ita canit **):

Quale portentum neque militaris
Daunia in latis alit aesculetis,
Nec Iubae tellus generat, leonum
Arida nutrix.

Quod enim Mauritaniam *nutricem leonum* vocat, Homericum est: qui poëta saepe vocat ***) Idam *μητέρα θηρῶν*, id est, *matrem leonum*. *Θηρὸς* enim nomen, quanquam aliarum quoque ferarum commune est, proprie tamen de *leone* dici, notat Galenus †). Ut mirum non sit, cum Ida tam multos leones habeat, cur eis potissimum ad currum Phrygia mater utatur. Sic idem poëta Thracen vocat ††) *μητέρα μήλων*, id est, *pecudum matrem*. Sic alias docui †††), a Tibullo noctem *matrem siderum* dici, quae ab Euripide *siderum nutrix* diceretur. Sic Olympiam Pindarus *) *matrem certaminum*, in quibus victores aureis coronis donarentur; sic Syracusas **) *equorum bellicorum nutrices* vocavit. Neque pigebit appingere locum illum ex ode prima libri quarti ***),

— Lyraeque et Berecynthiae 413
Delectabere tibiae
Mistis carminibus, non sine fistula:

imitatum esse ex tertia Ode Olympiorum, unde haec sunt †):

Φόρμιγγά τε ποικιλόγαρυν
Καὶ βοὰν αὐλῶν ἐπέων τε θέσιν
Αἰνησιδάμου
Παιδὶ συμμῖξαι πρεπόντως.

Atque id genus symphoniae, quo hodie quoque saepe utimur, *σύμψαλμα* Graeco vocabulo nuncupatur. Vereor, ne dicar nimis

---

*) Haec genitivi forma minus commendatur quam *poësis*.

**) Od. I. 22, 13 sqq.

***) Iliad. XIV. 283. XV. 151.

†) Ubi Galenus hoc dicat, nescio; sed idem tradunt Athen. lib. VI. pag. 257. B. Schol. Apoll. Rhod. I. 1243. Hesychius, Apollonius Soph. Lex. al. Faesi.

††) Iliad. XI. 222. cf. IX. 479.

†††) supra lib. V. cap. 2.

*) Olymp. VIII. 1. Cf. supra lib. XV. cap. 7.

**) Pyth. II. 2.

***) v. 22 sqq. De scriptura *Berecynthiae* vid. ad lib. XIV. cap. 6.

†) v. 13 sqq.

dissimilia copulare: sed tamen quando de epithetis e Graeco fonte ductis agere coeperam, dicam quod nunc in mentem venit epithetum, quo summus Latinorum poëtarum afficit undam inferorum, cum eam *irremeabilem* vocavit *), ipsum quoque a Graecis fluxisse. Sic enim et Theocritus **):

Ἀγγείλειεν ἐμοί τις ἀνέξοδον εἰς Ἀχέροντα,

et hanc unam vocem Catullus versu integro expressit ***),

Illuc, unde negant redire quemquam.

CAPUT III.

Avaritia et ambitio rerumpublicarum pestes. Sallustii super ea re locus Catilinarii castigatus.

Sapienter Sallustius malorum omnium, quibus respublica Romana conflictata est, duos quasi fontes fuisse scribit, *ambitionem* et *avaritiam*. Sunt enim duae illae civitatum praecipuae pestes: cum cives inter se committant, tollantque concordiam, qua civitatum salus continetur. Idem autem ante illum dixerat gravissimus scriptor Thucydides his verbis †), *πάντων δὲ αὐτῶν ἡ ἀρχὴ διὰ πλεονεξίαν ἢ φιλοτιμίαν.* Aristoteles quoque in Politicis ††) maximas et perniciosissimas contentiones ex honoris aut pecuniae studio ait existere. *Διὰ κέρδος*, inquit, *καὶ διὰ τιμὴν παροξύνονται πρὸς ἀλλήλους.* Citatur et versiculus a Graecis,
414 Theognidis an Solonis †††), qui eandem sententiam complectitur, qua ibi utitur Sallustius, cum ait avaritiam omnia venalia habere. Est autem hic,

Πιπράσκει δ' ὁ κακὸς πάντα πρὸς ἀργύριον.

Sapiens autem ille Hebraeus ait *), avari etiam animam ipsam esse venalem: *φιλαργύρου*, inquit, *οὐδὲν ἀνομώτερον· οὗτος γὰρ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἔκπρακτον ποιεῖ.* Sed antequam manum de tabula tollam, libet considerare locum ex illa scelerata ac pestifera oratione, qua Catilina suos ad coniurandum cohortatur; in quo latere mendi aliquid sentio. Verba illius haec sunt **): *Nam postquam respublica in paucorum potentium ius atque ditionem concessit, semper illis reges, tetrarchae vectigales esse: populi, nationes stipendia pendere: ceteri omnes strenui, boni,*

---

*) Virgilius Aeneid. VI. 425.

**) Idyll. XII. 19.

***) Carm. III. 12.

†) lib. III. cap. 82. Thucydidis verba sic legenda sunt: *πάντων δ' αὐτῶν αἴτιον ἀρχὴ ἡ διὰ πλεονεξίαν καὶ φιλοτιμίαν.*

††) lib. V. cap. 2.

†††) A Scholiasta Thucydidis ad lib. VII. cap. 57. Callimacho tribuitur.

*) Siracid. cap. X. v. 9. Alexandr. In edit. Rom. hic versus deest. Faesi.

**) Ap. Sallust. Cat. cap. 20. §. 5.

nobiles vulgus fuimus. Non probo illud *nobiles atque ignobiles.* Ornare enim suos volebat, non deprimere; et hoc ipsum illos urebat, quod homines novi et ignobiles ad gubernacula civitatis admoti essent, cum ipsi, qui maxima ex parte nobiles erant, iacerent. Proponam scripturam vetusti libri, quem habeo, quam plane veram esse existimo: *Nam postquam respublica in paucorum potentiam, ius dominationemque concessit, semper illis reges, tetrarchae vectigales esse: populi, nationes stipendia pendere: ceteri omnes strenui, boni, factiosi, gnobiles, vulgus fuimus. Factiosos* olim dictos esse impigros et aptos ad res gerendas, quos Graeci δραστηρίους vocant, notum est. Itaque opponuntur *inertibus.* Plautus*): *Lingua factiosi, inertes opera. Gnobiles* autem pro *nobilibus* antiquo more dixit Sallustius. Sic *gnarigare* dicebant pro *narrare***): sic *gnatos, gnavos, gnaros, gnotos* et similia. Sic in XII. tabulis***): *Ante meridiem caussam gnoscito.*

CAPUT IV.

Plenus auferendi casui saepe Cicero adiunxit, contra atque Victorio placuit.

Quiddam valde minutum ac pusillum notavit Victorius capite XVII. libri XXVI. Variarum Lectionum: *Ciceronem semper, cum potest, coniungere nomen plenus cum patrio generandique* 415
casu (haec enim ipsius verba sunt), *nunquam autem cum sexto, nisi necessitate quadam coactum: cum tamen hac altera constructione et Varro et Caesar utantur.* Profert autem locum unum ex Accusatione †), ubi Cicero ab illa sua consuetudine recessit, ita scribens: *Verres ornamentis fanorum atque oppidorum habeat plenam domum.* Sed eum excusat, quod insuavis futura erat oratio, si dixisset *ornamentorum,* propter duas contiguas voces eodem modo desinentes. Ego aliam caussam adfero, quod, si dixisset *ornamentorum,* videri poterat dicere, tribus generibus rerum plenam esse Verris domum, ornamentis, fanis et oppidis. Nam si nihil aliud obstabat Ciceroni, quam quod ait Victorius, ne illam consuetudinem suam retineret, poterat pro *plenam* dicere *refertam* ††). Sed non solent politi et eruditi scriptores ea nomina, quorum unum ex alio pendet, uno et eodem casu, genere ac numero ponere: quod ea res ambiguam,

---

*) Bacchid. III. 6, 13. Cf. Turneb. Advers. lib. II. cap. 30.

**) Hoc quidem dubium, quamquam habet Festus.

***) Ap. Auct. ad Herenn. lib. II. cap. 13. §. 20. Gell. N. A. lib. XVII. cap. 2. Sed apud utrumque legitur a Codd. *conicito* vel *coniicito,* vid. Orell. ad h. l. Illud *gnoscito* Iac. Raevardum coniecisse in libro singulari de Leg. XII. Tab. Brug. 1563. observat Faesius.

†) in Verr. lib. IV. cap. 57. §. 126.

††) Non satis circumspecte hoc dicitur a Mureto; statim enim post illa quae supra allata sunt, sequuntur verba: *villas refertas.* Faesi.

obscuram, insuavem orationem facit. Itaque *ornamenta fanorum* recte dixeris: sin, cum illud dicere velles, magnam fuisse multitudinem eorum illorum, qui fanorum ornamenta exspectarent *), dixeris, magnam fuisse multitudinem spectatorum ornamentorum fanorum: nescire te loqui etiam pueri dicent. Atque hoc est, quod rhetores monent, casibus, generibus et numeris distingui debere orationem. Quod ut magis intelligatur, removeamus alteram ex illis duabus vocibus, ut sit, *ornamentorum fanorum plenam domum;* aeque inepta erit oratio. Non igitur quod tres voces eodem modo terminarentur, eo ita loqui Cicero noluit: sed propter eam, quam modo exposui, caussam. Ea enim sublata coniunctio non trium modo, sed et plurium similiter desinentium vocum vitii nihil habitura est. Cicero in Miloniana **): *Scutorum, gladiorum, frenorum, sparorum, pilorumque etiam multitudo deprehendi posse indicabatur.* Vides, quam illa similiter desinentia non fugiat? Addit homo eruditissimus, sed certe interdum minus accuratus, quam par erat, invenisse se etiam alterum locum in Ciceronis scriptis, in quo ille a consuetudine sua discesserit, neque se tantae consilii mutationis caussam adferre posse; nisi aliquis putet id natum ab animi perturbatione
416 magna, qua tunc premebatur. Esse enim in tertio libro Epistolarum ad Atticum ***), quas scripsit, cum patria expulsus foret: illic igitur ita scripsisse: *Ex tuis litteris plenus sum exspectatione de Pompeio, quidnam de nobis velit aut ostendat.* Quid non in animis hominum efficit doloris acerbitas? Ita perturbatus erat Cicero, quod patriae, quod uxoris, quod liberorum adspectu careret; ut, cum consilium cepisset nominis *plenus* nunquam nisi urgente necessitate cum sexto casu coniungendi, in tanta re imprudens consilium mutaverit, et non *exspectationis,* sed *exspectatione plenum* esse se scripserit. Sed tamen hoc patrono effugiet quoquo modo inconstantiae notam. At hoc quomodo excusabimus, quod scriptum est in oratione pro Sextio †)? *Otiosa vita, conferta et plena voluptatibus.* Quid ††), hoc ex libro tertio de Finibus †††)? *Eo beatior quisque, quo sit corporis aut externis bonis plenior.* Quid alia eiusdem generis multa? Cogitationem hanc suscipiat alius. Nam mihi quidem nihil occurrit, quo tantam consilii mutationem excusare posse videar.

---

*) Sic legitur in M. Velseri Editione. Sed Muretus scripserat: *m. f. multitudinem eorum, qui fanorum ornamenta spectarent.* D. R.

**) cap. 24. §. 64. Orellius vocem *frenorum* tamquam suspectam uncis circumscripsit.

***) Epist. 14. init.

†) cap. 10. §. 23. Ernestius et Orellius: *et plena et conferta voluptatibus.*

††) Edit. pr. habet: *Quod hoc ex libro tertio* cet. quod fortasse defendi potest. Faesi.

†††) cap. 13. §. 43. ubi nunc legitur: *eo beatior quisque sit, quo sit* cet.

CAPUT V.

Ciceronis pro Rabirio Postumo oratio ex veteribus libris duobus locis aliquot emendata.

Percurram animi caussa orationem Ciceronis pro C. Rabirio Curiano Postumo, in qua multa notaveram abhinc annos prope viginti ex duobus veteribus libris; quorum unum mihi commodato *) dederat Alexander Glorierius, tunc auditor meus, nunc vir clarissimus, quique sibi universa civitate plaudente ad altiores dignitatis gradus viam virtute quotidie munit; alterum donaverat homo eruditus idemque antiquae probitatis ac fidei, Hercules Ciofanus. Sed cum eorum pleraque postea etiam Lambinus notaverit, inspiciam eodem tempore notas ipsius, et quae ab eo animadversa erunt praetermittens, si quid aut ipsius diligentiam fugerit, aut aliter in illis, quos dixi, libris scriptum fuerit, adnotabo. Statim igitur in ipso principio ita vulgo legitur: *Si quis est, iudices, qui C. Rabirium, quod suae fortunae fundatas praesertim atque optime constitutas opes potestati regiae libidinique commiserit, reprehendendum putet.* At in eorum librorum 417
utroque: *Quod suas fortunas, fundatas praesertim atque optime constitutas, potestati regiae* et cetera. Neque mihi dubium est, quin haec scriptura verior sit **). Certe enim *opes fortunae suae* Latine dici non puto. Quod autem *Curtius* fuisse dicitur huius Rabirii pater, recte in veteribus libris legitur *Curius:* quod cum a Lambino quoque ita emendatum sit, praetermisissem, nisi eum incogitantia quadam in eundem errorem denuo provolutum viderem. Nam qui recte aliquot locis *Curium* scripsisset, immemor sui, in extremo, ubi rectissime legitur ***), *Tune es Curii filius*, mutat, neque precario, sed plane directis verbis imperat, ut legatur *Curtii.* Vix illud notandum puto, quod in illo †), *Quamvis patrem suum numquam viderat*, ab utroque libro abest vox *suum.* Sed certe multo melius in Glorieriano, *Multas partes habuit publicorum*, quam, ut vulgo, *publicanorum.* In eodem etiam corrupte ††), *Cuius reditum consulicum datum:* unde coniicio legendum: *Consuli commendatum.* In libro autem Ciofani illud praeclare †††): *Sunt lites aestimatae A. Gabinio: nec praedes dati, nec ex eius bonis quanta summa litium fuit, servari potest:* quae plane incorrupta est illius loci scriptura. Illud quoque in utroque recte legitur,

---

*) Muretus scripsit, certe scribere debuit, *commodaverat.* D. R. — Sic supra scripserat lib. IX. cap. 3. *quem mihi commodavit Hercules Ciofanus* cet. Cf. Krebsii Antibarb. pag. 149.

**) Orellius vulgatam *suae fortunae* retinuit.

***) cap. 17. §. 45. Orellius inserto praenomine: *tune es C. Curii filius?*

†) cap. 2. §. 4. Pronomen *suum* etiam Ernestius atque Orellius habent. In seqq. iidem: *magnas partes habuit publicorum.*

††) cap. 3. §. 6. Ernestius et Orellius: *cuius reditum consuli datum.*

†††) cap. 4. §. 8. Ernestius et Orellius: *litium fuisset, a populo recepta.*

quod in omnibus divulgatis depravatum est *): *Si est hoc novum in lege Iulia, sicuti multa sunt severius scripta quam in antiquis legibus, et sanctius, inducatur sane etiam consuetudo huius generis iudiciorum nova.* Quae autem subiiciam, et in vulgatis libris et in veteribus corrupta sunt. Utrorumque scripturam proponam: tum, quid mihi videatur, aperiam. Lambinus igitur ita edidit **): *Illo, inquit, capite, quod erat in Postumum, quod in Gabinium iudex esses, nihil Gabinio datum, cum in eum lites aestimarentur.* Quibus ex verbis non meliorem sententiam extuderit quisquam, quam ex febricitantium somniis. Libri veteres hoc modo, *Illo, inquit, capite, quod in posterum.* Puto verba illa, QUOD IN POSTERUM, esse principium eius capitis ex lege Iulia, quo accusator Postumum teneri dicebat: et propterea grandiusculis, ut fit, litteris scribi oportere. Sequitur in eisdem libris: *Quom in Gabinium iudex esses, nihil Rabirio datum, nihilque ei lites aestimarentur.* Puto legendum: *Quom in Gabinium iudex esses, nihil de Rabirio auditum, nihil quom ei lites aestimarentur:* et spero, assensuros mihi eos, qui totum locum
418 attente considerarint. Omitto quaedam pusilla: cuius generis hoc est, quod in eis ita legas ***): *Neque solum hoc genus pecuniae capiendae turpe, sed etiam nefarium esse arbitrabantur: ac tamen* et cetera. At non illud omittendum, quod in eorum uno legitur †): *Quare aut iudici mihi non esse liceat, aut legem Senatoriam non timere.* Prorsus enim absurdum videtur, quod in vulgatis omnibus legitur, *Aut legem lege Senatoria non timere.* Est et hoc ita perscriptum in veteribus ††): *Non patitur mea met iam fides:* unde deleo litteram T, ut sit, *Non patitur mea me iam fides.* Equidem, ut verum fatear, muscas mihi captare videor †††), cum haec tam minuta consector. Sed tamen cum semel coeperim, persequar usque ad extremum. Quanquam enim genus hoc scriptionis et scribenti molestum est, et, ut opinor, legenti: scio tamen, in purgandis veterum scriptis operam bene et utiliter collocari. Alias igitur oblectationis aliquid dabimus. Nunc vincat utilitas. Haud ita multo post in uno ex eis libris ita legitur *): *Quid vocifera-*

---

*) Haec lectio ab Orellio recepta. Ernestius: *et sanctius* **iudicata**: *sane etiam consuetudo* cet.

**) cap. 5. §. 12. Lambinum secuti sunt Ernestius et Orellius.

***) cap. 7. §. 16. Post Ernestium Orellius: *sed etiam nefarium arbitrabantur. Attamen* cet.

†) cap. 7. §. 17. Vulgatam scripturam, quam absurdam esse dicit Muretus, cum Ernestio tuetur Orellius.

††) cap. 8. §. 19. Cum Mureto faciunt Ernestius et Orellius.

†††) Mureto, cum haec scriberet, obversabatur, nisi fallor, lepida illa de Domitiano imperatore narratio, qui muscas captasse atque stilo praeacuto confixisse dicitur, scilicet ut paullum respiraret a negotiis publicis. Vid. Suet. Domit. cap. 3. init.

*) cap. 8. §. 21. Ernestius et Orellius cum Lambino: *Vociferabare, decem ... promissa? Huic videlicet perblandus ... exoraret, sestertiûm bis millies ... magno opere contemneret.*

bere? Decem millia talentûm Gabinio esse permissa. Hui. videlicet puer blandus reperiendus fuit, qui hominem, ut tu vis, avarissimum exoraret, HS bis millies et quadringenties ne magnopere contemneret. Hoc ego, ne quid dissimulem, verius et sincerius puto: ut et hoc, quod sequitur *): *Et quidem in custodia fuit etiam regia: et vita ei ablata paene est.* Et statim, *Quae necessitas coëgit perferre, pertulit.* Aliquanto autem inferius **): *Nec vero id homini tum quisquam, sed tempori adsignandum putavit.* Et paulo post: *Nam ut ventum est Alexandream, iudices, haec una ratio*, et quae sequuntur. Sunt et aliae quaedam in iis, quae sequuntur, varietates, sed non magni momenti. Cetera prorsus cum Lambini editione consentiunt.

CAPUT VI.

Lycurgi orationis locus emendatus et auctus.

Ut Euripides ***) interesse ait, non tantum quid dicatur, sed etiam a quo dicatur: quod a persona dicentis multum iis, quae dicuntur, vel accedit auctoritatis vel decedit: ita non tantum quid dicatur, refert, verum etiam quo modo dicatur. Eadem enim sententia alio atque alio verborum genere elata modo iacet
ac languet, modo attollitur et audientium mentes admiratione 419
perfundit. Declarant id vel maxime poëtae, qui cum interdum vulgares et e medio petitas sententias proferant, quia tamen eas et numeris vinciunt et figuris illuminant, seque ab usitata loquendi consuetudine abducunt; quia grandius et sublimius dicunt, grandiora etiam et sublimiora dicere existimantur. Non aliter in vestitu ac cultu corporis accidere videmus, ut principibus ac magistratibus ex eo dignitatis aliquid accedere videatur. Neque non quod dixi poëtis evenire, idem etiam oratoribus evenit, ut, si quis eorum verba immutet, quamvis eandem sententiam retineat, multum tamen eis et dignitatis et vehementiae detrahat. Ut contigit acri sane et pleno spirituum oratori, Lycurgo, qui, cum in pulcherrima oratione adversus Leocratem multa de virorum fortium, qui mortem pro patria oppetierant, laude dicturus esset, ne nimis a re proposita digredi videretur, ita sibi viam ad eam disputationem praemuniit, ut diceret, duabus de caussis libenter audiendam esse virorum fortium commendationem. Nam et ex contentione, inquit, magis intelligitur eorum, qui ab illis degenerant, ignavia: et iustum est, laudem, quae sola viris fortibus praemium periculorum est, eis non denegari, qui animas ipsi suas in publicis certaminibus civitatis pro salute communi

---

*) Ibid. §. 22. Ernestius et Orellius: *etiam fuit regia: et vita eius* cet. Deinde iidem: *coëgit ferre.*

**) cap. 10. §. 27. Paullo post nunc legitur: *Alexandriam ad Auletem, iudices* cet.

***) Hecub. v. 294 sqq. Cf. Ennii Fragm. ap. Gell. N. A. lib. XI. cap. 4. Poet. Scen. Lat. Fragm. ed. Both. Vol. I. pag. 47. Mur. Opp. Tom. III. pag. 590.

profuderunt. Verba autem, quibus hanc sententiam complectitur, haec sunt *): *αἱ γὰρ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν εὐλογίαι τὸν ἔλεγχον σαφῆ κατὰ τῶν τἀναντία ἐπιτηδευόντων ποιοῦσιν.* Sed a libris excusis abest vox *ἀνδρῶν*, quae tamen et sonum et granditatem addit orationi. At hoc leve est, praeut quod sequitur: *ἔτι δὲ καὶ δίκαιον, τὸν ἔπαινον, ὃς μόνος ἆθλον τῶν κινδύνων τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσιν ἐστὶ, τοῦτον, ἐπειδὴ κἀκεῖνοι εἰς τὴν κοινὴν σωτηρίαν τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀνήλωσαν, ἐν τοῖς δημοσίοις καὶ κοινοῖς ἀγῶσι πόλεως μὴ παραλιπεῖν* **). In libris, qui usque in hunc diem editi sunt, omnibus ita legitur: *ἐπειδὴ κἀκεῖνοι εἰς τὴν κοινὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως ἐτελεύτησαν:* quomodo sententiam quidem eandem manere, sed de pulchritudine ac vehementia orationis plurimum detrahi nemo non videt.

420

CAPUT VII.

Antiphontis Rhamnusii oratio correcta.

Antiquissimi rhetoris, Antiphontis Rhamnusii, quo Thucydides magistro usus dicitur ***), quique ob insignem suaviloquentiam Nestor vocitatus est, oratiunculae aliquot extant lectu iucundae, ut in quibus primos rudis adhuc et inchoatae eloquentiae conatus licet agnoscere. In omni autem re iucundissimum est principia ipsa et progressus videre. Nam et qui herbarum ac stirpium naturas curiose inquirunt, satis se studio suo fecisse non putant, nisi eas et ex terrae gremio primulum erumpentes et pubescentes ac succrescentes, et florentes denique ac vigentes, postremo etiam arescentes ac decidentes contemplati fuerint. Quodsi quis tam perspicacibus oculis uteretur, ut ipsius naturae unumquidque procudentis et ad iustam magnitudinem paulatim perducentis artificium spectare posset, ac tum quomodo quidque mutaretur, tum quantum quoque momento accresceret, intueri; nemo reperiretur, qui non illius spectaculi suavitati vel inemori †) vellet. Sed ut ad Antiphontem, cuius caussa hic sermo institutus est, redeam, in perparva oratione, qua homo adolescens, qui senem in certatione pugno interfecisse arguebatur, crimen illud a se repellens inducitur, duae maculae haeserunt, quas tollere haud ab re fuerit. Primum ergo ubi legitur ††), *ἀλλ' ὁ νόμος εἴργων μήτε ἀδίκως ἀποκτείνειν, ἔνοχον τοῦ φόνου τοῖς ἐπιτιμίοις ἀπο-*

*) pag. 174. ed. Reisk. pag. 208. ed. Bekk. E Codd. *ἀνδρῶν* nunc receptum.

**) Bekkerus et editores, qui deinceps secuti sunt: *εἰς τὴν κοινὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως ... ἀνάλωσαν ... ἀγῶσι τῆς πόλεως.*

***) Vid. Westermann. *Gesch. der griech. Beredtsamk.* pag. 61. annot. 11.

†) Horatium in his sequitur Muretus Epod. 5. v. 34. *inemori spectaculo.*

††) pag. 37. §. 3. ed. Bekk. qui scripsit: *εἴργων μήτε δικαίως μήτε ἀδίκως ... ἀποφαίνει σε.* Deinde: *οὐ γὰρ ταὐτὰ ... οἱ ἄρξαντες δίκαιοι ἀντιπάσχειν.*

φαίνει σε, manifesto constat, duas voces omissas, legendumque: μήτε δικαίως, μήτε ἀδίκως ἀποκτείνειν. Paulo autem infra eum locum hoc quoque ita emendandum est: εἰ μὲν γὰρ ὑπὸ τῶν πληγῶν ὁ ἀνὴρ παραχρῆμα ἀπέθανεν, ὑπ' ἐμοῦ μὲν, δικαίως δ' ἂν ἐτεθνήκει, νῦν δὲ πολλαῖς ἡμέραις ὕστερον, et quae sequuntur. Illa autem omnia, οὐ γὰρ ταῦτα, ἀλλὰ μείζονα καὶ πλείονα δίκαιοι οἱ ἄρχοντες ἀντιπάσχειν εἰσίν, ex hoc quidem loco delenda sunt: quae cum paulo superius recte ac loco suo posita essent *), ut tam exiguo intervallo denuo hic legantur, librariorum stupor effecit. Haec non adnotarem; nisi eos quoque libros **), qui merito omnium emendatissimi habentur, eodem ac ceteros modo depravatos viderem.

CAPUT VIII. 421

Peregrinatio sitne utilis, quaesitum: et liceatne laudare aliud, aliud sequi.

Peregrinatio ad tempus homini praesertim adolescenti neque iniucunda neque inutilis est: nam et novitas ac varietas mirificam oblectationem habet; et qui mores multarum gentium novit, magnum sibi ad prudentiam instrumentum comparavit. Sed plerique iuvenum hodie, qui longinqua itinera suscipiunt multasque regiones perlustrant, id sibi fere unum studio habent, ut quo quaeque urbs loco sita sit, cuius generis aedificia habeat, quae in quaque sit mercium ceterarumque rerum ad explendas cupiditates accommodatarum copia, cum domum redierint, narrare aequalibus possint: quibus legibus atque institutis temperata sit, quibus magistratibus utatur, quomodo ea, quae ad se conservandam utilia sunt, persequatur, declinetque contraria: horum omnium ne cogitationem quidem suscipiunt ullam. Et tamen nihil prodest, multa loca vidisse, nisi harum rerum notitiam adiunxeris. Praeclareque de Ulysse Homerus ***):

Πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω.

Urbes, inquit, *multorum hominum vidit, ingenia naturasque cognovit.* Quae re ipsa distincta sunt, ea distinxit etiam verbis. Negligentius Horatius †):

Qui mores hominum multorum vidit et urbes.

Urbes etiam a praetereunte videri possunt: mores cognosci nisi adhibita cura et studio non possunt. Solon, Pythagoras, Plato ††),

*) Ibi Bekkerus, ut infra, ταὐτὰ scripsit, sed δίκαιοι οἱ ἄρχοντες.

**) Stephani editionem significat Muretus.

***) Odyss. I. 3.

†) Art. Poet. v. 142.

††) De Solone vid. Herodot. lib. I. cap. 29. de Pythagora et Platone Cic. Tusc. lib. IV. cap. 19. 25. de Fin. lib. V. cap. 19. Mur. Schol. in Cic. Opp. Tom. III. pag. 854.

aliique olim magni ac praestantes viri eo consilio peregrinati sunt, ut quam maximam sibi talium rerum supellectilem compararent. Quanquam enim ut in aliena domo, sic in aliena republica negant curiosum esse oportere; haec tamen, quam dico, curiositas et privatim semper et publice utilis fuit. Aliam quandam rationem secutus est Plato *), qui huius generis peregrinationes neque, nisi magistratus permissu, neque, nisi a quinquagesimo usque ad
422 sexagesimum aetatis annum suscipi voluit: quod probarem et ipse, si qua usquam civitas, qualem ipse describit, reperiretur. Nam quod ille verebatur, ne alienigenarum hominum multitudine in provinciam aliquam confluente ibique sedes figente, et adolescentibus, quorum improvida aetas ad libidinem plerumque quam ad virtutem pronior est, extra patrios fines vagantibus, externa potius vitia importarentur, quam domestica tollerentur: hunc metum ipsius non vanum fuisse, satis declarant eae gentes, quae, cum multa saecula floruissent, nunc in exitium suum versae peregrinis potius moribus laborant, quam suis. Sed, ut me ad propositum referam, cum et utilis et iucunda sit bene instituta peregrinatio: tranquillam tamen et quietam vitam amantibus domi vivere iucundissimum est. *Οἶκος φίλος, οἶκος ἄριστος*, dixisse ait testudinem Aesopus **). Quid senex ille ***), an corporis oculis captus nescio, mentis certe oculo lynceus?

Οἴκοι βέλτερον εἶναι, ἐπεὶ βλαβερὸν τὸ θύρηφι.

Ubique enim, ut vafer quidem et improbus, sed politus et urbanus scriptor ait Lucianus †), *εὐκαταφρόνητον πρᾶγμα ὁ ξένος*. Itaque in illa aurea aetate, si qua poëtis fides, nemo peregrinabatur,

Nullaque mortales praeter sua littora norant ††).

Equidem afficior intimis sensibus, cum illud Claudiani poëmation lego, quo senex ille Veronensis describitur, qui nunquam e patriis finibus excesserat: de quo vere et eleganter idem poëta †††):

Erret, et extremos alter scrutetur Iberos:
Plus habet hic vitae, plus habet ille viae.

Praeclareque Horatius *):

Romae laudetur Chios et Samos et Rhodos absens.

Sed, ut aliud ex alio, quid est, quod longinquas sive urbes sive insulas laudari iubet, adire vetat? Certe enim hoc dicit:

---

*) de Legg. lib. XII. cap. 12. pag. 950. D. 951. C. St.

**) Fab. 79. ed. Schneid. Fab. CV. §. 2. pag. 58. ed. Heusing. et Schaefer.

***) Homerus Hymn. in Merc. v. 36. Versus a Wolfio, Matthiaeo aliisque uncis inclusus. Legitur etiam ap. Hesiod. *Ἔργ. καὶ Ἡμ.* v. 365 (363). ubi vid. Goettling. pag. 164. Fr. Frankius ad Hom. Hymn. pag. 58.

†) Asino §. 4. Cf. supra lib. II. cap. 5.

††) Ovid. Metam. I. 96.

†††) Epigr. XXIX (ap. Weber. Corp. Poet. Lat. pag. 1356. Epigr. II.). v. 21 sq.

*) Epist. I. 11, 21. ubi inverso ordine legitur *Samos et Chios*.

laudato peregrinationes, sed ipse te domi contineto. An aliud 423
laudare iubemur, aliud sequi? At aliud in ore, aliud in pectore habere *), turpissimum est. Et tamen multa talia sunt poëtarum: ut illud Hesiodi **), laudandam esse parvam navim, sed merces in magnam imponendas, et hoc Virgilii ***),

— *Laudato ingentia rura:*
Exiguum colito.

Et hodie in Italia usitatum est simile proverbium agricolarum: laudandos montes, sed a planitie non recedendum. Capitale in eodem genere illud Sophoclis †): laudandam iustitiam, sed haerendum lucro:

τὰ μὲν
Δίκαι' ἐπαίνει, τοῦ δὲ κερδαίνειν ἔχου.

A quo praecepto etiam improbissimi verbo, re et factis ne ii quidem, qui boni viri habentur, omnes abhorrent. Nunquid igitur, ut aliam vestem domesticam habemus, aliam forensem: ita alia aliis laudabimus, alia ipsi consectabimur? An hoc potius significant vetera illa poëtica proverbia ††): cum saepe variae ac multiplices sint hominum sententiae, ita ut eadem alii laudent, alii vituperent, gravesque interdum inimicitiae ex eiusmodi dissensionibus oriantur, debere nos sinere unumquemque iudicio suo uti, et potius quam ullam dimicationem aut contentionem suscipiamus, laudare iudicium ipsius; sed tamen id quod optimum est, sequi? Ita mihi quidem videtur. Et cetera quidem hoc sensu accipi queunt: Sophocleum illud non potest: neque alia ratione summum poëtam defendi posse arbitror, quam ut dicamus, eum habuisse rationem decori, et sententiam protulisse convenientem ei personae, quae tum loquens induceretur †††).

CAPUT IX.

Ciceronis Divinatione in Verrem locutio contra Asconii Paediani sententiam defenditur *).

PRINCIPIUM divinationis in Verrem hodie in omnibus vulgatis
libris depravate legitur hoc: *Si quis vestrum, iudices, aut eorum,* 424

---

*) Cf. Sallust. Catil. cap. 10. §. 5. *aliud clausum in pectore, aliud in lingua promtum habere.*

**) *Ἔργ. καὶ Ἡμ.* v. 654. ed. Spohn. 643. ed. Goettl. *νῆ' ὀλίγην αἰνεῖν, μεγάλῃ δ' ἐνὶ φορτία θέσθαι.*

***) Georg. II. 412.

†) Apud Athen. lib. III. pag. 122. C. Refertur inter fragmenta fabulae *Αἰθίοπες* inscriptae, vid. Dindorf. Poet. Gr. Scen. Fragm. pag. 30. n. 26.

††) Neque tamen veram horum proverbiorum vim attigisse videtur Muretus. FAESI.

†††) Praecedunt ap. Sophoclem verba *σὺ δ' αὐτὸς ὥσπερ οἱ σοφοὶ τὰ μὲν δίκ.* cet.

*) Divinatio illa nunc inscribitur *in Q. Caecilium.* Deinde corrigendum *Pediani.*

qui adsunt, forte miratur me, qui tot annos in caussis iudiciisque publicis ita sum versatus, ut defenderim multos, laeserim neminem, subito nunc mutata voluntate ad accusandum descendere: is si mei consilii caussam rationemque cognoverit, una et id quod facio probabit, et in hac caussa profecto neminem mihi esse praeponendum actorem putabit. Manavit autem error ab Asconio Paediano, qui, cum in veteribus libris legeretur *descenderim* *), putavit, speciem esse soloecismi, nisi aut aliquid adderetur, aut pro *descenderim, descendere* legeretur: quomodo et quosdam legere affirmat. Sed hoc ab Asconio (quae enim invidia est, vera proloqui?) incogitantius dictum est. Nulla enim hic neque umbra, neque species soloecismi est. Fefellit eum, quod putavit verbum *miratur* absolute positum esse, et illud *me* coniungendum cum iis, quae sequuntur: quod si esset, omnino legendum esset *descendere.* Sed non ita est: immo vero illud *me* coniungendum est cum verbo *miratur:* quod si feceris, omnis illa falsa soloecismi species somniorum in morem evanescet. Ita enim locutus est Cicero, ac si quis diceret: *Asconium miror, qui aliis in rebus tam accuratus fuerit, in hac tam pueriliter erraverit. Miror te, qui heri tantum biberis, hodie tam mane surrexeris. Miror te, qui semper antehac tibi praeclare moderatus sis, hodie continere te non potueris. Miror Ciceronem, qui semper usque huc defenderit, nunc subito matata voluntate ad accusandum descenderit.* Hoc ego non aliam ob caussam notandum putavi, quam quod tam multos Asconii auctoritate in eundem errorem pertractos esse mirabar.

CAPUT X.

Ciceronis e Lucullo lectio defensa, de Herculis sagittis ex Euripide.

Non absimili modo conatus est homo eruditus, et hac aetate τῶν πρωτευόντων **), locum Ciceronis e Lucullo mutare, qui tamen mutationis illius nihil indigebat, recteque et emendate scriptus omnibus in libris circumferebatur hoc modo ***): *Quid? apud Euripidem Hercules, quum, ut Eurysthei filios, ita suos*
425 *configebat sagittis, quum uxorem interimebat, quum conabatur etiam patrem?* Hinc enim censuit is quem dico, tollendam esse particulam *ita,* motus ea ratione, quod Hercules apud Euripidem in ea fabula nusquam Eurysthei filios confixisse dicatur, sed suos †): quos insania correptus putabat esse Eurysthei filios:

*) Restitutum ab Orellio. Sed antea pro *ita sum versatus* editt. omnes *ita sim versatus*, quod etiam Mureto restituendum fuit, ut doceut quibus deinde utitur exempla. Faesi.

**) P. Victorius Var. Lectt. lib. XXXV. cap. 12.

***) Academ. lib. II. cap. 28. §. 89. Particulam *ita* retinuerunt etiam Goerenzius atque Orellius.

†) Herc. Fur. v. 970.

quod ut probet, quasi valde dubium, adducit etiam Euripidis versus. Atqui, ὦ 'γαθέ, quod tu dicis, id ipsum Cicero dicit: tuque, dum, ut corruptum, ita integrum et vitio carentem locum emendare conaris, ostendis te aliud egisse, cum illa scriberes. Non enim hoc significatur, confixos esse ab Hercule ut Eurysthei filios, ita etiam suos: sed ita confixos suos, ut si Eurysthei, quod ille insaniens putabat, filii fuissent. Equidem si quis hoc modo loquatur: Socrates capitis damnatus, ut mulsum, ita hilaris obduxit venenum: non ita accipiam, ut et mulsum et venenum a Socrate epotum putem: sed eadem hilaritate obductum ab eo venenum, ac si mulsum fuisset. Sed ne optimi quidem iaculatores semper collimant *).

CAPUT XI.

Lysiae laudatio eorum, qui Corinthiis opem ferentes occubuerunt, locis aliquot emendatur **).

Si putarem fore, ut optimi scriptores, Graeci praesertim, qui ab optimis et accuratissimis typographis ***) editi iam sunt, vivo adhuc et spirante me denuo ederentur: nihil fortassis necesse haberem, quae in eis depravata video, quomodo emendanda putem, in hos libros referre: satisque haberem ea novas editiones adornantibus indicare. Sed cum et aetas me iam id sperare prohibeat, et litterarum Graecarum studia, saltem in Italia (nam de aliis gentibus nihil affirmare possum) ita quotidie refrigescere 426
videam, ut existimem, a nova praestantium librorum editione librarios emptorum raritate deterritum iri: non puto me perperam facere, si optimam quamque editionem cum iis libris, quibus adolescens utebar, conferens, ubi quid a me notatum video, quod et alicuius momenti et ab eis tamen omissum sit, communicandum id cum studiosis putem. Neque me illud movet, quod prospicio, fore, ut huius generis scripta sordeant ac negligantur, simulac quis e singulis capitibus pauca quaedam, quae in hoc aut illo nobili scriptore emendantur, excerpserit. Non enim gloriae ac nomini meo, sed studiosorum utilitatibus servio: quibus cum hi qualescunque libri mei utiles esse desierint, dum semel profuerint, quominus in perpetuum abiiciantur, non recuso.

---

*) Scioppius Rhetor. Exerc. pag. 17. „Huius porro generis nova apud Muretum sunt: *ne optimi quidem iaculatores semper collimant*, pro *collineant*: quod non est ferire destinatum, sed dirigere telum.“ Haec reprehensio quam inanis sit, intelligitur e Cicerone de Divin. II. 59. [§. 121.]. *Quis est enim, qui totum diem iaculans non aliquando collimet?* Sic Ernestus e libris suis edidit. Alii *collineare* praeferunt, ut Fr. Oudendorp. ad Appulei. Met. IX. pag. 675. Utrum verius sit, in pari veterum librorum auctoritate nemo facile decernat. D. R. — Cf. idem Sciopp. de stil. hist. pag. 137 sq. ed. Fabri. Vorstius de Latin. mer. susp. pag. 207. Sed *collimare* nunc ex tota latinitate eiectum. Vid. Goerenz. ad. Cic. de Fin. lib. III. cap. 6. §. 22. pag. 338 sq.

**) Ed. pr. *emendatior*.

***) ut Stephano, qui Oratt. vett. Graec. edidit a 1575. Cf. inf. cap. 30. lib. XVIII. cap. 11. Faesi.

Interea cum veteres illos et sapientiae et eloquentiae laude ita floruisse videam, ut neque a me, neque a quoquam eorum, qui nunc sunt, a me quidem certe minime omnium, quidquam scribatur, quod vel κατ' ὄναρ ad illorum praestantiam accedat; malo ceteris, quoad possum, viam ad eos facilius intelligendos sternere, quam scribere, quae parum cauti, novitatis studio allecti, illis omissis legant. Ut enim dictum est a nobili poëta *), *moribus ac viris antiquis rem Romanam stare*, ita libris et scriptoribus antiquis veram ac solidam eruditionem **) stare dicamus licet.

Vino qui utuntur vetere, ait quidam ***), *sapientes puto,*
Et qui veteres spectant libenter fabulas.
Nam nunc novae quae prodeunt comoediae,
Multo sunt nequiores, quam numi novi.

Id leviter inflexum ad omne prope genus librorum accommodari potest. Et tamen, quod mihi interdum risum, interdum stomachum movet, obscuri homunciones reperiuntur, qui nobilissimos quosque scriptores, quosque tanquam in caelo †), ut ita dicam, merita collocarunt, in ordinem cogere, et de eis adversus tot saeculorum sententiam iudicare audeant. Alius Homerum damnat, alius in Virgilio multa reprehendit, alius praecepta Horatii de arte poëtica irridet, alius Ovidium nescisse ††) ait Latine loqui: quasi nos hodie, quid sit Latine loqui, sciamus: alius
427 alia, quorum me pudet pigetque. Miseri, quanto melius facerent, si ad eos intelligendos et ad virtutes eorum penitus cognoscendas et, quantum cuiusque vires ferunt, imitandas studium conferrent, quam nunc cum, canum Lunam allatrantium more, ad quos adspirare non possunt, eorum famam lacerare contendunt. Neque negaverim, esse et in veteribus, quae culpari possint: homines enim fuerunt: sed ut in formosis corporibus naevos notamus †††), non propterea totam formam despicimus: sic et in illis, si qua non placent, modeste notanda, non ipsos tribu movendos *) censeo. Modesta iudicia fero: impudentiam et arrogantiam non fero. Sed sentio me longius provectum, quam proposueram. Ac vereor interdum, ne nostra haec dicaci cuipiam videantur esse ex genere Macrocephalorum **), quibus

*) Ennio ap. Cic. de Rep. lib. V. cap. 1. §. 1.
Moribus antiquis res stat Romana virisque.

**) Sic inf. lib. XVIII. cap. 20. *vera et solida eruditio.* Sed vid. Ruhnk. ad Mur. Opp. Tom. I. pag. 13. Krebsii Antib. pag. 453.

***) Plaut. Casin. Prolog. v. 5. 6. 9. 10. Ibi legitur: *Qui utuntur vino,* deinde: *Et qui libenter veteres* cet.

†) Ex XII. Tab. ap. Cic. de Legg. lib. II. cap. 8. §. 19. Cf. inf. lib. XVIII. cap. 20. Comm. in Catull. Opp. Tom. II. pag. 729.

††) Cf. Mur. Opp. Tom. I. pag. 293. Tom. II. pag. 886.

†††) Cf. Horat. Satir. I. 6, 67.

*) i. e. ignominia notandos, quod utrumque Censorum erat apud Romanos. Vid. Cic. pro Cluent. cap. 43. §. 122. de Orat. lib. II. cap. 67. §. 272.

**) Vid. supra ad lib. XII. cap. 8.

caput toto reliquo corpore longius esse dicitur: sic enim et nobis prooemium saepe longius est, quam cantilena. Sed suum cuique vitium. Senes interdum natura loquaciores sumus. In hanc, qua modo usus sum, *φλυαρίαν* nescio quo modo incidi, cum constituissem emendare locos aliquot ex pulcherrima et ornatissima oratione Lysiae, qua eos laudavit, qui Corinthiis opem ferentes occubuerant: quam quidem orationem, ut et ceteras, *ὄρχαμος τυπογράφων* *) ita emendatam edidit, ut tamen aliorum industriae aliquid reliqui fecerit. Sub principium igitur, ubi ita scriptum est **), *ἱκανὰ δὲ καὶ τοῖς ἐπιγιγνομένοις ἐξῆν εἰπεῖν*, pro *ἐξῆν* legendum *ἐξεῖναι*. Mox ***), *ἐν τοῖς τεθνεώτων ἔργοις*, adde articulum, ut sit *ἐν τοῖς τῶν τεθνεώτων ἔργοις*. Deinde †), *Ἀμαζόνες μὲν γάρ*, dele illud *μέν*, et statim, *μόναι δὲ ὡπλισμέναι*, scribe *μόναι μέν*. Paulo post ††), *καὶ ἔργῳ μὲν τοὺς περὶ αὐτὰς καταδεδουλωμέναι*, lege *τὰ περὶ αὐτάς*, ut referatur ad illud, quod antecessit, *πολλῶν ἐθνῶν*. Sed et ubi est †††), *τὰς ἐπὶ τῷ πολέμῳ τύχας*, libri veteres habent *ἐν τῷ πολέμῳ*. Sed haec levia; illud gravius, quod, ubi est *) *ἀλλ' ἐκείνοις μὲν ἀντὶ τῆς εὐσεβείας τὴν ἑαυτῶν ἀρετὴν ἐπεδείξαντο*, legendum est *τῆς ἀσεβείας*. Illam autem impietatem dicit, qua Thebani impedire volebant, ne interemptorum corpora sepelirentur. Paulo infra legendum **) *ἐκείνους δὲ οὐκ εἰδότες*, et de liberis Herculis, *Τοσοῦτον εὐτυχέστεροι παῖδες ὄντες ἐγένοντο τοῦ πατρός*, expuncta particula *δέ*: est enim *ἐπιφώνημα*, ut ***),

Tantae molis erat Romanam condere gentem:

et simile aliud hac ipsa in oratione legitur. At ubi est †), *μόνοι* 428
γὰρ ὑπὲρ ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος πρὸς πολλὰς μυριάδας τῶν βαρβάρων διεκινδύνευσαν, alii libri pro *μόνοι* habent *μύριοι*, et utraque scriptura defendi potest. Nam et decem millia Atheniensium fuisse constat: et solos dimicasse, quanquam mille Plataeenses adfuerunt, etiam Demosthenes in epitaphio dicit ††): *ἐκεῖνοι τὸν ἐξ ἁπάσης τῆς Ἀσίας στόλον ἐλθόντα μόνοι δὶς ἠμύναντο καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν*. Quo fit, ut apud Lysiam quoque

---

*) Stephanus.

**) pag. 127. §. 2. Bekk. qui *ἐξεῖναι* e libris restituit.

***) §. 3. Articulum adiecit Bekkerus: *τῶν τεθνεώτων*.

†) §. 4. Bekkerus *Ἀμαζόνες γὰρ ... μόναι μὲν*, sicut Muretus.

††) §. 5. *τοὺς περὶ αὐτὰς* retinuit Bekkerus.

†††) §. 10. Bekkerus ex Codd. *ἐν τῷ πολέμῳ*.

*) §. 13. ubi *τῆς ἀσεβείας* Bekkerus. Ceterum Ruhnkenius h. l. dedit *αὐτῶν* pro *ἑαυτῶν*.

**) §. 16. Bekkerus *ἐκείνους τ' οὐκ εἰδότες*, deinde *τοσοῦτον δὲ εὐτυχέστεροι*. In Mur. editt. quod vulgabatur *ἐκείνοις*, correxi cum Faesio.

***) Virgil. Aen. I. 33.

†) pag. 176. §. 20. Bekkerus *μόνοι* servavit, deinde *διεκινδύνευσαν*.

††) pag. 1391. Reisk. pag. 583. §. 10. Bekk. Male in Mur. editt. legebatur *τῶν ἐξ ἁπάσης*.

libentius legam *μόνοι*, et *δὶς ἐκινδύνευσαν* quam *διεκινδύνευσαν*. Locus autem, qui sequitur *), in omnibus editis libris et mutilus et corruptus est hoc modo: *ἄνδρες δ' ἀγαθοὶ γενόμενοι, καὶ τῶν μὲν σωμάτων ἀφειδήσαντες, ὑπὲρ δὲ τῆς ἀρετῆς φιλοψυχήσαντες, καὶ μᾶλλον τοὺς παρ' αὐτοῖς νόμους αἰσχυνόμενοι, ἔστησαν μὲν τρόπαια ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος τῶν βαρβάρων ἐν τῇ αὐτῶν ὑπὲρ χρημάτων εἰς τὴν ἀλλοτρίαν ἐμβαλόντων παρὰ τοὺς ὅρους τῆς χώρας.* Multa hic et gravia peccata sunt: quae tollentur omnia, si veteres membranas secutus ita legas: *ἄνδρες δ' ἀγαθοὶ γενόμενοι, καὶ τῶν μὲν σωμάτων ἀφειδήσαντες, ὑπὲρ δὲ τῆς ἀρετῆς οὐ φιλοψυχήσαντες, καὶ μᾶλλον τοὺς παρ' αὐτοῖς* **) *νόμους αἰσχυνόμενοι, ἢ τὸν πρὸς τοὺς πολεμίους κίνδυνον φοβούμενοι, ἔστησαν μὲν τρόπαιον ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, τῶν βαρβάρων ἐκ τῆς αὐτῶν χώρας ὑπὲρ χρημάτων εἰς τὴν ἀλλοτρίαν ἐμβαλόντων παρὰ τοὺς ὅρκους. Οὕτω δὴ ταχέως*, et quae sequuntur. In sequentibus pauca sunt, neque magni momenti: quae omittam. In iis autem quae exposui, nullam mihi ingenii aut *εὐστοχίας* laudem appeto: sunt enim omnia e duobus veteribus libris, altero Veneto, altero Vaticano.

CAPUT XII.

Roma *cur et a quo* orbis compendium *dictum. Gregorii* XIII *Pont. laus.*

In excerptis e primo libro Deipnosophistarum Athenaei ***) legimus, non aberraturum, si quis urbem Romam *epitomen totius orbis* vocaverit: quod et Romam ex omnibus terrarum partibus longe plurimi confluunt, et quicquid usquam visendum ac spectabile est, Romae spectari potest. Quam laudem etiam hodie post tot Barbarorum insultus, tot strages, tot direptiones, *aeterna urbs*, ut eam veteres vocarunt †), magna ex parte retinet: ut nunc quoque cum Propertio vere dicere liceat ††):

429 *Omnia sunt pariter rerum miracula Romae,*
Natura hic posuit, quicquid ubique fuit.

Atque haud scio, an unquam eam epitomen orbis aut communem patriam verius vocare licuerit, quam hoc tempore, cum Gregorius XIII Pontifex maximus, incredibili animi magnitudine et depraedicanda †††) omnibus saeculis in universum hominum

---

*) pag. 178. §. 25. Bekkerus vulgatam non mutavit, nisi quod *οὐ* ante *φιλοψυχήσαντες* addidit et in fine scripsit *οὕτω δὲ διὰ ταχέων*.

**) Vitiose legebatur *παρ' αὐτοῖς*.

***) Epit. lib. I. pag. 20. B. *οὐκ ἂν τις σκοποῦ πόρρω τοξεύων λέγοι τὴν Ῥώμην πόλιν ἐ π ι τ ο μ ὴ ν τ ῆ ς ο ἰ κ ο υ μ έ ν η ς.*

†) Tibull. Eleg. II. 5, 23. Ovid. Fast. III. 72. Cf. Liv. lib. XXVIII. cap. 28.

††) Eleg. IV. 22 (al. III. 21.), 17. ubi legitur: *Omnia Romanae cedent miracula terrae.*

†††) Hoc compositum, quo Muretus et infra utitur lib. XVIII. cap. 16. Latinis inauditum. Vid. Ruhnk. ad Mur. Opp. Tom. I. pag. 276. (Vol. I. pag. 359. huius edit.).

genus caritate, Hebraeorum Christianam religionem suscipere volentium, Graecorum, Armeniorum, Germanorum, Britannorum collegia instituit, magnifica eis, ubi habitent, aedificia exstruxit, reditus*), quibus alantur, attribuit, templa ingentia posuit: ut singulari temporum nostrorum felicitate sacrosanctum Christi nomen ac numen omnium populorum linguis ac ritibus una in urbe celebretur. Cuius Pontificis inexhausta et indefessa liberalitas, orbis nostri finibus non contenta, penetravit etiam ad gentes veteribus incognitas et nostro primum saeculo repertas, constitutis quaternis numorum aureorum millibus, quae quotannis usque in Iapponem ad sustentandos eos, qui caelesti doctrina populos illos imbuerent, mitterentur. Hoc est vere communem omnium pastorem, vere Christi vicarium esse. Sed ad laudes illius pleniore ore celebrandas alius mihi, si Deus volet, constitutus est locus**). Nunc quod dicere coeperam, cum Athenaeus non indicarit, quis e veteribus *Romam epitomen τῆς οἰκουμένης* vocasset, visum est monere, eius appellationis auctorem fuisse oratorem Polemonem, ut testatur Galenus commentario primo in Hippocratem *de articulis* ***).

CAPUT XIII.

Neque vivus neque mortuus sum, *a pluribus usurpatum esse.*

Quod apud Euripidem in Supplicibus †) mulier nobilis sortem suam deplorans ait, se iam *neque in vivis, neque in mortuis posse numerari*, id a Dante, poëta Etrusco, in magni timoris significatione positum esse, dicit Victorius capite XXI. libri XXXI. Variarum Lectionum. Quamquam autem, quod tantum acumen in eo dicto sit, curve id tantopere admirari debeamus, non vi- 430
deo: saepe enim et homines neque ingeniosos neque eruditos et mulierculas ita vulgo loquentes audivi: quia tamen vir eruditissimus tanti esse duxit, notabo ego quoque a Plauto in Curculione eodem modo loquentem virginem induci. Versus Plautini hi sunt ††):

Ego pertimesco: tum ibi me nescio quis arripit
Timidam atque pavidam, nec vivam nec mortuam.
Nec quo me pacto abstulerit, possum dicere.

Hoc quoque, etsi stipula levius, notetur in illis Euripidis ver-

---

*) De hoc usu verbi *reditus* vid. Sciopp. de stil. histor. pag. 127. ed. Fabri. Faesi. — Add. Krebs. Antibarb. pag. 417.

**) Cf. Opp. Tom. I. pag. 632. (Vol. II. pag. 216. huius edit.).

***) Tom. V. pag. 585. v. 52. ed. Basil.

†) v. 967.

††) V. 2, 48.

sibus *) non δυστηνότατος legendum, sed δυστηνοτάτη. Sic enim paulo post ἀριθμουμένη et ἔχουσα.

CAPUT XIV.

In Plauti Poenulo notata non pauca.

In Poenuli Plautinae prologo quaedam notare constitui. Statim autem in ipso limine duo vetera exemplaria, quae habeo, variant. In uno est,

Achillem Aristarchi mihi imitari lubet:

in altero, ut in editis, *commentari:* quod si retineamus, scribendum, ut puto, erit *Achilem* unico *l* **), ut versus constet. Sic saepe apud Graecos Ἀχιλεὺς et Ὀδυσεύς: quod si quis etiam Latine scribens imitari audeat, equidem non reprehenderim. Secundum versum ita legendum arbitror:

Inde mihi principium capiam ex tragoedia.

Nam, ut vulgo legitur, *ex ea tragoedia*, non video, quomodo versus constare possit ***). Quod autem servos vel sedere vetat, vel aes pro capite dare vult †); eo pertinet, quod subsellia quaedam erant, quae ab ipsis histrionibus locabantur: pro quibus mercedula solvenda erat, si quis in eis sedere vellet. Quas autem *scribilitas* Plautus ††), eas Martialis †††) συγκεκομμένως *scriblitas* vocat:

Circumlata diu mensis scriblita secundis.

431 Sed quid est, quod ait *), velle se ad argumentum remigrare, cum eius nullam prorsus partem attigisset? Nimirum *remigrare* hoc loco nihil aliud est, quam *migrare* et *transire*. Sic *reddere* interdum idem est quod *dare*. Celsus Iurisconsultus **), *Verbum reddendi*, inquit, *quanquam significatum habet*

---

*) Versus Euripidei nunc sic leguntur:

καὶ νῦν ἄπαις, ἄτεκνος
γηράσκω δυστηνοτάτως,
οὔτ᾽ ἐν τοῖς φθιμένοις
οὔτ᾽ ἐν ζῶσιν κοινομένη,
χωρὶς δή τινα τῶνδ᾽ ἔχουσα μοῖραν.

Alii δυστηνότατος servant.

**) Hoc receptum a Bothio. Cf. supra ad lib. X. cap. 10.

***) Bothius *ea* retinuit.

†) v. 23.

††) v. 43.

†††) Epigr. III. 17, 1.

*) v. 46.

**) Digest. lib. XXXI. 1. cum quidam. 21. de Legat. 2. l. verbum. 94. de Verb. sign. ubi legitur: *quanquam significationem habeat* cet. Cf. Duker. de Latin. Iurisc. vett. pag. 431. ed. Lips. 1773. De P. Iuventio Celso cf. Bahr. *Gesch. der röm. Literatur.* §. 371. pag. 747. ed. sec.

retrodandi, recipit tamen et per se dandi significationem. Plautus Pseudolo *),

Hercle haut te sinam emoriri, nisi mi argentum redditur.

Sic *redire* dicitur *haereditas*, quae tum primum defertur. Terentius **):

Ea ad hos redibat lege haereditas.

Cato de re rustica ***): *Nunc ad rem redeam, quod promisi, institutum principium hoc erit.* Sallustius de bello Iugurthino †): *Verum ego liberius altiusque processi, dum me civitatis morum taedet pigetque. Nunc ad institutum redeo.* Et tamen in id nondum ingressus erat. Sequitur:

Eius regiones, limites, confinia
Determinabo: ei ego sum factus finitor ††).

Ubi Ioachimus et eum secutus Lambinus notant, *finitor* legendum esse penultima brevi: quod certe non pro cetera earum rerum sapientia sua dixerunt. Nam et *auditor* et *amator* qui correpta penultima enunciet, si cui risum debebat, illo se aere alieno exsolverit †††). Quanto satius mutare ordinem vocum, ut sit,

— ei ego finitor factus sum.

Paulo post *) autem suspicor legendum:

Latine Plauti Poenulus pultiphagonidae.

Se ipsum enim, non Poenum illum, pultiphagonidem vocat. Venustissime autem illud **):

Vosmet nunc facite coniecturam ceterum,
Quid id sit hominis, cui Lyco nomen siet:

quasi ex cuiusque nomine de moribus coniectura fieri possit. 432
Sic in Bacchidibus ***):

Adeon' me fuisse fungum, ut illi crederem?
Cum me ipsum nomen eius Archidemides
Clamaret, dempturum esse si quid crederem.

---

*) IV. 7, 123. ubi vulgo scribitur: *haud ... nisi argentum mihi redditur.*

**) Hecyr. I. 2, 97. Nunc scribitur: *ad hos ea rediit lege hereditas.* Cf. Andr. IV. 5, 4.

***) Prooem. extr. §. 4. Scribendum: *Nunc ut ad rem redeam* cet.

†) cap. 4. extr. ubi legitur: *piget taedetque. Nunc ad inceptum redeo.*

††) Vulgata lectio est: *Eius nunc regiones, limites, confinia determinabo; ei rei ego sum factus finitor.* Sic etiam Nonius in v. *finitor* pag. 11, 24. ed. Mercer. nisi quod habet *eius rei* et omittit pron. *ego*. Errore factum est, ut ap. Mur. legeretur *tum factus.*

†††) Haec paullo contortius videntur dicta esse.

*) v. 54. Vulgo *pultiphagonides.*

**) v. 91 sq.

***) II. 3, 49 sqq. Vett. editt. *ut qui illi crederem? Cum mihi ipsum ... Archidemidis.*

Sic ex nomine *Verris* augurabantur homines fore, ut ab eo Sicilia verreretur *). Quin etiam qui hodie criminalia iudicia exercent, in torquendis reis interdum ex nomine ipso coniecturam capiunt.

Ubi quamque est in urbem ingressus **).

Melius videtur, quod in uno e meis est, *Uti quamque in urbem ingressus.* Ille quoque versus ***),

Dat aurum: ducit, noctem rogat: post ibi,

neque numeris suis constat, et absurdam sententiam continet. Quid enim opus est, ut qui aurum dedit et duxit, noctem postea roget? At in meis rectissime hoc modo,

Dat aurum: ductat noctem: rogitat post ibi,
Unde sit.

Haec quamquam pauca †), non usquequaque tamen Plauti amatoribus ingrata erunt.

CAPUT XV.

In eadem Comoedia difficilis nodus explicatus. Sesamum et papaver.

In eadem fabula adolescens amore perditus, cum amicae verba audiret ac sibi eis audiendis mel, ut aiunt ††), lingere videretur, *Obsecro,* inquit †††), *ut mulsa loquitur?* Tum vafer servus dominum irridens,

433 *Nihil,* inquit, *nisi laterculos,*
Sesamum, papaveremque, triticum, et frictas nuces.

Quae verba ita exponit interpres *): *Servus Milphio ad spectatores conversus plane contraria Adelphasium loqui respondet, quam dicat herus eius Agorastocles, nempe dura et iniucunda omnia. Laterculos, id est, parvos lateres.* Addit ex Dioscoride **), *sesami esum nocere stomacho,* et postremo *ea omnia esse palato iniucunda.* Non potuit, si maxime voluisset, a Plauti sententia longius aberrare. *Laterculi* placentulae erant a figura vocatae, quibus sapa admiscebatur, ut ex Catone ***) notum est. Sed hoc, ut opinor, faciebant parci et restricti patres-

*) Cf. Cic. in Verr. lib. IV. cap. 24. init. *Quod unquam, iudices, huiuscemodi everriculum in illa provincia fuit?* Add. lib. II. cap. 21. §. 52.

**) v. 106.

***) v. 108.

†) Scribe *parva.* D. R.

††) Poenul. I. 2, 112.

†††) Vid. Plaut. Cas. II. 8, 21.

*) Lambinus, qui etiam cap. seq. notatur. Faesi.

**) lib. II. cap. 90.

***) de Re Rust. cap. 109.

familias: nam ab elegantioris palati hominibus melle condiebantur. Apuleius libro X. *) *Panes, crustula, iucunculos, hamos, laterculos, plura scitamenta mellita.* Vulgo tamen male *lacertulos* legunt, litterarum sede mutata. Sic alias quasdam ab orbiculari figura *globulos* **) vocabant. *Sesamum* autem vel principem locum obtinebat inter bellaria, ut ex Athenaeo ***) et Polluce †) notissimum est. Papaverem quoque ex eodem numero fuisse, vel ex Petronio discere poterat, cuius haec verba sunt ††): *Mellitos verborum globulos et omnia dicta factaque tanquam papavere et sampsucho sparsa.* Iam ex tritico multa placentarum genera et olim fiebant et hodie fiunt; et ut amygdalae, sic et nuces frictae ex melle in secundis mensis apponebantur. Sic cicer frictum, sic fabam frictam ex melle edebant. Dulcia igitur enumeravit servus, non hero contraria locutus est.

CAPUT XVI.

Plautina formula Haud vidi magis.

Genus quoddam loquendi est ironicum, quo utebantur, cum ostendere volebant, id quod dixisset alius, sibi non probari, neque ita esse, ut ille dixisset. Dicebant igitur, *Haud vidi magis* †††). Quare Milphio cum se pridie ab hero, qui tum sibi blandiretur, valide vapulasse dixisset, respondissetque adolescens, quod per amorem fecisset, sibi ignosci aequum esse: subiicit servus *), *Haud vidi magis:* quae verba noster ita inter- 434
pretatur: *Haud vidi quenquam, qui magis amaret, quique magis amore incensus in servos saeviret.* At ego haud vidi quenquam, qui aut saepius aut longius a Plauti sententia aberraret. Hic quidem perinde est ac si diceret irridens servus: *Nihil vidi unquam aequius:* cum ex contrario intelligi velit, iniquissimum esse. Sic in Amphitruone **):

Exspectatusne advenio? So. *Haud vidi magis*
Exspectatum: eum salutat magis haud quisquam, quam canem:

et in Captivis ***):

At etiam te sodalem suum esse aiebat. Tynd. *Haud vidi magis:*

---

*) Metam. Tom. I. pag. 205. ed. Altenburg. (pag. 241. Elmenh. Tom. I. pag. 702. Oudend.). Ibi *lucunculos* et *lacertulos* legitur. Sed iam Colvius, Malim, inquit, *laterculos.* Cf. Turneb. Advers. lib. VIII. cap. 8. XXIX. 6. Idem praefert *lacertulos* lib. XVIII. cap. 14. et 20.

**) Cato de Re Rust. cap. 79. Varro de Ling. Lat. IV. 22.

***) lib. II. pag. 68. A. lib. III. pag. 111. A. 114. B.

†) lib. VI. cap. 10. segm. 66. Cf. Schol. ad Aristoph. Pac. v. 869.

††) Satyric. cap. 1. extr. Burmannus *sesamo* pro *sampsucho.*

†††) Vid. supra lib. X. cap. 13.

*) Plaut. Poenul. I. 1, 13.

**) II. 2, 47.

***) III. 4, 29. Supra lib. X. cap. 13. scriptum: *At etiam te suum sodalem* cet., ut vulgo.

quos locos cum hic noster satis commode interpretatus esset, in hoc ad ingenium rediit *).

CAPUT XVII.

Poenulus Plauti contra atque a Turnebo explicatur.

IAM Plautum e manibus posueram, cum inspicere volui, ut plerumque soleo, nunquid eorum, quae a me notata erant, alii occupassent. Sed ea mihi ipsa res plures ex Poenulo locos strictim attingendi occasionem dedit, quos ab eruditissimo viro, Turnebo, ita explicatos reperi, ut facere nullo modo potuerim, quin testificarer, quantum ab eo dissentirem, iure an iniuria, lectorem iudicem facerem. Turnebi igitur verba sunt **):

Scitum est per tempus, si obviam est verbum vetus ***).

vel, ut alii legunt, si obviam it, quo sensu dictum est? Opinor significari verba vetera, id est proverbia et sententias, scita esse, cum tempestive usurpantur. Verbum autem vetus est, quod ante Agorastocles dixerat, deberi ei libertatem et grates gratias. Si Turnebum igitur sequamur, illius versiculi sententia erit, proverbia et sententias conciliare orationi gratiam, si tempestive
435 adhibeantur. Et ita Milphio, quasi quidam dicendi magister, herum suum docebit scite et eleganter loqui, eique de proverbiorum usu praeceptum rhetoricum tradet. Bene sane. Sed quodnam illud est proverbium, Turnebe? *Deberi*, inquit, *ei libertatem et grates gratias.* Ignosce, quaeso, tarditati meae: nam neque hic proverbium, neque sententiam ullam video. Sequar igitur interea veterem librum meum, in quo est:

Scitum est, per tempus si obviam is: verbum est vetus:

quod ita interpretor: Tu mihi saepe blandiris, saepe gratiam deberi agnoscis, saepe libertatem daturum polliceris: sed istaec omnia verba sunt; nihil enim praestas praeter pugnos, quibus saepe me pectis; atque hi quidem solvuntur praesenti pecunia in probo et aspero: illa autem blandidica †) dicta in diem differuntur. *Verbum autem vetus est: Scitum est, per tempus si obviam is*, id est, scitum atque elegans est, cum quid promisisti, ne exspectare quidem dum rogeris, sed suo tempore occurrere atque obviam ire, et promissa patrare: quod tu non facis. Dixi quid mihi videatur. Nunc lectores in consilium mitto. Sequitur alius locus ††), de quo Turnebus:

Primae ut inferremus ignem in aram.

---

*) Terentiana haec sunt Adelph. I. 1, 46. Cic. Divin. in Caecil. cap. 17. §. 57. *ad se atque ad mores suos redire.* Cf. Ruhnk. Dict. in Terent. pag. 183. ed. Schop.

**) Advers. lib. XV. cap. 6.

***) Poenul. I. 1, 7.

†) Semel legitur apud Plaut. Poenul. I. 1, 10. *nunc mihi blandidicus es*, unde vides homines ita dici posse, non item verba.

††) Poenul. I. 2, 106.

In membranis pervetustis reperi,

Prima cum ut inferremus:

ut sit prima cum pro cum prima luce; quod genus loquendi apud Nonium in quodam auctore me legisse recordor. Sint illae membranae per me vel Ogygiae: nunquam propter eas adducar, ut versum corrumpam, qui, si eas sequare, corruit. Est enim trochaicus, ut ceteri. Retinebo igitur vulgatam scripturam, quae ipsa quoque cariosas et edentulas *) chartas auctores habet. Nunc ad alia. *In iisdem*, ait Turnebus, *membranis erat,*

Ego faxo, si non irata es, ninnium pro te dabit **).

Sat scio, ninnium equuleum interdum Graecis significare, sed 436
puto ***) *tamen scribendum esse, numulum pro te dabit, id est, te pecunia sua liberabit.* Ego vero hic neque *ninnium* (quid enim huc equuleus pertinet?), neque *numulum* lego. Si numulo uno liberari potuisset Adelphasium, non diu serviisset. Dixerat paulo ante Agorastocles, sibi domi esse sexcentos numos Philippos. Retineo igitur hic quoque vulgatam scripturam, quae ne ipsa quidem fugientium et exolescentium librorum testimonio destituta est:

Ad. *Ego faxo sine.* Mil. *irata es nimium, argentum pro te dabit.*

Minatur enim puella amatori suo. Ego, inquit, faxo, ut eum poeniteat, quod mihi verba tam diu dederit sine modo. Tum ei Milphio, ut iussus erat, subblanditur. *Argentum* autem *dare pro aliquo*, aut *pro capite alicuius*, unde ἀργυρώνητοι, ita est in frequenti usu apud comicos, ut putidum sit exempla congerere. Ait Turnebus: *Lego etiam* †)

Qui bene volunt, bene vis item,

non, ut vulgo, bene visitent. Ego vero hac in parte popularis sum et vulgus sequor. Hoc enim quasi proverbium est: *Qui bene volunt, bene visitent:* id est, ita visitant ††) quos amant, ut eis boni aliquid faciant, non, ut eos verbis inanibus pascant: quod tu facis. Haec quoque ita lego, longe aliter, quam Turnebus:

Atque hic ne me verberet (illud faciet, nisi te propitio),
Male formido †††).

Nam quod ille secundarum partium *) in his omnibus Turnebo

---

*) Per iocum *chartae* dicuntur *edentulae*, quemadmodum ap. Plaut. Poen. III. 3, 86. *vinum edentulum.* Cf. infra lib. XVIII. cap. 8. extr.

**) Poenul. I. 2, 158.

***) Sic Turnebus. In Mureti edit. vitiose *puta.*

†) v. 160.

††) Faesius scribendum esse vidit *visitent.*

†††) v. 165. Lambinus cum Turnebo:

Atque hic ne me verberet, illum faciat, nisi te propitio,
Male formido.

*) Lambinus.

accinit, non huius facio. Turnebum miror: cerritos miror quidquam unquam pro sano loqui.

437 ## CAPUT XVIII.

Duorum rursum in Poenulo locorum explanatio, et accessio.

Paene me iam Poenulus delassavit *), sed satius est semel defungi, quam quidquam reliquiarum facere **). Adolescens impatiens morae, advocatorum, quos secum ducebat, tarditatem accusans ita loquitur ***):

Nequidquam hos procos mi elegi, loripedes, tardissimos.

Quod Turnebus †) ita accipit, ut subsit irrisio: quod senes sint nec ea aetate, qua procos quis suis filiabus deligere debeat. Ego vero contra sentio: et procorum nomine intelligo adolescentes ea aetate, ut de uxore ducenda cogitare possint. Adolescens enim, qui properaret, senes sibi advocare noluerat: adolescentes sumpserat: sed id sibi nihil profuisse dicit, cum prae mollitia et deliciis (ob id enim eos *procos* vocat) nihilo celerius incederent, quam senes. Idque ipse ita perspicue dicere videtur, ut mirer, non dico Turnebum, hominem perspicacissimum et eruditissimum, sed quemquam omnino fuisse, qui aliter accipere potuerit. Versus hi sunt:

Atque equidem hercle dedita opera amicos fugitavi senes,
Scibam aetate tardiores: metuo meo amori moram.
Nequicquam hos procos mi elegi, loripedes, tardissimos.

At id per se videre quilibet duntaxat non tardissimus potuit: hoc, quod subiungam, non item. Ubi enim et in Ioachimi et in Dionysii libris ita legitur ††):

Potare, amare volt, ne qui sciant,

438 deesse aliquid ad versum, nemo est, quin sentiat. Sed unam modo aliquam vocem deesse facile quis crediderit: cum tamen duo propemodum versus desiderentur. Ita enim est in veteribus meis:

Potare, amare volt. Ly. *Locum lepidum dabo.*
Ad. *At enim hic clam furtimque esse volt, ne qui sciant* †††).

Verbum *volt*, non longo intervallo bis positum, errori occasionem obtulit. Sunt et alia multa in hac ipsa fabula, quae corrigendo

---

*) Vid. ad lib. XIV. cap. 6.

**) Cicerone auctore in Verr. lib. III. cap. 48. extr. dicendum erat *reliqui facere.*

***) III. 1. 7. ubi vulgo *mihi* pro *mi.*

†) Advers. lib. XV. cap. 7.

††) III. 3, 48.

†††) Haec leguntur iam in edit. Gryph. 1535. nisi quod *furtim* pro *furtimque.* Taubm. Muretum secutus. Faesi.

deteriora facta sunt. Sed ego mihi iam uno in diversorio nimis diu videor commoratus.

CAPUT XIX.

Seneca emendatur. Suetonius in Caligula ex Homero illustratur.

Rectissime et verissime iudicarunt duo singulares viri, Victorius et Turnebus *), apud Suetonium in Caligula **) legendum esse,

Ἤ μ' ἀνάειρ' ἢ ἐγώ σε,

eodemque modo apud Senecam sub finem libri primi de ira ***). Sed quia is Senecae locus nondum plane perpurgatus est, subiiciam eum, et paulum quiddam, quod in eo adhuc residet, et obscuritatis et vitii, si potero, tollam. *C. Caesar*, inquit, *iratus caelo, quod obstreperet pantomimis, quos imitabatur studiosius, quam spectabat, quodque commissatio* †) *sua fulminibus terreretur prorsus parum certis, ad pugnam vocavit Iovem, et quidem sine intermissione, Homericum illum exclamans versum,*

Ἤ μ' ἀνάειρ' ἢ ἐγώ σε.

Parum certa vocat *fulmina*, iocans, quomodo *parum certas sagittas* dicimus, quae non attingunt scopum. Ovidius ††):

Certa quidem nostra est, nostra tamen una sagitta 439
Certior, in vacuo quae vulnera pectore fecit.

Parum certa igitur *fulmina*, quae ipsum Caligulae caput non tangerent, quod unum petere debere videbantur. At illud *sine intermissione* plane depravatum est: neque dubium quin legendum sit, *sine missione*. Vocabant autem *pugnam sine missione*, cum gladiatores ea lege descendebant in arenam, ut neutri fas esset petere missionem, sed necesse haberent usque eo dimicare, dum alter caderet: quod optime versui Homerico congruit. Sic apud eruditum in primis et venustum scriptorem, Appuleium †††): *Proeliare*, inquit, *et fortiter proeliare.* Et paucis interiectis: *Grassare gnaviter, et occide moriturus: hodierna pugna non habet missionem.*

---

*) Ille Castigatt. in Cic. Epist. ad Att. XVI. 6. 3. hic Advers. lib. XXII. cap. 31. lib. XXVII. cap. 20.

**) cap. 22. Cf. Dio Cass. Hist. Rom. lib. LIX. cap. 28. med. Verba sunt Aiacis ap. Homer. Iliad. XXIII. 724. ἤ ἔμ' ἀνάειρ' ἢ ἐγὼ σέ. Iisdem utitur Moerichus dives ap. Lucian. Dial. Mort. XI. §. 1.

***) cap. 16. §. 19.

†) Ruhkopfius reposuit *commissio*, quod praestat. Idem *sine missione*. De cuius locutionis vi cf. Lips. Saturn. II. 21. Faesi.

††) Metam. I. 519.

†††) Metam. lib. II. Tom. I. pag. 32. ed. Altenburg. Tom. I. pag. 131. ed. Oudend.

CAPUT XX.

Xenophontis libri primi Anabaseos locus non satis fideliter ab erudito interprete redditus.

Non fraudabo gloriola sua scito et eleganti praeditum ingenio puerum, M. Antonium, fratris mei filium, qui hodie iussus a me Xenophontis primum Anabaseos conferre cum interpretatione Romuli *), cum alia satis multa notavit ab interprete partim omissa, partim negligentius reddita, tum hoc, quod mihi animadversione dignum visum est, cum et insigne sit, neque ab optimo typographo, qui tamen in notandis Romuli erratis satis alioqui diligens fuit, animadversum. Xenophon enim cum exposita Cyri morte de moribus et ingenio ipsius, ut solet, dissereret multaque argumenta colligeret, quibus ostenderet, eum multitudini eximie carum fuisse, hoc quoque inter cetera utitur, quod quamvis ipse fratris servus foret, nemo tamen desertis ipsius partibus ad fratrem transfugerit: cum multi contra quotidie a Xerxe deficerent seque in Cyri castra conferrent. Unum excipit Orontem, qui conatus sit a Cyro transfugere, sed conatum illum infaustum ei atque infelicem fuisse. *Καὶ οὗτος δὲ*, inquit **),
440 *ὃν ᾤετο πιστόν οἱ εἶναι, ταχὺ αὐτὸν εὗρε Κύρῳ φιλαίτερον, ἢ ἑαυτῷ.* Quae verba ita interpretatur Romulus: *Quem tamen rex, dum sibi fidelem putat, Cyro paene quam sibi amiciorem invenit.* Atque nihil minus dicit Xenophon, quam quod eum Romulus dicentem facit. Neque de rege loquitur: sed eum, cui uni ex omnibus plurimum fidei Orontas habebat, repertum esse dicit Cyro, quam Orontae amiciorem. Litteras enim ***), quas ad regem de proditione ferre iussus erat, ad Cyrum attulit: atque ita proditione detecta Orontas capite poenas luit. Hoc cum et ad historiae veritatem vel maxime pertineret, et, mirante me, a puero nondum duodecim annos nato sagacissime animadversum esset, dignum, quod adscriberem, iudicavi.

---

*) Amasaei, de quo supra lib. VIII. cap. 15.

**) Anab. lib. I. cap. 9. §. 29.

***) Vid. Anab. lib. I. cap. 6. §. 3 sq.

M. ANTONII MURETI 441

VARIARUM LECTIONUM

LIBER XVIII.

CAPUT I.

De vocalibus eleganter disputatum ex Platone et Plutarcho; de E et O. Athenaeus lib. X. castigatus.

A re tenui huius libri principium ducam, sed quae cognita et voluptatis et utilitatis aliquid habitura est. Aliud esse litterarum nomina, aliud cuiusque litterae vim ac potestatem, omnes, opinor, sciunt. Et omnes quidem consonantes nomina habeant necesse est. Vis enim et potestas ipsarum, nisi aliqua vocali addita, neque plane exprimi neque percipi potest. Itaque apud Latinos earum nomina sunt Be, Ce, De, Ef et similia. Vocalium apud Latinos quidem nomina nulla sunt, sed mera ac nuda ipsarum potestas eis pro nomine est. Merito. Possunt enim per se et, ut ita dicam, ἄζυγες pronunciari. Graeci tamen etiam vocalibus quibusdam nomina indiderunt, aliis breviora, aliis longiora: duabus tantum vim ac potestatem suam nominis loco esse voluerunt. Nam *Alpha* quidem et *Iota* et *Eta* manifesto litterarum nomina sunt. Duae quoque vocales natura breves, cum per se nimis exiles viderentur, et plusculum temporis in eis appellandis ponendum esset, sortitae sunt *) non nomina quidem proprie, sed tamen quaedam quasi nomina, neque ea, quibus hodie Grammatici utuntur, qui Epsilon et Omicron vocant, sed alia. Nam E quidem EI, O autem OY veteres nominabant. Sed et e consonantibus *San* **) vocabant, quae hodie *Sigma* dicitur. Vetustissimi autem neque Eta, neque eam quae hodie *Omega* dici- 442
tur in usu habebant, sed aut ipsis brevibus earum loco utebantur, aut brevibus geminatis longitudinem indicabant: quod et figurae ipsarum demonstrant. Nam si duo E adversis frontibus ***)

---

*) *Sortiri*, pro *nancisci*, non est melioris aetatis. D. R.

**) Cf. Athen. loco infra laud. Dawes. Misc. Crit. pag. 132. (pag. 105. ed. Lips.). Faesi.

***) Cf. Plat. Cratyl. pag. 412. E. St. Sed Graecorum *H* magis ex Hebraeorum et Phoenicum littera ח ortum esse videtur. Faesi.

scribas, eaque inter se coniungas hoc modo E Ǝ, deletis postea transversis lineolis, quarum altera in summo, altera in imo est, habebis H. Sed et O productum ita signabant ꝏ. unde effectum est ad scribendi celeritatem illud quo hodie utimur ω. Υ autem et Ω non, ut hodie, Ypsilon et Omega, sed simpliciter Υ et O nominabant. Plato in Cratylo *): τῶν στοιχείων οἶσθα ὅτι ὀνόματα λέγομεν, ἀλλ' οὐκ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, πλὴν τεττάρων, τοῦ ε καὶ τοῦ υ καὶ τοῦ ο καὶ τοῦ ω. τοῖς δ' ἄλλοις φωνήεσσί τε καὶ ἀφώνοις οἶσθα ὅτι περιτιθέντες ἄλλα γράμματα λέγομεν, ὀνόματα ποιοῦντες. Longum esset totum locum adscribere: plura qui volent, ab ipso petant. In eodem dialogo ait **), quosdam e veteribus dixisse ἱμέραν, quae postea ἡμέρα vocata sit. Ἔρος quoque fuit, qui postea Ἔρως, τῷ γὰρ ο, inquit, ἀντὶ τοῦ ω ἐχρώμεθα. Et in eodem ***), οὐ γὰρ η ἐχρώμεθα, ἀλλὰ ε τὸ παλαιόν. Sed et ante repertum ω scribebant τοῖ λαοῖ pro τῷ λαῷ, τοῖ λόγοι pro τῷ λόγῳ, et cetera eodem modo. Unde apud Euripidem in Phoenissis †) σοῖ νιν ἐκγόνοι pro σῷ ἐκγόνῳ, quod qui non intelligebant, fecerunt σοί νιν ἔκγονοι. Cum autem quod nunc Epsilon dicitur, id veteres, ut dixi, EI nominarent: factum est, ut littera illa in templo Apollinis Delphici consecrata multis eruditorum hominum disputationibus celebrata sit: quae cognosci possunt ex Plutarchi libro περὶ τοῦ E τοῦ ἐν Δελφοῖς ††): unam enim litteram fuisse, et apertissime ex eo ipso libro intelligitur, et e quodam eiusdem scriptoris loco in libro περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων †††), ubi ita legitur: εἰ δὲ τὸν θεὸν ἐκβιβάζομεν ἑνὸς κόσμου, διὰ τί πέντε μόνον ποιοῦμεν, οὐ πλειόνων δημιουργὸν, καὶ τίς ἐστι τοῦ ἀριθμοῦ τούτου πρὸς τὸ πλῆθος λόγος, ἥδιον ἂν μοι δοκῶ μαθεῖν, ἢ τῆς ἐνταῦθα τοῦ E καθιερώσεως τὴν διάνοιαν. Cumque item, quod nunc vocamus Omicron, ipsi vocarent OY, ea fuit una littera, quae Lacedaemonii Philippo regi responderunt: non *) ȣ, ut quidam inepte somniant, quae nota nuper inventa non littera est, sed O, cuius nomen negandi vim habebat. Et ita intelligendus Ausonius **):

Una fuit tantum, qua respondere negantes,
Littera, et irato regi placuere negantes.

443 Et rectissime in divina Apocalypsi ***), Ego sum Alpha et O:

---

*) pag. 393. D. St. Scrib. φωνήεσί τε. Paulo post Ruhnkenii edit. vitiose οἶσθα ὅτε pro ὅτι.

**) pag. 418. C. et pag. 420. B. St.

***) pag. 426. B. St.

†) v. 682. Nunc legitur σοί νιν ἔκγονοι.

††) pag. 384. Nunc περὶ τοῦ ΕΙ inscribitur.

†††) pag. 426. F. Editt. melius πέντε μόνων, et deinde: τοῦ ΕΙ καθιερώσεως. Faesi.

*) Negandi particulam *non* addidit Faesius.

**) Epist. XXV. 36. ubi recte legitur: *qua respondere Lacones.*

***) cap. 1. v. 8. cap. 21. v. 6. cap. 22. v. 13. Graece Α καὶ Ω.

nam parvum quidem o vocabant OY, ultimae autem litterae idem nomen et potestas erat. Itaque nihil necesse est Latine loquentibus addere illud *mega*. Libet hic adscribere verba Eustathii e principio Commentarii in quintum Iliados *), quibus haec confirmantur: *Ἰστέον δὲ ὅτι τὸ ε στοιχεῖον Εἶ ἔλεγον οἱ παλαιοὶ, προςτιθέντες τὸ ι, ἵνα τῇ διὰ διφθόγγου ἐκτάσει δύνωνται περισπᾶν καὶ αὐτὸ, καθὰ καὶ τἄλλα στοιχεῖα. τοιοῦτον δὲ ποιοῦσι καὶ ἐπὶ τοῦ μικροῦ Ο* **)· *καὶ ἐκεῖνο γὰρ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν Οὐ λέγουσιν.* His de rebus extant versus Calliae apud Athenaeum libro decimo ***), sed mirabiliter depravati, quos ut partim ex veteri codice, partim etiam coniectura ductus legendos putem, exponam, si prius breviter eorum sententiam exposuero. Inducitur mulier alias mulieres Grammaticam docens, quae primum quidem eas monet, primam vocalem vocandam esse *Alpha*: secundam autem EI tantum, at tertiam non simpliciter vocandam E, sed Eta. Tum interrogat eam una ex discipularum numero, num quarta quoque vocalis ita simpliciter vocanda sit, ut sonat: cui respondet magistra, non suo tantum sono vocandam, sed *Iota*. Interrogata rursus de quinta respondet, eam vocandam esse OY, at sextam vocari tantum Y, et ultimam Ω, et sic esse septem vocales, sed in metris tantum: nam ε et η, ο et ω tempore tantum differunt, ceteroqui sunt eaedem. Addit denique, eam, cum haec semel dixit, denuo repetere, ut magis in animis discipularum infigantur. Versus hi sunt:

ΑΛΦΑ πρῶτον, ὦ γυναῖκες, ΕΙ τὸ δεύτερον μόνον
Χρὴ λέγειν. Τρίτον δὲ μόνον οὐ χρὴ λέγειν, ἀλλ' ΗΤ' ἐρεῖς.
Ἆρα φήσω καὶ τὸ τέταρτον αὖ μόνον; Οὐκ, ΙΩΤΑ γοῦν.
Τί δὲ τὸ πέμπτον; Πέμπτον, ΟΥ, τὸ δ' ἕκτον Υ μόνον λέγε.
Λοίσθιον Ω τῶν ἑπτὰ φωνῶν, ἑπτὰ δ' ἐν μέτροις μόνον.
Καὶ τοῦτο λέξασ' †), *εἶτα δὶς ταυτὶ λαλεῖ.*

Quinque versus sunt trochaici, quibus unus senarius iambicus subiungitur.

---

*) pag. 511, 6. cf. pag. 1001, 19.

**) Ruhnkenii edit. *8*, deinde *Οὐ* in eadem omissum.

***) pag. 453. F. Versus, in quibus iusto plura mutavit Muretus, ex G. Dindorfii recensione scribendi sunt hoc modo:

Ἄλφα μόνον, ὦ γυναῖκες, εἶ τε δεύτερον
μόνον λέγειν χρὴ, καὶ τρίτον μόνον γ' ἐρεῖς,
ἦτ' ἄρα φήσω τὸ τέταρτόν τ' αὖ μόνον
ἰῶτα, πέμπτον οὖ, τὸ θ' ἕκτον υ μόνον
*λέγε. * * λοίσθιον δὲ φωνῶ σοι τὸ ὦ*
τῶν ἑπτὰ φωνῶν, ἑπτὰ δ' ἐν μέτροις μόνον.
καὶ τοῦτο λέξασ', εἶτα δὴ σαυτῇ λάλει.

Cf. Tyrwhitt. ad Dawes. Miscell. critt. pag. 350. (pag. 292. ed. Lips.).

†) Ruhnkenii edit. vitiose *λέξας*.

444 ## CAPUT II.

Loci duo Athenaei integritati restituti.

Libet et alios quosdam *) emendare: ac primum eum, qui haud longe a principio huius sermonis de griphis legitur, quo mulier quaedam apud Comicum Alexin somnum obscure describens inducitur **):

Οὐ θνητὸς, οὐδ' ἀθάνατος, ἀλλ' ἔχων τινὰ
Σύγκρασιν, ὥςτε μήτ' ἐν ἀνθρώπου μέρει,
Μήτ' ἐν θεοῦ ζῆν, ἀλλὰ φύεσθαί τ' ἀεὶ
Καινῶς, φθίνειν τε τὴν παρουσίαν πάλιν·
'Αόρατος ὄψιν, γνώριμος δ' ἅπασιν ὤν.

Hi duo postremi versus in omnibus Athenaei editionibus desiderantur ***): qui tamen sunt in veteribus libris, et leguntur apud Eustathium †). Est et valde corruptum distichon, quo Apollo ipse, ubi et qua matre genitus sit, exponit ††). Legendum autem hoc modo †††),

'Εν φανερᾷ γενόμαν· πάτραν δέ μου ἁλμυρὸν ὕδωρ
'Αμφὶς ἔχει, μήτηρ δ' ἔστ' ἀριθμοῖο πάϊς.

In eodem libro, in extremo, exagitat Athenaeus turpe quoddam et flagitiosum genus quaestionum, quae sua tempestate in conviviis proponi solebant, indicatque alias elegantiores et liberaliter educatis hominibus digniores, ex quibus et voluptas percipi, et simul quam diligenter quisque in studiis versatus sit, intelligi possit. Sed similitudo duarum vocum, *παιδιὰν* et *παιδείαν*, induxit librarios, effecitque, ut in vulgatis libris locus hic ita decurtatus legatur *): *ὥςγε τὴν παιδείαν οἰκειότητος*, cum legendum sit: *ὥςτε τὴν παιδιὰν μὴ ἄσκεπτον οὖσαν μήνυμά τι γίγνεσθαι τῆς ἑκάστου πρὸς παιδείαν οἰκειότητος.* Huius generis multa admodum in Athenaei libris emendata iam pridem habeo. Diligenter enim Venetiis primum, deinde Romae totum illum scriptorem cum libris veteribus contuli. Sed in eis proferendis ero parcior: quod et a diligentissimo typographo novam Athenaei Graecam
445 editionem **) adornari audio: et scio esse in Belgis ***) ho-

---

*) Faesio videntur excidisse verba *locos Athenaei.*

**) pag. 449. D.

***) Iam recepti sunt. Faesi. — Praeter Muretum adiecerat Adrianus Iunius Animadvv. lib. VI. cap. 26.

†) Ad Iliad. Ω. pag. 1436, 14.

††) pag. 455. D.

†††) Horum versuum emendationem Muretus ex Eustath. ad Od. Z. pag. 1558, 2. sumpsisse videtur, ubi tamen *γενόμην* et *πάτρην*. Cf. supra ad lib. XIII. cap. 19. Faesi.

*) pag. 457. F. Edit. pr. et Grut. vitiose *μηνύματι.* In Athen. e libris legitur *μηνύματα.*

**) Quae tamen non prodiit. Faesi.

***) Intelligit, ni fallor, Guilielmum Canterum, qui paucis ante annis

minem eruditissimum, qui studium in eo emendando posuerit, eumque a se Latine incredibili felicitate redditum brevi editurus sit. Illorum igitur industriae pleraque omnia integra servare malo.

CAPUT III.

Elegans Horatii locus de ira, ex vetere libro restitutus.

Qui irati sunt, eos apud se non esse et exisse ex potestate dicimus, et a furiosis atque amentibus tempore tantum differre *). Itaque cum ad se redierunt, poenitet plerumque illos eorum, quae per iram fecerunt: eaque, si possent, infecta redderent. Hoc ita expressit Horatius in Epistola ad Lollium **):

— *Qui non moderabitur irae;*
Infectum volet esse, dolor quod suaserit et mens,
Dum poenas odio per vim festinat inulto.

Sed ille *συνδοιασμὸς* doloris et mentis mihi semper visus est *ὑποσόλοικος:* neque unquam satis intelligere potui, quomodo quae facta essent per iram, ea mens suasisse diceretur: cum, ut furiosi, sic irati mente minime omnium utantur. Neque tamen quidquam mutare audebam, donec in vetustissimo libro Vaticano aperte et sine ullo liturae vestigio ita scriptum reperi:

Infectum volet esse, dolor quod suaserit amens.

Amens profecto sit, qui hanc scripturam vulgatae non anteponat.

CAPUT IV.

Dolus alius bonus, malus alius apud Iurisconsultos.

Quod Iuris studiosi notant, alium *bonum dolum* esse, et alium *malum* ***), idem Graeci quoque Grammatici docent ad illum 446
Homeri e secundo Iliados locum †), ubi Agamemnon se a summo Iove dolo malo in fraudem inductum conqueritur:

Ζεύς με μέγα Κρονίδης ἄτῃ ἐνέδησε βαρείῃ,
Σχέτλιος, ὃς πρὶν μέν μοι ὑπέσχετο, καὶ κατένευσεν
Ἴλιον ἐκπέρσαντ' εὐτείχεον ἀπονέεσθαι.
Νῦν δὲ κακὴν ἀπάτην βουλεύσατο ††).

---

praeclare de Athenaeo meritus erat insigni eius lacuna e MSS. explenda, Nov. Lect. III. 31. [in postr. edit. IX. 1.]. D. R. — Cf. infra lib. XIX. cap. 3. 9.

*) Aristonymus ap. Stob. pag. 224, 22. ed. Gesn. *τὸν ὀργιζόμενον νόμιζε τοῦ μαινομένου χρόνῳ διαφέρειν.* Philemon ap. eund. pag. 171, 35. *μαινόμεθα πάντες, ὁπόταν ὀργιζώμεθα.* Cf. Cic. Quaest. Tuscul. lib. IV. cap. 23. §. 52.

**) Epist. I. 2, 59 sqq. Vulgatam lectionem *et mens* editores recentiores ad unum omnes retinuerunt. Cf. Bentlei. ad h. l.

***) L. 1. §. 3. D. de Dolo malo. IV. 3. Cf. Festus s. v. *Doli.* Faesi.

†) v. 111 sqq.

††) Hoc tamen loco vix de oppositione boni et mali doli cogitandum est. Cf. lib. XV. cap. 3. quae de verbis *τῇ ἀδελφῇ παρανόμως συνόντος* a Mur. observantur. Faesi.

Bonus autem dolus est, qui prodest ei ipsi, (qui decipitur: ut ille, quo medicos absinthia pueris propinantes, uti ait Lucretius *), et a tali dolo ne deum quidem abhorrere Aeschylus dixit **),

Ἀπάτης δικαίας οὐκ ἀποστατεῖ θεός.

Et ita accipiendum illud Herodoti ***): ἔνθα χρή τι ψεῦδος λέγεσθαι, λεγέσθω. Plato quoque †) ita distinguit mendacia, ut quaedam utilia esse fateatur: et iis quidem qui praesunt, licere putat in tempore adversus eos, quibus praesunt, mendacio uti: cum tamen idem iis, qui alieno imperio subsunt ††), adversus eos, quibus parent, licere non debeat. Sed et in bello laudantur, qui hostem circumveniunt, dum ne quid adversus fidem interpositam fiat: et illa sunt, quae vocantur *strategemata*. Et quod Homerus *dolosum* Ulixem vocat, ad commendationem ipsius pertinet, quod multa solerter et ingeniose adversus Troianos machinaretur.

CAPUT V.

Aristotelis locus I. Physicorum ex Galeno emendatus et auctus.

Nobilis est et celebratus Aristotelis locus e libro primo de Principiis †††), ubi ait, sibi, si summo iure agere velit, nihil caussae esse, cur adversus Parmenidem et Melissum disputet; sibi enim institutam esse disputationem de principiis: at ab eis principia ipsa tolli. Nam cum eorum uterque unum modo esse ens diceret, quamvis ipso nomine principium intelligeret, hoc ipso tamen vim ipsam et notionem principii funditus evertebat. Ut enim pater intelligi non potest sine filio: ut nugetur, si
447 quis caussam aliquam esse dicat, quae tamen nullius rei caussa sit, ita ridiculus est, qui dicit principium quidem esse, sed praeter ipsum principium nihil. Certe enim si principium est, alicuius aut aliquorum principium sit necesse est: quo posito sequitur, ut plura sint. Qui ergo dicit unum esse principium, et praeter illud nihil esse, compungit quasique comest ipse se *), et id ipsum, quod ponere vult, eadem oratione labefactat. Omni autem disputationi propositum esse debet aliquid, de quo disputetur, idque oportet constare esse: quomodo enim de eo quisquam disputet quid sit aut quale sit, quod sit necne sit am-

---

*) I. 935. IV. 11.

**) ap. Stob. Serm. IX. 23. Vid. Poet. Gr. Scen. Fragm. ed. Dindorf. pag. 22. n. 273.

***) lib. III. cap. 72. ubi legitur: ἔνθα γάρ τι δεῖ ψεῦδος λέγεσθαι, λεγέσθω. Cf. Mur. Comm. in Tac. Opp. Tom. IV. pag. 62 sq.

†) de Rep. lib. II. pag. 382. C. lib. III. pag. 389. B. 414. B. St.

††) Cf. supra ad lib. XIII. cap. 14. annot. †).

†††) Physic. Acroas. cap. 2.

*) Hac loquendi ratione utitur Cicero dialecticos perstringens de Or. lib. II. cap. 38. §. 158. Hortens. Fragm. ap. Non. pag. 81, 29. ed. Merc. (Cic. Opp. ed. Orell. Vol. IV. P. II. pag. 480, 15.).

bigatur? Sed et cum id ipsum quaeritur, sitne aliquid, an ne *) sit; convenire et constare oportet inter eos, qui disputant, cuius vel rei vel speciei temere effictae vox illa, qua id appellatur, symbolum sit. Ut si quaeramus, sit omnino Satyrus, an non sit, explicari aliter disputatio non poterit, quam si ponatur, sive hoc animal, sive hanc inani opinione conceptam animalis imaginem esse, quam Satyrum vocent. Ita quod sit, necne sit, ambigimus, id ipsum, cum de eo disputatur, esse quodammodo ponimus. Formarum enim inanium et commenticiarum *καὶ πάντων τῶν οὐκ ὄντως ὄντων αὐτὸ τὸ εἶναι*, ut somniorum, nihil aliud est quam ita in mente informari ac concipi. Utitur autem Aristoteles ad id, quod agitur, illustrandum comparatione quadam geometrae cum physico. Nam geometres, si quis neget vera esse ea, quae principio tanquam certa ab eo et explorata ponuntur, ut communes sententias, postulata, finitiones, a quibus omnes geometricae demonstrationes tamquam a quibusdam fontibus manant: haerebit, si quidem artis suae finibus continere se voluerit: neque enim poterit ea demonstrare, ut geometres, quae in geometria omnium prima sunt. Ut igitur geometres adversum illum, qui tollit principia, non disputabit, ita nec physicus. Quod igitur adversum eum, qui artis alicuius principia tollere conatur, perfugium est? Si qua sit ars superior, cui haec, quae ita vexatur, proprie subsit et ex qua pendeat; ab ea auxilium petimus. Exempli caussa, cum medicinae praecepta ita ex physicis apta sint, ut ubi desinit physicus, incipiat medicus, sintque principia medicinae ea ipsa, quae conclusa sunt a physico: si medicinae principia negentur; a physicis petenda erit eorum confirmatio. Sic si negentur principia optices, ad geo- 418
metriam: si musices, ad arithmeticen recurremus. Sin eiusmodi nulla succurret; ea imploranda erit, quae omnium suprema est, quam Plato *dialecticam*, Aristoteles *primam philosophiam* vocat. Neque inutilis ad hanc rem futura est ea quoque, quam Aristoteles *dialecticam* nominat, quamque octo Topicorum libris complexus est: nam et ipsa de aliarum artium principiis disputat, sed molliore, ut dicitur, brachio **), quippe quae probabilitatem tantum consectetur, cum illa altera ad veritatem ipsam dirigatur. Et hanc quidem fere Aristotelis esse sententiam constat. Sed verba ipsius non omnes eodem modo legunt. Etenim in omnibus, quos ego quidem viderim, Aristotelis libris ita scriptum videas ***): *ὥςπερ γὰρ καὶ τῷ γεωμέτρῃ οὐκέτι λόγος ἐστὶ πρὸς τὸν ἀνελόντα τὰς ἀρχὰς, ἀλλὰ ἤτοι ἑτέρας ἐπιστήμης, ἢ πασῶν κοινῆς, οὐδέ τω περὶ ἀρχῶν.* Neque aliter legit rudis ille La-

---

*) Hoc *anne* vitiosum videtur et mutandum in *annon* vel *nec ne*. Faesi.

**) Cic. Epist. ad Att. II. 1. §. 6. *Quod me quodam modo molli brachio de Pompeii familiaritate obiurgas, nolim ita existimes* cet.

***) Bekkerus: *ἀλλ' ἤτοι ἑτέρας ἐπιστήμης ἢ πασῶν κοινῆς, οὕτως οὐδὲ τῷ περὶ ἀρχῶν.* Ruhnkenius et h. l. et extremo capite exhibet *οὐδέπω* pro *οὐδέ τω*.

tinus interpres, qui ita vertit: *Sicut enim Geometrae non amplius ratio est ad destruentem principia, sed aut alterius scientiae, aut omnibus communis, sic neque alicui de principiis.* At apud Galenum libro primo de Elementis *) hoc modo: ὥςπερ γὰρ τῷ γεωμέτρῃ οὐκέτι λόγος ἐστὶ πρὸς τὸν ἀναιροῦντα τὰς ἀρχὰς, ἀλλ' ἤτοι ἑτέρας ἐπιστήμης, ἢ κοινῇ πασῶν, οὕτως οὐδὲ τῷ φυσικῷ. Est autem non leve discrimen inter haec duo, πασῶν κοινῆς et κοινῇ πασῶν. Illo enim significatur ars aliqua, quae ad alias omnes permanet ac pertineat. At Galenus ad illam quidem communem artem refert id quod antecessit, ἑτέρας ἐπιστήμης: hoc autem κοινῇ πασῶν ita accipit: omnes homines, cuiuscunque artis scientiam profiteantur, quasi coniuratione facta concurrere debere ad oppugnandum eum, qui principia evertit, ut qui ipsam vitam evertere videatur. Idque aperte constat ex verbis ipsius, quae subiiciam: τοῖς γὰρ ἀναιροῦσι τὰ ἐναργῶς φαινόμενα, ἢ κοινῇ πάντας ἀνθρώπους μέμφεσθαι προςῆκεν **), ὡς ἀνατρέπουσι τὸν βίον, ἢ τέχνην τινὰ ὑπὲρ τῶν ἀρχῶν ἀγωνιζομένην προστήσασθαι παρὰ τὰς κατὰ μέρος ἁπάσας. De his varietatibus ita censeo, ἀναιροῦντα melius legi quam ἀνελόντα, sive πασῶν κοινῆς sive κοινῇ πασῶν quis legat, magnos habiturum sententiae suae adstipulatores: omnino autem melius legi οὐδὲ τῷ φυσικῷ, quam οὐδέ τῳ περὶ ἀρχῶν.

449

CAPUT VI.

De Ciceronis e Philippica secunda loco diligenter quaesitum.

Apud Ciceronem libro secundo Philippicarum ***) locus est tentatus a multis eruditis et ingeniosis hominibus, sed a nullo tamen usque adhuc †) integritati suae restitutus. Legitur autem in vulgatis libris hoc modo: *Venisti e Gallia ad Quaesturam petendam. Aude dicere, te prius ad patrem tuum venisse, quam ad me.* Atque ego ante hos viginti annos cum Lutetiae libros illos a me purgatos edidi ††), secutus sum vulgatam scripturam: quamvis in optimo libro, quo usus eram, scriptum reperissem *ad parentem tuum:* quod illud *parentem* eo quidem loco, ingenue ut loquar, mihi subineptum †††) videretur: neque tamen celavi lectores *), quid in optimo libro scriptum extaret. Faërnus qui paulo post, ipse quoque eodem libro usus, easdem orationes hic Romae edidit **), veterem scripturam hoc quidem loco cum

*) Tom. I. pag. 51. inf. med. ed. Basil.

**) An scribendum προςήκει? Faesi.

***) cap. 20. init. Orellius *ad parentem tuum*, ut etiam P. Victorius Var. Lectt. lib. XXXIII. cap. 17. Faesi.

†) Vid. Frotscher. ad Vol. I. pag. 221. Minus usitatum *usque huc*, vid. eundem ad Vol. II. pag. 80.

††) Prodiit illa editio a. 1572. Cf. P. Lazeri Diatr. Opp. Tom. IV. pag. 543. (Vol. I. pag. 17. huius edit.). Faesi.

†††) Vocabulum a Mureto fictum.

*) Comm. in Cic. Philipp. Opp. Tom. II. pag. 988.

**) Prodiit editio a. 1563.

fide repraesentavit. Extitit postea homo ingeniosissimus et eruditissimus *), qui de eo loco satis copiose scripsit, necessariisque rationibus pervicit, neque *patrem* neque *parentem* legi posse: quod neque de patre Antonii, neque de vitrico, neque de patruo, neque de quoquam ex fratribus dictum hoc intelligere liceret. Statuit igitur, legendum esse *ad matrem tuam:* idque ab aliis magno consensu probatum est. Magis autem confirmatus esset in illa sententia, si veterem librum vidisset, quem ego postea nactus sum, in quo legitur quidem *ad patrem tuum*, sed ita, ut manifesto ex litura appareat, scriptum prius fuisse *ad matrem tuum*, deinde erasa littera *m* substitutam in locum illius litteram *p*, ab aliquo videlicet, qui tam apertum soloecismum ferre non posset. Ego autem non dubito, quin duae potius litterae adiungendae fuerint, scribendumque *ad amatorem tuum:* ut intelligamus Curionem, cuius impurae libidini pro scorto tunc erat Antonius. Atque hoc ita mihi perspicue verum videtur, ut ne confirmandum quidem pluribus verbis putem. Certe Carolus Sigonius, cum sententiam super eo loco meam decem abhinc annos per litteras exquisiisset, ita eam probavit, ut ad me postea scripserit, nihil sibi videri potuisse rectius aut verius 450
cogitari.

CAPUT VII.

Alia item ex eadem oratione menda sublata.

SUNT in Philippicis adhuc quaedam, quae et meam et Faërni diligentiam fugerunt: quae, ut quodque occurrerit **), notabo. Tale est illud e libro secundo ***): *Licinium Denticulam de alea condemnatum, collusorem suum, restituit: quasi vero ludere cum condemnato non liceret: sed ut, quod in alea perdiderat, beneficio legis dissolveret.* Ubi ita legendum est: *Licinium Denticulam de alea condemnatum, collusorem suum restituit: non quasi ludere cum condemnato non liceret* et cetera. At Lambinus quam multa de suo addidit †)? Neque mirum: non enim librariorum errata tollebat, sed Ciceronem ipsum, si quando non satis commode locutus videretur, corrigebat. *Volumnia* autem *mima*, de qua illic tam multa dicuntur ††), filia erat Volumnii mimi, quem secum in castris Antonius habebat, ut cognoscitur ex Plutarcho in Bruto †††): et, nisi me fallunt omnia, is ipse est Volumnius, ad quem Cicero iocose et familiariter scribit,

---

*) Georg. Buchananus. Vid. Lambin. FAESI.

**) Quidni potius: *ut quidque?* Sic certe alibi loquitur Muretus, ut lib. IX. cap. 18. extr. lib. X. cap. 4. non longe ab init. Cf. ad lib. XIX. cap. 19. FAESI.

***) cap. 23. §. 56. Orellius *Lenticulam*, in seqq. cum Ernestio vulgatam tuetur.

†) Lusit nimirum: *restituit, non ut luderet cum restituto ... ut quod ille in alea* cet.

††) cap. 24 sq.

†††) cap. 45.

libro septimo Epistolarum, quae *Familiares* dicuntur *), in extremo. At quod in eadem oratione legitur **), *postea cultus sum a te: tu a me observatus in petitione Quaesturae*; semper mihi, ut iam tum testatus sum, suspectum fuit. Vix enim est, ut eum a se Cicero observatum dicat, a quo ipse coleretur: neque videtur par esse, ut adolescentulum Quaesturae candidatum Consularis senex ea gloria iisque rebus gestis observasse dicatur. Cum igitur in optimo quidem libro legatur *ovatus*, in altero autem meo deterioris notae *beatus*, verebar, ne legendum esset *sublevatus*. Ita certe loquitur Caesar libro primo de bello civili ***): *Quod in petitione Consulatus ab eo erat sublevatus.* Sed hoc meum quoddam somnium est, de quo verator †) aut coniector aliquis iudicabit. *Charybdin* quandam in eodem libro esse Antonium dicit ††), aut certe cum Charybdi eum comparat. *Quae Charybdis*, inquit, *tam vorax?* Et fieri quidem potest,
451 ut neminem in eo imitatus sit. Sed tamen qui putet eum hoc ab Aristophane sumpsisse, non multum, ut opinor, erraverit. Sic enim et ille in Cleonem †††):

Παῖε, παῖε τὸν πανοῦργον καὶ ταραξιππόστρατον,
Καὶ τελώνην, καὶ φάραγγα, καὶ χάρυβδιν ἁρπαγῆς.

CAPUT VIII.

Elegans Platonis librorum de Rep. initium. Lysiae stilus. Fabius Quintilianus correctus.

In scriptoribus pectendae ac comendae orationis *) studiosis ea ipsa nonnunquam, quae sponte fusa omnibus viderentur, summo studio elaborata et expolita sunt. Quod ego mihi saepe in Lysia observasse videor: ut cum verbis plerumque quotidianis utatur, structura tamen et collocatio eorum nullo modo mutari queat, quin aliquid de gratia et suavitate orationis deteratur. Tantum apud peritos artifices in ipso singularum vocum ordine et coniunctione momenti est. Audivi a maximis viris, quique id facillime nosse poterant, Ludovicum Ariostum, nobilissimum no-

---

*) Epist. 32 et 33.

**) cap. 20. §. 49. Ernestius *custoditus sum*, Orellius denuo recepit vulgatam scripturam *cultus sum*, atque conferri iubet Cic. Or. pro Mur. cap. 34. §. 70.

***) cap. 22.

†) *Verator* suspectum vocabulum. D. R. — Etiam femin. *veratrix* apud Appuleium admodum dubiae fidei est. Vid. Pricaeum ad Metam. IX. pag. 197. Faesi.

††) cap. 27. §. 67.

†††) Equitt. v. 247 sq. Cf. Cic. de Orat. lib. III. cap. 41. §. 163.

*) Quinctil. Inst. Or. lib. VIII. cap. 3. §. 42. *non quia comi expolirique non debeat* (oratio). Sic saepissime *comere* ad orationem transfertur, vid. Otto ad Cic. de Senect. cap. 9. §. 28. pag. 74. Insolentius dictum est *pectere orationem*, nam *pexus pinguisque doctor* Quinctiliani lib. I. cap. 5. §. 14. huc non pertinet. Cf. Doederlini Synon. Latin. Tom. IV. pag. 439.

bilissimae domus*) praeconem, in duobus primis grandioris illius poëmatis sui**) versibus plus quam credi potest laborasse, neque sibi prius animum explere potuisse, quam cum illos in omnem partem diu multumque versasset. Idem accidit et nobilissimo Etruscorum poëtarum, Francisco Petrarchae: cuius ex autographo, quod habuit vir praestantissimus, Petrus Bembus, facile cernitur, eum in limando secundo item poëmatum suorum versu saepe sudasse. Sed hoc in poëtis fortasse minus mirum est, qui verba dimetiuntur omnesque lepores ac festivitates dicendi aucupantur voluptatique lectorum se vel maxime servire profitentur. Iustius id aliquis in Platone miretur, cuius post mortem repertas fuisse tabulas dicunt, in quibus principium librorum de Republica, quo nihil videtur esse simplicius, iisdem vocibus, sed alio atque alio ordine collocatis, saepius ab eo variatum viseretur. Auctor huius rei Dionysius Halicarnasseus***), cuius verba subiiciam: *Ὁ δὲ Πλάτων τοὺς ἑαυτοῦ διαλόγους κτενίζων καὶ βοστρυχίζων καὶ πάντα τρόπον ἀναπλέκων οὐ διέλιπεν ὀγδοήκοντα γεγονὼς ἔτη. πᾶσι γὰρ δήπου τοῖς φιλολόγοις γνώριμα τὰ περὶ τῆς φιλοπονίας τἀνδρὸς ἱστορούμενα, τά τε ἄλλα καὶ δὴ καὶ τὰ περὶ τὴν δέλτον, ἥν τελευτήσαντος αὐτοῦ λέγουσιν εὑρεθῆναι* 452
ποικίλως μετακειμένην τὴν ἀρχὴν τῆς πολιτείας ἔχουσαν τήνδε· Κατέβην χθὲς εἰς Πειραιᾶ μετὰ Γλαύκωνος τοῦ Ἀρίστωνος. Narrat idem et M. Fabius libro octavo Institutionum his verbis†): *In ceris Platonis inventa sunt quatuor illa verba, quibus in illo pulcherrimo operum in Piraeeum se descendisse significat, plurimis modis scripta.* Scio, Fabii verba aliter in vulgatis libris legi: sed ego meum secutus sum, qui, ut cariosus mucidusque non sit, est tamen

Iam senior: sed cruda libro viridisque senectus††).

CAPUT IX.

Plautus Mercatore locis aliquot restitutus et auctus. More maiorum, *contra Alciati sententiam.* Tuis ingratiis.

ITERUM mihi Plautus vocandus ad partes, et magna quidem gratia iis, qui eum tam multis corruperunt: nam absque illis esset†††), saepe haec opera nostra haereret. Nunc ut boni patresfamilias succidiam domi paratam et suspensam habent, ex qua cenam

---

*) i. e. ducis Ferrariensis, Alfonsi I. KRAFT.

**) epici illius, quod inscribitur *Orlando furioso.* KRAFT.

***) de compos. verb. cap. 25. Tom. V. pag. 208. ed. Reisk. Vid. Ast. ad Plat. Polit. pag. 313 sq.

†) cap. 6. 8. 64. A Spaldingio atque Gernhardo omissa est praepos. *in* ante *ceris.*

††) Expressum ex Virg. Aen. VI. 304. *Iam senior, sed cruda deo viridisque senectus.* FAESI.

†††) De hac formula comicis usitata vide verissime iudicantem Frotscherum ad Opp. Vol. I. pag. 448. Cf. Krebs. Antibarb. pag. 75.

petant, si quando ex macello non licet *): sic et nos, cum aliud deest, a Plauto petimus, quo has epulas instruamus. Hic igitur missus e Mercatoris prologo apparabitur. In quo hoc primum ferre non possum, quod is ipse adolescens, cuius primae partes in ea fabula sunt, fabulam esse eam confitetur **), et tum Graeci, tum Latini poëtae nomen eloquitur; et attentionem ***) a spectatoribus postulat: quod etsi aliis quoque locis factum a Plauto est, ex arte tamen non esse constat: neque cuiquam unquam excusationi fuit, quod alias etiam saepe peccasset. Eodem iure in Cistellaria †) tum demum *προὐλόγισε*, cum iam inter se multa locutae mulieres essent. Miror, posteaquam semel omnia audere coeperat, non exspectasse aliquando, dum aulaea tollerentur: ut epilogus esset, non prologus. Si quis eorum, qui hodie comoedias scribunt, talia faceret (de iis loquor, qui in eo poëmatis genere cum laude versantur), sibilis subsellia omnia circumsonarent. Sed Plautus, dum diceret aliquid quod risum moveret, quid ex arte, quid minus esset, non nimium laborabat.
453 Multo nitidior Terentius, multo accuratior. Neque immerito fabulae ipsius a Laelio ac Scipione scribi putabantur. Tertius versus in uno ex meis ita legitur:

Non ego item facio, ut alios in comoediis
Vidi facere amatores:

neque tamen nego *idem* ††), ut in aliis, legi posse. Sed certe hunc ita legendum arbitror:

Graece haec Philemonis vocatur Emporos,

ne hic unus versus inter tot rectos claudicet †††). In meis autem corrupte legitur *matii*, pro quo legendum *M. Attii*, et nomen illud per *t*, non per *c* litteram scribi oportet. Iam duo illi versus *),

Et hoc parum esse more maiorum instìti,
Per me percontatus, sumque index illico:

ita, ut eos scripsi, in meis libris leguntur. Sed aut mirabiliter corrupti sunt, aut, quod mihi verisimilius videtur, aliunde huc invecti. Nulla certe sententia, quae quidem huic loco conveniat, ex eis extundi potest. At noster **), Alciatum ***) secutus, ita legit:

Neque haec pernosse more maiorum instìti:
Per me percontatus sum, sineque indice aliquo,

---

*) Cf. Varro de Re Rust. lib. II. cap. 4. §. 3.

**) Prolog. v. 9—15.

***) Vid. Ruhnk. ad Opp. Tom. I. pag. 320. (Vol. I. pag. 401. Fr.).

†) I. 3.

††) *item* iam Lambinus. Faesi.

†††) Equidem non video, qui magis claudicet vulgata scriptura: *Graece haec vocatur Emporos Philemonis.* Ita iudicat etiam Taubmannus. Faesi.

*) v. 16 sq.

**) Lambinus. At is habet: *per me ea percontatus.* Faesi.

***) Parerg. IV. 21.

et ita interpretatur: *Non coepi haec pernosse more maiorum, id
est, indicibus auditis seu per indices. Per me, hoc est, solus,
ea perquisivi et sine ullo indice.* Hic Alciatus quidem, *apud
Plautum,* inquit, *in Mercatore more maiorum cognoscere, est,
indicibus prius auditis de re capitali cognoscere: nec enim prius
nomen cuiusquam inter reos recipiebatur, quam indicium factum
esset.* Quae, per Deum immortalem, res capitalis hic agitur?
quod iudicium exercetur? Quid huc mos maiorum pertinet?
quid ullis indicibus opus est? Incautus adolescens se, cum
Rhodum venisset, mulierculae amore captum confitetur. Et ait,
si Alciatum auctorem sequare, se adversus morem maiorum fe-
cisse, qui per se haec percontatus sit, sine indice aliquo. Vi- 451
delicet is mos maiorum fuit, ut adolescentes, quos amor mere-
tricis alicuius cepisset, non per se id percontarentur, sed ex-
spectarent indicem aliquem, antequam ipsis de ea re cognoscere
liceret. Quae istaec diliria sunt? quae febricitantium somnia?
En cuius responsa pro oraculis habere debeamus. Venio ad
alia. In veteribus libris est *), recte, ut puto,

Ineptia, stultitiaque adeo et temeritas.

Neque metuendum est versui: nam duae consonantes, a quibus vox sequens incipit, producunt vocalem, quae antecessit, ut ἔπεα πτερόεντα, et in illo Ennii **),

Caesa accidisset ad terram abiegna trabes.

Sic enim plane veteres libri: et in illo Catulli ***),

Et inde tot per impotentia freta,

et saepe alibi. Grammaticos autem non habeo nauci, qui inepte *ineptiam* dici vetant †), *ineptias* iubent. Magis me Terentius ††) movet:

Ita me di ament, ut video ego tuam ineptiam,
Facturum credo, ut habeas quicum cantites.

In illo Plautino versu †††),

Principio atque animus ephebis aetate exiit,

voces illae *atque animus* delendae sunt: ut quae huc e principio versus sequentis irrepserint. Nam Lambinus, qui pro eis substituit *ut animus,* occultavit vitium, non sustulit. Et ridiculum est dicere, animum exisse ex ephebis: quasi animi quoque pubescant, ut corpora. Legendum autem,

Principio ut ex ephebis aetate exii:

---

*) v. 26. *Ineptia* etiam edit. Gryph. FAESI.

**) ap. Auct. ad Herenn. lib. II. cap. 22. §. 34. et alios, quos enumerat Bothius Poet. Scen. Lat. Fragm. Vol. I. pag. 52. Legitur tamen verbis transpositis *abiegna ad terram trabes.*

***) Carm. IV. 18.

†) Ipse Muretus hoc nomine singulari usus est supra lib. VII. cap. 21.

††) Adelph. IV. 7, 31 sq. Bentleius: *tuam ago ineptiam.*

†††) v. 40.

et ubi vulgo *), *Summo haec clamore, interdum mihi se colloqui*, reponendum, e sanctuariis, ait Turnebus **), bibliothecarum:

455 *Summo haec clamore, mussans interdum loqui,*

et paulo post, *Omnes tenerent mutuitanti credere* ***). Sed et illud in veteribus hoc modo,

Omnes labores invenisset perferens,

ut rectissime Scaliger ita legendum coniecerit. Nunc quod subiiciam tale est, ut non videar iniquus fore, si dicam, aliquid mihi pro eo a Plauti amatoribus debitum iri. Nam et versum unum in integrum restituam, et alterum, qui iam pridem ab omnibus editis libris exulat, Plauto ipsi reddam ac restituam. In libris Ioachimi ita legimus:

Convicium tot me annos iam si pasceret.
Quod nisi puderet, ne luberet vivere.

Lambinus emendat,

Convicium tot me annos iam sic pascere:

et ita exponit: *Se tot iam annos sic pascere me, per appositionem, convicium suum, hoc est, turpitudinem suam et dedecus suum.* Deinde mutat et confingit nobis novam vocem *commulcium:* quam ait esse non omnibus auditam aut cognitam. Quod ego non tantum fateor, sed illud etiam addo, eam ne ipsi quidem auditam aut cognitam fuisse, antequam eam cuderet. Ait autem, ea significari vibicem. In quo pugnare nolim. Nihil enim aequius, quam ut patres quae volunt filiis nomina imponunt, ita eum, qui vocem aliquam gignit, ipsum edicere quid ea significari velit. Sed cum *commulcii* nomen eadem forma percussum sit, qua verbum *excolubrandi* †), utrumque auctori suo diligentius excolubrandum relinquamus, censeo. Interea melius credemus veteribus membranis, quae sic habent:

Convicium tot se annos iam mihi phascere:

nisi quod corrigemus ridiculum errorem librarii, qui scripsit
456 *phascere*, cum scribendum esset *facere* ††): at alii delita aspirationis nota fecerunt *pascere*. Statim autem post illum versum hic sequitur,

Suisque ingratiis me vitam agere perperam:
Quod nisi puderet, ne luberet vivere.

---

*) v. 49. 52. 57. 59.

**) Adversar. lib. XI. cap. 23.

***) *mussans* et *mutuitanti* iam Gryphius; hoc etiam Turnebus Advers. lib. XI. cap. 23.

†) Vid. supra lib. XIV. cap. 19.

††) Num hoc primam potest producere? Faesi.

Praeclare omnino: est enim *suis ingratiis*, se invito ac renitente. Sic hac ipsa fabula *):

CHAR. *Nimis multum scis.* EUT. *Tuis ingratiis:*

et in Casina **), *amborum ingratiis.* Iam in illo versu ***),

Ibi multo primum se familiarium,

et lex carminis et vetus liber docet, pro *primum* legendum *plurimum:* et in illo,

Tibi aras, tibi occas, tibi seris, tibi eidem metis,

multo melius, quod in vetere est, *metes*: et illud,

Adeo dum, quae tum haberet, peperisset bona:

ubi male vulgo *quaestum.* Sed iam caput hoc nimis excrevit.

CAPUT X.

In Nonio Marcello emendati scriptores, Plautus, [Laberius], Varro, Cicero, Turpilius, Lucilius et Afranius.

MULTA pridem notavi in Nonio: sed pleraque ita mihi levia videntur, ut pigeat edere. Quia tamen multos eruditos homines his quoque leviculis delectari video, unum aut alterum apponam. In verbo *olivitatem* †) citatur Varro *de re publica* libro primo: cum legendum sit *de re rustica.* Ibi autem, ut saepe, ineptus est in referendis Varronis verbis Nonius, qui quaedam, quae ad mala Punica pertinent, ita coniungit cum iis, quae ad oleas, ut ea ipsa, quae citat, ab eo intellecta esse non putem. Ac putarem librariorum culpa id contigisse, nisi id ipsi Nonio non 457
inusitatum esse scirem. In verbo *cursus* ††) Plautinos versus ita lego:

Pol ad cubituram, mater, magis tum exercita
A te, quam ad cursuram: eo sum tardiuscula:

in verbo *lanitium* †††) Laberianos hoc modo:

Nihil refert, e lanitia mollem Attica,
An ex hircorum pecore vestitum geras.

---

*) II. 4, 11.

**) II. 5, 7.

***) v. 69. 71. 77.

†) II. 611. pag. 148. ed. Merc. Vid. Varro de Re Rust. lib. I. cap. 60. et Schneider. ad Scriptt. Rei Rust. Tom. I. pag. 376 sq.

††) III. 74. pag. 198. ed. Merc. In verbis Plautinis ex Nonio correxit Faesius *sum exercita* pro *tum*, cf. supra ad lib. XVII. cap. 14. Deinde ap. Nonium: *Fere quam a cursura, eo* cet. Cf. Plaut. Gronov. p. 477. ed. Lips.

†††) pag. 212. ed. Merc. Ap. Non. omnia corrupte, ut et in Publ. Syri et alior. Sentent. ed. Orell. pag. 72. Melius Steph. Poetar. vett. Lat. Fragm. pag. 142. FAESI. — Bothius Poet. Scen. Lat. Fragm. Vol. II. pag. 213.

— *Nil refert, mollem ex lanicia Arctica.*

In voce *mercatus* *) verba Varronis hoc modo: *Ubi tum comitia habebant, ibi nunc fit mercatus.* Versus Turpilii hoc modo **):

Consilium hoc cepi: litteras misi ad senem
Nostrum, processe nobis ex sententia
Mercaturam.

In verbo *capi* ***) non video quo colore defendere negligentiam suam possint, qui se Nonii emendatores professi passi sunt verba Ciceronis ita legi: *Non possum adduci et suscipere pecuniae captum:* cum vel caeco perspicuum sit, legendum: *Non possum adduci, ut suspicer te pecunia captum.* In verbo *elidere* †) lego: *Lucilius Satyr. lib.* II.

impuratum hunc
In fauces invasse, animamque elisisse illi.

Sed et illud nimis crassae ac supinae negligentiae est, quod in verbo *offendere* ††) Plautinum versum ita depravatum reliquerunt:

Eo more expergefactum adveniens tenebrosum offendi dominum:

cum in omnibus exemplaribus Plautinis recte legatur,

Eo more expertem te factam adveniens offendi domum.

458 In voce *spurcum* †††) versus Afranii ita legendos suspicor:

O dignum facinus, adolescentes, qui optimas,
Bene convenientes concordesque cum viris,
Repente viduas faciat spurcitia et probris.

Et mox in verbis Varronis *lictorem*, non *lectorem*. Piget plura addere. Ita mihi quo plura sunt, eo minoris videntur.

CAPUT XI.

Principem legibus solutum quomodo intelligendum sit, ex Platone disputatum, qui et corrigitur.

Improba olim et perniciosa plurimorum animos occuparat opinio, id demum ius esse, quod utile foret potentiori: eaque diserte

---

*) pag. 212. ed. Merc. Edit. Bip. pag. 308. *Sumtum ... ubi.*

**) pag. eadem. Nonius Merceri, Stephanus (Fragm. poët. vett. Lat. pag. 300.) et Bothius (Poët. Lat. Scen. Fragm. Vol. II. pag. 88.) exhibent *prodesse*, non *processe*.

***) pag. 253. ed. Merc. Ciceronis verba leguntur Philipp. I. cap. 13. §. 33.

†) pag. 291. ed. Merc. *iniuriatum.* Sic etiam Lucil. Reliqq. ed. Dous. II. 4. Faesi.

††) pag. 359. ed. Merc. Vid. Plaut. Amphitr. II. 2, 81. Ap. Merc. *tenebrosum* uncis inclusum, et *domi* pro *dominum* scriptum. Apud Plautum ed. Lamb. et Taubm. *domi*, non *domum*. Faesi.

†††) pag. 394. ed. Merc. Bothius Poët. Scen. Lat. Fragm. Vol. II. pag. 165.
O dignum facinus! adulescentes optumas,
bene convenientes et concordes cum viris,
repente viduas faciat spurcities patris.

ac copiose a Thrasymacho apud Platonem *) defensa, quanquam a Socrate postea refutata divinitus, ita firmiter tamen haesit in potentiorum animis, ut propagata quasique per manus tradita et summo studio retenta ne nunc quidem eis facile detrahi posse videatur. Ac si quidem recte, ut par est, intelligeretur, verissima et honestatis plenissima esset. Eadem enim prorsus est imperantum et eorum, quibus imperatur, utilitas: neque potest quidquam a communi utilitate seiunctum principi, qui modo nomen illud tueri velit, utile videri. Cum igitur, quae iusta sunt, ex publica potissimum utilitate spectentur: vere Flaccus **) utilitatem quasi *matrem* quandam *iusti et aequi* esse dixerit, si hoc primum ponatur, nihil principi utile esse, nisi quod publice utile sit; recte ex eo, non aliud esse ius, quam quod principi utile sit, consequetur. Sed plerique potentium, quibus ab aliis occupationibus tantum otii non est, ut vacet ista tam tenuiter acuteque rimari, in scholis ista inter pueros et inter homines a rerum agendarum studio remotissimos iactari sinunt: ipsi crassius et simplicius philosophantur, neque quod iustum est, id sibi utile esse; sed quod sibi utile putant, idem iustum etiam esse concludunt. Utilitatem autem suam opum et potentiae magnitudine et nullis infrenata legibus ***) explendarum cupiditatum licentia metiuntur. Neque ullam cantilenam aut ullum acroama libentius audiunt, quam leges ipsas dicere, principem legibus solutum 459
esse, et, valere iussis interpretibus quibusdam nimio acumine molestis, qui dictum illud non tam late patere, sed de certo quodam duntaxat legum genere accipi volunt, ipsi, ut leges condere, ita leges interpretari suum esse dicentes, omnibus se et humanis et divinis legibus solvunt. Atque ut Homerus †) *aliis vocabulis uti homines* ait, *aliis deos:* ita isti humani Ioves alio iure alios uti iubent, alio utuntur ipsi: nec eadem sunt earundem rerum vocabula. Quae vulgo *scortationes*, *adulteria*, *rapinae*, *caedes* nominari solent: eadem a quibusdam admissa *ludos*, *amores*, *delicias*, et a magno ac contumeliarum insolenti animo profectas *ultiones* vocari videas. Silent inter ista miserae leges ††): et, si malo cavere velint, ipsae quoque tantum non aut mussare aut adulari iubentur. Nam ut ad Olympi cacumen venti, sic ad excelsa et in sublimi posita leges non perveniunt.

---

*) de Rep. lib. I. pag. 338. C. sq. Cf. Mur. Comment. in Aristot. Ethic. Opp. Tom. III. pag. 366 sq. in Plat. Remp. pag. 550. Faesi. — Vid. Ast. ad Plat. Polit. pag. 359.

**) Satir. I. 3, 98. *Atque ipsa utilitas iusti prope mater et aequi.*

***) i. e. nullis legibus coërcita, impedita; *infrenatus* rarius ponitur improprie pro *frenatus*. Apud Plin. maiorem [H. N. lib. XXXII. cap. 1. §. 2.] legitur *infrenare impetus*. Kraft.

†) Iliad. I. 403. II. 811. XIV. 289. al. Omnes Homericos locos huc pertinentes enumeratos vid. apud Lakemacher. Observv. phil. III. 4. pag. 250—269. Cf. Koen. ad Greg. Cor. pag. 92. ed. Schaef. Heindorf. ad Plat. Phaedr. pag. 268. Faesi.

††) Notissimum est illud Ciceronis Or. pro Mil. cap. 4. §. 10. *Silent enim leges inter arma.*

Neque tamen negaverim, si princeps sit, qualis esse debet, nullis eum legibus teneri. Oportet enim principem omni virtute longe ac multum supra usitatam consuetudinem excellere: ut quantum inter pastorem et pecudes interest, tantundem, si fieri potest, inter pastorem populi *) et populum intersit. Qui si contigerit, Aristoteles **) quoque ipse non diffitetur, utilius esse tali principi parere, quam legibus omni humano consilio adhibito positis gubernari. Leges enim una voce perpetuo loquuntur: at bonus princeps sese ad varietatem casuum, ut usus poscit, accommodat. Lege itaque nihil indiget, cum ipse viva spiransque lex sit: *et iusto legem positam non esse*, etiam libri illi ***), a quibus omnis mendacii suspicio remotissima est, docent. At improbo et tyrannico nihil minus expedit, quam legibus solutum esse. Ut enim furiosis utile est alligari et in manicis ac compedibus haberi, non ut resipiscant, sed ut minus sibi, minus aliis noceant: ita tyranno ipsi utile est, legum vinculis adstrictum teneri ac coërceri, non quo bonus fiat (neque enim potest), sed ut illis quasi cancellis ac repagulis conclusus rabiem suam minore damno et aliorum et suo exerceat. Haec disputantem Platonem Dionysius iniquo animo tulit †). Nec mirum. Ut enim pudicae mulieres quamlibet multa adversus impudicitiam dici aequo animo ferunt; impudicae, quidquid de toto genere dixeris, ad suam
460 proprie contumeliam pertinere arbitrantur: ita boni principes aequis auribus, quae in malos dicuntur, accipiunt: quos scelerum suorum conscientia stimulat, quanquam universe loquaris, neminem nominatim perstringas, sua quisque hulcera illo sale defricari putant. Sed quod de Platone dixi, iam enim satis ἐφλυάρησα, id cum apud Laërtium ita legatur, ut etiam in optimis et a principe typographorum emendatis libris depravatum sit; ita subiiciam, ut vulgo legitur: deinde ut mihi partim coniectura, partim veterum membranarum auctoritate freto, legendum videtur. Librorum igitur editorum scriptura haec est: *ὁ δὲ διαλεγόμενος περὶ τυραννίδος, καὶ φάσκων ὡς οὐκ ἔστι τοῦτο κρεῖττον, ὃ συμφέρον αὐτῷ μόνον, εἰ μὴ καὶ ἀρετῇ διαφέροι, προσέκρουσεν αὐτῷ.* In his nihil mutavit ὁ *Στέφανος*, nisi quod pro *συμφέρον* scripsit *συμφέρει.* At in veteribus hoc modo: *ὡς οὐκ ἔστι τὸ τοῦ κρείττονος συμφέρον, αὐτὸ μόνον εἶναι, εἰ μὴ καὶ ἀρετῇ διαφέροι* ††). Ego ex duabus vocibus *αὐτὸ μόνον* traiectis litteris unam facio *αὐτόνομον.* In ceteris veterem librum sequor.

---

*) Homericum *ποιμὴν λαῶν* expressit Muretus, quamquam in actionibus improbat Quinctilianus Inst. Or. lib. VIII. cap. 6. §. 18. *At ego in agendo nec pastorem populi auctore Homero dixerim* cet.

**) Polit. lib. III. cap. 13. extr. et cap. 17.

***) Paulus I. Timoth. cap. 1. v. 9. *ὅτι δικαίῳ νόμος οὐ κεῖται.*

†) Vid. Diog. Laert. III. 18. Astius de Plat. vita et script. pag. 26.

††) Tres Codd. tuentur *τοῦτο κρεῖττον, ὃ συμφέρον*, vid. Huebneri Append. crit. Tom. II. pag. 686. Nec aliter legitur in editt. Frobenii et Menagii, ut iure probasse videatur Bachius in Supplem. Diar. literar. Halens. a. 1830. num. 13. pag. 104.

CAPUT XII.

Thetica et Paradoxa an eadem sint. Cicero contra Turnebi sententiam explicatus.

Saepe audivi quaeri, quae dicerentur a Cicerone *θετικὰ* in praefatione Paradoxorum. Et Turnebus *) quidem interpretatur ea, quae de toto aliquo genere disserantur, nullis circumscripta personis, locis, temporibus. Notum est enim, theseon nomine quaestiones infinitas, hypotheseon definitas in scholis rhetorum intelligi. Mihi tamen hoc quidem loco semper probabilius visum est, thetica et paradoxa eadem esse: ut hoc Cicero dicat, se ea ipsa, quae vix in scholis audiri solent (ita abhorrent ab opinione communi), tentasse nunquid dicendo posset efficere, ut in forenses ac senatorias orationes includerentur et illic etiam ineruditis hominibus probarentur. Thesis enim vocatur magni alicuius viri a communi hominum sententia discrepans opinio. Aristoteles primo Topicorum **): *Θέσις ἐστὶν ὑπόληψις παράδοξος τῶν γνωρίμων τινὸς κατὰ φιλοσοφίαν, οἷον ὅτι οὐκ ἔστιν ἀντιλέγειν, καθάπερ ἔφη Ἀντισθένης, ἢ ὅτι πάντα κινεῖται, καθ' Ἡράκλειτον, ἢ ὅτι ἓν τὸ ὄν, καθάπερ Μέλισσός φησιν.* Idem primo Physicorum ***): *ὅμοιον δὴ τὸ σκοπεῖν εἰ οὕτως ἕν, καὶ πρὸς ἄλλην* 461
θέσιν ὁποιανοῦν διαλέγεσθαι τῶν λόγου ἕνεκα λεγομένων. Ita tamen meam sententiam propono, ut eam Turnebi sententiae non anteponam.

CAPUT XIII.

T. Lucretii locus de noctibus serenis, alter item Plinii. Lucubrare quando optimum. Kalendis Ianuarii quid fieri solitum. Marcelli Cervini et Gul. Sirleti Cardinalium laus.

Lucretius libro primo †) cum ostendisset summam difficultatem esse in philosophia Latino sermone explicanda, ut studium suum Memmio magis commendaret, adiecit:

Sed tua me virtus tamen et sperata voluptas
Suavis amicitiae quemvis efferre laborem
Suadet, et inducit noctes vigilare serenas.

Quibus in versibus non iniuria quaeri potest, cur *serenas* potissimum *noctes vigilare* se dicat. Neque enim perpetuum illud epitheton est: neque maius negotium videtur vigilare noctes serenas, quam obscuras et caliginosas. Sed certe, hieme ut quasdam noctes serenas esse fateamur,

— positas cum glaciat nives
Puro lumine Iuppiter ††):

*) Advers. lib. XX. cap. 20.
**) cap. 9.
***) cap. 2.
†) v. 147 sqq.
††) Horat. Od. III. 10, 7. ubi vulgo nunc legitur: *ut glaciet nives puro numine.*

pleraeque tamen nimbosae ac ventosae et turbidae sunt. At aestate prope omnes serenae et breves et multa luce suffusae. Cum igitur hieme propter longitudinem noctium homines studiis dediti et vesperi lucubrare, et mane, multo ante auroram radiorum ardentum indicem, librum cum lumine poscere soleant: aestate tamen non multi reperiuntur, qui non illas breves ac contractas noctes integras dormiant: idem veteres videlicet factitabant: neque antelucanam lucubrationem fere incipiebant, nisi sub finem autumni. Iuvenalis *):

— — — at nunc
Post finem autumni, media de nocte supinum
462 *Clamosus iuvenem pater excitat: Accipe ceras,*
Scribe puer.

Erat quidem in consuetudine positum, ut de mense Augusto Vulcanalibus lucubrare inciperent: sed id tantum *ἀφοσιώσεως χάριν* plerique faciebant: eodem plane modo, quo Kalendis Ianuarii suas quisque artes modice attingebant auspicandi caussa. Ovidius **):

Quisque suas artes ob idem delibat agendo:
Nec plus quam solitum testificatur opus.

Ita Plinius iunior illum parcissimum temporis dispensatorem, avidissimum librorum helluonem, avunculum suum, qui mihi videtur prope tot horas legisse aut scripsisse, quot vixit: eum igitur laudans ***), *lucubrare*, inquit, *a Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi caussa, sed studendi.* Negat eum ita fecisse, ut ceteri solebant, qui tunc dicis tantum caussa incipiebant lucubrare, ac deinde id differebant ad finem autumni: cum

Iam Phoebus breviore via contraxerat ortum
Lucis, et obscuri crescebant tempora somni:

at illum vero ac serio a Vulcanalibus incipere solitum. Lucretius igitur se, dum munus illud suum Memmio concinnat, ait vigilare et lucubrare non hieme tantum, quod omnes faciunt, sed etiam, quod paucissimi, aestate, cum serenae plerumque eunt noctes. Eodem prope modo commendat Cicero Bruto libellum Paradoxorum. *Accipies igitur*, inquit †), *hoc parvum opusculum elucubratum his iam contractioribus noctibus.* Hoc ego, quod mihi sane acute atque ingeniose animadversum videtur, non ut meum profero: sed ut acceptum ab illo vivo ac spirante museo, Gulielmo Sirleto Cardinali, *οὗ καὶ ἀπὸ γλώττης* non melle tantum, sed ambrosia dulcior manat oratio ††). Atque is hoc se olim audivisse dicit ab eo, quem ipse praecipue colebat, cuique merito

*) Satir. XIV. 189 sqq.
**) Fast. I. 169.
***) Epist. III. 5, 8.
†) Prooem. Paradox. §. 5. ubi scribitur *lucubratum*.
††) Cf. supra ad lib. XV. cap. 1.

carissimus erat, Marcello Cervino *), Pontifice maximo, cuius sanctissimi et eruditissimi viri longiore pontificatu Deus vitiis nostris offensus indignos esse nos iudicavit.

CAPUT XIV. 463

Virgilium, quod neque Homeri, neque Ciceronis meminerit, ingratum videri.

Καὶ τόδε Φωκυλίδου **), id est, eiusdem illius Sirleti, a quo discere potest quisque et quantum cupit et quantum capit. Ita sacrum illud os uberem perpetuo rerum scitu dignissimarum copiam fundit. Praestantissimus Latinorum poëtarum Virgilius videri non immerito potest duorum summorum virorum gloriae invidisse, Ciceronis et Homeri. Nam cum tres poëtas sibi praecipue proposuisset ad imitandum, Theocritum in Bucolicis, Hesiodum in Georgicis, Homerum in Aeneide, duorum quidem priorum mentionem utcunque fecit. Nam et *Sicelidas Musas* invocavit ***), et illo versu aperte significavit Theocritum †):

Prima Syracosio dignata est ludere versu
Nostra nec erubuit silvas habitare Thalia:

Hesiodum autem illo loco ††),

— *Hos tibi dant calamos, en accipe, Musae,*
Ascraeo quos ante seni, quibus ille solebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos:

et rursus illo †††),

Ascraeumque cano Romana per oppida carmen.

At Homeri, cui tam multa debebat, quem prope totum compilarat, nulla usquam mentio. Quin etiam cum odoratum illud lauri nemus describeret *), in quo felices agebant *pii vates et Phoebo digna locuti*, Musaeum ante omnes collocat, Homerum ne nominat quidem. Neque in Ciceronem aequior:

Excudent, inquit **), *alii spirantia mollius aera,*
Orabunt caussas melius:

cum tamen Cicero hanc gloriam Graecis praeripuisse crederetur. Apertius autem libro octavo ***), cum Catilinam appellasset,

---

*) Is anno 1554. a mense Martio ad Aprilem Pontificatum gessit, sub nomine Marcelli II. Faesi.

**) Haec verba praemittuntur reliquiis Phocylidis in Gnomicis poetis Graecis. Vid. edit. Schaeferi pag. 125 sq. ubi *Φωκυλίδεω*. Cf. Mur. Schol. in Cic. Philipp. Opp. Tom. II. pag. 994. Faesi.

***) Eclog. IV. 1.

†) Eclog. VI. 1.

††) Eclog. VI. 69.

†††) Georg. II. 176.

*) Aeneid. VI. 658—667.

**) Aeneid. VI. 848 sq.

***) v. 668 sq.

464 *— et te Catilina minaci*
Pendentem scopulo furiarumque ora trementem:

cuius invidiae fuit, statim ad Catonem transire: de Cicerone, cuius virtute pestis illa patriae oppressa erat, verbum nullum facere? Cuius ornandi nulla certe iustior esse potuit occasio. His argumentis fateor vix videre me, quid pro Virgilio responderi queat *).

CAPUT XV.

Xenophontis e tertio Anabaseos locus correctus et explicatus.

Luculenta est Xenophontis oratio, qua libro tertio Anabaseos **) milites cohortatur, ne concidant animis ***), etiamsi multis magnisque difficultatibus conflictentur: eas enim omnes posse animi praesentia et virtute superari. Summo autem artificio facit, ut eas singulas proponat ac refutet, quae universae debilitare atque infringere illorum animos poterant, singulae faciliores ad superandum videntur. Atque a diis quidem exorditur, eosque ait suis quidem, qui iurisiurandi fidem servarint, aequos ac propitios, barbaris autem, qui eam pro nihilo putarint, saevos et infensos fore. Deinde autem proponit eis maiorum exempla, qui parva manu magnas saepe barbarorum copias fuderant. Addit, ne ipsos quidem parum dignos esse maioribus, cum superioribus diebus, congressi cum ingenti eorundem barbarorum multitudine, nullo eos negotio profligarint. Quod cum fecissent pro Cyri imperio ac potentia dimicantes, multo alacrius idem facere oportere, cum vita et salus ipsorum agatur: cumque praeterea experimento cognoverint ignaviam barbarorum, cuius antea periculum non fecerant. Neque quod a quibusdam deserti essent, quibus sociis et adiutoribus Cyro vivente utebantur, idcirco eis pertimescendum: quod illi etiam in victoria fugae auctores ac principes fuissent: cuiusmodi homines in hostium castris, quam in suis videre praestet. Nam quod ipsi equitatu careant, quo hostes abundent: equos nihil aliud hostibus praestituros, quam faciliorem ac celeriorem fugam. Neque equos pugnare, sed
465 homines: eosque ipsos terrae solo, quam equi dorso firmius et tutius niti. Iam si ad dimicandum quidem prompto et alacri, inquit, animo estis, sed illud vos angit, quod neque Tissaphernem amplius itineris ducem habebimus, neque rex nobis vendi amplius iubebit ea, quae ad victum necessaria sunt: cogitate, quanto meliores itineris duces futuri sint captivi quam Tissaphernes: et utrum optabilius sit, magna vi pecuniae, qua plerique nostrum tenuiter instructi sunt, paucos cibos mercari, an arbitratu suo pinguem et rebus omnibus abundantem hostilem agrum diripere

*) Virgilium defendit Heynius ad Aen. VI. 666.
**) cap. 2. §. 10—23.
***) Sic Hirtius locutus est B. G. lib. VIII. cap. 19.

ac depraedari *). Quodsi haec quidem meliora esse sentitis, sed flumina ne vobis obstent veremini, scitote ea, quo quis propius ad eorum fontes et capita accesserit, eo facilius posse transiri. Haec omnia breviter proposui, ut ex ipsa orationis serie magis intelligatur, id, quod sequitur, depravatum esse. Legitur autem etiam in optimis libris hoc modo: *Εἰ δὲ μήθ' οἱ ποταμοὶ διήσουσιν, ἡγεμών τε μηδεὶς φανεῖται, οὐδ' ὣς ἡμῖν γε ἀθυμητέον* **). Quae ita vertit Romulus: *Sed esto, obstent nobis flumina, neque duces nanciscamur: non tamen idcirco animum despondere debemus.* Ego vero, quid verba illa significent *μήθ' οἱ ποταμοὶ διήσουσι*, non video: non significare id, quod Romulus putavit, plane video. Ac ne longum faciam, ita apud Xenophontem legendum censeo: *Εἰ δὲ μήθ' οἱ ποταμοὶ διείρξουσιν, ἡγεμὼν δὲ μηδεὶς φανεῖται, οὐδ' ὣς ἡμῖν γε ἀθυμητέον*, ut sit sententia: *Quod si videtis fore, ut ne flumina quidem itineri nostro obstatura sint: sed illud veremini, ne dux itineris nullus existat: ne sic quidem animis concidere debemus.* Cur autem sic quoque bene sperare debeant, statim subiicit. Sed ita legendum, ut dixi, constare opinor ex iis, quae antecesserunt. Sunt enim illa plane his gemina: *Εἰ δὲ ταῦτα μὲν γιγνώσκετε, ὅτι οὕτω κρεῖττον, τοὺς δὲ ποταμοὺς ἄπορον νομίζετε εἶναι.* Et paulo supra: *Εἰ δὲ δὴ τὰς μὲν μάχας θαῤῥεῖτε, ὅτι δ' οὐκ ἔτι ἡμῖν Τισσαφέρνης ἡγήσεται, οὐδὲ βασιλεὺς ἀγορὰν παρέξει, τοῦτο ἄχθεσθε.* Quae qui diligenter inter se contulerit, spero fore, ut mihi assentiatur.

CAPUT XVI.

*Gregorii Nazianzeni loci duo, partim e Luciano, partim ***) ex Aristophane expressi.*

Scitum est notare et animadvertere, quomodo prisci illi ecclesiae Patres, quorum et pietas ac sanctimonia, et eruditio atque elo- 466
quentia admirabilis fuit, e profanis scriptoribus accepta multa in meliores usus converterint: ut nos quoque ad illorum exemplum studia nostra dirigere ac conformare conemur. Quapropter proponam duos locos, in quibus Gregorius Nazianzenus, de cuius laudibus mihi tacendum puto: tum quia notissimae sunt, tum quia nullum tam sublime verborum genus reperire possum, quod non longe infra ipsius dignitatem iaceat: is igitur in oratione et eo qui laudat, et eo qui laudatur dignissima, qua Magni Basilei †) laudes depraedicat ††), duos impuros quidem, sed di-

*) Compositum hoc cadentis est Latinitatis.

**) Cf. Not. in Xenoph. Opp. Tom. III. pag. 608. Sed recte haec scriptura usque adhuc retenta est; *διήσουσιν* est a *διΐημι*. Et Amasaeus sensum horum verborum bene expressisse videtur. Faesi. — L. Dindorfius paucorum librorum auctoritatem secutus legit *διοίσουσιν*.

***) Pro *partim* ... *partim* melius scriptum esset *alter* ... *alter*. Faesi.

†) Supra lib. X. cap. 11. lib. XIV. cap. 7. dicitur *Basilius*.

††) Vid. supra ad lib. XVII. cap. 12.

sertos scriptores imitatus videtur. Principium enim divinae illius orationis hoc est *): *Ἔμελλεν ἄρα πολλὰς ἡμῖν ὑποθέσεις τῶν λόγων ἀεὶ προτιθεὶς ὁ μέγας Βασίλειος*, et quae sequuntur. Eodem autem modo exorsus in Demonacte laudando Lucianus **): *Ἔμελλεν ἄρα μηδὲ ὁ καθ' ἡμᾶς βίος τὸ παντάπασιν ἄμοιρος ἔσεσθαι ἀνδρῶν λόγου καὶ μνήμης ἀξίων*: ut fortasse non longe a vero aberraturus sit, si quis sanctissimum eundemque eloquentissimum virum a summe impio, sed culto tamen ac polito scriptore, aliquid sumpsisse credat. Alter quidem locus, quem ex eadem oratione subiiciam, ex Aristophane manifesto expressus est. Nam cum inveheretur Gregorius in pravam quandam consuetudinem, quae iam tum in ecclesiam irrepserat, utinamque ad aetatem nostram non pervenisset, ut homines in ecclesiasticis muneribus nunquam exercitati, quique nullum in inferioribus ordinibus sui periculum fecissent, primo statim pedatu ***) per gratiam et malas artes ad summum in ecclesia episcoporum munus promoverentur †): probari sibi ait nauticam legem, quae gubernatores futuros prius diu remigare ac deinde proretas esse iubet, quam eis in puppi sedere et clavum tenere permittat. *Ἐπαινῶ*, inquit ††), *τὸν νηΐτην νόμον, ὃς τὴν κώπην πρότερον ἐγχειρήσας τῷ νῦν κυβερνήτῃ, κἀκεῖθεν ἐπὶ τὴν πρῶραν ἀγαγὼν καὶ πιστεύσας τὰ ἔμπροσθεν, οὕτως ἐπὶ τῶν οἰάκων καθίζει, μετὰ τὴν πολλὴν τυφθεῖσαν θάλασσαν καὶ τὴν τῶν ἀνέμων διάσκεψιν*. Aristophanis autem sunt haec ex Equitibus †††):

Ἐρέτην χρῆναι πρῶτα γενέσθαι, πρὶν πηδαλίοις ἐπιχειρεῖν,
Κᾆτ' ἐντεῦθεν πρωρατεῦσαι, καὶ τοὺς ἀνέμους διαθρῆσαι,
Κᾆτα κυβερνᾶν αὐτὸν ἑαυτῷ.

467 Notat autem et Theon *) in scholiis ad eum Aristophanis locum, ex eo illa Gregorium, quem tamen nominatim non appellat, hausisse. Videlicet ut apes etiam ex amaris herbis ac floribus educunt aliquid, quo ad mel conficiendum utantur: sic et talia ingenia etiam ex improbissimis scriptoribus aliquid, quod prosit, excerpunt.

---

*) pag. 770. ed. Paris. 1778.

**) Tom. II. pag. 374. ed. Reitz.

***) Plautinum est dicendi genus Cistell. II. 1, 50. *nisi tertio pedatu omnes efflixero.*

†) Scioppius Rhetor. Exerc. pag. 17. [cf. idem de stilo histor. pag. 129. ed. Fabri.] tanquam novum loquendi genus reprehendit, *ad episcopi munus promoveri.* Certe ante Plinium et Suetonium nemo sic locutus reperitur. D. R. — Vid. Nolten. pag. 1675. F. A. Wolf. ad Cic. Orr. IV. pag. 158. Friedemann. — Quod argenteae aetatis scriptores novo modo dixerunt, *in ordinem*, *ad munus promovere* aliquem, id nostris Ciceronibus ita placuit imitari, ut ex horum ratione candidati adeo *in doctores* promoveantur. Cf. Eichstad. Deprecat. Latinitat. Academ. pag. 9. Fr. — Cf. Krebsii Antib. pag. 391.

††) pag. 791. C. Orat. XLIII. (al. pag. 335. B. Orat. XX.). Ibi Faesius bene vidit scribendum esse *ἐγχειρίσας* pro *ἐγχειρήσας*.

†††) v. 542 sq.

*) Vid. Ruhnk. supra ad lib. XV. cap. 5.

CAPUT XVII.

Virgilii IV. Aeneidos locus non recte a Servio explicatus.

Mirificus homo interdum est Servius in sensis Virgilii explicandis: et quamvis inter Grammaticos merito semper habitus est primae classis; est tamen, ubi de tuenda illa opinione non nimis sollicitus videtur. Vel hos ex quarto Aeneidos *) versus, quibus Dido verens, ne soror sua ex illo immoderato retinendi Aeneae studio, suspicaretur fore id quod evenit, ut ipsa eius abitum ferre non posset, ita eam affatur:

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
Et perferre, soror, potero:

eos igitur versus quam absurde interpretatur? Hanc enim sententiam illorum esse dicit: *Si scissem abiturum Aeneam, non tantum diligerem. Si non dilexissem, minus dolerem. Si potui autem, pro, si potuissem* **)*: et sic est dictum, ut*

Omnia praecepi atque animo mecum ante peregi ***),

ac si diceret, nihil mihi novum contingeret. Haec Servius: quibus vix a sententia Virgilii excogitari posse quicquam alienius puto. Ego hoc Didonem sentire existimo: Non est, quod metuas, soror, ne ego hunc etsi acerbissimum dolorem, si se obduret Aeneas, perferre non possim. Cum enim eum dolorem sperare, id est, exspectare potuerim, neque me ipsa illius iam iamque imminentis exspectatio ad quidquam in me durius consulendum adegerit: quam acerbitatem forti animo exspectare potui, eandem magno ac forti animo, si necesse fuerit, perferam. Sed tamen ne ullam eius retinendi rationem intentatam 468
relinquam; tribue hoc mihi, ut ad eum adeas, eique, si potes, persuadeas, ut discessum suum usque eo saltem differat, dum tempestas commodior sit ad navigandum. Neque vero leve argumentum est, quo utitur Dido, ut ostendat se dolori perferendo fore, quod eius exspectationem tulerit. Metus enim imminentium acerbitatum vehementius interdum homines afficit, quam ea ipsa, quae timentur, ubi postea contigerunt. Pueros videmus in verberum metu nusquam quiescere, nusquam consistere, velle patriam et parentes relinquere, qui tamen postea verberati conquiescunt. Vidi ego patrem, qui, cum aegrotantis filii prope deploratam salutem esse a medicis audiisset, alligandus fuit, ne sibi manus adferret. Idem hodie multos iam annos filio superstes et vivit et hilare vivit. Ita plerumque, quae ne eveniant, horrescimus, ea cum evenerunt, acquiescimus. Qua de re elegantissima dispu-

---

*) v. 419 sq.

**) Vid. Virg. ed. Georg. Fabricii c. comment. Donati et Servii Basil. 1551. pag. 411. In edit. Basil. illud *pro* deest; ed. Genev. 1656. omnia alio ordine exhibet et corrupte: et sic etiam ed. Alb. Lion. Tom. I. pag. 289. Faesi.

***) Aeneid. VI. 105.

tatio est apud Xenophontem libro tertio de institutione Cyri *). Qui igitur imminentis mali exspectationem fortiter tulit, is id quoque ipsum, quod metuitur, fortiter laturus videtur. Et hoc argumento utitur Dido.

CAPUT XVIII.

Hecyrae Terentii locus exponitur. Denati hiatur expletur.

Terentianus Laches, cum praesentiam uxoris et suam filio et nurui odiosam esse credens rus cum ea migrare statuisset,

odiosa, inquit **), *haec est aetas adolescentulis.*
E medio aequum est excedere; postremo iam nos fabulae
Sumus, Pamphile, senex atque anus:

ubi vere et recte Donatus ait, eum allusisse ***) ad principium fabularum, quae puerulis narrari solent: quarum pleraeque ita incipiant. Animadverti autem tale quiddam extare et apud Aristophanem †), *μῦν καὶ γαλῆ*, ubi etiam Theon ††) notat, plerisque fabulis earum, quae domi narrari solerent, hoc esse principium:
469 *Γέρων καὶ γραῦς*, et tale esse illud Platonis in Phaedro †††): *Fuit olim quidam formosus puer.* Neque ab his abludit illud ex Andria *),

Atticus quidam olim navi fracta.

Itaque Simo, qui omnia illa ficta esse autumaret, *Fabulam*, inquit, *inceptat.* Sed et, nisi me valde fallit animus, apud Donatum hoc loco ea ipsa Graeca verba legerentur, nisi librariorum inscitia obstitisset. Nunc enim ita legitur: *Haec duo nominavit — caput indicat et inceptionem huiusmodi fabularum* **). At in quibusdam veteribus hoc modo: *Haec duo nomina* — CAPUS *indicant inceptionem huiusmodi fabularum.* Ego in illa lacuna puto fuisse *ΓΕΡΩΝ ΚΑΙ ΓΡΑΥΣ*. Cum autem P Latinum eandem formam habeat quam Graecorum *rho*, si quis duarum tantum litterarum ordinem mutet, ex illo CAPUS faciet *ΓΡΑΥΣ*. Ita omnia perspicua erunt. At illi fecerunt ex GAPUS primum CAPUS, deinde CAPUT. Nos vero hic concludamus hoc caput.

---

*) cap. 1. §. 23 ad 25.

**) Hecyr. IV. 3, 13. Ed. Bentl. melius: *E medio aequum excedere est; postremo nos iam fabula. Sumus, Pamph.* etc.

***) Hac significatione verbum *alludere* semel legitur ap. Valer. Max. lib. III. cap. 7. ext. 4. Mallem scripsisset Muretus *respexisse*. Vid. Krebs. Antib. pag. 103.

†) Vesp. v. 1182. *οὕτω ποτ' ἦν μῦς καὶ γαλῆ.*

††) Vid. Ruhnk. supra ad lib. XV. cap. 5.

†††) pag. 237. B. St. *ἦν οὕτω δὴ παῖς, μᾶλλον δέ μειρακίσκος, μάλα καλός.*

*) V. 4, 20 et 22. Cf. I. 23, 6. De verbo *abludere* vid. ad lib. I. cap. 15.

**) Nunc legitur: *Haec duo cum nominavit, caput indicat et inceptionem* cet.; et sic iam edit. Basil. 1531. Faesi.

CAPUT XIX.

Si telum manu fugit, *e XII Tabulis, ab Homero desumptum, ut et philosophiae definitio. Hadriani Turnebi laus* *).

Si telum manu fugit. His verbis in lege XII. emissi teli significata erat imprudentia, ut in tertio de Oratore **) scriptum est. Quae tralatio cum a Crasso tantopere commendetur, egoque eam a patre eloquentiae Homero fluxisse animadverterim: facturus operae pretium videor, si id indicarim. Ille igitur libro Iliados quinto ***) Diomedis cum Phegeo, Daretis filio, pugnam describens, cum priorem ictum Phegei irritum fuisse dixisset, subiicit, non idem Diomedi evenisse, neque ei irritum telum manu fugisse, sed defixum esse in pectore Phegei:

Τοῦ δ' οὐχ ἅλιον βέλος ἔκφυγε χειρὸς,
Ἀλλ' ἔβαλε στῆθος μεταμάζιον.

Sic et Iliados octavo †) dicit habenas fugisse e manu Nestoris:

Νέστορα δ' ἐκ χειρῶν φύγεν ἡνία σιγαλόεντα. 470

††) quod ita reddidit vetus poëta Livius †††):

Mea puera, quid verbi ore profugit tuo?

Attexam huic observationi aliam valde dissimilem: quidni enim mihi quoque *Τουρνεβίζειν* aliquando liceat? utinam quidem vere ac serio possem. Sed ut qui divinas Aristotelis ac Platonis *) virtutes imitari non poterant, huius gibbum, illius quoddam oris in loquendo vitium imitabantur, ut aliqua saltem in re tantorum virorum similes essent: ita ego, quando ad illam infinitam multiplicis doctrinae copiam, quae in Turnebo fuit, adspirare non ausim, licentiam quandam illius in dissimilibus rebus coniungendis hoc loco imitabor. Veteres igitur Critici **), qui omnia, quae

---

*) Cf. annotata ad lib. IV. cap. 20.

**) cap. 39. §. 158. Cf. Topic. cap. 17. §. 64.

***) v. 18 sq.

†) v. 137.

††) Ante haec verba in Editione Augustana excidit Homericum, *ποῖος σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων;* D. R. — Faesio iudice, quae exciderunt, ex lib. IV. cap. 20. edit. princ. sic suppleri possunt: *Non dissimili autem modo effugere dicunt ea verba, quae parum considerate proferuntur. Homerus* (Odyss. I. 64. al.):

Τέκνον ἐμὸν, ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων;

quod ita reddidit cet.

†††) in Odyssea ap. Priscian. Vol. I. pag. 247. ed. Krehl. ubi legitur:

Mea puera, quid verbi ex tuo ore supra fugit?

Hermannus Elem. Doctr. metr. pag. 618. scribendum esset dicit:

... mea puera,
Mea puera, qui verbi ex tuo ore subterfugit?

Osannus Analect. crit. pag. 35.

Mea puer, mea puer, quid verbi ex tuo ore profugit?

Cf. eundem in Addend. ad h. l.

*) Cf. supra lib. X. cap. 10.

**) Vid. Eustathium ad Iliad. *E.* pag. 530, 5. Faesi.

a philosophis dicerentur, ab Homero manasse contenderent: ipsam philosophiae finitionem, quae a nonnullis eorum tradita est, Homericam esse dicebant. Diomedem enim *ἀλληγορικῶς* philosophum intelligi, cui Minerva omnem caliginem, quae mortales hebetat visus, ex oculis aufert, ut et deos et homines noscat*).

Ἀχλὺν δ' αὖ τοι ἀπ' ὀφθαλμῶν ἕλον, ἣ πρὶν ἐπῆεν,
Ὄφρ' εὖ γινώσκης ἠμὲν θεὸν ἠδὲ καὶ ἄνδρα.

Ex eo igitur loco sumpsisse illos, quod dicerent**), *philosophiam et divinarum et humanarum rerum scientiam esse.*

CAPUT XX.

Scriptores veteres, non recentes publice explicandos et sequendos. Quintiliani praefatio libri sexti emendatur.

Me puero magna cum cura exponebantur in scholis Institutiones oratoriae M. Fabii Quintiliani, accurati admodum et exquisiti rhetoris, neque quisquam satis bonus dicendi magister habe-
471 batur, qui non in illis vel praecipue auditores suos exercere solitus esset. Mutata postea ratio est: cumque annosis illis et ipsa vetustate venerandis arboribus neglectis succrevissent inutiles rami, iuventusque laboris fugitans***) insulsos quosdam libellos, et omnium prope liberalium artium et omnium philosophiae dispendiosa †) partium compendia pro pinguibus illis veterum latifundiis adamare coepisset, ex illo vidimus omnia

In peius ruere et retro sublapsa referri ††).

Neque ullum lapsis prope rebus certius remedium est, quam ut vetus illa consuetudo revocetur, et, expulsis istis novitiis indoctae arrogantiae magistris, a priscis illis, quos *endo caelo*, ut ita dicam, *merita locarunt* †††), vera et solida eruditio *) repetatur. Quod etsi, ut aetatis meae tempus est, vivo me eventurum sperare non audeo, posteris tamen, si quid mei ad posteros perveniet, contestatam opinionem meam relinquam: neque committam, ut ego quoque unus ex eo numero, qui vetustatem contemnunt, videri queam. Nunc eius quem nominavi rhetoris praefationem in librum sextum a quibusdam inveteratis librariorum erroribus vindicare conabor. Deplorat autem in ea homo disertissimus sane dolenter ac copiose uxoris et duorum filiorum

*) Iliad. V. 527 sq.

**) Vid. Cic. Tusc. lib. IV. cap. 26. §. 57. lib. V. cap. 3. §. 7.

***) Structura Terentiana, ex Phorm. IV. 3, 18. *fugitans litium.* Faesi.

†) Transpone sic: *partium dispendiosa.* D. R. — Sed ipsa vox *dispendiosus* rarior [semel legitur ap. Colum. II. 21.], et h. l. lusus caussa posita est. Faesi.

††) Virg. Georg. I. 200. Cf. Aeneid. II. 169.

†††) Vid. supra ad lib. XVII. cap. 11.

*) Vid. supra ad lib. XVII. cap. 11.

mortem: ex qua tantum hauserit doloris, ut se, nedum *) instituta studia persequi, etiam eis superstitem esse posse miretur. Sed de uxore haec ipsius verba sunt **): *Quae nondum expleto aetatis undevigesimo anno duos enixa filios, quamvis acerbissimis rapta fatis, felix decessit. Ego vel hoc uno malo sic eram afflictus, ut me iam nulla fortuna posset efficere felicem.* Paulo post autem de filiis ***): *Liberis tamen superstitibus oblectabar: et, quod nefas erat, sed optabat ipsa, me salvo, maximos cruciatus praecipiti via effugit.* Quae nullo modo inter se cohaerere, vel caecus aliquis viderit. Sed tota huius periodi posterior pars loco suo mota est: ad uxorem enim pertinet, legendumque hoc modo: *Felix decessit, et, quod nefas erat, sed optabat ipsa, me salvo, maximos cruciatus praecipiti via effugit. Ego vel hoc uno malo*, et cetera. Deinde, *Liberis tamen superstitibus oblectabar. Mihi filius minor quintum egressus annum, ut in* 472
malis agerem, prior alterum ex duobus eruit lumen. Sed hic quoque mendum subest: neque dubium, quin totum illud *ut in malis agerem* delendum sit. In meo vetere libro ita legitur: *Mihi filius minor quintum egressus annum in malis nec augere prior alterum e duobus eruit lumen.* Ex quo liquido perspicitur error librarii: qui quatuor voces, *in malis nec augere*, huc transtulerit e periodo, quae statim sequitur: *Non sum ambitiosus in malis, nec augere lacrimarum caussas volo.* Paulo post, ubi vulgo est *ostenderit*, liber meus habet *ostenderet*, haud dubie melius †). Et, ut quaedam leviora omittam, haec certe contemnenda non sunt. In vulgatis libris ita legimus ††): *Nam quo ille animo, qua medicorum admiratione mensium octo valetudinem tulit? ut me in supremis consolatus est? quam etiam deficiens, quamque non tunc ipsum illum alienatae mentis errorem circa solas litteras habuit?* At in meo praeclare: *Quam etiam deficiens, iamque non noster, ipsum illum alienatae mentis errorem circa solas litteras habuit?* Nihil pote elegantius. Illud enim *non noster* significat, eum iam in potestate mortis fuisse. Sequitur haud ita multo post †††): *Te omnium spe Atticae eloquentiae candidatum superstes parens tantum ad poenas amisi?* Quibus in verbis illud *Atticae* plane redundat ac friget. Liber meus pro eo habet *acutis:* unde non dubito, quin legendum sit *ac votis.* Supersunt adhuc quaedam, in quibus lima opus est,

---

*) Hunc verbi *nedum* usum exemplis tuetur Sciopp. de stil. hist. pag. 128. ed. Fabr. Faesi.

**) lib. VI. prooem. §. 4 et 6.

***) §. 6. Spaldingius ordinem horum non mutat, sed verbum *oblectabar* (pro quo alii *orbitabar*) inducendum iudicat, ita ut verba *liberis superstitibus* absolute posita sint. Faesi. — Exclusit verbum *oblectabar* Gernhardus, qui verborum transpositionem a Mureto factam inutilem esse monstrat. Deinde verba *ut in malis agerem* post Gesnerum ab omnibus editoribus omissa.

†) Hoc reiectum ab editoribus.

††) §. 11. Muretini libri lectio nunc recepta.

†††) §. 13. Gernhardus nihil mutavit, quem omnino vide ad h. l.

ut illud *), *Tum si qua minus fuerint effecta iis, quae levius afflicti coeperamus, imperitiae aut fortunae remittantur.* Illa *imperitia* huc ab imperito aliquo invecta est. Legendum simpliciter: *Fortunae remittantur.* Paulo post **): *Boni autem consulere nostrum laborem vel propter hoc certum est.* Liber vetus: *cecum est.* Ego lego: *aecum est,* ita enim scribebant pro *aequum,* ut *acam* pro *aqua.* Ad ipsum finem ita legitur: *Nos miseri, sicut facultates patrimonii nostri, ita hoc opus aliis paramus, aliis relinquemus.* Pro *paramus* lege ex auctoritate libri veteris *praeparabamus.*

---

*) §. 15. Spaldingius atque Gernhardus: *quae levius adhuc afflicti coeperamus, imperitanti fortunae remittantur.* Illud *imperitanti* Lochmannus coniecit, in libris *imperitiae aut,* quae verba cum Mureto delenda censet Gesnerus.

**) §. 16. *aequum est* nunc cum Mureto legitur, et in fine *praeparabamus.*

M. ANTONII MURETI
VARIARUM LECTIONUM
LIBER XIX.

CAPUT I.
De Baccho bimatre. Martialis versus reprehensus.

Mordacius fortasse quam iustius irrisit Martialis poëtam quendam, qui Iovem non patrem modo, sed et matrem Bacchi vocaverat: quod eadem ratione Semele quoque, ut ipsi quidem videtur, pater Bacchi vocari queat:

Qui potuit, inquit *), *matrem Bacchi dixisse Tonantem,*
Ille potest Semelen dicere, Prisce, patrem.

Neque enim eadem ratio est. Nam patris quidem proprium est, generare in alio, ut ex Aristotele **) didicimus: quod Semele neque fecerat, neque facere potuerat: matris autem, conclusum fetum visceribus suis fovere et suo tempore parere: quae omnia, ut quidem se habet fabula, praestiterat Iupiter. Itaque eleganter ingeniosissimus poëta Ovidius inter cetera epitheta, quibus Bacchum ornat, eum etiam *bimatrem* vocat ***): quod duas matres habuerit, Semelen et Iovem: unde et Graeci eum διϑυρον nominant. Extat et versiculus veteris cuiusdam poëtae Graeci †), qui ob id et masculum Iovis uterum, et ipsum Iovem Bacchi tum patrem tum matrem fuisse ait:

Ἄρσενι γαστρὶ λόχευσε πατὴρ καὶ πότνια μήτηρ.

Neque alia ratione Heraclides Ponticus ††) eundem Iovem Pal-

*) Epigr. V. 72. Pro *Prisce* legitur *Rufe.*

**) Hist. Anim. lib. I. cap. 3. de Generat. Anim. lib. I. cap. 20.

***) Metam. IV. 12.

†) Nonni, Dionysiac. lib. I. v. 7. ubi λόχευε vulgo scribitur. Graefius „fort. λόχευσε.“ De re cf. Creuzer. Symbol. et Myth. Tom. III. pag. 97 sq. ed. sec.

††) Allegor. Homer. cap. 21. pag. 73. ed. Schow. (in Galei Opusc. mythol. cet. Amstelod. 1688. pag. 438.). Sed libellus iste nunc Heraclidi vel potius Heraclito *Grammatico* tribuitur.

474 ladis et patrem et matrem vocat. Sed saepe Martialis, dum false aliquid et aculeate diceret, quam id iuste ac merito faceret, non curavit.

CAPUT II.

In Quintiliano poëtarum versus aliquot nitori suo redditi.

Apud M. Fabium libro octavo *) citatur versus veteris poëtae, quo quidem **) de Achillis morte ita quaerens inducitur:

Ferro anne fato virtus Argivum occidit?

Sed in antiquis quibusdam libris pro *virtus* legitur *metus*, in meo *moecus*. Ego una littera mutata legendum censeo *moerus*: ut expresserit Tragicus ille, quisquis est, illud Homericum ***) — *moeros* enim dicebant pro *muris*: ut in illo Virgilii †),

Dividimus moeros et moenia pandimus urbis.

Sic *moenire* pro munire, *coerare* pro curare in multis adhuc veteribus monumentis legitur. Emendabo de eodem oleo et opera ††) locos quosdam eiusdem rhetoris e capite tertio libri noni †††), in primisque versum veteris Tragici, qui hoc modo circumfertur:

*Quam magis aerumna viget, tam magis ad malefaciendum *) urget,*

cum legendum sit e vetere libro,

Quam magis aerumna urget, tam magis ad malefaciendum viget **).

475 Est enim trochaicus. Paulo autem inferius locus est mirabiliter deformatus hoc modo ***): *Ex Graeco vero translata vel Sal-*

---

*) cap. 6. §. 10. Vulgo *an fato*; *anne* Muretum metri caussa scripsisse videtur: *moerus* iam receptum. Cf. Ovid. Metam. XIII. 281. Faesi. — Gernhardus: *ferro non fato.*

**) An potius scribendum *quidam*? Faesi.

***) Lacuna, quae est in Editione Augustana, sic supplenda ex Iliad. *II.* 211. *Τοῖος ἄρ' Αἴας ὦρτο πελώριος, ἕρκος Ἀχαιῶν.* D. R. — Cf. Iliad. III. 229. al. inprimis autem Odyss. XI. 556. de eodem Aiace: *Τοῖος γάρ σφιν πύργος ἀπώλετο.* De scriptura *oe* pro *u* cf. Cic. de Legg. III. 4. Gell. N. A. II. 12. Faesi.

†) Aeneid. II. 234. Cf. X. 24.

††) Ciceronem in his imitatus est Muretus, qui Epist. ad Att. lib. XIII. ep. 38. init. *Ante lucem quam scriberem contra Epicureos, de eodem oleo et opera exaravi nescio quid ad te* cet.

†††) §. 15.

*) Hic et paullo post vitiose ante Faesium legebatur *maleficiandum.*

**) Sic etiam Spaldingius, qui tamen haec verba non esse veteris Tragici, sed ipsius Quinctiliani existimat, antecedens Virgilii schema hisce ad rectam rationem et simplicem membrorum ordinem reducentis. Faesi.

***) §. 17. Spaldingius legit: *vel Horatii (nam is maxime probat hoc) — Nec ciceris nec longae invidit avenae.*
Vid. Horat. Satir. II. 6, 83. Sallust. Iug. cap. 31. §. 1. ibique Kritzius.

lustii plurima: quale est, vulgus amat fieri: vel Horatii, Nam id maxime probat hoc Ciceronis. Et mutatio casus: ut, nec longe invidit avenae. Haec si quis, ut vulgo edita sunt, intelligere potuerit, idem bonus Sphingi interpres fuerit. In vetere libro ita legi: *Vel Horatii, N. I. S. P. Ciceronis nec longae invidit avenae.* Neque ulla dubitatio est quin ita legi debeat:

— — nec illi
Sepositi ciceris longaeque invidit avenae.

Paulo post *), ubi citatur versus Horatii,

Hunc et intonsis Curium capillis,

pro *intonsis* veteres libri habent *incomptis.* In eodem illo capite, ubi vulgo ita scriptum est **), *Hanc rerum coniunctam diversitatem Caelius μεταβολὴν vocat:* non *Caelius* in veteribus, sed *Caecilius* legitur. Recte: est enim *Caecilius rhetor*, cuius et hic ipse ***), et Plutarchus †) saepe meminit, et Dionysius Longinus principio elegantis illius Commentarioli περὶ ὕψους.

CAPUT III.

Athenaeus libro octavo saepius castigatus. Chrestomathia et Ecloga quid?

Et tam multa sunt in Athenaeo, quae elegantis ingenii homines ad ipsum legendum alliciant: et tam multa rursum, quae eis, ne voluptate illa pura ac liquida frui possint, impedimentum obiiciant; ut mihi gratiam ab eis initurus aliquam videar, si ex immensa quadam copia eorum, quae iam pridem in eum notavi, nonnulla interdum his libris inspergam: interea dum ab aliis melior et integrior illius editio adornatur. Hodie igitur, cum mihi ex octavo ipsius libro quiddam petendum esset, neque id tam facile, quam putaram, reperire possem, satius putavi totum librum percurrere, et in transcursu colligere, si qua essent, quae illius studiosis iucunda fore arbitrarer. Primum igitur in 476
historia, quae ex Posidonio affertur, de Tryphonis militibus subito incursu maris absorptis, ubi Sarpedonis milites re audita accurrisse dicuntur, cum vulgo ita legatur ††): *Καὶ οἱ περὶ τὸν Σαρπηδόνα ἀκούσαντες τὴν συμφορὰν, ἐπελθόντες τοῖς μὲν τῶν πολεμίων σώμασιν ἐφήσθησαν, ἰχθύων δὲ ἀφθονίαν ἀπηνέγκαντο, καὶ ἔθυσαν Ποσειδῶνι τροπαίῳ*, in veteribus pro ἐφήσθησαν legitur ἐφείστησαν, quod verbum nihil est: et quod qui-

*) §. 18. *intonsis* retinuerunt Spaldingius et Gernhardus. Vid. Hor. Od. I. 12, 41.

**) §. 38. *Caecilius,* quod teste Faesio iam edit. vet. a. 1580. exhibet, nunc receptum.

***) Inst. Or. lib. III. cap. 1. §. 16. lib. V. cap. 10. §. 7. al.

†) Vit. Demosth. cap. 3. pag. 847. A. et Dec. Rhetor. vit. pag. 833. C.

††) pag. 333. D ἐφήσθησαν nunc receptum, ἐφείστησαν Cod. Laur. ap. Dindorf. cuius vid. Praef. pag. V.

dam*) ex eo facere voluerunt *ἐφείσαντο*, ideoque dixerunt illos hostium corporibus pepercisse: non dubito, quin animadversuri sint lapsos esse se, si locum paulo diligentius inspiciant. Omnino autem vulgata scriptura hoc quidem loco verissima est, ut intelligamus, eos ex hostium interfectorum spectaculo voluptatem cepisse: sitque *ἐφήσθησαν* a verbo *ἐφήδομαι*. Nam *ἐφείσαντο* si quis legat, neque veteres libros habebit auctores, et ne sic quidem emendata fuerit oratio. Paulo post autem in narratione Hegesandri de admirabili quadam copia piscium, quae bis quotannis ex lacu Bolyce statis temporibus in flumen Olynthiacum influere dicitur, voces aliquot in excusis libris desiderantur. Quare totum locum, ut in veteribus extat, apponam**): *Κατὰ δὲ τὸν ἀνθεστηριῶνα καὶ ἐλαφηβολιῶνα λέγουσιν οἱ ἐπιχώριοι, διότι πέμπει ἡ Βολύη τὴν ἀπόπυριν Ὀλύνθῳ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον, ἀπέραντον πλῆθος ἰχθύων ἐκ τῆς λίμνης εἰς τὸν Ὀλυνθιακὸν ἀναβαίνειν ποταμόν. ἔστι δὲ βραχὺς, ὥςτε μόλις κρύπτειν τὸ σφυρόν. ἀλλ᾽ οὐδὲν ἧττον τοσοῦτον ἔρχεται πλῆθος ἰχθύων, ὥςτε τοὺς περιοίκους* et cetera. Quam multa omiserint librarii, et quid eis errorem obiecerit, etiam tacente me omnes vident. Sed et in iis, quae paulo infra***) citantur, e libro quinto Chrysippi *de voluptate*, omissae sunt per incuriam voces duae. Legendum enim *καὶ δυνάμεις βραστικὰς καὶ συνουσιαστικάς*. In Sardanapali epitaphio†), etsi veteres quoque libri habent *λέλυνται*, malim tamen *λέλειπται*. Improbi autem versus††), quibus Alexis homines ad intemperantiam cohortatur, trochaici duo sunt ita legendi et ita distinguendi:

Πῖνε, παῖζε· θνητὸς ὁ βίος· ὀλίγος ὁ ἐπὶ γῇ χρόνος.
Ὁ θάνατος δ᾽ ἀθάνατός ἐστιν, ἢν ἅπαξ τις ἀποθάνῃ.

Statim autem Sotionis fide citantur versus quidam eiusdem argumenti ex eiusdem poëtae Asotodidascalo: quam fabulam is, qui
477 loquens inducitur, negat se unquam vidisse, quamvis mediae comoediae dramata plus octingenta legerit, eorumque eclogas fecerit: ubi *eclogas* vocat *excerpta*†††) quaedam ex eis fabulis memoriae caussa, quae insigniora viderentur. Tales *eclogae*

*) ut Dalecampius (Dalechamp), cuius interpretatio Latina c. not. prodiit Lugd. 1583. Faesi.

**) pag. 334. E. Dindorfius cum Schweighaeusero *ἡ Βόλβη τὴν ἀπ. Ὀλύνθῳ, καὶ κατὰ τὸν κ. τ.*

***) pag. 335. D. Voces duae *καὶ συνουσιαστικάς* e pluribus Codd. nunc receptae; sed *βραστικάς*, quum omnes Athenaei libri et scripti et editi exhibeant *βρωτικάς*, Mureti operis videtur tribuendum esse.

†) pag. 336. A. *λέλυνται* editores, *λέλειπται* Tzetzes Chil. III. 457.

††) pag. 336. C. Versus sumti sunt ex fabula, cui nomen *Γυναικοκρατία*, quae alibi Alexidi tribuitur, Amphidi vero, quem paullo ante memorat Athenaeus, *Γυναικομανία*. Quare, inquit Dindorfius, aut in comici aut in fabulae nomine errasse videtur Athenaeus. In ipsis verbis distinctum et scriptum a Dindorfio: *θνητὸς ὁ βίος ὀλίγος οὑπὶ γῇ χρόνος· Ἀθάνατος ὁ θάνατός ἐστιν, ἂν ἅπ. τις ἀποθάνῃ.*

†††) Idem iam docuerat Turnebus Adversar. lib. IX. cap. 22. Faesi.

hodieque ex amissis Polybii et aliorum libris reperiuntur. Inde apud Ciceronem *eclogarii* *). Easdem et *χρηστομαθείας* vocabant: quales hodie extant ex Strabone. Et inde Cicero **) Turannium vocat hominem *χρηστομαθῆ*. Hoc non notassem, nisi alios ***) in eo lapsos esse vidissem. In eis autem ipsis versibus cum ita legatur †),

Τύρβαζε μανῆν. γαστρὸς οὐδὲν ἥδιον,

legendum puto,

Φόρβαζε, Μάνη. γαστρὸς οὐδὲν ἥδιον.

Manes servile nomen olim fuit. In eisdem, ubi vulgo est *ψύξει σὲ δαίμων*, melius videtur quod in veteribus legitur, *ψύξει σ' ὁ δαίμων*. Iam in illa parodia Chrysippi cum vulgo ita legatur ††), *Καὶ γὰρ ἐγὼ κακός εἰμι*, pro *κακὸς* in vetere libro est *κενός*. Ego autem legendum puto *κόνις*. Multa leviora omitto properandi studio, et laboris, ut verum fatear, vel odio vel taedio. Neque tamen illud omittam, quod in lepidissimis versibus, quibus parasitus, ut opinor, aliquis de divitibus quibusdam cupediariis conqueritur, qui excandefaciebant annonam, et ita purgabant macellum, ut nullum lautius opsonium aliis reliquum fieret; legendum est †††) *ἅπαντας ἀναπέπεικεν*, non, ut vulgo, *πάντας*: ita enim metri ratio postulat. Id si cui levius videbitur, quod ego quoque fateor, at hoc certe non omnino negligendum, postremi eorum versuum sententiam vulgo non satis intelligi. Nam illud, *Γάμοι δ' ἐκεῖνοι καὶ ποτοὶ νεανικοὶ ἦσαν* *), hoc significat, nuptialia convivia et adolescentum compotationes desiisse celebrari, ex quo illi divites omnia ad se trahere coeperant. Estque illud *ἦσαν* simile illi Catulliano **), *Sed haec prius fuere:* et illi Plautino ***), *Fuit Phronesium:* et illi Virgiliano †), *Fuit Ilium:* Et ut *τὰ ἐν μέσῳ* praeteream, in illo dicto Stratonici ††), *ἀκούετε ναοὶ*, iucunda allusio †††) est ad illam usitatam vocem, *ἀκούετε λαοί*, cuius lepos in Latino sermone sentiri non potest. Illud quoque praeteriens monebo, longe plurimos Machonis de

*) Epist. ad Att. XVI. 2. extr.

**) Epist. ad Att. I. 6.

***) ut P. Manutium, qui legens *χρησιομαθῆ* interpretatur *utilia discentem*. Faesi.

†) pag. 336. F. *Τύρβαζε, Μάνη* nunc receptum. Libri *μανῆν*. Verbum *φόρβαζε* corruptum, quamquam Muretum id consulto a *φορβή* formasse existimat Faesius. Paulo post Dindorfius *ψύξει σε δαίμων* retinuit.

††) pag. 337. A. *κακός* retentum.

†††) pag. 343. A. *ἅπαντας* nunc receptum.

*) Dindorfius dedit *ἐκείνοις* et *πότοι*.

**) Carm. IV. 25.

***) Trucul. I. 2, 91.

†) Aeneid. II. 325.

††) pag. 348. D.

†††) Hoc vocabulo abstinendum.

478 Stratonici dictis versus male vulgo pro soluta oratione accipi. Subiiciam autem et quae citantur e libro primo Chariclis περὶ τοῦ ἀστικοῦ ἀγῶνος *), ut in veteribus libris leguntur **): quoniam ea aliter ab aliis tentata video: Γυμνικοὺς δὲ ἀγῶνας, ἔφη, διατιθέτωσαν Ἠλεῖοι, Κορίνθιοι δὲ θυμελικοὺς, Ἀθηναῖοι δὲ σκηνικούς. εἴ τις τούτων πλημμελοίη, μαστιγούσθωσαν Λακεδαιμόνιοι, ἐπισκώπτων τὰς παρ' αὐτοῖς ἀγομένας μαστιγώσεις. In illa longa historia Diphili de piscibus, ubi ad Bacchum piscem ventum est, ita est in libris vetustis ***): Βάκχος εὔχυλος, πολύχυλος, εὔτροφος. Τράγος οὐκ εὔχυλος, ἄπεπτος, βρομώδης. At a vulgatis voces aliquot absunt. Sed et morosi illius senis, qui omnia sibi conformatis ad imminuendum nominibus appellari volebat, quod sibi eo modo minorem sumptum facere videretur, eius igitur verba ipsa quoque diminuta †) et decurtata vulgo leguntur. Legenda autem sunt hoc modo ††):

Ἐπεξαπάτα με, τοὺς μὲν ἰχθῦς μοι κάλει
Ἰχθύδι'. ὄψον δ' ἐὰν λέγῃς ἕτερον, κάλει
Ὀψάριον. ἥδιον γὰρ ἀπολοῦμαι πολύ.

In versibus autem, quos cantitabant, qui coronae stipem colligebant, et alia multa depravata sunt, et hic versus:

Θεοὶ, γένοιτο μετάπεμπτος ἡ κόρη,

cum legendum sit,

Θεοὶ, γένοιτο πάντ' ἄμεμπτος ἡ κούρη.

Ubi de verbo βαλλίζειν quaerit Ulpianus †††), qui verbum illud irridebat, ait emptum videri ἐκ γῆς σιβούρας. Quod qui interpretatus est *), *ex terra subulca*, equidem quid sibi voluerit, nescio: illud scio, legendum esse ἐκ τῆς Συβούρας. Cuiusmodi autem mulieres in Subura olim habitaverint, et quae illic tum vitae tum sermonis elegantia fuerit, nemini ignotum est. Paulo post autem una vocula corrupta, ne trochaicus Epicharmi intelligatur, impedimento est. Ita enim habent libri editi **):

Τὰ πρὸ τοῦ δύ' ἄνδρες ἔλεγον, εἰςαγὼν ἀποχρέω.

cum legendum sit,

479 Τὰ προτοῦ δύ' ἄνδρες ἔλεγον, εἷς ἐγὼν ἀποχρέω.

---

*) Legebatur ἀστεϊκοῦ. Correxit Faesius.

**) pag. 350. B. legitur εἰ δέ τις τούτων cet., quod Faesius tacite recepit.

***) pag. 356. B. Verba πολύχυλος ... εὔχυλος absunt a duobus libris. Deinde Dindorfius scripsit βρωμώδης.

†) Potius scribendum *deminuta*, et infr. Obss. Iur. cap. 14. *de eo deminuitur.*

††) pag. 359. C. F. Dindorfius cum Schweighaeusero: Ἰχθύδιον· ὄψον δ' ἂν λέγῃς cet. Versu seq. quod in libris suis Muretus invenit, πάντ' ἄμεμπτος, nunc receptum.

†††) pag. 362. A. Dindorfius ἐκ τῆς Συβούρας recepit.

*) Ante Ruhnk. male *Quod si int. est.* Tangit Dalecampium, ad quem etiam cap. extr. respicit. FAESI.

**) pag. 362. D. Mureti scriptura a Dindorfio recepta.

Unum si praeterea addidero, finem faciam. Desinere enim quam deficere malo. In parodia sane eleganti, quae ad ipsum finem libri legitur*), ita editum est:

κᾆτά τις εἶπε
Τῶν ξυμπινόντων, ἤδη σὺ τί οὐχ ὑπολύσει
Αὐτὸν, ὁ δ' ἄχθεται αὐτὸς ὁ θύων.

Quod mutilum esse qui non sentiat, nihil sentiat. Legendum autem hoc modo:

κᾆτά τις εἶπε
Τῶν ξυμπινόντων, ἤδη σὺ τί οὐχ ὑποπίνεις;
Οὐχ ὑπολύσεις σαυτόν; ὁ δ' ἄχθεται αὐτὸς ὁ θύων.

ὑπολύειν ἑαυτὸν est excalceare se. Xenophon Anabaseos libro quarto **), καὶ εἰ τὴν νύκτα ὑπολύοιτο. Longe aberravit a sententia, qui ita vertit: *Hunc iam cur a metu non liberas?* Neque tamen eum aut accuso aut insector, cum alia tam multa egregie praestiterit. Sed arduum ac difficile est, sine veterum librorum ope Athenaeum interpretari.

CAPUT IV.

Rectene Cicero Graecos reprehenderit, quod laborem et dolorem una voce πόνον appellare dixerit.

M. Tullius quamquam φιλέλλην et erat et haberi volebat, Graecorum tamen nationi nonnunquam subiniquus videtur: non tantum, ubi caussae serviens eorum fidem in testimoniis elevat, levitatem insectatur ***), instituta deridet: sed etiam cum Romanam linguam verborum copia non Graecae parem modo, sed etiam superiorem facit †): quod tam longe abest a vero, ut mihi ipsae chartae, in quibus id scriptum est, erubescere videantur. Quid? libro secundo Tusculanarum ††), cum Graecos negat sua lingua *laborem a dolore* distinguere, annon aperte calumniatur? Neque φιλόπονος est doloris amans, sed laboris. At πόνον interdum etiam *dolorem* vocant, et *laborare* dicunt eas corporis partes, 480
quae dolent. Non igitur idem et Latini faciunt? Unde igitur sunt illa †††)?

Laborat e dolore misera

et *),

Quae laborantes utero puellas.

*) pag. 364. C. Dindorfius lectionem Muretinam secutus distinxit Ἤδη σύ; τί οὐχ ὑποπίνεις;

**) cap. 5. §. 11.

***) Cf. Epist. ad Quinct. Fr. I. 1. Or. pro Flacc. cap. 11. §. 24. de Orat. lib. I. cap. 23. §. 105. Compositum *subiniquus*, quo usus est Muretus, veteres ignorabant.

†) Cf. Tuscul. lib. II. cap. 15. §. 35. de Fin. lib. I. cap. 3. §. 10. lib. III. cap. 2. §. 5.

††) cap. 15. §. 35.

†††) Terent. Andr. I. 5, 33. *Laborat e dolore, atque ex hoc misera sollicita est* cet.

*) Horat. Od. III. 22, 2.

et qui *laborat podagra* *), certe non ita laborat, ut Marius, cum aestu magno ducebat agmen. Sed cuius potius in hanc rem quam ipsius Ciceronis testimonio utamur? Eius igitur verba sunt e secundo de Finibus **): *Quos, dii immortales, ille, cum omnes artus ardere viderentur, cruciatus perferebat? nec tamen miser esse, quia summum id malum non erat, tantummodo laboriosus videbatur.* Nonne eum, qui maximo dolore cruciatur, *laboriosum* vocat? Videat ergo, si hoc nomine in Graecos volet esse durior, ne caussae suae securim talis ac tantus patronus infligat ***). Facere in eo quoque mihi videtur iniuste, quod accubationem epularem †) melius a Latinis *convivium*, quam a Graecis σύνδειπνον aut συμπόσιον nominari iudicat. Contra enim appellatio Latina habere quandam intemperantiae significationem videtur: quasi tum demum vivant homines, cum cibum capiunt, neque sit inter eos, praeterquam in epulis, ulla vitae communio. At Graeci *una vivere* dicent eos etiam, qui negotia sua inter se communicant, qui crebro una sunt, qui una militant, una philosophantur: convictum denique multis aliis in rebus quam in vino et epulis intelligent: non ut Latini, qui *convivere* ††), ut hoc verbo utar, eos demum dicunt, qui una tanquam ad idem praesepe pascuntur, quasi nihil sit aliud συζῆν quam συγχορτάζεσθαι †††). Elegantius illi, qui aliud esse viderunt una bibere, aliud una vivere. Itaque communionem epularum ab eo, ut Varro ait *), coagulo, quo convivia continentur, nominarunt: vitae coniunctionem ad alia graviora et magis seria reservarunt. Haec si cui confidentius dixisse adversus Ciceronis sententiam videbor, cogitet, quam multa ab eo adversus Platonem, Aristotelem, Theophrastum aliosque veteres dicta sint. Numquam haec vel dissentiendi vel ingenii exercendi libertas in litteris vituperata est.

481 CAPUT V.

Xenophontis locus quarto Anabaseos emendatus.

Apud Xenophontem libro quarto Anabaseos **) Graeci, quibus praeerat ipse Xenophon, cum in Armenia et multis aliis difficultatibus conflictati essent et paene obriguissent ac conglaciassent frigore, nivisque vi tantum non obruti ac sepulti forent; ignem

*) Martial. Epigr. I. 99, 1.

**) cap. 28. extr. Cf. Philipp. XI. 4. init.

***) Cic. pro Planc. cap. 29. §. 70. *Quam enim illi iudices ... graviorem potuerunt rei publicae infligere securim* cet. Cf. Or. pro Mur. cap. 24. init.

†) Cf. de Senect. cap. 13. §. 45. De forma *accubatio* vid. supra ad lib. VI. cap. 15.

††) Bis legitur hoc significatu apud Quinctilianum, Inst. Or. lib. I. cap. 6. §. 44. et lib. VII. cap. 3. §. 31. Kraft.

†††) Verbum simplex χορτάζεσθαι et adiect. σύγχορτος in Graecorum libris legimus, συγχορτάζεσθαι a Mureto novatum.

*) ap. Non. I. 115. pag. 28. ed. Merc.

**) cap. 4. §. 13. Ibi σύειον a recentioribus editoribus mutatum non est.

tandem construxisse dicuntur: cumque ad fovenda corpora oleum deesset, multis se ac variis chrismatis, quod ibi repererant, generibus perunxisse. *Chrisma* autem illud fuisse ait Xenophon *σύειον, καὶ σησάμινον, καὶ ἀμυγδάλινον ἐκ τῶν πικρῶν, καὶ τερεβίνθινον.* At cetera quidem genera non ignota sunt: e sesamo, ex amygdalis amaris, ex terebintho; unum, quod primo loco ponitur, plane absurdum videtur, *σύειον*, quod Romulus vertit *suillum liquamen*, eumque secutus unus ex eruditissimis huius aetatis *), hoc uno, ut opinor, loco fretus, chrismatis nomine etiam animalium adipem significari tradidit. Quid autem, quaeso, commune habet adeps suillus cum sesamino, amygdalino aut terebinthino chrismate? Nam ocreas quidem suas (si quas ex corio ocreas habebant) et calceamenta adipe suillo inungere ad ignem, ut ea mollirent, poterant: artus vero suos, cum suppeteret aliorum copia, tam tetro et tam spurco unguine illinere cuius turpitudinis fuisset? Equidem affirmare ausim, locum depravatum esse, et pro *σύειον* legendum aut *σούσινον*, ita enim vocabant liquorem ex lilio expressum, quem et *anthinon* Galenus vocat **): aut si cui libeat propius vulgatae scripturae vestigiis insistere, una litterula mutata *θύειον* ***), a thyia arbore, quam ob eximiam quandam odoris suavitatem summe a veteribus commendari notius est, quam ut confirmari debeat.

CAPUT VI.

Quinctiliani libro sexto de risu loci plurimi et emendati et explicati.

Maculosus est procul dubio Fabii locus e capite tertio libri sexti †), ubi de dictis Ciceronis ita scribit: *Utinam Quintus et
libertus eius Tiro, aut alius quisquis fuit, qui tres hac de re* 482
libros edidit, parcius dictorum numero indulsissent. Neque dubium est, quin legendum sit, ut in veteribus, *Utinamque libertus eius Tiro.* Neque enim libros illos quisquam unquam ad Q. Ciceronem retulit. Paulo infra eum locum haec in veteribus libris ita leguntur ††): *Affert autem summam rei difficultatem, primum, quod ridiculum dictum plerumque falsum est, semper humile, saepe ex industria depravatum. Falsum*, non, ut vulgo, *salsum:* neque quidquam verius, quam illic *falsum* legi oportere; ut et illud hoc modo †††): *Neque hoc ab ullo satis*

*) Turnebus ad Theophr. lib. de odor. pag. 20. l. 38. Opp. Tom. II. Faesi.

**) in Hippocr. Gloss. in v. *ἀνθινόν*, Tom. V. pag. 708. A. ed. Bas.

***) A *θυΐα* Graeci formarunt *θύϊνος*, Mureti *θύειος* nihili est.

†) §. 5. *Utinamque libertus eius Tiro* a Spaldingio receptum. Sic etiam edit. a. 1580. in marg. Cf. Macrob. Saturn. II. 1. De contrario errore cf. XI. 13. Faesi.

††) §. 6. Nunc *falsum* scribitur; deinde *hoc semper humile; saepe est ind. depravatum.*

†††) §. 7. Nunc legitur: *Neque enim ab ullo ... sed interdum quodam etiam* cet.

explicari puto, licet multi tentaverint, unde risus; qui non solum facto aliquo dictove, sed interdum quod etiam corporis tactu arcessitur. Hoc enim ipsum est, quod negat a quoquam satis explicatum, *Unde risus:* id est, quae sit risus origo. Sequitur paulo post *): *Erumpit enim etiam invitis saepe, nec fultus ope, nec vultus modo ac vocis exprimit confessionem, sed totum corpus vi sua concutit:* ubi tres illae voces, *nec fultus ope*, redundant. Barbara quaedam enunciatio effecerat, ut *nec fultus* pro *nec vultus* scriberetur. Quae corrupta scriptura fulta est postea ope alicuius, qui de suo addidit illud *ope.* Sic saepe *feritas* invasit in locum *veritatis: fenus* in locum *Veneris:* aliaque ad eundem modum. Quod autem subiungit, *ridiculo saepe maximarum rerum momenta verti*, concordat cum Horatio, cuius illud est **):

— — ridiculum acri
Fortius ac melius magnas plerumque secat res.

In eodem capite ita legendum est ***): *Et Catullus cum dicit,*

Nulla in tam magno est corpore mica salis,

non hoc dicit, nihil in corpore eius esse ridiculum. Vulgo detracta negatio Fabium ipsum ridiculum facit. Et, ut nonnulla praetermittam, in quibus ipse mihi nondum satisfacio, hoc certe ita legi debet †): *Ludere nunquam velimus: longeque absit propositum illud, potius amicum, quam dictum perdendi.* Male enim vulgo, *perdidi.* Omittam satis multa: spicilegio enim loci esse aliquid volo: duo tantum ex eodem capite notabo, quae mihi videntur minime negligenda. In editis libris legimus ††), *Em-*
483 *phasi Livius dixit, ferro cotem Attium Navium incidisse.* Et notum quidem est, historiam illam de cote a Navio incisa extare apud Livium libro primo. Sed quaero, quam tandem hic Fabius emphasim videat: aut quid omnino historia haec ad id quod hic agitur pertineat. Neque puto, id quemquam videre posse; nisi qui ita perspicax sit, ut id etiam, quod nusquam est, videat. In veteribus membranis meis hoc modo: *Emphasi A. Villius dixit, ferrum in cotem incidisse.* Hoc nec verius, nec melius quicquam. Subiungam †††) unum item locum: deinde iter hoc

---

*) §. 9. Praeter tria illa verba a Spaldingio et Gernhardo particula *etiam* eiecta. Paullo post pro *confessionem* Ruhnkenii editio perperam *confectionem.*

**) Satir. I. 10, 14.

***) §. 18. E Codd. ab editoribus scriptum: *Nulla est in corpore mica salis,* quae verba ex ipsius Catulli carminibus apud Quinctilianum temere correxit Muretus. Vid. carm. LXXXIV. (LXXXVI. ed. Doer.) v. 4. Negandi particula nunc recepta.

†) §. 28. Editores *laedere* pro *ludere,* deinde *perdendi* cum Mureto.

††) §. 69. Locus ab eruditis hominibus varie emendatus, vid. Gernhardus pag. 259. qui legendum esse putat: *Emphasi Iulius dixit, ferrum cotem incidisse.* Livii locus legitur lib. I. cap. 36.

†††) *Subiungere*, pro *addere*, non est Ciceronianum. Vid. Scioppium de stilo hist. pag. 160. D. R. — Nec magis veterum auctoritate niti existimo, quod sequitur, *iter dividere.*

dividam. Libri circumforanei ita habent *): *Seu fictis novis versibus. Simile est, quod παροιμία dicitur.* At meus recte et vere: *Seu ficti notis versibus similes: quod παρῳδία dicitur.* Hoc si quis forte non satis intelligit, consulat Athenaeum **).

CAPUT VII.

Male ominatis verbis uti. Horatius et Terentius illustrati. Versus Ennii numeris restituti.

Dixi alias ***) de consuetudine veterum addendi nonnunquam litteram D ad voces, quarum ultima littera vocalis esset, praesertim si sequeretur statim alia vox, quae a vocali inciperet: legendumque ideo apud Horatium, *maled ominatis Parcite verbis.* Cum autem et alii †) vidisse se testati sint, et ipse viderim vetustos quosdam libros, in quibus est *malen ominatis*, visum est, ut monerem, non tamen propterea legendum *male nominatis;* certe enim *nominare verba* nemo dixit, qui recte emendateque loqueretur: sed potius *malen ominatis.* Modo enim littera D, modo littera N ad vitandum hiatum utebantur. Sic cum rectum sit *atqui* et *alioqui*, sequente tamen vocali *atquin* et *alioquin* apud veteres saepe reperias. Et inde est illud Plauti ††):

O Callicles, o Callicles, o Callicles,
Qualin amico mea commendavi bona?

Et fuisse quandam earum litterarum mutuam functionem, ostendit 484
Donatus in illud ex Phormione †††),

Quia non rete accipitri tenditur, neque milvio.

Legitur, inquit, *et tennitur: habet enim N littera cum D communionem.* Et certe hodieque vulgus Tiburtium, Interamnatium et aliorum quorundam pro N D duplex N plerumque pronunciat. Hoc igitur non indignum visum est observatione. Sed quoniam paulo infra eum locum *) citat Donatus versus quosdam e sexto Satyrarum Ennii, quos prope integros in fabulam suam transtulerit Terentius, iique vulgo perturbati ac mendosi leguntur, describam eos ita, ut legendos puto. Sunt igitur hi **):

---

*) §. 97. Cum Mureto faciunt Spaldingius et Gernhardus, sed deinde ediderunt *quae παρῳδία* cet.

**) lib. XV. pag. 698. B. et passim. FAESI.

***) Vid. supra lib. XV. cap. 19.

†) ut Lambinus, qui etiam *nominatis* scripsit. FAESI.

††) Trinum. IV. 4, 2. Apud Muretum inepte legebatur *animo* pro *amico*, quod ex Plauto correxit Faesius coll. Mur. Schol. in Cic. Philipp. Opp. Tom. II. pag. 1005.

†††) II. 2, 16.

*) ad v. 25.

**) Vid. Ennii Fragm. ed. Hessel. pag. 189. cf. ibid. pag. 335.

Quippe sine cura, laetus, lautus cum advenis,
Exertis malis, expedito brachio,
Celsus, alacer, lupino exspectans impetu,
Quam mox alterius obligurrias bona:
Quid censes domino esse animi? pro divûm fidem!
Dum ille cibum tristis servat, tu ridens voras?

CAPUT VIII.

Phormio Terentiana e Demosthene illustrata.

Si quis eadem de re iterum iudicio experiri velit, notum est, eum exceptione rei iudicatae repelli: et inde ortum est illud, *Actum, aiunt, ne agas* *). Recteque id Terentianus Phormio Demiphoni obiicit his verbis **):

At tu, qui sapiens es, magistratus adi:
Iudicium de eadem caussa iterum ut reddant tibi:
Quandoquidem solus regnas: et soli licet
Hic de eadem caussa bis iudicium adipiscier.

Eodem enim iure Athenienses uti solitos, ut pleraque in iure civili Romano ab eis sumpta sunt, vel hic Demosthenis locus indicat ex oratione adversus Leptinem ***): *Οἱ νόμοι δὲ οὐκ ἐῶσι δὶς πρὸς τὸν αὐτὸν ὑπὲρ τὸν αὐτὸν οὔτε δίκας, οὔτ' εὐθύνας, οὔτε διαδικασίαν, οὔτ' ἄλλο τοιοῦτον οὐδὲν εἶναι:* et Andocides in oratione adversus Alcibiadem †): *ἄλλως τε καὶ τῶν*
485 *νόμων ἀπαγορευόντων δὶς περὶ τοῦ αὐτοῦ πρὸς* ††) *τὸν αὐτὸν μὴ ἐξεῖναι δικάζεσθαι.* Sed et quod subiicit Demipho, non necessario ducendam orbam ei, qui genere proximus sit: sed licere ei per legem, si id malit, dotis datione defungi, eiusdem oratoris testimonio confirmatur: apud quem ea ipsa lex extat in oratione adversus Macartatum †††): *Τὴν ἐπίκληρον τὸν ἐγγύτατα ἐκδιδόναι, ἢ αὐτὸν ἔχειν· ἐὰν δὲ μὴ ἔχῃ ὁ ἐγγυτάτω γένους, ἢ μὴ ἐκδῷ, ὁ ἄρχων ἐπαναγκαζέτω ἢ αὐτὸν ἔχειν, ἢ ἐκδοῦναι.* Neque vero illud temere dictum est,

abduce hanc, minas quinque accipe.

Ea enim pecunia constituta erat legibus, quam darent egentibus puellis, quo facilius elocarentur, qui eis proximi erant, si nollent eas ducere, ut Harpocration *) ex Dinarcho docet. Puto autem, haec nonnihil ad Terentium illustrandum pertinere.

---

*) Terent. Phorm. II. 3, 72. ibique Lindenbrogius.

**) Phorm. II. 3, 56. Bentleius *apiscier* pro *adipiscier*.

***) pag. 502, 1. ed. Reisk. pag. 453. §. 147. ed. Bekk. Vulgo legitur *ὑπὲρ τῶν αὐτῶν* (nam *ὑπὲρ τὸν αὐτὸν* ap. Mur. errore profectum), F. A. Wolfius et Bekkerus e Codd. *περὶ τῶν αὐτῶν*.

†) pag. 148. §. 9. ed. Bekk.

††) Praepositio abest ab editione Ruhnkenii.

†††) Demosth. pag. 1068, 5. ed. Reisk. pag. 314. §. 54. ed. Bekk.

*) in v. *Ἐπίδικος καὶ ἐπίκληρος* pag. 114. ed. Mauss. (Vol. I. pag. 69 sq. ed. Lips.).

CAPUT IX.

Plauti e Captivis versus e Graeco desumpti.

Saltare non hilaritatis modo est, sed immodicae et profusae cuiusdam hilaritatis. *Salire* autem ac *palpitare* videtur *cor* in maximo ac vehementissimo metu. Itaque venuste Tyndarus apud Plautum in Captivis, cum illum suum honestissimum dolum, quo herum ex servitute eduxerat, patefactum videret, iamque sibi magnum malum imminere auguraretur: cor suum obiurgat, quod in tanto periculo saltitet. Verba autem illius haec sunt, ut quidem in emendatis libris leguntur*):

Quin quiescis, dierectum cor meum? i, ac suspende te,
Tu sussultas, ego miser vix adsto prae formidine.

Verisimile autem mihi fit, effictum esse illum Plauti locum e vetere Comico Anaxandride, cuius hi versus citantur apud Athenaeum in illa pulcherrima parte libri XV. quam a me Lutetiae acceptam Gulielmus Canterus publicavit**). Sed versus Anaxandridae, de quibus dicere coeperam, hi sunt***):

ὦ πονηρὰ καρδία, 486
Ἐπιχαιρέκακον ὡς εἶ μόνον τοῦ σώματος,
Ὀρχῇ γὰρ εὐθὺς, ἢν ἴδῃς δεδοικότα.
O cor improbissimum,
Ut corpore ex toto unicum gaudes malis,
Salis enim, simulac timentem videris.

Paulo autem ante eos versus inepte scriptum est †): *κατὰ γὰρ τὰς ἐν τοῖς ψήφοις γινομένας ἀγωνίας πάλλεσθαι τὴν καρδίαν ἐπιδηλότατα συμβαίνει:* quae vitiosa scriptura imposuit etiam homini eruditissimo ††), qui nuper Athenaeum interpretatus est. Legendum autem *ἐν τοῖς φόβοις*. Ac libet, antequam manum de tabula tollam, emendare locum Xenophontis e Symposio †††), qui eodem in libro ab Athenaeo*) citatur, sed neque in optimis Xenophontis exemplaribus, neque apud Athenaeum emendate legitur: legendus autem est hoc modo: *Αἴγε μὴν γυναῖκες, ἄλλως*

*) III. 4, 103.

**) Nov. Lectt. lib. III. cap. 11. (lib. IX. cap. 1. post. edit.). Vid. Lazeri Diatr. de Vit. et Scr. Mur. Opp. Tom. IV. pag. 562 sq. (Vol. I. pag. 29. huius edit.) et Canteri Epist. ad Mur. Opp. Tom. I. pag. 463 sq. (Vol. II. pag. 80. huius edit.).

***) pag. 688. B.

†) pag. 687. F. Ibi *ἐν τοῖς φόβοις* nunc receptum.

††) Dalecampio. Faesi.

†††) cap. 2. §. 3. Bornemannus post Schneiderum edidit: *Αἱ μέντοι γυναῖκες, ἄλλως τε καὶ ἢν νύμφαι ... ὥςπερ ἡ Νικ. τοῦδε ... μύρου μὲν τί καὶ προςδέονται; αὐταὶ γὰρ τούτου ὄζουσιν.* L. Dindorfius: *μύρου μέν τι καὶ προςδέοντ᾽ ἄν· αὐταὶ γὰρ τ. ὄζουσιν.* Ap. Athenaeum sic scriptum legimus: *ἄλλως τε ἂν καὶ νύμφαι ... μέν τι καὶ προςδέονται; αὐταὶ γὰρ τούτου ὄζουσιν.* Vid. Bornemann. ad Xenoph. Conviv. pag. 62 sqq. In emendando hoc loco turpiter lapsus est Muretus.

*) pag. 686. E.

τε καὶ ὅταν νύμφαι τύχωσιν οὖσαι, ὥςπερ ἡ Νικηράτου τε τούτου καὶ ἡ Κριτοβούλου, μύρου μέν τι καὶ προςδέονται, ναύταις γὰρ ταὐτὸν ὄζουσιν.

CAPUT X.

Ciceronis Epistola I. ad Atticum locus contra Simeonis Bosii sententiam et emendatus et explicatus.

Qui eo sibi placent, quod antiquiores et meliores libros nacti sint, in eoque se iactant; ridicule mihi facere videntur. Neque enim magis ingenii aut eruditionis laus est, in bonum librum incidere, quam prudentiae, cum agrum fodias, reperire thesaurum. Et quanquam veteres libri multum opis afferunt ad optimos scriptores purgandos, non tamen in eo posita sunt omnia. Nam cum eorum nullus prope ita emendate scriptus sit, ut non multis erroribus scateat; saepe evenit, ut quod verum ac rectum est, non ex uno describendum sit, sed multis inter se collatis quasique mutuas operas tradentibus colligendum: in quo multos saepe falli videmus. Id puto nonnunquam contigisse Simeoni Bosio, quanquam homini erudito, ingenioso, diligenti, cuius opera et studio nuper Epistolae Ciceronis ad Atticum multo, quam prius, emendatiores prodierunt *). In ipso enim operis vestibulo, id
487 est, epistola prima libri primi, cum ad locum ab aliis frustra saepe tentatum, iamque prope depositum ac desperatum venisset; plurimum ille quidem ad illius emendationem et veteribus libris et ingenio fretus contulit: neque tamen eum persanavit, et a vera illius sententia, nisi me vehementer fallit animus, aberravit. Id num temere an secus **) iudicem, res ipsa indicium faciet. Dixerat Cicero, de iis, qui tunc consulatum peterent, Caesarem quidem certum putari; sed quis illius collega futurus esset, ambigi: Thermum enim cum Silano contendere: neque satis constare, utrius futura esset victoria. Addit deinde, suis rationibus maxime conducere, ut Thermus fiat cum Caesare: eum enim curatorem esse viae Flaminiae: quae absoluta magnam ei gratiam in vulgus conciliatura sit: ex quo consequitur, duras partes eius fore, qui cum ipso contendere voluerit. Quare sibi minime optandum esse, ut Thermus in annum suum recidat. Sed praestat Ciceronis verba recitare, ita ut a Bosio ingeniosissime emendata sunt: nam ut in libris antea editis leguntur, nimium quantum absunt a veritate. Totus igitur locus hic est: *Nostris rationibus maxime conducere videtur, Thermum fieri cum Caesare; nemo est enim ex iis, qui nunc petunt, qui, si in nostrum annum reciderit, firmior candidatus fore videatur: propterea quod cu-*

---

*) Ratiasti Lemovicum a. 1580. 8. Antverp. 1585. 8. Iunctim prodierunt Notae Paulli Manutii et Sim. Bosii Francof. 1580. 8. De Bosio vide Carrionem Emendatt. lib. I. cap. 15. Cf. Fabricii Biblioth. Lat. Tom. I. pag. 177. ed. Ernest.

**) Hoc iure reprehendit Vavassor de vi et usu verb. pag. 172. Dicendum erat *recte an secus*. D. R. — Cf. Krebs. Antibarb. pag. 441.

rator est viae Flaminiae, quae tum erit absoluta sane facile: tum libens Thermon Ciceri consul accuderim. Haec ita homo eruditissimus interpretatur *). *Neminem putabat Cicero suo anno Thermo praelatum iri in consulatus petitione, verebaturque, ne is sibi consulatum praeriperet: qua de caussa cum pro certo crederet, eum consulem factum iri, optabat illum sibi socium adiungi, ut uterque consul fieret eodem anno. Thermum, inquit, si consul factus ero, libens mihi collegam adiungam: hoc est, non inique tulero, immo gaudebo, Thermum consulem mecum fieri.* Haec ille, quae mihi (quod bona ipsius venia dictum sit) longissime abesse a Ciceronis sententia videntur. Primum enim dixerat Cicero, suis rationibus maxime conducere, Thermum cum Caesare fieri. Ergo nolebat eum recidere in annum suum. At collega Ciceronis esse non poterat, nisi cum eo una peteret. Deinde quid minus optabile erat petenti consulatum, quam habere 488
firmissimum competitorem? Nam ut quisque minime firmos competitores habet, ita facillima illi via ad consequendum honorem patet. Quid autem intererat Ciceronis, Thermum potius quam alium quempiam sibi socium adiungi? Nam dum ipse anno suo fieret, quis secum fieret, non laborabat. Postremo verbum illud *accuderim* contentionem potius quandam in petendo honore, quam coniunctionem in gerendo significat. Hoc dicere videtur: Non libenter cum Thermo concurrerim, quasique arietaverim: ne ille forte sit firmior. Si enim cicer et lupinum in eodem mortario cudantur ac tundantur, periculum fieri videtur, utrum sit firmius. Eodemque modo, si duo iisdem comitiis petant, explorari videtur, uter sit firmior. Nunc dicam, et quomodo in Cicerone legendum putem, et cur putem. Primum igitur ordo duarum vocum, *sane facile,* non idem est in omnibus libris. In plerisque enim est *facile sane.* Deinde vocem *Consul* fatetur ipsemet integram in codice Tornesiano non legi, sed abesse ab eo duas ultimas litteras. Ego autem hoc amplius dico, a plerisque vetustis libris tres ultimas litteras abesse: et *Con* tantum legi. Unde fit, ut prima littera mutata legendum arbitrer *non.* Quare totum locum hoc modo et lego et interpretor: *Nostris rationibus maxime conducere videtur, Thermum fieri cum Caesare:* tunc enim mihi verendum non erit, ne cum eo petere necesse habeam: quod mihi difficile ac molestum foret. *Nemo est enim ex iis, qui nunc petunt, qui si in nostrum annum reciderit* (recident autem ii videlicet, qui hoc anno repulsam ferent), *firmior candidatus fore videatur:* ita ut verendum sit, ne deiiciat eos, qui secum in petitione concurrent. *Propterea quod curator est viae Flaminiae, quae tum erit* **) *absoluta facile* ***). *Via* autem *Flaminia* in Urbem ex Gallia venitur: et Gallia plurimum in co-

*) pag. 6. summa.

**) Legebatur *erat,* quod a Faesio correctum.

***) Ernestius: *quae tum erit absoluta, sane facile eum [liberi] θέρμον ciceri [consuli] accuderint.* Orellius: *quae quum erit absoluta, sane facile eum libenter † nunc ceteri consuli acciderim.*

mitiis potest. Quare homines ex Gallia venientes ad comitia, qui prius cum luto et salebris in via Flaminia luctari solebant, iis difficultatibus expediti libenter eum, qui illam munierit, suffragiis suis adiuvabunt; ideoque *sane tum libens Thermon Ciceri non accuderim*, id est, non libens cum eo contenderim ac concurrerim in consulatus petitione. Hanc enim interpretationem probavit vir summa dignitate praeditus, Paulus Foxius *), Archiepiscopus Tolosanus, qui nunc regius in urbe Legatus est, cuius
489 iudicium et auctoritas, quae apud summos Principes in maximi momenti negotiis merito plurimum valet, non minus apud homines eruditos, propter multiplicem ipsius et exquisitam in omni genere laudandarum artium doctrinae copiam, valere debet.

CAPUT XI.

Sacrum pro populi salute in domo Consulis fiebat quotannis, idque Atheniensium exemplo.

Occultum quoddam sacrum antiquitus in Consulis domo **) quotannis ab ipsius Consulis uxore pro salute populi, unde et *Damium* ***) vocabatur, fieri solitum, in quod maribus ingredi non liceret, omnes sciunt: cuius etiam violati tam saepe Cicero Clodium accusat †). Sed eius sacri originem Graecam esse, fortassis non aeque multi sciunt. Monebo ††) igitur, Athenis quoque in consuetudine positum fuisse, ut quotannis in domo eius, qui eo anno rex esset, eiusdem generis sacrum quoddam fieret ab uxore regis. In hac autem urbe Consules ipsi quoque quasi annui quidam reges erant. Hoc quod dixi de Atheniensibus, si quis, unde sit, quaerat, reperiet apud Demosthenem in oratione adversus Neaeram †††).

CAPUT XII.

*Cicero Accusationum in Verrem *) libro I. emendatus et contra eruditi sententiam interpretis explicatus.*

Apud Ciceronem libro primo Accusationis in Verrem, id est, eo, qui male vulgo **) numeratur tertius, haud longe a prin-

---

*) Eius frequens in Orationibus et Epistolis Mureti mentio; vid. in primis Mur. orationem in eius funere habitam 1584. Opp. Tom. I. pag. 202 sqq. (Vol. I. pag. 290 sqq. huius edit.). Faesi.

**) Ex orat. pro Domo cap. 39 sq. apparet, hoc sacrum etiam in domo Pontificis M. vel Praetoris fieri solitum. Ceterum cf. Bruckhus. ad Tibull. pag. 124 et pag. 333. Suet. Caes. cap. 6. de Harusp. Resp. cap. 17. ubi cf. Wolf. pag. 357. Faesi.

***) Hoc nomen Festus recepit, vid. G. Voss. Inst. Orat. lib. IV. extr.

†) de Harusp. Resp. cap. 17. pro Domo cap. 39 sq. Epp. ad Att. I. 12. Faesi.

††) Minus, opinor, Latine dictum *monere* pro *notare, dicere, docere*. Saepe recentiores perperam ita ponunt hoc vocabulum. Kraft.

†††) pag. 1370. ed. Reisk. pag. 565. §. 74 sq. ed. Bekk.

*) Muretus semper singulari numero *Accusationis in V.* utitur, ut lib. III. cap. 8. lib. V. cap. 8. Faesi.

**) Vid. supra lib. V. cap. 8.

cipio ita legitur*): *Accessi enim ad invidiam iudiciorum levandam vituperationemque tollendam: ut, cum haec res pro voluntate populi R. esset iudicata, aliqua ex parte mea diligentia constituta auctoritas iudiciorum videretur: postremo, ut esset hoc iudicatum, ut finis aliquando iudiciariae controversiae constitueretur.* Eum locum vir eruditus**), cuius extant Commentarii in primam partem orationum Ciceronis, aperte corruptum esse dicit: et postquam in omnem partem diu multumque versavit, postremo ita emendandum esse iudicavit: *Accessi enim ad invidiam iudiciorum levandam vituperationemque tollendam: et* 490
cum haec res pro voluntate populi R. esset iudicata, ut finis aliquando iudiciariae controversiae constitueretur: postremo ut cum esset hoc iudicatum, aliqua ex parte mea diligentia constituta auctoritas iudiciorum videretur. Quam ipsius, ne graviore verbo utar, minime necessariam mutationem quidam***) secutus est, qui, ut quidque deterrimum erat, ita id facillime amplectebatur. Nihil autem opus fuit illa tanta ordinis inversione. Nam si, ubi est *ut esset hoc iudicatum*, pro *ut* legas *utut*, locus integer futurus est. Hoc enim dicit Cicero: si de Verre ex voluntate populi R. iudicatum fuerit, iudiciorum auctoritatem aliqua ex parte constitutum iri: quae tum fluctuabat, propterea quod multa iudicia aperte pecunia corrumpebantur: et postremo (utut de Verre iudicatum sit) fore, ut finis iudiciariae controversiae constituatur: sive enim damnetur, penes ordinem senatorium mansura iudicia: sive absolvatur, neminem honeste recusaturum, quo minus ad equites transferantur. Quae autem adferuntur ad illius mutationis necessitatem ostendendam, piget refutare: ita levia et nugatoria sunt.

CAPUT XIII.

Ciceronis in Verrinis locum e Graeco scriptore desumptum videri.

PULCHERRIME dixit Cicero in priore actione in Verrem †), arbitrari se, nisi iudicia repetundarum severius exercerentur, *fore, uti nationes exterae legatos ad populum R. mitterent, ut lex de pecuniis repetundis iudiciumque tolleretur. Si enim*, inquit, *iudicia nulla sint, tantum unumquemque ablaturum putant, quantum sibi ac liberis suis satis esse arbitretur: nunc quod eiusmodi iudicia sint, tantum unumquemque auferre, quantum sibi, patronis, advocatis, praetoribus, iudicibus satis futurum sit.* Id autem etsi Ciceroni ipsi per se facile in mentem venire potuit: non arbitror tamen longe erraturum, si quis putet haustum esse e Demosthene, si modo eius est endeixis adversus

*) cap. 2. §. 5. Orellius vulgatam lectionem retinuit.

**) Franc. Hotomannus in edit. pr. FAESI.

***) Lambinus, qui tamen scripserat: *et ut, cum ... iudicata, finis aliquando* cet.

†) cap. 14. §. 41. Orellius *arbitrentur* et *praetori* pro *praetoribus*.

Theocrinem, quod ego quidem non puto *). Sed eam orationem quicunque scripsit, ait eos, qui accusandi provinciam suscipiunt, deinde autem pecunia corrupti institutam accusationem deserunt,
491 vehementer nocere reipublicae. Improbos enim homines, qui alioqui tantum raperent, quantum sibi satis futurum esset, tanto plus rapere, cum intelligant, eius, quod rapuerunt, partem aliquam accusatoribus dandam. Verba diserti et copiosi oratoris, sive ille Demosthenes sive Dinarchus est, haec sunt **): *εἰδότες γὰρ οἱ βουλόμενοι κακόν τι πράττειν, ὅτι τούτοις ἐστὶν ἀπὸ τῶν λημμάτων τὸ μέρος δοτέον, ἐξ ἀνάγκης μείζω προαιροῦνται παρὰ τῶν ἄλλων ἁρπάζειν, ἵνα μὴ μόνον αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ τούτοις ἔχωσιν ἀναλίσκειν.*

CAPUT XIV.

T. Livii loci aliquot e M. Tullio expressi.

Imitatur interdum Ciceronem Livius, et quidem ita manifesto, ut quilibet etiam mediocriter in Cicerone versatus id perspicere facile possit. Sed tamen id plerumque tectius et occultius facit. Illius autem prioris generis exemplum luculentum est libro quadragesimo, ubi Perseus apud patrem queritur de insidiis, quibus vita ipsius a fratre Demetrio petebatur. Ciceronis haec sunt e tertio libro Catilinariarum ***): *Ego sum ille consul, P. C., cui non forum, in quo omnis aequitas continetur, non campus consularibus auspiciis consecratus, non curia, summum auxilium omnium gentium, non domus, commune perfugium, non lectus ad quietem datus, non denique haec sedes honoris, sella curulis, unquam vacua mortis periculo atque insidiis fuit.* Persei autem haec †): *Cui non sollemne lustrale exercitus tui, non decursus militum, non domus, non epulae, non nox ad quietem data naturae beneficio mortalibus, tuta est.* Quoniam autem eiusmodi locorum collationes mihi olim adolescentulo non voluptati modo, sed et utilitati fuerunt: puto fieri posse, ut et aliis non displiceant. Qua spe fretus alterum item subiiciam. Cicero in Divinatione, cum Siculos a Verre quodammodo atheos factos esse diceret (ita enim certe vocari poterant, qui prope iam nullos amplius deos haberent), hoc ipsos ita querentes facit ††), *Sese iam ne deos quidem in suis urbibus, ad quos confugerent, habere: quod eorum simulacra sanctissima C. Verres ex delubris religiosissimis sustulisset.* Hoc ita imitantur legati Ambracien-
492 sium de M. Fulvio conquerentes, apud Livium libro XXXVIII †††).

*) In spuriis numerant nostra aetate Bekkerus atque Boeckhius de Oecon. polit. Athen. Tom. I. pag. 379.

**) pag. 1342, 10. ed. Reisk. pag. 541. §. 64. ed. Bekk.

***) Imo e *quarto*, cap. 1. §. 2.

†) lib. XL. cap. 10.

††) Divin. in Caecil. cap. 1. §. 3.

†††) cap. 43. Kreyssigius cum Drakenborchio legit atque distinguit: *parietes postesque nudatos, quos adorent, ad quos precentur et supplicent, Ambraciensibus superesse.*

Templa tota urbe spoliata ornamentis: simulacra deûm, deos immo ipsos convulsos ex sedibus suis ablatos esse: parietes postesque nudatos: quos adorent, ad quos precentur et supplicent Ambracienses, non superesse.

CAPUT XV.

Eiusdem Livii locus castigatus.

Ut sana et integra videntur saepenumero in optimis quibusque scriptoribus, quae vitiosa sunt et *ὕπουλα:* ita non raro fit, ut quae non intelliguntur, cum omni vitio careant, vitiosa tamen et corrupta videantur. Periculosum autem negotium sanis medicinam facere: multaque hoc modo a parum cautis corrumpuntur specie corrigendi. Quale est, quod nunc proferam ex libro Livii XXVI. ubi P. Scipio, capta Carthagine, cum virtutem militum collaudasset, addidit*): *Quanquam omnibus omnia deberet, praecipuum tamen muralis coronae decus eius esse, qui primus muros ascendisset: profiteretur, qui se dignum eo duceret dono.* Quae verba vir eruditus**) cum putaret vitii aliquid continere, ita scripsit in scholiis ad Livium suis: *Mendum subesse puto in voce* ascendisset, *et legendum, ascendisse se profiteretur. Nam subdit, Duo professi sunt.* Atqui, o bone, non eius voluerat esse eum honorem Scipio, qui primum ascendisse se diceret: hoc enim nemo erat in exercitu, quin posset, si satis erat ipsum dicere: sed eius qui primus ascendisset. Iubebat igitur profiteri eum, qui se dignum eo duceret dono: ut vere id an falso profiteretur, militum testimonio planum fieret. Itaque veterem et receptam scripturam retinere satius fuit. Verum ubi plura nitent, non est quod quenquam *paucae offendant maculae, quas aut incuria fudit, Aut humana parum cavit natura****).

CAPUT XVI. 493

Condemnandi et iudicandi verbum Graecorum more in accusationibus etiam a Latinis adhiberi †). *Advertere quid sit. Livius iterum purgatus.*

Condemnandi verbum non de iudice modo, sed et de accusatore, qui reum peregit, dici, nemo est, opinor, quin sciat: idque et post ab aliis et iam pridem ab eruditissimo Budaeo ††)

*) cap. 48. Recentissimi editores cum Drakenborchio *tamen* omittunt, deinde *murum* sing. num. praeferunt.

**) Car. Sigonius, cuius Scholia addita sunt editioni Livii Venet. 1555. Sed tota haec annotatio ab ipso Sigonio omissa est in altera Scholiorum edit. Venet. 1572.

***) Ex Horat. Art. Poet. v. 351 sqq.

†) Haud raro hoc verbum sic usurpavit Muretus, ut Opp. Tom. I. pag. 385. med. (Vol. I. pag. 8. extr. huius edit.) *magnifica illa verba adhibere.* Vid. supra ad lib. VII. cap. 19.

††) Commentar. Ling. Graec. pag. 202. 574 sq. ed. Paris. a. 1548.

notatum est. Sed *iudicare* quoque dici non eum modo, qui pronunciat et sententiam fert, verum eum quoque, qui accusat et diem alicui dicit, id non ita vulgo notum esse arbitror. Indicabo igitur locum Livii ex eodem libro XXVI. *) ubi *iudicare* dicitur accusator. Verba Livii sunt: *Tum Sempronius perduellionis se iudicare Cn. Fulvio dixit: diemque comitiis ab C. Calpurnio praetore urbano petit.* Utuntur autem et Graeci eodem sensu verbo *κρίνειν*. Lycurgus in oratione adversus Leocratem **): *εἰ μὲν εἰςήγγειλα Λεωκράτη δικαίως καὶ κρίνω προδόντα αὐτὸν καὶ τοὺς νεὼς καὶ τὰ ἕδη καὶ τὰ τεμένη.* Sed et paulo post *κρίσιν* accusationem vocat. Addam quasi porismatis ***) loco pauca quaedam ex eodem libro Livii, quae melius in vetere libro meo, quam in vulgatis leguntur †): *Multitudo tantum cum aeris crepitu, qualis in defectu lunae silente nocte cieri solet, edidit clamorem, ut averteret etiam pugnantium animos.* Legendum *adverteret:* et eo modo saepe *advertendi* verbo utitur Tacitus ††). Mox †††): *Si Aetoli pacem cum Philippo facerent, foederi adscriberent, ita ratam eorum pacem.* Melius in meo: *Ita ratam fore pacem.* Haec ut levia esse fateor, praestat tamen emendate quam depravate legi.

CAPUT XVII.

Livius rursum emendatus locis aliquot e vetere libro.

Livii verba haec sunt ex ipso principio libri XXI. *In parte operis mei licet mihi praefari, quod in principio summae totius professi plerique sunt rerum scriptores, bellum maxime memorabile omnium *), quae unquam gesta sint, me scripturum.* Ubi an alios quoque scriptores intelligat, nescio: Thucydidem certe intelligit, qui principio operis sui ait se sperare, bellum id, quod
494 scribere ingreditur, *μέγαν τε ἔσεσθαι καὶ ἀξιολογώτατον τῶν προγεγενημένων.* Et quod noster caussas affert, cur tale fuerit, ille quoque alter exponit, cur tale fore opinetur. Quod autem ait adeo variam belli fortunam ancipitemque Martem fuisse, *ut propius periculo **) fuerint, qui vicere:* id Silius prope ad verbum in poëma suum transtulit ***):

— propiusque fuere periclo
Queis superare datum —

*) cap. 3. ubi *praetore urbis* nunc scribitur.

**) pag. 136. ed. Reisk. pag. 195 sq. §. 4. ed. Bekk. Codd. et editiones omnes *εἰςήγγελκα* exhibent, deinde Bekkerus *τὸν προδόντα αὐτῶν.*

***) Vocabulum est Graecum, a Latinis non receptum.

†) cap. 5. Editores rectius scripserunt *silenti nocte,* deinde *averteret* retinuerunt.

††) Vid. Boetticheri Lex. Tacit. pag. 47 sq.

†††) cap. 24. Nihil mutatum ab editoribus.

*) Sic Gronovius et Crevier., Drakenb. *omnium memorabile.*

**) Drakenb. *propius periculum ... vicerunt,* Gronov. et Crevier. *periculo.*

***) Punicor. I. 13 sq.

Sed in meo vetere Livio legitur, *Ut propius periculum fuerint:* idque fortasse rectum est. Livius quidem saepe hac constructione utitur: ut libro IV. *) *Propius est fidem.* Et libro XXV. **) *propiusque inopiam erant obsidentes, quam obsessi.* Et libro XXVIII. ***) *Ut propius fastidium eius sim, quam desiderium.* Et libro XXXV. †) *Maior gloria Scipionis: et quo maior, eo propior invidiam.* Et libro XLIV. ††) *propiorque gladiatorium armorum usum.* Notum est, et alios primae classis scriptores saepenumero ita loqui. Talia enim sunt illa Ciceronis †††): *Proxime Pompeium sedebam;* et *), *Proxime deos accessit Clodius.* Et illud Sallustii **): *In dextro latere, quod proximum hostes erat:* ubi tamen vulgo adversus veterum librorum fidem legitur *proximum hostibus.* Sed apud Sallustium quidem huius generis exemplorum copia est. Quod autem paulo post in Livio ita legitur ***), *Ut appareret omnibus, maius eum, quam quod gereret, agitare in animo bellum:* vox *omnibus* in eodem vetere libro non apparet. Quod *pueritiam Hannibalis* dicit: necesse est, Hannibalem moriente patre non minorem octodecim annis fuisse: ut merito credi possit, calumniam esse, quod de ipsius impudicitia traditur †). *Barchinae* autem factioni libenter spiritum detraxerim *Barcinamque* vocaverim, a *Barca*, quod *Amilcari* cognomen fuit. Sed et ubi vulgo *auspiciis regulorum* legitur ††), sine controversia melius est in veteribus *aucupiis:* ut intelligamus, eum regulorum amicitias aucupari solitum esse. Elegantissima autem Hannibalis descriptio †††) olet aliquid ex descriptione Catilinae Sallustiana *). Hanc quidem Livianam Silius carmine pereleganter expressit. Hoc tamen, quod de Hannibale dixit Livius **), eum *principem proelium inire, ultimum confecto proelio excedere solitum,* Silius ***) ad Tagum 495
accommodavit, cui hoc tribuit, quod fuerit

Primus inire manu, postremus ponere bellum.

---

*) cap. 17.

**) cap. 11.

***) cap. 40.

†) cap. 10. Drakenb. *maior gloria in Scipione.*

††) cap. 9.

†††) Epist. ad Att. I. 14. §. 3.

*) pro Milon. cap. 22. §. 59.

**) Iugurth. cap. 49. §. 6. Exempla collegit Kritzius ad Sall. Catil. cap. 11. §. 1. pag. 55.

***) cap. 2. *omnibus* ab editoribus reiectum, *Barcinae* nunc receptum.

†) cap. 3. Cf. supra lib. XV. cap. 14.

††) cap. 2. Recent. editt. *hospitiis.*

†††) cap. 4.

*) Catil. cap. 5. Cf. Silii Punic. I. 242 sqq.

**) cap. 4. Codd. et editt. *conserto*, Sigonius *confecto.*

***) Punic. I. 160. ubi legitur *ponere Martem.*

CAPUT XVIII.

De Horatio Coclite Senecae narratio, ab aliis praetermissa.

Observatione dignum arbitror, quod cum P. Horatius Cocles in ponte sublicio solus impetum hostium excepisset, rescissoque ponte incolumis tranasset ad suos, gratus erga tantam virtutem populus Romanus fuit, et praeter statuam aheneam in comitio positam tantum ei agri, quantum uno die circumarasset, dedit: cum in modicis opibus necesse esset, modica esse magnarum virtutum praemia. Sed illud quoque memoratu dignum est, eum illud ipsum quantulumcunque praemium accipere noluisse: non quod aspernaretur ut parum, sed quod inutilem reipublicae civem esse duceret, qui ob operam publice navatam opulentior esse aliis civibus vellet, ac non potius in ipsa recte facti conscientia et in caritate ac benevolentia civium suorum satis sibi magnum praemium poneret. Hoc tamen neque a Livio *), neque a Dionysio **), neque a Plutarcho ***) ponitur: quin potius ii omnes ita loquuntur, ut ab eo acceptum fuisse praemium significent. Seneca tamen, alios videlicet auctores secutus, aliter narrat: cuius verba subiiciam e capite septimo libri septimi de Beneficiis: *Illam alteram possessionem agnoscet: hanc nolet habere, etsi poterit; emittetque illam vocem, quam Romanus imperator emisit, cum illi ob virtutem et bene gestam rempublicam tantum agri decerneretur, quantum arando uno die circuire posset* †). *Non est, inquit, vobis eo opus cive, cui plus opus sit, quam uni civi.* Haec Seneca: qui quanquam Coclitem non nominat, et eum, de quo loquitur, quod in Coclite mirum videri potest, Romanum imperatorem vocat, *Coclitem* tamen intelligere videtur. Sed et in veterum Galliae regum Annalibus egregia facta perexiguis olim praemiis decorata legimus: non quod minoris fieret virtus, sed quod avidiores tunc homines gloriae, minus
496 avidi pecuniae forent, gloriamque suam contaminari ac pollui crederent, si quod aliud praemium acciperent, nisi tam leve, ut appareret, eos non id quaesiisse. Sic antiquis temporibus victores sacrorum certaminum non auro ac gemmis nitentem ††), sed pineam aut oleaginam coronam ferebant: quae virtutis non praemium, sed indicium esset. Nostra aetas virtutem gratis colere desiit: versaque vice exigua hodie lenonibus praemia videntur, quae olim exercituum ductoribus nimis magna visa essent.

---

*) lib. II. cap. 10.

**) Antiqq. Rom. lib. V. cap. 25.

***) Vit. Poplic. cap. 16. pag. 106. A.

†) Lipsius et Ruhkopfius *circuire potuisset.* Uterque etiam reiicit istam Mureti opinionem, et ea, quae a Seneca narrantur, ad M'. Curium Dentatum referunt, Plinio H. N. lib. XVIII. cap. 3. et Valer. Max. IV. 3, 6. auctoribus. Cf. Ios. Castal. Observ. in Crit. VI. 2. Faesi.

††) His contraria tradidit Muretus supra lib. X. cap. 7. lib. XVI. cap. 18.

CAPUT XIX.

Adire manum alicui. Plautus locis aliquot explicatus.

Ut alia permulta proverbia male interpretatus erat is*), qui tot eorum millia congesserat, ita hoc quoque, quo saepe utitur Plautus, cum *aditam manum* dicit ei, qui, cum iam sibi quippiam accepturus videretur, postea frustra habitus ac delusus est. Idque eo mirabilius est, quod diligenter sub uno adspectu posuit eos, ut opinor, omnes locos, in quibus eo proverbio usus erat Plautus: quae vel una res potuit eum ad veram illius intelligentiam manu ducere. Sed hoc condonari fortasse facile potest homini cetera polyhistori, et magis interdum laboranti, ut multa scriberet, quam ut accurate scriberet. Is igitur eo inter cetera lapsus est, quod putavit legendum esse *addere manum*, non *adire manum*. Cum vel unus locus, quem ipse quoque citat, ex Poenulo**), facile eum admonere potuerit erroris sui:

Quo pacto pulchre avarae Veneri adii manum.

Fallitur etiam in eo, quod putat proverbium ductum ab iis, qui in aliis irridendis manu ad aurem admota imitantur auriculas asini. Cum enim constet, dici debere *adire manum*, non *addere:* nemo non videt, eam, quam ille ratus est, proverbii originem esse non posse. Sed longe deterius novus Plautinus interpres***), qui ne vidit quidem, quid proverbio indicaretur. Cum enim venisset ad illum versum ex Aulularia †),

Ita illis impuris omnibus adii manum:

his verbis eum interpretatus est ††): *Ita cum illis sceleratis* 497
congressus sum, et ita ab illis discessi scilicet, vel ita illos impuros tractavi. Quid sit adire manum alicui, ex aliis exemplis cognoscere licebit. Sic igitur idem Plautus in Casina †††): *Quid nunc? satin' lepide adita'st vobis manus merito? id est, Quid nunc? satisne lepide tractati a nobis estis? Idem in Poenulo: Eo pacto avarae Veneri pulchre adii manum: id est, Eo pacto avaram Venerem pulchre tractavi. Οὕτω τῇ φιλαργύρῳ Ἀφροδίτῃ καλῶς ὡμίλησα. Οὕτω τῇ φιλαργύρῳ Ἀφροδίτῃ καλῶς ἐχρησάμην. Idem in Persa* *): *Ut me in tricas coniecisti? quomodo de Persa manus mihi adita est? Quidam existimant, adire manum esse supplicare apud Plautum. Sed haec interpretatio non bene procedit in omnibus locis.* Hactenus ille. In quo

*) Erasmus, quem vid. Adag. Chil. I. Cont. V. 50. pag. 140. ed. Basil. 1574. Faesi.

**) II. 11. Scribitur: *Eo pacto avarae Veneri pulchre adii manum.*

***) Lambinus.

†) II. 8, 8.

††) Ex Lambino in his verbis correxit nonnulla Faesius. *impuros* pro *impura*, *satin'* pro *satis*, *tractavi* pro *tentavi*, *adita'st* pro *adita est.*

†††) V. 2, 46.

*) V. 2, 18.

praeter cetera hoc miror, quod illam interpretationem, quam secundo loco ponit, dicat non bene procedere in omnibus locis. Videtur enim significare, eam alicubi saltem ferri posse, sed non semper. Ego autem dico, quocunque eam loco adhibueris, semper insulsam et ineptam fore. Sed neque quidquam excogitari potest, cur *adire manum alicui* sit *χρῆσθαί τινι* aut *ὁμιλῆσαί τινι*. Quaerendum igitur aliquid melius. Et mihi quidem ita videtur: *adire manum alicui* dici eum, qui quod illi *) tanquam in manum traditurus ostentet, cumque ille manum ad id capiendum porrexerit, suam ipse manum retro trahat, eumque inanem atque hiantem destituat. Nunc videamus, ecquid illa interpretatio in omnes Plauti locos conveniat. In Aulularia hoc dicit Euclio: Veneram in macellum et multa licitatus eram, ita ut piscatores et lanii lucri se aliquid ex me corrasuros esse sperarent. At ego nihil emi: et sic eis adii manum. In Casina Cleostrata ita insultat et villico et seni: Quid nunc? an non lepide ludibrio habiti estis, idque merito vestro, cum inhiaretis Casinam, eamque iam a vobis teneri putaretis? At ille noster eo quoque in loco, *Adire*, inquit, *manum alicui*, *proprie est*, *ad eum accedere*, *cum eo congredi et colloqui*, *cum eo agere*. Tacere praestabat, quam haec tam aliena dicere. In Poenulo autem leno, Venus, inquit, ut avara est, plures assidue a me hostias exspectabat, ideoque litare me nolebat: at ego ne prosecari quidem exta volui, eamque hiantem reliqui: et sic ei adii
498 manum. In Persa itidem leno: Quomodo, cum ex illo assimulato Persa magnum lucrum sperarem, tu dolis tuis me in magnum infortunium coniecisti? Haec, nisi valde fallor, multo accommodatiora sunt ad Plauti locos, quam quae illi commenti sunt. Sed de hoc alii iudicabunt.

CAPUT XX.

Cicero in Maniliana emendatus et illustratus.

Vitiosus, ut mea fert opinio, locus hic est e principio orationis pro lege Manilia **): *Nunc cum et auctoritatis in me tantum sit*, *quantum vos honoribus mandandum esse voluistis*, et quae sequuntur. Cur adducar, ut ita existimem, haec caussa est. *Mandare honores* recte et usitate dicitur: *mandare auctoritatem honoribus* neque quisquam dixit, neque qui dicat, pro sano loquatur. Et tamen necesse est hoc admittamus, si vulgatam scripturam retineamus. Non dubito igitur, quin legendum sit: *Quantum vos honoribus mandandis esse voluistis.* Auctoritatis enim tantum in se esse dicit, quantum populus esse voluit, cum ei honores illos mandavit, quibus auctoritas illa parta ac compa-

---

*) Scribendum videtur *qui quid illi* i. e. *aliquid.* Cf. supra ad lib. XVIII. cap. 7. Faesi.

**) cap. 1. §. 2. Ernestius et Orellius *mandandis.*

rata erat. Nam illud quoque, *voluistis esse mandandum*, illepide et ineleganter diceretur. Erit igitur simile illi, quod est sub principium orationis pro Balbo: *Auctoritatis tantae, quantam vos in me esse voluistis.* Paulo post autem, ubi de Pompeii laudibus dicere ingreditur*), *Huius*, inquit, *orationis difficilius est exitum quam principium invenire:* quae sententia semper mihi visa est efficta ex Lysia: qui principio eius orationis, quam habuit adversus Eratosthenem, qui unus e triginta tyrannis fuerat, ita scribit: *Οὐκ ἄρξασθαί μοι δοκεῖ ἄπορον εἶναι, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, τῆς κατηγορίας, ἀλλὰ παύσασθαι λέγοντι.*

CAPUT XXI. 499

*Xenophontis locum in Cyri Paedia**) imitatus Sallustius.*

Utilissimum praeceptum est adolescentibus, qui exercere se cum aequalibus suis volunt ad facultatem aliquam firmius comparandam, ne eos potissimum deligant, quibus se superiores esse cognoscunt: sed quo quisque maxime excellit, eo illum potissime***) provocent: lucta, saltu, cursu cum eis contendant, qui horum quodque optime facere putentur. Illud enim ostentare se cupientium est: hoc eorum, qui progredi quotidie longius et semetipsis meliores fieri studeant. Itaque Cyrus, ut est apud Xenophontem †), cum inter Medos iam paulo grandior educaretur, non iis, quae apud Persas didicerat, sed iis, quae melius in Media discerentur, Medorum pueros provocabat. Neque recusabat, quo minus ad tempus ab eis vinceretur eisque ridiculo esset, dum eo paulatim perveniret, ut iis ipsis illos artibus, quibus pollebant, aut adaequaret aut etiam anteiret. Qua de re verba Xenophontis haec sunt: *Καὶ γὰρ ὅσα διαγωνίζονται πολλάκις ἥλικες πρὸς ἀλλήλους, οὐχ ἃ κρείσσων ᾔδει ὤν, ταῦτα προὐκαλεῖτο τοὺς ξυνόντας, ἀλλ' ἅπερ εὖ ᾔδει ἑαυτὸν ἥττονα ὄντα, ταῦτα ἐξῆρχε, φάσκων κάλλιον αὐτῶν ποιήσειν.* Hunc autem Xenophontis locum imitatus, ut videtur, erat Sallustius in ornando celebrandoque Pompeio, quod e Vegetio cognovimus, cuius haec sunt e libro primo de re militari ††): *De exercitio Pompeii Magni Sallustius hoc memorat: Cum alacribus saltu, cum velocibus cursu, cum validis vecte certabat.* Hoc Sallustianum praetermissum est ab iis, qui fragmenta Sallustii collegerunt: ut et hoc ex libro secundo historiarum, quod apud Agel-

*) §. 3.

**) Mire dictum. Alibi in hoc libro Muretus vel simpliciter *Παιδείαν* vel *Cyri Institutionem* dicit. Eodem tamen utitur in Not. in Sall. Opp. Tom. IV. pag. 179. ima. Faesi.

***) Paene suspectae auctoritatis vocabulum; Ciceroni saltem pro certo tribui non potest. Nam pro Mur. cap. 2. §. 4. scriptura dubia est nec cunctis criticis probata. Legitur semel apud Celsum lib. III. cap. 6. med. Kraft.

†) Cyrop. lib. I. cap. 4. §. 4.

††) cap. 9. extr. pag. 13. ed. Argentor. 1806. ubi omissum *hoc* ante *memorat.* Vide Sall. Fragm. pag. 248. no. 62. ed. Gerlach.

lium *) extat: *Sardinia in Africo mari, facie vestigii humani, in orientem quam in occidentem latior prominet.*

500 CAPUT XXII.

Sallustii in Catilinario locum e Sophocle expressum videri.

Quod ait C. Caesar apud Sallustium **) in oratione, qua dissuadet, ne coniurationis deprehensi interficiantur, *in luctu atque miseriis mortem aerumnarum requiem, non cruciatum esse*: idem prope dicit apud Sophoclem Antigona his versibus ***):

> Ὅστις γὰρ ἐν πολλοῖσιν, ὡς ἐγὼ, κακοῖς
> Ζῇ, πῶς ὅδ' οὐχὶ κατθανὼν κέρδος φέρει;

Ut fortassis illinc hausisse vel Caesar vel Sallustius videri queat. Eos ego Sophoclis versus ita Latine reddidi:

> *Nam quisquis, ut ego, in plurimis vivit malis,*
> *Quidni ille mortem esse in lucro putet sibi?*

---

*) Noct. Att. lib. XIII. cap. 29. Vid. Sall. Fragm. pag. 226. no. 1. ed. Gerl. Idem fragmentum etiam apud Nonium in v. *faciem* pag. 52. ed. Merc. exstat, sed ibi legitur: *in occidentem quam in orientem latior*. Editiones Sallustii cum Gellio faciunt. Faesi.

**) Catil. cap. 51. §. 20.

***) v. 463 sq.

M. ANTONII MURETI

OBSERVATIONUM

IURIS

LIBER SINGULARIS.

M. ANTONII MURETI 503

IURISCONSULTI ET CIVIS ROMANI

OBSERVATIONUM IURIS

LIBER SINGULARIS.

CAPUT I.

Defuncto reo, solutaque poena, quae ad heredes non pertinet, quis de re pecuniaria iudex cognoscere debeat. Emendata in eam rem L. Defuncto eo. D. de pub. iud. *).

Notum est, quaedam esse crimina, ob quae, praeter eam poenam, quae nisi ab ipso reo exigi non potest, cuiusmodi est relegatio, deportatio, damnatio in metallum et similes, eripitur etiam convicto et condemnato pecunia scelere parta: quam eo mortuo etiam heredes exigi solent: exempli caussa, in crimine repetundarum non tantum infamia, exilium, poena capitalis interdum reo irrogatur, sed et pecunia aufertur, quae expilatis provincialibus reddatur. Illam igitur poenam certum est perimi defuncto reo, *l. 3. D. de publ. iudic.* **). Quam enim poenam exigas ab eo, qui iam mortuus est? praeter pauca quaedam crimina, in quibus et accusatio mortuo iam reo institui potest, et a mortuo, quantum natura patitur, exigitur poena, ut cum cineres et ossa eruuntur ac proiiciuntur in mare, cum cadaver ipsum suspenditur, cum memoria damnatur, statuae deiiciuntur, nomen e fastis eraditur; sed pecunia, accusato in reatu mortuo, exigi etiam ab heredibus solet. Quaeritur ergo, defuncto reo exstinctaque ea poena, quae ad heredem devenire nullo modo potest, apud quem iudicem de re pecuniaria agi debeat. Et
vulgo putant, non apud eum, qui cognoscere instituerat de cri- 504
mine, sed apud eum, cuius de caussis pecuniariis notio est, idque probari censent *l. defuncto eo. D. de publ. iudic.*, quam

---

*) L. 6. D. XLVIII. 1.
**) XLVIII. 1.

etiam Graeci *) eo modo interpretantur. Sed mihi plane contra videtur. Constat enim, ab iisdem antiquitus aestimatam litem, qui de repetundarum crimine cognoverant. Et vero quis, quanti sit aestimanda lis, cognoscere melius possit, quam is ipse, qui totum crimen cognovit? Immo vero eam ipsam legem *Defuncto eo* puto id dicere, si emendate legatur. Nam quomodo nunc legitur, nullam videtur idoneam sententiam continere. Censeo igitur legendum hoc modo: *Defuncto eo, qui reus fuit criminis, et poena exstincta, quicunque in caussa criminis exstincti debuit cognoscere, eius de pecuniaria re cognitio est.* Pro *in quacunque* lego *quicunque in;* pro *debet is* lego *debuit* **): ubi legitur *cuius,* lego *eius:* quae mutationes neque contortae ac violentae sunt, et ad veram sententiam eliciendam necessariae videntur.

CAPUT II.

Servum nec relegari, nec deportari. Emendata in eam rem lex.

Quemadmodum *exilii* nomen in libris nostris saepenumero mitius accipitur et relegationem tantum significat: ut quoties exilium temporarium dicunt: non enim, si proprie loqui velimus, potest quisquam ad tempus exulare, neque omnino ad tempus capite minui: sic et nomen relegationis aliquando durius ac gravius accipiendum est: ita ut deportationem significet. Et ita intelligi debet in *l. Hos accusare.* § *omnibus autem. D. de accus. et inscript.* ***) quod et Accursius †) notavit. Alioqui ne ea quidem relegatio, quae in perpetuum est, inter capitales poenas numeratur *l. Capitalium. D. de poenis* ††). Quare inepto ad id quod agebatur exemplo Iurisconsultus usus esset. Deportatio igitur capitalis quidem poena est, sed in servos non convenit. Nam quomodo eum capite minues, qui caput non habet? aut quomodo bona, civitatem, libertatem adimas ei, qui neque quicquam habet in bonis, neque civis, neque liber est? Nihilo secius ne *relegatio* quidem proprie dicta servile esse supplicium potest. Duriora enim et acerbiora supplicia in servos constitui solent, non molliora, cuiusmodi relegatio est. Et cum relegatus
505 retineat civitatem, potestatem patriam, bona, testamentifactionem; quis non videt, haec in servum convenire non posse? Quod etiam, si fingamus, servum relegari posse, id est, alio amandari et urbe provinciave prohiberi, beneficium istud fuerit, non poena, amovere eum ab oculis domini eique fugiendi necessita-

---

*) Basilic. Tom. VII. pag. 544.

**) Verba *pro in quacunque lego quicunque* absunt ab edit. Ruhnkenii. Addidit Faesius ex edit. pr. et Grut. Deinde ap. Grut. et Ruhnk. vitiose expressum est *Curius* pro *cuius.*

***) L. 12. §. 4. D. XLVIII. 2.

†) in glossa ad leg. allatam.

††) L. 28. §. 1. D. XLVIII. 19.

tem imponere, quod servi saepius quam domini voluissent, suapte sponte faciebant: et poenae loco eum genere quodam libertatis donare. Itaque si cui servili admisso proposita fuisset relegatio, nihil arbitror cupidius facturos fuisse omnes servos, quam ut in eam poenam quam primum inciderent. Neque opus fuisset accusatore: ipsi se ultro detulissent atque indicassent vehementerque recusassent, si quis ipsos defendere et tam optandam condemnationem impedire voluisset. Adversari tamen videtur huic sententiae *l. 2. D. Qui et a quib. man. lib. non fiant* *): ubi ita legimus: *Servo competere libertas non potest, si relegatus moratus sit in urbe.* Quid enim apertius, quam ibi relegati servi mentionem fieri? Obstat et *Lex. 2. C. de sepul. violato* **): cuius haec verba sunt: *Si servus in demoliendis sepulchris fuerit deprehensus: si id sine domini scientia faciat, metallo addicatur. Sin vero domini auctoritate vel iussione urgetur, relegatione plectatur.* Ad nodum hunc solvendum Accursius ea comminiscitur, quorum vel meminisse pigeat. Ego ad *l. 2. Qui et a quibus* ita respondeo: Relegatis dies plerumque aliquot ad componendas res suas dabantur, praescribebaturque iis certus dies, intra quem excedere deberent: quodsi per contumaciam diutius mansissent, neque sententiae paruissent, relegatio in deportationem mutabatur, *l. 4. D. de poenis* ***). Deportatorum autem bona fisco, ut notum est, applicabantur. Hoc igitur dicit Iurisconsultus, si quis relegatus in urbe per contumaciam moratus sit, ac deinde servo suo libertatem dederit, eam dationem non valere: neque competere libertatem servo, qui iam una cum ceteris bonis fiscalis effectus est. Deportatus enim manumittere non potest. *L. 2. D. de interd. et releg. et deport.* †). Sed et ad illam constitutionem de sepulchro violato aeque facilis responsio est. Non enim legendum est *si servus,* ut vulgo, sed *si quis,* ut in Codice Theodosiano. Quodsi quis dicat, hac mutatione nihil effici, cum domini mentio, quae statim sequitur, aperte ostendat de servo agi: respondeo, non eius, 506
qui sepulchrum demolitus est, dominum, sed dominum sepulchri accipi debere. Neque me movet, quod Graeci ††) hoc aliter interpretantur: quos ipsos saepe labi et magno iudicio adhibito legendos scio. Haec ego non tanti esse duxissem, ut in hos libros referrem, nisi etiam Brissonium in libro singulari *de adulteriis* †††) ad hunc scopulum impegisse vidissem.

---

*) XL. 9.

**) IX. 19.

***) XLVIII. 19.

†) XLVIII. 22.

††) Basilic. Tom. VII. pag. 508.

†††) in Grnonov. Thesaur. Antiqq. Graec. Tom. VIII. cap. IX. pag. 1377.

CAPUT III.

Emendatur rescriptum M. Antonini et L. Veri, in L. 1. D. de quaestionib. Accursii error.

In *L. 1. D. de quaestionibus* *) vulgo ita legitur: *Divi fratres Laeliano Longino rescripserunt, de servo heredum non esse habendam quaestionem in res hereditarias: quamvis suspectum fuisset, quod imaginaria venditione dominium in eo quaesivisse heres videretur:* ubi Accursius comminiscitur, servum illum ex alia caussa, quam hereditaria, heredum communem fuisse, et venditionem exponit emptionem: quorum quidem mihi nihil probari potest. Neque dubito, quin locus corruptus sit; a quo, non dico: fortassis enim antiquior error est, quam ut librariis tribui debeat. Sed moveor primum, quod cum servum heredum dixerit, mox unius tantum heredis mentionem faciat. Deinde, quod in hunc aut in illum torqueri servos quid sit, scio: at servum torqueri in res hereditarias quid sit, plane non video. Nam si hoc quaereretur **), utrum iacente adhuc hereditate et mota aliqua controversia super rebus hereditariis servus hereditarius ea de caussa in quemlibet eorum, qui instituti sunt heredes, torqueri posset: sine ulla dubitatione responderem posse torqueri: *l. Hoc quod placet. C. eodem tit.* ***). Neque enim videretur torqueri in caput domini: cum heres ante aditam hereditatem heres non sit. *l. 2. D. eod. tit.* l. *liber homo. D. ad l. Aquil.* †). Adde quod genus hoc loquendi, *suspectum fuisset quod videretur,* homini Latinae linguae intelligenti non suspectum esse non potest. Venditionem denique pro emptione qui accipiat ††), etiam album pro nigro accepturus videtur. Neque sum nescius, ubi venditio est, necessario esse emptionem et contra, esseque unum et eun-
567 dem contractum emptionis et venditionis: sed certe aliud est emere, et aliud vendere. Ne plura: multa hic esse, quae emendatione indigeant, arbitror: et totum hunc locum ita legendum censeo: *Divi fratres Laeliano Longino rescripserunt, de servo hereditario non esse habendam quaestionem in emptorem hereditatis, quamvis suspectum, quod imaginaria venditione dominium in eo quaesisse videretur.* Spero hanc mutationem eruditis et intelligentibus probatum iri: de ceteris non laboro.

CAPUT IV.

Demonstratur incogitantia eorum, qui libros Pandectarum concinnarunt.

Multa insignia vestigia impressa sunt in libris Pandectarum eius incogitantiae, qua usi sunt ii, quibus eos Iustinianus con-

*) §. 6. XLVIII. 18.
**) Vulgo perperam *quaeretur.* Faesi.
***) L. 13. C. 9. 41.
†) L. 13. §. 2. D. IX. 2.
††) ut Alciatus Parerg. V. 15.

cinnandos mandaverat: et reperiuntur tamen, qui eos pertinaciter defendant, quasique non ipsi modo caeci sint, sed et aliis quoque eruere oculos velint, contendunt, nihil in eis libris repugnans, nihil frustra repetitum posse reperiri. Sed utriusque generis tam multa notata sunt ab hominibus eruditissimis, ut non modo stulti, verum etiam impudentis iam sit, ulterius in illa iam pridem labefactata et profligata opinione velle persistere. Ac quoniam eo plerumque decurrunt, cum idem sine caussa saepius indicatum ostenditur, ut dicant, unam eandemque sententiam interdum ad diversos iuris articulos pertinere, ideoque necessario saepius repetendam fuisse: libet unum eis obiicere, in quo certe hoc perfugio uti non queant. Nam si sub eodem titulo eiusdem Iurisconsulti eadem verba ex eodem libro sumpta bis posita esse ostendas, valde duram frontem habeat oportet, si quis id quoque certo et vero iudicio, non supina quadam negligentia factum esse contendat. Sub titulo igitur *de re iudicata* *) legis sextae principium hoc est: *Ulpianus libro sexagesimo sexto ad edictum: Miles qui sub armata militia stipendia meruit, condemnatus, eatenus, qua facere potest, cogitur solvere.* Lex autem 18. sub eodem titulo haec est, *Ulpianus libro LXVI. ad edictum: Miles qui sub armata militia stipendia meruit, condemnatus, eatenus, quatenus facere potest, cogitur solvere.* Concurrant hic omnes 508
columnarii magistri et capita inter se conferant: nunquam, quanquam acuti sunt, ullam idoneam caussam, cur haec tam exiguo interiecto spatio repetenda fuerint, comminiscentur. Eodem modo peccatum est in l. *si constant.* § *si vir.* et in l. *quodsi vir.* D. *sol. matrim.* **) simile quiddam meminisse videor notatum et ab Antonio Augustino ***), etsi id nunc reperire non possum. Nec non illud quoque magni stuporis indicium, quod, quae verba, sub tit. *ad leg. Iul. de vi publica,* ad finem *l. qui dolo malo* †), citaverant ex Ulpiano *lib. LXVI. ad edictum*, eadem repetunt sub illo titulo, qui proxime sequitur ††), et tribuunt Scaevolae *libro quarto regularum.* Video tamen hoc posterius excusari aliquo modo posse.

CAPUT V.

Unde ductum videatur dictum illud Ulpiani: Heri servus, hodie liber.

Ferendi non sunt, qui cum ab egestate ad pinguiorem fortunam repente pervenerunt, ita delicias faciunt, ac si a puero in magnis opibus educati forent. Cuiusmodi multos non semel vidimus, qui

---

*) XLII. 1.

**) L. 24. §. 4. et L. 62. D. XXIV. 3.

***) Emendationn. et opinion. lib. I. cap. 7. in Ottonis Thesaur. Tom. IV. pag. 1450. Faesi.

†) L. 10. §. 1. D. XLVIII. 6.

††) L. 2. D. ad leg. Iul. de vi privata. XLVIII. 7.

cum paucis ante diebus panem cibarium et caepas cum sale et allia in deliciis haberent, neque nisi festis diebus vinum, idque aut acescens aut mucidum aut fugiens biberent: confestim nullo suo merito divites facti omnia fastidiebant, ad omnia nauseabant: ut ego quidem videre mihi videor *) asinos, qui diu lappis ac tribulis et verberibus pasti, repente immutati coliculos praeduros, lactucas non satis teneras esse quererentur. Neque ullos videas, qui saepius in ore nobilitatem habeant, qui plebem, cuius ipsi nuper faex erant, insolentius despiciant, qui magis indignentur, secum quemquam ex aequo loqui. Quia enim, ut et vere et urbane scripsit Aristoteles **), nondum didicerunt divites esse, omnem divitiarum et illius subitae nobilitatis fructum in contumelia et superbiloquentia positum putant. Talium insolentiam cum coërcendam ac comprimendam diceret Ulpianus in l. *Praetor edixit.* D. *de iniuriis* ***): *Neque enim ferre*, inquit, *debet Praetor heri servum, hodie liberum, conquerentem, quod do-*
509 *minus ei convicium dixerit, vel quod leviter pulsaverit:* ubi illud, *heri servum, hodie liberum*, urbanissime dictum est, et simile illi, quod Cicero in Philippicis †) citat e vetere quopiam mimographo,

Modo egens, repente dives.

Utrumque autem effictum videtur ex illo lepidissimi poëtae Aristophanis ††):

Ὦ χθὲς μὲν οὐδὲν, τήμερον δ' ὑπέρμεγας.

Eodem respexit et Seneca declamator lib. III. †††). *Cum prodiero repente dives, dicent omnes: Quis est iste, quem magna fortuna non decet?* Sed et haec prope omnia, et aliquot eiusdem generis alia notavit doctissimus Cuiacius in novellam VI. *) ut perparum afuerit **), quin ego, ubi primum id animadverti, totum hoc caput deleverim. Quia tamen iam pridem scripseram, perire nolui.

CAPUT VI.

Gordiani rescriptum, vulgo male acceptum, explicatur.

Pessime accipitur ab Accursio et ab illa sordidorum Interpretum colluvie rescriptum Gordiani, quod legitur libro quinto Codicis

*) Faesio scribendum videtur *viderer.*

**) Rhetor. lib. II. cap. 16.

***) L. 7. §. 2. D. XLVII. 20.

†) II. 27. init.

††) Equitt. v. 158. ubi legitur

ὦ μακάρι', ὦ πλούσιε,
ὦ νῦν μὲν οὐδεὶς, αὔριον δ' ὑπέρμεγας.

Sed apud Themistium Orat. XVI. pag. 206. B. ed. Hard. scribitur notante Faesio

ὁ χθὲς μὲν οὐδεὶς, αὔριον δ' ὑπέρμεγας.

†††) Controvers. 9. nunc lib. II. pag. 141. ed. Bip.

*) Opp. ed. Venet. Tom. II. pag. 907.

**) Cf. Krebsii Antibarb. pag. 348. Frotscher. ad Quinctil. lib. X. pag. 113.

sub tit. *De pactis conventis, tam super dote, quam super donatione ante nuptias, et paraphernis* *), in haec verba: *Pactum dotale quo matrem convenisse cum patre tuo proponis, ut si in matrimonio decessisset, tibi et fratribus tuis dos restitueretur, si stipulatio ex persona vestra, cum in potestate patris constituti non essetis, minus legitima intercessit: defuncta ea in matrimonio, actionem vobis quaerere non potuit, sed si obligatione verborum rite intercedente, dotis petitionem habere potuisti, maxime si adhuc vinculis potestatis patriae non attingeris, petitionem exequi non prohiberis.* Fingunt enim dotem constante iam matrimonio datam; et eos filios, de quibus reddenda dote mater pacta dicitur, cum dos daretur, iam emancipatos fuisse. Quae utraque commentitia sunt et nugatoria. Si enim iam emancipati erant, cur illud in extremo ab Imperatore additur, *Maxime si adhuc vinculis potestatis patriae non attingeris.* Nisi forte somniant, hunc, qui pridem emancipatus fuerat, postea casu
aliquo recidisse in potestatem patris. Quod cum vix fieri posse 510
constet: et absurdum sit talia comminisci: praestat, veram **) facti speciem proponere, quae omnem scrupulum eximat. Est autem haec: Mulier cum ei nuptura esset, ex quo iam antea naturales liberos susceperat, in danda dote pacta est, si in matrimonio decessisset, eam filiis communibus restitutum iri. Postea nupsit, atque eo modo liberi, qui prius in potestate patris non erant, in ea esse coeperunt. Moritur mater. Quaeritur, an filii actionen ad dotem repetendam adversus patrem habeant? Et respondet Imperator, si minus intercesserit legitima stipulatio ex persona ipsorum, id est, nisi ipsimet stipulati sint a patre, dotem sibi eo casu restitutum iri: quod facere legitime poterant, cum in eius potestate non essent: ex materno pacto eos habituros non esse actionem. Sed si stipulatio ex parte ipsorum interposita est, maxime, id est, ita demum eos habere actionem adversus patrem, si iam ex illius potestate exierint. Nam si adhuc in potestate sint, nemini dubium est, inter eos et patrem iudicium constare non posse. In eo igitur rescripto *si minus* idem valet quod *nisi*, et *maxime* idem quod *utique*, ut saepe alias. Neque reticendum est, ubi legitur *attingeris*, media littera detracta legendum videri *attineris.* Sic enim et apud Tacitum ***), *vinculo servitutis attineri*, et apud eundem †), *attineri custodia publica.*

CAPUT VII.

Illudere, ludificari, ludibrio habere.

Illudere, *ludificari, ludibrio habere* saepe apud antiquos turpitudinis et obscoenitatis significationem habent, ut apud Graecos

---

*) L. 4. C. V. 14. Pro *paraphernis* ed. pr. Grut. et Ruhnk. vitiose *paraphernio.*

**) *Veram* scripsimus pro *utram*, quod in editione August. est. D. R.

***) Annal. lib. XIII. cap. 27.

†) Annal. lib. III. cap. 36.

ὑβρίζειν, ἐμπαίζειν, καταπαίζειν. Suetonius in Tiberio *): *feminarum quoque, et quidem illustrium, capitibus quantopere solitus sit illudere.* Tacitus **): *tradunt plerique eorum temporum scriptores, crebris ante exitium diebus illusisse pueritiae Britannici Neronem.* Sic in lib. Iudicum cap. XIX. ***) *Quod cernens homo adduxit ad eos concubinam suam, et eis tradidit illudendam*, καὶ ἤγνωσαν αὐτὴν, καὶ ἐνέπαιξαν αὐτῇ ὅλην τὴν νύκτα. Quod Latinus Interpres modeste reddidit, *tota nocte eos illa abusos fuisse* dicens. Terentius Eunucho †):

511 *Quin etiam insuper scelus postquam ludificatus est virginem.*

Idem Hecyra ††):

Sed quam decrerim me non posse diutius
Habere, eam ludibrio haberi, Parmeno:

quem in locum Donatus, *Honesto*, inquit, *verbo et pleno pudoris usus est, et nove, pro vitiari.* Ita hoc postremo utuntur et Iurisconsulti, ut Paulus in *l. si quis servum. D. de iniuriis* †††). *Si quis*, inquit, *servum meum vel filium meum ludibrio habeat, licet consentientem, tamen ego iniuriam videor accipere.* Sed his verbis tum demum utebantur, cum talia, non amoris caussa, sed contumeliae faciebant. Nam quae per amorem fiebant, mitius accipiebantur. Atque eo pertinet illa Terentiani adolescentis excusatio, Terent. Eunucho, Act. 5. *)

unum hoc scito, non me contumeliae
Fecisse caussa, sed amoris.

CAPUT VIII.

Emendatae Institutiones Iustiniani.

In Institutionibus Iustiniani, sub titulo *de heredibus instituendis* **), ita legitur: *Est tamen casus, in quo nec cum libertate utiliter servus a domina heres instituitur, ut constitutione divorum Severi et Antonini cavetur, cuius haec verba sunt: Servum adulterio maculatum non iure testamento manumissum ante sententiam, ab ea muliere videri, quae rea fuerat eiusdem criminis postulata, rationis est. Quare sequitur ut in eundem a domina collata heredis institutio, nullius momenti habeatur.* Eadem constitutio legitur in *l. 48. D. de hered. instit.* ***) qua ex collatione disci-

*) cap. 45.

**) Annal. lib. XIII. cap. 17. Ibi legitur *illusum isse* pro *illusisse.*

***) comm. 25. Faesius pro *adduxit* dedit *eduxit*, quod est in vulgata, quae dicitur, versione.

†) IV. 3, 3. ubi nunc editur *ludificatu 'st.*

††) I. 2, 73.

†††) L. 26. D. XLVII. 10.

*) scen. 2. v. 38.

**) princ. Iur. II. 14.

***) L. 48. S. 2. D. XXVIII. 5.

mus vocem HEREDIS redundare, quod et per se patere poterat: et in extremo legendum, *nihil momenti habeat:* quod cum librarius scripsisset per sigla hoc modo, N. M. H., ita exposuerunt, *nullius momenti habeatur.* Sed Accursius ostendit, se usum Institutionum libro, in quo omnia ad verbum ita scripta essent, ut in Pandectis, nisi quod illic *accusatum* legitur, non ut hic *maculatum.* Cetera ergo eodem modo utrubique legenda sunt, sed hoc postremum dubitationis aliquid habet non tantum in verbis, verum etiam in sententia. Nam Accursius *maculatum* quidem 512
legit, sed *accusatum* interpretatur, neque dissimulat, esse alios libros, in quibus legatur *accusatum*, cuiusmodi ego quoque unum habeo: et, ne dicam dolo, rectam ac veram esse eam scripturam puto. Eruditissimus tamen huius aevi Iurisconsultus *) illam alteram tuetur fretus auctoritate Graecorum **), qui ita interpretantur, *ἔνοχον ὄντα τῇ μοιχείᾳ:* et quod alioqui pugnaret haec constitutio cum *l. reos. C. ad legem Iuliam de adult.* ***). Sed mihi quidem mirum videtur, quomodo dici possit, manifesto teneri adulterii servum pendente adhuc iudicio. An forte iam de flagitio ita constiterat, ut dubium non esset, quin mox damnandus foret, neque quicquam restabat aliud, nisi ut ferretur sententia? Immo vero evenire poterat, ut absolveretur: quo ipso casu non tamen convalesceret institutio, quae a principio inutilis fuisset. Nota est enim Catoniana regula †). Quomodo autem absolvi poterat, si iam flagitii compertus erat? nisi forte quomodo absolutus olim dicitur Clodius, cum Bonae Deae sacra violasset. Et tamen tum quoque res iudicata pro veritate haberetur. At si legamus *accusatum*, dicat aliquis, certe pugnabit haec constitutio cum *l. reos* C. *ad l. Iul. de adult.* Quomodo igitur efficiemus, ne lex 48. *D. de hered. instit.* cum eadem illa *l. reos* manifesto pugnare dicatur? Sed verius est, nullam inter eas esse pugnam. Quamvis enim simul marem et feminam eiusdem adulterii ab eodem reos fieri lex Iulia non sinit: a diversis tamen eos eodem tempore postulari non vetat: *l. denunciasse. §. quaeritur. D. eodem tit.* ††) quare non dubito, quin, quomodo in Pandectis legitur constitutio Severi et Antonini, eodem plane modo in Institutionibus legenda sit.

CAPUT IX.

Emendata lex, Praetor ait. D. de edendo.

DEESSE aliquid videtur in *l. Praetor ait. D. de edendo* †††). Vulgo enim ita legitur: *Praetor ait: argentariae mensae exer-*

*) Iac. Cuiacius Opp. prior. Tom. I. pag. 108. Lutet. 1658. FAESI.

**) Paraphras. Theophili.

***) L. 8. C. IX. 9.

†) L. 29. et l. 210. D. L. 17.

††) L. 17. §. 6. D. XLVIII. 5. Vitiose scribebatur *denunciatio.* Correctum a Faesio.

†††) L. 4. pr. §. 1. D. II. 13.

citores rationem, quae ad se pertinet, edant adiecto die et consule. Huius edicti ratio aequissima est: nam cum singulorum rationes argentarii conficiant, aequum fuit, id, quod mei caussa confecit, meum quodammodo instrumentum mihi edi. Certe enim ratio, quae subiicitur, non cohaeret cum iis edicti verbis, quae
513 antecesserunt. Sed vix quemquam dubitaturum arbitror, quin in edicto ita legi debeat: *Rationem cuique quae ad se pertinet.* Ita enim pulchre cohaerebunt omnia. Quod confirmare pluribus verbis hominis esset otio et abundantis et abutentis.

CAPUT X.

Ostenditur vera lectio l. Iuris Gentium. D. de pactis, contra Accursium.

In *l. Iuris Gentium §. dolo malo. D. de pactis* *), ita vulgo legitur: *Sive autem ab initio dolo malo pactum factum est, sive post pactum aliquid dolo malo factum est, nocebit exceptio propter haec verba edicti, neque fiat.* Quaerit autem Accursius, ubi sint verba illa edicti, et respondet, ea non extare. Ego autem existimo sigla, quibus singulae voces significabantur, coaluisse in unam vocem: et antiquitus scriptum fuisse, N. Q. F. C. E. *Fiat*, id est, *Neque quo fraus cui eorum fiat*, quae verba edicti paulo supra recitata erant. Paulo autem infra eum locum, ubi legitur **): *Et generaliter quotiens pactum a iure communi remotum est, servari hoc non oportet, nec legari:* aberrare a re proposita Accursium existimo, propter vitiosam scripturam. Legendum enim non *legari:* quis enim unquam audivit *pactum legari?* sed additis duabus litteris *allegari.*

CAPUT XI.

Depravatus locus in Institutionib. de nuptiis restituitur.

In elegantissimo libello Institutionum, sub titulo *de nuptiis* ***), ubi docemur, quomodo liberi, qui naturales tantum fuerant, legitimi effici possint, locus est iam pridem corruptus, quem a nemine tot eruditissimorum hominum, qui tanto studio ad eos libros illustrandos incubuerunt, purgatum esse demiror. Vulgo autem legitur hoc modo †): *Nec non is, qui a muliere libera procreatus, cuius matrimonium minime legibus interdictum fuerat, sed ad quam pater consuetudinem habuerat, postea ex nostra*
514 *constitutione dotalibus instrumentis compositis in potestate patris efficitur. Quod et aliis liberis, qui ex eodem matrimonio postea*

*) L. 7. §. 11. D. II. 14.
**) L. 1. §. 16.
***) I. 10.
†) §. 13. Scribendum *procreatur.* Faesi.

fuerint procreati, similiter nostra constitutio praebuit. Quid enim, quaeso, est, quod Iustinianus non ei modo, qui ante contractum matrimonium procreatus fuerat, sed iis quoque, qui post matrimonium suscepti essent, sua se constitutione tribuisse, ut legitimi fierent, gloriatur? Annon hi sine ulla constitutione legitimi sunt? Quae res ita commovit hominem sane eruditum, sed interdum ingenio suo praefidentem *), ut in commentario suo ita ad eum locum scripserit: *Hoc ridiculum fuit adscribere, cum sua sponte satis intelligatur. Veteres libri: quod si alii qui ex eodem. Ego contra omnium auctoritatem restituo: Quod etsi alii liberi nulli ex eodem* **)*: ut casum significet, de quo in l. nuper C. eodem tit.* ***) *nimirum, ut quamvis liberi ex matrimonio contracto nulli suscepti sint, quod ex verbis superioris legis requiri sane videbatur, nihilominus tamen filiorumfamilias ius adipiscantur.* Haec ille, de cuius sententia et emendatione non agam pluribus: certe quidem, cum satis multos veteres Institutionum libros viderim, nullum reperi, in quo ita legeretur, ut ipse legi ait. Neque tamen hac quidem in re fidem ipsius in dubium voco. Ego id tantum discriminis animadverti, quod in eorum quibusdam vox *similiter* alio loco posita est. Ita enim habent, *quod et similiter aliis.* Quid hoc, dicet aliquis, interest? Permultum. Etenim si unicam litterulam mutaveris, loci vitium prorsus omne sustuleris. Legendum enim: *Quod ei, similiter aliis*, et cetera. Hoc autem dicit, se illi, qui ante nuptias natus erat, sua constitutione tribuisse, ut aeque legitimus esset, atque ii, qui postea ex eodem matrimonio procreati forent. Sed quia in Latino sermone Graecam dicendi formam adhibuerat, ea res non Latinis modo, sed ipsi quoque Theophilo errorem obiecit. Dictum est autem *similiter aliis*, ut Graeci dicerent, ὁμοίως τοῖς ἄλλοις, id est, ex aequo cum aliis: eodem plane modo, quo qui postea geniti essent. Talia sunt apud Tacitum †), *simul quinque viris*, ἅμα τοῖς πέντε: apud Horatium ††), *convenienter naturae*, ὁμολογουμένως τῇ φύσει, et eius generis alia. Sic in §. *ceterum, de legit. agnat. succession.* †††). *Laudamus quidem Praetores suae humanitatis*, ἐπαινοῦμεν τοὺς πραίτωρας τῆς σφετέρας φιλανθρωπίας, simile illi ex sacrosancto Evangelio *): *Laudavit Dominus villicum iniquitatis*, ἐπῄνεσεν ὁ κύριος τὸν οἰκονόμον τῆς ἀδικίας.

---

*) Franc. Hotomannum. FAESI.

**) Verba, *Ego contra omnium auct. rest. Quod etsi al. lib. nulli ex eodem,* a Mureto omissa ex commentario Hotomanni addidit Faesius.

***) L. 11. C. de natural. liberis. V. 27.

†) Annal. lib. III. cap. 64. *quindecimviri septemviris simul:* in quibus tamen *viris* sexto, non tertio casu accipiendum esse iam vidit Faesius.

††) Epist. I. 10, 12. Diog. Laert. lib. VII. 5. 87.

†††) §. 3. intr. med. III. 2. Cf. Theophili interpr. Graec. Ant. Augustini Emend. et Op. II. 1. FAESI.

*) Luc. XVI. 8.

515 CAPUT XII.

Quomodo legenda videatur Lex 13. D. de probationibus, eademque illustrata.

Semper suspectam habui scripturam *legis 13. D. de probationib.* *) semper ita legendum existimavi, ut subiiciam: idque eo magis, quod ipsa quoque cetera exemplaria variare animadverti. Lego igitur eam hoc modo: *Cum de statu hominis quaereretur, Caesar noster in haec verba rescripsit: Et durum et iniquum est, cum de statu alicuius quaeritur, et diversae professiones proferuntur, ea potissimum stare quae nocet, sed caussa cognita veritatem excuti oportet, et ex eo potissimum anno computari, ex quo praecipuam fidem in ea re constare credibilius videtur.* Tria sunt hic, in quibus a pervulgatis libris discedo. Primum, quod lego *cum de statu*, ubi vulgo *cum de aetate*. Alterum, quod in rescripto Principis lego *quaeritur*, non *quaereretur*. Sed hoc quidem ipsa orationis *ἀκολουθία* exigit. Tertium, quod ad finem lego *anno*, non, ut vulgo, *annos*: ut *computari* simpliciter dictum sit pro eo, quod est *rationem iniri*. Sententiam autem hanc esse arbitror. Movebatur alicui quaestio status, id est, libertatis aut civitatis, quo in genere quaestionis libri censuales et professiones maximam auctoritatem obtinebant: maiorem etiam, quam testes, *l. census* **). *D. hoc tit.* In hoc igitur iudicio proferebantur diversae professiones. Actor quasdam proferebat, ex quibus constare videbatur reum professum non esse: reus alias, in quibus scriptum erat, eum professum esse. Certe autem qui negligentia aut dolo malo professi non essent, ii sibi aut civitatem aut libertatem abiudicasse videbantur. Ut enim, si servus volente domino census esset, hoc ipso fiebat liber: ita liber, qui dolo malo profiteri ac censeri noluisset, libertate multabatur. Itaque incensi olim publice vendi solebant. Res nota est ex Cicerone pro Caecina ***), in Topicis †), pro Archia ††). In hoc igitur, de quo dicere coeperam, iudicio dubitatur, Utris potius tabulis standum esset? Et videri poterat eis standum, quae reo nocerent: ne monumentorum publicorum subverteretur auctoritas. Nam etiam si apud aliquos censores professus esset,
516 nihil hoc ei proderat, si apud alios idem facere neglexisset. Respondet tamen Imperator, nimis hoc durum et iniquum videri: veritatem igitur diligenter excutiendam: et ex eo potissimum anno computandum, ex quo credibilius foret veritatem tabularum publicarum incorruptam manere. Multis enim modis interdum corrumpebantur: ut improbitate aut negligentia vel magistratuum vel ministeriorum, ut in bellis aut seditionibus, cum interdum

*) XXII. 3.
**) L. 10.
***) cap. 34.
†) cap. 2. §. 10.
††) cap. 4 sq.

ipsa civitatum archia et tabularia incenderentur. Insigne autem et luculentum exemplum, quoque maxime videtur hoc rescriptum illustrari, extat apud Ciceronem in ea quam modo citavi oratione pro Archia poëta *).

CAPUT XIII.

Quod genus legati fuerit olim *Partitio*.

Antiquitus genus quoddam legati erat, quod vocabatur *partitio*. Eius formula haec fuit: *Maevius heres meus cum Titio hereditatem meam partito, dividito*. Et si quidem testator non adscripserat, ex quota parte, dimidia intelligebatur: sin certa pars adscripta erat, servabatur, quod expressum erat. Ulpianus *tit. 24.* **) *et l. nomen. §. partitionis. D. de verb. signif.* ***). Is, qui hoc modo capiebat partem hereditatis, vocabatur legatarius partiarius. Tunc autem ipso iure heres integra hereditatis onera sustinebat: neque creditores hereditarii ullam actionem adversus legatarium partiarium habebant: sed quia iniquum videbatur, gravari heredem in totum, cum re et effectu heres tantum esset ex parte, inter heredem et legatarium interponebantur stipulationes partis et pro parte, hoc modo. Ex parte legatarii: Quanta pecunia ex illa ad te hereditate venerit, aut pervenerit, vel, Quantam pecuniam ex illa hereditate ceperis, eius totam partem me tibi daturum esse spondes? Ex parte autem heredis hoc modo: Pro qua parte hereditatis legatum ceperis, pro ea aes alienum, et si quid aeris alieni loco est, soluturum te spondes? *§. post hoc Senatusconsultum. Institut. de fideicom. hered.* †) Ulpianus *tit. 25* ††). Itaque dabantur invicem actiones ex stipulatu ad partem hereditatis obtinendam, et ad onera hereditaria communicanda. In illis autem stipulationibus verbum *venire* aut *pervenire* aut *capere* intelligendum est cum effectu, id est, aere 517
alieno deducto, *l. nomen. cum l. sequent. de verbor. significat.* †††). Sed erant tamen certa quaedam onera, quae solus heres sustinebat, ut sumptus funeris, cuius nulla pars conferebatur a legatario partiario. Nam legatarius non aliter contribuit ad funus, quam si aliunde non sit, unde testator funeretur: *l. et si quis. §. 1. D. de relig. et sumpt. fun.* *). Item si testator iusserat emi aliquos servos ab herede et manumitti, pretia illorum non deducebantur. Et caussa est, quia illi ita liberati non erant liberti eius, qui partem hereditatis legati nomine acceperat, sed solius heredis. Et ut commodum, quod iure patroni ex eis con-

---

*) cap. 4. §. 8.

**) §. 25.

***) L. 164. §. 1. D. L. 16.

†) §. 5. J. II. 23. vers. Post quod SCtum.

††) §. 15.

†††) L. 164. §. 2. L. 165. D. L. 16.

*) L. 14. §. 1. D. XI. 7.

sequebatur heres, non communicabatur cum legatario: ita ne onus quidem esse commune debebat. Cum secundum naturam sit, ut is onus sentiat, qui sentit et commodum. Et ita rescripsit D. Adrianus, *l. si quis servum. §. ult. De legat. 2* *). Aliud dicendum est, si cui legata sit pars bonorum. Ex eo enim legato, ut aliud aes alienum deducitur, *l. subsignatum. §. bona. de verb. significat.* **): ita et pretia eorum, qui necessario empti ac manumissi sunt ab herede, *l. cum autem. D. de legat. 2* ***).

CAPUT XIV.

Ad l. primam de operis novi nuntiatione.

Remissionem a praetore sine ulla caussae cognitione impetrat is, cui novum opus nuntiatum est, sive iure, sive iniuria nuntiatum sit, idque aequissimum est. Nam neque nuntiatori, neque ei, qui novum opus facit, ulla in eo fit iniuria. Huic iniuria fieret, si in vicini potestate esset, pro sua libidine eum, ne opus faceret, impedire; nuntiatori autem, si quid eius iuri remissio praeiudicaret. Nunc nihil de eo diminuitur †). Obtenta enim remissione potest uterque iusta sua apud praetorem exponere: et tenet nuntiatio, quatenus iuste nuntiatum est. Remissio autem utilis est reo, quoniam eatenus tantum cogetur opus restituere, quatenus ipsi non licuit. At si remissionem petere neglexisset, et suo iure fretus in opere faciundo perseverasset: etiam si iniusta fuisset nuntiatio, non prius audiretur postea,
518 quam restituisset, quicquid operis post nuntiationem factum esset. Neque enim debuit ipse quodammodo sibi ius dicere: sed aut pacisci cum adversario, aut offerre satisdationem, aut praetoris opem implorare, quam sibi promptam ac paratam esse sciret. Est tamen, cum impune nuntiatio negligi potest, ut si nuntiet servus, si pupillus, sine tutoris auctoritate. Et tunc quidem inutilis et supervacanea remissio est: potest enim nuntiatio insuper haberi, etiam non petita remissione. De fructuario quaesitum est, ecquid valeret nuntiatio ab eo facta: et num impune possit ei non pareri. Ac, si quidem procuratorio nomine nuntiet, quin valeat nuntiatio, nemini unquam dubium fuit. Sed quid si suo nomine, id est, tanquam fructuarius, nuntiet? Et distinguendum est. Aut enim eius ipsius praedii dominus, in quo ususfructus constitutus est, novum opus facere vult: et hoc casu fructuarius ei novum quidem opus nuntiare non potest: itaque si nuntiaverit, nihil necesse habebit dominus petere remissionem eius nuntiationis, quae ipso iure nulla est: quo sensu remissio inutilis fore dicitur: sed habet fructuarius aliud remedium iure

---

*) L. 8. 5. §. D. XXXI.
**) L. 39. §. 1. D. L. 16.
***) L. 9. D. XXXI.
†) Vid. supra ad lib. XIX. cap. 3.

proditum: vindicabit enim a domino proprietatis usumfructum suum: aut vicinus aliquid facit in suo, quo minuatur ius eius praedii, quo fructuarius fruitur: et hoc casu variatum est ab antiquis. Iulianus fructuario etiam vindicationem servitutum dabat, cui consequens erat, ut daret et nuntiationem, et quidem suo nomine. Alii, qui ei ut praedii, sic et servitutum vindicationem negarent, dicebant, eum, nisi procuratorio nomine, nuntiare non posse: posse tamen ab hoc quoque vindicare usumfructum suum. Iuliani sententia simplicior erat, et aequitate nitebatur. Contraria tamen recepta est: ut quae et melius apta esset ex principiis iuris civilis, et aeque conservet fructuario ius suum. Haec mihi veniebant in mentem, conferenti *legem primam de operis novi nuntiatione* *), cum *l. unica de remissionibus* **): etsi sciebam, eius, cui plurimum tribuo ***), aliam esse sententiam. Cui si mea haec non probentur, ego quoque παρεωρα-κέναι me non invitus fatebor. Sed et in eadem illa *l. unica*, ubi legitur †), *detentionem*, putabam legi posse aut *defensionem*, aut *retentionem*, ut minus a vetere scriptura recederetur.

CAPUT XV. 519

Emendatus Ulpian. l. si hereditas. de testam. tut.

VERBA sunt Ulpiani in *l. si hereditas. de test. tut.* ††): *Qui filium et ex eo nepotem habebat, si nepoti tutorem dederit, habet disceptationem, an aliquo casu non sit utilis datio.* Ita enim legitur in optimis libris: cum in pervulgatis legatur, *an aliquo casu sit utilis datio.* Certe autem vulgata scriptura planior et apertior est, neque enim hoc dubitationem habet, num casu aliquo evenire possit, ut illa tutoris datio non sit utilis: cum vel caeco perspicuum sit, si nepos ille avo mortuo in potestatem patris recidat, inutilem fore: sed num aliquo casu possit esse utilis. Elegantius tamen legi puto, ut Florentiae est: hoc enim dicit, annon evenire possit aliquo casu, ut datio sit utilis. Ponendum est autem, utrumque fuisse in potestate: alioqui enim omnis dubitatio tolleretur. Deinde Ulpianus casum illum, de quo dubitari poterat, exponit his verbis: *Ut puta, si proponas filium vivo patre decessisse, et nepotem ex eo successisse vivo avo.* Tum exponit suam super proposita quaestione sententiam, quam et Pomponio probari ait, his verbis: *Et fortius dicendum est, tutelam quoque lege Iunia Velleia confirmatam: nam et Pomponius libro sextodecimo ex Sabino scripsit, valere tutoris dationem. Cum enim confirmatum sit testamentum, consequenter tutoris quoque datio valebit in eo testamento scripta, quod valet.* Accursius autem mirifice laborat in concipienda specie facti.

---

*) D. XXXIX. 1.
**) D. XLIII. 25.
***) Cuiacii Observatt. lib. I. obs. 16. FAESI.
†) §. 5.
††) L. 10. §. 2. D. XXVI. 2.

Magnas enim difficultates exoriri videt, sive uterque, sive alter tantum, sive neuter institutus esse dicatur. Diu autem luctatus postremo eo devenit, ut Azonem sequutus dicat, institutum esse filium, ei autem substitutum nepotem. Quod vulgo sequuntur et alii: quantum quidem ex iis, qui illos lectitant, audio. Nam ego quidem non usque eo stultus sum, ut qui semel eos ex bibliotheca mea exturbaverim, rursus in eorum somniis aut emendis pecunia aut legendis tempore abuti velim. Sed mihi quidem Accursii sententia hoc loco probari non potest. Nam testator qui filium superstitem haberet, nepotem impune praeterire potuit,
520 qui nondum ei erat heres suus. Quodsi eum tamen patri substitutum esse dicamus, eius substitutionis haec videlicet sententia erit. Si filius meus me vivo morietur, tum nepotem, qui mihi ex eo est, instituo, eique, si mortis meae adhuc tempore pupillari aetate erit, Maevium tutorem do. Quo casu neque de testamento, neque de tutoris datione, quin per se valeat, dubitari potest. Et tamen casus aliquis ponendus est, in quo utrumque in dubium vocari potest, propter illa verba Iurisconsulti, *dationem confirmatam et confirmatum testamentum*. Nam quod ita interpretantur, *confirmatum*, id est, non ruptum, vel *confirmatum*, id est, conservatum, mihi quamvis magni auctores non probant. *Confirmari* dicuntur ea, quae per se non valent: ut tutor datus a matre, ut datus a patre filio emancipato. Ut quae rescissione egent, hoc ipso intelliguntur valere: ita quae confirmatione, hoc ipso non valere. At illa substitutio illaque tutoris datio per se subsistebat. Ita igitur existimo. Testator instituto filio nepoti, quem ex eo habebat, tutorem dat. Si filius patri superstes sit, valet testamentum: sed tutoris datio nulla est. Quo enim tutorem filiofamilias? Sed accidit, ut praemoriatur filius. Videri potest utrumque corruere. Nam et nepos quasi adgnascendo rumpit id testamentum, in quo praeteritus est: et rupto testamento, quicquid in eo scriptum est, irritum est. Sed auxilio est lex Iulia Velleia, quae ut multos alios rumpendi casus abstulit, ita hunc quoque. Voluit enim eos, qui vivo testatore in locum suorum heredum ab eo institutorum succedunt, testamentum non rumpere, sed ex eo ipso testamento heredes esse: *l. Gallus §. sequenti, de lib. et post.* *) ubi ita lego: *Sequenti parte, succedentes in locum liberorum non vult lex rumpere testamentum.* Et ita interpretandum est: Ut si et filium et nepotem et pronepotem habeas, mortuis utrisque nepos instituti succedens in sui heredis locum non rumpat. Cur ita legendum putem, alio loco pluribus disseram. Nunc persequar verba Ulpiani, in quibus vulgatam scripturam Florentinae antepono: legoque hoc modo: *Idem est ubi nepos vel heres institutus sit, vel nominatim ex heredibus.* Dicit enim, hoc quoque casu neque rumpi testamentum, et dationem valere.

*) L. 29. §. 13. D. XXVIII. 2.

INDEX SCRIPTORUM.

(Hunc indicem paucissimis mutatis adiecimus ex editione Faesii.)

D.

E.

F.

G.

Q.

S.

CORRIGANTUR ET ADDANTUR HAEC:

Pag. 25. De Ciceronis loco et v. σύριγξ vid. Böttigeri *Kleine Schriften archäol. u. antiq. Inhalts* Tom. I. pag. 36. adnot. **) ed. Sillig.

Pag. 63. v. 4 inf. Menandri locus legitur ap. Bentlei. pag. 107. ap. Meinek. pag. 273.

Pag. 109. v. 7 inf. scrib. *licuerit.*

Pag. 192. v. 3. In constituendo Archilochi fragmento cum Jacobsio nuper fecit Schneidewinus Delect. Poës. Graec. pag. 173.

Pag. 310. v. 11. Dictum illud *Si dies est, dies est* cet. sumtum est ex Appulei. Doctr. Plat. lib. III. Tom. II. pag. 88. ed. Altenburg.

VOLUMINE III CONTINENTUR

TYPIS DESCRIPSIT CAR. PHIL. MELZER LIPS. TYPOGR.